БІБЛІОТЕКА ЛОГОСУ
Том XXX

BIBLIOTHECA LOGOS
Volumen XXX

ПИСЬМА-ПОСЛАННЯ
Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ.
з часів німецької окупації

ДРУГА ЧАСТИНА

ЙОРКТОН, САСК. 1969 YORKTON, SASK.
Canada

БІБЛІОТЕКА ЛОГОСУ
Том XXX

BIBLIOTHECA LOGOS
Volumen XXX

ПИСЬМА-ПОСЛАННЯ
Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ.
з часів німецької окупації

ДРУГА ЧАСТИНА

ЙОРКТОН, САСК. 1969 YORKTON, SASK.
Canada

Цей твір появляється друком завдяки жертвенності
ФУНДАТОРІВ ІВАНА І СТЕПАНІЇ ЛУКІВ,
членів парафії святого Івана Хрестителя
в Ньюарк, Н.Дж., ЗСА.,
на пам'ять своїх батьків.

Передрук з Логосу — Reprint from Logos

Redeemer's Voice Press, Yorkton, Sask., Canada.

ПЕРЕДМОВА

Кілька років тому Постуляція справи беатифікації і канонізації Слуги Божого Андрея Шептицького видала друком **Твори Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького, Пастирські Листи, Том І.** В тій книжці перевидано перші пастирські послання Кир Андрея, написані в трьох роках його єпископства, чи то як станиславівського владики, чи то вже як митрополита галицького. Знов, в теперішньому томі поміщені письма й послання Митрополита Андрея, написані в трьох останніх роках його життя; уложені сорок років пізніше ніж ті, що знаходяться в першому томі.

Передруковуємо, з черги, цей том останніх письм Митрополита Андрея з наступних причин.

Поперше, це дасть читачеві можність виробити собі кращий образ душі, характеру, богословської думки й духовного розвою автора цих письм. Це завжди цікава психологічна студія в усіх духовних письменниках побачити як вони поступали й розвивались. Дух людський постійно розвивається. Думка поглиблюється.

Зміст перших пастирських послань Митрополита Андрея здебільша був простенькою катехизацією. Митрополит Андрей, як добрий учитель свого стада, розмінював на дрібні правди святої віри відповідно до рівня своїх вірних. В порівнянні з першими, останні письма Митрополита Андрея мають багато густіший богословський зміст. Перші послання, з причини їх змісту, розгущена катехизація, звичайно були дуже довгі, часом майже сто сторін. Знов, останні послання Митрополита Андрея, із-за їхнього стислішого богословського характеру, багато коротші. Ця зміна стилю відзеркалює поступ, що його вірні зробили за час сорок років його владицтва. В межу двох поколінь рівень освіти значно покращав.

Інша причина, чому видаємо цей том **Письм-Послань** є та, що багато справ, про які писав Митрополит Андрей в сорокових роках, ще й тепер дуже актуальні. Час, коли Митрополит Андрей їх писав, ще не так далекий від нас: одним поколінням відділений.

Ці думки Митрополита Андрея вказують як його віщий дух випередив неодну засаду чи напрям Вселенського II Ватиканського Собору. Наприклад: чотири архиєпархияльні собори, що відбулися в останніх роках життя Митрополита Андрея, це конкретна екземпліфікація найважнішої засади Вселенського Собору про колеґіяльність. В цьому томі знайдете декрети й рішення цих львівських архиєпархияльних соборів, а також, думки Митрополита Андрея, виголошені під час тих соборів.

Інший приклад актуальности думок Митрополита Андрея — це літургічний зміст цих письм у формі рішень чи пояснень. Власне, живемо в по-соборовій добі літургічної віднови. Зокрема для священиків ці письма можуть послужити як багатий матеріял для поучень вірних.

В цих письмах Митрополит Андрей нераз заохочує і взиває усіх вірних своєї архиєпархії до повної участи в житті Церкви через глибше літургічне життя, через безпосередню участь в її апостольстві, особливо, в катехизаційному русі, в опіці над молоддю, та в кращому пізнанні змісту святої віри. До цього завдання треба братись, чи то як одиниці чи як члени угруповань апостольства мирян. Це ще один приклад актуальности його думок.

Ще одна практична рація чому видаємо цей останній том письм-послань Митрополита Андрея була та, що ці письма ми зачали були друкувати в гомілетичному додаткові до **Логосу.** Інші письма Митрополита Андрея, які написані були й вперше друковані в мирних часах, дещо ширше були розповсюджені й краще знані. З думками Митрополита Андрея, що знаходяться в цьому томі мало хто мав можність запізнатись тому, що вони друковані були в дуже малому накладі в бурхливих воєнних часах. Ми щасливі, що вони взагалі не пропали.

Христова Церква живе й діє в різних християнських народах світу. Християнство збагачується геніем кожного з цих народів. Рівночасно культури цих народів ушляхетнюються та удосконалюються наукою Євангелії. Ця обопільна акція знайшла дотеперішнє своє завершення в розвої християнської дії в українському народі в особі Слуги Божого Андрея Шептицького. Тому всі письма Митрополита Андрея — це достойна духовна спадщина Української Церкви і дорогоцінний скарб українського народу. Ці думки треба засвоїти собі, примінити до життя, і своїми вже власними зусиллями далі їх розвивати.

о. Михайло Гринчишин, ЧНІ.

ЗМІСТ

Передмова III
Проголошення Преосв. Кир Йосифа Львівським Епископом Помічником 1
Послання до духовенства трьох канонічно зєдинених Епархій: Львівської, Галицької та Камянецької 2
Св. Конгрегація для Східньої Церкви. І. Обіжник до Українських Ординаріїв 6
ІІ. Обіжник 9
Тиждень Зєдинення Церков 12
Св. Конгрегація для Східньої Церкви. Заклик 13
Правила (Витяг з приготованої до друку книги: "Акти, декрети та правила Львівського АЕпархіяльного Собору 1940 р.") 15
В справі редукцій Служб Божих 24
В справі опіки над полоненими Українцями 27
Ґенер. Ґубер. Дистрикт Галичина. В справі поборювання пятнистого тифу 29
В справі навчання релігії 30
Річниця коронації Св. Отця Пія XII 30
Послання на піст 34
В справі судовласти від резерватів 38
Диспензи 38
В справі обняття душп. посади 39
В справі передплати "АЕпарх. Відомостей" 39
В справі даних до нового Шематизму 40
Послання до вірних 40
Проголошення рішень Епархіяльних Синодів 41
Про святкування неділі 43
Правила до декрету "Про святкування неділі", приняті на торжественній сесії Собору дня 12. березня 1942 55
Про церковний спів 56
Правила: читані й приняті на торж. сесії Собору 25. квітня ст. ст. 1941 62
Декрети і правила АЕпархіяльного Собору 1940. Року. Часть І. 64
До регуляміну Собору 87
Зарядження і оповістки. В справі метрикальних книг у парохії 89
В справі метрикальних копій 89
В справі посвідок 89
В справі тверезости, ощадности й моральности 89
В справі свячень 90
В справі духов. вправ у школах 90
Епископський ювілей Папи 90
Марія — Мати 92
До тих, що на Пасху не сповідалися 100
Проголошення рішень Епархіяльних Синодів. (Докінчення).. 103
Правила АЕпархіяльного Собору 1941. Року 106
В справі фахової освіти ремісн.-промисл. молоді 117
В справі пільних робіт у святочні дні 117
Священикам і вірним Львівської Архіепархії. Ювілей 50-літнього священства нашого Митрополита 118

Видання нового Служебника 122
Культ Христової любови 130
Пастирське Послання з травня 1941 Р. Про Обряди 149
Про псевдопророків 161
Зарядження і оповістки. В справі душпастирювання в Великонімеччині 164
В справі свячень питомців після IV. р. богословії 164
В справі опіки над студенством 164
Про милосердя. Послання до духовенства і вірних 165
Почитання святих. (З декретів АЕП. Собору з р. 1941) 182
Визнання віри 202
До священиків про відправлювання Служби Божої 206
Зарядження і оповістки. В справі тільних робіт у неділі і свята та віддачі контингенту 210
Конкурс на приняття кандидатів до гр.-кат. духовної семинарії у Львові на академічний рік 1942/43 211
В справі вінчань за больш. влади 211
В справі доповнення метрик клиру 212
В справі даних до Шематизму 213
В справі муки на просфори 213
В справі Служебника 213
В справі місалій 214
Нові книжки 214
В справі дяків 214
До Сестер Служебниць. На руки С. Генеральної Настоятельки у Львові 214
До Духовенства 217
Зарядження і оповістки. В справі Шематизму на 1944 рік .. 219
В справі Вдовичо-Сиротинського Фонду 221
Андрей Шептицький,... "Не убий" 222
З Декретів Собору 1942 р. Про виховання 231
Правила до декрету "Про виховання молоді" читані і прийняті на торжественній сесії Собору, дня 10. грудня 1942 р... 255
Правила до декрету "Про пяту заповідь" 257
Зарядження і оповістки в справі вдовичо-сиротинського фонду 258
В справі церковного світла 258
В справі збіркової акції для шкільної молоді 259
В справі кваліфікацій священиків 259
В справі особового стану ОО. Душпастирів і дяків 259
Промова ВПреосв. Митрополита Кир Андрея на закінчення АЕП. Собору 1942 р. 260
До тих, що виїжджають на роботи до Райху 265
Ще про містичні чи спіритистичні прояви 270
Пропаганда відступства 283
Наймогутніший орудник душпастирської праці 287
Зарядження і оповістки. Конкурсовий іспит 294
В справі Евхаристійного Тижня 296
В справі річниці коронації Папи 296
В справі метрик і метрикальних копій 296
Послання до духовенства й народу. Поклик до покаяння .. 297
Декрет про духове чоловіковбивство себто соблазнь 303
Про ліберальну совість. З декретів АЕП. Собору 1942 р. ... 310
Зарядження і оповістки. Диспенза відправляти Службу Божу Св. Йо. Золотоустого в середи і п'ятниці Вел. Посту ... 326

У справі передординаційних і передконкурсових іспитів 326
В справі церковних дзвонів 327
У справі навчання релігії у званевих і фахових школах 327
Пошукування за актами уродження і хрещення 328
У справі Товариства Доброї Смерти 328
У справі нового Служебника 328
У справі провірки докторських дипломів 328
Пригадка в справі передплати АЕП. Відомостей 328
Андрей Шептицький,... Всеч. Духовенству 329
У справі порозуміння 333
Мій лист до всіх ВПреосв. Православних Архієреїв в Україні і на українських землях 339
Мій лист до української віруючої православної інтелігенції . 340
Відповіді на мої листи 342
Мої відповіді 349
Зарядження і оповістки. У справі метрикальних посвідок для робітників 359
Публична канонічна нагана 359
У справі делеґацій 360
У справі візвань духовних до побору 361
Послання про почитання і посвяту себе Пречистої Богородиці 361
Подяка 368
Побажання, виголошені ВПреосв. Митрополитом за поміччю радія до робітників у празник Христового Воскресення .. 368
Побажання, поміщені у тижневику "Краківські Вісті" (ч. 17. 1943) 372
Побажання, поміщені у "Львівських Вістях" (ч. 91. 1943 р.).. 376
Декрет і правила АЕП. Собору з 1940 р. Про тих, що жиють по Євангельським Радам 378
Обов'язки сповідників законниць 389
Зарядження і оповістки. У справі культу Найсол. Серця Христового 392
У справі церк. риз для померших священиків 392
У справі грошевих посилок до канцелярії митр. консисторії.. 393
У справі висилки АЕпарх. Відомостей 393
Промова Отця Митрополита Кир Андрея при отворенні АЕП. Собору 1943 р. 393
Послання до тих, що на Великодні Свята не причащалися ... 397
У справі порозуміння (Збірка документів). Іще одна моя відповідь (Продовження) 401
Декрет АЕП. Собору з 1943 р. Про єдність 408
Правила до декрету "Про ліберальну совість" 414
Про занедбування обов'язків катихизування молоді 416
Спільне Послання всіх Українських Ординаріїв,... Всечесному Духовенству і всім вірним 417
Митрополит Андрей,... Всеч. Монашому і Світському Духовенству 426
Послання духовенству і вірним (Про вбивання священиків) .. 431
Обов'язок душпастирів лишитися в парохії і в найтяжчих хвилинах 433
Надзвичайні власті, дані деканам і священикам на час евентуальної перерви комунікації з Ординаріем 435
Дальші власті, уділені деканам, на час перерваної комунікації з Ординаріем 436

Промова Їх В. Преосвященства Митрополита Кир Андрея на закінчення IV АЕП. Собору, дня 11. XI. 1943 440
Пам'яти О. Димитрія Дионізія Ткачука, протоархімандрита ОО. Василіян 444
У справі відправлювання двох Служб Божих у одному дні .. 448
У справі метрикальних виписів 450
У справі позвів до митрополичого церковного суду в подружніх справах 451
У справі сповнювання священичих функцій у чужій парохії .. 454

ПИСЬМА-ПОСЛАННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО, ЧСВВ., З ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ*)

ПРОГОЛОШЕННЯ ПРЕОСВ. КИР ЙОСИФА

Львівським Епископом Помічником**)

Подаємо до відома Всеч. Духовенства та Вірних АЕпархії, що св. Отець Папа Пій XII. підніс Ректора Богословської Академії та Духовної Семинарії у Львові,

Архидіякона Митрополичої Капітули
о. Д-ра ЙОСИФА СЛІПОГО

до достоїнства Серрейського Епископа й Епископа-Помічника у Львівській АЕпархії.

Хіротонія Кир Йосифа відбулася в день празника Непорочного Зачаття Пр.Д.П. р. Б. 1940 ***). Посвячення доконав о. Митрополит при участи Преосв. Епископів Кир Никити й Кир Николая та в приявности всіх Крилошан Митроп. Капітули.

З огляду на переслідування Церкви під большевицьким режімом, з волі Ап. Престола, хіротонія Кир Йосифа мала бути до часу збережена в тайні. Документи Ап. Престола, що відносяться до промоції, себто буллі чи брев-я, є зложені в св. Конгрегації для Східньої Церкви.

Преосв. Йосиф знаний вже всьому Духовенству як довголітній Ректор Духовної Семинарії. Його заслугою є основання та ведення Богословської Академії й велике оживлення науково-богословського руху в нашій АЕпархії. Його теж заслугою є незвичайно цінний музей Семинарії.

Серед дуже тяжких відносин відновив Преосв. Йосиф зруйнований будинок Семинарії та зорганізував наново в ньому Духовні Семинарії—велику і малу.

Преосв. Владиці желаємо якнайуспішнішої праці на славу Все-

*) В Гомілетичному Додаткові Логосу чч. 3, 1955 до 3. 1956 ми передрукували важніші Письма і Послання Митрополита Андрея Шептицького з часів большевицької окупації. Тому що тепер знову пощастило нам за доброзичливістю Всеч. о. Миколи Вояковського роздобути дальший тяг Писем і Посланій Слуги Божого Андрея Шептицького з часів німецької окупації, продовжуватимемо їх передрук в тому ж Додаткові та в тому стилі, як вони були появилися друком у ЛАЄВ— Редакція.

**) ЛАЄВ. P. LV, ч. 1, січень 1942.

***) Має бути 1939. Гл. P. A. G. Welykyj, OSBM., Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia, Vol. II, Romae 1954, p. 564, nota 81.— Редакція.

вишнього Бога, для добра нашої Церкви, нашої АЕпархії та цілого Українського Народу.

На многая і благая літа!
✠ АНДРЕЙ
Митрополит.

Львів, 31. грудня ст. ст. 1941.

ПОСЛАННЯ

до Духовенства трьох канонічно зєдинених Епархій: Львівської, Галицької та Камянецької

МИР І БОЖА БЛАГОДАТЬ!

З Божою благодаттю відбули ми вже два АЕпархіяльні Собори й через ці два роки удосконалили технічну, сказати б, зовнішню сторінку цих АЕпархіяльних Соборів,—так, що наші практики були одобрені цілим епархіяльним Духовенством. Але мимо усильної праці, так передсоборової Комісії, як і Всеч. Духовенства не вичерпали ми ані наміченої в 1941. р. програми, ані предложених вже Комісії внесків Духовенства. Тому маємо намір відбути в 1942. р. четвертий з ряду, за нашого митрополитування, АЕпархіяльний Собор трьох канонічно зєдинених Епархій: Львівської, Галицької та Камянецької і взиваємо ціле епархіяльне Духовенство до участи в цьому Соборі.

Запрошуємо на Собор Преосв. Епископів, які є учасниками нашої душпастирської в Епархії праці, себто помічними Епископами, Ґенеральними Вікаріями, чи Офіціялами.

Запрошуємо на АЕпархіяльний Собор Високопреп. Крилошан, Всеч. Митроп. Референдарів і Дорадників, Всеч. Настоятелів Духов. Семинарії, усіх Професорів Богосл. Академії, Суддів наших церковних Судів, Протоігуменів, Ігуменів і Єромонахів усіх наших монаших Чинів, Впр. Деканів і Містодеканів, Всеч. Парохів, Завідателів і Сотрудників, усіх Всеч. Катихитів, як і всіх священників Епархії, які евентуально не мають ніякого уряду, ні душпастирської праці.

Предметом наших декретів, проголошуваних на соборових сесіях, і правил, що їх передсоборова Комісія предложить Соборові до дискусії та ухвалення, будуть іще,—так, як це було в попередньому році,—Заповіди Божі, обряди Богослужб і бажання та внески Всеч. Духовенства.

Предмети поодиноких сесій будуть наперед проголошувані оповіщенням на дверях нашої Катедральної Церкви. Так само проголошувані будуть й правила, передискутовані на підготов-

них сесіях, які то правила мали би бути дефінітивно приняті на найближчій торжественній сесії.

Таке прилюдне проголошування правил на церковних дверях не буде условиною важности їх рішення, бо до важности рішення не тільки цілковито але й понад міру вистарчає, щоби ухвали АЕпархіяльного Собору були передискутовані на передсоборовій Комісії та бодай на одному підготовному засіданні Собору, —так, як це було й в попередньому році.

Запрошуючи всіх священиків Епархії до участи в Епархіяльному Соборі, не домагаємось від нікого такого учасництва, яке могло би бути перешкодою у душпастирських, чи інших церковних обовязках Всеч. Отців. Жадаємо однак від цілого Духовенства такої участи, аби зі семи торжественних сесій кожний священик брав участь бодай в двох, а коли б це було затяжко,—то бодай в одному засіданні.

Зазив Епархіяльного Епископа на Епархіяльний Собор потягає за собою важкий обовязок священика явитися на Соборі. Цей важкий обовязок обмежуємо так, що кожний священик в совісти зобовязаний явитися бодай на одному торжественному засіданні, хоча має право бути приявним й на всіх засіданнях і брати участь у всіх соборових дискусіях. Наколи б одначе й такий найменший обовязок був, з огляду на старечий вік, чи брак здоровля кого зі Всеч. Отців, затяжкий, тоді перешкоджений священик обовязаний предложити Соборові своє виправдання; воно буде передане окремому, покликаному до цього соборовому Судові, завданням якого є саме судити про важкість причини, що перешкоджує комусь явитися на Соборі.

Торжественні соборові сесії будуть відбуватися, принайменше в літних місяцях, у Катедральному Храмі. На кожній сесії зложать присутні священики ісповідання віри, відмовляючи спільно Нікеоцаргородський Символ віри, а запрошений нами проповідник виголосить з проповідниці слово до зібраних на Соборі Отців.

Голосування над правилами буде відбуватися на торжественних сесіях—і то тим способом, що на запит предсідника соборові Отці відповідатимуть або всі разом, або, у важніших справах, поодиноко: "Чи угодно вам це?" "Хто не принимає?" або: "Угодно!" або "Не принимаю!" Таке додаткове питання ставлятиме предсідник сесії при кожному голосуванні. Завданням нотарів і секретарів Собору буде ствердити вислід голосування й, на зазив протонотаря, стверджувати його своїм підписом під текстом правил, долученим до протоколу.

Кожне торжественне засідання буде зачинатись—так, як у минулому році—Молебнем о призвання помочі св. Духа. А всіх Всеч. Отців вже сьогодні прохаю, по можности при кожній Служ-

бі Божій, або бодай в день соборової сесії, додавати до мирної єктенії два прошення о призвання помочі св. Духа.

Торжественних соборових сесій буде сім. Вони відбудуться:

1) 5. II. н. ст. (23. I. ст. ст.);
3) 12. III. н. ст. (27. II. ст. ст.);
3) 7. V. н. ст. (24. IV. ст. ст.);
4) 11. VI. н. ст. (29. V. ст. ст.);
5) 8. X. н. ст. (25. IX. ст. ст.);
6) 12. XI. н. ст. (30. X. ст. ст.);
7) 10. XII. н. ст. (27. XI. ст. ст.).

Перед кожною торжественною сесією відбудеться три підготовні сесії, на яких Всеч. Отці вислухають декрети Епархіяльного Епископа, себто наші; на торжественних сесіях не будуть вони вже проголошувані, тільки по можности, оповіщувані будуть в АЕп. Відомостях.

На підготовних сесіях будуть дискутовані правила, що їх предложить передсоборова Комісія. На такій сесії вільно кожному приявному забирати голос. Свої внески ставлятимуть Всеч. Отці тільки на письмі, до рук підготовної Комісії, яка збере разом і впорядкує всі внески Духовенства, що будуть відноситися до одного предмету.

Підготовна Комісія збиратись буде на зазив нашого Епископа-Помічника Преосв. Кир Йосифа. До тієї Комісії належать: соборні й почестні Крилошани, евентуально всіх трьох Капітул, і запрошені предсідником богослови та правники. Усі запрошені до участи в працях передсоборої Комісії з р. 1941. залишаються членами тієї Комісії й на 1942. р.

Усі правила, передискутовані в підготовній Комісії або на підготовних соборових сесіях, в грудні 1941. р. предложені будуть Соборові на першій святочній сесії 1942. р. Усі соборові урядовці, протонотарі, нотарі, секретарі та судді, вибрані в 1941. р., залишаються в урядуванні й на рік 1942.

Всеч. Отців Деканів взиваємо обговорювати предмети соборових рішень на деканальних соборчиках і так розложити приїзд священиків на торжественні засідання Собору, щоб по можности на кожному торжественному засіданні був делеґат деканату, вибраний цілим соборчиком. Таким способом щонайменше 7 священиків кожного деканату брало б участь в торжественних засіданнях. При тім треба уложити такий порядок, щоб, узглядняючи бажання самих священиків, розложити їх приїзд до Львова так, аби на кожному засіданні був бодай один священик із даного деканату.

Всеч. Отці Декани порушать теж на соборчиках важні питання, над якими застановлятись буде АЕп. Собор, заохочуючи священиків, аби предкладали Соборові свої пропозиції та внески,—

в першу чергу: про святкування неділі й свята. Велика є скількість таких сіл, де нема священика, і парохій, що ними завідують сусідні парохи. Через те багато наших вірних не може брати участи в Службі Божій. Треба отже найти раду на це.

На Соборі буде теж мова про VI. і IX. Заповідь Божу. Смертоносною язвою, яка зачинає ширитися вже й по наших селах— то святотатське зловживання подружжя через ограничування числа потомства. Треба тут дуже енергійної співпраці цілого Духовенства, щоб успішно поборювати тую язву, що приносить українському народові дочасну смерть й бездонну руїну християнського життя. Треба нарадитися, яких уживати орудників, щоби запобігти цьому страшному нещастю цілого народу та кожної християнської родини зокрема.

Усіх священиків других Епархій, що принагідно находитись будуть у Львові в дні підготовної чи торжественної сесії, запрошуємо до приявности на наших сесіях як гостей і, якщо схотять, до отвертого висказання своєї думки, як й до дискусії в справі правил.

А що дармо трудяться тії, що будують дім, якщо Бог не дасть будові тривкої сили, коли і всі наші змагання мало можуть причинитися до звершення духового життя між Духовенством і до удосконалення його душпастирської праці, тому покірно благаємо Всевишнього Дателя всіх ласк із Неба, дати обильну благодать для того діла, яке зачинаємо в святе Імя Його. А передовсім благаємо про Дар Божої Мудрости для всіх тих, що будуть трудитись в цьому АЕп. Соборі на хвалу Всевишнього Бога в Тройці Єдиного, на спасення людських душ і на побільшення власної нагороди в небі.

А Ви, Брати, прилучіться до моїх молитов!

І Бог мира хай буде зо всіми Вами! Амінь.

Дано у Львові, при Архикатедр. Церкві св. Юрія, в день пророка Малахії.

3. січня ст. ст. 1942 р.

✠ Андрей,
Митрополит.

СВ. КОНГРЕГАЦІЯ
для Східньої Церкви
Ч. прот. 1219/28.

Рим, 10. вересня 1941.

І. ОБІЖНИК
До Українських Ординаріїв.

(Укр. переклад присланий з Риму).

Мило мені заслати Вашому Преосвященству по три примірники з тих літургійних книг візантійського обряду в старославянській мові, руської рецензії, що їх перевірено й видруковано вже за старанням сеї Св. Конгрегації, виконуючи тим постанови Їх Еміненцій Отців Кардиналів, ухвалені на Плєнарному Засіданні дня 10. січня 1938 р. та затверджені Його Святістю Пієм XI. дня 15. того ж місяця.

Перша з цих книг—то витяг (в малому форматі) з Літургікона, себто Служебника, що містить Чин Вечірні й Утрені та ріжні Часи в році. Друга книга (в більшому форматі) містить Літургію св. Йоана Золотоустого. Третя,—то та сама Літургія в малому форматі.

В наслідок дискусій, які завелися були між Українцями в справі деяких змін у літургійному чині, що їх уведено нещодавно в тексті, чи рубриках літургійних книг,—дискусій, що порушували теж і ті чотири пункти, що їх обмірковано на Синоді в Замості 1720 р., та й те, що постановив в V. Титулі Синоду у Львові 1891 р. український Епископат,—перевіривши в цілости цю літургійну проблєму на конференціях 1927, 1929 і 1932 р., вирішив укр. Епископат віддати цілу цю квестію під розсуд Св. Престола й просити Його, щоб був ласкавий зарядити зладження типового видання всіх літургійних книг.

І тому то Св. Конгрегація в 1933. р. просила українських Преосвящених Ординаріїв висловити свої думки на деякі квестії та, одержавши разом з їхніми відповідями й Протоколи Засідань Міжепархіяльної Комісії Літургійної у Львові 1930-1935 р., віддала ввесь той зібраний матеріял до перевірки Конзульторам-спеціялістам у канонічному праві, в східній літургії та в старославянській мові.

Їх Еміненції Отці Кардинали, Члени сеї Св. Конгрегації, на вже згаданому Плєнарному Засіданні дня 10. січня 1938 р., не входячи в мерітум поодиноких спірних точок, поставили певні загальні принципи, що мають служити за базу в дальшій праці при провіренні і друкованні руських літургійних книг та й поручили цю

роботу спеціяльній Комісії під проводом Його Еміненції Кардинала Секретаря цеї Св. Конгрегації.

У міжчасі заряджено оминати всякі спори, позволено однак провізорично вживати всякі тексти, які є, а заборонено публікувати нові видання без особливішого дозволу Св. Конгрегації.

Вашому Преосвященству певно приємно буде довідатись, до яких результатів дійшла дотепер у своїх працях Комісія, що над самим Літургіконом, себто Служебником, мала 61 засідань, не перестаючи при тім заходжуватись приладжувати й інші книги.

1. Насамперед упевненося, що є спеціяльна руська рецензія, яка від загально вживаної далеко старша, бо не виправлювана, як вона, на друкованих щойно з початком XVII. ст. грецьких виданнях. Отже ж ця руська рецензія, коли показується що вона згідна з найстаршими текстами, заслуговує на те, щоб її поставити на першому місці.

2. Сконстантовано, що починаючи від другої половини XVII. ст. не лише тексти самі, але, й то особливо, рубрики позмінювано та попереіначувано під ріжними впливами, в чім, якщо виняти тії чотири спеціяльні пункти, обмірковувані на Синоді в Замості, Св. Престіл не мав ніякої участи.

3. Найважніше переіначення було в рубриках евхаристійної Літургії: Скодифіковано їх зразу в Літургіконі Митрополита Кипріяна Жоховського, виданому у Вильні 1692 р., а опісля багато побільшено в "Чині служення Літургії читаної", що його вставлено насамперед у Служебнику, друкованому в Уневі 1733 р., а відтак передруковано в наступних виданнях XVIII. ст. І коли вони майже цілком зникли в Галицьких виданнях XIX. ст., то одначе заховались по нинішний день в торжественній Літургії. Бажалося тим чином наслідувати церемонії читаної Служби Божої латинського обряду.

Та хоч і радо принято в північних епархіях Київської церковної провінції ті модифікації, то не так уже легко приймалися вони в епархіях Львівській і Перемиській, (бо тільки вони існували тоді в Галичині), а в епархіях на південь від Карпат,—то ще трудніше.

4. Узявши під увагу приватне джерело тих модифікацій,—з чим Св. Престіл не мав нічого до діла,—та зважаючи на те непохитне бажання Їх Святостей, заявлюване не раз у документах і давних і найновіших, щоб зберігати ненарушно чистість східних обрядів, уважалося за відповідне триматись текстів найдавніших, стараючись при тім придержуватись, оскільки лиш воно можливе, (грецького) тексту Його Святости Венедикта XIV. і то передовсім у рубриках. Тим чином хотілось би сповнити вірно припоручення того Архієрея, що то апробуючи 1754 р. римське видання грецького Евхологіона, дораджував його в Апостольсь-

кій Конституції "Ex quo primum" з дня 1. марта 1756 р. всім Епископам візантійського обряду.

5. Видання типових книг літургійних для Русинів-Українців, зладжене стараннням Св. Престола, придержується давної традиції окремих книг: 1. **Напрестольне Євангеліє,** 2. **Літургікон,** себто **Служебник,** що містить у собі службу священичу й діяконську, 3) **Апостол** з Антифонами, Тропарями й Прокіменами, що належать до евхаристійної Літургії, а призначені для Хору й Четця. З уваги на обставини, видання друкується в зменшеному форматі, вигіднішому, з багатьома витягами, себто осібними відбитками. Тим однак не забороняється в дальших передруках, що їх робитимуть Українці, держатись якоїсь іншої системи й не такого формату. Важне тут одно, щоб заховати цілковито текст і рубрики. Цей критерій також важний й щодо порядку матерії в книгах.

6. Тепер друкується Євангеліє у великому форматі, призначене на престіл,—так зване "напрестольне". А як тільки скінчиться друкувати Літургікон, себто Служебник, так зараз, не гаючись ні трохи, ради конечної потреби, зачнеться друк Євангелія в малому форматі. Воно обійматиме всі євангелія, так недільні, як й празничні цілого року, а крім того общину седмиці й общину Святих. У такій самій обрібці, в малому форматі, видасться й Апостол, щоб тим способом дати до рук священиків, що в дорозі, практичні літургійні книги.

Скінчивши друкувати Євангеліє у великому форматі, є надія, що можна буде зачати друкувати Апостол у такому самому форматі.

Крім цього, що сказалося, вважає Св. Конгрегація за потрібне подати оці норми:

1. На тереторіях, де заховується літургійні постанови, оголошені Замойським Синодом, себто ті, що в цьому виданні є в червоних дужках (), не може Епископ, Апостольський Ексарх, ні який інший Пралат, що має порядочну юрисдикцію епископську або наче-епископську, переіначувати існуючу практику без дозволу Св. Престола. Отже якщо, зваживши добре обставини часу й місця, вважатиме дерогацію закону (частинне ухилення закону), потрібною, тоді має її просити у Св. Престола.

2. У місцевостях, де заховування літургійних постанов Замойського Синоду введено нещодавно звичаєм, позволяє Св. Конгрегація Епископам і відносним Ординаріям диспензувати по своїй розсудливости від такого заховування.

3. На тереторіях, де літургійні постанови заряджені Замойським Синодом і Львівським не введено, бажанням Св. Конгрегації є, щоб їх там і не вводити.

4. Для клиру, підчиненого латинським Ординаріям диспенза

застережена Св. Конгрегації; вона рішатиме, вислухавши місцевого Ординарія.

5. Тим, що приняли священичий чин перед датою цього письма, позволяє Св. Конгрегація відправляти приватно й надалі, якщо собі бажають, по давньому звичаю.

Одначе в великих і малих Семинаріях, у Схоластикатах і чернечих Новіціятах відправи мається відправляти відтепер на будуче, по новому Літургіконі, себто Служебнику, й новому "Чині богослуження" (що ладиться), виховуючи в тій практиці молодих аспірантів до священства, чи там чернечого життя.

Вдячний Вашому Преосвященству, якщо зволите повідомити мене про одержання цього обіжника, з почуттям глибокого поважання мило мені підписатись

Вашого Преосвященства щиро люблячий брат

Евгеній Кард. Тіссеран
Секретар
✠ Антонін Арата Архіепископ Сардіянський
Асесор.

Рим, дня 10. IX. 1941.

II. ОБІЖНИК

В залученні до оцього письма, маю честь переслати Вашій Ексцелєнції перші примірники літургійних книжок для Українців, напечатаних стараннем Св. Конгрегації для Східньої Церкви та обіжник до Епархіяльних Епископів і Апостольських Ексархів, виданий цією ж Конгрегацією.

В літургійному обученні молоді треба відтепер придержуватися виключно рубрик, що містяться в цих книжках. Зрештою ці рубрики є ті самі, що в грецькому Евхологіоні Венедикта XIV., з деякими тільки поясненнями й узглядненням української традиції, подекуди старшої, чи то в тексті, чи в рубриках,—традиції, що була скрупулятно заховувана.

Відносно цього вважаю корисним звернути увагу Вашої Ексцелєнції на деякі точки, що могли б спричинити сумніви. І так:

I. В новому виданні Служебника не говориться зовсім про тую форму приватної відправи Служби Божої, що зветься "Читана Служба Божа", бо у властивому обряді нема розріжнення між торжественною а приватною Службою Божою. Церемонії є ті самі і мають бути всі заховані, навіть тоді, коли священик відправляє сам без диякона; тільки що в цьому випадку церемонії відбуваються без торжественности.

Вісім точок, відносно приватної або неторжественної Служби Божої, названої "читана", які є заподані в повному Служебнику, Львів 1905, треба поясняти ось так:

1) Перша точка є цілком знесена, бо священик, замість відправляти Проскомидію в захристії, має відправляти її при трапезі Предложення і перенести опісля Дари з трапези Предложення на Престіл, як це приписано в одобреному Служебнику. Захована цього правила є неможливе при бічних Престолах припертих до стіни тому, що вони спиняють цілком належне виконання прочих церемоній. На майбутнє не треба більше ставити подібних вівтарів і, оскільки це можливе, не користуватися ними. Існуючі можна толєрувати, але треба приставити по лівій стороні таких престолів столик, на якому можна би відправити Проскомидію. Якщо це було б зовсім неможливим, треба відправляти Проскомидію на лівій стороні Престола.

2) Друга точка, що відноситься до положення Служебника остає незміненою, але замість підставки треба уживати малої подушки, як це є також правдивим римським звичаєм.

3) Уживання кадила поручається, але не є обовязковим, передовсім, якщо мова про Служби Божі цілком приватні, без участи якогось гуртка вірних.

4) Малий Вхід з Євангелієм треба виконувати, обходячи навкола Престіл, як це приписано в Служебнику. Якщо уложення Престола не дозволяє на це, можна толєрувати дотеперішній звичай: але на кожний випадок, священик має сходити зі ступення Престола.

5) Пята точка остає в силі: церемонія горного сідалища не відбувається.

6) Євангеліє читається завсіди з Царських Воріт, при чім священик звернений до народу. Якщо вівтар спертий о стіну, священик просто звертається до народу.

7) Великий Вхід треба виконувати по припису Служебника, тільки, якщо Престіл є спертий о стіну, священик, держачи чашу в правій руці а дискос у лівій, робить півкруг від (проскомидійного) столика до Престола, виголошуючи голосно формулу.

8) Для відмовлення молитви, знаної під імям "заамвонної", священик повинен вийти з Царських Воріт і читати її посередині хору. На кінцеве благословення і "отпуст" виходить він перед Царські Ворота, як це приписане в Служебнику.

Якщо Престіл є спертий до стіни, священик сходить зі ступеня, щоби відмовити заамвонну молитву і обертається до народу, щоб дати кінцеве благословення та "отпуст".

Церемонії, що їх не подано в рубриках Служебника, будуть означені в "Типиконі" (церемоніяльнику), який опрацьовується.

Чтець або служачий не може находитися в Святилищі, але по-

за ним, хіба, що його приявність в Святилищі є конечністю для обслуги священика: тоді входить туди завсіди бічними воротами. Може стояти по правій, або по лівій стороні, бо заступає один або другий з двох хорів.

II. Друге важне питання відноситься до с о с л у ж е н н я:

Характер обряду вимагає, щоб не множити приватних Служб Божих, як цього не вимагає користь народу, але, щоб священики радше сослужили при одному й тому самому Престолі. Начальствуючий виконує всі церемонії, благословить, і т.д.: Прочі стоять з боку Престола, кожний зі своєю книжечкою в руці, і виголошують по черзі дияконські єктенії. Коли виголошується дияконську єктенію, вистарчає, щоб прочі, включно з Начальствуючим, її слухали; в тім часі вони повинні відмовляти відповідну молитву. Обовязкові священичі молитви, на які натякає Венедикт XIV. в своїй Конституції "Demandatam" з 24. XII. 1743. р. точка 9а, є: Для Архієрейської Служби Божої молитва Трисвятого і слідуючі аж до молитви благодарення включно, а для інших Служб Божих молитви першого антифона аж до молитви благодарення включно.

Прочі молитви відчитує Начальствуючий: але сослужачі не сміють скидати святих риз перед отпустом. В "Demandatam" є все-таки уступ, що вимагає пояснення. В точці десятій (T. 10.) має Венедикт XIV. на думці виключно побічні наміреня,—для яких в обряді Проскомидії кладеться тільки одну частицю, а не властиві головні наміреня. Відносно цих останніх—то їм можна задоситьучинити або Службою Божою відправлюваною одним тільки священиком, або Службою Божою в сослуженні. Апостольський Престіл ніколи не робив розріжнення між одною а другою і така є практика священиків візантійського обряду. Якщо вірні бажають собі, щоби намірена ними Служба Божа була відправлена тільки одним священиком, повинні це заявити, і можна вимагати більшої стипендії. Таке є правдиве пояснення т. 10. "Demandatam". Поручається уживати радше дискосів східньої форми, чи то з підставою, чи без підстави, але з заглубленням, бо латинський дискос є небезпечний по причині великого числа частиць. Треба знести звичай т. зв. "сушених агнців":

Евхаристійний хліб має бути краяний за кожним разом зі всіми церемоніями проскомидії, уживаючи до того літургійного копія. Той сам хліб може служити для більше Служб Божих: зберігання його є легке. Також в Римі можна його набути у монахинь св. Йосифа при вія Льонґара ч. 6. якщо не приготовляється його дома. Ці пояснення мають на цілі облегчити уживання нового Служебника: Інші точки, що могли б давати основу до сумнівів, будуть пояснені в "Типиконі" (в церемоніяльнику).

Користаю з нагоди, щоб запевнити про глибоку пошану
для Вашої Ексцелєнції.
Вашої Ексцелєнції найвірнійший брат
Евгеній Кард. Тіссеран
Секр.

✠ **Ант. Арата**
Архіеп. Асесор.

Подаючи до відома Всеч. Духовенства ці два письма, поручаємо всім Отцям точно примінюватися до змін, які оце введено у нове видання Служебника.

Більша частина цих змін, чи додатків майже цілком сходяться з ухвалами нашого АЕпарх. Собору з р. 1941. На Соборі було проголошено, що вони зачинають обовязувати з початком 1942 р. Та, на жаль, не мали ми змоги видати ці Собором ухвалені поправки та доповнення нашого Служебника з 1929. р. І тепер не в силі ми подати Всеч. Духовенству цілого тексту нововиданого Служебника, бо не маємо кирилівських черенок—й тому не можемо цього Служебника видати.

Треба би на сесії Собору ще раз перейти ухвали з 1941. р. й переконатись, які саме з ухвалених приписів треба приняти як доповнення чи пояснення нового Служебника. Але що св. Конгрегація заповідає видання додаткового Типикона, тому здержуємося покищо від проголошення поодиноких рубрик нового Служебника та предложення Соборові ревізії ухвал з 1941. р.

На одній з підготовних сесій до другої святочної сесії Собора будуть всі тії рубрики прочитані.

Зміни, порушені в повищих письмах св. Конгрегації введуть Всеч. Отці з хвилею, як оба ці письма Конгрегації дійдуть до відома Духовенства. Але перед уведенням змін треба докладно поучити вірних про усі ці зміни та причину введення їх.

Львів, дня 9. (ст. ст.) січня 1942.

✠ АНДРЕЙ
Митрополит, в. р.

ТИЖДЕНЬ ЗЄДИНЕННЯ ЦЕРКОВ.

16. січня ст. ст., себто в день поклону Кайданам св. Петра зачинається тиждень молитов і наук про Зєдинення Церков. В цьому то тижні евхаристійних молитов за незєдинених наших братів, запрошує Митроп. Ординаріят вірних до якнайчастішого принимання св. Евхаристії.

Ніколи ще від віків не було таких можливостей, як під теперішню пору. Ніколи від віків справа Зєдинення Церков не була та-

кою життєвою квестією й такою пекучою потребою та конечністю нашого національного життя, як саме тепер. Ніколи ще від віків не були всі Українці поставлені перед такою безумовною конечністю робити все, що тільки в силі для осягнення національної єдности, без якої розвіються всі наші ідеали та праці для церковної єдности, що є знову одною з найважніших условин національної єдности.

А що в праці над Зєдиненням Церков найважнішою річю,—то молитва для упрошення благодати, без якої не можемо зділати нічого доброго,—тому кожний укр. патріот повинен розуміти і вводити в діло щоденні молитви за весь укр. народ. Ось ціль Евхаристійного Тижня для Зєдинення Церков!

А програма його така: Щоденно Молебень чи Акафист, евентуально з виставленням св. Тайн, коротка наука, горячий зазив до принимання св. Причастя й молитов за Україну!

Справу Зєдинення Церков поручаємо особливішим способом опіці великого нашого Київського Митрополита Йосифа Рутського. Хай Бог прославить його великим чудом, щоб звернути увагу, бажання думок і сердець усіх Українців до злуки з осередком Вселенської Церкви. Бо тільки одна Вселенська Церква принесе Україні тую єдність й силу, якої їй тепер так дуже треба.

Львів, дня 4. І. (ст. ст.) 1942.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

Після написання оцього письма, наспіло з Риму в тій самій справі письмо ось якого змісту:

СВ. КОНГРЕГАЦІЯ
для Східньої Церкви.
Ч. 701/38.

Рим, 14. листопада 1941.

ЗАКЛИК

Це вже від трьох літ, як за благословенням великого Мученика за Унію, св. Йосафата, звертаюсь з довіреним припорученням до Всіх Високопреосв. Владик і Впр. Провідників Місій, які підчинені цій Св. Конгрегації, аби щораз більше поширювали та з тим більшою торжественністю обходили цей загально принятий уже "Тиждень молитов за Унію".

І направду почуваюсь оце до обовязку переслати Преосв. Владикам та Настоятелям Чинів і Місій вияви моєї подяки за те, що так охочо й будуючо виповнили моє прохання у попередніх двох роках. Я щиро радію з Ними, що цей гарний звичай заєдно з року-на-рік щораз більше, а то й імпонуючо, поширюється. Це

є й мотивом, який каже надіятись, що щораз більше наближуємося до св. Зєдинення всіх визнавців Ісуса Христа. До тієї ж мети ведуть саме й численні молитви цінного нашого "Тижня молитов".

Ті всі лиха та нещастя, що їх спричинюють жалю гідні непорозуміння й ненависти поміж народами, є власне переконуючим аргументом і сильним імпульсом не тільки для добрих християн, але й для всіх чесних і благородних людей, щоб стреміти саме до тієї єдности віри й сердець, що її так гарячо бажав Розпятий Наш Господь Спаситель.

І через це почуваюсь до тим більшого обовязку ще раз повторити свої слова, які я висказав перед трьома літами, у той сам день і з цього самого приводу: з приводу "Унійного тижня: Якраз по причині теперішньої тяжкої хвилі, у якій стоять люди наче над отвореною пропастю й не мають просто змоги рятунку,— саме тепер є найвищим обовязком звернути свої молитви до Того, що у Своїй Всемогучости може "ужити навіть перепон, як орудників, щоб речі й події так уложити, а уми і волю людей так покерувати, аби осягнути Свою найвищу ціль". (Енцикл. "Summi Pontificatus").

Тож уважаючись наче слабим відгомоном високих кличів-напрямних, нераз уже висказуваних теперішнім Вселенським Архипастирем, поновляю оце ще раз заклик в цьому напрямі, щоб обходячи "Унійний тиждень", винайдено й ужито було всіх можливих орудників, які вчинили б наші молитви,—особливо ж молитви невинних сердець, — більш успішними, — м. і. уладжуванням богослужень та торжественним Причастям дітей,—в тій власне цілі, щоб виблагати скоре здійснення задушевного бажання. Св. Вітця, аби скінчилась раз ненависть, а розгорілась любов,—словом: аби приспішити прихід того Царства на землі, яке являється стремлінням сердець і Божій волі,—"Царства справедливости, любови й мира".

Нехайже всі молитви цього тижня за Зєдинення зміряють до тієї одної ціли!

А поновляючи ще й цього року свій заклик до цих молитов, я щиро переконаний, що тим способом сповняю волю Господа Нашого Ісуса Христа, який звертався бувало до Небесного Вітця з молитвою, яку всі ми добре знаємо, а яку мало здійснюємо у житті, (—а до здійснення цього Він запрошує нас якнайвиразніше у своїому благанні): "Щоб усі були одно".

Евг. Кард. Тіссеран,
Секретар.
Ант. Арата, тит. Архиеп. Сардіянський.
Асесор.

ПРАВИЛА

(Витяг з приготованої до друку книги: "Акти, декрети та правила Львівського АЕпархіяльного Собору 1940. р.").

І. ПРО КАТОЛИЦЬКУ ВІРУ

1. Форму віроісповідання треба перекласти на українську мову, в цій мові на майбутнє її уживати й вона повинна стати предметом пояснювання народові і предметом науки кандидатів св. богословії.
2. Признаємо конечним видання творів св. Отців в українському перекладі.
3. Домагаємось оснування в Духовній Академії окремої катедри для студій над енцикліками Римських Архієреїв.
4. Закликаємо наших учених богословів до видання короткого підручника моральної богословії.
5. Звертаємось до наших богословів з побажанням видати св. Письмо в українській мові з повним коментарем.
6. Отці Собору усильно поручають Духовенству читання та роздумування над псальмами, бо не може бути кращих молитов, як ті, що їх нам піддає Св. Дух.
7. Закликаємо наших поетів і письменників до дальших витривалих праць над перекладом Псалтиря.
8. Собор признає за конечне утворення Товариства чи Інституту для поширення св. Письма.
9. Нікому без канонічного післанництва від епархіяльного Епископа не вільно проповідати Божого слова.
10. Канонічне післанництво до проповідання Божого слова дістають священики в самому призначенні їх до душпастирства в парохії.
11. Кожний священик, що завідує парохією, є обовязаний проповідати в кожну неділю і торжественне свято; опущення чотирьох проповідей підряд без канонічної перешкоди є нарушенням тяжкого обовязку.
12. Канонічним оправданням опущення проповіді є: недуга, довша відпустка від епархіяльного Епископа, або такі обставини, які навіть коротку проповідь роблять неможливою.
13. Душпастир, перешкоджений проповідати, повинен заступити себе іншим священиком, або читанням науки св. Отців згл. епископського послання.
14. В дочерних церквах, або в інших парохіях завідуваних одним парохом, буде нарушенням тяжкого обовязку, коли священик впродовж двох місяців не говорив проповіді.

II. ПРО ОБОРОНУ Й ПОШИРЕННЯ ВІРИ.

15. В околицях, де шириться зараза єресі, душпастирі обовязані так проповідати, щоб їхня проповідь була успішною обороною віри.
16. В таких околицях треба уладжувати окремі богослуження й проповіді для навернення відпавших від Церкви і людей до таких богослужень заохочувати, але ніколи так, щоб якимнебудь способом зражувати, або ображувати відпавших.
17. В розмовах із сектантами треба їх не тільки поучувати та відповідати на їх арґументи й трудности, але також виявляти християнську любов і велике бажання їх добра.

III. ПРАЦЯ НАД ЗЄДИНЕННЯМ ЦЕРКОВ.

18. У душпастирській праці обовязаний кожний священик памятати про діло Зєдинення Церков, у тому наміренні жертвувати Служби Божі, обзнайомитися докладно і глибоко зі всіми богословськими питаннями, звязаними з цим ділом, поучувати нарід про важність цієї справи та заохочувати людей до молитов у тому напрямі.
19. Закликаємо всіх наших молодших собратів, щоб приготовлялися до студій і праці над Зєдиненням Церков.
20. В парохіях, або місцевостях, де серед наших живуть також незєдинені православні, треба нам вистерігатися як небезпечного й шкідливого промаху всякого кроку й слова, яке могло б їх зражувати і від нас відпихати, а виявляти їм словом і ділом любов ближнього.

    Також треба стерегтися, щоб навіть законним ділом, або недбалим виконуванням обрядів не дати їм згіршення.

    Закликаємо священиків часто заохочувати вірних до любови всіх ближніх, навіть ворогів, і перестерігати їх перед усякою ненавистю.
21. Архіепархіяльний Собор відновлює й одобрює давні ординаріятські розпорядки, що кожний священик в Архіепархії обовязаний у першу неділю кожного місяця до недільної служби додавати службу "О зєдинення Церков" і в щоденних молитвах усильно просити о святі покликання до тієї справи.
22. Архіепархіяльний Собор одобрює практику, приняту вже в Архіепархії, щоб щороку після Йордану, а саме після свята Поклону Оковам св. Петра, відбувати Евхаристійний і Унійний Тиждень, присвячений молитвам о Зєдинення Церков, о святі покликання до тієї справи, проповідям і науковим ви-

кладам, яких ціллю буде поширення знання й оцінення цієї справи.

23. Принимаючи незєдинених до Вселенської Церкви, треба, згідно з інструкціями Апостольського Престола, вживати такої формулки:

"Я, Н. Н., добровільно прилучуюся до св. Вселенської Христової Церкви. З вірою і любовю приймаю всі правди, які вона визнає в Нікейсько-царгородському Символі віри, в постановах вселенських Соборів і в науці св. Отців. А зокрема визнаю блаженного Епископа Римського як наслідника Верховного Апостола св. Петра і головного провідника єдиної Христової Церкви на землі".

Пояснення до правила про принимання незєдинених: Після цієї формулки треба жадати визнання св. віри від тих, що є свідомі догматичних ріжниць між Церквою вселенською і незєдиненою та приймають вповні і зі зрозумінням усі правди Вселенської Церкви.

Після зложення визнання віри треба їх розрішити перед св. сповіддю від цензури, затриманої Апостольському Престолові особливішим способом (excommunicatio specialiter reservata) по формулці Архієп. Требн. ст. 56.

Від духовних: єпископів, священиків і дияконів треба вимагати визнання св. віри по формі, приписаній Вселенським Архієреєм, Папою Урбаном VIII.

Заввага: Приймати незєдинених священиків може тільки сам Вспр. Митрополит. Від людей простих (rudes) в справах віри, а щирих, вистарчить по думці інструкції Апостольського Престола відібрати визнання віри загальним способом, збуджуючи з ними акт віри в Триєдиного Бога, в Ісуса Христа, в Його Церкву та в усі правди, яких вона навчає.

Від цензури розрішити їх у самій сповіді, словами: "разрішаю тя от всякаго союза клятвеннаго", якщо попередньо отрималося через Митрополичий Ординаріят на це власть від Апостольського Престола.

В теперішніх обставинах усі священики мають цю власть.

Заввага: Правила чч. 21—23 Собор ухвалив додатково дня 25. ст. ст. квітня 1941 р.

IV. ПРАЦЯ В ДОЧЕРНИХ ЦЕРКВАХ

24. Декан обовязаний обговорити на деканальному соборчику положення тих сіл, де немає церкви чи священика, та обдумати засоби до просвічування мешканців світлом Євангелія.
25. Якщо душпастир, якому повірене таке село, занедбує пропо-

відь і катихизм та нічого не робить для передання людям Божої науки, декан обовязаний, за ухвалою соборчика, зарядити в тому селі місію, поручити кондеканальним відвідувати такі села, радому сусідові дати власть зорганізувати братство, і зарядити все, що треба, щоб діти і старші мали достаточно науки віри.

26. Кожний душпастир обовязаний у всі неділі й торжественні празники року катихизувати дітей у церкві. Залишення цього обовязку через місяць підряд без канонічної перешкоди є нарушенням тяжкого обовязку.
27. Канонічною перешкодою є недуга й законна відпустка, отримана з Ординар.
28. Кожний священик є крім цього обовязаний так учити дітей катихизму, щоб кожна дитина в літах від 8-12. року життя набула докладне знання всіх правд віри й молитов.
29. В тій науці вільно душпастиреві заступати себе родичами, старшими братьми й сестрами дітей, але при тому він обовязаний так пильнувати науки тих своїх заступників, щоб мав моральну певність, що наука віри дійшла і просвітила кожну дитину зокрема.
30. Душпастир повинен поучувати родичів про той їх обовязок і помагати їм у його виконанні.
31. Кожний душпастир повинен заохочувати дітей до усильних і частих молитов о Божу Мудрість із неба.

V. УМОВИНИ УСПІШНОГО ПРОСВІЧУВАННЯ СВІТЛОМ ВІРИ В ПАРОХІЇ

32. Усильно поручаємо проповідникам довго й багато молитися про успіх і благословенство своїх проповідей і Божу благодать для слухачів.
33. Проповідники обовязані давати мирянам приклад святого життя, внутрішнього і зовнішнього, та відзначатися чеснотами й добрими ділами християнського життя.
34. Поручаємо часто сповідатися, щодня робити найменше впродовж пів години розважання-молитву, відвідувати часто Ісуса Христа укритого в Найсв. Тайні Евхаристії, щодня робити іспит совісти.
35. Кожний проповідник повинен щонайменше раз на три роки робити духовні вправи через найменше пять днів.

VI. ОБОВЯЗКИ СУПРОТИ ВСЕВИШНЬОГО.

36. Собор поручає усім священикам усильно над тим працювати, щоб у богослуженнях, у храмах, у проповідях і в справуван-

ні св. Тайн ясно висказувалася перед людьми гадка святости, величі Божої справи, чеснота Господнього страху, Божої любови і свідомість марноти всього поза тою одною справою: "одного тільки треба".

37. Життям і проповіддю, а передовсім безнастанною молитвою, мусимо своїх вірних першзавсе навчити: Бога боятися, Бога любити та стерегтися смертного гріха більше, ніж найбільшого лиха.
38. Життям і проповіддю мусимо дати людям ясне поняття того, чим є поклін Богопочитання та навчити їх віддавати той поклін цілим життям.

VII. КУЛЬТ БОЖОЇ МУДРОСТИ.

39. В церквах посвячених Божій Мудрости храмовим днем буде день Рождества Пресв. Богородиці.
40. Собор просить наших церковних малярів так розповсюднити ікону Божої Мудрости, щоб вона могла служити підставою проповіді про Божу Мудрість.
41. Собор поручає Духовенству поучувати нарід у проповідях про Божу Мудрість і часто заохочувати його до поклону Богопочитання, віддаваного Божому Слову та до частої молитви про дар Божої Мудрости.

VIII. КУЛЬТ СВ. ДУХА.

42. Собор усильно радить Собратам додавати часто на проповідях якусь згадку про Св. Духа, Його славословя, або бажання, щоб освячував нас і вів дорогами Христа до вічного спасення.
43. Собор усильно поручає молодим проповідникам обробити старанно кілька проповідей про Св. Духа і щороку перед Сошествієм Св. Духа по змозі з народом відправляти духовні вправи, яких предметом був би культ Св. Духа, коментар до молитви "Царю небесний", наука про св. Миропомазання, пояснення прегарної Єктенії зі служби Сошествія, Степенні, тощо.
44. Собор поручає посвячувати нові храми в честь Св. Духа.

IX. УТРИМАННЯ ДУХОВЕНСТВА.

45. Дотацію Духовенства становить слово Христа: "Шукайте передовсім Божого царства, а все інше буде вам додане".
46. Епітрахильні доходи унормовані словом Христа: "Даром ви прийняли, даром давайте".

З а в в а г а: Цей закон обовязує від 5. IX. (23. VIII. ст.ст.) 1940.

X. ПРО ТИХ, ЩО ЖИВУТЬ ЗА ЄВАНГЕЛЬСЬКИМИ РАДАМИ

47. Архіепархіяльний Собор поручає особам, що живуть за євангельськими радами на світі поза монастирем, мудро вибирати сповідника, що заступав би їм настоятелів, коли не могли би зноситися з ними. Сповідатися можуть у всіх священиків.
48. Поручає їм:
    1. Здавати настоятелям бодай двічі в році звіт зі способу життя і з уживання зароблених грошей.
    2. Засягати їх ради бодай у важніших рішеннях.
    3. Бути по змозі щодня, а коли це неможливе, бодай у неділі і свята на Службі Божій, часто приступати до св. Причастя, сповідатися пересічно раз на тиждень, щодня робити по змозі півгодинні розважання і бодай пять хвилин духовного читання.

    Обовязані до відчитування церковного правила, живучи на світі, якщо не є священиками, є звільнені від цього обовязку, але повинні, оскільки це можливе, відчитати з часослова бодай Утреню і Вечірню.
49. Собор поручає їм заховувати бодай раз на місяць через один день більше совокуплення, більше молитви з відвідуванням Ісуса Христа в Пресв. Евхаристії, а раз у рік, по змозі, відбути кількаденні духовні вправи. Поручає їм давати зі заробітку хоч малу милостиню вбогішим від себе, а передовсім братам чи сестрам по Чину, що потребують помочі.

    Сповідникам їх поручає заохочувати їх до витривання, терпеливости і захована монашого духа, як вище вказано.
50. Усім душпастирям і сповідникам поручається пояснювати представлені тут принципи тим душам, які бажають посвятитися Богові і жити за євангельськими радами. Для них життя таке, яке повинні вести монахи й монахині, що живуть на світі, могло б бути найкращим приготуванням до вступлення до монастиря, або й життя за євангельськими радами поза монастирем на світі.
51. Сповідникам поручається не дозволяти на вічні обіти чистоти.
52. Приклад і праця душ, відданих всеціло Г. Богові, може бути дуже корисна для громади; нехай душпастирі не занедбують використати їх впливу для добра вірних. Можна їх ужити до науки релігії, до виховання дітей, часом може до обслуги хворих, до порядків у церкві, до шиття і прання церковного білля, тощо.

    Отці духовні, коли будуть користати з їхньої щирої волі і

посвяти для церкви, громади, або для себе, нехай вистерігаються надуживати їх праці.

53. Хоч монастирі знесені, Отці духовні зволять повідомляти настоятелів монаших Чинів і Згромаджень, або Митрополичий Ординаріят про душі, що бажають посвятитися Г. Богові за євангельськими радами.
54. Тими душами заопікуються, даючи їм провід подібний до того, який дають монахам, що живуть на світі.
55. Нехай не дозволяють їм робити якихнебудь вічних обітів. Часові обіти можуть мати більшу нагороду, коли випливають із сильнішої волі і чистішого наміру.
56. Архіепархіяльний Собор поручає усильно Духовенству уникати всякого позору, що воно у якомунебудь напрямі мішається до політики. Наше завдання: проповідати Євангеліє і вести всіх людей до спасення, а при повній любові нашого народу і всіх наших ближніх не мішаємося до ніякої політики. Собор пригадує ті принципи, яких Духовенство притримувалося і які Духовна Влада при кожній нагоді пригадувала.

XI. МОЛИТВИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ РОДИНИ.

57. Священича родина повинна відмовляти разом християнські молитви бодай раз на день, по змозі зі співами.
58. Священики обовязані дуже усильно над тим працювати, щоб загально поширилася практика спільних співаних молитов.
59. До повних щоденних християнських молитов належить: Начало обичне, Помилуй мя Боже, Вірую, Ослаби-остави, Богородице Діво, Достойно єсть, Под Твою милость, Преславная Присно-Діво, Упованіє нам Отець,—а з катихизмової частини: дві заповіді любови, десять заповідей Божих, шість заповідей церковних, сім св. Тайн, шість правд віри, сім гріхів головних.
60. У випадку великої перешкоди повинен кожний християнин і кожна родина відмовити, або відспівати бодай 3 Отче наш на день.
61. Собор поручає душпастирям навчити вірних збуджувати короткий акт (вияв) совершенного жалю, формулку жалю оголосити на церковних дверях, а в проповідях обширно його пояснювати.
62. Собор висловлює бажання, щоб видруковано щоденні молитви з доданням євангельських блаженств, діл милосердя, останніх речей і ін. для масового поширення, при чому катихизмові частини повинні бути попереджені відповідними вступами і мати молитовний характер.

XII. КУЛЬТ ХРИСТОВОЇ ЛЮБОВИ.

63. Повинуючись волі Римських Архієреїв, Львівський Архіепархіяльний Собор поручає Всч. Духовенству щороку в третю неділю після Сошествія Св. Духа після торжественної Служби Божої відчитувати на голос акт посвяти цілого людського роду безконечній Любови і Милосердю Христа, якій віддаємо культ Богопочитання під символом Його Найсв. Серця, по долученій тут формулці:

"Пресолодкий Ісусе, Відкупителю людського роду, поглянь на нас, що покірно припали перед Твоїм престолом. Ми Твої й Твоїми хочемо бути, але щоб із Тобою ще більше зєдинитися, це кожний із нас посвячується доброохотно Твому Пресв. Серцю. Багато Тебе не пізнало, багато від Тебе відступило, погордивши Твоїми заповідями. Змилосердися над ними, Всещедрий Ісусе, і пригорни всіх до свого Святого Серця. Будь Царем, Господи, не лиш тих вірних, що не відступили від Тебе, але й блудних синів, що покинули Тебе; дай, щоб скоро повернули до родинного дому та не погибли з нужди й голоду. Будь Царем тих, що їх звели блудні науки, або розділили незгоди і приверни їх до джерела правди та єдности віри, щоб скоро стало одно стадо й один пастир.

Будь Царем і всіх тих, що живуть у старому забобоні поганства, або ісламізму; зволь і їх вирвати із тьми та привести до світла й Божого Царства.

Ще й поглянь оком Твого милосердя на синів того народу, що колись був народом особливо любленим. Нехай і на них, мов живець відкуплення й життя, сплине та Кров, що її колись кликали на себе.

Дай, Господи, Своїй Церкві без насилля і злиднів свобідно розвиватися, пішли всім народам лад і мир,—вчини, щоб від краю до краю землі лунав один голос: Слава Божественному Серцю, що в Ньому наше спасення. Йому честь і слава на віки, амінь".

В попереджуючу неділю кожний душпастир заповість це торжество народові, заохочуючи його до вдячности й любови задля безконечної доброти й любови Його Найсв. Серця.

64. Архіепархіяльний Собор одобрює всі практики почитання Христової Любови й Милосердя під символом Його Серця, які вводяться в Братствах Апостольства Молитви, але поручає дуже не впроваджувати ніяких практик, що не відповідають духові і стилеві нашого обряду.

65. Архіепархіяльний Собор одобрює і дуже поручає Духовенству практику побожних вірних приступати до св. Причастя, щоб винагородити Спасителеві за всі зневаги, байдужність і

легковаження, яких зазнає від людей передовсім у тому Таїнстві Любови.

66. Архіепархіяльний Собор поручає Духовенству заводити всюди Апостольства Молитви і дуже заохочувати вірних до почитання Любови й Милосердя Христа під символом Його Найсвятішого Серця.
67. Архіепархіяльний Собор посвячує безконечному Божому Милосердю і Любови Христа в символі Його Серця цілу Львівську Архіепархію, особливішим способом її Духовенство, Семинарію, Академію і кандидатів духовн. стану.
68. Архіепархіяльний Собор поручає всім священикам посвятити Христовому Серцю себе самих, свої родини і свою парохію. Учасники духовних вправ, які мають відбутися для членів Собору між 9-14. н. с. грудня ц.р., зроблять у своїм імені і своїх парохій той акт підчас духовн. вправ.
69. Посвячуючи Божому Серцю цілу Україну, духовенство незєдиненої Церкви і ввесь православний нарід, Духовенство буде віддавати Божому Серцю справу Зєдинення Церков і буде благати Христа о привернення до Вселенської Церкви всіх незєдинених наших братів.

XIII. КУЛЬТ ХРИСТА У ЙОГО СИМВОЛАХ: Євангелію, Престолі і Хресті та в Його Іконах.

70. Собор поручає Духовенству пояснювати правди віри і на катихитичних проповідях, і при катихизуванні дітей, і з нагоди празників, яких ікони містяться в іконостасі, пояснювати правди віри на іконах і в проповідях звертати увагу народові на іконостас.
71. Собор поручає усильно Духовенству учити дітей і старших поважно і свято робити знак Хреста.

XIV. СОБОРОВІ РЕЗЕРВАТИ.

72. Собор задержує в Архіепархії такі гріхи: 1. чоловіковбивство; 2. зігнання плоду, або вживання до тієї цілі засобів, навіть без наслідків; 3. супружий онанізм.

З а в в а г а: Задержанню не підлягають: а) хлопці перед 14. роком життя і дівчата перед 12. роком життя; б) хворі, що мають приняти св. Причастя; в) женихи перед самим вінчанням; г) ті, що вибираються в далеку дорогу; ґ) несвідомі задержання, якщо перший раз сповідаються з того гріха; д) ті, що відправляють сповідь із цілого життя; е) якщо відложення розрішення грозить утратою доброї слави; ж) учасники тридневної духовної місії, якщо сповідаються в тій же церкві в

часі від другого дня місії до восьмого дня після скінчення місії.

Львів, д. 20. XII. 1940.

Протонотар Собору: **о. Василь Лициняк**

Секретар Собору: **о. Іван Новосад.**

В СПРАВІ РЕДУКЦІЇ СЛУЖБ БОЖИХ.

Священик, який приймає т. зв. стипендію, себто даток на відправлення Служби Божої, є до того відправлення обовязаний під тяжким гріхом. Не робить це ніякої ріжниці, чи той, що дає на Службу Божу робить це з власної волі, чи з обовязку, наложеного якимсь записом, чи завіщанням, чи дає безпосередно чи через третю особу. М. Ординаріят не має ніякого права зменшувати або міняти обовязок принятий разом зі стипендією, хіба що фундатор (як напр. при богослужебних фондаціях), це право виразно уділив Ординаріятові. Лише Ап. Престол має власть богослужебні стипендії редукувати, себто зменшувати обовязки відправлювання Служб Б.

Редукуючи обовязок, принятий зі стипендією, св. Отець признає зі скарбниці св. Церкви тим, за котрих мала бути відправлена Служба Б. ті овочі Жертви, які на них припадають. Однак у випадках, в яких без ніякої вини священика, що приняв стипендію, виконання принятого обовязку сталося неможливим, чи то через зменшення доходів фундації, чи з якої іншої причини, Ординарій може, після вислухання інтересованих і при захованні волі фундатора так, як це в даних обставинах можливе, обовязки фондації зменшувати, але тільки тоді, коли йде про якісь богослуження, як Молебні і Акафисти, або додаткові обставини Служби Б. Редукція Служб Б., себто відправлення меншого числа Служб Б., є завсіди застережена Ап. Престолові.

Беручи під увагу особливіші обставини і потреби Духовенства в теперішньому часі, уділив Св. Отець Ординаріятам власть редукувати до половини обовязки, приняті зі стипендіями. Ця власть дана до кінця 1942 р. Маючи тяжкий обовязок надзору над способом, як усі священики сповняють важкий обовязок відправити за кожну стипендію Службу Б., М. Ординаріят пригадує усім священикам обовязок провадити докладний список принятих стипендій і відправлених за стипендії Служб Б. В ту книгу мають бути вписані фундушеві Служби, себто дохід з фундації, і число відповідних її Служб, як не менше стипендії нефундаційні і відповідні Служби.

М. Ординаріят пригадує Всеч. Духовенству принципи церковного права що відносяться до цього обовязку:

1. Душпастирі, себто парохи і завідателі, обовязані під тяжким гріхом відправляти Службу Б. за нарід в неділі і торжественні свята. Не вільно їм за цю Службу Б. приймати ніяких датків, ані цю Службу Б. відправляти в іншому наміренні.

2. Коли душпастир, з огляду на потребу вірних, має право відправляти дві Служби Б., тоді не вільно йому на другу Службу приймати ніякої стипендії. Усі звільнені від тих обовязків, які би М. Ординаріят комунебудь був уділив на основі власти даної Ап. Престолом, вже від хвилі уступлення большевиків стратили силу. Другу Службу Б. священики обовязані жертвувати на обовязки Епархії, себто за ктиторів, яких фондації затратилися або стратили вартість і за інші обовязки Духовенства аплікувати Служби Б., що їх одначе не сповнено через неувагу, забуття, або смерть.

3. Не вільно священикові: а) Приймати стипендію на Службу Б. вже відправлену, з наміром відправити цю Службу за того, який дасть стипендію. б) Приймати стипендію за Службу належну з іншого титулу, н. пр. парохіяльну за вірних. в) Приймати дві стипендії на одну Службу і г) приймати осібну стипендію за відправлення Служби, а осібну за намірення Служби, хіба що напевно знається, що стипендія дана на само відправлення, без наміреннія.

4. Треба дуже стерегтися всякого навіть найменшого підозріння якогонебудь торгу і спекуляції.

5. Треба відправити стільки Служб Б., скільки принято, хоч би малих стипендій.

6. Якщо і без вини того, що має відправити Службу, милостиня за Службу вже принята пропаде, обовязок не припинюється.

7. Коли хто дав якусь суму на Служби Б., не говорячи про їх число, тоді треба відправити стільки Служб Божих, скільки дана сума покриває стипендій по епархіяльній таксі, хіба що можна розумно думати, що намір жертводавця був інший.

8. На АЕп. Соборі, при найблищій підготовній сесії до другої торжественної, обговоримо, а на другій торжественній сесії проголосимо митрополичий декрет про високість стипендії на Службу Б. Нікому зі священиків не вільно жадати вищої стипендії.

9. Коли нема (отже в нашому положенні, як довго нема) декрету Епархіяльного Епископа, себто Ординарія, треба держатися звичаю заховуваного в Епархії.

10. Монахи, навіть виняті зпід юрисдикції місцевого Ординарія, є обовязані примінювати щодо висоти стипендії до декрету або звичаю Епархії, кодекс кан. 831, пар. 3.).

11. Вільно священикові приймати вищу стипендію понад епархіяльну таксу, але д о б р о в і л ь н о жертвовану, може також приймати нищу, якщо Ординарій не заказав цього. (В декреті св.

Конґреґації з дня 1. VIII. 1941 під ч. 5. дана рада Ординаріям заборонити Духовенству приймати нищі стипендії, бо таке приниманння потягає за собою ріжні труднощі). На соборовій сесії, після передискутовання справи, М. Ординаріят справу вирішить.

12. Щодо часу відправлення Служби Б., то треба: а) Відправити Службу в день назначений жертводавцем, бо приймаючий стипендію до цього якраз зобовязався. б) Коли жертводавець не назначив часу, тоді треба Службу відправити якнайскорше, якщо причина стипендії нагла (н. пр. за недужого), а в інших випадках, відповідно до числа стипендії, після дещо довшої потрібної проволоки. г) Коли той, що дав стипендію, виразно лишив священикові свободу в виборі часу відправи, тоді може священик тієї свободи ужити, однак:

13. Нікому не вільно приняти так багато стипендій, що не має змоги до року відправити.

14. У відпустових місцевостях, або при церквах, де вірні дають стільки стипендій, що їх священик не може відправити в приписаному часі, треба вірних про це повідомити проголошенням з проповідниці і то кілька разів, або оповісткою на церковних дверях про це, коли і де Служби будуть відправлені.

15. Хто має до роздачі більше число стипендій повинен їх роздати якнайскорше. Час призначений на відправлення Служб Божих зачинається від дня, коли священик, що має їх відправляти, приймає стипендію.

16. Хто відступає стипендію з обовязком відправлювання Служби, відповідає за це відправлення священиком, якому дав стипендію і то до хвилі одержання посвідки принятої стипендії і відправленої Служби.

17. Хто приняті стипендії іншим відступає, повинен відступати цілі стипендії, хіба жертводавець виразно згодився на те, щоби часть заховав собі посередник, або коли певним є, що надвижка над епархіяльну таксу дана з огляду на особу.

18. При фондаціях, яких виразною ціллю є дотація священиків чи капітули, можна обовязок фондації сповнити, роздаючи стипендії по епархіяльній таксі.

19. Ті, що завідують жертвами вірних на Служби Божі в відпустових місцях, повинні після одного року, від хвилі приняття стипендії, віддати Ординаріеві всі стипендії й Служби ще не відправлені.

20. Обовязок чування над сповнюванням обовязків, принятих зі стипендіями, обтяжує в світських церквах Епархіяльного Епископа, в монаших церквах Еклєзіярхів або Ігуменів.

21. В церквах, де нарід много дає стипендій, Настоятелі чи Еклєзіярхи повинні мати осібну книжку, в якій записується дані стипендії, їх число, наміреннія та відправу.

22. Обовязком Епископа згл. Декана щороку переглядати такі книжки.

23. Подібну книжку обовязаний мати кожний священик, що приймає стипендії—так, щоб у випадку смерти було ясним, скільки було принятих стипендій та відправлених Служб, себто скільки залягаючих. Після смерти священика, обовязаний Декан залягаючі Служби роздати священикам або переслати справу до Ординаріяту.

24. Коли декретом Ординаріяту в АЕперхіяльному Соборі рішений буде заказ приймати стипендії нищі, треба буде вмістити в церкві пушку на дрібні жертви на стипендії Служб Божих. Таким способом жертвовану суму буде ділитися по епархіяльній таксі.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

Львів, дня 4. січня (ст. ст.) 1942.

В СПРАВІ ОПІКИ НАД ПОЛОНЕНИМИ УКРАЇНЦЯМИ.

В таборах полонених в Ґен. Ґуб. находиться ще понад 40000 Українців з червоної армії. Укр. Нац. Комітет дістав від влади дозвіл ними опікуватися. В кожному з таборів може бути і священик, з огляду однак на пошесть пятнистого тифу, мусить священик замешкати в таборі на час кварантанни. Взиваю священників, які могли би бодай на якийсь час піднятися душпастирської праці для полонених в таборах, зголоситися до М. Ординаріяту і рівночасно до Укр. Центр. Комітету в Кракові (вул. Зелена 26). До тої самої жертвенної душпастирської праці взиваю усіх священиків львів. Архіепархії, які находяться ще в Ґ. Ґ., поза границями Епархії або в Райху, і які не можуть одержати позволення повернути домів. Поручаю також Всеч. Духовенству усильно поперти змагання Допомогових Комітетів в нашому краю, які збирають для полонених харчеві пачки, що конечно потрібні для доживлювання полонених наших братів. Харчеві пачки повинні важити 3 кґ. і складатися зі сушеного хліба (ок. 2 кґ.) і перетопленого товщу (ок. ½ кґ.). До того додати ок. ½ кґ. сушених овочів, цибулі, чіснику, цукру тощо. Такі пачки найліпше пересилати чи передавати просто до Укр. Краєв. Комітету (відділ Укр. Черв. Хреста) у Львові Ост-штр. 37. а. I.

УЦК наміряє такі пачки висилати два рази на місяць, коли осягне від влади дозвіл пересилати пачки до Ґ. Ґ. Є теж надія, що для полонених дістанеться дозвіл пересилати родині, чи знайомим картку зі своєю адресою. Такого дозволу досі не мають тому, що совіти не прилучилися до Гаґської конвенції, яка застерегла полоненим із країв конвенції це право. Нехай не знеохочує

жертводавців та обставина, що не знають, що їх син або брат жиє і де находиться. Милосерне діло супроти терплячого полоненого, хоч би й не свояка, заслужить у Бога поміч для терплячого свояка.

При зголошенні до душпастирської служби для полонених, а певно і при пересилці пачок треба подати табор полонених, для якого призначена і служба і пачка. Тому подаємо до відома список тих таборів. Між ними є і такі, до яких вже тепер, перед отворенням поштових пересилок поза границю до ҐҐ., дозволено пересилати пачки. Табори полонених находяться: (Біля кожної місцевости приблизне число полонених з грудня 1941 р.):

Острів маз.—481; Острувек венгровський б. Варшави—2421; Беніямінов. б. Варшави 219; Сілець (Седльце) 888; Петриків 230; Ченстохова 88; Кельце 3659; Конське 3659; Бліжин б. Скажиско Камєнна 2457; Святий Хрест б. Кєлєц 553; Кобєжин б. Кракова 9; Деблін 2167; Понятово б. Пулав 211; Холм 5185; Володава 4551; Біла Підляшська 1009; Замістя 1717; Скробів б. Любартова (лазарет) І.—; Риманів—2218; Вільхівці б. С.—7; Шебнє б. Ясла—491; Перекопана б. Перемишля—3782; Ярослав—471; Хирів—2249; Негрибка б. Перемишля—662; Пикуличі б. Перемишля—746; Тернопіль—4; Дрогобич—1170; Стрий—26; Львів—2130; Рава руська—824; Яворів—14.—Разом усіх полонених Українців в таборах ҐҐ. в грудні 1941 р. мало бути около 42,546. Крім цього находяться укр. полонені в ріжних таборах Райху. Досі не вдалося нашим Комітетам ані Черв. Хрестові навязати зносин із полоненими та властями, від яких залежать. Тому брак і статистичних дат, і відомости, й можности помочі. В Райху находиться також вже велике число Українців-робітників, понад 75,000. Наколи б було можливим священикові, що перебуває в Райху, обслугувати табори чи робітників, нехай зголоситься до Ап. Адміністратора Українців в Райху о. прал. Вергуна Петра (Берлін, NW. 87. Schleswiger Ufer 6/II). Священиків Львівської Архіеп. усильно взиваю до пороблення старання в тому напрямі, а всіх ОО. Душпастирів прохаю в мойому імені усильно поручати молитвам вірних цю справу і душпастирську працю й опіку полонених. Коли не можемо нести їм в такому тяжкому положенні ніякої помочі, памятаймо бодай про них в наших молитвах. Просім усильно Всевишнього, щоб нашим по національности братам подав поміч від наших братів по вірі. І будьмо переконані, що наші молитви будуть вислухані, коли написано: "Просіть і дасть ся вам".

У Львові, в Навечеря Богоявлення 1942.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит в.р.

ҐЕНЕР. ҐУБЕРН. ДИСТРИКТ ГАЛИЧИНА
Начальник міста Львова, Міський Уряд,
Здоровля.
Ч. і./І. Львів, 8. грудня 1941.

В СПРАВІ ПОБОРЮВАННЯ ПЯТНИСТОГО ТИФУ

Поширювання пошести плямистого (висипного) тифу спонукує мене просити Церковну Владу помочі в боротьбі зі страшною цією недугою.

Церковна Влада зволить ласкаво поручити Парохіяльному Духовенству звертати увагу вірним на проповідниці, що ширення плямистого тифу спричинюють виключно й одиноко заражені тифом воші, які дістаються до одежі й білля здорових людей. При цій нагоді слід пояснити вірним, що в теперішніх часах треба дуже уважати на чистість та дбати, щоби до одежі і білля не дісталася вош. Тому є обовязком кожної людини провірювати частіше одіж і білля, щоби завчасу усунути розсадники пошести тифу. Не можна рівнож легковажити частого прання біля і занедбувати зміни білля з приводу браку мила в теперішніх воєнних часах. Звичайні орудники можуть захоронити людей перед згаданим лихом, а це часте виварювання білля в кипячій воді в найдовших відступах що пять днів. Ці виварювання треба часто й так довго повторяти, як довго триває небезпека пошести та нагоди стикатися з хворими, або уживати зараженої одіжи та набирання вошей. Коли мешканці міста Львова й околиці будуть часто уживати таких виварувань білля, тоді зможуть припинити небезпеку поширення плямистого тифу, який зачинає ширитися. В інтересі захоронення мешканців Львова й околиці перед згаданою недугою, прошу поручити підчиненому Вам Духовенству звертати увагу вірних на вище згадані способи, як охоронитись перед плямистим тифом. Прохаю відповісти.

Др. Віґґаре
директор санітарний міста.

Український переклад згідний з німецьким текстом з дня 8. XII. 1941 р.

Ч. 179/І.

З Канцелярії гр.-кат. Митрополичої Консисторії
У Львові, дня 31. грудня 1941.

о. МИКОЛА ҐАЛЯНТ
Канцлєр.

В СПРАВІ НАВЧАННЯ РЕЛІГІЇ.
До всіх Деканальних і Парохіяльних Урядів.

Подається до відома Всеч. Духовенства, що на основі повідомлення Ґубернатора Дистрикту Галичини,—Відділ Знання й Наук, —з дня 6. I. 1942., ч. 0033/42,—священики мають право уділяти в школах науку релігії. Одначе в тій справі муситься предложити відповідний виказ священиків для Шкільної Влади.

Митроп. Ординаріят поручає тому Деканальним Урядам виготовити негайно такий список священиків свого Деканату та предложити його даному Kreisschulrat-ові.

Львів, дня 20. січня 1942. Від Митрополичого Ординаріяту.

РІЧНИЦЯ КОРОНАЦІЇ СВ. ОТЦЯ ПІЯ XII.*)

Дня 12. березня припадає третя річниця коронації Папи Пія XII. Як що року, так і цього року треба нам скористати з цього торжества, щоби нашим вірним пригадати те неоцінене щастя, яке мають ті, що є членами Вселенської Церкви. Належати до того містичного Христового Тіла, що його Христос є невидимою головою, а Намісник Христовий провідником, душпастирем і учителем,—це найпевніший орудник злуки і єдности зі самим Христом Спасителем. Тую єдність з Христом дає нам вправді першзавсе Божа благодать, яку маємо зі святих Таїнств і з молитви, й тому таку єдність можуть мати теж і ті християни, що не належать до Вселенської Церкви, але мають змогу побожно приступати до св. Таїнств і при св. церковних обрядах підносити душу до Неба християнською молитвою. Однак наше положення щасливіше в тому, що ми заєдно безпечні перед усякими ошибками та блудами щодо віри. Ціла Вселенська Церква, себто всі Епископи, що до неї належать зі своїм верховним провідником, Римським Архієреєм, враз ізі всіми священиками та монахами цілого світа, враз із превеликим числом учених богословів,—всі вони разом голосять одну і ту саму науку,—всі вони працюють над поглибленням і звершенішим пізнанням тої Божої науки.

Тая єдність науки у Вселенській Церкві така, що коли би тільки один проповідник через неувагу висказав у своїй науці хоч би одно лише слово, противне тому, що уся Церква уважає за Богом обявлену науку,—то така помилка була би в короткому часі піднесена та ошибка справлена. А коли би показалося, що тим блудом була недобровільна ошибка, а фальшивий суд про науку віри, тоді проповідник був би покараний й усунений з про-

*) ЛАЕВ. P. LV, ч. 2, лютий, 1942.

повідничого уряду, хоч би занимав і зовсім незначне, другорядне становище в Церкві. Тим то кожний вірний є певний, що наука, яку проповідають священики—то наука цілої Церкви, то наука Божого Обявлення. Тим то вірні й безпечні перед усякою помилкою.

Бо треба Вам знати й те, що уся наука богословії, якої кожний священик мусить через 5 літ учитися, щоб бути допущеним до Тайни Священства, має на меті лише те одно, щоб у кожній точці науки зокрема стверджувати, що таку саму науку мала Вселенська Церква у всіх віках своєї історії. Богословія досліджує і стверджує, що наука, яку всюди по церквах голосимо є наукою, що її голосили вселенські Собори. Отці тай Учителі Церкви від І. стол., себто від самих апостольських аж до наших часів. Вірний, слухаючи проповіді священика, бачить за ним оком віри довгі ряди церковних учителів, учених богословів, епископів, мучеників, що за тую віру умирали; бачить накінець й натхнених письменників, яким завдячуємо усі святі книги Нов. Завіта. Усі вони від початку Церкви аж до наших часів працювали і працюють над наукою Божого Обявлення. Цілу їхню працю можна порівняти до монументальної будови, в якій кожна, навіть і найменша подробиця, гармонійно лучиться з цілістю. В науці Божого Об'явлення, пояснюваній людьми, нема ні одної подробиці, яка противилася би другій. Ця будова подібна до ґранітового моноліту,—до величавого храму; вона ділом Всемогучого Бога, але співробітниками в цьому ділі є міліони, міліони людей. Одні, натхнені св. письменники, ще старозавітні пророки,—бо Обявлення Нового Завіта є доповненням і звершенням Старого,—а в Новому Завіті Євангелисти і Апостоли. Вони, натхнені св. Духом, є неначе фундаментом тієї будови. До їхньої праці приступає праця Церкви, Христом поручене їй св. Передання, несписане Боже Обявлення. Тую науку св. Передання, враз із наукою св. Письма, Церква береже й боронить від хибних думок людей та проголошує її людям. Слуги Церкви, наслідники Апостолів, проповідають Боже слово, поясняють Євангеліє та устне Передання і з покоління в покоління працюють над розвиненням Божого слова. Вони, як те каміння, покладені на фундаментах Апостолів; з них підноситься будова храму.

Наука Божого Обявлення зразу мало пояснена, мало розвинена, хоч у глибині обявленої правди вже міститься всьо, що колинебудь Церква проголосить і що колинебудь будуть проповідати Отці Церкви, епископи та священики. І хоч при тій будові працюють люди усіх народів і всіх поколінь світа—то є вона таким **одноцільним,** таким **одним** ділом, що виразно видно, що воно є виконанням Божого, Христового пляну. В тому храмі один стиль, одна велич, одна сила, одна краса; в тій науці оден дух.

Ті міліони людей, які працюють над тією наукою, є чимсь так одним, так зєдиненим духом Христа, що не більше від них згармонізований хор зложений з тисячі голосів. Вони всі разом непомильні, бо веде їх св. Дух, але кожний зокрема не тільки **може** помилятися, але нераз й помиляється. Й найбільші церковні вчителі в деяких подробицях мали відмінні думки від загалу і через те вони ошибочні. Але тих ошибок було не більше як треба було, щоб праці людей надати ціху людської слабости і помильности. Але кожна помилка була завсіди справлювана гадкою, наукою загалу. Ті помилки—то наче зовнішні риси в будівлі; то недотягнення такі дрібні, що не нарушують ні сили, ні краси будови. Вони навіть й причиняються до тієї краси, бо додають до цілости людського життя і людської праці тої ціхи, яка не обійдеться без дрібних похибок. Вони в нічім не перешкаджають, що цілість будови являється далі монументальною; вона обнимає вселенну і проголошує небо! І в кожній науці, навіть найпокірнішого та найменшого служителя Церкви є щось з величі, сили й краси цілости. Убогий священик пояснює дітям катихизм, але його слова є словами Всемогучого Бога, бо, злучені з наукою Вселенської Церкви є висказом науки св. Письма і Апостольського Передання. І віруючий християнин у цих словах покірного катихизуючого священика, чи в проповіді у сільській церкві бачить силу, красу і велич Божого Обявлення.

Так виглядає єдність церковної науки у Вселенській Церкві. Тому правильно кажемо: Щасливий той християнин, що належить до Вселенської Церкви, що слухає, принимає її науку і має її,—що вірить вселенською вірою.

Того щастя не мають християни поза Вселенською Церквою. Бо в інших Церквах можуть приймати за науку Божого Обявлення всякі видумки людей, часто навіть правдиві єресі. Протестанти і ті, що належать до ріжних сект, які вийшли з протестантизму, узнають іще св. Письмо і зберегли деякі Таїнства й тому можуть осягнути Божу благодать; але як це їм трудно! Вони ж у многих правдах Божої науки беруть за правду те, що учать провідники їх віроісповідань, за чим однак не стоїть апостольська повага Церкви. І хто між ними сповняє завсіди приказ совісти та в нічім не прогрішиться проти Божого закона, може спастися, але як рідко найти таких людей! У незєдинених Церквах Сходу мають християни правдиві Таїнства і правдиву вселенську віру X. століття, себто віру семи перших Вселенських Соборів. Але до тієї первісної віри X. століття много богословів, а то й архієреїв і проповідників долучує науки, нераз просто зовсім противні православній вірі, а вони подають їх як православні правди віри. Східня Церква, що себе називає православною, уважає як правди віри тільки ті науки, що проголошені на Вселенському

Соборі як правдиві. Через дивне, незрозуміле помішання понять приймають ті богослови як правди православної віри заперечення деяких догм Вселенської Церкви, які не є проголошені ніяким Вселенським Собором як правди віри, і тим чином попадають у суперечність самі з собою і з наукою православної Церкви, бо називають правдами віри те, чого по принципам православної віри не можуть так називати. Важка це ошибка. А коли ця ошибка, цей блуд щодо віри стається предметом проповіді, науки в богословських школах, предметом богословських книг, тоді вводиться в блуд кандидатів духовного стану, священиків, а відтак і вірних. Щоби перед такими блудами встерегти вірних, одного тільки треба: треба, щоби східні Церкви зєдналися з осередком християнства, з Престолом св. Ап. Петра і щоби своє правдиве православя семи перших Соборів доповнили усіми тими правдами віри, що були проголошені як такі у всіх дальших Вселенських Соборах і щоб приняли тим способом цілу вселенську віру. Як довго цього не зроблять, мусимо їх,—хоч як сердечно любимо їх як наших братів,—уважати як таких, про яких Христос Спаситель сказав: "Маю і інші вівці, що не належать до того стада та потреба привести їх до Мене і почують Мій голос і буде одно стадо і один пастир". Є вони вірними Христа, коли про них Христос каже: "Я маю інших"... але не належать до того стада. Про них, Дорогі Братя, треба нам усильно молитись; треба просити, щоб їх Божа благодать привернула до того стада. Треба нам усильно, витривало і покірно просити Всевишнього, щоб сповнилося бажання Христа: "І буде одно стадо і один пастир".

В неділю перед річницею коронації св. Отця, себто 8. березня, в третю неділю Великого Посту, Отці Душпастирі відправлять в другому наміренні Службу Божу за Христового Намісника Папу Римського. І заповівши це народові та заохотивши їх до зложення жертви любови на гріш св. Петра, відчитають це наше письмо замість проповіді, при чім додадуть від себе потрібні пояснення та заохоту.

Мир Вам у Христі!

Дано в день св. Григорія Ніского дня 23. I. 1942.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

ПОСЛАННЯ НА ПІСТ
(Заклик до покаяння)

Чотиродесятниця—то час призначений на покаяння. В цьому часі приготовляє св. Церква вірних до великої хвилі в їх житті, до найбільшої хвилі в році, себто до хвилі св. пасхального Причастя. Від тої хвилі залежить може ціла вічність многих душ: Або щаслива вічність зі Святими в небі, або бездонне нещастя відкинення і прокляття в день Страшного Божого Суду.

Тому то і я, Мої Дор. Браття і Сестри, приходжу до вас, на початку того Великого Посту з покликом до покаяння: **Покайтеся, жалуйте за свої гріхи,** бо надходить Великий День! **Приготовляйтеся на цю хвилю!**

Впродовж двох років большевицького панування много грішників повернуло до Бога; у всіх церквах у цілому краю приходили до сповіді і побожно причащалися навіть такі, що їх цілими літами ніхто не бачив в церкві! До них то в першу чергу звертаюся: Витаю вас цілим серцем! Ви вернули до своїх, до рідних, ви з нами всіми вернули до батьківської хати, до милосерного Батька. З нами всіми,—бо хто ж між нами не є тим блудним сином, що вернув до милосерного Батька. Дехто поміж вами, Дорогі, повернув до Батька після довгих може літ, і тимбільше його щастя, тай тимбільша радість усіх нас. Бо коли, як каже Христос, ціле Небо тішиться з одного наверненого грішника більше, ніж з девятьдесять девяти праведників, то оскільки ж більше всі ми мусимо тішитись,—ми, ваші браття, коли ви ось вернули нам до Батька. Будьте ж тепер вже аж до смерти добрими, вірними християнами!

Заховуйте ж уже Божий закон і, отверто скажу, приступайте часто до св. Таїнств. Бо без Божої благодати, яку находимо передовсім в Пресв. Евхаристії, трудно нам бути добрими християнами; без неї так легко упадаємо, так легко відступаємо від Батька, так легко можемо й пропасти! І не занедбуйте молитов! Молитва потрібна до християнського життя; без молитви годі жити.

А тепер звертаюсь до вас усіх, яких запрошуємо до пасхального Причастя: Якщо совість не закидує вам ні одного тяжкого гріха, то ви могли би і без сповіді приступати до того ангельського пира, в якому Спаситель кормить нас Пресв. Хлібом Евхаристії і дає нам пити пресв. Чашу. Але якщо ви не сповідалися хоч би тільки через кілька місяців, то до сповіди треба вам піти; треба заглянути в глибінь своєї душі і поглянути, чи не закрався у нашу хату лютий, мерзенний ворог, тяжкий гріх. А о тяжкий гріх так легко в житті: Не бути на Службі Божій в неділю, чи свя-

то тоді, коли можна це без великої трудности, зломити здоровому піст, ворожнечу заховати в серці, хоч би тільки й клясти, проклинати або божитися за щонебудь.

Рахунок совісти легко робити. Затримайтеся хвильку над Божими заповідями,—пригадуєте собі їх щодня—правда? Вони ж є частю християнських молитов. А ви привикли, або бодай від послідної сповіді зачали молитися разом наголос з цілою родиною. Так повинна молитися кожна християнська родина.

Легко вам буде і **жаль,** себто вияв сердечного відвернення і осудження кожного свого гріха, перед сповіддю збудити в собі. Бо вияв совершенного жалю міститься також в щоденних молитвах і кожний християнин повинен привикати ввечір перед спанням збуджувати в собі совершенний акт жалю, себто акт, що походить з любови до Бога, найліпшого Батька в Небі. Хто ж з нас знає, чи не вмре наглою смертю ще цеї ночі? На таку несподівану смерть треба бути готовим! А нема ліпшого приготування на смерть, як совершенний жаль.

А далі йде осудження свого власного гріха, як діла противного Богові, найбільшому нашому Добродієві.

Поміж усіми вами, до яких це пишу,—поміж усіми присутними в церкві, коли ваш Духовний Отець будуть читати вам це моє письмо, є може такі, що не мають охоти цього року сповідатися; може від року не сповідалися вони. А може є й такі, що не сповідалися тамтого року на Великдень, а може й від кількох літ не сповідалися. До них треба було мені звернутися в першу чергу; їх треба першзавсе рятувати. Бо вони найближчі до пропасти, бо їм найбільше грозить небезпека, що вмруть без покаяння. Яка ж це страшна небезпека! Якеж це страшне нещастя вмерти без покаяння та з тяжкими, мерзенними гріхами ставати перед Божий Суд, щоб почути це страшне слово: "Ідіть від мене прокляті у вічний вогонь"! А так легко можна було оминути тую небезпеку,—а так легко було піти до сповіді!

Не конче мусите сповідатися у знайомого священика; можна піти й до чужого, можна піти до другого села, чи міста. Тільки до пасхального Причастя треба приступити в своїй парохіяльній церкві, а до сповіді можна піти до чужої. Навіть нераз треба піти до чужого священика,—а то тоді, коли чоловік дуже стидається якогось гріха; тоді міг би він перед знайомим священиком зле сповідатися, а цього ніколи не годиться й не можна робити!

Коли ж сповідаєшся, Брате, то вже все скажи, усі рани душі відслони, усі мерзенні учинки витягни наверх, хоч би вони десь на дні душі були закриті й від пятьдесяти літ. А коли найдеш у своїй душі тяжкий гріх, коли найдеш гріх несповіданий, закритий зі страху, чи зі стиду, то вже конечно поправ усі свої сповіді; скажи всьо, що лишень памятаєш! Бо хто знає, чи ця твоя спо-

відь не буде послідною в твому житті! Не знати, чи дочекаєшся літа, чи діждеш Успення Богородиці. Бо десь в тому часі треба знову приступити до св. сповіді та св. Причастя. Але цим разом уже не під тяжким гріхом.

Св. Церква **радить,** напоминає і просить причащатися і сповідатися бодай чотири рази в році, а **приказує** раз у рік. І хто того приказу не послухає, той тяжко грішить непослухом для Церкви і грішною байдужністю про своє спасення; той грішить проти самого себе; шкодить своїй душі; той поступає з душею так, як чоловік, що давав би тілові трутину.

Та може не треба аж так намовляти вас; може між вами дуже мало таких, що опустили минулого року пасхальне Причастя. Але й до тих немногих треба мені відізватись: Коли за большевиків сповідалися і причащалися навіть знані грішники, а чому ж ти, Брате, ти, Сестро, від року, від двох, чи аж пятьох так занедбав свою душу?! Чи то може бути, щоб ти був гірший від тих, про яких сам знаєш, що навернулися? Твоє занедбання є хіба забуттям! Але уважай, Брате! Не годиться забувати про таку важну справу, не годиться наражуватися на таку небезпеку тільки через свою байдужність, чи легкодушність! Треба ж дбати про душу свою,—треба ж чистим являтися перед Божим Престолом в неділю чи свято, а не в бруді, не зі стидом, не з ранами, з яких гній тече і від яких з обридженням відвертається твій Ангел-Хоронитель! Якби ти, Брате, впав у калабаню, в болото,—тоді ти спішився б щоб якнайшвидше вимитися. І не показувався б людям таким брудним.

А чи думаєш, Брате, що душа неочищувана не є брудна? Чи думаєш, що бруд душі, незмиваний цілими літами, не робить її мерзенною кльоакою, від якої з обридженням відвертаються всі ті, що тільки відчувають її положення?

Чи не знаєш, що очищенням душі є покаяння? І що того покаяння потребує конечно душа, бо без нього стається мерзенною тай обридливою? Чи не знаєш, що нерозкаянністю серця готовиш собі осудження в день Божого гніву,—обявлення справедливого суду Бога, що заплатить кожному по його ділам, добрим—вічним життям, а грішникам—гнівом і ярістю? Чи не знаєш, що то за страшна річ впасти в руки живого і загніваного Бога? Чому ж не користаєш з часу, як довго Боже милосердя кличе і запрошує тебе до покаяння? Чому ж не приступаєш до Престола благодати, щоб одержати те милосердя? Може ти цього і бажав би, може й здаєш собі справу з того, якою цінністю є щастя супокійної та чистої совісти, а тільки боїшся, тільки не маєш відваги й не можеш рішитися. То чому ж не попросиш о потрібну для доброї сповіді покору і відвагу? Чи не знаєш, що "всяке даяніє благо і всяк дар совершен свише єсть",—з неба? Попро-

си Господа Бога о дар покаяння, о дар доброї сповіді, о рішучу поправу життя і не переставай просити, аж випросиш собі те, чого тобі треба. Господь Бог тільки тому не відразу вислухує тебе, щоби скріпити твої бажання, щоб тоді, коли одержиш цінну ласку з неба, ти її тим більше цінив і не вертав так легко до гріхів, як досі, щоби покаяння і великодня сповідь була дійсною поправою цілого життя та початком нового, святого, християнського, чистого життя.

А може ти, Брате, хворий на дуже тяжку недугу душі,—може ти цілком стратив віру? Коли так, то ти пропав для Христа; тоді ти далеко відбіг, тоді ти і в Церкві чужим, і серед українського народу також чужим! Бо цілий наш нарід є християнським народом і свята вселенська віра є його найбільшим, найціннішим добром. І моя бесіда для тебе тоді чужа; ти її не зрозумієш, і, очевидно, не послухаєш моєї ради.

А однак не перестану я за тебе молитися і буду молитися тим усильніше, чим менше схочеш моєї ради послухати. І не візьмеш мені за зле, що тебе називаю ще "братом во Христі", що за тебе молюся і, що до тебе у цьому письмі промовляю. Може ти від віри відступив, може до якоїсь секти пристав, може до церкви не ходиш, може ти сьогодні тільки припадково прийшов. То Боже Провидіння так зарядило, саме, щоб ти послухав мого завізвання до покаяння. А на дні твоєї душі дрімає ще християнин, Божа дитина, покликана до Божого Царства в небі. І на твоїй душі незатерта ще печать святого Таїнства Хрещення і друга пресвята печать дару св. Духа. Ти назначений цими святими знаками перед Христом і Його святими Ангелами; тії святі знаки не тільки відріжняють тебе від тих невіруючих, що їх ніколи не мали; вони дають тобі дуже цінне і високе право до тої Божої помочі, що веде після християнського життя до вічного спасення.

На дні твоєї душі дрімає може й віра; вона наче мертва. Бо віра без діл мертва. Та вистарчить майже одно слово, щоб її назад збудити до життя, але ти сам мусиш сказати це слово. В глибині душі скажи тільки: "Боже прийди мені в поміч"! а я майже певний, що відчуєш в душі щось з тієї помочі. Бачиш, Брате: Те слово "прийди мені в поміч" ми, християни, безнастанно повторюємо і тим словом просимо про Божу благодать з неба. А ця благодать така могутня, що часом, як грім з неба, поражає чоловіка і в одній хвилині робить грішника праведним християнином.

Так, як грім з неба сплинула колись Божа благодать на душу грішника Савла і зробила з нього великого і святого Апостола Павла. І ти, мій Брате, покликаний Богом до святости християнського життя, і ти з християнського роду Божих синів; через Хре-

щення ти дитина світла, а тільки припадково попався у тую темряву, в якій жиєш.

На дні твоєї душі дрімає совість; проси з неба про один промінчик, а пробудиться твоя душа. Тоді покинеш гріхи й доброю сповіддю навернешся до нового життя, а Бог, милосерний Батько, прийме тебе у св. Причастю Христового Тіла і Христової Крови; обійме, пригорне до серця, піднесе, очистить, освятить, потішить і скріпить. І пасхальне Причастя цього року буде для тебе тим, чим воно є для нас усіх християн: великою хвилею в житті, і великою радістю, і задатком безконечної радости колись в небі.

Нехай же Всевишній Бог дасть усім вам добре, повне, правдиво святе Причастя. Нехай це Причастя буде повним відпущенням усіх гріхів і таким очищенням душі; щоб ви вже ніколи не вертали до давних великих гріхів, а зачали таке християнське життя, в якому у всім прославляється Бог через Ісуса Христа, що Йому слава і сила во віки вічні. Амінь.

Писано у Львові в неділю Митаря і Фарисея р. Б. 1942.

✠ **Андрей,** Митрополит.

В СПРАВІ СУДОВЛАСТИ ВІД РЕЗЕРВАТІВ

Ч. 97.

Уділяю всім священикам, які мають судовласть в АЕпархії, розрішати від всіх єпископських і папських резерватів з виїмком случаїв задержаних "specialissimo modo" Ап. Престолові на час Великодної сповіді, себто до Вознесення 1942 р. включно.

З тим днем устають усі власти розрішати від резерватів, на які нема документу виданого Ординаріятом після 31. XII. 1934.

Від Митрополичого Ординаріяту 18. II. 1942.

ДИСПЕНЗИ.

Ч. 98.

На час Чотиродесятниці 1942 р. уділяємо всім священикам, що не мають душпастирських обовязків, власть відправляти в середу і пятницю Службу Б. св. Йоана Золот. замість Преждеосв. Дарів. На три перші дні Великого тижня не уділяється ніякої диспензи на звичайну Службу Б.

Від Митрополичого Ординаріяту 18. II. 1942.

Ч. 99.

Щодо заховування повздержности посту в часі Чотиродесятниці пригадую рішення провінціонального Синоду. Тільки незвичайні причини можуть оправдувати дальше йдучі диспензи.

В понеділок, середу і пятницю диспензує Синод на уживання

набілу. В суботу, неділю, второк і четвер диспензує на уживання мяса, поручаючи, щоби ті які тої диспензи уживають, відмовляли, коли є клириками 50. псалом, а коли є світськими 5 Отче наш і 5 Богородице Діво.

В перший тиждень В. Посту і Страсний тиждень треба здержатися від мяса, а уживання набілу позволяється тільки вівторок, четвер, очевидно і суботу.

Від того посту є звільнені усі ті, які в бурсах, або закладах дістають хачі. Тим позваляємо їсти так, як їм дають, з обовязком молитви як вище подано, кожний зокрема.

З огляду на трудність тепер. часу позволяємо замість молока уживати смальцю. Усім ОО. Парохам поза сповіддю, а Сповідникам в сповіді позволяємо уділяти дальших йдучих диспенз по потребі того, що просить, зглядно його родині.

Від Митрополичого Ординаріяту 18. II. 1942.

✠ **Андрей,** Митрополит.

В СПРАВІ ОБНЯТТЯ ДУШП. ПОСАДИ.

Ч. 100.

Подаємо до відома Всеч. Духовенства, що всі грамоти на душпастирські посади є важні тільки через 21 днів від хвилі підпису. Священик, який до того реченця не міг переслати Митр. Ординаріятові посвідки, що був введений Деканом на дану грамотою посаду, тратить до неї право. Хто був перед тим речинцем введений Деканом, має сам посвідку введення Деканом прислати до Митроп. Ординаріяту. Якщо до місяця після підпису грамоти того посвідчення в Ординаріяті нема, буде уважатися посада за опорожнену. Священик, введений на нову посаду, з днем введення тратить право сповідати і правити Службу Б. в дотеперішній посаді.

Від Митрополичого Ординаріяту 18. II. 1942.

Ч. 101.

Священик, що має грамоту на душпастирську посаду, може в новій парохії відправляти Службу Божу заки ще буде Деканом впроваджений, виказуючися грамотою. Перед введенням Деканом не може вірних ані сповідати ані вінчати.

Від Митрополичого Ординаріяту 18. II. 1942.

В СПРАВІ ПЕРЕДПЛАТИ "АЕПАРХ. ВІДОМОСТЕЙ".

Передплата "АЕпархіяльних Відомостей" виноситиме в р. 1942. 2.—зол. місячно аж до відкликання.

Зазначується при тім, що кожний священик обовязаний передплачувати "АЕпархіяльні Відомости" і є власником їх. Для Парохіяльного Уряду можна передплачувати "АЕп. Відомости" осібно.

Тому, що є нарікання на неточне доручування поштових пересилок, "АЕпархіяльні Відомости" будуть відтепер доручувані особисто священикам-відпоручникам даних Деканатів.

В СПРАВІ ДАНИХ ДО НОВОГО ШЕМАТИЗМУ.

Митрополичий Ординаріят взиває Деканальні Уряди до предложення точних і совісних дат парохій даного Деканату до 20. березня б.р.—Рівнож проситься подати імя і назвиско дяків у парохіях і прилучених.

ПОСЛАННЯ ДО ВІРНИХ *)
(Архипастирські побажання).

Пишу це в Страсну Середу; це найстрашніший день в цілому році. Страшна страсна Пятниця,—день Христової смерти, але причиною Христової смерти—Юдина зрада. Христова смерть є нашим відкупленням, нашим спасенням і тому навіть для найбільших грішників, це день просвічений небесним світлом надходячого празника Христового Воскресення. А зрада Юди пригадує нам, нещасним грішникам, бездонну злобу людства, його безприкладну, непоняту, прямо загадочну невдячність, пригадує безодню нерозуму, добровільне засліплення людей, що не хотять бачити правди, пригадує нам наше засліплення, нашу безконечну, безстидну слабість, наші пристрасти, нашу злобу, всі наші злочини та Юдину зраду святокрадського Причастя, яке для нас усіх християн є бодай можливим упадком.

Коли хочете кілька слів радісних побажань на Великдень, не кажіть їх нікому писати в велику Середу, бо замість радісних побажань, ви готові почути зойки пекольної безодні, якою є злоба цього світу. Ви готові почути виття скажених собак, якими є ті, що в житті мали нещастя вже не допуститися юдиної зради святокрадського Причастя, але перед тим злочином задержані Божою благодаттю, зрозуміли до чого їх пристрасть веде й покаялися. А це покаяння пекольним вогнем в їх грудях; воно наповнює їх душу таким безмірним стидом і жалем, що не багато бракувало, а були би злочинну руку злочинця піднесли на найбільшого добродія, на Спасителя, на Батька, на одинокого Дателя

*) ЛАЕВ. Р. LV. ч. 3-4, березень-квітень, 1942.

життя і спасення. І довгі ще літа після страшної хвилі забуття їх серце виє в болю і як розтоптаний хробак повзає по світу, щоб стерти з душі незмиту і не до змиття пляму тої невірности —можности такого злочину.

А однак і велика Середа недалека до світлого поранку Пасхи. І серед найбільшого болю та стиду, як що з гниючого трупа, яким є грішник, може зробити світлого ангела, жителя небес, то гадка Христового воскресення.

Так є, Браття, Сестри, Діти,—Христос воскрес.

Хоч ми й недостойні, хоч ми нужденні грішники, Христос і для нас воскрес і ось ще один-два дні, а побачимо на небі ясне сонце. Вірою побачимо воскресшого Христа і на крилах небесної надії і більше ніж небесної, бо Божої любови, піднесемося на небо до Христа, Спасителя, до Пречистої Діви; піднесемося до неба, до мети цілого нашого життя, до того добра, що нам ніхто його не відбере, до того добра, при якому наше серце, хоч ще й терпить, але спасається, може якраз терпіннями. Бо нема іншої дороги до спасення як терпеливість, витривалість, лагідність, вірність у сповнюванні щоденних обовязків і це пересвідчення, що його часом лише надмір болю затирає: від великої Середи недалеко до світлого Христового Воскресення.

Такі мої побажання для кожного з вас зокрема, для батьків і дітей, для старих і молодих, для тих, що над гробом і тих, що вийшли щойно з колиски, для вас тут і вас там, для тих, що по тюрмах і вязницях, для тих, що терплять голод і тих, що насичені, для тих, що жиють в Божій благодати і для тих, які сьогодні ще мають руки сплямлені кровю. Нехай же для нас всіх без винятку:

Христос Воскресе!

Писано 1. квітня н. ст. 1942 р.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРОГОЛОШЕННЯ
рішень Епархіяльних Синодів.

Не маючи змоги, з приводу браку паперу, видати майже приготовані і приготовлювані до друку (3 томи) "Діяння, декрети і правила АЕп. Соборів з літ 1940, 1941 і 1942",—стараємося в "А-Еп. Відомостях" видати бодай правила і деякі декрети, які являються нам важнішими. При тій нагоді мусимо предложити науку св. Церкви та церковного права про епархіяльні собори.

Більша частина правил—то уваги, вказівки і ради для Духовенства, щоб його душпастирська праця ставала чимраз успішнішою. При них не приходиться говорити про обовязуючу силу;

вони не накладають на священиків ніяких нових обовязків.

Щодо декретів—то в них епархіяльний Епископ, себто Митрополит, по наперед обдуманому та свобідно виконуваному пляну, звертає Духовенству увагу на ті сторони душпастирської праці чи духовного життя самих священиків, в яких спостерігає щось до одобрення, до зміни або поправлення. На основі тих уваг передсоборова сесія і підготовні сесії собору приготовляють і принимають ті вказівки й ради, що їх предкладають торжественній сесії Собору до дефінітивного приняття. А що ті правила є твором соборових Отців, а на Собор запрошені усі священики АЕпархії, то в хвилі їх проголошення на торжественній сесії приймають їх священики як власні постанови, як програму праці над собою і над вірними. І зачинають їх впроваджувати в життя. Між тими правилами є і такі, що є правдивими законами, які обовязують в совісти кожного священика в АЕпархії. Тому, зачинаючи друком проголошувати соборові правила, мусимо Всеч. Духовенству пригадати науку про епархіяльні закони, а саме:

1. Про ріжницю між соборовими законами, а законами, виданими самим епархіяльним Епископом.
2. Про хвилю, в якій зачинають обовязувати.
3. Про вагу того обовязку і
4. Про способи, як можуть перестати обовязувати.

Передовсім треба ствердити, що одиноким законодавцем в епархії є епархіяльний Епископ, а на випадок його смерти—собор крилошан. Є правдою віри, що епархіяльні Епископи мають таку судовласть, що можуть видавати обовязуючі в совісти епархіяльні закони. Усі богослови є тої думки, що це наука віри. Наведемо тільки слова ученого папи Венедикта XIV., що наводить богато текстів богословів і правників, які збирає в тому висказі: Ніхто не може без нарушення віри відмовляти епархіяльним Епископам судовласти до звязування законами своїх вірних, яким вони мусять піддаватися.

Ту правду віри доказують уступами св. Письма, в яких сказано, що Епископи є "наставлені св. Духом, щоби пасти Церкву Божу" (Діян. 20-28) і тими словами, котрими І. Христос дав Апостолам власть вязати і розвязувати. Тому усі правники уважають як основний принцип, що соборові закони становлять партикулярне право, яке обовязані є заховувати усі ті, що живють на території епархії.

Годяться також правники на те, що до заховування епархіяльних законів обовязані є й ті монахи чи законні конгрегації, які мають привилей т. зв. екземпції, або ставропігії, себто, які вищою церковною владою виняті зпід влади епарх. Епископа. Мимо того привилею вони обовязані тими епархіяльними законами, що відносяться до душпастирювання і справування св. Таїнств.

Так рішив і Тридентський Собор в 25. сесії, розділ "Про монахів".

Монахи, виняті зпід судовласти епархіяльного Епископа, є крім того звязані епарх. законами і в випадках, в яких Епископи мають судовласть делеговану Апост. Престолом. Вкінці і в тих випадках, в яких вірні соблазнялися б незахованням ними приписів, заховуваних цілим Духовенством, або і всіми вірними, як н. пр. незаховуванням посту, наложеного на всіх вірних, якимсь епарх. законом, в такому випадку, хоча від заховування того закону є свобідні титулом ставропігії, мусять однак йому повинуватися титулом уникнення соблазни.

Епархіяльні закони є законами територіяльними, тому не обовязують вірних чи священиків, що перебувають поза границями епархії. Тим ріжняться від приказів чи поручень, виданих епарх. владою поодиноким особам. Ті обовязують і поза границями. Виняток від тої засади в тому, що епарх. законом звязаний і той, що вийшов з границь епархії, щоб увільнитися від обовязку, щоб "обманути закон", (in fraudem legis).

Епархіяльні закони, видані Епископом поза синодом, обовязують так само, як закони видані на синоді, але тільки тоді, коли вони є справжніми законами, а не розпорядками або статутами, даними з природи речі на якийсь час з огляду на якісь переминаючі обставини. До видання епарх. закону треба, щоб Епископ засягнув ради собору крилошан, хоч їх згода неконечна. Один епархіяльний закон, що може бути і звичайним розпорядком, виданий поза собором, обовязує тільки до смерти Епископа, а тим є застережена судовласть в т. зв. резервованих випадках.

Тим то закони, видані на епархіяльному соборі, зовуться сталими або вічними (perpetua). Це очевидно не значить, щоб такий закон не міг бути цофнений. Не тільки Епископ, що видав закони, але й кожний його наслідник може це зробити. Тому то, коли є два рішення собору собі противні, тоді обовязує тільки останнє рішення. Бо "пізніший закон усуває попередний" (ius posterius derogat priori).

(Докінчення буде).

ПРО СВЯТКУВАННЯ НЕДІЛІ

(Один з декретів Собору 1942. р. читаний на підготовній сесії).

Божий закон, що приписував святкування суботи, був даний давно перед Мойсеєвим законом. Мойсей говорить про цей закон так, що без сумніву приписує йому дуже давне існування; навіть можна б думати про його установу вже в раю. Значення

цього закону в св. Письмі величне. Це свято не тільки пригадує сотворення, але є наче б памятником сотворення і обовязків, випливаючих із сотворення. Це також памятник вічного спасення. Ввійти в Господній супокій в суботу значить у св. Письмі стільки, що спастися на віки (Євр. IV. 1-2 і там наведені та пояснювані уступи св. Письма).

День Господнього супочинку, святий савват, це також памятник, знак і символ завіту—умови між Богом і людьми. Тимто і старинність тої установи, мряка передвічної традиції та глибина якогось бездонного таїнства, повного великих і майже недоступних значень, надавали савватові таке важливе значення. Святкування суботи—це визнавання культу, належного єдиному Всевишньому Богові; осквернення суботи—це відступство від Бога; в святкуванні Господнього супокою—ціла релігія перед потопом і перед Мойсеєм. Упродовж довгих століть це один приказ, одне жадання Бога, тому воно стільки разів і з таким натиском повторюване у всіх книгах Мойсея. В тому слові міститься все, що від людей Богові належиться, і все, що Бог обіцює людям та чого від них жадає.

В Мойсеєвому законі передвічний закон саввату стає частинно законом церемоніяльним, обрядовим. На той день приписані окремі жертви (Чис. 28, 29), який то припис розширений на змінений в епосі пророків або й ними самими (Єзек. 46, 3-4). В суботу міняються хліби предложення (Лев. 24, 8). Звичай не дозволяє в той день постити (Юдить 8, 6). Приписане Мойсеєм здержання від усяких робіт має також і церемоніяльне значення. Приписи Мойсея щодо святкування суботи були наче обрядовою інтерпретацією і потвердженням природного закону. Ціла церемоніяльна сторона тих приписів мала характер тимчасовий, характер прообразу, що тимсамим мав уступити в хвилі, коли надійшла передсказувана правда Нового Завіту, і в дійсности з усім Мойсеєвим обрядовим законом була знесена Новим Завітом.

Але в законі саввату була і моральна частина, що потверджувала природний закон, який кожна людина пізнає самим світлом розуму. Природний закон вимагає від людини присвячувати на службу Богові якийсь час, однак не каже, який довгий має бути той час і в яких відступах. Позитивний Божий закон потверджує і ближче визначає обовязок природного закону, тобто визначає, що людина обовязана присвячувати Богові один день на тиждень. Те визначення одного дня на тиждень є тим моральним приписом Божого закону, що не став і не міг стати усунений при знесенні всього церемоніяльного Мойсеєвого закону.

В Старому Завіті святкування саввату полягало на цілковитому і дуже строгому приписі здержатися від усякої праці. Закон обовязував Ізраїльтян являтися в єрусалимському храмі тільки

раз у рік. Коли після повороту з вавилонської неволі стала поширюватися практика будувати доми молитви в кожній місцевости, став поширятися і звичай відвідувати ті доми в день суботний. Звичай поволі ставав обовязком. Сам Спаситель придержувався того звичаю, відвідував синагоги в суботу і в них учив (Мар. I., 21-22, VI., 2; Лук. IV., 16). Головним приписом закону було здержуватись від усякої праці. В день суботній не вільно було працювати не тільки членам родини, але й слугам та невільникам, гостям, а навіть звірятам, що належали до голови родини (Екс. XX, 11, XXIII, 12—XXXIV, 21 і Девт. V, 14). Переступлення того закону було каране смертю (Екс. XXXI, 15).

Крім загального припису закон додавав іще окремий заказ робіт на полі (Екс. XXXIV, 21), торгування і запалювання вогню в хаті (Екс. XXXV, 3). Той припис у полученні з чудом манни, якої можна було в пятницю збирати подвійну порцію (бо в суботу манни не було), став причиною загальної практики: не приготовляти в суботу ніякої поживи. Відти і старозавітня назва пятниці: параскеве-приготування. Тільки надзвичайні обставини дозволяли переривати святкування суботи. Такою обставиною була війна і конечність боронити життя (I. Мак. 11, 41), хоч нагодою для тої диспензи була героїчна смерть війська, що в суботу не хотіло боронитися, щоб не нарушити закону. Вільно було обрізувати дитину в 8 день (Йо. VII, 23), сповняти роботи, приписані Божим культом у храмі (Мат. XII, 5). До того прилучалася конечність напоювати худобу (Лук. XIII, 14) і рятувати її, коли впаде в рів (Лук. XIV, 5). Поодинокі учителі закону робили списи тих надзвичайних випадків та за загальним напрямом, або риґористичним, або ліберальнішим, заказ закону або загострювали або різними полекшами дещо звільняли. Якого строгого зберігання нечинности домагався закон, це найкраще виявляє випадок, коли на приказ Бога укаменовано Жида, що в суботу збирав сухі галузки (Чис. 32-36).

Так понятий і зберіганий закон Мойсея християнство від першої хвилини приймає, але з дуже засадничими змінами. Передовсім християнство переносить обовязок святкування Господнього дня зі суботи на неділю. Св. Павло згадує про зібрання вірних в неділю "першого дня тижня", хоч сам іще зразу в суботу ішов до синагог промовляти (1. Кор. XVI, 2); а св. Лука оповідає, що "першого дня тижня, коли ми зійшлися ломати хліб" ...Павло проповідав аж до півночі (Діян. XXVII). З того уступу виявляється, що недільні сходини вже були злучені з практикою ломання хліба, тобто з Пресв. Евхаристією. Те саме ясно виявляється з усієї християнської літератури післяапостольських часів. Прямо перша ненатхнена книга споминає про звичай, який вже майже набирає сили обовязку, сходитися в неділю на при-

няття Евхаристії. Тим твором є недавно, бо щойно 1883 р. відкрита книга, яку всі критики признають за найдавніший твір християнської післяапостольської літератури: "Дідахе ту кирію дія тон додека апостольон тойс етнезін"—так звучить оригінальна і первісна назва, або в скороченні "Наука Апостолів". У ній є літургійні приписи і науки, що їх треба подати катихуменам перед хрещенням. Вона є найпершим ядерним кодексом літургійним правничим і моральним, тим то й незвичайно важне її свідоцтво. Ось її слова: "Кожної Господньої неділі збирайтеся на ломання хліба і благодарення (Евхаристію), наперед обжалувавшися за свої гріхи, щоб ваша жертва була чиста" (XIV, 1). Цей клясичний, знаменитий текст доказує практику частої сповіді, частого Причастя й обовязку недільної Служби Божої, яку уважається за жертву. Ті самі елементи находимо в св. Юстина, мученика (замучений між 163-167 р.; П. Г. т. VI, кол. 429 і 563).

Так звичаєм введено в християнстві пересунення обовязку зі суботи на неділю і його доповнення обовязком присутности на Евхаристійній Жертві. Той обовязок, очевидно, поволі щораз більше утверджується і докладніше описується, та в суті він лишається завсіди тимсамим.

Щоб відразу перейти до законодавства східньої Церкви, наведемо тільки канон 8. Трульського Собору (692), який карає клятвою того, що через 3 неділі з черги не приходить до церкви, і правило 159 Номоканона: "В неділі і празники завіщавай не ділати, но приходити в церков, якоже подобаєть християном: аще ли кто ділает в тия дні, да отлучится. Должен же ест священник в неділі і празники слово Божеє проповідати і людей о вірі і житіи учити по правилі 58 св. Апостол і 9 VI. вселен. Собору" (Номоканон Желіборського 1646 р. ст. 38).

Одночасно, тобто в часах апостольських і безпосередньо після них наступаючих, християнська практика лагодить строгість нечинности в суботу, практиковану в Жидів. Передовсім припис законної нечинности в суботу, як і багато інших церемоніяльних приписів закону, поясняє християнство як прообрази: суботня нечинність мала бути образом і прототипом святости Нового Завіту, яка полягає на цілковитому здержанні від усякого гріха. Обрядовий припис Мойсеєвого закону був символом; коли дійсність заступила символ, то прообраз тимсамим утратив значення. Така є наука, поміж іншими, і св. Йоана Дамаскина, тим замітного, що неначе шкільний підручник ядерно представляє цілу богословську науку Отців до його часів (VIII ст.—П. Г. XCIV—XCVI тт.). Св. Дамаскин пригадує, що припис суботньої нечинности не був відомий перед Мойсеєвим законом, він був установлений для Жидів, ще дуже тілесних і неспосібних піднестись понад змислові справи. Та практика була прообразом здержности від

гріха в християнському законі. ("Про православну віру" IV, 23; П. Г. т. XCIV, кол. 1201).

Святкування неділі в Новому Завіті заступило святкування суботи не з припису церковного права, але зі звичаю християнського народу. Те святкування неділі вже не є прообразом, як субота Старого Завіту, тому і його практика вже не є така строга. До злагодження старозавітніх обовязків певно причинилися так сильно зазначені в Євангелію критики Спасителя на пересади фарисеїв, а на означення першого дня в тижні вплинув факт Христового воскресення в той день. Значення саввату, як пригадки сотворення світа і людей, заступлено значенням Христового воскресення, повнішого і кращого прообразу вічного спасення. Все те є предметом часто повторюваних наук і міркувань у письмах Отців, схоластиків і богословів.

II.

Після цього короткого богословського вступу відразу перейдемо до святкування неділі, як воно представляється в практиці нашого народу.

На перший погляд релігійне життя нашого сільського народу так виглядає, що вимагає передовсім дуже дбайливої праці для поправлення і довершення зберігання III Божої заповіді. За А-Епархіяльним шематизмом на 1267 парохій маємо тільки 804 священиків, занятих у душпастирстві. Коли звернемо увагу на те, що в більших осередках працює в кожній парохії по кількох священиків та що крім парохій, у яких є церкви, є чимало присілків і сіл, де ніякої церкви нема,—далі, коли звернемо увагу на те, що гірські парохії дуже розкинені, що члени сільської родини, навіть у місцевости, де є священик і відправляється Служба Божа, не можуть усі піти до церкви, бо хтось мусить лишитися дома, крім того деревляні церкви бувають такі малі, що часто не можуть помістити цілої парохії,—вкінці, що в наших селах виганяють худобу на посовище так, що пастушки майже ніде не є в можности бути в церкві, то дійдемо до переконання, що для багатьох зпоміж наших вірних присутність у церкві на Службі Божій сполучена з такою трудністю, що многі кожної неділі і свята мають тяжку спокусу впасти в тяжкий гріх незберігання III Божої заповіді.

Закон, обовязуючий до присутности на Службі Божій, і закон відпочинку чи нечинности в неділю—це церковні закони, що тільки ближче означають, інтерпретують та доповняють природний і позитивний Божий закон Мойсеєвого права. Ті закони за такі й уходять, бо по загально принятій практиці церковна влада може від обовязку тих законів увільнити, чого, очевидно, не має права щодо Божого закону. Хоч це елементарна правда моральної, та треба її тут пригадати. Від Божого закону ніщо і ніколи

не може звільнити: ні церковна влада, ні труднощі обставин. До збереження Божого закону кожний є обов'язаний, хоч би з нараженням або утратою життя. Інакше обовязує церковний закон. Церковна влада, від якої вийшов закон, може в поодиноких випадках дати диспензу, увільнити від обовязків. Зі загальних церковних законів може звільняти зверхник Церкви, в котрого руках "власть ключів", тобто повнота церковної влади на землі. Він також може комусь уділити ту владу, тобто дозволити комусь увільняти від обовязків загально церковного права. Від епархіяльного закону може дати звільнення епархіяльний епископ, котрий є одиноким законодавцем в епархії.

Крім того церковний закон, як кожний людський закон, у деяких випадках не обовязує, а саме тоді, коли збереження його є для християнина дуже тяжким обовязком (lex humana cum gravi incommodo non obligat). Це загальна засада: її причина в тому, що законодавець не може хотіти в випадку тяжкої перешкоди обовязувати людей. В такому положенні закон став би шкідливим, н. пр. піст, що ставав би причиною недуги. Тому обовязок святкувати неділю, оскільки він є церковним законом, не обовязує тоді, коли його сповнення получене з великою трудністю чи невигодою. Хто наражався би на недугу, не є обовязаний піти до церкви. На тій самій засаді вільно в неділю варити страву, робити в хаті порядки, купити на торзі те, що потрібне до життя в той день. Але в III Божій заповіді є й щось, від чого ніяка трудність, ніяка прикрість і ніяка влада не може звільнити, бо III Божа заповідь є і в Новому Завіті Божою заповіддю, тобто накладає обовязок ненарушимий і нехибно, безоглядно всіх обовязуючий. Той обовязок є і обовязком природного права, тобто обовязком, що його кожна людина пізнає природним розумом і відчуває в сумлінні. Несповнення тої сторони III заповіді є отже гріхом навіть при таких обставинах чи таких диспензах, що звільняють від обовязку бути на Службі Божій і здержатися від праці. Незбереження тої заповіді завсіди буде гріхом, а через те і великою втратою та шкодою для душі. Н. пр. господиня мусить лишитися в хаті, мусить для родини зварити, тому вона звільнена від Служби Божої і від святого спочинку; але коли побіч усього того, не знайде способу день святий святкувати, коли її темне сумління не відчуває того обовязку, або коли ложно думає, що конечність звільняє її від усякого обовязку святкувати неділю, то має гріх, поносить шкоду на душі, втрату, яка відємно відбивається на здоровлі душі. Бо Божі заповіді—всі без вийнятку—є умовою для здоровля душі не менше, як умовою для здоровля тіла є повітря, в якому є бодай конечна частина кисня. Жити в зіпсованому повітрі конечно відбивається на здоровлі людини, навіть коли вона про те не знає. Не інакше відбивається на жит-

ті й здоровлі душі атмосфера, в якій нема досить Божого культу та любови—ні стільки, навіть, щоб була бодай збережена III заповідь, оскільки вона є Божою заповіддю. Тому є обовязком душпастирів так повчати людей про Божий культ, щоб їм не забракло того Божого хліба, тої небесної християнської атмосфери. А чим трудніше означити, до чого обовязує III Божа заповідь, коли та сама заповідь, як церковна, перестала обовязувати, тим більше душпастирі обовязані так працювати і вчити, щоб безумовно кожний християнин від 6-го чи 7-го року життя розумів, до чого він обовязаний, коли і від чого звільнений і що має зробити, щоб не наразитися на шкоду втрачення неділі. З того, що звичай і право Церкви накладає як обовязок в неділю, можна доходити до того, що заступить той обовязок, коли виконання стало неможливе. Церква вимагає від вірних, як ми бачили, хоч би тільки в одному тексті "ДІДАХЕ", присутности і участи в Евхаристійній Жертві. Християнський нарід мусить розуміти, що йде про участь в Евхаристії навіть і тоді, коли християнин не причащається, та що йде про участь у жертві і тоді, коли християнин на Службу Божу й не дає. Щоб по християнськи сповнити III заповідь, нарід мусить розуміти, чим є жертва, чим Евхаристія, чим участь у ній. Коли це буде розуміти, зрозуміє і те, що тратить і яку шкоду поносить, коли не може бути в церкві.

Інша річ, що християнин, несвідомий того всього з вини свого душпастиря, теперішнього чи попереднього, не має гріха, коли думає, що сповняє церковний обовязок, коли в церкві присутний без молитви, без участи в Жертві, без каяння, тощо. За нього відповість його душпастир. Він має бодай частинно і той хосен, який приносить сповнення заповіді: він бере участь у спільних молитвах парохії, за нього і священик і нарід моляться, і хоч невповні свідомо душею звертається до Бога, шукає Христового царства; в ньому, в його душі, в умі і серці є щось із того, про що просимо, коли кажемо: "Да святиться Імя Твоє". Навіть коли не вміє молитися, він через годину віддихає чистим повітрям християнства, Божої любови, молитви, і при найпримітивнішій молитві збуджується в його душі щось із віри, хоч вона може й мертва, щось із надії. А коли він живе в освячуючій Божій благодаті, струни його душі зачинають часом дрожати тим, що є тільки з неба, любовю до Бога. Навіть механічна, сказати б, присутність у церкві приносить християнинові великий хосен, тому Церква вдоволяється і такою фізичною присутністю, хоч не перестає запрошувати і вести до духовної участи в Жертві, не перестає вказувати на Божу премудрість Євангелія, взивати до молитви за всіх і за вся та запрошувати до Причастя: "Приступіте ..." Вірний може того всього й не розуміє з вини душпастиря,

але присутний у церкві—так від дитинства навчився, тай ціле оточення змушує до того,—не сміє голосно заговорити, обертатися, розмовляти, курити, їсти чи воду пити—отже церква веде його до того, щоб через ту годину над собою панувати і здержуватися від всього, що хотів би робити. Дивна Божа мудрість в церковних установах! Дитина, що дома не має християнського виховання, або й така, що їй все вільно чи задля слабости батьків, чи зі сваволі оточення, коли тільки буде до церкви ходити, переходить знамениту школу брати поважно хоч щось у житті, здержатися від говорення, сміху, розмов, бігання, від забав бодай часом, учиться чемного поведення, уваги на те, що робиться, і набуває ще інших прикмет, які дає християнське життя. Така дитина вже й самою присутністю в церкві набуває щось із дуже цінної християнської культури, чого не має і не буде мати дитина, вихована хоч би в цісарських палатах без тої, хоч би і як примітивної, церковної дисципліни. Однак душпастир є обовязаний у неділю Службу Божу так відправляти, щоб вірним давати не тільки той примітивний і перший хосен, але по можности і повну, здорову атмосферу християнського життя.

Парохіяльна Служба Божа мусить зачинатися о 10 годині по приписам провінціонального Собору. Ми додамо: о 10 год. не з астрономічною точністю, але так, щоб люди знали і могли завсіди уложити життя і домашні заняття стосувати до церковного порядку. Причина назначення Синодом саме 10. години в тому, що вона дає можність пастушкам пригнати худобу з пасовища і не втратити Служби Божої; а вже коли це неможливе, то треба старатись, щоб їх, пастушків, в часі Служби Божої якнайменше лишалось на пасовищі. Священик, який парохіяльну Службу не відправляє дуже точно о назначеній годині, робить прикрість усім побожнішим парохіянам, а що важніше, в дуже важному предметі занедбується в сповненні найважнішого обовязку. Кожний непорядок в церкві учить християн непорядку.

Загальна практика в нас занадто легко звільняє душпастирів від тої точности, без достаточних причин. Буває н. пр., що опускається парохіяльну Службу, або відправляється її рано, досвіта навіть без повідомлення парохіян,—тоді, коли в сусідному селі або й дальше в деканаті є храм, місія або якесь торжество. Так не повинно бути. Нема в деканаті торжества, яке оправдувало б опущення найважнішого обов'язку. Важнішою річчю є, щоб вірні мали можність брати участь у Службі Божій, ніж якенебудь свято чи торжество в деканаті. Якщо конечно треба парохові виїхати, то він мусить знайти заступника, який правив би парохіяльну Службу Божу о 10 год. рано. Сам епархіяльний епископ чи його генер. вікарій міг би уділити диспензу від того обовязку тільки в якомусь надзвичайному випадку, як н. пр. бомбарду-

вання села ворожою армією. Я бодай не знаходжу випадку, в якому міг би Ординарій без скрупулу дати диспензу; може з приводу канонічної візитації в якомусь недалекому селі, але й тоді, тобто з диспензою Ординарія, треба б мати певність, що всі вірні повідомлені і на ранішу Службу Божу прийдуть всі ті, котрі мали би прийти о 10 год. Треба вважати прямо за злий звичай, який мусить бути конечно усунений, тії процесії до сусідних парохій, що усувають парохіяльну Службу недільну та підкопують той стовп, на якому спирається ціле християнське життя в парохії.

Рівнобіжно з таким святим сповнюванням того святого обовязку мусить іти безупинне пригадування вірним важности і святости сповнювання їхнього обовязку участи в Службі Божій. Вони мусять розуміти, яким превеликим добром, даром з неба, є та хвилина, коли серед села повторяється Жертва Голгофти для громади. Вони повинні ту хвилю так високо цінити, щоб не тратити її нізащо в світі. Коли душпастир навчить того людей, легко буде йому мати в неділю бодай половину парохіян, що приступатимуть до св. Причастя. Того самого треба навчити дітей вже в школі. Добрий катихит мусить довести дітей до того, щоб покидали всі забави, всі приємности і бігли до церкви, коли почують церковний дзвін. Коли того навчить дітей, здобуде їх для мужного поконування навіть тих спокус, що найлекше збивають дітей з ніг, як н. пр. брехнею уневиннятися зі зробленого закиду. Якщо катихит хоче виробити в дітях сталеві характери та виховати майбутніх героїв, що за віру, за Церкву, за нарід не завагаються віддати життя, нехай передовсім у молоденьких душах виробить таке високе і святе поняття про Жертву Евхаристії. Очевидна річ, що й для дітей і для народу треба не одної проповіді, а тисячу разів повторюваного, гарячого заклику і заохоти, очевидно, і прикладу. Коли, не дай Боже, душпастир, маючи задля недуги заступника, не дбає про те, щоб бути на Службі Божій і причащатися, як не може її правити, нехай буде на те приготований, що не тільки ніхто з парохії не принесе стипендії на Службу Божу, але ним виховані парохіяни будуть його обкрадати, клеветати і легковажити. Може не заслугував би нінащо ліпше. А навпаки, коли в день святий, довго перед Службою Божою парох, затоплений у молитві перед Найсв. Тайнами, буде просити для себе і народу про ласку розуміти і цінити Жертву Пресв. Евхаристії, то побачить, якими пречудними квітами зацвіте його парохія.

Окремо треба буде працювати над тим, щоб і ті, які не можуть бути на Службі Божій, бодай здалека брали в ній участь. Це може іще найпростіше розвязання питання, як має сповнити обовязок III Божої заповіді той, що не може сповнити церковної

заповіді, яка доповняє III Божу заповідь. Хто не може бути на Службі Божій, бо обставинами змушений працювати, а буде бодай трохи тужити за церквою, оцінюючи якслід добро Жертви і ті ласки з неба, що через Жертву спливають на нарід, той може сповнить обовязок заповіді Божої. Кажу "може", бо не знати, чи н. пр. одна хвилина такої туги чи такої думки про те, що в церкві діється, вистарчає на сповнення Божої заповіді. Коли Церква жадає від нас присутности при Жертві, тобто дороги може кількох кілометрів і присутности, що триває щонайменше пів години, то здається, що одна думка і одна хвилина бажання не будуть достаточним еквівалентом за міру, приписану Церквою. Природне право, пояснене та потверджене безсумнівною заповіддю Божою, що обовязує в Старому Завіті, признає Всевишньому Богові один день на тиждень. Отже тільки одна хвилина, посвячена тій цілі, ледве чи може вистарчити.

Треба за прикладом св. Письма про обовязок святкування неділі говорити або бодай згадувати в проповідях так часто, щоб вірні, перешкоджені бути на Службі Божій, а може й змушені, бодай думали про Бога і святий день та цілим поведенням старалися освячувати всі зайняття дня. Недільний відпочинок уже не має того значення прообразу, яке мала в Ст. Завіті субота, прообразу освячення Нов. Завіту, яке полягає на здержности від усякого гріха, всетаки він є, як не прообразом, то символом святости в небі. Не можна сказати, щоб гріх, сповнений у неділю, був такою зневагою святого дня, щоб каянник був зобовязаний з тої обставини сповідатися; але безперечно повинні душпастирі вчити вірних, щоб у святий день особливішим способом старалися не грішити. Треба дуже поручати практику бажання присутности на Службі Божій і Причастя. Таке духове Причастя може душі давати значну благодать і буде в разі неприсутности на Службі Божій, н. пр. у хворих, знаменитим зберіганням святого дня. Той день, призначений для святости, є і знаменитою нагодою праці над собою. Вчити вірних, як вони повинні в день святий більше, ніж колинебудь, стерегтися сварні, проклонів, боження, пиянства, це значить учити їх зачинати працю над собою від подробиць, і через те легше осягати перемогу над пристрастями та гріхом. Легше послухає пияк, коли від нього жадається не пити в неділю, ніж як би жадалось від нього цілковитої здержности.

На особлившу увагу заслугують ті сторони святкування неділі, які може більше на Сході, ніж на Заході, обовязували завдяки законодавству царгородських василевсів. Ті василевси законами нормували святкування неділі, заборонюючи в той день судові і процесові чинности. Від Константина Великого до Юстиніяна те законодавство царів щораз усильніше приказує той спо-

сіб освячування неділі, і тим законам не можна закидати, що мішаються до справ Церкви. Святкування неділі чи недільний відпочинок у новіших часах від останньої четвертини XIX ст. стався предметом світських законодавств, і Церква радо приймала та приймає ту поміч світської влади, без якої церковні закони про святкування неділі не могли би вповні бути виконані. Те новітнє законодавство держав не відноситься до самого святкування; його предметом є соціяльний відпочинок, а метою опіка над робітниками, яка від половини XIX ст. була соціологами і політиками признана за обовязок держави. Майже в усіх державах недільний відпочинок приписаний законами. Початок дала Швайцарія (1877), за нею пішла Австрія (1885), Німеччина (1891), Англія (1878 і 1895), Бельгія, Еспанія і Франція (1906), Італія (1907). Поза релігійними молитвами за недільним відпочинком промовляє багато фізіологічних аргументів. Учені доказують, що крім кожнодневного відпочинку після праці і поза відпочинком сну в ночі людині треба якогось періодичного відпочинку. Напруження мускулів і нервів, якого вимагає не тільки ручна, але й інтелектуальна праця, спричиняє, кажуть, кожнодневну утрату кисня, якого ні нічний сон, ні дневний відпочинок не доповняє. Таким чином недільний відпочинок являється конечною умовою для здоровля і життя працюючих та для сили і розвитку раси. Сприяючи домашньому життю, родинному щастю, менше наражає робітника на страшні знищення алькоголізмом і тимсамим веде людей до духа ощадности. В Франції, а певно і в інших краях, відбуваються інтернаціональні конґреси, що займаються тою справою. Недільний відпочинок ніяким способом не може причинитися до зменшування заплати, бо конечний відпочинок не зменшує, але побільшує інтензивність, отже й вислід праці. В торговлі може бути перешкодою конкуренція тих, що не зберігають неділі, на те й потрібна інтервенція держави.

Очевидна річ, що святкування неділі приносить превеликі і преважні користи для морального життя. Зберігання III Божої заповіді стереже людей від пересадного заняття матеріяльною стороною життя. Хоч день святий втратив характер старозавітнього прообразу закону благодати, проте неділя, день Христового воскресення, не перестає вказувати на те воскресення, яким є двигнення грішника з упадку, і на те друге воскресення тіл, якого очікуємо в день страшного суду. Душпастирі не повинні тих залишати аргументів; навпаки: треба їх часто представити побожності вірних.

Недільний відпочинок для робітників має також превелике значення при виховуванні дітей. Робітникові—особливо такому, що працює в більших фабриках, неділя пригадує обовязки і радости родинного життя, виховання дітей і потіху, яку прино-

сять родичам добре виховані діти. До виховної сили Церкви належить і те, що в неділю і свята сходяться всі в церкві, як діти одної родини сходяться в хаті Батька. Багачі і вбогі, вчені і прості, старі і молоді через мудрий провід Церкви зближаються до себе. Церква всім пригадує їхні взаємні обовязки і всім голосить закон любови. Приступаючи разом до Пресв. Евхаристії, християни вчаться вважати себе взаємно за братів та памятати, що не той достойний, який має дорожче одіння, а той, що достойніший в очах Всевишнього Бога.

Хоч нема ніякого закону, який обовязував би вірних слухати в неділі проповіді, всетаки нема сумніву, що християнин обовязаний дбати про знання своєї віри. А що знання віри вимагає пригадувати собі нераз те, що легко забувається, та поглибити науку поодиноких правд віри, тому можна безпечно сказати, що навіть образована людина, яка в середніх школах училась не тільки катихизму, але й догматики, моральної, історії Церкви і обрядів, рідко має досить знання правд віри, щоб могти безпечно занедбувати всяке старання про набуття більшого і глибшого знання. Навіть тоді, коли хтось міг би без гріха не робити нічого для набуття того знання, значить, як би мав досить знання, щоб спокійно залишати всяку духовну науку, слухання Божого слова буде для нього таке корисне, що це всетаки буде якимсь опущенням дбайливости про свою душу, як би він ніколи не слухав слова Божого. Тому душпастирі повинні так голосити слово Боже, щоб дати нагоду і тим, що не можуть посвятити церкві більше, ніж годину, слухати бодай короткої науки. Тому і предкладаємо Соборові до евентуального вирішення правило, одобрююче і поручаюче короткі 10-мінутові проповіді. Проповідник, який би мав так голосити Євангелії, мусів би старанно над тим працювати, щоб така проповідь приносила правдивий хосен слухачам. Треба б тоді взяти добре вибраний один уступ зі св. Письма з коротким поясненням, завдяки якому світло з неба звернулось би до душ слухачів. Тим усильно треба би просити і про поміч з неба, тобто молитися за слухачів.

Церкви по селах бувають такі малі, що АЕп. Собор міг би поручити Духовенству відправляти в літі, коли погода, Службу Божу на дворі. Це дуже добре випадає, коли на майдані біля церкви є дерева і коли можна побудувати маленьку капличку, широко отворену, яку можна б замикати, щоби престол не був наражений на непошанування. Якщо нема каплиці, то треба би на тиждень і на зиму престол ховати чи в церкві, чи на хорах, бо ніяк не випадає лишати його на дворі, щоби по ньому могли ходити коти чи кури.

В справі святкування неділі головна річ, щоб вірні були переняті гадкою про святість і важність тої заповіді. Та думка—не

менше, як у науці св. Письма Ст. Завіту—є основою, на якій спираються не тільки три перші заповіді, але й цілий декальог. Та думка про вагу обовязку Божого культу дає неначе напрям цілому життю, дає, як це говорять, орієнтацію душі; без неї майже неможливе, щоб душа була звернена до того сонця, яким є Христос. Саме те слово "орієнтація", яке треба би перекласти на "звернення до сходу", є тим цікаве, що доказує, що і в западних краях, може ще в середніх віках, бували церкви будовані до сходу і люди молилися звернені до сходу сонця так, як це є ще й досі в нас.

Варта вірним пригадувати, що при тій заповіді, як при всіх інших, треба усильно Бога просити про світло і тепло Його святої благодаті, потрібне до зберігання Божих заповідей.

Скінчено 7. II. 1942 р.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРАВИЛА

до декрету "Про святкування неділі", приняті на торжественній сесії Собору дня 12. березня 1942.

1. АЕп. Собор поручає Духовенству часто пригадувати вірним важний обовязок святкування неділі і дуже усильно і часто вчити їх заховувати день святий,—навіть і тоді, коли не мають змоги брати участи в Службі Божій і змушені працювати.

2. Душпастирі повинні довести вірних до такої свідомости, щоб вони щонайменше в неділі і свята бажали собі Пресвятої Евхаристії і духово лучилися з Евхаристійною Жертвою в церкві.

3. Душпастиреві не вільно без дозволу Ординаріяту опустити недільної Служби Божої або відправити її раніше, ніж приписує це церковне право (Гл. Собор).

4. Душпастирі обовязані усильно працювати над тим, щоб у неділі і свята якнайбільше вірних причащалося по змозі і без св. Сповіди.

5. Особливішим способом буде Духовенство заохочувати молодь до Причастя кожної неділі і свята.

6. АЕп. Собор одобряє і усильно поручає Духовенству 10-мінутову проповідь на кожній Службі Божій в неділі та свята.

7. АЕп. Собор дозволяє, якщо цього треба, відправляти Службу Божу надворі біля церкви, уживаючи до того антимінсу і престола, який треба після Служби Божої сховати, щоб не був наражений на непошанування.

8. Коли буде можливе передання в радіо Служби Божої та проповіді, тоді добре буде заохочувати тих вірних, що не можуть бути на Службі Божій в церкві, як н. пр. у дочерних селах, щоб

вони побожно вислухали Службу Божу та проповідь, передавану через радіо. Однак треба нарід поучати, що це не заступає дійсної присутности на Службі Божій в церкві. Церковний радіоапарат не сміє служити до інших цілей, як тільки до релігійних.

9. Хоч не переступає третьої заповіді Божої той, хто в неділю чи свято купує потрібні до життя харчі, то всетаки добрий християнин повинен по змозі здержуватися від усякого торгу. Торгування в неділі чи свята допустиме тільки там, де населення інакшим способом не може придбати собі конечних орудників до життя.

Передискутовано і принято на передсоборовій Комісії
на приготовній і торжественній сесії Собору
дня 9. лютня н. ст. 1942 р.

ПРО ЦЕРКОВНИЙ СПІВ

(Декрет Собору, читаний дня 25. квітня 1941 р. ст. ст.).

По приписам церковного права і по практиці, заховуваній від віків у нашій Церкві, церковне правило має бути співане. Щоби тим церковним правилом віддати Всевишньому якнайповнішу і найпобожнішу честь від нас, а почасти тому, щоб вірним придбати усі користи, які приносять величава і прегарна відправа Богослужб, треба з великою старанністю плекати церковний спів і нічого не жалувати, що могло би причинитися до більшої мистецької його краси. Щоби в АЕпархії піднести уровень мистецької вартости церк. співу, АЕп. Собор пригадує Духовенству засади, які в тім напрямі мусять бути точно зберігані.

Служба, яку віддаємо Всевишньому, повинна обіймати все, що маємо від Бога. Люди повинні молитися не тільки духом, тобто умом і серцем, але й тілом і всім тим, що мають і в душі і в тілі і чим можуть хвалити Всевишнього. У співі віддає чоловік на службу Господеві свої легені, руки, коліна, ціле тіло, голос, язик, почуття краси, мельодії, ритму і гармонії,—словом цілого себе. Співана молитва відповідає людській природі та природним довгам чоловіка супроти Всевишнього. У співаних молитвах, передовсім же у співаному церковному правилі, подає людям св. Церква неначе доповнення євангельської проповіді. Вид людей, що моляться і самі слова, а більше ще стиль їх молитви заохочують людей до їх наслідування та учать їх молитися. Свято відправлюване церковне правило, як і взагалі всі церковні співи,—це одна з многих форм, в яких можемо слабими своїми силами причинятися до того, щоби "славилося Імя Всев. Бога нашого небесного Отця".

Церковний спів привязує увагу, відвертаючи її від пустих і марних образів, світових роскошів і підносить ум і серце до якоїсь краси, що у мистецькій глибині є наче образом духовної, надприродної і вічної краси. Церковний спів може і повинен скріпляти і у відповідному релієфі представляти значення слів молитви, а тими словами так часто бувають слова, якими Всевишньому подобалося передати людству предвічну правду наукою Божого Обявлення.

Спів є крім того пречудним символом молитви, бо так, як у співі голос раз підноситься до високих тонів, то знову знижається до низьких,—так і в молитві: Душа, стоячи перед Всевишнім, раз підноситься до неба актами надії чи любови, то знову понижає себе до покірного визнавання гріхів і каяння за них. Як у співі мельодія розходиться на всі сторони і наче хотіла б обняти вселенну, так і в молитві душа людини розширяється на весь світ, щоби любовю ближнього обняти всіх братів. Як у співі мельодія підносить душу і веде її у якісь безконечні простори, в яких затоплюється душа, догадуючись більше ніж пізнаючи якісь тайни краси та гармонії, так само в молитві душа підноситься до неба, очі звертаються до Вітця, що в небі, і в Ньому і Його службі, в Його дарах, в Його любові находить безконечну глибінь думок, почувань і незнаного ще, а очікуваного будучого життя. Як в співі участь бере душа і тіло і усі влади душі, усі нерви і мязи тіла, так в правильній молитві людина віддаєсь всеціло: молиться цілим життям. І так, як у співі людина, що її серед життя ломить і мучить безнастанний нелад і дисгармонія, внутрішня боротьба і зовнішні удари, знаходить те, що є ідеалом життя, себто лад і гармонію і на той вид, на ту гадку наче зі себе виходить та руки витягає, щоб обняти те, що мусить уважати за блаженство, за щастя; так само і в молитві чоловік душу і руки до неба підносить, у всесвітовій гармонії Божого ладу і Божої доброти пізнає ціль життя і наче ту ціль обнимає. Коротко кажучи: так як спів є високим мистецьким діланням духового єства чоловіка, орудуючого людським тілом, так і молитва є найвищою функцією ума, до котрої зноситься по тих ступенях, якими є найбільше духові функції тіла.

Таким символом молитви одначе є спів тільки тоді, коли є в правдивому значенні того слова церковним співом. А церковним є спів тоді, коли є співаною молитвою. В тому одному слові містяться усі прикмети правдивого церковного співу і глибока, майже безконечна ріжниця між церковним, а світським співом.

Передовсім мусить церковний спів відзначатися характером етичним. Вже в старині філософи розріжняли різні роди музики (Аристотель: "Політика" Лів. VIII. с. 7), а між ними музику етичну (Та етікà тон мельòн) і театральну. Перша промовляє до по-

чування, друга бажає приподобатися і промовляє до змислових пристрастей.

На другому місці так, як молитва, так й церковна музика мусить бути щира, себто мусить походити з простого і чистого серця, а не бути спрямована до композиторського чи співацького попису вишуканими труднощами. Церковний спів повинен бути безпосереднім виливом розмоленої душі. Щирість є під деяким оглядом прикметою кожного мистецтва і мистецького твору. Але в церковному співі це умовина, без якої спів у церкві разить. Правдивий мистець не може удавати; він мусить бути собою. Але вільно йому пописуватися і хвалитися, що у християнина завсіди разить. Й тому буде це разити і в церковнім співі. То само треба сказати і про здержність. Церковний спів мусить бути здержливим не тільки в тому значенні, щоб не висловлював змисловости і пристрасти, але й в тому значенні, ще глибше християнському, щоби чи то в композиції, чи то в мистецькому її виконуванні, заховував міру; щоб без злишнього зусилля, без крику уживав свого мистецтва так, щоб в тому уживанні лишалася якась глибінь невичерпаної до дна сили і неначе укритого мистецтва. Це також прикмета кожного правдивого і великого мистця, але у християнина і при молитві, якою є спів, вона прибирає вид християнської чесноти скромности і покори і є нею. Можуть подобатися, хоч не трафлять до серця, співи, що їх напруження, сила не містяться в замкненому просторі невеликої церкви. Вони може надавалися б добре на велику віддаль, або в дуже величавому храмі; зблизька мусять робити враження крику.

Церковний спів мусить також заховувати вірно передання батьків, що у християн є правдивою і великою чеснотою. І композитор мусить наче своєю інтуіцією відчути духа рідної Церкви (що не перешкаджає йому бути собою), а не тільки бути наслідувачем старих зразків.

Від церковного співу жадає християнин, щоб душу підносив у якийсь надзмисловий, надприродний світ, щоб йому і під тим оглядом давав приклад того християнського життя, що по словам Апостола, є в небі. Співана молитва мусить робити враження чогось вищого, надземного, ангельського. Церковні гармонії мусять мати щось херувимсько-непорочного, щось чистого, піднеслого, благородного. Крім того церковний спів мусить бути наче тлом величавих наших обрядів, себто бути достроєним до його поваги, до маєстату віри, яку усі обряди голосять, бути відгомоном давних часів, наче перших віків християнства, з архаїчною староцерковною бесідою.

Обряд при відповідному церковному співі—це ж щось відвічного, прастарого, предківського, як ціла наша Церква; від віків

переслідувана, а всетаки жиє, розвивається, а часом і відносить світлі побіди.

Церковний спів мусить накінець служити, бо й ціле християнство і усяка праця священиків служителів престола є передовсім службою Всевишньому, а для Нього і службою ближніх, своїх братів, свого народу. Так, як Христос прийшов служити, так й все в нас мусить бути службою Господеві і людям. А спів церковний служить передовсім ідеї, що її висказує текст молитви. Спів мусить ограничатися на інтерпретацію тексту молитви. Він же має бути молитвою, не може тому усувати тексту, зміняти, псувати, й не повинен висуватися на перший ряд.

Одинока ціль, для якої уживаємо в церкві співу, є та, щоби ним побуджувати вірних до побожности. Це вправді може робити й сама мельодія, але не осягне того як що буде в суперечности зі словами, що було би дисгармонією. Спів, що мельодією підчеркує і дає релієф словам молитви, побуджує до молитви так самих співаків і слухаючих вірних, та осягає свою ціль, бо є молитвою.

Від віків є узаконнено в нашій Церкві, що не уживається музичних інструментів. В старому Завіті уживали при Богослужбах ріжних інструментів; китари, щось як гусли, десятиструнної гарфи тощо. (Порів. пс. 33. згл. 32). Христова Церква приняла від Жидів майже цілу первісну службу як н. пр. читання св. Письма і Псалтирі. Є певною річчю, що приняла й церковний спів. Св. Павло поручає Ефесянам церковний спів і приписує йому немале значіння, коли каже: "Наповняйтеся Духом, бесідуючи між собою псальмами, гимнами і духовними піснями, співаючи і граючи у ваших серцях Господеві (Ефез. V. 18 і 19). Хоч Апостол говорить про духовні пісні і поручає співати у серцях, одначе нема сумніву, що він говорить й про зовнішний спів, застерігаючись тільки, щоби пісні були духовними, очевидно не тільки змістом, але й способом висказу, себто жадає духовного співу, або співу зверненого до побудження духовного розположення слухачів. Того розположення жадає не менше й у співаків, бо це означає: "Співайте у серцях ваших..." себто не тільки устами, але й серцем. Слово "граючи" могло б робити враження, що тоді уживали в церкві і музичного інструменту, себто тої 10-ти струнної гарфи, яку "псалтирем" називали. Одначе так лишень видається, слово яке віддають наші переклади словом "грати"—(psallere і псаллейн) означає вправді пальцями вдаряти в струни на інструменті, (що його "псальтеріон" називають), але може бути, що вже тоді значення того слова переходило на те значення, яке відтак цілком на стало принялося:—співати псальми з псалтири. На кожний спосіб треба зауважати, що св. Ап. Павло на іншому місці, повторяючи ту саму раду, про грання не згадує. До Колосян пише: "Слово Христове нехай замешкає в вас обиль-

но, щоб ви навчалися і напоминали себе взаємно з усякою мудрістю псальмами, гимнами і духовними піснями, щоб ви у вдячности співали Господеві у ваших серцях" (Колос. III. 16). Може бути, що порівнюючи ті два тексти, ми свідками тої еволюції, яка певно творилася в часах, коли Ап. Павло зачинав проповідь Євангелія в синагогах до Юдеїв; а відтак, опускаючи Жидів, чимраз виразніше звертався до поган (Діян. Ап. XIII. 46).

В тій еволюції християни, приймаючи з синагоги спів, відкинули музичні інструменти. Може й бути, що письмо до Ефесян представляє стан в якому християни, ще не відлучені від синагоги, уживали ще псалтиря як музичного інструменту. Св. Тома є тієї думки, що Церква від самого початку музичні інструменти відкинула (II-11 Q. XCI. 2). Його аргументи такі: В Старому Завіті уживали інструментів тому, бо Жиди були народом грубим і змисловим й тому треба було промовляти до нього обітницями дочасних дібр і музикою, що більше ділає на змисли. А музичні інструменти більше порушають до приємности, ніж викликують в душі розположення до побожности. Християнська Церква якраз тому й не приняла інструментів, а приняла спів, бо спів "робить людей добрими" як говорить Аристотель (Пол. кн. VIII. 6).

Уживання співу в церкві і його значення доказує св. Тома уступами зі св. Августина, який оповідає (Визнання кн. IX. 7.), що св. Амврозій запровадив в Медіоляні усюди спів, а сам св. Августин описує враження, яке той спів на него робив: "Я плакав зворушений до глубини душі, чуючи гимни і пісні, співані в Твоїй Церкві, Боже". (тамже гл. 6). Для характеристики того співу додаймо й те слово Августина: "Коли мені лучається, що мене більше порушить сам спів, як те, що співають, признаюся, що тим грішу і тому волів би я не чути співу (кн. X. Визнань, гл. 23).

Коли введено в лат. Церкві органи, не знаємо; здається, що ще й за св. Томи, себто ще в XIII стл. і латинська Церква не допускала музичних інструментів. Св. Тома каже: "ne iudaisare videamur" (порівнай "Tabula aurea" у вид. св. Томи, Вівеса I. т. 682 ст).

Уживанню музичних інструментів у нашій Церкві противиться і характер нашої церковної музики. Епарх. Собор усильно настає на те, щоби та практика і той закон був точно зберіганий і щоби ніхто не заводив ніяких музичних інструментів при церковному співі. Обряд наш вимагає також, щоб увесь нарід співав, і тим способом брав чинну участь в церковних відправах. Та участь є дуже важною прикметою нашого обряду; через неї люди учаться християнського життя. Церковні обряди і Богослужби є після проповіді і катихизації найважнішою школою християнського життя.

Під деяким оглядом є вони навіть важніші, ніж проповідь та катихизація, бо учать того, чого в проповіді трудно навчати,—

учать молитви. А молитва—то перша і найважніша сторінка християнського життя. Богослужби учать молитися якраз тою участю народа в жертві і молитві священика. Та участь сходить нінащо, коли нема всенароднього співу, тому й всенародній спів є умовиною кожного Богослуження. Собор уважає за один з найважніших обовязків священика працювати над веденням всенароднього співу, уважає також за перший і найважніший обовязок дяків научити нарід брати участь в Богослуженні спільним співом. Дяки, які після кількох літ праці при церкві не довели до того, щоб увесь нарід брав участь в Богослуженні, не повинні бути системізовані.

До всенароднього співу треба вибирати відповідні мельодії,— себто такі, що відповідають традиціям нашого церковного співу. А вже рішучо треба стерегтися і не допускати театральних, скочних, невідповідних і чужих духові Церкви мельодій. Одобряючи і горячо поручаючи самолівку, не хочемо одначе ніяким способом усувати хорово-церковного співу, який має давні і світлі традиції в нашій Церкві. А поручаючи знову усильно вдержувати звязь із традицією, не вимагаємо невільничого повторювання одних і тих самих старинних зразків зперед ряду віків. Під вірністю традиції розуміємо відчуття духа обряду і перелиття прастарої церковно ритуальної ментальности у форми хоч би й новітні, але духом зі стариною злучені. Знатоки кажуть, що хорова музика Бортнянського і цілої золотої доби українського хорового співу на перший погляд сперта на зовсім протилежних основах до старого церковного одноголосся—"простопінія", але звязь між одним а другим таки дається відчути. Якраз дух нашої найстаршої церковної мельодики був тим, що спиняв старих клясиків нашого церковного хорового співу впасти в тодішню спокусливу італійщину.

Наші Богослужби мають ріжні уступи, які повинен по обряду співати один або кілька четців чи співаків. Границю між тим, що співає весь нарід, а тим, що співають деякі співаки, можна пересувати так, щоби при відправі давати дещо співати цілому народові, а дещо хорові. Важна річ, щоби при Службі Божій весь нарід відмовляв чи відспівав "Вірую" і "Отче наш". Можна також (і відай так треба робити на більші празники) часом співати хором, а часом лишати спів цілому народові. Добре було би може, щоби часом хор співав на 2 голоси, втягаючи весь нарід до співу.

Благородні і правдиво мистецькі хоральні співи будуть ублагороднювати і всенародній спів, так, як людей побуджуватимуть до побожної молитви та учитимуть людей молитовного співу. Йде тільки про те одно, щоби хоральний спів був дійсно високої мистецької вартости і щиро церковного традиційного духа. Не

можна допустити до дириґування хором людей, які є слабими дириґентами і яких хор не має ніякої мистецької вартости. А вже під ніяким претекстом не можна допускати ніяких творів о театральному характері, чужих і невідповідних духові і церковній естетиці.

ПРАВИЛА:

читані й приняті на торж. сесії Собору 25. квітня ст. ст. 1941.

1. АЕпарх. Собор постановляє покликати до життя Комісію для церковного співу, яка складатись буде з чотирьох секцій:

   1) музикологічної
   2) композиторської,
   3) дириґентської,
   4) секції для церковно-народнього та ірмологійного співу.

В цілі введення в життя цеї Комісії Собор установляє "Організаційний Комітет", який займеться зложенням листи кандидатів до Комісії і предложенням їх до апробати Митрополичому Ординаріятові.

2. Обовязком Комісії буде: 1) Поручати Духовенству і дякам відповідні до церковного співу мельодії, а заказувати невідповідні. 2) Видавати свідоцтва на дириґентів, без якого нікому не вільно дириґувати церк. хором. 3) Одобряти нові композиції. Без одобрення Комісії не вільно ніяких нових творів співати в церкві.
3. Обовязком Комісії буде обдумувати орудники до впровадження всюди всенароднього співу.
4. Дириґентські кваліфікаційні свідоцтва буде Комісія видавати лише тим кандидатам на церковних дириґентів, які викажуться при іспиті повним теоретичним і практичним знанням, потрібним до ведення церковного хору.
5. АЕпарх. Собор усильно поручає Духовенству точно придержуватися поручень і заказів Комісії. Усюди треба усильно працювати над веденням в церкві загально-всенароднього співу.
6. При кожній Службі Божій, навіть читаній, увесь нарід або всі, що беруть участь в Службі Божій, повинні наголос відмовити, зглядно відспівати "Вірую" і "Отче наш".
7. Церковні хори повинні попри нотний спів також старанно культивувати всенародній самоілковий спів та в цілі втягнен-

ня цілого народу до активної участи в Богослуженні в більшости неділь і свят в році повинні співати на самоілку.

8. Собор усильно поручає Духовенству і дякам дуже старанно зберігати і по можности записувати у ноти місцеві традиційні церковні мельодії. Відписи цих записок треба пересилати Комісії для церковного співу.
9. АЕп. Собор поручає до вжитку при всенародньому співі збірники церковно-народніх і літургійних пісень, зібраних і опрацьованих: А. Вахнянином, В. Матюком, І. Кипріяном, М. Копком, І. Воробкевичом, О. Нижанковським, С. Дорундяком, К. Стеценком, С. Людкевичем, Й. Кишакевичем, як також Богослужебні пісні, поміщені в Ірмологіоні, Богогласнику, Гласопісниці, І. Дольницького та "Напівнику" І. Полотнюка.
10. АЕп. Собор заказує під тексти церковних і богослужбових пісень підкладати світські і театральні мельодії, чужі духові церковної музики.
11. Дяків, заслужених для ведення всенароднього співу не залишать душпастирі представити Ординаріятові до відзначення.
12. Для заслужених, старших і дуже побожних дяків буде відзначенням поставлення їх в чин четців і півців.
13. Собор заказує усякі концерти по церквах.
14. В літургійних проповідях не залишить Духовенство поучити нарід і співаків в хорі, як повинні співаючи молитися.
15. Собор поручає Духовенству старанно зберігати і в окремих шафах переховувати всі,—так друковані, як і рукописні духовно-музичні твори. Треба зладити спис усіх творів зі зазначенням імени та призвища автора, місця друку й часу видання, а при рукописах крім імени автора, назви, змісту й тонації, треба подати теж і рід хорального укладу (мішаний, мужеський чи жіночий хор), у якому даний твір написаний. Спис цей має бути зладжений в двох примірниках, з яких один треба переховувати в музично-бібліотечній шафі, а другий переслати Комісії для церковного співу.
16. Собор заказує уживати при Богослужбах у церкві музичних інструментів,—уважає однак допустимим співучасть трубної орхестри при церковних походах поза церквою.
17. Справу студій над Ірмологіоном з 1700 р. (Львів) переказується як соборовий дезидерат музикольогічній секції "Комісії для церковного співу".

ДЕКРЕТИ І ПРАВИЛА АЕПАРХІЯЛЬНОГО СОБОРУ 1940. РОКУ.

Часть І. (Видана на цикльостилю 1941. Р.).

ВИЗНАННЯ ВСЕЛЕНСЬКОЇ ВІРИ

Ч. 1. Визнання віри словами й ділами.

Ми зложили визнання вселенської віри по формі, приписаній Папою Урбаном VIII. Це визнання не є тільки формою віруванння і молитвою, але воно є висказом глибоких переконань, які є провідним світлом цілого нашого життя. Воно є висказанням устами того, що має висказувати ділами наше християнське життя і наша душпастирська праця.

Визнанням вселенської віри нехай буде і ціла праця, вложена в це діло АЕпархіяльного Собору, праця над поправою і звершенням нашого життя і душпастирської праці, праця над ділом покаяння за себе і нарід, ділом поправи похибок нашої праці, похибок, чи може, й пороків у житті народу.

Визнанням віри нехай будуть і всі рішення цього Собору. Тому й усне визнання віри буде основою й підставою цілої праці на Соборі, і поза Собором, і після Собору. Тому постановляємо:

1. ПРАВИЛО: Форма визнання віри, перекладена на українську мову і в цій мові на майбутнє уживана в Актах торжественного визнавання віри, повинна стати і для проповідників предметом частого пояснювання народові, і для богословів та кандидатів духовного стану предметом студій та іспитів.

Ч. 2. Писання Отців Церкви.

Текст визнання віри предкладає у хронологічному порядку правди віри, проголошувані на Вселенських Соборах. Щоб дійти до глибокого та повнішого знання всіх тих правд, треба священикові бути обзнайомленим з творами християнської літератури, а знати треба поза св. Письмом й твори Отців Церкви. Немає кращого способу пізнати Церкву й полюбити її, як читати твори св. Отців. А знати Церкву і любити її,—це найважніші прикмети душпастиря, бо це найвищий вияв любови ближнього, а через те й любови Бога. Читаючи твори Отців, пізнаємо, як поширялося знання Євангелія, як Євангеліє проповідали ті знамениті, а здебільша й великої святости мужі, що їх називаємо Отцями Церкви. Стаємо неначе свідками їхньої боротьби з єретиками, бачимо, як в обороні Церкви працюють над поглиблен-

ням у собі самих знання св. Євангелія, бачимо, як з тієї праці вицвітає розвій церковної науки. Неначе самим досвідом пізнаємо, чим є церковне передання, бо бачимо, як із науки, яку Христос і Апостоли передали Церкві, правди, зразу невідомі людям, стають поволі чимраз ясніші, аж доходять до догматичних дефініцій на Вселенських Соборах. Читаючи твори Отців, пізнаємо ту працю Церкви, яку вона вкладає у Вселенські Собори. Бачимо, як ті Собори приготовляються, як радять і рішають,—вкінці, як їхні рішення, прийняті цілою Церквою, стають основою віри. При цьому ми є свідками проповідництва тих великих церковних учителів і Епископів, що перші після Апостолів мали той уряд, якого й ми, з покликання Всевишнього, стали учасниками. Все те приносить нам таку користь, що хто тільки закуштує того духовного корму, так полюбить його, що без нього не обійдеться.

Писання св. Отців,—чи то проповіді-гомілії, чи пояснювання св. Письма, чи книжки, призначені до поборювання якоїсь єресі, —є неоціненою скарбницею для кожного душпастиря. Кожний знайде в них прецікаві і прецінні вказівки для власної праці та легко перейметься вподобанням у такому читанні. Нажаль, у нашій церковній літературі маємо мало перекладів писань Отців, а читати їх в оригіналі є все трудністю, якої багато не в силі побороти. Тому побажане таке видавництво, яке влегшувало б духовенству ту працю.

2. ПРАВИЛО: Визнаємо за конечне видавництво- вибраних писань св. Отців в українському перекладі.

Ч. 3. Папські письма.

Глибоко переконані про правду наук Божого Обявлення, які подає нам до вірування католицька Церква, будемо пильно звертати увагу на всі акти того церковного учительства, себто на всі письма, що виходять від Апостольського Престола і від самого Зверхника Церкви—Христового Намісника, Римського Папи. Тому будемо старатися, щоб Бібліотека Папських Енциклік, яка виходить у Львові, була предметом пильних студій священиків і обширних звітів на деканальних соборчиках.

Навіть уже давно видані Енцикліки Римських Архієреїв будемо нераз перецитовувати;—вони тим важніші навіть від неодних преважних писань Отців Церкви, що в них порушені актуальні справи та науки, які відповідають потребам наших часів. Читання папських Енциклік і працю над ними вважаємо за конечне доповнення наших богословських наук і для удержання себе самих на рівні душпастирів, які живуть життям Церкви. Тому:

3. ПРАВИЛО: Домагаємося, щоб у Богословській Академії була створена окрема катедра для обговорювання Енциклік Римських Архієреїв.

Ч. 4. Наука богословії.

Щоб бути добрими проповідниками і сповідниками, треба нам зберігати безнастанну звязь з наукою богословії і її поступом, з неї черпати корм для інтелектуального життя і для душпастирської праці. Цього нас учить не тільки теорія духовного життя, але й кожноденний досвід. Нам треба безнастанно читати богословські книжки та поглиблювати й розширяти наше богословське знання, а крім цього часто заглядати до моральної для розвязки трудніших випадків. Без цього ми наражені на вчинення великої і тривалої шкоди душам, для яких ми поставлені суддями у Тайні св. Покаяння. По богословськи хибний суд може завдати душі невилічиму до смерті рану, навіть без лихої волі сповідника, що хибний суд видав. Розуміючи цю потребу, будемо про те старатися, щоб кожний із нас мав богословську бібліотеку, в якій находитиме відсвіження богословських відомостей і потрібного глибокого розуміння їх. Поміж богословськими науками перше місце мусить зайняти наука про обявлені правди, себто догматика ,яку можемо доповняти обширнішою наукою катихизму. Але нам, як сповідникам, треба практичного і ясного та короткого підручника моральної богословії, тому:

4. ПРАВИЛО: Взиваємо наших учених богословів, щоб їхньою працею і старанням був виданий в українській мові ясний і короткий підручник моральної.

Ч. 5. Наука св. Письма

З подібним закликом звертаємось до наших учених богословів у справі видання бодай важніших усіх текстів св. Письма в правильнім перекладі на українську мову і з коментарями, потрібними не тільки, щоб відповісти приписові церковного права, але й для глибшого та правильного розуміння Богом натхнених книг. Ми свідомі, чим є св. Письмо для християнина, чим для священика-душпастиря і проповідника. Ми знаємо, що св. Письмо є безконечним і бездонним океаном правди і добра;—воно ж є бесідою Всевишнього Бога в Тройці єдиного до нас, марних грішників, яких Всевишній кличе до достоїнства своїх дітей і яких за дітей принимає. Тому воно є безконечною скарбницею усіх небесних дібр, джерелом світла небесної, непомильної правди, живої води, що тече на вічне життя й вічне спасіння цілого людства. Тому й зясовуємо собі, яким ліком для душі, яким ангельським кормом, якою життєвою силою і яким пречудовим дарунком із неба є кожне слово св. Письма. Ледве чи найдеться поміж нами людина, що не хотіла б купатися в світлі того сонця, змивати й відсвіжувати душу в воді тієї криниці і причащатися

кожної днини тієї небесної манни, остільки вищої від даваної жидам на пустині, оскільки Новий Завіт вищий від Старого.

Вправді з уряду читаємо кожної днини приписані в денній службі зачала Апостолів і Євангелія, але читання на голос для народу обрядово приписаного уступу св. Письма не дозволяє ані задержатися над словом, котрого значенням душа хотіла б бодай хвилину натішитись, ані над повторенням речення, на котрого значення в звязку з попереднім і наступаючим не звернулося уваги. Тому таке обрядове читання не дає достаточного знання св. Письма;—поза ним треба священикові над св. Письмом глибше застановитися і так його читати, щоб слова читання переплітати й словами молитви.

Тому, виконуючи уряд законодавців, до якого Митрополит нас завізвав, як члени Архіепархіяльного Собору, постановляємо й рішаємо:

5. ПРАВИЛО: Кожний священик обовязаний ціле св. Письмо Нового Завіту з добрим коментарем перечитувати щонайменше раз на два роки, а Старий Завіт у цілости раз на пять літ.

Ч. 6. Читання Псалтирї.

З огляду на церковний закон, до якого наші батьки прив'язували колись першорядне значіння, поручаємо дуже Духовенству читати Псалтирю значно частіше. Наш обряд вимагав при церковному правилі відчитувати катизмами цілу Псалтирю раз на тиждень. Катизми були розложені на Утрені й Вечірні, починаючи в суботу на Вечірні першою катизмою "Блажен муж...". Цілу Псалтирю кінчилося в одному тижні. Крім цього 17-у катизму відчитується при кожній Полунощниці крім суботньої, а часто і в неділю на Утрені, девяту ж катизму читається не тільки в вівторок на Вечірні, але і в суботу на Полунощниці. Тільки незрозумілій помилці треба приписати пропущення 16-ої катизми (Пс. 109—117). Може бути, що та катизма первісно відчитувалася все після Причастя, бо немає сумніву, що 6 останніх Псальмів (2 Слави) тієї катизми (Пс. 112-117) були тим гимном чи піснею, яку Христос відспівав з Апостолами після Тайної Вечері (Мат. 26, 30). Жиди називали ті Псальми великим Алилуя, або великим Галлєль (Корнеллі ст. 97).

Той церковний закон затрачується так, що навіть у манастирях, де ціле Богослуження відправляється дуже правильно, катизми читає тільки один чтець, а всі, що беруть участь у хорі, слухають голосно відмовлені тільки 3 перші стихи першого Псальма кожної катизми. Таке занедбання справи, часом, важнішої задля менше важної, деформує обряд; затрачуються принципи, що не тільки по думці давніх Отців Церкви, але й з природи речі важні-

ші в економії церковного життя. Трудно поправити після довгих літ таку помилку, але трудніше не звернути на неї увагу й не старатись ту похибку направити та доповнювати брак бодай у части.

Занедбання Псалтирї в наших часах є разячим браком, разячим занедбанням і сумним свідоцтвом неграмотности наших часів. Бо як же не назвати неграмотними людей, що не знають найбільшого поетичного архитвору старовини? Може його навіть ніколи й не перечитали ті, що вважають за конечне перечитати всіх сучасних авторів, а між ними й неодного правдивого порнографа! Не годиться нам забувати, що Псалтиря була книгою, з якої через довгі століття цілі покоління монахів і священиків учились богословії, аскетики, провідництва,—книжкою, яку кожний кандидат духовного стану мусів знати напамять, була через довгі століття одиноким молитвословом християн. Псалтиря була й досі ще є урядовим, офіціяльним молитвословом Церкви, бо є тим молитвословом, що його сам Спаситель поручив вірним не тільки тим, що з тієї книжки молився кожної днини, так як усі побожні жиди, але й тим, що на Тайній Вечері з Апостолами відспівав 6 Псальмів, а вкінці й тим, що на хресті голосно відмовив перший стих 21-го Псальма, а потиху, правдоподібно, решту. Тим то правильно треба сказати, що Христос, вмираючи на хресті, лишив нам і ту памятку, той Молитвослов, обагрений власною Кровю.

Щоб усе мати в памяті значіння Псалтирї, пригадаймо собі слова св. Василія (Гом. на І-ий Пс. ч. 1 і 2). "Щось інше вчуть пророки, щось інше історики, щось інше закон, щось інше міститься в тих напімненнях і намовах, що їх наводять книги Притч, але що тільки корисного находиться в усіх тих книгах, одна тільки книга Псалтирї містить у собі. Вона предсказує майбутнє, пригадує те, що минуло, дає правила життя, вказує, як треба поступати. Тому та книга є гейби загальним якимсь підручником усіх корисних наук, з неї кожний може черпати те, що йому потрібне. Бо чого ж із тієї книги не можеш навчитися? Чи вона не вчить світлої відваги та мужности, чи не вчить ваги повздержности, звершености, мудрости, способу покаяння, міри терпеливости,—одним словом, чи ж та книга не дає тобі всього, чого тобі треба? В ній міститься звершена наука про Божі пророцтва, про прихід Христа в тілі, погроза суду, надія воскресення, страх перед карами, обітниця слави, відкриття тайн,—одним словом, скажу: все неначе в якійсь спільній скарбниці зложене є в тій книзі Псальмів". Подібним способом висказуються всі Отці; всі бачуть у Псалтирї звершеність богословської науки, або зібрання всіх богословських предметів.

Треба нам користати ще й з уподобання, яке традиційно має

наш нарід до тієї св. книги, до того, щоб його заохотити до вдумання в ті безконечні скарби. Признаючи дуже похвальні зусилля видати Псалтирю в українській мові і поручаючи вірним ті перекладі, Собор предкладає молодим письменникам тую з таких багатьох оглядів неоцінену поезію. Нехай поетичні молоді сили змагаються подати якнайзвершеніший переклад Псальмів на нашу мову. Може Бог вислухає наші молитви і дасть нам такого великого поета, що був би при тому віруючим християнином та який так переклав би Псалтирю, щоб величю і красою перекладу змусив і всіх невіруючих до читання тієї книги.

6. ПРАВИЛО: Отці Собору дуже поручають Духовенству читання та роздумування над Псальмами та вживання Псалтирї як молитвослова.

7. ПРАВИЛО: Взиваємо наших поетів і письменників до дальших витривалих праць над перекладом Псалтирї.

Ч. 7. Поширення знання св. Письма

В міру, як читаючи св. Письмо перенимаємося любов'ю до нього, наповняємо тим духом і вірних проповідями й популярними книжками. Кожна проповідь повна тієї любови запалює в серцях вірних жажду того напитку, голод на той корм, радість із того світла, жадобу тієї сили.

Але крім того, що зможемо передати вірним нашими науками і прикладом, треба нам зорганізувати чи то видавництва св. Письма, чи товариства або брацтва пропаґанди тієї книги, які отвирали б нашому народові знання св. Письма.

Висказуємо велике признання для тих Отців, які трудилися над перекладами св. Письма взагалі, а зокрема над перекладами Нового Завіту і Псалтирї.

Людей треба усильно заохочувати до читання св. Письма, але при тім дуже перестерігати перед принципами сектантів, які легковажать і не принимають учительського уряду Церкви. В тому вони противляться самі собі, не добачують, що прийняли від католицької Церкви канон св. Письма, себто спис тих книг, що їх від віків Церква вважала і вважає за натхнені Богом. Сектанти, вправді, по своїй волі з того канона відкидають книги т. зв. девтеро-канонічні і ті, що заперечують їхні блудні науки, але всі інші книги, які вони прийняли як канонічні та науку про канонічність тих книг, вони мають із рук католицької Церкви; від неї прийняли вони її. Заохочуючи людей до читання св. Письма, треба нам вертати до авторитету католицької Церкви, від якої принимаємо пояснювання св. Письма. Без полеміки зі сектантами треба нам при тій нагоді, як і при кожній іншій, утверджувати вірних у вірі в ті Богом обявлені правди, які найбільше є загрожені науками

сектантів;—усі вірні мусять до того дійти, щоб розуміли вартість св. Письма і вчительського церковного уряду, який дає нам автентичне пояснення бодай важніших уступів св. Письма. Ті два Божі дари: **св. Письмо й авторитет Церкви** так доповнюються, що один без другого не мав би значення, а навіть св. Письмо, блудно пояснюване, може допроваджувати у пропасть єресі.

8. ПРАВИЛО: Собор визнає конечність утворити товариства або брацтва для поширення св. Письма.

Ч. 8. Проповіді.

Могутнім, переконливим визнанням віри нехай будуть і всі наші проповіді. Памятаючи про те, що від вартости проповіді Євангелія в якійсь церкві чи народі зависить цілий рівень християнського життя, держім у нашому душпастирському уряді високо прапор проповідництва Євангелія. Безупинно й витривало аж до смерті працюймо над тим, щоб наша проповідь була достойна Євангелія. Нехай вона буде правдивим світлом, що має світити перед усіми людьми, нехай люди бачуть ясне світло нашої науки і нашого життя та нехай учаться прославляти нашого Отця на небесах (Мат. V, 16). Ніколи з очей не тратьмо мети проповідництва, якою є просвічення умів світлом віри, бо без того просвічення неможливе, як й неможливе тривале наклонення їхніх сердець до полюблення Євангелія. Тому безнастанно працюймо над тим, щоб слова нашої проповіді,—її наука була ясна, прозора, як соняшне світло в білий день. Памятаймо, що перша і найважніша прикмета проповіді—це те ясне, переконливе представлення правд віри. Молодих наших співбратів священиків перестерігаємо й напоминаємо, що повинні кілька, а то й кількацять перших літ священства дуже усильно й дуже витривало працювати над своїми проповідями. Проповідь Євангелія повинна випливати зі сильних переконань, із віри твердої як криця; повинна бути повна св. Письма. Не йде про те, щоб наводити багато текстів,—мало, а добре дібраних та з натиском і силою пояснених, більше значить, ніж багато, менше пояснених і менше щасливо дібраних. А передовсім нехай у наших проповідях тексти св. Письма віддають звук ангельських мельодій неба, або архангельських труб страшного суду. Нехай св. Письмо в наших устах буде правдивим словом Всемогучого Бога, якого ми в проповідях є посланниками і служителями. У своїх проповідях мусимо стерегтись, щоб до науки Бога не додавати нічого, що не є поясненням тієї науки, або не служить до пристосування тієї науки в житті. Мусимо стерегтися додавати до Євангелія якінебудь людські засади, чи науки, чи людські політичні цілі. Проповідь Євангелія не має бути "в мудрости слова, щоб не став порожній хрест Христовий" (І. Кор. 1, 17).

З уваги на те, що метою проповіді є потягнути вірних до пізнання і полюблення Євангелія, будемо стерегтися всього того, що може зражувати людей до життя по Євангелію. Тому лише в надзвичайно рідких випадках може зайти потреба картати грішників із проповідальниці, а ще значно рідших обставин треба б на те, щоб деяких грішників по імені назвати і скартати. Коли ті незвичайно рідкі обставини заходять, повинен судити Ординаріят.

Як треба канонічної місії до навчання релігії,—бо давний загально прийнятий закон у наших Епархіях не дозволяє викладати ані професорам богословії, ані катихитам учити без такої місії,—так само до проповідання Божого слова треба канонічної місії від Ординаріяту. Ту місію дістають парохи й завідателі парохій та сотрудники при самім назначенні їх на ті уряди. І їхнім першим обовязком є проповідати слово Боже. Та щоб та церковна засада не виходила з ужиття, пригадуємо парохам, чи завідателям парохій, які часом на празник, або й довше гостять у себе священиків з іншої Епархії, щоб не допускали їх до проповіді без окремого дозволу Ординарія,—так, як, зрештою, завсіди не допускають їх до слухання сповіді без судовласти.

Кожному священикові усильно радимо, щоб привикав записувати предмет кожної проповіді, бо тільки тим способом може душпастир впродовж року, чи кількох літ перейти всі правди віри. Не можемо лишити випадкові недільного Євангелія предмет проповіді. Перечитавши Євангеліє в українській мові, ми повинні дати коротке пояснення Євангелія, а відтак перейти до катихитичної проповіді. Ряд тих проповідей повинен у році, чи в двох літах перейти цілий катихизм. Коли будемо мати цілковиту певність, що всі християни в парохії добре знають і розуміють усі правди катихизму, тоді зможемо зробити собі інший, може повніший плян навчання християн про християнське життя. Може тоді вистачать і гомілії, але й тоді треба буде, щоб гомілетичні науки взаємно себе доповняли, а лише дуже рідко повторялися. Без сумніву, усе мусимо памятати про цілість наших наук. Проповідальниця є школою, і так, як у школі, мусять усі науки разом зібрані дати якусь цілість. Від катихитичних наук мусимо зачинати хоч би тому, що немає парохії, в якій ми могли б бути цілком певні, що всі вірні знають цілість християнської науки.

9. ПРАВИЛО: Нікому без канонічного післанництва від епархіяльного Епископа не вільно проповідати слова Божого.

10. ПРАВИЛО: Канонічне післанництво до проповідання слова Божого дістають священики в самім призначенні їх завідателями якоїсь парохії.

11. ПРАВИЛО: Кожний, хто завідує парохією, має обовязок слово Боже проповідати в неділю й торжественне свято. Цей

обовязок дуже важкий; занедбання його може бути каране позбавленням парохії.

12. ПРАВИЛО: Оправданням непроповідання є недуга, законна відпустка від Ординарія, або такі обставини, які роблять проповідь, навіть коротку, неможливою.

13. ПРАВИЛО: Душпастир, перешкоджений канонічною перешкодою проповідати, має обовязок заступитися іншим священиком, чи коли такого немає, через читану на голос проповідь якогось Отця Церкви, або послання Ординарія, або й іншої відповідної і порученої Ординаріятом книжки.

14. ПРАВИЛО: В дочерних селах або в другій парохії, завідуваній одним душпастирем, де Служба Божа відправляється рідше, тяжкою провиною є допустити, щоб через два місяці в році не було Слова Божого.

Ч. 9. Оборона й поширення віри в парохії.

В деяких селах емігранти, що повернули зі закордону, поширюють різного роду секти. Хоч за Божою благодаттю пропаганда сект не має такого успіху, щоб будив занепокоєння, й хоч АЕпархіяльний Собор має сильну в Бозі надію, що та пропаганда причиниться хіба тільки до того, що наші вірні дійдуть до повнішої свідомости католицької віри і більшого привязання до католицької Церкви, то все ж не може він бути рівнодушний на справу, в якій іде про обявлену Богом науку і про св. віру. У переконанні, що ще й на майбутнє через якийсь ряд літ пропаганда сект і безбожництва буде певно небезпекою для наших вірних, ми, зібрані на Соборі, подаємо нашим співбратам, теперішнім і майбутнім, ті засади, які повинні ми всі мати в памяті, щоб успішно проповідати Євантеліє і привертати до католицької Церкви тих, що від неї відступили, або находяться в небезпеці, що відступлять від неї через гріхи противні надприродній чесноті віри. Безсумнівний обовязок кожного душпастиря передовсім мати якнайдокладніші інформації про все, що в тому напрямі в парохії діється, щоб протиставити пропаганді невіри добре обдуману і зорганізовану оборону тієї віри.

Щоб успішно боронити віру й Церкву перед пропагандою сект, треба в тих околицях, де секти ширяться, і взагалі де є люди, що довше були за границею і могли там перейнятися якимись засадами противними католицькій вірі, так проповідати, щоб, не полемізуючи з місцевими сектантами, в дуже ясному світлі представляти ті правди віри, які сектанти заперечують, або підкопують. Секти, які у нас проповідають, усі вийшли з того руху, який називають реформацією і який у 16-ому столітті відірвав від вселенської Церкви велику більшість усіх германських і ан-

гльосаських народів. У деяких головних рисах перші єресіярхи, подібні. Щоб їх поборювати, треба їх знати, і тому священикам поручаємо читання тих книг, які представляють чи загалом вірування, що вийшли з реформації, чи поодинокі секти, які в нас поширюються, Нераз треба священикові і читати самі писання сектантів;—таку потребу слід представити Ординаріятові з проханням дозволу читати такі книги. Тут подаємо лише ті головні ознаки, які спільні всім псевдореформованим церквам і які перейшли до всіх сект, а залишаємо всі партикулярні риси, які є власністю так кожного з перших реформаторів, як і кожної поодинокої секти.

Протестантська реформація була передовсім антиримська. Всі єресіярхи відзначалися великою ненавистю до Апостольського Римського Престола.

Реформація була в усіх своїх галузях рухом етатистичним, який віддавав світським володарям велику частину тієї влади, яку заперечив Апостольському Престолові. Усі більші галузі протестантизму стали державними релігіями і такими стали великі реформовані церкви, хоч пізніше багато менчих сект, не будучи в змозі стати релігією якоїсь держави, зійшли на дорогу нелеґальних організацій.

Реформація була рухом протимонашим; вона ненавиділа монаше життя, знесла всі манастирі, сконфіскувала їхні добра й передала державі.

Цілий рух антиримської реформації був від самого початку антиобрядовий;—він зніс усі обрядові звичаї, цілу обрядовість і майже увесь зовнішній культ Божества.

Всі реформатори 16-го століття поставилися відразу ворожо до цілої тодішньої богословської науки, себто до схоластики. Одним замахом вони відкинули працю всіх богословів Церкви у середніх віках. До писань Отців Церкви вони нераз відкликувалися, шукаючи в них потвердження своїх наук, але не признавали Отців за свідків церковної традиції, яку відкидали.

Відкидаючи богословську науку й цілу церковну обрядовість, зробили вони з релігії індивідуальне, ірраціональне почування серця. В тих змаганнях вони піддавали людям якийсь неозначений містицизм, який оперли на науці оправдання через саму віру. Ту оправдуючу віру вони різно толкують, але всі годяться на одно, що сама віра без діл робить чоловіка праведним перед Богом.

Протестантська революція відзначалася виключним, пересадним і ентузіястичним культом св. Письма. Зі св. Письма протестанти зробили найвищий трибунал віри, віддаючи йому неначе найвищу власть, яку заперечували Папі, а не віддали державі, себто шукаючи в ньому рішення всіх труднощів доктрини.

Відкидаючи авторитет Католицької Церкви, вони мусіли рішу-

че заперечити свобідного пояснювання св. Письма (тзв. "ліберум ексамен"). Признаючи собі ту свободу, вони зійшли відтак до накидування вірним свого способу пояснювання св. Письма, себто до заперечування засади, на якій оперлися.

До цього короткого представлення підстав антиримського реформаторського руху додамо, що всі секти, що з нього вийшли, заперечують авторитет католицької Церкви, заперечують і відкидають церковне Передання, зміняють традиційне поняття віри, представляючи її як одиноку умовину оправдання перед Богом, —вкінці кожна по своєму зміняє основні правди, що відносяться до Божої благодаті. З Таїнств усі вони признають Хрещення, більша частина—Покаяння й Евхаристію, але так, що в Покаянні мало що зберегли з того, що в Католицькій Церкві до 16-го ст. було загально уважане за конечні умовини Таїнства Покаяння, а секти, що вийшли з кальвінізму й цвінґліянізму, не признають Покаяння за Таїнство. Священство, як Таїнство, відкидають навіть ті, що "пресвитеріяльними" називаються. Дуже рішучо й засадничо відкидають Евхаристію, як жертву, навіть ті, що принимають її за корм душі при споминанні страстей Господніх, але в тому кормі не признають присутности Христа, себто освячення св. Дарів. Не признаючи Таїнства Подружжя, хоч подружній стан признають за Богом благословлений, усі принимають розводи, а світській владі віддають усяку власть над подружнім контрактом.

З уваги на те, що всі секти уживають св. Письма і надуживають його, найважніша річ в обороні віри народові дати якнайясніше поняття про право св. Церкви автентично пояснювати св. Письмо. Св. Собор Тридентський на 4-ій сесії, говорячи про канон, проголосив цю науку, повторену пізніше Ватиканським Собором (пор. Денцінґер-Умбер чч. 786, 995 і 1788): "Відновляючи той декрет Тридентського Собору, визначуємо—кажуть Отці Ватиканського Собору—, що таке його значення: В справах віри і моралі та в справах, що належать до поширення християнської доктрини, треба уважати за правдиве те значення св. Письма, якого тримала й тримається св. Мати Церква, до якої належить судити про правдиве значення та інтерпретацію св. Письма. Тому то нікому не вільно св. Письма пояснювати проти того змислу, а також і проти однозгідної науки Отців" (Сес. 3. розд. 2).

Для пояснення конечної потреби триматися того значення слів св. Письма, яке надає їм католицька Церква, треба памятати, що св. Письмо не є таке цілком ясне, як твердив Лютер, а за ним й більшість реформованих богословів. Певно, у св. Письмі є багато уступів цілком ясних. Послання Апостолів були писані для громад вірних, тому в великій частині і для людей простих, і велика їх частина така ясна, що кожний простий чоловік може їх

добре розуміти. Але є й інші уступи такі неясні, що без проводу тієї непомильної Учительки, якою є Церква, просто неможливе правильне розуміння їх. Св. Петро виразно учить, що "всяке пророцтво писання не є ділом власного толкування, бо ніколи не вийшло пророцтво з волі чоловіка, а натхнені св. Духом промовляли святі люди Божі" (II. Пет. 1, 20-21).

Особливішим способом про послання св. Павла пише св. Петро: "Улюблений наш брат Павло написав вам по даній йому мудрости, як і в усіх листах, говорячи в них про це, в чому неодне трудно зрозуміти, що невчені й неутверджені перекручують, як і інші письма, на свою власну погибіль" (II. Пет. III. 15-16).

Те виключне право св. Церкви давати автентичне пояснення до слів св. Письма, відноситься, очевидно, до цілого св. Письма, але небагато є таких уступів, які св. Церква непомильно пояснила;—в усіх інших, непояснених, вільно кожному св. Письмо пояснювати як хоче, але під тією умовиною, щоб його пояснення не противилося науці віри, або згідному розумінню св. Отців. Закони св. Церкви, які відносяться до пояснювання св. Письма, є для християн—учених богословів і небогословів—радше поміччю, ніж обмеженням свободи,—бо вони обмежують свободу помилкового пояснювання, а тим самим у високому ступні помагають дослідникам-богословам і всім вірним знаходити правдиве значення св. Письма. Правильно каже Корнеллі у своїй Інтродукції (1, ст. 608): "Морський маяк, що морякам у темній ночі вказує дорогу, щоб могли уникнути всі підводні скали й доплисти до пристані, —чи ж обмежує і відбирає їм свободу?"

15. ПРАВИЛО: В околицях, де шириться єресь, душпастирі обовязані так проповідати, щоб їхня проповідь була успішною обороною віри.

16. ПРАВИЛО: В тих околицях треба влаштовувати окремі Богослуження для навернення відпавших від Церкви людей і до тих Богослужень людей заохочувати, але ніколи так, щоб якимнебудь способом зражувати, або відражувати.

17. ПРАВИЛО: В розмовах зі сектантами треба їх не тільки поучувати та відповідати на їхні аргументи і трудности, але також виявляти християнську любов і велике бажання їхнього добра.

Ч. 10. Праця над зєдиненням Церков.

Працю для зєднинення Церков мусимо вважати за таку, яку Боже Провидіння призначує нам особливішим способом. Передовсім тому, що така велика частина нашого народу належить до незєдиненої церкви і носить усі наслідки нещасного роздору, що відірвав від вселенської Церкви всі Церкви Сходу. Будучи в Західній Україні одинокою віткою українського народу, що зберег-

ла св. вселенську віру і византійсько-словянський обряд, ми тим більше від усіх словян і католиків можемо зробити для тієї справи, а коли можемо, то й до того зобовязані;—братня любов зневолює нас до того. А коли до того зобовязані, то й до того покликані та можемо числити на ті помочі Божої благодаті, які потрібні для тієї преважної, а такої трудної праці. Вкінці Боже покликання і наш обовязок можемо пізнавати і в тій сумній для нас обставині, що, може, ніякий нарід на світі не терпів стільки від нещасного розєднання Церков, що український нарід. Розділ Церков був і розділом народу на дві частині, що нераз серед релігійних різниць, які їх ділили, не вміли зберігати братньої любови. Розєднання Церков і ті внутрішні роздори спричинили в нашому народі і те історичне нещастя, що з обох сторін ми тратили тисячі вірних, які покидали нас і ставали чужими для нашого обряду та народности й віри. Те історичне нещастя українського народу спричиняє, що зєдинення Церков є неначе потребою нашого народу та одиноким його спасінням. Зєдинене з вселенською Церквою українське благочестя, відмежовуючи нас від сусідів від заходу і сходу, є—на нашу думку, оперте на історичному досвіді,—одинокою формою релігійного буття, яке нам може запевнити свобідний розвій нашої релігійної та національної культури і встерегти нас від внутрішніх роздорів та домашньої, братовбивчої війни. Те зєдинення всіх Українців у вселенській вірі і византійському обряді, воно одне лише може нам дати свободу релігійного і культурного життя при всіх політичних формах федерації, злуки, чи союзу з іншими братами словянами.

Тому всі ми мусимо вважати працю для зєдинення Церков за наш моральний обовязок любови Бога, що проявляється у християнській любові ближнього, але також за один із найважніших конституційних елементів нашого християнського патріотизму. Той християнський патріотизм не проявляється і не може проявлятись у нас ніякою політикою та не може містити в собі ніякої ненависти до наших братів іншого народу. Слухняні Христовому наказові, ми любимо всі народи світа любовю ближнього. Ненависть супроти якогонебудь народу, чи суспільної верстви, чи стану ми вважаємо за противну Божому законові, і тому за шкідливу для дочасного й вічного нашого добра. Наш християнський патріотизм у тому одному, що свій нарід, нарід український, любимо християнською любовю більше від інших народів та готові для нього віддати працю цілого життя й саме життя. Той християнський патріотизм не може перешкоджувати нам в обниманні християнською любовю ближнього і тих християн, які за приписами церковного права належать до наших парохій чи Епархії. Тих нечисленних католиків византійсько-словянського обряду, що належать до народности великоруської, білоруської, поль-

ської, німецької, чеської, чи жидівської, ми не хочемо винародовлювати. Ми готові сповнити супроти них з якнайбільшою християнською ревністю і любовю наші душпастирські обовязки, стаючи, за прикладом св. Апостола Павла, "всім для всіх". Ми готові передавати їм Євангеліє в їхній рідній мові і по нашим силам помагати їм у зберіганні й оцінюванні якслід їхніх традицій і звичаїв. Вони всі є нашими братами, бо вони діти одного Отця небесного, що Свого Сина прислав на цей світ, щоб нас грішників спасти.

В праці, якої метою зєдинення Церков, слід передовсім стерегтись усього, що може зразити незєдинених та утруднити їм поворот до церковної єдности. І на проповідях і поза ними, священик мусить, говорячи про незєдинену Церкву, чи про православних, уникати і найменшого слова, яке могло б видаватися легковаженням, погордою, гострою критикою, чи загалом браком любови чи зичливости. Люди не розріняють якслід ненависти гріха від розположення супроти грішників, чи людей, для яких працюється. Те, що проповідник у найкращому намірі скаже проти розділу Церков і всього лиха, що з того розділу походить, незєдинені можуть брати як ознаку неприхильности й ненависти до себе, а оскільки більше може їм пошкодити кожна зїдлива і неприхильна критика, чи висказ легковаження, звернений до людей, чи їхньої інституції!

Незєдинених не можна називати схизматиками, бо це слово їх ображує. Практика Апостольського Престола така, що ніколи ні Східня Конгрегація, ні Св. Отець не вживає цього слова. Говорячи про "православну віру", треба добре памятати про те основне розрізнення. Тим словом належить називати науку православної Церкви, а не науку богословів. Православна Церква урядово вважає за свою науку науку перших сімох Вселенських Соборів, а та наука це наука вселенської Церкви до XI. століття. Так понята "православна віра" не є фальшива, а тільки неповна. Вселенська Церква ту науку в XI. і XII. ст. доповнила дефініціями, визначеннями дальших Вселенських Соборів і Римських Архієреїв. Православна Церква не брала участи в тих Соборах, крім Фльорентійського.Тому й не признає їх за Вселенські Собори, але науки, яка була на них проголошена, не заперечує, а навіть не може заперечити з уваги на засаду, якої тримається як Церква, що до проголошення догми віри треба рішення Вселенського Собору, а такого Собору Східня Церква, (як сама признає), не в змозі відбути. Тому ті дефініції католицької Церкви, яких не принимають незєдинені, себто походження св. Духа від Отця і Сина, примат юрисдикції Римських Архієреїв і непорочне зачаття Преч. Діви Марії, це науки, яких православна Церква, як така, не заперечує і не може заперечити. Ті правди містяться в скарбниці

церковного Передання, яке збереглося у Церкві, і тому можуть бути доказувані наукою Отців, що жили перед розділом Церков. Хто їх заперечує, стає єретиком в очах католицької Церкви, а його наука є неправославна, бо вона не належить до науки сімох перших Соборів і ніяким Собором не була вирішена, а навіть до деякої міри є противна науці православній, бо противна св. Переданню Церкви першого 1000-ліття, хоч Церква тієї науки ще не була розвинула. Тому хто вчить, що Св. Дух не походить від Отця і Сина, що Римський Архієрей не є головою цілої Церкви й не має примату юрисдикції над цілою Церквою, і ті заперечення вважає за православну віру, той помиляється і його наука є неправославна, а що так є, легко це виказати зі засад, признаних самими незєдиненими. З цих трьох правд дві перші були здефініовані на Вселенському Фльорентійському Соборі, який ціла Східня Церква прийняла за Вселенський Собор. Від тієї віри відпала більшість грецьких архієреїв, але не ціла Східня Церква як така. Вона ані не заперечила тих правд, ані не заперечила факту здефініювання їх Вселенським Фльорентійським Собором.

Не можемо також заперечувати значення, яке має те слово "православний", себто правдива думка про віру, і треба народові те значіння пояснювати в проповідях там, де між слухачами є і незєдинені; нераз прийде нагода говорити і про противні католицькій і православній вірі єретичні науки богословів і навіть катихизмів Східньої Церкви.

Непорадно вдаватись у зайві полеміки, бо все більше хісна приносить і людей до віри потягає позитивне, а ясне поставлення правд віри. Але до нього належить і ствердження помилковости противної науки, при чому треба підносити, що та наука не є православна, що вона ложно представлена за таку науку. Якщо в богословських часописах прийдеться критикувати, чи полемізувати з такими неправославними науками, треба ж передовсім доказувати католицьку науку по змозі текстами св. Отців, що жили перед розділом Церков, а особливішим способом східніх Отців, які для Східньої Церкви є більшим авторитетом.

І нашому народові і незєдиненим треба дати ясне поняття того, що є православна віра. Треба їм пригадувати, що й католицька Церква себе називає православною, те слово міститься навіть у каноні Служби Божої латинського обряду (ортодокса фідес), того слова вживають нераз і св. Отці з давніх часів. В нашому обряді те слово приходить у кількох уступах Служби Божої і при інших відправах, а св. Конгрегація Пропаганди забороняє те слово опускати, або зміняти на інше рівнозначне (Письмо з 19. 5. 1887 дод. до Льв. Пров. Соб. 1891 XXXII). Таке пропущення, або зміна могли б бути для нас дуже шкідливі, бо служили б за доказ, що ми перестали бути православними, себто ста-

ли католиками щойно в хвилині, коли пропустили те слово в церковних службах.

При розмовах із незєдиненими належить уникати також таких бесід, які були б рівнозначні з намовою покинення православної віри, або відречення від неї. Православні вживають того слова всюди там, де ми говоримо про християнську віру. Гадка відречення від християнської віри видається їм безбожною. Незєдинені, що приймають вселенську віру, не відрікаються православної віри, але доповняють її, поправляють її наукою вселенської Церкви. Така гадка значно приступніша для всіх. Авторитет Вселенського Архієрея, головна наука, яка відділює незєдинених від католицької Церкви, не може становити трудности для вірних, які на Україні і Руси від віків привикли підлягати московським патріярхам, чи синодам по волі царів, а догма Непорочного Зачаття так виразно записана в наших Богослуженнях, як неменше в проповідях українських богословів, що, здається, немає християнина, який не волів би вірити в непорочне зачаття Преч. Діви Марії, ніж вірити в те, що Вона була зачата в первородному грісі. Наші церковні молитви величають Преч. Діву "пресвятою, пречистою, преблагословенною, честнішою від Херувимів...".

Треба також при сповнюванні церковних обрядів уважати на те, щоб не давати соблазні, чи то байдужнім і неточним їх сповнюванням, чи додатками, взятими з латинського обряду, а не опертими на рішенні якогось Провінціяльного Собору. Ми, очевидно, і як АЕпархіяльний Собор, і як приватні священики, чи вірні, не маємо ніякого права зміняти рішення наших Провінціяльних Соборів. Але не маємо також ніякого права нашим авторитетом вводити якісь обрядові зміни, які псують східній характер нашого обряду і зражують до нашої Церкви незєдинених.

З уваги на те ціле положення наш АЕпархіяльний Собор мусить дуже усильно поручати цілому Духовенству приготовлятися до тієї праці над зєдиненям Церков, яка скоріше, чи пізніше напевно буде нам отворена. Ми до тієї праці не підготовані, ані як Церква, ані як її служителі;—кожному з нас треба ще багато працювати, щоб набути і теоретичні відомості і відповідну практику поступування. Належить передовсім памятати, що свята справа зєднинення Церков це справа, про яку Христос Спаситель так дбав, що перед Своєю смертю поручав її Отцеві небесному як першу і найважнішу справу в Архієрейській Своїй молитві, висказаній, мабуть, після принесення Хресної Жертви, себто після встановлення Пресв. Евхаристії, висказання обрядової форми, якою приносив Всевишньому жертву цілого Свого життя і хресної смерті. Споминаючи ту жертву, Христос так молився: "І за них Я посвячую самого Себе, щоб і вони були посвячені правді. І не про цих тільки молю, але й про тих, що задля їхнього слова

увірять у Мене, щоб усі були одно як Ти, Отче, в Мені і Я в Тобі, щоб і вони одно були в Нас, щоб світ вірив, що Ти Мене післав, а Я славу, котру Ти Мені дав, дав їм, щоб були одно, як Ми є одно. Я в них, а Ти в Мені, щоб були звершені в одно, і щоб пізнав світ, що Ти Мене післав" (Йо. XVII, 19-23). Єдність людей між собою, єдність Церкви і єдність Церков,—це дар із неба, про який Христос молився, виходячи на муку,—це дар, який і нам треба випрошувати молитвами цілого життя. Тому більше від усякої іншої праці треба нам молитвами випрошувати з неба розвязки тієї справи. Христос через ціле життя приносив Себе в жертву небесному Отцеві і безнастанно, споминаючи про ту жертву, споминав про головну мету тієї жертви. Казав: "Свою душу кладу за вівці..." і зараз додавав: "І інші вівцю маю, що не є з тієї вівчарні, і тих треба Мені привести, і слухатимуть Мого голосу, і буде одно стадо і один пастир" (Йо. X, 16).

І нам треба "класти душу за братів..." (І. Йо. III, 16). І нам треба привести до Христа ті вівці, що не є з "цеї вівчарні". Але щоб це сповнити, треба в першому ряді поступити так, як Христос казав Апостолам, коли, дивлячись на юрби втомлені й опущені, як ті вівці, що не мають пастиря, казав: "Жниво вправді велике, та робітників мало...". Але Апостолам поручав перед усякою працею: "Моліть отже Господина жнива, щоб вислав робітників на Своє жниво..." (Мат. IX, 38).—Тому й постановляємо:

18. ПРАВИЛО: В душпастирській праці кожний священик обовязаний памятати про справу зєднинення Церков, в наміренні тієї справи жертвувати Служби Божі і заохочувати людей до молитов у тому наміренні.

19. ПРАВИЛО: Кожний священик-душпастир повинен познайомитися докладно і глибоко з усіми богословськими питаннями, звязаними з тією справою, та поучувати нарід про важність тієї справи.

20. ПРАВИЛО: Взиваємо всіх наших співбратів, щоб приготовлялися до душпастирської праці в Україні і в Росії в хвилині, коли Всемогучому Богові сподобається отворити нам двері до тієї апостольської праці.

21. ПРАВИЛО: В парохіях, або в місцевостях, де живуть серед наших незєдинені православні, треба нам стерегтися, як небезпечного і шкідливого промаху, всякого кроку і слова, яке могло б їх зражувати і від нас відпихати, а показувати їм словом і ділом любов ближнього. Взиваємо священиків часто заохочувати вірних до любови всіх ближніх, навіть ворогів, і перестерігати перед усякою ненавистю.

22. ПРАВИЛО: Архіепархіяльний Собор відновляє і одоброює давні Ординаріятські розпорядки, що кожний священик в Архі-

епархії обовязаний у першу неділю кожного місяця до недільної служби додавати службу "О соєдиненії Церков" і в щоденних молитвах дуже просити о святі покликання до тієї справи.

23. ПРАВИЛО: Архіепархіяльний Собор одобрює прийняту вже в Архіепархії практику—щороку після Йордану, а перед Поклоном Оковам св. Петра відбувати Евхаристійний і Унійний Тиждень, посвячений молитвам о зєдинення Церков, о святі покликання для тієї справи, і проповідям, чи науковим викладам, що мають на меті поширювати знання і оцінення її.

24. ПРАВИЛО: При приниманні незєдинених до католицької Церкви, слід уживати такої формулки, одобреної Апостольським Престолом: "Я, НН., добровільно прилучуюся до св. Вселенської Церкви Христової. З вірою і любовю приймаю всі правди, які вона визнає в Нікейсько-царгородському Символі віри, в постановах Вселенських Соборів і в науці св. Отців, а зокрема визнаю блаженного Римського Епископа як наслідника верховного Апостола св. Петра і головного провідника єдиної Христової Церкви на землі".

Ч. 11. Наука віри в селах, де немає священика.

Просвічення світлом Євангелія в селах і присілках, де не мешкає священик, або де і церкви немає, натрапляє на такі труднощі, що вимагають окремої уваги душпастирів, яким ті села повірені, а також і цілого Духовенства деканату. В таких селах у найкращому випадку відправляється Служба Божа що-два тижні, а часто й раз на місяць немає Служби Божої. При нагоді Служби Божої мусить душпастир сповняти всі душпастирські функції: відвідати хворих, часом похоронити, людей вінчати, хрестити, дітей катихизувати і проповідати. При найбільшій ревности та жертвенній праці душпастиря мусить часто бувати так, що і діти і старші не дістають ні навіть малої частини того, чого їм у християнському житті конечно потрібне. Тому і Декан і деканальне Духовенство, а передовсім сам душпастир мусить дуже старанно обдумувати засоби, якими передасть вірним світло Євангелія. Він буде затупатися і родителями і письменними та побожними людьми, щоб бодай побожні книжки так передавати людям, щоб наука віри могла дійти до кожної душі зокрема. Кожний із нас мусить боятися, що через брак духовного корму науки віри пропаде якась душа і, за словами пророка: "Крови його буде домагатися Бог із наших рук", мусимо про ті занедбані душі більше дбати, ніж про ті, що мають досить Божої науки.

Так дочерні, як їх називали, села є і в тому наражені на занедбання, що люди так рідко можуть бути на Богослуженні. При тому треба б Ангелів, а не людей, щоб сповняли III. заповідь Бо-

жу. А як же може виглядати християнське життя, де та заповідь не є вірно заховувана? Такі села бувають у такому положенні, що багато вірних є звільнені від обовязку участи в Службі Божій і слухання духовної науки. Бо ті обовязки накладає церковне право, а церковне право, як людське, не обовязує тоді, коли його виконання дуже тяжке. Коли село віддалене кілька кільометрів від церкви, в якій відправляється Богослуження, то саме те вже робить сповнення обовязку недільної Служби Божої таким тяжким, що бодай старші люди від нього звільнені, напевно тоді, коли лиха дорога, і знову багато таких, що мусять лишитися при хаті. Але коли добра дорога, а чоловік здоровий, не старий, не може вважати виконання того обовязку за дуже тяжке, тим то під тяжким гріхом він обовязаний бути на Службі Божій у сусідному селі. А знову, коли вже церковне право не обовязує, то ще обовязує кожного без виїмку Боже право: День святий святити. Скільки треба усильної праці душпастиря, щоб людей навчити так заховувати Божий закон, щоб не множився той такий небезпечний гріх проти III. заповіді Божої. Тому постановляємо:

25. ПРАВИЛО: Декан обовязаний на деканальному соборчику обговорювати положення тих сіл, де немає церкви, чи священика, і обдумувати засоби до просвічування мешканців світлом Євангелія.

26. ПРАВИЛО: Якщо душпастир, якому таке село повірене, занедбує проповідь і катихизм та нічого не робить для передання людям Божої науки, Декан обовязаний зарядити в тому селі місію, поручити кондеканальним відвідувати такі села й охочому сусідові дати власть у такому селі зорганізувати братство і зарядити все, що треба, щоб діти і люди мали достаточно науки віри.

Ч. 12. Катихизація.

Рівно важний з урядом проповідників є наш уряд катихитів супроти молоді. Може і важніший, бо хто замолоду навчився всіх правд віри і перейнявся ними та розуміє їх так глибоко, як на те дозволяє розвій його ума, той на ціле життя може лишитися добрим християнином. Йому, вправді, буде треба того духовного корму, яким є для душі Боже слово, але, свідомий його потреби, буде могти сам шукати собі того корму в читанні св. Письма і побожних, добрих книжок. А кому в молодости забракло того духовного корму, той ледве чи колись зможе доповнити той брак; —на ціле життя лишиться він калікою, душею не досить розвиненою, в якій легко будуть могти переважувати всі пристрасти. Тому сміло можна сказати, що ціле життя християнського народу спирається на катихизації дітей.

Також безсумнівна і та правда, що людина потребує тим біль-

шого і повнішого знання правд віри, чим більше розвинений її інтелект. А що поступ культури приносить чимраз більший розвій інтелекту, то мусить із поступом культури рости і міра знання правд Божих, які дітям даємо в катихизмі. Вже перед світовою війною (1914. р.) німецькі педагоги рішуче твердили, що двох повних годин катихизму на тиждень було замало для німецьких дітей того часу через усі літа початкової школи. Вправді Духовенство вважає за важний і може найважніший обовязок що неділі і свята катихизувати дітей у церкві, але хоч би та катихизація в церкві була ведена найправильніше і тривала повну годину, ми нею давали б ледве 4-ту частину того, чого треба, і то тільки тим дітям, які могли би стало приходити на той недільний катихизм. При найбільшій участи людей у недільних Богослуженнях ще лишиться велика кількість дітей, які не можуть прийти до церкви. Катихизація буває після Вечірні, і діти, які були рано в церкві, пополудні ледве чи можуть вернутись. А скільки то таких, яким задалеко до церкви, скільки то таких, які мусять пасти худобу, скільки тих тижнів, у які до церкви не пускають морози, лиха дорога, брак теплої одежі або чобіт, недуга. Коли те все візьмемо під увагу, здається, треба буде сказати, що годинна катихизація в неділі це 5-а або 6-а частина того, чого дітям конечно треба, і що велика частина дітей не дістане у тій катихизації ні 1% того, чого їм треба. Щоб душпастир здав собі справу з того, чого дітям треба, мусів би в часі, в котрім учить катихизму в церкві, бути в змозі обходити село, вступати до всіх хат, піти на всі пасовища і з олівцем у руках рахувати, чи поза церквою немає більше дітей, ніж у церкві. Коли сам того не може зробити, повинен через довіреного собі чоловіка придивитися тій справі, мусить більше шукати неприсутніх дітей, ніж тішитися присутніми.

Очевидно, потягнути дітей, щоб їх більше приходило, може тільки заохотою, а ніколи ніяким примусом. Та заохочувати мусить усіми можливими способами, хоч би призначуючи на ту ціль якусь суму з церковної каси (з провізорами, чи радою) на образці, хрестики, тощо. Добрий душпастир буде часто родичам пригадувати їх обовязок дбати про те, щоб діти були в церкві на катихизації, шукати помочі в братствах, вибере собі зпоміж найліпших членів братства катихистів, які помагали б учити катихизму дітей та вишукували б тих дітей, які ще катихизму не знають.

27. ПРАВИЛО: Кожний душпастир обовязаний в усі неділі й торжественні празники року катихизувати дітей у церкві. Залишення того обовязку через місяць з ряду без канонічної перешкоди є важкою провиною. Оправдання є недуга, або законна відпустка отримана з Ординаріяту.

28. ПРАВИЛО: Кожний священик крім цього обовязаний дітей

учити катихизму так, щоб кожна дитина в літах від 8-12 року життя мала щонайменше 4-5 повних годин науки релігії на тиждень.

29. ПРАВИЛО: В тій науці вільно душпастиреві заступатися батьками, старшими дітьми і сестрами дітей, але при тому він обовязаний так пильнувати науку тих своїх заступників, щоб мав моральну певність, що наука віри дійшла і просвітила кожну дитину зокрема.

30. ПРАВИЛО: Душпастир обовязаний поучувати батьків про той їх обовязок і помагати в його виконанні.

31. ПРАВИЛО: Кожний душпастир обовязаний заохочувати дітей до усильних і частих молитов про Мудрість з неба.

Ч. 13. Виховання катихистів.

До помочі в науці катихизму мусить душпастир виховати собі добрих катихистів, активних і охочих до тієї праці молодих мужчин і жінок, які при душпастирі навчилися б і самі добре катихизму та способу передавання його дітям. Передовсім вистарається для них о канонічну місію для навчання релігії. На час війни така місія уділена Ординаріятом усім тим, котрих місцевий душпастир визнає за відповідних. Само собою розуміється, що жінки і дівчата можуть рівно добре, як і мужчини, мати таку місію. Усі монахині в дійсности вже таку місію мають, як і всі монахи.

Відповідними треба признати всіх правдиво побожних, письменних і щирих, до Церкви й віри привязаних молодих господарів, чи молодців, жінок та дівчат, які хотіли б добровільно прийняти на себе той обовязок. Вони повинні відзначатися побожністю і катихизм не тільки самі добре знати, але й при душпастирі навчитися добре катихизувати. Обовязок душпастиря—вибрати й виховати собі таких помічників. Праця над їх вихованням принесе обильні овочі, тому не треба тієї праці жалувати. Вона лучиться з працею організації братства, бо важним завданням братства є якраз зайнятися вихованням дітей, чи радше помічю, яку може дати родителям у вихованні дітей. Ревніших і ліпших катихистів слід відзначати перед людьми і старатися для них про якусь нагороду, чи похвалу з Ординаріяту.

Ч. 14. Умовини успішного просвічування світлом віри парохії.

Першою умовиною нашої проповіді, без якої наші науки не можуть принести ніякого хісна, а навпаки можуть принести велику шкоду, це те, щоб ми, за словами св. Ап. Якова (1, 22), були "виконавцями слова, а не тільки слухачами, обманюючи себе са-

мих". Мусимо проповідати передовсім прикладом цілого життя, щоб ми могли проповідати Євангеліє і словами. Ісус Христос дуже гострими словами картає книжників і фарисеїв, у котрих теорія і наука бувала далеко від практики життя: "Бо вяжуть важкі тягарі і кладуть їх людям на плечі, а самі і пальцем своїм не хотять їх рушити" (Мат. XXIII, 4). А Ап. Павло так картає гордих жидівських учителів: "Отже ти, що навчаєш іншого, себе самого не навчаєш, щоб не красти, а крадеш; ти говориш, щоб не чужоложили; ти бридишся ідолами, а поповняєш святотатство; ти хвалишся в законі, а переступленням закону зневажаєш Бога. Бо імя Боже через вас хулиться між поганами, як написано (Іса LII. 5; Єзек. XXXVI, 20).

Що в більшому ступні шкодить вірним християнська проповідь, якій противиться приклад проповідника, бо всяке фарисейство, облуда—противні Євангелію. Люди тільки з трудом можуть виконувати приказ Христа, який перестерігає перед книжниками й фарисеями, що засіли на Мойсеєвому сідалищі, каже: "Отже все, що тільки скажуть вам, робіть і заховуйте, та по ділах їх не робіть, бо говорять, а не роблять" (Мат. XXIII, 2-3). Для людей вимовніша і більш переконлива проповідь прикладу, ніж гарні бесіди. А вороги Христової віри використовують те положення, і тим аргументом більш, ніж якимнебудь іншим, відводять людей від віри: "Яке поступування, така й віра". І ми самі даємо їм у руки можливість підкопувати авторитет Церкви і нашими ділами доказувати, що слова наших проповідей обманливі. Тому мусимо всім нашим собратам пригадати наш святий і великий обовязок давати в усьому святий приклад християнської праведности людям. Навіть незначні й несвідомі наші промахи соблазняють вірних і пошкодять людям, пошкодять Божій справі в їхньому житті. А що промахи трапляються і праведним християнам, тому ми обовязані в християнській праведности шукати досконалости. Хто з вас вдоволиться посередньою праведністю, кому вистачить стерегтися тяжких гріхів, той буде наражений на те, що в якомусь поодинокому випадку дасть лихий приклад. Заховуючи тільки те, що конечне, не доведемо людей до того, щоб вони те саме робили, бо не можемо вимагати від людей, щоб були вірні своїм учителям; це ж неначе закон природи, що учень приймає тільки частину того, що вчитель дає. До нас звернені слова Христа: "Будьте звершені, як і ваш Отець небесний звершений" (Мат. V., 18). Ставлячи нам за приклад безконечну досконалість і святість Бога, Христос вимагає від своїх учеників незвичайно багато, жадає того, що видається неможливе, або радше накладає обовязок бодай бажати звершености і до неї працею цілого життя змагати. Коли вже в Старому Завіті Бог жадав від людей свя-

тости, і той приказ стільки разів повторяв, то оскільки більше жадає тієї святости від нас.

До Авраама Бог говорив: "Живи передо Мною і будь звершений" (Бит. XVII, 1), а до всіх казав: "Будьте святими, як Я святий" (III. Мойс. XI, 44), "Будьте святі, бо Я святий, Господь і Бог ваш" (III. Мойс. XIX, 2), "Освячуйтеся і будьте святі, бо Я є ваш Господь і Бог" (III. Мойс. XX, 7), "Ви мусите бути Мені святими, бо Я святий, ваш Господь" (III. Мойс. XX, 26), "Ти нарід святий твому Господеві і Богові" (V. Мойс. VII. 6 і XIV. 2).

Хто ж має бути народом святим, як не Христові священики? Хто ж виконає прикази Євангелія бути звершеним, коли священики ними не будуть! А Євангеліє це ж наука звершености! До всіх вірних говорив Апостол: "Злобою будьте дітьми, а умами будьте звершені" (I. Кор. XIV. 20), а цілий закон Євангелія охопляв цими словами: "Будьте наслідувачами Божими, як улюблені діти" (Єфес. V. 1), "Бог покликав нас до святости" (I. Сол. IV. 7).

Бо тієї святости обовязує не тільки закон Христа, але й природне та конечне в нас бажання, щоб наша проповідь була успішна, щоб Бог нашу душпастирську працю благословив. Не в нашій силі так говорити, щоб наші слова трапляли до людських сердець, доводили грішників до покаяння, запалювали їх любовю Бога і ближнього. Тільки Божа благодать може надати нашим словам ті прикмети, а ту благодать вона дає в міру нашої святости і святости наших молитов.

Тому всіми силами стараймося бути людьми молитви і в молитвах багато просім про успіх нашої праці, про силу нашої проповіді. А передовсім кожної днини просім про дар мудрости з неба. Та мудрість торжественно обіцяна Богом устами Ап. Якова (I. 5). Ми легковажили б ту безконечно цінну обітницю, якщо не впоминалися б про той нам, душпастирям, такий потрібний дар. А коли просимо про Божу Мудрість, уживаймо слів, які з Божого натхнення подає нам Мудрець Старого Завіту: "Пришли її (Твою Мудрість) зі святих Твоїх небес і від престола Твого величества, щоб була зі мною і зі мною трудилася, щоб я знав, що Тобі подобається" (Прем. IX. 10). Мудрець просить про дар ще безконечно цінніший, ніж дар мудрости, що є тільки найвищою прикметою людського розуму, бо просить, щоб сама іпостатична Божа Мудрість, саме Боже Слово, предвічний, безконечний Бог жив у його душі і з ним разом працював. Тим даром уже не є прикмета розуму, але сама присутність Божого Слова при нас і в нас, тому це дар, що переходить усякі людські поняття і перевищає навіть ангельський спосіб говорення.

Крім усильної і безнастанної молитви працюймо над своїми проповідями, а передовсім високо цінім той уряд проповідників, страшний для самих небесних Ангелів. Від способу, в який спов-

няємо те наше післанництво, залежить у великій мірі рівень християнського життя в нашій Церкві і в народі. Чи ж це не чудо Божої доброти для нас, що ми, марні і слабі, а так часто грішні люди, ще живемо на цьому світі і ходимо по цій землі, поставлені в такому високому достоїнстві, що маємо голосити Божі слова й науки, які всевідуючий Бог вкладає в наші уста. Оцінюючи те достоїнство проповідників, працюймо над тим, щоб наші проповіді були бодай у части достойні у величі і святости науки, яку людям передаємо і яка має людей спасати і вести до неба. Тому постановляємо:

32. ПРАВИЛО, Проповідники обовязані давати вірним приклад святого внутрішнього і зовнішнього життя та відзначатися чеснотами й добрими ділами християнського життя.

33. ПРАВИЛО: Поручаємо часто сповідатися, щодня найменше впродовж пів години робити розважання, відвідувати часто Ісуса Христа, укритого в Найсв. Тайні, щодня робити іспит совісти.

34. ПРАВИЛО: Занедбання одної з трьох сповідей у рік, поручених вірним, є тяжкою провиною, яка робить священика нездібним до проповідничого уряду.

35. ПРАВИЛО: Кожний проповідник повинен щонайменше раз на три роки робити духовні вправи впродовж найменше пятьох днів.

ДО РЕГУЛЯМІНУ СОБОРУ

М.О. ч. 105.

Ріжниця, яка заіснувала поміж текстом правил Собору з 1940 р. у виданні в "АЕп. Відомостях", ч. 1. з 1942 р., а текстом тихже правил виданих на цикльостилю ще за большевицького режіму, тепер вже вияснена.

Рішенням передсоборової Комісії була застережена змога зробити стилістичні поправки в тексті правил, а не було сказане, в якій хвилі текст вже не допускає ніяких змін.

Потрібне впорядкування тої справи. Тому постановляємо, що всякі стилістичні поправки, що їх уважається конечним або корисними, мусять бути зроблені перед хвилею, коли передсоборова Комісія після дискусії правил рішає предложити їх підготовній сесії Собору. Текст, принятий передсоборовою Комісією і підписаний протонотарем та одним або двома секретарями Собору і, по змозі, проголошений вивішенням на дверях Катедри, може бути змінений і поправлений тільки підготовною сесією Собору. Передсоборова Комісія могла би своє рішення реасумувати і цофнути правила вже призначені для підготовної сесії Собору, але може зробити це лише з якоїсь важної причини і то одноголосним рішенням, яке відтак було б потверджене Ординаріятом.

Правила, предложені передсоборовою Комісією, підлягають дискусії. В засадничих питаннях, себто, коли йде про правило, що пригадує Духовенству якийсь принцип віри або моральної богословії, дискутується лише питання, чи це правило предложити торжественній сесії Собору чи ні.—При правилах, в яких йде про нові обовязки Духовенства, або в яких нормується їх душпастирську працю чи християнське життя вірних, під дискусію підпадає питання чи, і з якими евентуальними змінами предложити правило. Після ухвали підготовної сесії Собору правила з підписами і пренотаціями нотарів і секретарів, які стверджують, що правила вже приняті підготовною сесією, будуть знову проголошені вивішенням на церковних дверях. Тоді недопустима вже ніяка, навіть стилістична зміна в тексті.

Наколи би друга підготовна сесія рішила якусь зміну вже ухвалених правил, мусів би протонотар зі секретярами занотувати це на тих самих примірниках, на яких потвердили рішення підготовної сесії щодо первісного тексту. Іншими словами: якийнебудь документ, підписаний соборовим нотарем, є тимсамим усунений від всякої можливої поправки чи зміни,—так само, як нотаріяльний акт, підписаний цивільним нотарем. Перечекнення, додатки, дописки або зміни тут недопустимі. Той принцип, який мусить бути захований в усіх урядових документах, як також церковних судів, є великої ваги. З браку точного захования того припису дипломатики дійшли ми були,—на Соборі 1940 р.—до сумнівів, чи два правила були ухвалені, чи ні, і чи яке інше правило було ухвалене в одному, чи другому тексті.

Пропущені і змінені через ошибку правила предложить просинодальна комісія ще раз підготовній сесії Собору, а та, евентуально, торжественній сесії.

Беручи під увагу потребу одностайної стилізації і поправної української мови та стилю постановляємо, що передсоборова Комісія, передискутувавши дані правила, передаватиме їх вибраному зпоміж своїх членів україністові на цілий тиждень і після його стилістичних поправок рішатиме квестію, чи правила предложити підготовній сесії Собору. Наколи би та підготовна сесія зробила багато змін у правилах, тоді правила вдруге вернуть до стиліста на тиждень і щойно наступна підготовна сесія Собору рішить справу, чи правила предложити торжественній соборовій сесії. А що правила і перед і після першої підготовної сесії є проголошені як пропозиції вивішенням на дверях Катедри, то всі священики, читаючи їх, мають можність запропонувати стилістичні поправки, але тільки до часу дефінітивної постанови підготовної сесії.

У Львові, 20. лютого 1942.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

М.О. ч. 106. **В справі метрикальних книг у парохії.**

Всі Парохіяльні Уряди повідомлять негайно Митр. Ординаріят:

1. Котрі річники метрикальних книг (хрещення, вінчаних і померших), так матерної, як і дочерних церков відібрані зі Заксу і в якому стані?
2. Чи відібрали теж "Статус анімарум,"
3. Яких, евентуально, томів метрикальних книг іще не одержали —і де вони є?

Відібрані книги метрикальні треба переглянути, чи не бракує у них карток. Якщо бракує, треба подати, скільки бракує позицій з даного року чи місяця.

У звідомленні треба подати теж, які роки обіймає кожний том.

Звідомлення ці пересилають Парохіяльні Уряди свойому Деканальному Урядові, а цей перешле звідомлення цілого Деканату Митрополичому Ординаріятові до кінця квітня ц.р.

М.О. ч. 107. **В справі метрикальних копій.**

Копії метрик—почавши від 1939 р., треба надіслати через Деканальні Уряди Митр. Ординаріятові по кінець липня ц.р. Пригадується, що копії мають бути коляціоновані,—з підписом коляціонуючого.

Подається до відома, що друки на метрикальні копії вже друкуються. Зі замовленнями треба звертатись до Консист. Канцелярії.

Деканальні Уряди допильнують, щоби ті поручення були точно виповнені.

М.О. ч. 108. **В справі посвідок.**

Митрополичий Ординаріят взиває всіх ОО. Душпастирів не робити ніяких труднощів при видаванні посвідок вірним, що виїздять на роботи до Німеччини. Всякі надужиття будуть строго карані.

М.О. ч. 109. **В справі тверезости, ощадности й моральности.**

Митрополичий Ординаріят поручає всім ОО. Душпастирям звертати вірним увагу в проповідях на страшні наслідки пиянства та заохочувати до тверезости й повздержности по вказівкам поданим в Арх. Від., 1917 р., ч. IX, стор. 95, ч. 4073, 1915, ч. VI, стор.

56, ч. 2866, 1914, ч. III, стор. 20, ч. 12501/13. і 1904, ч. XVII, стор. 199, ч. 103. ОО. Душпастирі познакомляться з вище згаданими відозвами, порушать справу тверезости на деканальних соборчиках та своїм приміром, вступаючи до союзів священиків абстинентів, вплинуть на вірних, щоби занехали страшний і шкідливий наліг пиття алькоголевих напоїв, які не тільки нищать здоровля, але спричинюють матеріяльну нужду і так вже убогого нашого народу.

М.О. ч. 110. **В справі свячень.**

Митрополичий Ординаріят подає до відома всім Абсольвентам Богосл. Акад., які внесли прохання о уділення їм свячень перед війною, значить в р. 1939,—що їх подання будуть розглянені, якщо поновлять своє прохання.

М.О. ч. 111. **В справі духов. вправ у школах.**

Подається до відома Всеч. Духовенства, що Шкільна Влада (Відділ Знання і Науки) письмом з дня 16. III. 1942. Ч. 3448/42 дозволяє на тридневні духовні вправи у всіх українських школах перед Великоднем.

Від Гр.-Кат. Митрополичого Ординаріяту.
Львів, 24. III. 1942.

ЕПИСКОПСЬКИЙ ЮВІЛЕЙ ПАПИ *)

Дня 13. травня ц.р. припадає 25-та річниця епископської хіротонії Папи Пія XII. З огляду на воєнні часи і на терпіння майже цілого людства, св. Отець не бажає собі жадних зовнішніх проявів, якими би християни схотіли виявити Зверхникові Вселенської Церкви свої почування і побажання. Св. Отець відправить тільки того дня торжественну Службу Божу в базиліці св. Петра, а ціла Церква буде лучитися з Папою своїми молитвами і жертвами. До того самого і ми заохочуємо вірних.

Молитви за св. Отця є не тільки знаком приналежности до вселен. Церкви, але через те саме й виявом вдячности для Всевишнього Бога за той неоцінений дар, як теж і любови до Христового тіла, якого Намісник Христовий є зверхником і головою. А любов до Церкви—це перша і найважніша частина любови ближнього, а через те й найвищий прояв любови Бога. Ми вправді молимося кожної днини, при кожному Богослуженні за Вселенсь-

*) ЛАЕВ. P. LV. ч. 5, травень, 1942.

кого Архієрея і за св. Вселенську Церкву, але треба і нашим вірним пригадувати вагу тої молитви і самих себе заохочувати до того, щоб в тую молитву вкладали ціле серце.

Ніколи не можемо заперестати пригадувати собі той пресвятий і великий обов'язок любити ближнього: "По сім пізнати діти Божі і діти діявола. Кожний, хто не чинить справедливости, не є від Бога, і хто не любить свого брата. Бо се є звіщення, котре ви чули від початку, щоби ви любили один одного. Не як Каїн ..." (І. Йо. III, 10-11). "Ми, знаємо, що ми перенесені від смерти до життя, бо любимо братів. Хто не любить брата, перебуває в смерти". (тамже, 14. стих). "Улюблені, любім один одного, бо любов є від Бога і кожний, хто любить, від Бога родився і знає Бога. Хто не любить, не знає Бога, бо Бог се любов" (І. Йо. IV, 7-8). Любов до ближніх, до всіх ближніх, до всіх людей, за яких Христос проляв Свою Кров, найліпше проявляєсь у молитвах за Церкву і за її Зверхника, Римського Архієрея.

Кожна людина з природи бачить лишень то, що безпосередньо її обходить. Тим то навіть у добрих християн любов ближнього сягає так далеко, як зір. Любимо передовсім тих, що нам найблищі, з якими жиємо, що їх в житті наче потребуємо. Закон Христа підносить ту слабу людську волю і розтягає її любов до цілого світу. Христос учить обіймати любовю ціле людство, разом зі всіми ворогами і з тими, що нас кривдили і кривдять. Така Христова любов є сповненням цілого закону (Рим. XIII, 9). Хто любить, сповняє усі заповіді Божі. В тім однім слові замикається ціла наука Христа і ціла християнська праведність: "Бо весь закон виповняється в одному слові: Люби ближнього твого, як себе самого" (Гал. V, 13). Тому Христос називає заповідь любови: "Своїм законом" і бажає, щоби люди по тім пізнавали Його учеників.

Любов наша до ближніх має бути така, як любов Христа,—аж до віддання життя за них, до проляття крови. "Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного. По сім спізнають всі, що ви мої ученики, коли любов матимете між собою" (Йо. XIII, 34). А що Він свою душу положив за нас, то і нам треба класти душі за братів (І. Йо. III, 16). Молитва за Церкву—то саме школа такої любови до всіх людей. Коли молимося за Церкву, тоді наша молитва має таке значення, що бажаємо усім людям тих ласк і Божих дарів, які дає Церква. Бажаємо їм пізнання Євангелії, що його Церква проповідає, достойного принимання св. Таїнств, які Церква роздає, праведного християнського життя, що його дорогою веде Церква, і всіх тих ласк християнського життя, які випрошують нам молитви усіх вірних за Церкву і за ближніх.

Нехай же наші щоденні молитви за св. Отця, за Епископів, за Церкву будуть дійсно проявами любови ближнього. В цьому

дусі 13. травня, або в день Христового Вознесення всі Отці Душпастирі відправлять Службу Божу в наміренні злуки своїх молитов з молитвами вселен. Архієрея. Будемо просити для Него Божої мудрости з Неба, так дуже потрібної в цих незвичайних тяжких часах; молитисьмемо про здоров'я і довге життя та про Боже благословенство для всіх намірів і праць Його для добра Вселенської Церкви. Відповідною проповіддю, при якій Душпастирі перечитають це наше коротке слово, пояснять народові вагу тієї лучби зі Вселенським Архієреєм в Його намірах і молитвах та заохотять людей до жертви, хоч би й найменшої на "гріш св. Петра". В тих складках більше йде про намір наших сердець, як про дійсну жертву. Покищо грошей не можна післати до Риму; перешлемо їх тоді, як буде можна. Нехай кожний вірний дасть хоч би й найменшу лепту. Нею лучиться він з Церквою і проявляє щире серце для свого найвищого церковного Зверхника.

Писав 17. IV. 1942.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит вр.

МАРІЯ — МАТИ.

"Не маємо іншої помочі, не маємо іншої надії крім Тебе, Пресвята Діво".

Коли серед найтрудніших і найтяжчих обставин упадаємо майже під тягарем хвилі, коли до страждань, спричинених війною, прилучається минулорічний неврожай, осінні повені, голод, пошесть пятнистого тифу і, зі всіх язв найстрашніша, язва злочинів добровільно сповнюваних нашими людьми,—тоді проповідник Божого слова, що має давати вірним потіху та піддержувати їх на силах, не находить відповідніших слів, як слова тієї молитви до Пресв. Діви.

По всіх церквах зачинаються саме Марійські щоденні Богослуження, що триватимуть через цілий місяць травень. Всевишньому Богові слава, що дав нам діждатися Великодних Свят, Світлого Тиждня, Пядесятниці і тих Богослужень, в яких серед болю і терпіння прибігаємо просити помочі у нашої Матері Марії.

Тяжко діткнула нас Господня рука, бо сьогодні не тільки в болю та терпінні, але зі стидом і почуттям власної вини стаємо перед Божим Престолом. Почуття злочинів, сповнених нашими вірними, це таке бремя, що дійсно не знаходиться інших слів, як слова: "не маємо іншої помочі, не маємо іншої надії".

Годі це просто зрозуміти, щоб у хвилі, коли від заховування Божої заповіді зависить уся наша будучність, коли від нашої праведности залежить, чи будемо засуджені на смерть рабами, чи

свобідними і щасливими громадянами,—щоб поміж нашими дітьми найшлись люди, до того ступеня нерозумні і несовісні, що на весь нарід стягають тяжчі ще Божі кари!

В хвилі, коли весь нарід терпить, коли від Всевишнього очікує милосердя, знаходяться люди досить безбожні, що своїми злочинами не бояться здержувати від народу Божого благословенства та важуться стягати на нього чимраз більші і тяжчі Божі кари!

В такому положенні одна Пресвята може спасти нас. Сьогодні треба цілого могутнього Її заступництва, щоб воно здержало від нас Божий гнів і випрошувало для нужденних грішників і для тих, що їх руки сплямлені кров'ю, милосердя й ласку навернення.

Коли під большевиками вороги Церкви виступали ясно з наміром знищення Церкви і християнського народу, здавалося, що тоді християни почали розуміти, чим віра, вічне спасіння і Божа благодать. Люди горнулися до церкви; навіть такі, що цілими літами не сповідалися, спішили до сповідальниці, щоб оскарженням себе самих у св. Таїнстві Покаяння, помиритися з Богом і достойно приступити до Найсвятішої Евхаристії. Сьогодні, коли знову вільно уже священикам учити дітей катихизму, коли можна ходити до церкви без нараження на прикрості,—ревність уже слабне; люди зачинають менше дбати про церкву і знову є вже такі, що найсвятіше Пасхальне Причастя відкладають на пізніше, а навіть, стративши через тяжкий гріх Божу благодать, не спішаться з покаянням. Хто ж у такому положенні поможе нам, душпастирям, так промовляти, щоб пробудити тих, що сплять і отворити очи засліпленим, які не бачать на що наражаються своєю байдужністю, відкладаючи з дня на день покаяння?! Одна Преч. Діва, Мати милосердя, може саме дати нам, душпастирям і проповідникам, такі вогненні слова, щоб ними праведних і побожних людей запалати вогнем Божої любови, а грішників перейняти страхом перед Божим судом.

Вона ж, Преблагословенна Діва, Мати І. Христа Бога і Спасителя, Вона стояла під хрестом у хвилі, коли Христос умирав і лучилася з Ним у кривавій Жертві Голгофти за гріхи людства! Ніхто ж не розумів так глибоко, як Вона, намірів Христа в тій Жертві. Стоячи під хрестом, Вона зі Сином своїм ту Жертву приносила і зі Жертвою Його лучила свою жертву. Способом для нас непонятним, але певним, Вона ділилася з Христом Його мукою, терпіла з Ним, терпіла в душі усіми Христовими терпіннями,—терпіла таким безмірним, таким глибоким терпінням, що те терпіння не було менше, як коли б була переносила своїм тілом, цілу Христову муку. Бо терпіння душі можуть бути більші, ніж найбільші терпіння тіла; душа може відчувати такий безмірний біль, що той біль робить тіло просто невражливим на ніякий біль. Душа може переходити такі внутрішні муки, може бути такою роз-

пятою, такою опущеною, такою розгнетеною, що й найбільші терпіння тіла в її очах є нічим. Біль душі поглочує її цілу; душа під тягарем болю така розторощена, така розпята, що на всьо забуває, й не відчуває хоч би й найбільших мук тіла. Вона тоді неначе не має ані сил, ані спромоги звертати уваги на те, що могла б тілом чи в тілі терпіти. Такою мусіла бути й мука Преч. Діви Марії, коли стояла під хрестом.

Певно ні одна мати на світі не любила своєї дитини так, як тая Мати любила свого Сина.

Передовсім тому, що той Син заслугував на таку любов. Його доброта, краса й велич, Його безконечні прикмети душі і тіла, Його лагідність ягнятка при геройській силі вожда і велитня, Його терпеливість дитини, простота голуба, а мудрість, знання, наміри, ціле поступування до найменших річей,—всьо то просто Боже, небесне. В кожному слові, в кожному русі, в кожному погляді—безконечна глибінь якоїсь любови, якої ніхто на світі не бачив! А до того яким Він був для Неї Сином? Перш усього одинаком і Сином, яким Пресв. Матір не могла поділитися з ніяким вітцем, бо як чоловік народився чудом св. Духа, з Матері-Дівиці без вітця.

А відтак Марія свому Синові всьо завдячувала. Він був Її Богом і Спасителем, Він устеріг Її перед нещастям первородного гріха, Він дав Її святість вищу ніж святість небесних ангелів і достоїнство, що перевищає всі людські поняття. Через 33 роки був Він Її Вчителем; кожне Його слово було для Неї об'явленням, даним з неба. Під Його проводом Вона перейшла таку школу святости, про яку найвищі пророки могли мати ледве мале поняття. Тому Пресв. Діва бачила в свому Синові не тільки свого Сотворителя, Спасителя, Учителя і Бога, але й ціле своє власне життя, ціле своє щастя, цілу свою славу. Тому, і відчувала Вона в свому серці кожний удар бичування, кожну колючку з терневого вінця та кожнісіньку рану Пресв. Тіла. Кожна рана була раною Її серця; Його біль був таким Її болем, що в кожному з них відчувала кожну подробицю, всі обставини. Коли відбирали Її Христа, коли вели Його перед суд то роздирали Її внутрішності гірше, ніж могли б це зробити найстрашнішими знарядами мук. Для Неї стратити Сина було якимсь внутрішнім конанням,—таким конанням, в порівнанні з яким конання смерти було нічим. І те конання, те роздирання душі, та внутрішня боротьба життя зі смертю продовжалася майже через 20 годин!

А коли стояла під хрестом і бачила муку Сина, Вона могла здобутися на таку силу жертви і любови, що годилася на Його муку і на кожну зокрема подробицю тих мук і на кожний біль; добровільно всьо приймала і разом зі Сином приносила ту жертву за спасіння людства, за спасіння наше. Віддавала Сина свого на

смерть з любови до нас. Яка безмірна була тая любов,—того ніякий людський розум не зможе оцінити; можемо тільки про це здогадуватися і здалека міряти та подивляти велич тої любови й жертви.

Щоби людську душу Пресв. Богородиці довести до такої героїчної жертви і любови, треба було довголітньої праці самої Богородиці. Зачинала від святости Непорочного Зачаття, себто від святости довершенішої, ніж святість найвищих Святих, і росла в тій святості життям, відданим Всев. Богові, безнастанною працею молитви і жертви, з небесною благодаттю, яка вища і повніша ніж благодать, що була участю небесних Ангелів. Відтак Христос Спаситель сам, працюючи через ціле Своє життя над освяченням душі Преч. Діви, вів Її дорогою терпінь, жертви і молитви аж до хвилі, коли, стоячи під хрестом, Своєю жертвою доповнила Евхаристійну Жертву Христа Спасителя. Тим то той вияв любови Пресв. Діви Марії випливав з чесноти любови Бога і людей, такої високої, такої Божої, що ніякий розум, ні людський ні ангельський, не може оцінити величі тої святости і жертви.

І коли під хрестом приносила ту жертву, коли Божою любов'ю обіймала ціле людство, за яке Христос умирав непонятою любов'ю ближніх, коли тою любов'ю обіймала і всіх ворогів, себто людей, що своїми гріхами Христа розпинали, тих жидівських архієреїв і фарисеїв, і тих темних і нерозумних людей, що наповняли Єрусалим своїми дикими криками: "распни, распни",—коли любов'ю ближніх обіймала усі поганські народи світу, коли за всіх з любови Бога, з любови Христа разом з Христом приносила Всевишньому Богові Евхаристійну Жертву Христа, долучуючи до неї жертву зі свого життя, тоді почула слово Христа, що вказував може очима на ап. Йоана і говорив: "Се Твій Син".

Якщо було можливе побільшити ще жертву й новий ще біль додати Марії до усіх дотеперішніх Її болів, то саме це слово Христа мусіло Його Матері завдати той біль. Як довго про жертву Христа думала, обіймаючи ціле людство любов'ю ближнього, не була поставлена перед тим яскравим зіставленням, наведеним перед Її душею тим словом Христа. Марія зрозуміла очевидно, що ап. Йоан мав бути для Неї сином тим самим титулом, яким то титулом ставали через це слово Христа синами Її усі ті, за яких Христос умирав.

"Так! Вони то мають мені заступити Тебе, мій Сину? Трачу Тебе, віддаю Тебе і в заміну дістаю їх,—тих поганих і безбожних, тих, що Тебе на смерть судили, що Тебе мучили й розпинали,—їх усіх за Тебе? Чи ж маю разом з ними бажати Твоєї смерти, щоб увільнити Вараву? Чи ж Варава має мені Тебе заступити? І не тільки Варава, але й ті довгі ряди людей, що враз із Юдою Тебе наново розпинатимуть і святокрадськими Причастя-

ми топтати, на землю проливати Найсвятішу Кров Твоєї Евхаристії! Я жертву свою лучу з жертвою Твоєю, Сину мій! Я готова з Тобою умирати, Я готова доповняти своїми жертвами те, що буде бракувати Твоїй хресній жертві для спасіння людей. Але в ту жертву за ворогів, в ту любов Твоїх ворогів вложити ціле материнське серце так, щоб їх прийняти за рідних дітей? Вараву, Юду—синами назвати і любити серцем матері? Чи можеш і тої жертви від мене вимагати? Чи вимагаючи її, не забираєш мені того одного-однісінького, що мені лишилося,—материнства? Бо тая жертва, якої вимагаєш,—то розпяття мого материнства!

І вже мені нічого не лишиться!

Взяли мені одиноку потіху життя,—Тебе, мій Сину. Судили Тебе, бичували, плювали на Тебе, розпяли Тебе. Така була воля Небесного Вітця, така була Твоя жертва. На все я погодилася, але те, чого тепер від мене жадаєш, переходить вже мої сили: щоби усі бруди цілого світу, злоба усіх людей мала плювати, топтати, понижити моє материнство! Мати Твоя, Христе, має стати матір'ю Юди і Варави—чиж це можливе?! Якщо це може статися,—то хай, відійде від мене та чаша, однак, якщо не може відійти, якщо мушу її випити, хай буде воля Твоя! Але якщо можливе, хай відійде від мене той стид, те пониження, те збещещення того, що у мені найкраще,—материнство Бога. Чи ж до того ступеня, Отче Предвічний, Ти Його опустив, чи до того ступеня і на мене цілком Ти забув, що маю стати матір'ю тих многих, зроджених в проституції і з проституції?"

Так могла випрошуватись Діва... Бо за прикладом Христа Спасителя Вона мусіла перейти через Свою Гетсеманію і з Христом сказати: "Ляма савахтані!" Але жертву Свою довершила і сталася Матір'ю людства, християн, грішників,—Матір'ю кожного з нас зокрема. Бо для кожного з нас Вона є Матір'ю і хоч не повторяється внутрішня боротьба, закінчена побідою жертви над кожним з нас її материнське серце показує Небесному Вітцю жертву, принесену за кожного з нас зокрема. Бо та пречудна душа так близько Христа, так в Ній повторяється ціле життя і ціла жертва Христа, що Вона одна-однісінька поміж всіми сотвореннями має той привілей чи дар з Неба, що так, як Евхаристійна Жертва, Жертва Голгофти, приноситься кожної днини, на кожному престолі зокрема і готова повторятися для кожної душі зокрема,—подібним способом Пречиста Д. Марія є нашою Матір'ю і кожного з нас зокрема, як коли б рідні діти були на світ привела і за рідні діти Небесному Вітцеві повторяє і пригадує жертву, зложену під хрестом в хвилині, коли прийняла нас за дітей. Кожного з нас готова була рідна матір спасати може й власною смертю, кожного з нас любила рідна мати материнською любов'ю рідної матері для рідної дитини. Пречиста Д. М. за кожного з нас зо-

крема принесла жертву рідного Сина і тим сталася для прибраних дітей більше ніж рідною матір'ю, бо матір'ю, що для тих своїх дітей не тільки віддала Своє життя, але й більше ще, ніж власне життя,—остільки більше, що ніяка людська мова не зможе того ані описати, ані висказати.

II.

Такою любов'ю любить Пречиста Діва людей, з такою любов'ю випрошує для них усі ласки, потрібні до спасіння, такою любов'ю заступається за них, щоб відвернути від них Божий гнів! І коли схочемо тій материнській любові блище придивитися, зрозуміємо, що так воно є. Тоді теж за поміччю Божої благодаті будемо прибігати до нашої Матері в небі з більшим іще довір'ям, і з глибшим іще переконанням про Її любов й материнську Її доброту для нас.

Преч. Д. Марія Мати любить нас любов'ю рідної матері, бо в нас бачить справу рідного Її Сина І. Христа. Справа нашого спасіння, нашої святости—те ж справа Христа Спасителя в нас,—хто ж цього не знає?! Справа нашого спасіння полягає на тому, щоб ми жили надприродним життям Божої благодаті. Бо наше спасіння, наша святість,—то освячуюча благодать Божа в наших душах. Хто в хвилині смерти має ту благодать, той щасливий, бо спасений на віки. А та освячуюча благодать—то велика тайна, укрита в глибині душі, тайна не тільки тому, що її не бачимо,—бо щойно тоді побачимо, коли "виявиться, чим будемо", коли "виявиться, будемо Йому подібні, бо побачимо Його як є ..." (І. Йо. III, 2).

Божа ласка—то велика тайна ще й тому, що лиш в маленькій частині знаємо чим вона є. Найліпше ще пояснює ту тайну наука Божого Об'явлення, що Божа благодать—це наче життя Христа Спасителя в нашій душі. Християни, що кормляться Пресв. Евхаристією, жиють з Христом і не тільки з Христом, але й Христом, себто Христовим життям. Св. Ап. Павло часто вертається до тої правди. Каже н. пр. що ::Христос мені життям..." (Филип. I, 21). Ще виразніше каже: "Жиє в мені Христос" і "Я з Христом прибитий до хреста" (Гал. II. 19). То само значить те дивне слово, що його повторяємо у кожний великий празник замість трисвятого: "Ті, що в Христа охрестилися, у Христа одяглися..." (Гал. III, 28). А "в Христа одягтися" значить стільки, що наповнятися Христовим життям.

По науці св. Апостола праця над вірними полягає в тому, щоби в них Христос "вообразився". Каже н. пр. "Діточки мої, котрих я знову роджу в болях, доки Христос вообразиться в вас" (Гал. IV. 19).

Так і Преч. Діва, працюючи над вірними, родить їх наче в Христі. А працює Вона над кожним з нас зокрема, працює більше ніж хтонебудь інший на світі, бо працює своїми молитвами. А молитви—то найважніша й найуспішніша праця для спасіння душ. Тою працею виробляє Пречиста Діва в наших душах Христове життя Божої благодаті. Тим то наче родить для нас і в нас І. Христа. Вона поширює на нас Його життя, дає нам те життя. Тому й любить нас тою самою любов'ю, якою любить Ісуса Хр. Любить нас, мимо усіх наших гріхів і слабостей, задля І. Христа. І не менше любить нас, не менше, для нас працює; Вона дає нам Христа, наново наче родить Його. А це все робить для нас, з любови для нас, бо нас любить любов'ю, якою любить Христа.

Очевидно, та наука Божого Об'явлення велика, свята, а нашому слабому розумі лишень частинно доступна за поміччю світла віри. Але вже те, що знаємо з тої правди, вистарчає на те, щоб і ми зі своєї сторони любили Пр. Діву як рідну матір і щоб ми старалися в цілому житті жити як діти, що правдиво і щиро люблять Пр. Богородицю. Тому св. Церква проповідає вірним любов до Пр. Д. Марії (можна сказати)—усіми майже молитвами нашого св. обряду. Нема відправи, в якій не було би кілька, а то й кільканадцять молитов, якими християнська душа виявляє свою любов до Небесної своєї Матері. А щоб іще успішніше заохотити людей до тієї любови, Церква, так давніми установами як і новими практиками присвячує Пр. Богородиці цілі місяці. І так давньою передвічною установою цілий місяць серпень, присвячений почитанні та любові Пр. Богородиці. В самій середині місяця празник Успення (два тижні наперед піст, яким приготовляємося на той празник), а після празника, попразденство, що тягнеться майже до кінця місяця. А щоб виразніше було те бажання Церкви почитати Пр. Діву через цілий місяць,—а нема звичаю таких довгих попраздентв, хіба попразденство Пасхи, що триває 40 днів,—Отці наші постановили закінчити цей місяць Богородичним празником: "Положенням пояса Пр. Богородиці" в послідний день серпня. Ту саму передвічну установу відновляє практика наших часів, одобрена св. Церквою,—аби другий ще місяць посвячувати почитанні Богородиці, а саме місяць травень, коли то з весною зазеленіє земля та зацвітуть всі дерева і квіти. Тоді то привикли люди збиратися кожної днини по церквах, щоб у стіп Пр. Д. Марії знайти потіху, розраду і силу та нашій Пр. Матері в Небі принести поклін любови, вдячности і покірного прохання про все, чого нам треба. Цього року більше, як колинебудь, треба нам горнутися цілим серцем на ті марійські Богослуження місяця травня; треба нам передусім подякувати Пр. Богородиці за Її велику любов і опіку, якою стерегла нас через

два роки за большевиків. Багато в цьому часі нагрішили безбожники проти Пресв. нашої Матері. Відвертаючися від Бога, відрікаючися Христа, заперечували вони й честь, належну Пр. Діві, та усіми способами старалися відірвати людей від нашої Небесної Неньки, а щонайгірше дітей та молодь. За ті всі зневаги і образи безбожників треба нам Пр. Богородицю перепросити, треба Її задоситьучинити любов'ю та ревнішим почитанням. Особливішим способом треба нам перепрошувати Її за гріхи і злочини наших рідних братів, як і за тих, що не перестають Бога ображати самородним большевизмом і безбожництвом.

Але треба випросити і покаяння для них. А Пр. Богородиця така могутня,—майже всемогутня,—що може всьо випросити у Свого Сина!

Нехай же змилується над нами, нехай здержує Божий гнів і заступить нас перед Божими карами, що з приводу грішників могли би впасти на весь нарід. А відтак поручаймо Їй цілу нашу молодь, від маленьких немовлят до тої дорослої молоді, яка зачинає вже чинне життя для народу, для Церкви, для родини. Як би можна цілій тій молоді запевнити горячу любов Небесної Матері, ми запевнили би її більші скарби, ніж ті всі достатки, які бажаємо для них і для всіх наших родин. Великим скарбом душі тая любов до Пр. Діви, великим даром з Неба тая воля бути щирими дітьми Марії! Батьки, що своїх дітей доведуть до того, полишать їм скарб, цінніший ніж усі дочасні, хоч би й які великі маєтки; той скарб устереже молодих від неодного упадку, запевнить неодин цінний дар з Неба і поведе їх дорогою святости християнського життя до щасливої вічности в небі.

Преч. Богородиці треба нам в молитвах поручувати і ввесь наш нарід, цілу Батьківщину до Дніпра і за Дніпром. Треба нам випросити для всіх братів наших і для нас усіх ласку правдивої і щирої любови до Батьківщини і усіх тих ласк, яких нам так дуже треба в лютих і сумних часах світової війни. Пресв. Богородиця розуміє наші терпіння, наші потреби і як добра Мати схоче випросити нам зараду і поміч у всіх пекучих справах, що нас непокоять.

Тому горніться цього року до тих травневих Богослужень; старайтеся в цьому місяці в честь Пр. Богородиці частіше причащатися, не занедбуйтеся в голосному відмовлюванні кожної днини усіх християнських молитов! Як маєте яку побожну книжочку, або ще ліпше св. Письмо, читайте її на голос в неділі і свята для цілої рідні. І кожної днини прибігайте до нашої Небесної Матері і складайте у Її стіп всьо то, що нас болить, чого бажаєте для себе, для родини, для села, чи цілої Церкви і цілого народу.

Нехай Всевишній Бог благословить наші міста, наші села, наші хати і християнські душі, що в них жиють.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа з Вами.

Писав 14. і 15. квітня 1942 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ДО ТИХ, ЩО НА ПАСХУ НЕ СПОВІДАЛИСЯ

Заки зачну, по приписам Пров. Собору карати карою клятви тих, що на Пасху не сповідалися і списи яких присилають мені Духовні Отці, відзиваюся ще до всіх разом. Отці Душпастирі перечитають це моє письмо у всіх церквах матерніх і дочерних, додаючи до моїх слів потрібні пояснення і доповнення, щоби ними конечно всіх заохотити до сповнення свого обов'язку, що його з року на рік відкладають, наражуючи себе на страшну небезпеку.

Чи ви цілком вже не дбаєте про вічне спасіння? Чи для вас цілком байдуже, де після смерти підете, чи у вічну радість з благословенними, чи у вічний вогонь з проклятими дияволами? Чи ви не бачите й не розумієте, що не можете бути спасені, коли для спасіння нічого не зробите?

Чи ви не чули ніколи Христової притчі про 10 дів, з яких тільки половина спаслася, а друга половина є, в оповіданні Христа, образом і символом тих, що пропадають на віки. Христос називає їх—"нерозумними" дівицями! А ви, що відкладаєте покаяння, поступаєте гірше від них і ставляєте себе в гірше положення перед страшним маєстатом Всев. Бога, Судді живих і мертвих. Дівиці, як тільки спостерегли, що їм може забракнути оливи до світильників, себто Божої благодаті до життя душі, просили мудрих позичити їм, а коли ті відмовили, пішли купувати. Бачите, вони дбали про те, старалися, хотіли купити, а опісля і молилися, кричали: "Господи, Господи, отвори нам!" А однак почули страшне слово: "Не знаю вас".—Що ж чекає вас, коли не сповняєте ні десятої части того, що тамті нерозумні дівиці?

Чи ви не чули притчі про таланти, коли то прийшов пан робити рахунок зі слугами і коли то кожний відбирав нагороду за свою працю? Останній відніс панові цілий даний йому, чи радше позичений талант; не змарнував його. А однак почув страшне слово: "Непотрібного слугу вкиньте в тьму кромішню, там буде плач і скрегіт зубів". А ви даний вам талант: природні дари тіла і душі, так марнуєте! А дари благодаті: Хрещення і інші Таїнства Христової віри,—скільки ласк, скільки дарів марнуєте? Чи ж не боїтеся, що і ви може почуєте слово: "Лукавий слуго і лінивий",—коли ви гірші від тамтого в притчі. Він о ціле небо ліпший ніж ви. А коли в церкві священик читає притчу Христо-

ву про Божий суд, чи не боїтеся тоді почути те слово: "Ідіть від Мене прокляті!" Бо де ж Ваші милосерні діла, де ж любов ближнього, де ж убогі, накормлені чи приодіті? Чи ви не знаєте, що написане в св. Письмі, що треба нам "зо страхом і трепетом працювати над своїм спасенням" (Филип. 2, 12)? А де ж у вас праця над спасінням? Де ж страх перед Божим судом? Живучи так, як ви живете, не можна спастися. Не годиться так жити! Наражаєтеся на певне засудження! Чи ж ви не чули ніколи, що пише в свому посланні св. Петро (I. Петра IV, 18): "Коли праведний ледве спасається, то безбожник і грішник де буде міг показатися?" І праведним, тим, що часто сповідаються, трудне спасіння,—і їм треба зусилля та праці, і їм треба покаяння та покори,—на чім же ви опираєте думку, що спасетеся, коли нічого з того не робите, що треба робити? Не тільки не дбаєте про те, щоб кормити свою душу Найсв. Тілом і Кров'ю Спасителя Христа, не тільки не змиваєте душі з гріховного бруду, що його само життя наносить, але й стягаєте на себе Божий гнів проклонами, нечистотою, людською кривдою, безбожними бесідами і такою байдужністю на всьо, що святе! Замість жити по Божій волі, ідете дорогами похоті—в розпусті, пристрастях, пиянстві" (I. Петра, IV, 3). Просто стягаєте на себе скору погибіль (II. Петра, II. 1). Стидаєтеся визнати свої гріхи в сповіді? А якже потрапите перенести стид, коли всі ваші діла, ваші гадки будуть виявлені на Христовому суді, коли на Божому суді отворять всі книги совісти, в котрих записані ваші гадки, слова і діла? Стидно вам сповідатись перед знайомим священиком? А хто ж вам каже якраз до нього йти? Хто ж вам боронить сповідатися у такого, що вас не знає? Зрештою, коли не було вам стидно грішити, то най же не буде стиду й упокоритися! Покора лікує гріх; ця покора потрібна, не бійтеся її! І хоч цей лік гіркий, то треба його випити! Бо тільки про те йде, щоб вернулось здоровля.

І не можна відкладати цього повороту до здоров'я, не можна чекати якоїсь іншої, ліпшої нагоди. Бо хто ж вам сказав, що дожієте до других Великодніх Свят? Чи ж бачили ви много людей, що рік, а навіть місяць перед смертю напевно знали, що умирають? Навіть такі недужі, по яких всі бачать, що зближається їм остання година, надіються ще на будуче, роблять всілякі пляни. Кажете: Сьогодні або завтра підемо в те місто і перебудемо там рік і торгуватимемо і зиск матимемо; так кажете ви, що не знаєте, що завтра буде. Бо що є ваше життя? Парою є, що на короткий час являється, а опісля щезне" (Як. IV., 13-14). Ви пречінь не хотіли би вмирати в такому стані, в якому ви є сьогодні, себто в стані тяжкого гріха. А ви саме в стані тяжкого гріха, бо й це вже є тяжким гріхом опустити на Пасху св. Причастя;—це гріх непослуху для св. Церкви, нашої матері. І хоч би ви іншого

гріха й не мали, то той один вистарчить на засудження,—той один гріх ділає, що ви заслуговуєте на відкинення від Бога.

Християнське життя, Дорогі Браття, таке, що виглядає воно наче тісні ворота. Дорога, що веде до спасіння, вузка; треба труду й праці, щоб нею йти. Живучи так, як живете тепер,—пропадете на віки; це не тільки можливе, але правдоподібне. Ось пригадайте собі те слово Христа: Хтось Його писав: "Чи мало є тих, що спасуться?" Христос відповів: "Старайтеся увійти через тісні ворота, бо многі, кажу вам, будуть старатися увійти і не зможуть. А коли встане господар дому і зачинить двері, зачнете на дворі стояти та стукати в двері кажучи: Господи відчини нам! І відповідаючи, скаже вам: Не знаю вас, звідки ви. Тоді зачнете говорити: ми їли перед тобою і пили і на наших дорогах Ти навчав. І скаже: Кажу вам, не знаю вас, звідки ви! Відступіть від Мене всі, що творите неправду. Там буде плач і скрегіт зубів". (Луки XIII, 24-27).—Дивіться, стукають у двері, впрошуються, хотять увійти та—запізно, двері замкнені!

Уважайте, Дорогі Браття!. Ви цього року не сповідалися у Великодні Свята! Не відкладайте ж сповіді на другий рік, не чекайте до другої Пасхи! Кожної днини можна сповідатися, а хто в тяжкому грісі, той й мусить сповідатися.

Не чекайте заходу сонця; нехай сонце не заходить на душу, сплямлену тяжким гріхом! Не відкладайте до завтрішнього дня, як можете сьогодні; то справа надто важна, надто свята, щоб годилося бути таким байдужим! Віддавна закидає тобі совість, що маєш гріх, може й не один,—може й много тяжких гріхів, може й святокрадські сповіді і Причастя,—може затаєння в сповіді тяжких гріхів, може Причастя без стану освячуючої Божої благодаті, а ти не маєш тієї сили, щоби встати, як блудний син, і вернутись до милосерного Батька, що чекає на тебе! А не маєш тієї сили, бо не просиш про неї. Покаяння—це дар з неба, про який треба усильно просити. Ти навіть не маєш охоти каятися, бо ти не просив і про тую добру волю. Але від часу до часу приходить тобі на думку: може би висповідатися?... Це теж Божий дар; то благодать Божа наче стукає до твого серця і кличе до покаяння. Не будь же глухим на той поклик і на голос Церкви, що тебе напоминає. А якщо твої гріхи дуже тяжкі, як ти, Сердешний Брате, не сповідався від довгих літ, або як ти може від дуже давна добре не сповідався, як може через ціле життя затаював найтяжчі гріхи в сповіді, то постанови висповідатися тепер, в цьому місяці нашої Небесної Матері! Віддай Їй тую сповідь; поручи своїй Матері тяжку недугу своєї душі, проси Її про все, чого треба до здоров'я. Нехай Вона візьме тебе за руку, нехай поведе, навчить, нехай випросить ласку щирого покаяння, доброї сповіді і святого Причастя.

А коли Преч. Діва доведе тебе до того Причастя, то вже на будуче не вертайся до давніх гріхів, а передусім не вертайся до тієї небезпечної практики на довго відкладати сповідь. Зараз на другий день після Причастя, якщо можеш, приступи вдруге до Причастя, заки ще душа чиста і совість не закидає тяжкого гріха, можеш причащатися й без сповіді. Запричащайся бодай 3-4 разів; тим способом надоложиш за давні Причастя і за давні гріхи, тим способом здобудешся може на Божу любов і любов ближнього, про яку написане, що покриває множество гріхів. І зачни вже нове життя, зачни вже приготовлятися на тую хвилину, коли Бог покличе тебе до себе. Не знаєш скільки літ Бог призначив тобі ще жити, може їх вже не много. Нехай же вони будуть літами праведного християнського життя. Най будуть такими, яким повинно бути життя християнина—приготуванням до вічности,—за поміччю терпеливого несення хреста і збирання заслуг та вірної, щирої служби Всев. Богові, якому най буде честь і слава во віки!—Амінь!

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРОГОЛОШЕННЯ
рішень Епархіяльних Синодів.

(Докінчення).

Крім відкликання чи цофнення закону є ще два способи, як епарх. закон перестає існувати. Перший,—коли вірні в епархії від першої хвилі закону не приймають і навіть не зачинають заховувати, а другий,—коли після приняття закону усуваються від нього противним правним звичаєм. Щодо першого випадку,—то треба передусім сказати, що взагалі закони, а зокрема церковні закони, не залежать від приняття, чи одобрення народу. Тому неприйнятий закон є відразу вповні важним і вірні грішать, якщо його не слухають.

Закон перестає існувати з волі законодавця, який не може хотіти обов'язувати підлягаючих його судовласті, коли заходить такий спротив проти його закону. Коли він знає про той спротив і легко міг би домагатися послуху, а того не робить, то тимсамим мовчки закон відкликує. Коли ж не знає про спротив, тоді треба уважати закон вже необо'язуючим після одного року або й кількох літ.

Значне довшого часу треба на те, щоб обов'язок, зразу прийнятий, усунути наступним противним правним звичаєм. Такий звичай стає законом, але тільки тоді,

а) коли: є раціональний, себто непротивний Божому і природному праву, ані не зганений загальним приписом церковного права;

б) коли не був введений наперекір законодавцеві;

в) коли прийнятий добровільно та заховуваний більшою частиною суспільства та в більше випадках—не поодиноких, а часто повторюваних;

г) коли був одобрений згодою законодавця, не так особисто і виразно висказаною, як радше тою законною згодою, що є висказана в загальних законах, канонах або звичаях, які одобрюють звичаї та рішають, що такий звичай усуває противний закон. Такий звичай, з тими всіми прикметами, стається законом після довшого заховування цілою суспільністю. Скільки на це треба літ,—річ непевна; можна тільки сказати, що звичай, противний цивільному законові, рівняється під тим оглядом звичаєві противному церковному законові. Це зависить почасти від того, який важний і як давно прийнятий був закон, що його усуває новий звичай. Найменше треба 10 літ, а найбільше 40, або 100-літнього звичаю. Від обов'язку заховування епархіяльного закону може епархіяльний Епископ звільнити диспензою; на таку диспензу не треба згоди собору крилошан, а тільки раціональної причини.

Епархіяльному епископові не вільно давати диспензи від законів провінціонального собору, бо провінціональний собор вищий від поодиноких епископів і від митрополита. Тому закони провінціонального собору є законами вищої влади для них. Такі рішення провінц. собору можуть бути одначе змінені чи усунені таким самим противним звичаєм, або й новим рішенням провінц. собору,—навіть тоді, коли такі рішення є одобрені Ап. Престолом.

Таке одобрення звичайно не зміняє характеру провінціонального чи епархіяльного закону. Може мати такий характер лиш тоді коли без нього рішення собору не мало би ніякої обов'язуючої сили. Воно є таким для т. зв. народних соборів, або державних соборів, до яких належать епископи одного народу, чи одної держави. Такі собори не є зібраннями знаними у церковному праві; бо воно признає тільки наради епископів, що належать до одної провінції, чи пак патріярхату. Такого теж, потрібного до важности, одобрення Ап. Престолу треба і т. зв. епископським конференціям, себто неканонічним з'їздам чи нарадам епископів. Таке одобрення називають есенціональним, в протиставленні до акцидентального, що відноситься до собору, який має право видавати важні закони. Перше одобрення стається наче законом Ап. Престолу, друге не зміняє характеру закону і тому може бути знесене або змінене другим собором. Так само у візантійському праві тестамент, навіть затверджений імператором, міг бути змінений.

З огляду на важність такого одобрення провінціональних со-

борів наведу тут ще іншу ріжницю. Ап. Престол може одобрити провінц. собор або загальним способом in forma communi, або in forma specifica себто може їх одобряти після докладних дослідів і студій над поодинокими рішеннями собору і тоді уживає способу говорення чи клявзулі motu proprio atque ex certa scientia або без тої формулки, при загальній клявзулі церковного права, що ті рішення були справедливі, відповідні і не були противні ні канонам церковним, ні декретам Тридент. Собору, ні Апост. Конституціям. Статути, одобрені першим способом, набирають сили закона Ап. Столиці. З наших провінц. соборів ні один не був апробований тим способом.

Вертаючись до законів епархіяльних соборів, скажемо, що вони зачинають обов'язувати з хвилею їх проголошення на соборі, себто на торжественній соборовій сесії. Не може бути торжественнішої форми проголошення, як саме така. Тому соборова сесія є природно хвилею, в якій закон зачинає обов'язувати. Ті Отці, які не є приявні на сесії, можуть про той обов'язок ще не знати і через те можуть не виповняти свого обов'язку без вини. Очевидно, безвинне це незнання уступає з хвилею, коли довідаються про проголошення.

Може однак собор, чи радше епарх. епископ на соборі і за згодою собору вирішити й іншу хвилю, від якої ухвали набирають законної важности. Так напр. на соборі з р. 1941 всі обрядові правила, які відносяться до Служби Божої св. Йоана Золотоустого, мали зачати обов'язувати щойно від початку 1942 р. А рішення Рим. Конґреґації, при якому було заповіджене видання осібного ще Типікону, вчинили деякі зміни та доповнення до цих обрядових правил. Вийшло таке, що з ухвалених собором правил деякі обов'язують, а деякі рішенням Конґреґації або змінені, або усунені. А що праця над порівнянням тексту рим. Літургікона з правилами нашого Собору, передбачена і заповіджена ним, досі собором не зроблена, можна положення так означити, що ті правила сталися сумнівними. І той сумнів потриває ще через якийсь час, себто до хвилі, коли отримаємо римський Типікон і примінення наших правил до нього і до римських видань. Одначе праця Собору над тими правилами не була безхосенною. Бо навіть з поверховного порівняння наших правил з рішеннями і виданнями Конґреґації показується, що в переважаючій більшості наші правила відповідають вповні римським рішенням, бо тільки в кількох пунктах від них відступають. Римська комісія пішла в дуже многих точках за нашими радами і римські рішення наче одобрили нашу працю на Соборі.

Писано в тиждень Мироносиць між 20-24. квітня 1942.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРАВИЛА АЕПАРХІЯЛЬНОГО СОБОРУ 1941. РОКУ

До декрету про "Культ Непорочного Зачаття Пресв. Богородиці".

1. Собор віддає під покров Пресв. Непорочно Зачатої Діви Марії львівську АЕпархію, усі парохії, церкви, християнські родини і християнські душі, благаючи Пресв. Богородицю о випрошення у Всевишнього милосердя для страждаючого народу в тих лютих часах війни. Під Її св. Покров віддає Собор передусім справу спасіння вірних, поручених нашій опіці, справу звершености священиків і цілу їх душпастирську працю.

2. Собор поручає горячо Духовенству так працювати, щоби кожного християнина допровадити до щирої синівської любови супроти Пресв. Богородиці.

3. Нехай кожний священик зрозуміє, що лишень тоді буде добрим душпастирем, коли в його проповідях буде, наче промінь з неба, блестіти думка надприродної чистоти, до якої кожний християнин мусить стреміти.

4. Нехай кожний душпастир буде пересвідчений, що щойно тоді буде, мимо хрестів життя, правдиво щасливий, коли з любови до нашої Небесної Матері працюватиме над ділом Її Сина та що до правдивої любови Христа найскорше дійде через любов Матері.

5. Собор поручає особлившій увазі і дбайливости катихитів таку працю над дітьми, щоби вони якнайскорше перейнялися любов'ю до Небесної Матері.

6. Собор поручає і одобряє усі брацтва, в яких християни віддають Богородиці особливіший культ, а в тих брацтвах одобряє особливішим способом посвяту і віддання себе під покров Богородиці.

7. Собор поручає особливішим способом молодшим священикам дуже старанно обробляти Марійські проповіді на всі Богородичні празники, з яких то проповідей легко буде черпати коротеньку науку при майському Богослуженні.

8. Сповідникам поручає Собор тепло заохочувати каянників до любови Богородиці, особливішим способом тих, які упадають в нечисті гріхи. Сама побожна думка про Непорочне Зачаття є для них ліком.

9. Коли проповідник, чи сповідник, в своєму приватному житті не відчуває того тепла любови супроти Богородиці, нехай тим усильніше поміщує хоч би в усіх проповідях і в усіх радах, даваних каянникам, кілька теплих слів про Богородицю. Тим способом виробить собі сам чесноту, таку конечну кожному христия-

нинові, а таку необхідну священикові.

10. Хоч східна вервиця, зложена зі 100 зерен, з котрих кожне десяте є більше,—є з передання батьків призначена на те, щоби служити до відмовлювання т. зв. Ісусової молитви, може однак бути уживана—по практиці, яка чимраз більше приймається у наших вірних,—до відмовлювання на дрібних зернах "Богородице..." а на грубших "Отче наш..." при рівночасному розважуванні тайн життя Богородиці і Христа Спасителя.

До декрету про: "Закон".

11. У вихованні християнського народу нехай душпастир прив'язує велику вагу до вироблення в умах людей самого поняття "закон".

12. Собор усильно поручає проповідникам і сповідникам часте повторювання з моральної богословії практику про право і справедливість.

13. В термінології проповідника і сповідника треба дуже усильно стерегтися такого говорення, з котрого виходило би що якийнебудь закон не обов'язує; такий висказ суперечний в самих термінах.

14. Замітка: Коли що є законом, є вже чимсь святим і обов'язуючим; необов'язуючий закон не є законом. Тільки поміж свідомими можна так скорочувати висказ, який повинен так звучати: Те, що ти називаєш законом, що виглядає на закон, не є законом, бо не обов'язує, бо знесений, відкликаний тощо.

До декрету: "Догматичні основи моралі".

15. Справедливо оцінювати, що кому належиться, є незвичайно рідкою прикметою, навіть між людьми, що хотіли би бути справедливими. Тому Собор усильно поручає Духовенству часто випрошувати собі з Неба чесноту справедливости і вправлятися в конечну до справедливости спосібність входити в чуже положення.

16. Собор поручає часто на проповідях пригадувати основне правило справедливости: Хто уживає свого права, нікого не кривдить.

17. Бувають однак випадки, коли то "чиєсь право" є незвичайно тяжке для другого і тоді можливо, що воно тільки виглядає на право, а в дійсності правом не є. І тоді, коли справедливість не наказує уступити від свого права, то це може наказувати християнська любов ближнього.

18. В суперечності двох прав, права свого доходити дорогою процесу може християнин тільки тоді, коли основи того права є поважні і дійсні.

19. Собор радить Духовенству здержувати нарід від процесів.

20. АЕп. Собор усильно поручає Духовенству часто робити з вірними вияви усіх богословських чеснот, а передусім любови.

21. Собор поручає також пояснювати вірним обов'язок любови власної душі і власного тіла. "Хто любить беззаконня, ненавидить свою душу" (Пс. X. 6). Противним Божій любови своєї душі є передусім опущення пасхального св. Причастя, перебування довго в грісі, занедбування духовної науки тощо. Але найважнішим гріхом проти себе самого є самовбивство.

22. АЕп. Собор поручає дуже стисло придержуватися церковного закону, що не позваляє по-християнськи ховати самовбивників. Лиш тоді можливий християнський похорон самовбивника, коли він ділав в стані такого роздражнення нервів, психічної недуги, або високої гарячки, яка цілком відбирала йому всяку свідомість.

23. Душпастирі не залишать часто пригадувати вірним, що тяжким гріхом проти любови тіла є пиянство і ті гріхи нечисті, які підкопують та нищать здоров'я тіла.

24. Душпастирі також пригадуватимуть вірним, що любов своєї власної душі є важнішим обов'язком, ніж любов ближнього, а любов ближніх важнішим обов'язком, ніж любов тіла, бо: "І нам треба класти душі за братів" (І. Йо. III, 16).

25. Любов ближнього обов'язує особливішим способом навіть з важним трудом і власною невигодою помагати ближньому, коли він находиться в крайній потребі.

26. Кожний душпастир повинен плекати у вірних чесноту милосердя супроти терплячих, тому й часто заохочувати повинен до давання милостині, хоч би й малої—зі засади, щоби про ту чесноту і цей обов'язок любови ближнього не забувати.

27. Коли находяться в парохії люди, що уважаються за ворогів і дійсно жиють зі собою у ворожнечі, обов'язком душпастиря так над ними працювати, безпосередньо й посередньо через добрих християн, щоби їх конечно помирити.

28. Душпастир пригадуватиме, що першим і найважнішим обов'язком любови ворога в зовнішньому поступованні є не показувати ворожого розположення душі. Тому й не може відмовляти ворогові таких загальних знаків зичливости, яким є поздоровлення.

29. Дуже усильно буде душпастир перестерігати теж перед всякими проклонами.

До декрету про: "Декалог".

30. При науці про Божі заповіді нехай проповідники часто пригадують вірним, що заховування декалогу є найважнішою основою добробуту і щастя.

31. Нехай не залишають вірних, а особливішим способом побожних християн, приготовляти на терпіння, в яких християнська віра бачить учасництво в Христових муках.

32. Нехай проповідники часто піддають вірним вияв згоди на всі терпіння, недуги і смерть зі всіми обставинами, з якими Богу сподобається їх зіслати.

33. Нехай захвалюють також вияв відступлення душам в чистилищі усіх молитов, жертв і відпустів, офіруваних комусь після смерти.

34. При щоденних молитвах, а й принагідно на проповідях, будуть душпастирі учити вірних докладно по-богословськи побудованих виявів трьох богословських чеснот: віри, надії, любови.

35. Є важною річчю у християнському житті сповняти всі обов'язки супроти людей з Божої любови. Таким властиво повинно бути заховування Божих заповідей.

До декрету про: "Три перші Божі заповіді".

36. Кожний душпастир повинен усильно плекати і виробляти у вірних, а особливішим способом у молодих, розположення до побожнсти.

37. В тій цілі буде дуже дбайливо уникати при Богослуженні всього того, що може разити релігійне чи естетичне почування християн.

38. Повинен часто вихвалювати те, що наш обряд називає любов'ю краси Божого храму і все те, що належить до Божої слави в зовнішних урядженнях. Осібними молитвами просить Церква Бога про освячення тих, що люблять "благоліпіє" Божого храму.

39. Всі обряди, церковний спів, чистість скатертів, якими прикритий престіл, цвіти уложені у стіп Христа в Пресв. Евхаристії, старанно дібране церковне кадило, гарні і цілі церковні ризи, всьо аж до найменшого руху священослужителя і всіх, що при престолі служать, повинно впливати на молитовне і побожне розположення вірного народу.

40. В проповідях буде душпастир звертати увагу людей на незвичайну вагу і вартість чесноти побожности в християнському житті.

41. АЕпархіяльний Собор заохочує наших письменників з-поміж духовенства до старанно обробленого ще раз життя Святих, при чім найважнішою справою буде не тільки історична вірність (себто оповідання леґенд, як леґенд, а не як історичних фактів), але й теплий настрій в бесіді, стилі, образах, порівняннях тощо, який вів би читачів до наслідування чеснот Святих.

42. Кожний проповідник нехай старанно збирає приклади побожности зі св. Письма і життя Святих, щоби ними оживляти і прикрашувати свої проповіді.

43. Нехай усильно перестерігає перед тою формою девоції, що, занедбуючи найважніші нераз обов'язки, шукає тільки насолоди в релігії.

44. Правдива побожність веде й до радісного сповнювання найприкріших обов'язків і до жертвенної любови Христа і терпіння.

45. Собор звертає вже на тому місці увагу Духовенства на незвичайну вагу педагогічну правдиво церковного, себто побожного співу.

46. Не можна досить пригадувати, що найважнішою ціхою правдивої побожности є простота.

47. Промахом проти побожности є кожне слово, висказане в церкві піднесеним голосом і роблені священиком уваги, які бувають гіршим нарушенням порядку, як те, за що картає, або коли звертає увагу на помилку, якої ніхто не спостеріг би.

До декрету про: "Почитання Святих".

48. АЕп. Собор, в почутті вдячности для наших Ангелів Хоронителів, а особливішим способом для Ангелів Опікунів нашої Церкви, нашого народу і діла з'єднання Церков, поручає Духовенству усильно працювати, щоби виробити у вірних якнайбільшу любов і почитання їх.

49. Великому св. Предтечі Йоанові віддає АЕп. Собор опіку над усіми монашими чинами, мужеськими і жіночими, нашої Церкви, благаючи Бога за його посередництвом о многочисленні святі покликання до життя по євангельським радам.—Св. Христовому Предтечі й Хрестителеві враз із патріярхом і небесним Опікуном усіх душ, посвячених Богові у монашому житті, св. Пророком Ілією, горячо поручаємо і посвячуємо усі будучі монастирі на безмежних територіях колишньої російської імперії.

50. Св. Обручникові Йосифові, Опікунові Вселенської Церкви, віддаємо покірно в опіку львівську, галицьку й каменецьку АЕпархію, як рівнож й цілу нашу Церкву та діло з'єдинення на цілому Сході.

51. АЕп. Собор торжественним виявом свого почитання і поклону висказує св. Апостолам і Євангелистам свою безмежну вдячність за дар св. Віри, одержаний за їх посередництвом. Особливішим способом бажає прославити тих св. Апостолів, Євангелистів і Пророків, які лишили нам Богом натхнені книги. Принявши з їх рук цей неоцінений скарб, уважаємо їх нашими учителями, провідниками і батьками.

52. АЕп. Собор звертає увагу Духовенства на те, що почитання усіх Святих дає нам одиноку нагоду віддати належну честь Святим і тим многочисленним батькам і нашим братам, що випередили нас на дорозі до вічного життя і допущені вже до вічної слави. А поміж ними на особливішу честь і вдячність від нас

заслугують ті, що положили життя за святу справу оборони віри і батьківщини. Коли нікому з них, перед рішенням Вселенської Церкви, не можемо віддати культу, належного Святому,—всіх разом, злучених з ангельськими і архангельськими хорами та з преславними дружинами св. Пророків, Апостолів і Мучеників, прославляємо, величаємо і віддаємо їм належний релігійний культ.

53. Молімся про це, щоби Бог покликав з наших рядів св. піснописців, творців канонів і творців обрядових творів, які відновили б в нашій Церкві часи: Романів, Йоанів, Космів, Теодорів, Йосифів і тих других письменників, що їх творами користуємося в обрядових службах.

54. АЕп. Собор поручає священикам усильні молитви в цілі прославлення назвою вселенських Учителів св. Іринея, еп. люґдунського, св. Максима ісповідника і св. Теодора Студита.

55. АЕп. Собор поручає Духовенству усильні молитви в цілі прославлення чудами і вписання в ряди Святих київського митрополита Йосифа Рутського.

56. АЕп. Собор поручає молитвам Духовенства і вірних справу прославлення чудами і вписання Вселенською Церквою в каталоги блаженних і святих єромонаха нашого Студитського монашества Леоніда Леонтія Фйодорова, першого ексарха В. Росії, що після довгих терпінь умер смертю майже мученика.

57. АЕп. Собор поручає священикам дуже часто говорити народові про честь і славу Мучеників згідно з нашою богослужбовою практикою.

58. АЕп. Собор висказує надію, що Бог, вислухуючи наші усильні молитви, дасть нам ту ласку, що з многочисленних жертв большевицької неволі, замучених за прив'язання до віри і батьківщини, стане можливим бодай деяких почитати як святих мучеників, признаних такими осудом св. католицької Церкви.

59. АЕп. Собор поручає Духовенству зробити якнайдокладніші списи убитих большевиками християн, списуючи протоколярно зізнання під присягою тих свідків, які чули вискази большевиків, або бачили їх поступуваня супроти арештованих і вбитих, з якого можна було вносити, що товчком того поступування була ненависть до Христової віри і Церкви.

60. АЕп. Собор поручає усильно душпастирям опіку над родинами і майном арештованих большевиками і вивезених. Імена їх треба списати, заховуючи один примірник в парохіяльних актах а другий відсилаючи до Ординаріяту.

61. АЕп. Собор поручає вписати в "АЕп. Пом'яник" як заслужених для АЕпархії і цілої нашої Церкви мужів померших ОО. Тов. Ісусового, які працювали над зреформуванням Добромильської Конґреґації Ч.С.В.В. В "АЕп. Пом'яник" будуть також впи-

сані як заслужені для Церкви і АЕпархії імена тих ОО. Редемптористів бельгійської народности, які апостолували в нашому краю, або працювали в чині Редемптористів над вихованням монашої молоді.

62. АЕп. Собор поручає Духовенству, особливішим же способом священикам, охочим і спосібним до історичної праці, збирати і зберігати матеріяли, що відносяться до життя наших вірних чи священиків, що їх можна поставити як приклад християнського, святого життя. До таких треба зачислити селян холмської Епархії, що терпіли переслідування, або й смерть понесли за вірність св. вселенській Церкві. До таких належать: о. Кирило Селецький, основник Згромадження СС. Служебниць Пр. Д. Марії, о. Ісидор Дольницький, довголітній духовник Семінарії, Епископ луцький Йосиф Боцян, а з давніх Епископ перемиський Крупецький.

63. АЕп. Собор поручає Духовенству в щоденних молитвах витривало і усильно упоминатися у Бога, щоби зволив прислати робітників у Своє жниво, бо й в нашій Епархії, а сто разів більше поза її границями, жниво велике, а робітників мало. Душпастирі не залишать поручати усильно вірним таку молитву в тому переконанні, що християнський нарід має таке духовенство, яке собі молитвами з неба випрошує.

До декрету: "Іконографія".

64. АЕп. Собор поручає усильно Духовенству розширяти почитання Святих при помочі розповсюдження св. Ікон.

65. Почитання Святих, що безпосередньо веде до почитання й любови Христа Спасителя і Всевишнього Бога в Тройці єдиного, правильно є оперте на відвічному звичаєві нашого народу прикрашувати хати іконами Святих.

66. Собор одобрює напрям мистців-малярів, що бажають вірно придержуватися візантійського стилю.

67. Собор стверджує, що візантійський, або старохристиянський стиль, що був провідником для наших церковних малярів в часі найвищого розквіту українського іконопису, одинокий відповідає предметам церковного малярства, як неменше передвічним традиціям нашої Церкви.

68. Хоч мистець є в композиції св. Ікони зв'язаний іконографічною традицією, може його твір не тільки бути мистецьким твором великої вартости, але просто незрівняним архитвором.

69. Мистець, що посвячує в представленні зовнішніх предметів свою індивідуальність, може її відзискати в тих безконечних прикметах мистецької творчости, якими людська душа дає зовнішній висказ ідеям вічности, святости, маєстату, глибини думки та глибини почування. Бо крім гармонії красок, правильности лі-

ній, простоти композицій, душа, що хоче віддати щось з надприродного і вічного життя, находить премногі форми малярської творчости, в яких проявляється не тільки мистецька краса, але й та неначе бездонна глибінь, що є першою і найважнішою прикметою мистецького архітвору.

70. Собор поручає Духовенству давати молодим талантам малярським напрям немистецьких шкіл та академій, які звичайно спроваджують найбільші таланти на бездоріжжя, а праці в робітні іконописця, при якій належало б вказувати на глибінь і високість мистецької творчости.

71. АЕп. Собор висказує велике признання мистецькій школі іконографії при монастирях Студитського Уставу.

72. АЕп. Собор висказує бажання і надію, що можливим буде чи тій школі, чи якому монастиреві або товариству видавати цілий ряд ікон, які могли би нашому народові заступити неестетичні олійні друки, без ніякої краси ні вартости, що їх розповсюджується тільки з огляду на матеріяльну користь продукції.

73. Собор поручає видати для ужитку малярів український переклад візантійського "Подлинника" по вибраній комісією консерваторів редакції.

74. АЕп. Собор поручає Духовенству пояснювати народові значення церковного малярства (на що дають нагоду пояснювання церковних ікон (іконостасу) при катихитичних проповідях) і перестерігати перед богомазами, негідними бути в церкві, або й образами, що хоч можуть подобатися, не можуть послужити релігійним цілям.

До декрету: "Четверта заповідь Божа".

75. АЕп. Собор поручає Духовенству в цілій душпастирській праці, як рівнож проповідникам і місіонарям у проповідях стало і все мати на оці християнську родину, бо освячення одиниць зависить у великій мірі від освячення родин.

76. Собор поручає усильно всі душпастирські орудники, метою яких є освячення родин: спільні щоденні молитви, спільні відправи для родин, освячення хат, почитання св. Родини в Назареті, Пресв. Христового Серця, Непорочної Богородиці і св. Родини, часті науки про таїнство супружжя, як символу благодаті, приклад власного святого родинного життя, часте представлювання многочисленного потомства як великого дару з Неба, виріжнювання численних і побожних родин та представлювання їх до похвал зі сторони Ординаріяту.

77. Собор поручає Духовенству часте відвиджування християнських родин в парохії.

78. Собор поручає ОО. Деканам при візитації парохії звертати

особливішу увагу на те, чи в селах, що належать до парохії, нема людей, що живуть в дикому подружжі, а можуть подружитися.

79. Якщо впродовж року від часу обняття сільської парохії не є уздоровлені всі такі подружжя, Собор уважає це як тяжку провину душпастиря, що робить його може й неспосібним до душпастирського уряду.

80. Людей, які живуть в дикому подружжі, а не можуть подружитися, мусить душпастир тим усильніше заохочувати до сповнювання бодай всіх інших християнських обов'язків.

81. Душпастир не занедбає зробити для них все можливе, щоби помогти уневажнити давнє подружжя, що стоїть на перешкоді новому.

82. Священик, який свідомо вінчає з подружою перепоною, впадає в суспензу від всяких священодійств, задержану Ординаріятові, а не зважаючи на ту суспензу, стає неключимий першим священодійством.

83. В науці про подружжя не залишать душпастирі пояснити, чим є супружа перепона, а в проповідях будуть часто пригадувати тяжкий обов'язок донести до парохіяльного уряду про супружі перепони, які хто знає, а передусім про перепону силування до подружжя.

84. Собор поручає робити передшлюбні протоколи окремо зі женихом і окремо з невістою при свідках. Коли має найменше підозріння браку свободи волі у невісти, мусить її про се осібно випитати при якійсь нагоді, або й при нагоді сповіді, очевидно не в сповіді.

85. Душпастирі не залишать пояснювати Божу благодать тим образом, яким пояснює її св. Письмо, образом злуки двоїх людей в Таїнстві Подружжя.

86. АЕп. Собор п'ятнує як злочин в найвищому ступені шкідливий і небезпечний так для Церкви як і народу,—злочин надужи-вання подружжя і взиває всіх душпастирів до дбайливої уваги на свою паству і до енергійної боротьби з тим злочином.

87. Собор накладає на подружого референдаря обов'язок при кінці кожного року робити статистику уділених подружих диспенз, себто скільки таких було в кожній парохії.

До декрету про: "Послух для Церкви".

88. АЕп. Собор поручає Духовенству дуже усильно працювати над тим, щоби виробити у вірних, а особливішим способом у молоді, велику любов до єдиної, святої, вселенської, апостольської Церкви.

89. АЕп. Собор пригадує Духовенству, що любов до Церкви є першою і найістотнішою прикметою священиків.

90. Нехай душпастирі не забувають безнастанно працювати

над виробленням в собі і вірних тієї чесноти.

91. Душпастирі будуть часто вказувати вірним на безцінні і безконечні добра, зложені Христом в скарбниці Церкви.

92. Будуть заохочувати їх до частих молитов за Церкву (воюючу і страдаючу).

93. Будуть пригадувати їм обов'язок повного послуху для Церкви, себто для її науки, заповідей, законів і для проводу, який дає.

94. Будуть пригадувати людям обов'язок жертовної помочі для неї, представляючи передусім молоді величній ідеал служити Церкві як священики, монахи і світські люди.

95. Той обов'язок будуть представляти і жіночій молоді, піддаючи їй ідеали посвяти Богові у дівстві і євангельських радах, або жертовних трудах для виховання Святих для Церкви.

96. Душпастирі будуть кілька разів до року пригадувати вірним обов'язок складання матеріяльної лепти на гріш св. Петра.

97. Душпастир буде заохочувати вірних до матеріяльної помочі для Епархії у вихованні клиру.

98. Нехай вірні пам'ятають, що коли мало причинялися своїми лептами до виховання священика, тим усильніше мусять просити про добрих і жертовних священиків для нашої Церкви.

99. Нехай душпастирі піддержують в родичах, яких на це стати, готовість дати дітям вище образування на священиків, або святих світських християн.

100. АЕп. Собор одобрює, потверджує і поручає практику заступати в усіх уступах церковних обрядів, в яких візантійський обряд поміщував поминання царя, заступити словом "св. Церква" у відповідному відмінку.

101. Собор пригадує Духовенству, що священик, який не має церковного духа, може давати правдиве згіршення своїми висказами, перейнятими світським духом.

102. Собор поручає Духовенству виробляти в собі церковного духа рефератами на соборчиках, богословською працею над собою, приготовуванням проповідей тощо. Бо той церковний дух повинен бути у священиків так само, як християнський дух у вірних, тільки у вищому ще ступені.

103. Собор поручає Духовенству старатися у всіх справах життя, а передусім в оцінюванні та говоренні про суспільні справи, держатися науки і вказівок вселенської Церкви.

104. АЕп. Собор одобрює практику нашої церковної провінції додавати шосту заповідь церковну: Злих книжок і письм не читати.

До декрету: "Поза вселен. Церквою нема спасіння".

105. Собор взиває душпастирів і проповідників, щоби в своїх

науках про Церкву сильно підчеркували правду віри, що поза вселенською Церквою нема спасіння.

106. Повинні також з натиском п'ятнувати релігійний індеферентизм, що представляє спасіння рівно можливе і легке у всіх християнських визнаннях, як тезу, що мусить отвирати дорогу вірним до відступства від віри.

107. Повинні перестерігати навіть перед найменшою пересадою в представленні можности спасіння для тих, що не належать до видимого тіла Вселенської Церкви.

108. Також повинні сильно підчеркувати всі прикмети всел. Церкви, а між ними особливішим способом, що вона непобідима, непомильна і одиноко-спасительна.

109. Скріпляючи і піддержуючи вірних надією на безконечне милосердя Христа Спасителя, будуть однак душпастирі представляти з якнайбільшою, по змозі, силою труднощі спасіння і мале число вибраних.

110. Коли прийдеться проповідникам говорити про Боже милосердя, яке може й поганина і невірного спасти, не залишать перестерігати, що відступник від віри, хоч би тільки гріхом проти віри, є у гіршому положенні, ніж невірний.

111. Приналежність до Вселенської Церкви будуть проповідники представляти як незвичайно цінний дар Божий, за який треба часто дякувати Всевишньому, долучаючи усильне прохання про витривання у Вселенській Церкві аж до смерти.

112. Уникаючи всього, що могло би присутних нез'єдинених зразити і відстрашити, будуть проповідники представляти, оскільки безпечніше спасіння тих, що опираються на непобідимій і непомильній Церкві.

113. Братям нашим в В. Україні треба отверто й щиро говорити, що вважаємо їхню Церкву за частину вселенської Церкви, насильством переможців відірвану від пня всел. Церкви. Тим то належать вони до тих, про яких Христос сказав: "Маю і інші вівці, що не належать до цего двора, і треба Мені їх привести і голос Мій почують і буде одно стадо і один Пастир" (Йо. X, 16). Їхня православна Церква має від вселен. Церкви Христові Таїнства, благочестиву віру і святі обряди, тому не є позбавлена орудників благодаті і ми вважаємо її благодатною. Тій Церкві бракує однак живої зв'язі з непомильним учительським урядом всел. Церкви.

Їх віра, будучи вірою всел. Церкви перших сімох вселенських Соборів, є правдивою Христовою вірою, але через довголітній вплив неканонічної інституції, російського правлячого синоду і через письма богословів, що до православ'я сімох перших соборів і старого українського благочестя додають свої, нераз еретицькі науки, та віра української благочестивої православної

Церкви мусить бути доповнена усіми тими правдами віри, що їх пізніше всел. Собори проголосили як правди, що містяться у первісному Божому Об'явленні і скріпити та забезпечити живим і життєдайним зв'язком із непомильним учительським урядом всел. Церкви.

114. Як сповідники будуть мати душпастирі завсіди в пам'яті ті уступи св. Письма, які піддержують страх перед Божим судом і будуть їх уживати передусім тоді, коли матимуть обов'язок лікувати рецидивістів.

115. Сповідники будуть пам'ятати, що мають обов'язок не вірити каянникам, коли після щирого покаяння вернулися до тих самих гріхів. Мають обов'язок відмовити їм розрішення, коли не дають, або коли сповідникові не вдалося викликати в них надзвичайних признак сердешного жалю.

116. Нехай душпастирі не залишать поучувати нарід про страшне нещастя церковної клятви (екскомуніки), в яку християнин впадає через деякі гріхи, досить поміж людьми поширені.

М. О. ч. 1594/41.

В справі фахової освіти ремісн.-промисл. молоді.

Одною з головних основ майбутности українського міста та місточка—то справа освідомлення та збагачення міщанського стану.

Митрополичий Ординаріят поручає всім священикам звертати увагу нашої сільської молоді на те, що під сучасну пору може вона добути фахову освіту в ріжних ділянках ремесла та промислу. Йдучи саме на зустріч потребам нашої ремісничої молоді, зобов'язується Українське Ремісн.-Промисл. Товариство "Зоря" у Львові (Вірменська ч. 25) подавати, так усно, як і письменно, всякі інформації в справі спрямування молоді до відповідних шкіл і варстатів. Це Товариство дбає теж про приміщення та прохарчування напливаючої молоді чи то за харчі (з близьких сіл), чи то за готівку (з дальших околиць). Кошти удержання скалькульовані мінімально.

Митрополичий Ординаріят, ч. 1903.

В справі пільних робіт у святочні дні.

Митрополичий Ординаріят дає власть всім душпастирям, що в їх парохіях нескінчені ще весняні роботи, дозволяти в неділі після Служби Божої,—відправленої скорше, напр. о год. 8,—працювати в полі.

Приспішення Служби Божої треба так проголосити, щоб усі вірні могли бути присутні, й при тій нагоді треба пригадати ще

науку про важність та святість Божого і церковного законів, що наказують святкувати неділю та здержуватись від праці. Лише побоювання перед важкими наслідками з приводу нескінчених на час робіт, оправдують таке вийняткове позволення.

Від Митрополичого Ординаріяту
в день св. Марка.

СВЯЩЕНИКАМ І ВІРНИМ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІЕПАРХІЇ *)

МИР У ГОСПОДІ І АРХІЄРЕЙСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ.

Ювілей 50-літнього священства нашого Митрополита.

П'ятдесять літ тому, дня 22. серпня 1892. р., клячав перед престолом Перемиської Катедри діякон Андрей, монах-Василіянин, і там рукоположенням Еп. Юліяна Пелеша поставила Його Божественна благодать у пресвітерство; там спочила на Ньому благодать Пресвятого Духа, прив'язана до священичого стану. Співом "аксіос" Церква засвідчила, що Він гідний того високого достоїнства.

Того то дня в особі неопресвітера Андрея дарувало Боже Провидіння нашій Церкві нового робітника до Христової винниці, зі звичайною, усім священикам питомою місією: іти, навчати і уділяти св. Тайни. З цією місією станув єромонах Андрей під Христову хоругов до служби Триєдиному Богові і стоїть під нею вірно та гідно вже п'ятдесять літ, відзначений, у восьмому році своєї апостольської праці, повнотою священства, єпископством. Це наш Ювілят, Митрополит Андрей.

Щоб якслід зрозуміти, якого робітника дістала наша Церква в нашому Достойному Ювілятові, треба собі пригадати, якою була наша церковна нива пів століття тому назад. Був це час, коли в нас панував радикалізм між інтелігенцією, молоддю по школах і серед селян. Наставлення загалу нашої суспільности було противне священикам і Церкві,—віра була слаба, захитана. Протидіяння зі сторони духовенства велось перестарілими методами і було невистарчаюче, щоб спинити протицерковну аґітацію радикалів. Москвофільство одних, а лібералізм других не розуміли духа та потреб часу. Докінчена тоді в нас велика реформа єдиного монашого Чина ОО. Василіян була загально фальшиво насвітлювана і так люті вовки не щадили нашого й Христового стада.

В такому то часі покликав Бог до протидіяння лихові та занепадові нашого церковного життя нових людей з новими метода-

*) ЛАЕВ. Р. LV. ч. 6, червень 1942.

ми до обнови. Це були перші після рефрми наші ОО. Василіяни-місіонарі, а між ними наш Ювілят, єромонах Андрей. Місіями, відновою брацтв і апостольством молитви спинили вони антицерковного духа часу і вказали на нове, повніше і живе наслідування Ісуса Христа.

Наш Ювілят відразу висувається на чоло нового напрямку. До року від поставлення в священство призначили настоятеля о. Андрея, як добре підготованого трьома докторатами: права, філософії і богословії, а до того зразкового монаха-аскета, на учителя новиків у Добромилі для виховання добрих монахів і місіонерів, сильних у чеснотах і науках та в характері. Єр. Андрей був для новиків не тільки настоятелем, але й батьком та зразком у всьому, чого вчив. Бо Він точно сам так жив, як учив жити. Хоч слабого здоров'я, не щадив себе і крім уряду магістра новиків сповняв ще уряд заступника настоятеля, бібліотекаря, учителя грецької мови та еклезіярха з відправами в церкві. Він находив ще й час, щоб виїздити на місії, де не тільки проповідав, але передусім у сповідальниці служив Господеві у спасінні душ. Після трьох літ покликаний на ігумена Львівської обителі, був Він одночасно настоятелем місій та комісарем СС. Служебниць і СС. Василіянок. Його душпастирський та місіонарський уряд розвивається з повною енергією і витривалістю, зі свіжим розмахом. Сповідає, проповідає, дає місії і духовні вправи дома і по цілій Галичині, по містах та селах, у Духовній Семинарії для питомців, для священиків і для черниць.

Підпорою для всієї посвяти і ревности мав служити ще й "Місіонар", заложений Ним 1897 р., щоб тим способом якнайширше і постійно будити потребу спасіння душ та служення Богові. Як комісар перевів єромонах Андрей реформу СС. Василіянок, призначених до виховування дівчат. В 1898 р. звільняють його з ігуменату у Львові та призначують на професора моральної богословії і догматики в Кристинополі. Але вже 1899 р., на виразний приказ св. Отця мусить він прийняти епископство в Станиславові.

Діставши повноту священства і нові, трудні заняття Єпископа, а після 1 року перенесений до Львова на Митрополита, не перестає наш Дорогий Ювілят бути в першій лінії священиком, місіонарем і катихитом. І зі себе дає своїм священикам приклад покори, рівноваги духа, згоди з Божою волею, терпеливого ношення хрестів і сталої боротьби з найбільшим злом на світі і найбільшим ворогом Бога—гріхом. Щоби показати, що поправа життя і добре життя не дасться інакше осягнути, як тільки доброю сповіддю, завсіди учив на візитаціях катихизму, остерігав перед затаюванням гріхів на сповіді, а передусім сповідав, приступаючи щоденно сам до св. Сповіді перед Службою Божою. Коли найревніші священики спішили рано до сповідальниці, завсіди заста-

вали свойого Архієрея в церкві, як уже сповідав. Священиче, місіонарське наставлення на зразок і за волею Первосвященика Ісуса та Його Апостолів, вели нашого Ювілята до його широкої унійної праці та місіонарських відвідин своїх бувших вірних, що з нужди мусіли емігрувати, в Америці, Канаді, Бразилії, Босні і до паломництва до св. місць, де ходив Христос і шукав, як добрий Пастир, заблуканих овець.

Добрим пастирем був через п'ятдесять літ наш Найдостойніший Ювілят. Розуміючи вагу добрих священиків для народу, перевів він реформу Духовної Семінарії, і виховав в ній майже все тепер працююче наше Духовенство, що його хвалять наші Браття з Великої України, а навіть Німці-католики, як правдиве народне духовенство. Над свіжим місцем спочинку, над могилою о. Маркіяна Шашкевича, на Личаківському цвинтарі, після привезення його мощей до Львова, в історичній своїй проповіді проголосив наш Ювілят своїм священикам клич: "в народ" і візвав їх до всесторонньої праці для народу та студій всіх народних потреб і болячок, щоб не себе шукали, а посвятилися в цілості для Христа і служення народові. Бо тільки таких священиків-пастирів нам треба на нинішні часи.

Коли, за пророком Єзекиїлом,—Господь жадатиме з рук пастирів-священиків крови упавших грішників, то наш покірний Ювілят зможе спокійно з Апостолом Павлом сказати: (Діян. гл. XX.) "Я чистий від крови всіх". "Бо я не відтягався, щоб вам не об'являти всяку раду Божу". (27-28).—"Я не ухилявся від нічого корисного, щоби вам не проповідати і не навчати вас прилюдно і по домах" (20) (в Холмщині). Я голосив всім "покаяння перед Богом і віру в Господа нашого Ісуса Христа" (21). Я посвятив життя голошенню Євангелія; себе не шукав, а шукав, "щоби тільки скінчити з радістю свою дорогу (життя) службу, що я її прийняв від Господа Ісуса: щоби засвідчувати Євангеліє Божої ласки" (24). "Срібла, золота або одежі від нікого (з вас) я не жадав" (33), бо я тримався засади. що "щастям є радше давати, ніж приймати" (35). Я зробив все, що я міг, щоб сповнити завдання мойого покликання, щоб повести всіх до спасіння, на дорогу благодаті.

Зі щирістю і сумлінням, як говорив до Єфеських пресвітерів у Мілеті ап. Павло, сміло може говорити і наш Ювілят, а ми його священики і вірні, все це перед Богом потвердимо.

Бути п'ятдесять літ священиком—це направду велика благодать! Відслуження тільки одної святої Літургії—це вже велика ласка не тільки для священика, але й для цілої Церкви і цілого світу, покликаного до віддавання чести Сотворителеві. Бо навіть одною Службою Божою, як думають теологи, віддаємо Богові більше слави, ніж можуть її дати всі молитви всіх жителів

землі і неба разом. А коли священик мав щастя відправити кільканадцять тисяч Служб Божих, що за ласка! Скільки "Слави во вишніх Богу", скільки вислуханих прохань у Бога, в імені Ісуса предложених Триєдиному Богові! Чому ж це так? Бо в Службі Божій Син Божий, Богочоловік, Ісус Сам є тим, що жертвує і жертвується і через свойого заступника, священика, приносить Отцеві небесному найдостойнішу жертву. Того хотів наш Спаситель і так зарядив приказом: "Робіть це на мою пам'ятку".

Тому Ювілей п'ятдесятьлітнього священства єромонаха Андрея, нашого Найдорожчого Архіпастира, є передусім празником Господа нашого Первосвященика Ісуса Христа, вічного Єрея. І Його ми в цей день величаємо і Йому сердечно дякуємо, що дав свойому вибраному, Первосвященикові нашої Архієпархії, дожити такої особливішої благодаті, служити Йому, Вічному Єрееві впродовж п'ятдесять літ!

Отже ласкавому Богові нехай буде цього дня вся слава, честь і поклін від усіх вірних Ювілята! Йому в честь і подяку нехай будуть всі наші молитви, співи, святі Причастя і наші постанови вірно служити Богові, і з нашим Архіпастиром і Його священиками гідно Йому віддавати досмертну славу. Бо при такій нагоді можемо тільки сказати зі святим, великим Йоаном Хрестителем: Богові нашому, Священикові во віки і нашому Спасителеві Ісусові, треба рости, а нам маліти.

Бо Господь наш Ісус Христос є і нині знаком, якому спротивляються. Ми, українці, ледве недавно звільнені від царства сатани, свіжо пам'ятаємо, скільки зневаги і поневірки дізнавав Ісус Христос від посланців пекла та від знасилуваних і зведених наших вірних. Тому таке свято, як цей рідкий Ювілей, треба святкувати усім вірним враз із священиками однодушно, публичним і якнайторжественнішим визнанням віри в Первосвященика Ісуса: Ти є Христос, Син Бога живого, Ти наш Єрей во віки, Тобі нехай буде слава!

З усіх Ювілеїв, що ми їх мали щастя святкувати враз із нашим Найдорожчим Митрополитом, цьогорічний Його Ювілей 50-літнього священства для нас наймиліший. Бо в Ньому ми глядимо на нашого Ювілята як на свойого Доброго Пастиря, Богом благословеного нашого Отця духовного, Первосвященика і першого Горожанина та Провідника українського Народу. Коли глядимо на тих 50 літ нашої церковної і народної історії, то бачимо на всіх ділянках нашого життя домінуючий, дуже додатний вплив нашого Достойного Ювілята. І можемо Богові дякувати, що дав нам такого Архієрея, що,—як Мойсей,—перевів нашу Церкву через війни і неволі, де нам і Церкві грозили смерть і загибель, до нинішнього дня, повного надії на краще завтра. Нехай буде за це прославлений Бог наш, що дав нашому Ювілятові силу так

багато добра зробити в такій переломовій, історичній добі нашого життя.

Такий Ювілей треба нам гідно відсвяткувати. Тому заряджуємо:

1. В неділю, 23. серпня ц.р., а в прилучених церквах на Преображення Г. або Успення Богоматері, відправлять усі священики торжественну Службу Божу за "всяке прошення" в наміренні нашого Ювілята і додадуть "Тебе Бога хвалим" при кінці.

2. Після утрені дзвониться на Службу Божу через чверть години.

3. У проповідях звернуть проповідники серця і уми вірних до Бога і завізвуть їх до вдячности супроти Нього за такий для нашої Церкви і Народу дар, яким є 50-ліття священства нашого Митрополита на нашій церковно-народній ниві. Дарунком для Ювілята нехай будуть спільні з дітьми молитви по домах і в церкві та святі Причастя в наміренні, щоб Господь удержував для нас у здоровлі і в силах нашого Найдорожчого Ювілята на щасливі ще Многі Літа і дав Йому до помочі в спасінні душ якнайліпших священиків.

Благословення Бога нашого нехай зійде на вас усіх і остане з вами.

Дано в день народин Церкви, на Сошествіє Св. Духа 1942 р.

З Митрополичого Ординаріяту:

✠ НИКИТА, Епп. Патар.
Генеральний Вікарій.

ВИДАННЯ НОВОГО СЛУЖЕБНИКА

Коли перед роком писав я письмо про обряди і коли ми на АЕп. Соборі зачинали перегляд приписів Служби Божої Йоана Золотоустого, думали ми, що мине ще кілька літ, заки в Римі вийде нове видання Служби Золот. Сталося інакше. Вже в січні ц.р. отримали ми римське видання з двома обіжниками, які могли появитися ще в січневому числі Л. АЕп. Відомостей.

Передусім щирою радістю мусимо привитати нове римське видання та виразити св. Римській Конґреґації, св. Ап. Престолові вдячність за те рішення. Воно станеться безумовно початком нової епохи розвою діла з'єднання. З одної сторони сам факт, що наше Духовенство зачне уживати Служебника, в якому поміщена тільки служба священика і діякона, причиниться до розділення тої служби від усього того, що належить до дяка, зглядно до віруючого народу. Положить раз назавжди кінець практиці запозичати з латинського обряду деякі західні звичаї. Та-

ким звичаєм було печатати Служебники, в яких містився Апостол, Євангеліє, тропарі, кондаки, антифони, прокімени тощо, цілого року. Новий Служебник закінчить раз назавжди зміни в обрядах, які могли би змодифікувати зчасом літургійне наше право і розбити обряд нашої Церкви на відмінні епархіяльні обряди, ріжні від того обряду, який уживають наші нез'єдинені брати. Раз назавжди наші брати нез'єдинені зрозуміють теж, що Ап. Престіл не тільки не наміряє накинути нам латинського обряду, але дбає про те, щоби наші обряди були заховувані без ніяких змін. Від Берестейської унії лишав нам Ап. Престіл широку свободу, висказуючи тільки бажання, щоби ми наші обряди і звичаї заховували без мін. А ми самі, уживаючи тої свободи, зчасом розділилися в обрядових практиках, бо деякі з наших священиків трималися одних, а деякі знову інших обрядових звичаїв. Тому ми самі, себто наші Єпископи, просили Ап. Престіл, щоб усунув ті різниці в практиках і своїм рішенням усталив норму обрядів в Богослужбах. На наше прохання велів св. Отець видати усі наші церковні книги, з котрих перша появилася оце Служба св. Йоана Золотоустого.

При рішеннях нашого Собору було предвиджене, що наші рішення мали бути примінені до римського видання. Римська Конґреґація заповідає ще видання Типікону, який доповнятиме приписи Служебника. Коли нам було можливе видати у Львові без ніяких змін римський Служебник і коли, як надіємося, буде він в руках Всеч. Отців заки сьогоднішне наше письмо вийде в VI. ч. "АЕп. Відом." поволі приступатимемо до впровадження тих змін, що їх узаконнили АЕп. Собор з 1941. р. і римське видання. Це буде почасти обов'язок і право АЕп. Собору 1942. р. Тому наше письмо з 17. травня 1941. р. "Про обряди" проголосили ми на соборовій підготовній сесії з дня 21. травня н. ст. ц.р. як декрет собору. До нього долучаємо сьогоднішне наше письмо і відтак в порозумінні з цією соборовою комісією і підготовними сесіями Собору уложимо в правилах спосіб введення в життя нових літургійних приписів.

Доки не маємо заповідженого римського Типікона, а Собор не ухвалив тих правил, нові приписи не обов'язують. Не обов'язують і літургійні правила, ухвалені на Соборі 1941. р. В міру одначе, як Всеч. Духовенство доходитиме до пізнання нових приписів, можуть Всеч. Отці поволі впроваджувати в життя ті поправки наших літургійних звичаїв, які ухвалив Собор і до яких обов'язує римське видання.

На вступі мусимо ствердити, що римське видання майже в усіх точках відповідає рішенням нашого Собору. А що рішення нашого Собору стверджували і одобряли тільки практики більшости нашого Духовенства, лиш в немногих і несущних точках

прийдеться нам впроваджувати зміни чи поправки в наших відправах. Коли священик при відправі Служби Божої може зробити таку поправку, без звернення уваги присутних вірних, повинен так поступати. Коли би одначе зміна, чи поправка мала разити, то треба на разі здержатися з уведенням поправки в життя. Прийде хвиля, коли та поправка стане обов'язуючою, але й тоді треба буде її впроваджувати так, щоби не викликати ніякого здивування; треба буде річ народові пояснити і представити причини, які спонукали римську Конґреґацію і наш АЕп. Собор до введення таких змін.

Певна річ, що наміром Апостольської Столиці є привернути нашому обрядові деякі приписи східного літургійного права, які поволі затрачувалися у нас через деякі практики частини Духовенства, але без сумніву не наміряє Апост. Престіл переводити нагло і без достаточного приготування змін, які можуть разити декого з поміж наших священиків і вірних. Ця обставина, що в духовних семінаріях і новіціятах монаших чинів поручено виховувати молодь в дусі бажаних Ап. Престолом змін, а водночас дозволено старшим священикам заховувати у приватних відправах свої дотеперішні звичаї, вказує безперечно на бажання перевести зміни не нагло, при поминенні і усуненні, а не переломлюванні усіх можливих труднощів.

Саме уживання малого нового Служебника впровадить деякі зміни, а може скорше треба би сказати: усуне деякі хибні практики. Такою хибною практикою, що дає нераз нагоду до згіршення, треба би назвати уживання на престолі подушки під книгу Служебника. Та, досить незграбна практика, стаєсь підставою нераз до згіршення, бо треба уважати згіршенням уживання тої подушки під коліна священика нпр. при коліноприклонних молитвах П'ятдесятниці. Буде усунений теж злий звичай давати діяконам на пульт великий Служебник до діяконування.

Зміни чи поправки, бажані Ап. Престолом, є того роду, що не усувають відрубних приписів літургійного права нашої церковної провінції, себто рішень Замойського Собору. Ті відрубності однак представляються так, що позволяєсь уважити їх неначе виїмковим провінціональним приписом, який не становить ще відмінного літургійного права. Обряд нашої церковної провінції дозволяєсь уважати тотожним з обрядом греко-слов'янським або візантійсько-слов'янським, як його тепер в Римі називають. Наші церковні книги, себто літургійні книги, видані з узглядненням рішень Замойського Собору, називає римська Конґреґація "Recensione ruthena", у протиставленні до того, що Конґреґація назвала "Recensione Vulgata". Тою назвою признала Конґреґація обряд зі змінами Замойського Собору тільки як відміну загального візантійського слов'янського обряду, а не як окремий обряд. На-

звала його "текстом руським", (ruthena), щоб неначе пригадати, що його уживала наша Церква, коли лучила в одну церковну провінцію два руські народи—білоруський і український. Може в тій назві є і вказівки для білорусинів, повертаючих до церковної єдности, що та рецензія чи текст відповідає їх традиціям церковним більше, ніж загальний текст візантійсько-слов'янський.

Зміни, введені Замойським Собором, представлені в тексті Літургікона так, що епархіяльним єпископам, незв'язаним обов'язком заховувати Замойський Собор, дане право ті зміни опустити. До тих змін належить теплота. На підготовних сесіях нашого собору з 1941. р. були священики, які не хотіли поміщувати в нашому виданні ніякої згадки про теплоту. Та Собор ухвалив цілий уступ про теплоту в виданні Служебника помістити, з увагою, що по ухвалі Собору Замойського теплоти не вживається в нашій церковній провінції. Римське видання поміщує той уступ, але в дужках (скобках). (Порівняй ст. 109 і 110). Пояснюючи той знак (на ст. 151) дозволяється епархіяльному єпископові рішати, чи так представлений припис має бути захований, чи ні. Тої власти Єпископи нашої церковної провінції не мають. Так само слово "і Сина" в символі віри (на стор. 84) (додаток Собору Замойського) є взятий в скобки і не поміщений в т. зв. "Recensione Vulgata". Для пояснення того треба пригадати, що св. Престіл не домагається від повертаючих до церковної єдности східних Церков, чи людей, визнавати тим словом походження св. Духа від Отця і Сина у Символі віри. Очевидна річ, що дозвіл пропустити це слово, не є згодою на заперечення того походження. Хто говорить, що св. Дух походить від Отця, не заперечує, що походить і від Сина, а радше в першому твердженні включно поміщує і друге. Бо коли св. Дух походить від Отця, то тим самим походить і від Сина, чи через Сина, як говорили усі Отці східної Церкви. Отець зі Сином є "одним" та різняться між собою виключно тим, що один є Отцем, а другий Сином. Заховався м. і. примірник ісповідання віри київського митрополита Йосифа Рутського, в якому немає того додатку: "і Сина".

Ми, в галицькій провінції, не могли би прийняти Символ віри з пропущенням слова "і Сина" не тільки з приводу обов'язуючого нас Замойського Собору, але й з огляду на нарід, для якого таке пропущення могло би бути правдивим згіршенням. З тієї самої причини єпископи Карпатської України, Югославії і Америки, необов'язані Замойським Собором, як територіяльним законом, мають вправді це право, але його не можуть уживати, бо у них нарід привик відмовляти "Вірую..." з тим додатком. Але нпр. ексарх Білоруси, якщо є, може уживати і казати уживати Символ віри без того додатку, навіть тоді, коли би з нами уживав того самого руського тексту Служебника.

Передаючи Всеч. Духовенству новий Служебник, прошу на соборових сесіях, в яких будемо обговорювати ще кілька разів справу введення змін нового Служебника, предкладати сумніви чи труднощі, щоби АЕп. Собор міг в ряді правил унормувати його уживання.

В тексті нового Служебника находяться уступи, які можуть видаватися похибками, чи то відносно слов'янсько-церковної мови, чи з огляду на уживані в нас тексти. Треба завважити, що мовна сторінка не була мабуть предметом ні більших дослідів, ні ніякої дискусії при приготуванні того видання. Ішло передусім про т. зв. "рубрики", себто про обрядові приписи.

У Ватиканській Бібліотеці находиться рукописний Служебник, якого уживав Київський Митрополит Ізидор. Текст того Служебника є мабуть тим текстом, якого держалися редактори римського Служебника. Обрядова Комісія римської Конґреґації не вдавалася в глибші досліджування цілої історії літургійних наших текстів X. ст. Прийняла найстарші тексти, які мала, а мала той текст Ізидора, що сягав може XIV. ст. І не могла інакше поступити.

Ми так само поступили, коли кілька літ тому назад зачали застановлятися над дефінітивним мовним усталенням наших літургійних текстів. Гадки вчених лінґвістів так розходилися, що ні в одному пункті не можна було осягнути однозгідности думок.

Мова наших літургійних книжок правильно називається староукраїнською мовою. Вона є властиво староболгарською мовою, зукраїнізованою впродовж довгих століть українським народом. Той процес українізації був переводжений несвідомо життєвою практикою так переписчиків як теж й попів і дяків, що уживали церковних книг і непомітно вводили деякі зміни. Правопис не був ніколи контрольований вченими мовознавцями. Літургійні реформи П. Могили в Києві і Нікона в Москві,—перша значно більше ніж друга,—поправили тексти, але без граматичної системи; вони усунули деякі разячі похибки та впровадили до певної міри одностайні наголоси. В цілому ряді наших видань від XVI. ст. не слідно поважнішої праці граматиків над нашим текстом. З того виходить, що порівнюючи ріжні видання і рукописи, знаходиться без кінця варіянтів, поміж якими можна би може вибрати найпоправніші тексти, але ледве чи удалося б усталити якісь сталі мовні норми. Після довгих дискусій і многих цінних праць знатоків староукраїнської мови, між якими з признанням і вдячністю треба нам згадати пок. професора Д-ра Ярослава Гординського, ми дійшли до переконання, що найліпше тої квестії наразі не торкати та прийняти пересічний текст наших літургійних книг—так, як він находиться в наших старанніших виданнях. Здавалося також, що ліпше наразі не розв'язувати ріжних

проблем, що відносяться до наголосів, а лишити їх до хвилі, коли буде можна опертися на наукових дослідах над багатшими матеріялами, як ми у Львові могли мати. Та праця над мовною сторінкою текстів, могла би і повинна би доторкатись не тільки правопису, але й лексикографії. Та праця тим трудніша, що сам грецький текст, перекладами якого є наші літургійні тексти, не є достаточно усталений. В бібліотеці Ґрота-Ферратського монастиря в Римі находяться давні корректи римського видання Минеї (1888-1901), робленої, не пам'ятаю, вже на якому старому виданні, покійним знатоком грецької мови і обряду о. Ґассісі. У тому поправленому старому тексті є не тільки справлені друкарські похибки, але й поправки самої мови, а часом і стилю. Наші вчені будуть спонукані до дослідів над староукраїнським і грецьким текстом тоді, коли прийдеться усталити для київської митрополії український переклад літургійних текстів.

Коли Бог дозволить і нам працювати в Великій Україні, прийдеться правдоподібно й нам в душпастирській праці уживати української мови в Богослуженнях. Ця справа в нашій церковній провінції неактуальна.

Вертаючись до нового видання Служебника скажемо ще, що хоча цілий його текст є вийнятий зпід поправок, що їх хтонебудь міг би робити, то правдоподібно можна і годиться зміняти інтерпункцію. Не тільки тому, що в них у всіх літургійних виданнях трапляється много просто друкарських похибок, але ще й тому, що інтерпункції до тексту не належать, а є тільки додатками, що інтерпретують текст, але не є ніякою його частиною.

Щоб якслід розуміти значення інтерпункції, треба порівняти її знаки зі знаками, уживаними в математиші або музиці. Усі три роди знаків не є нічим іншим, як символами. Вони означають рід математичного ділання, нераз незвичайно скомплікованого, чи високість, низкість тону та інші сторони, прикмети чи форми інтонації в музиці або співі, чи як в мовних текстах перестанки, зглядно модуляції голосу зв'язані з ними. Усі ті знаки можна би назвати,—так, як математичні знаки,—наказами чи розказами. Бо всі щось принесуть—наказують. Без послуху тому приказові, без звернення на нього уваги неможлива ніяка музика, ніяке читання математичних текстів, але в рівній мірі неможливе й логічне та розумне читання якихнебудь текстів. Просто ніхто не зрозуміє нпр. голосного читання, при якому заховувалось би фальшиву інтерпункцію! Тому й інтерпункція могла би належати до приписаних Типіком незмінних частей літургійних текстів. Так однак не є. Інтерпункція досі до тексту не належить, а є тільки якимись додатковими нотами, що пояснюють, вказують на значення тексту. Знана очевидно річ, що всякі інтерпункції в тексті св. Письма є додатками середновіччя і нікому не снилося уважа-

ти її знаків частиною св. тексту. Так само річ мається у всіх літургійних текстах. А однак значення їх дуже велике. І просто неможливо читати літургійний текст, не звертаючи уваги на інтерпункцію. Інакше треба розуміти два речення, розділені крапкою, інакше, коли вони розділені протинкою. Інше значіння мають слова зі знаком питання, а інше зі знаком оклику. Наведім кілька прикладів інтерпункції, яку, як здається, треба би змінити в тексті нашого Служебника: Коли перед "Вірую" діякон голосить: "Возлюбим друг друга та єдиномислієм ісповіми", то не може після того слова стояти крапка; повинна бути двокрапка, бо відповідь народу є продовженням попереднього речення: "Отця і Сина..." Так само молитва "Достойно і праведно..." не може кінчитися крапкою, бо наступаючі після неї слова: "Побідную піснь..." є продовженням слів молитви і граматично лучаться з її словами. Може навіть й те, що виглядає на друкарську похибку самого тексту, перестає нею здаватися при зміні інтерпункції. Такою похибкою є, як здається, форма: "Тебі приносяще..." після освячення Дарів. В попередній молитві говорить священик: "Поминающе убо спасительну..." і повинно бути без крапки "Твоя от Твоєх Тебѣ приносим... " і—крапка. Слово "Приносяще" виглядає на похибку. Питання одначе чи не можна ту крапку після "Твоя от Твоїх..." опустити й тоді будемо мати: "Поминающе... і приносяще... Тебе поєм, Тебе благословим...". Здається однак, що ліпше виходить значення, коли присудком є слово "приносим", а не слово "поєм".

Ще одно: У возгласі перед "Отченаш-ем" від місця, де кладеться протинка, зависить, чи молитва відноситься до Бога Отця, чи до цілої св. Тройці.

Словом, щоби якслід читати якийнебудь літургійний текст, чи радше, щоби ним молитися, конечно треба читати інтерпункцію, чи звертати на неї увагу. А коли на неї звертаємо увагу, в кожному наче слові знаходило тоді щось, що душу кормить благодаттю молитви. Знаходимо також і глибінь, яка нераз відсланяє нам такі безмежні перспективи, що до осягнення їх треба наче телескопу. Бо кожне слово молитви,—це двері чи віконце в небо. Тільки треба йому з увагою і зблизька придивлятися. До тої уваги накликує протинка чи крапка, приписуючи перестанок, себто хвилю застанови.

Але християнська душа схильна бачити в молитві, себто при читанні літургійних текстів, і в символах інтерпункції якусь глибінь. А до того, коли хто привик до нераз фантастичних, математичних наказів (нпр. знак оклику в математиці) а в значно вищій мірі, людина, що привикла до музичних символів, шукає і знаходить в символах текстів нераз зворушуючі значення. Крапка означає завжди в письмі кінець речення, а для християнина

кінець—то смерть. А що крапку нераз заступає знак питання, або знак оклику, перший може прибрати в очах християнина значення Божого суду, а другий значення або вічної нагороди, себто безконечного оклику радости, або кари, оклику бездонної розпуки. Треба замітити, що знак оклику значно частіше міг би стояти в наших літургійних текстах, ніж дійсно уживається. Нпр. кожний стих великого славослов'я і многих псальмів—то цілком виразні оклики, висказані нераз з таким ентузіязмом, що і буденний знак оклику видався би за слабим, і з того неначе природне бажання і в ньому шукати внутрішнього змісту. А коли вже хто в символах шукає глибини їх значення, знайде може в символі протинки, яка сама собою є тільки "наказом пристанути", чи запрошенням до поклону почитання або до роздумування. І чи ж можна сказати, що це фантастична пересада? Пречінь природа наводить такий образ: Людина, двигнена Божою милосерною рукою з безодні нещастя, яким є гріх, (—а хтож з нас не є таким—?), старається дорогами молитви наблизитися до Бога, шукає Бога. Чиж молитва, а передусім літургійна молитва, не є таким діянням душі? В такому розположенні натрапляє на символ, що її каже—кінець. Повна жалю за гріхи, відповідаючого природі, але надприродного розположення Господнього страху, стає і думає про кінець життя, про годину суду, про належні її кари. А коли на молитовній дорозі у небо раз-за-разом, майже за кожним кроком чує наказ: "ставай", тоді це розположення без ніякої хоробливої фантазії каже її падати перед престолом Всев. Бога.

І так, у молитвенному читанні літургійних текстів, коли воно злучене зі священичим діянням приношення жертви, діянням найважнішим, найсвятішим і найвищим, до якого може бути покликана людська природа, людина ведена у небо, має на кожному кроці не тільки нагоду, але й виразні натяки на те, що є у кожній молитві одиноким конечним розположенням, на покірне пониження себе перед страшним маєстатом Всев. Бога. А при тому Церква наче безнастанно пригадує увагу, яка неможлива при поспіху. Так зоружена християнська душа наближається до Бога, оглядаючи у вічних правдах віри, що пересуваються перед її очима, ціле Христове діло відкуплення, в якому як душпастир має брати участь.

Таким або подібним до того є читання літургійних текстів, коли воно є молитвою. Так буде виглядати читання літург. текстів бодай у початкуючих; ліпшим виглядатиме воно у звершених. Чи можна назвати молитвою таке читання, при якому душа або мало думає про те, що робить, або не звертає уваги на то всьо, що пересувається перед її очима? Так читати,—то співати чоло-

вікові, що не має поняття про музику. Так читати, то читати математичні трактати не знаючи нічого про математику.

Супроти того треба заєдно і радити і поручати і пригадувати Всеч. Духовенству безнастанну працю над молитовним читанням літургійних текстів. Чи то при священичих діяннях, чи поза ними, як приготовування до них, є воно незвичайно хосенне для священичої душі. Передовсім тому, що відслонює перед її очима роскоші духовного життя, про які і не мріє людина, що не досвідчила, чим є літургійна молитва. Крім того таке молитовне читання вводить душу у духовне читання передусім святих книг Божого Об'явлення, а відтак і в читання богословських, аскетичних, а найліпше простих побожних книжок і в те життя, що є,— та повинно бути, питомим життям священика, життям молитви.

Писано в понеділок св. Духа, 25. травня н. ст. 1942.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

КУЛЬТ ХРИСТОВОЇ ЛЮБОВИ

(З ДЕКРЕТІВ АЕП. СОБОРУ З Р. 1940)

В І. Христі—спасіння людства.

Впродовж майже 20 століть намагається ціле людство, що прийняло Христа Спасителя і бажає в Ньому знайти вічне спасіння, усіми зусиллями людських душ,—розуму, просвіченого вірою, і волі, освяченої любов'ю,—пізнати Христа, в якому скриті всі "скарби мудрости і знання". А через Христа і в Ньому старається пізнати Пресв. Трійцю і збагатитися "повнотою розуміння і пізнання тайни Бога в Трійці єдиного" (Колос. II, 2-3). Історія догм показує, як тими змаганнями при помочі і під проводом св. Духа здобувало віруюче в Христа людство, себто св. Христова Церква, чимраз ліпше і повніше розуміння об'явленої науки та як Церква постепенно, чимраз докладніше пояснювала й подавала її до вірування людям. Історія аскези і обрядів христ. прилюдного і загально церковного культу, дисципліни, що серед богословських наук ледве що зачинають розвиватися, показують, як людська душа намагається віддати Христу Спасителеві, по змозі, цілий, належний Йому культ Богопочитання. У тих змаганнях доходить Церква до установлювання празника по празнику, починаючи від празника Воскресення і Сошествія св. Духа, взятих іще зі синагоги, але оживлених і доповнених христ. духом. Історія тих змагань незвичайно цікава, бо показує як людська душа, нічим не вдоволена, заєдно шукає, пнеться вгору, з поодиноких, найприступніших понять і предметів почитання підноситься до таких, які віддавали би Христу чимраз повнішу

честь і славу. Постать Христа, начеркнена Євангелистами та Апостолами, така світла, така висока, що й змагання довгих століть та цілого людства не вичерпають пізнання Того, що в Ньому "мешкає вся повнота Божества тілесного" (Колос. II, 9). І та повнота ніколи невичерпана і ніким необнята, хоча з тої повноти усі впродовж цілих століть безнастанно черпають (Йо. I, 16), силкуючись обняти її та вповні зрозуміти, почавши від Апостолів аж до послідних і найменших з тих, що уже спасені, або очікують спасіння. Людство вдивлене в ту пресвяту, нерукотворену, живу ікону невидимого Бога (Колос. I, 15), якою є Божа Особа Слова Б. в людському тілі. Вдивляються у її безконечно глибоку Божу красу усі святі, а й усі грішники, що мимо гріхів надіються найти в Ньому життя, й не можуть на неї надивитися! Дивляться на те сяєво Предвічної слави, на той образ предвічного Єства, що двигає усьо словом Своєї сили (Євр. I, 3); шукають в Ньому та без сумніву й находять чимраз то нові предмети почитання, чимраз нові титули, любити Його та Йому віддаватися всеціло.

"Шукають Ісуса розпятого" (Мат. XXVIII, 6)—того Первосвященика, що по чину Мелхіседека зложив Всевишньому жертву зі Себе,—Евхаристійну Жертву на хресному дереві. І хрест і жертва і пресв. рани в руках, ногах і з боку і рани терневого вінця і Пресв. Кров, що так обильно проливається на цілий світ,—все те предмети Богопочитання, що при пам'яткових обходах ріжних тайн Христового життя та пригадувані Христової муки і смерти стаються кормом христ. душ.

В пресв. Особі Христа почитає і славить людство Христа в уряді пророка, учителя, проповідника, через якого, чи в якому Всев. Єгова до нас промовляв (Євр. I, 2). І не тільки промовляв, але й промовляє словами Божого Об'явлення і через тих, в яких і через яких говорив; бо й після воскресення Христос іще учив, промовляв, говорячи через Павла (II. Кор. XIII, 3). І в Евхаристії безнастанно промовляє Він до учеників, і через Церкву та в Церкві—до людства. Ученики-християни бачуть і слухають у Христі і Царя, якому "дана всяка власть на Небі і на землі" (Мат. XXVIII, 18) і Христу-Цареві віддають поклін Богопочитання; а й Церква, відповідно до потреб вірних, подає нову заохоту до знаного від віків почитання, що стається в наших часах відповіддю на хули безбожників.

Люди віддають ще поклін Богопочитання Христу, як доброму Пастиреві, що "Свою душу кладе за вівці", бажаючи Йому привести і ті інші вівці, що не є із сеї кошари (Йо. X, 15).

А у кожному почитанні намагаються люди вложити усьо, що їх любов пізнає в Христі, за що й хотіли би дякувати. Тому по-

читають у Христі Спасителя і Відкупителя, збираючи в тих словах і тих поняттях ціле Христове діло, усі Його сторони і безконечну Його глибінь. Покланяються і "посередникові між Богом а людьми Чоловікові-Христу Ісусу, що дав Себе самого на відкуплення за всіх" (І. Тим. II, 5). І в тому слові "посередник" збирають всьо, що Христос вкладає у Своє посередництво. Все що є в тій фізичній злуці Божества з людською природою, через яку безсмертний став смертним, щоби, відповідно до потреби нашого спасіння, умерти за нас і заплатити усі наші довги. Людству, відділеному від Христа, й не снилося, щоб в одному понятті можна було помістити стільки і таких понять. В одному слові більше змісту, ніж у всесвітовій творчості людського ума поза Христом. У тому слові ціле життя і смерть воскресення і вознесення і усі заслуги Христа, Його проповідь й дане Ним Об'явлення Нов. Завіту, і Зіслання св. Духа, і перебування Христа з Його Церквою по кінець світу, і установлення Христових Таїнств, і виконування вічного священства в Небі й на землі. Усьому тому покланяємося, коли чуємо те слово: "Посередник між Богом а людьми".

І інші поняття, що відносяться до Христа й Його науки, обіймають цілі світи. І так: покланяємося Христу як Голові Його Тіла, яким є Церква. Те слово "Голова Церкви" обіймає всіх, що до Церкви на тому світі належать, і всіх Святих в Небі, і всіх небесних Ангелів.

У Своїй людській природі є Христос головою цілого людства, не тільки щодо людських душ, але й щодо тіл. В ріжних ступенях і ріжними титулами Він головою і тих людей, що є поза Його Церквою та Його не знають. Він головою всіх тих, яких покликує до Божого синівства, всіх, котрим уділяє і уділятиме надприродне життя. Христос головою людства від першої хвилі сотворення першого чоловіка, Він головою цілого й матеріяльного світа і всіх грішників, що жиють без Божої благодаті і всіх єретиків, і відлучених від Його Церкви. Скільки у тому слові об'явлених правд і практичного примінення до всіх потреб людства!

Очевидно, й поза наукою І. Христа можуть мати люди такі поняття, які обіймають вселенну і безчисленні розумові правди, чи переживання, чи досвідчення людей. Бо й поза Христом людський інтелект є в своїй природі чудесним образом Предвічної Правди і спосібний приймати всяку правду. Але коли порівнюємо поняття людського розуму, просвіченого і освяченого Божою наукою, з подібними і аналогічними поняттями природного розуму, тоді бачимо, які пропасті відділяють поняття їх від наших. Скільки неясности у їх поняттях, хоч би й найвищих і найшир-

ших, як часто витворюються, на основі мильних судів, помилкових пристрастей, людські поняття, що не відповідають дійсності, в цілості або частинно! А в християнській душі таке поняття, як І. Христос є таким пречудним твором теоандручним-Богочоловічим, що саме це поняття о ціле небо перевищає цілу красу матеріяльного і інтелектуального світу поза Христом. Бо те поняття є ділом і Бога і чоловіка. Чоловіка, бо на нього складається праця довголітнього христ. життя, і щоденної молитви, і змагань ума до пізнання Бога і Христа, себто всіх змагань людини до святого блаженства. А це людське діло доповнене ділом Божих рук; з плодом людського ума лучиться плід Божого слова. З тих двох елементів виростає те чудо, яким є христ. поняття про Христа в людській душі. А якою безмірною скарбницею неоцінених дарів Неба є те поняття! Яка пречудова ґалерія святих мистецьких нерукотворених ікон! Яка невичерпана скарбниця клейнодів без ціни, з яких найменший вартує більше, ніж найбагатша держава цього світу! А якою вартісною для нас пам'яткою кожний з тих клейнодів!

Сам І. Христос сказав якійсь Святій, говорячи про мощі-памятки Святих: "Кожне Моє слово є найціннійшою реліквією". І дійсно так є. Кожне слово Христа обагрене Його Пресв. Кров'ю, пам'яткою такою цінною, що ціннішою ніж ціле життя.

Але усі ті предмети Богопочитання не вдоволяють християнської душі. Вона шукає безконечности, повноти Божества. Вона шукає того, щоби "вкорінена і утверджена в любові, могла зрозуміти з усіми Святими, яка ширина і довжина і висота і глибина, і пізнати любов Христа (Ефес. III, 18).

У всіх змаганнях христ. душі мусить вона,—сама природа до того її спонукує,—безнастанно питати: "Яка ж причина всього того? Що ж спровадило І. Христа з неба на землю? Що повело Його аж на муки і смерть? Що натхнуло Його Душу величчю плану нашого спасіння? Звідки план усіх Таїнств? Де джерело всіх Його наук? Де найглибший товчок цілого Його поступування? Яка найглибша та наймогутніша пружина, що всьо нормує, всьо в рух вправляє?

Він,—це правда,—воплочена Божа Мудрість; в Ньому всі скарби і повнота Божества. Але та мудрість мусіла находити без кінця доказів на те, що ми, рід збунтованих рабів і з природи гадюче насіння, заслугуємо тільки на відкинення, погорду і кару, —так, що ніхто з нас, хто лише в посіданні здорового людського розуму, що посміє явитися перед Божеством у яскравому світлі, у якому Б. Мудрість бачить тайну беззаконня, що в наших душах діє. Бо "тайна беззаконня уже дійствує" (II. Сол. II, 7) і "Весь світ лежить в лихім" (І. Йо. V, 19) і "Все, що є в світі, похіть тіла і похіть очей і гордість життя" (І. Йо. II, 16) і "Нема ні-

кого праведного, хто розумів би, нема, хто шукав би Бога; всі відхилилися, стались разом непожиточними; нема, хто робив би добре, аж до одного. Їх горло є отвертим гробом, своїми язиками лукавими, гадюча отруя під їх губами, їх душа повна проклонів і гіркости, їх ноги скорі до проливу крови. Знищення і горе на їх дорогах, а дороги мира не пізнали. Нема страху Божого перед їх очима" (Пс. 14, V. Рим. III). Такі ми усі грішники, такими й кожний з нас після беззаконій, укритих в його совісті поза Христом і в тих часах, коли ми ще не знали Христа і не жили Його життям. А якщо, мимо всього "Христос Ісус прийшов на сей світ грішників спасти", між котрими й ми... (I. Тим. I, 15), і якщо Христос для нашого спасіння так "умалив Себе, прийнявши вид раба" (Филип. II, 7), і "Свою душу положив за нас" (I. Йо. III, 16), то найглибшою причиною такого поступування не мудрість тільки, але й ті потуги душі, які, нераз всупереч усім розумовим аргументам, наче зі замкненими очима кидаються у смерть, щоби рятувати близького собі. Щоби так поступити, як поступив з нами Христос, треба любити; і не тільки любити духовою любов'ю розуму,—треба любити почуванням любови, любов'ю серця.

Любов І. Христа до людей.

І коли придивляємося тій Христовій любові, мусимо сказати: Ніколи ніхто з людей так не любив, як той чоловік, тому то й ніколи так не говорив чоловік, як цей чоловік. (Йо. VII, 46). І хоч безперечно мусимо признати, що більшої від тієї любови ніхто не має, щоби хто свою душу положив за своїх другів (Йо. XV, 13),—бо дальше любов не може йти, мусимо це признати, бо так сказав св. Дух і розум, як на долоні це бачить,—що хто всьо зі себе дав, той не має що більше дати. Так є, а одначе безконечна глибінь тої любови така, що коли дар Пресв. Евхаристії не є і не може бути більшим даром від хресної смерти, то все таки Евхаристія доказом, що то Серце, яке й після смерти, прошите списою, пролило на світ останню каплю крови, так полюбило нас нещасних грішників, що чудом Божої всемогучости, премудрістю з безконечної "надмірної любови" знайшло на те спосіб, щоби невисказаним і непонятим способом хресну жертву для кожного з нас, кожної днини і на кожному місці повторяти по кінець віку і во вічні віки.

Така любов Христа до нас. Немислиме, щоб у змаганнях за повнотою культу супроти Божого Сина людство, з поміччю св. Духа, не знайшло того предмету і не промостило собі доріг до Богопочитання тієї Христової любови.

Щоб одначе оцінити якслід ту Христову любов, треба її ліпше придивитися. Треба собі не раз, а 100 разів задавати питання,

якою є та любов Христа до людей. Треба придивлятися з побільшаючим склом кожному висказові св. Письма, якими Б. Об'явлення представляє нам Христа. Любов Христа—це ж предмет безконечної глибини, а при тому і предмет безконечної ваги для нашого життя.

"Як Мене Отець полюбив, так Я люблю вас" (Йо. XV, 9). Любов Христа є відблиском, образом, наслідуванням передвічної любови Отця супроти Сина. Тою любов'ю є св. Дух. Син любить нас так, як Отець і разом з Отцем любов'ю, якою є св. Дух. Такою є любов Божої природи, бо Бог є любов'ю. (І. Йо. IV. 8. 16). Є Богом любови (II. Кор. XIII, 11).

Якою ж любов'ю любить нас Христос у людській природі? Чим людська Його любов до нас? Та людська любов Христа має бути доказом, даним небесним Отцем на те, що нас любить, мала бути доказом, що полюбив нас, людей. Св. Павло каже: "Бог являє Свою любов до нас", доказує Свою любов тим, що "як ще ми були грішниками, Христос умер за нас" (Рим. V, 8). "Бо так полюбив Бог світ, що Сина Свого єдинородного дав, щоб кожний віруючий в Нього не погиб, а мав Життя вічне" (Йо. III, 16). "І ми пізнали і увірили в любов, котру має Бог до нас" (І. Йо. IV, 16). "По сім пізнати любов Бога в нас, що Свого Сина єдинородного післав Бог у світ, щоби ми через Нього жили" (І. Йо. IV, 9). А Христос сам ціле Своє післанництво в тому бачить: "І Я об'явив їм Імя Твоє і об'явлю, щоби любов, котрою Ти Мене полюбив, в них була і Я в них" (Йо. XVII, 26). Тою любов'ю є св. Дух. І тому каже Павло, що любов Божа вилилася у наші серця Духом св., даним нам" (Йо. V, 5). Людська любов Христа до нас—це головне ділання св. Духа в Його людській природі, се найдовершеніший образ Божої любови до людей, відбитий в Його людській природі. А що Божа любов до людей є безконечна, коли є св. Духом, вона з природи Христа наповняє так, що по-людськи кажучи, переливається наверх, наповняє, проливає і переливається.

З того очевидно виходить, що Христос, полюбивши нас, полюбив нас до краю, до кінця (Йо. XIII, 1). І дав нам докази можливо найбільшої любови, коли з любови до нас стався чоловіком; "умалив Себе, принявши вид слуги, ставши подібним людям і, уподобившися чоловікові, понизив Себе. То з любови Божої природи, але вже з людської любови до нас стався "послушним аж до смерти, а смерти хресної" (Филип. II, 7, 8). І в тому людська любов до нас, що Христос обмив нас з наших гріхів Своєю Кров'ю і зробив нас царством та священиками Богу і Свому Отцеві, Йому слава і держава по вічні віки. Амінь. (Об-явл. I, 5. 6).

Ця надмірна любов (Ефес. II, 7) є одначе така дивна, така непонятна, що, повторяючи собі кожної днини, що Бог полюбив мене і віддав Себе за мене, (Галат. II, 20), так трудно повірити грішній людині в тую любов, як трудно зістати святим, як трудно стати з Христом прибитим до хреста (Галат. II, 20). Бо до дна бути пересвідченим, зрозуміти вповні, що Бог в людській природі за мене умер, це ж вистарчає, щоб у відповідь за таку любов піти хоч би й на смерть. Тільки в тому власне ціла трудність, що Христова любов так перевищає усяке пізнання (Ефес. III, 19). Тому нам й не легко здати собі справу і зрозуміти, якою є ця любов Христа, себто не тільки її велич і міру, але й її характер і її тип, її рід, її прикмети і її якість.

Щоб по змозі зрозуміти глибину, високість і широкість, як каже св. Павло, Христової любови, треба на те звернути увагу, якою буває любов людей. Людська любов Христа буде, очевидно, без міри і без числа вища, ліпша і святіша, а все того самого роду. А любов людей є подвійна: одна любов розуму і волі, а друга любов, яка втягає і цілу тілесну частину людської природи, себто обіймає й те життя, що опирається на змислах і пристрастях. Любов'ю розуму і волі мають християни любити усіх своїх ближніх. Вона і в св. Письмі і у богословів називається словом caritas,—аґа̀пе. Любов серця,—бо так хіба треба назвати ту любов, що переймає цілу людську природу,—називають богослови "amor", ерос. Тая любов, це той нахил душі і цілої людської природи, яка не підлягає приказові волі; це любов, якою люди природно люблять своїх найближчих,—це любов родинна, родичів супроти дітей, дітей супроти родичів і між собою. Це любов приятелів, свояків,—це любов свого народу.

Любов ума і волі, любов чиста, духова, позбавлена всякої пристрасти, може бути, і в незіпсованій природі без сумніву була вищою і повнішою любов'ю; тільки з приводу зіпсуття людської природи, через первородний гріх, існує спротив пристрастей і бунт проти розуму і волі.

У нашому порядку, себто в упавшій людській природі, що під впливом віри двигається з упадку і за поміччю освячуючої Божої благодаті стремить і з трудом зближається до звершености життя афекту та почування,—почування, чуттєві настрої душі лише в малій частині слухають приказів душі. Бо все "тіло пожадає проти духа, а дух проти тіла" (Галат. V, 17). Бо й праведний "любується в Божому законі по внутрішнім чоловіці, та бачить інший закон у своїх членах, що воює проти закону ума і поневолює проти закону гріха (Рим. VII, 28). І праведник може з Апостолом сказати: "Я сам умом служу законові Божому, а тілом законові гріха" (там же).

Якою ж була та "надмірна" любов Христа, якою полюбив людей до краю, до кінця? Очевидно, була це любов духова, але така могутня і глибока, що у свою сферу втягнула і ціле афектне життя Христа, життя Його почувань, життя Його Серця. Що воно так було, вказує вже те, що у св. Письмі представляє Бог Свою любов до людей у виразах та образах, які представляють людську любов серця. І та нпр. каже Всевишній: "Чи може мати забути свою дитину? Чи може не мати милосердя над плодом свого лона? А коли би вона забула, я тебе ніколи не забуду" (Ісаія 49, 15). А на іншому місці: "Моєю роскішю є бути зі синами людськими" (Притчі 8, 31). І не тільки в поодиноких висказах св. Письма представлена Божа любов тим, що в людських почуваннях наймогутніше, найкраще. Відношення Всев. Бога до людства представлене цілою об'явленою наукою, образом з життя людей, любов'ю жениха до невісти. Цілий Старий Завіт, пакт, контракт між Єговою, а вибраним народом представлений тим порівнанням і тим образом. В Старому Завіті невістою була ціла синагога, себто цілий вибраний нарід. Кожна невірність народу представлена в св. Письмі як ломання подружої вірности, ідолопоклонство називається просто чужолоством. Ця невірність в протиставленні до любови Єгови супроти свого народу представлена у пророків часом і в подробицях. У Єремії згадує Єгова початкову любов невісти у хвилі заручення, як йшла за ним у пустиню (Єрем. II, 2). У Єзекиїла описує Бог обширно, як вибрав жидівський нарід, як зв'язався з ним присягою, як накладав на його голову вінець (Єзекиїл XVI, 8-13). У пророка Осії прямо говорить: "Я одружу тебе зі Мною на віки, одружу тебе в справедливості і суді, ласкавості і милосердю, одружу тебе зі Мною у вірності і спізнаєш, що Я Господь" (Осія II, 19-20).

Того теж образу уживає Всевишній для висказання Своєї любови в алеґоричній поемі Соломоної любови: "Пісні Пісень". Інтерпретація тої поеми, хоч не є дефініонована Церквою, є так загально прийнята всіми Отцями, що без сумніву належить до предмету віри. По тій інтерпретації Соломонова пісня є весільним гимном, у якому злука Бога зі своїм народом представлена в алеґорії подружої злуки. У Старому Завіті і досі наука рабінів пристосовувала той гимн до вибраного народу, християнська інтерпретація пристосовує його до вибраного народу Нового Завіту, себто Христової Церкви. Той сам предмет представляє і 44. пс., який є також гимном епіталямом. Ту гадку книг Ст. Завіту прийняв Нов. Завіт так загально, що й Христос і Йоан Хреститель і Апостоли часто до того образу вертаються і злуку з людською природою порівнюють з подружжям. І так Христос Сам Себе називає "женихом" тоді, коли толкує, чому Апостоли не постять, як довго жених з ними (Мат. IX, 15) і в притчі про

10 дів. Хреститель називає Христа женихом, а себе тільки Його другом (Йо. III, 29). В притчі про царя, що справляє весілля свому синові (Мат. XXII), представлене Богочоловічення образом подружжя. Апостол Йоан в Об'явленні висказує ту саму гадку образом весілля Агнця: ...і його жінка приготовилася. І дано їй, щоби одяглася в світлий і чистий виссон. Бо виссон це оправдання святих. І сказав мені: "Блаженні, котрих покликано на весільну вечерю Агнця" (Об'яв. XIX, 7, 8).

Ту злуку Христа з Церквою описує також св. Павло, говорячи про подружжя і ставляючи в основу цілої науки християнства про Таїнство подружжя цей видимий знак невидимої злуки Бога з людською душею у благодаті: "Мужі любіть жінки, як й Христос полюбив Церкву і Себе Самого віддав за неї..."

Якщо злука Христа з Церквою є подружжям, а подружжя видимим знаком благодаті, св. Павло описує свою апостольську працю над приготуванням людських душ як чисті діви на заручини: "Я заручив вас одному мужеві, щоби представити вас Христу чистою дівою" (II. Кор. II, 2).

Такою є Божа любов Христа супроти людства та людських душ,—передвічна любов, котра спровадила Боже Слово з Неба на землю і спричинила злуку Божої Природи з людською в єдинстві Особи Божого Слова. Та безконечна Божа любов вливається в людську душу Христа та наповняє її тою любов'ю людського Його Серця, що проявляється у цілому Його житті. Ту любов Христос показує передусім Апостолам; називає їх "другами", бо все, що чув від Отця об'явив їм (Йо. 15, 15). Промовляючи часто до них, уживає ніжного висказу: "діти" (Йо. 21, 5). Але й над цілим Єрусалимом, що представляє ціле людство, Христос плаче, а умиванням ніг та установленням Пресв. Евхаристії дає такі докази любови, що кожний християнин може й мусить доходити до того, що Христос не тільки полюбив людство, Церкву, але полюбив і його та віддав Себе за нього. (Галат. II, 20), себто кожну одиницю зокрема, даючи кожній зокрема участь у Своїй Жертві, обливаючи кожного зокрема Своєю Пресв. Кров'ю, купуючи його безконечною ціною Своєї Крови.

Культ Христового Серця

Християнська побожність працювала від віків над тим, щоби Христу Спасителеві і як Богові, і як чоловікові віддати якнайповнішу честь. Церква установляла празник по празнику, щоб відповісти тій побожності християн, та, щоб вести їх до якнайбільшої любови Христа. Природно, що й любов Христа-Чоловіка супроти людей мусіла ставатись чимраз виразнішим предметом христ. культу. Вдумуючися в любов Христа, християнські душі, Церква, під проводом св. Духа, що в ній жие і веде люд-

ські душі до пізнання і любови Бога, чимраз більше освідомлювала собі, що любов є причиною всього того, що Христос зробив для людей. Любов є товчком цілого Його поступування. А що абстрактні, відірвані, предмети, коли представлені образом, що підпадає під змисли, стаються для людей доступнішими, конкретнішими, реальнішими, а через те й ліпше зрозумілими, то почитання людської любови Христа а з нею й цілого внутрішнього, духового життя Христа прибрало у вселенській Церкві вид почитання Христового Серця, як символу любови. Вже від XIII. ст. віддавали християни під тим символом честь Христовій любові, а Сам Спаситель, йдучи наче назустріч бажанням христ. побожности, або радше випереджуючи її, давав Святим у ріжних тайних видіннях чимраз більше пізнавати "Серце, що до крайности людей полюбило" [1]).

Зчасом Церква, на прохання почитателів Хр. Серця, установила празник Христового Серця.

Культ Хр. Серця і брацтва і товариства, присвячені тому культові, т. зв. апостольства, розширяються і у нас від близько 50 літ з великою користю для народу. В парохії, в якій люди почитають Христа Спасителя у тій формі, чи тим способом, ціле релігійне життя починає процвивати, люди горнуться до церкви, множиться число приступаючих до Найсв. Евхаристії, поволі зникають пороки поміж людьми, в родинах настає згода і любов; родичі пізнають, яким для них скарбом діти, діти учаться поважати і любити родичів. З настанням культу Хр. Серця всьо в парохії зміняється—так, як з настанням весни ціла природа будиться до нового життя. Тому є це безсумнівним обов'язком кожного душпастиря плекати той культ в своїй родині, в христ., родинах і цілій парохії.

Щоби заохотити Всеч. Духовенство до тої праці і помогти йому знайти у тому культі могутній орудник душпастирського впливу, подамо передусім докладне представлення правдивого і властивого предмету того культу, а відтак перейдемо до представлення його мети. Вкінці пригадаємо головні практики, які прийнялися у Церкві.

Предмет культу.

Деякі богослови лат. Церкви представляють як предмет того культу матеріяльне, анатомічне серце, частину Христового Тіла,

[1]) Особливішим способом обильні і повні великого тепла і повні любови до людства були об'явлення Христа, які давав св. інокині з чина Візиток св. Марії Алякок (Alacoque).

Від хвилі тих об'явлень почало почитання Христового Серця чи Хр. Любови в символі Його Серця розростатися як могутнє дерево в городі св. Церкви. І де тільки приймалося, приносило обильне Боже благословення та побуджувало до духового життя, Божої любови людей. Дивним способом прив'язуються люди до того культу і черпають з нього обильні ласки.

як орґан і джерело Христової любови та інших почувань чи чеснот І. Христа. Папа Венедикт XIV. описує з подробицями, як він сам, як кардинал і промотор справи в конґреґації обрядів у поданні Епископів і священиків, що бажали впровадити свято Христ. Серця, спостеріг і підніс це як похибку. В дійсності конґреґація відкинула тоді прохання. Кардинал Проспер Лямбертіні (пізніший папа Венедикт) в "De servorum Dei beatificatione" (lib. IV. pars. II., cap. 31. No. 20., вид. Прато 1831, т. IV, ст. 702) пригадував, що теза, яка уважає матеріяльне серце чоловіка джерелом усіх афектів і осередком психічного життя, непевна. "У тій справі міститься"—це його слова,—філософічна проблема, бо модерні філософи поміщують любов, ненависть і інші афекти духа не у серці, як осередку, але в мозку". Тому був гадки, що Церква не може прийняти прохання, опертого на гадці давних філософів, що стоїть в суперечності з опінією нових. Проте деякі богослови і досі представляють часто Христове Серце матеріяльне, як орґан, джерело й початок любови Христової. Навіть такий знаменитий богослов, як кардинал Білльот, котрого добре знають наші римські питомці, що перед двадцятькілька літами були його слухачами в рим. університеті, тримається тої гадки, що серце є орґаном любови. Одобряючи празник Христового Серця, поминає Церква квестію філософічну тим способом, що представляє Христ. Серце як предмет і празника і культу, як символ Його любови, милосердя і цілого духового, внутрішнього Його життя. Протиставляючись єретикам-янсеністам, що уважали поклін Богопочитання віддаваний Хр. Серцю, частині Христового Тіла, за ідолопоклонство, стверджує, що Христовому матеріяльному Серцю, як і кожній частині Христового Тіла належиться поклін Богопочитання з приводу злуки людської природи з Божою природою в Особі Божого Слова. Те матеріяльне Серце Христа, якому належиться поклін Богопочитання, служить в культі Хр. Серця за символ внутрішнього цілого життя Христового. Той символ обіймає любов Христа, всі Його чесноти, всі діла натхнені любов'ю; той символ може відноситися також і до Божої любови Божого Слова, яка є причиною Його Воплочення. Тим то по думці кат. Церкви першим головним предметом культу є любов Христа в символі Серця.

Приймаючи серце як символ для представлення внутрішнього життя, Церква йде в цьому за св. Письмом, яке в премногих уступах уживає символу серця для означення внутрішнього духового життя чоловіка.

Слово "серце" в св. Письмі.

Часом св. Письмо уживає того слова "серце" як метафори. Так нпр. у пс. 46, згл. 45. (третій стих), говориться про "серце

моря" як про глибину моря. Така одначе метафора рідко стрічається у св. Письмі. В псалтирі повторяється слово "серце" 140 разів, себто приходить мало не в кожному псальмі, а в многих приходить по кілька разів. Наведемо деякі уступи: В 50 пс. говориться про "серце чисте" і про "серце сокрушенне і смиренне". Так само в інших псалмах говориться про "бажання серця" (пс. 20, 3), про "думки серця", (32, 11), про "прохання серця" (36, 4), про "зітхнення серця" (37, 9), про "розважування" (48, 2) і т.д. Дуже часто вертаєсь зворот: "говорити у серці свому". В псалмах приписується серцю радість і смуток (пс. 12, 14 і 15) і надія. Йому приписується зворушення (54, 5), готовість на все (56, 8), всяка злоба (57, 3), нерозум (75, 6) і т.д. У всіх тих уступах слово "серце" уживане як символ почувань, думання, цілого внутрішнього життя. Серцем чоловік визнає Бога, себто серце є символом віри і визнавання (пс. 118); серцем шукається Бога, серце "розширяється на дорозі Божих заповідей, серцем заховуємо Божий закон. Бог—так, як творить в чоловіці "серце чисте", так й наклонює людське серце на дорогу заповідей; чоловік цілим серцем молиться, цілим досвідчає Божих заповідей. Серце чоловіка буває "непорочне в оправданнях Божих". Закон Божий є "радованієм сердца". Чоловік шукає Бога цілим серцем; серцем й боїться Бога. Те всьо є в пс. 118.

А щоби навести слова Христа, то наш Спаситель каже нам учитися від Нього, бо "Він лагідний і покірного серця" (Мат. XI, 29). Він учить, що "добрий чоловік з доброго скарбу свого серця виносить добро, а злий чоловік зі злого скарбу свого серця виносить зло. Бо з переповні серця промовляють уста" (Лука VI, 45). І "з серця виходять злі думки, убивства, чужолоства, прелюбодійства, крадіжи". Христос наводить слово пророка Ісаії (XXIX, 13): "Сей нарід устами почитає Мене, а серце його далеко від Мене" (Мат. IV, 8). "Де ваш скарб, там буде і ваше серце" (Лука XII, 34). Дуже часто, і в Старому і в Новому Завіті вертаєсь слово: "Люби Господа Бога твого всім серцем і всею душею твоєю і всею силою твоєю і всею думкою твоєю" (Лука X, 27). Так само символом духового життя являється серце в мові св. Павла, коли каже, що "Христос мешкає вірою в наших серцях" (Ефес. III, 17). То внутрішнє життя і дух мудрости називає Апостол просто "просвічені очі серця" (Ефез. I, 18).

Перестаємо наводити далі уступи. Скажемо тільки, що в посланнях св. Павла приходить слово "серце" більше, ніж 50 разів, а всюди значення його таке саме; всюди означає воно внутрішнє, духове, психічне життя. Може бути, що при ближчому і глибшому досліджуванні значення того символу в св. Письмі можна би з книг натхнених знайти якесь світло до розв'язки, бодай при-

близної, тієї вічної проблеми, що ділить філософів старини, Отців Церкви і всі богословські школи на дві протиставлені собі групи, що лише рідко коли доповняються: з одної сторони інтелектуаліст Аристотель з усіми інтелектуалістами християнства аж до св. Томи і томістів, а з другої сторони усі містики від Платона до Бонавентури і скотистів. Проблема, що їх ділить, та, чи осередком людської психи розум чи воля, інтелект чи афект.

З того всього показується, що властивим предметом культу Христового Серця є всьо то, що в людській природі Христа може бути і підтягнене під той символ, хоч навіть й не походить з внутрішнього афекту любови, як нпр. ціла Його наука. Його мудрість, усі Його чесноти, усі молитви, усі справи, установи, заряджения тощо. Уживаючи терміну "Христове Серце" як символу цілого, такого багато внутрішнього життя у Христі, приписуємо всьо то Його любові. Усьому тому покланяємося, у тому символі маємо знамениту синтезу, та конкретний знак безконечних скарбів Христової душі і безконечної скарбниці безцінних дарів для нас.

Можемо також в тому символі бачити безконечну Божу Любов Божого Слова в Його Божій природі. Людська любов Христа є найповнішою маніфестацією тої Божої любови,—несотвореної, передвічної і безконечної. Тому, мимо рішучого спротиву деяких богословів, можемо приписувати тому символові і таке значення.

Культ Хр. Серця,—по намірі самого Хр. Спасителя та кат. Церкви, що той культ поручає і пропагує,—обіймаючи цілу любов Христа, звертається і до любови умаленої, непризнаваної, зневаженої і відкиненої, бо такою є в дійсності любов Спасителя. З волі самого Христа, з волі Бога, якій Спаситель був послушний, умалив Себе Христос, прийнявши вид слуги, ставши подібним людям: "уподобившися чоловікові, понизив Себе, ставши послушним аж до смерти, а смерти хресної" (Филип. II, 7, 8). Любов була саме причиною того Його умалення, як і причиною Його мук і смерти. Любов була причиною, що Христос так укривав Себе, живучи поміж людьми 30 літ, що з людей серед яких жив, лише деякі, виїмкові, вибрані люди знали про Його достоїнство і догадувалися про Його любов. Поза ними всі інші навіть й не спостерігали Його. А коли прийшлося Йому виступити прилюдно зі Своєю наукою, много людей відразу поставилися до Нього ворожо і злегковажили Його науку, Його чуда, Його дари, Його любов. Злегковажили і так зненавиділи Його, що не спочали, доки не довели до хресної смерті. А коли на хресті умирав Спаситель, тішилися вороги правди, що були Його ворогами. Один з учеників зрадив Його, продав за 30 срібняків, дру-

гий вирікся Його, а всі прочі зі страху перед жидами опустили Його. Під хрестом стояла тільки прибита болем Мати Його, св. Йоан і кілька вірних душ.

Подібне положення повторяється у кожному поколінні в ряді віків, аж до наших часів. Людство, байдуже Христові, а велика частина й ворожа; навіть чимало з учеників і найближчих зраджує, продає, відрікається Його! А мало є таких, що розуміють і оцінюють Його любов, вже не щодо її вартости, але бодай щодо того хісна, який їм з дня на день приносить. Якщо звернемо увагу, як мало таких християн, навіть віруючих, що жиють в безнастанній пам'яті про Божу благодать, супроти безконечного майже числа християн, що жиють в грісі, та на невелике число тих, що стараються любов'ю і вірністю відплачуватися за любов Ісуса супроти нас, й на мале число тих, що з любов'ю горнуться до Пресв. Евхаристії, на випадки, коли то християни, Христові ученики, зневажають Христа в самому Таїнстві Його Любови святокрадським причастям, на повторяючуся зраду Юди малощо не кожної днини і у кожній частині Церкви,—коли вкінці пригадаємо собі, як легко, навіть в самих наших рядах, серед священиків Всев. Бога знайти можна людей, що не бояться зі святокрадством приносити Богові страшну Жертву Христової Смерті, то мусимо сказати, що безмірна і непонята є невдячність й злоба людей! У тайних об'явленнях показував Христос вибраним безконечні скарби Своєї Любови супроти людей: Серце, зранене любов'ю, з невисказаною ніжністю, сердечністю і щедрістю для людей, яка йшла так далеко, що Спаситель вичерпував і винищував усі сили, щоб їм показати тую Свою Любов. А до того пригадував, що ця Його Любов така недоцінювана, так часто зневажувана,—навіть тими, від яких міг надіятися вдячности і які з титулу свого звання обов'язані більше Його любити! "Ось Серце, яке так полюбило людей!"—казав Христос до св. Маргарети Марії—"а у відплату не дістаю від більшої частини людей нічого, крім невдячности, нечести, святокрадства, байдужности й легковаження, яке мають для Мене в тому Таїнстві Любови. Але, що найбільше Мене болить,—що так поступають люди, посвячені Моїй справі!"

В почитанні Христової Любови лучимо ті два елементи: Його ніжність, тепло, сердечність Його любови та жорстокість невдячности і зневаг, якими відповідають люди на Його Любов. Ті дві сторони культу Божої Любови наче належать до Його сущности.

На Любов Христа мусимо відповідати любов'ю, яка бажала би по змозі рівнятися з Його Любов'ю і болем, що вів би нас до задоситьучинення Йому за образи і зневаги, заподіяні Йому людьми.

У Своїй хвалі, в Небі, не може вправді Христос терпіти, а проте зневаги, якими відплачуються люди не є через те ні меншими, ні менше дійсними. Люди роблять усьо, що з їх сторони можливе, щоби завдавати Йому біль і терпіння, щоб завдавати Йому і смерть! За Свого життя на землі предвиджував Спаситель усі ті зневаги і задля них терпів; відчував ті зневаги тоді, коли міг їх відчувати глибоким смутком. Серед Своєї муки відчував не тільки зневаги жидів і римських жовнірів, терпів не тільки з приводу невдячности Свого народу й байдужности найближчих; ціла минувшість людства і його будучина відбивалася в Його муках. В найтяжчих хвилях, серед найбільших болів не було нікого, з-поміж усіх синів, що їх виховав (Ісаії 51, 19), щоби піддержати Його за руку. Він взяв болі й недуги наші на Себе, Він був поранений за наші гріхи і мучений за наші беззаконня, і кара за весь світ упала на Нього і ми, Його ранами уздоровлені. Всі ми блукали, як вівці, кожний ходив своєю дорогою і провини усіх нас вложив Господь на Нього одного; Його брано на допит та Він терпів добровільно і не отвирав Своїх уст. Неначе вівцю на заріз ведено Його і як ягня перед тими, що стрижуть, без голосу так і Він не отворив Своїх уст" (Ісаії, гл. 53). Якщо Ісус не терпить сьогодні, терпів і за сьогоднішні наші гріхи. А коли представляємо собі Христа, що терпить й сьогодні, то це наше представлення не є фальшиве, бо усі теперішні зневаги були і є причиною Його терпінь.

А може бути, що якимсь невисказаним і непонятим способом ще щось Христос відчуває з болю і смутку у небесній хвалі задля наших гріхів. І за життя, від хвилі зачаття як чоловік, був Христос у мети, себто тішився заєдно огляданням Божого лиця, а одначе терпів. Ми не розуміємо і не можемо зрозуміти як, але бачимо, як перед мукою зачинає скорбіти, тужити, як з болю і смутку стрясається Його душа. Ми бачимо оком віри як Його "душа сумна аж до смерті" (Мат. XXVI, 38). Очевидно, душа Христа, Його ціла людська природа є тепер понад часом, але це ж іще причина, щоби уважати Його минувші, по нашому, терпіння за дійсні терпіння теперішньої хвилі, а в часті треба сказати, що стоячи на молитві перед розп'ятим Христом, ми самі перенесені десь поза простори і понад часи. Всі обряди, ціла Богослужба переповнені тими відблисками вічности; у нашій переминаючій і перепливаючій дійсності сьогодні відбивається давна минувшість як і далека ще будучність, чи радше та вічність, в котрій Христос жиє і в якій бодай в часті жиємо й ми, а наше життя в небі.

А поза тим ще є і Пресв. Таїнство Евхаристії, що є також поза простором і поза часом і в якому проливається Кров і віднов-

ляється Христова мука і смерть. Правда, не кривавим, а одначе яким кривавим способом і як дійсно Кров Його проливається за нас і якими дійсно кривавими зневагами є наші гріхи та святотацтва!

Ціль культу.

Нема сумніву, що культ Христової любови відповідає Його намірам. Само впровадження і розширення того культу в кат. Церкві і церковною владою свідчить про те, що сам Спаситель в тій справі особисто проявив Свою волю. Проявив передусім Своїм Духом, який у Церкві рядить і всьо провадить до незнаних нам цілей, а проявив також і в об'явленнях, даваних св. Своїм Угодникам. Ті видіння не є предметом віри; Церква навіть й не одобрює їх інакше, як тільки судом, що в них нема нічого противного науці Божого Об'явлення. Церква видає також свої розпорядки независимо від якихнебудь приватних об'явлень та видінь. Буває одначе, що Христос, з'являючись Своїм вибранцям, дає їм такі світла та науки, що призначені не тільки для них, а й для многих інших. Тим способом збуджує Христос могутні релігійні рухи, що стаються відтак і нагодою і почасти й причиною впровадження ріжних форм культу, ба навіть й ріжних празників.

Так було й з культом Христової Любови. Опирається він на цілому ряді знаменитих видінь великих містичних Святих від XII. до XVII. стол. Поминаючи тут історію культу і поодинокі видіння, звернемо лишень увагу на те, що в Церкві загально приняте, що сталося наче власністю цілої Церкви, всіх християн католиків і про що можна дізнатися з документів церк. влади. З них ясно виходить, що Христос Спаситель, впроваджуючи в Церкві культ Своєї безконечної Любови, хотів дати людству наче останній доказ тієї Любови. В часах, в яких люди у такому величезному числі почали відпадати від Христової Церкви та відрікатися науки й проводу Спасителя, хотів Христос дати людям новий великий дар з Неба, виявляючи йому безцінні скарби Своєї Любови. Його Серце горіло любов'ю до людей,—тим вогнем, що його Христос прийшов кинути на світ і яким забажав весь світ запалити (Лука XII, 49). Горів ним Сам Христос; Його Серце, Його душа була так переповнена тим вогнем, що він аж винищував, випалював те Серце та наче змушував багацтва того вогню виливати чимраз обильніше на світ. Тим способом бажав Спаситель звернути увагу людей на Свою любов супроти них і так здобути їх любов, довести їх до того, щоби з довірям прибігали до Нього, щоб у Ньому, з Ним і через Нього віддавали Богопочитання, яке належиться безконечній Божій Любові

і першому та головному проявленню тої Любови в Його людській любові.

Товчок до культу Пресв. Серця.

"Любім Бога", казав улюблений Його ученик Йоан, "бо Він перший полюбив нас" (І. Йо. IV, 19). Нема могутнішого товчка до любови, як, коли дізнається любов від других. Показуючи людям те "Серце, котре так людей полюбило", хотів Христос наклонити їх до любови. Хотів людей склонити до почитання Свого Серця; хотів їх склонити до любови та навчити їх любови; хотів в їх серцях розпалити той вогонь любови, котрим Сам горів.

Запрошуючи нас до почитання Христової Любови, хоче св. Церква заохотити нас до віддавання Христові любови за любов. Ось така ціль цілого цього культу: з одної сторони маніфестація Христової любови супроти нас, а з нашої сторони змагання принаймні відплатитися Спасителеві чимсь, що було би хоч у малій частинці достойним відповісти на почування Христа. Щоби бодай навести головні вискази непомильного учительства Церкви, повторимо слова Пія IX. в енцикліці з р. 1856, якою розтягнув він празник Христового Серця на цілу Церкву. Христос бажав дати вірним якнайуспішнішу заохоту, щоб любити і любов'ю відплачуватися Серцю Того, який "нас так полюбив і який умив наші гріхи у Своїй Крови".—А Лев XIII. в енцикліці з 28. VI. 1889. пише: "Найгорячішим бажанням нашого Спасителя є бачити, що в душах вірних родиться і росте вогонь любови, яким горить Його Серце. Тому йдім до Нього, бо Він не жадає нічого іншого від нас, як відплати за Його любов, як взаємности".

Якщо наша любов має бути взаємна, себто відплатою за Христову любов, то вже те одно надає тій нашій любові знамена, про які треба завжди пам'ятати. Передусім мусимо ясно бачити безконечну віддаль, яка нас від Христа ділить. Маленька мушка в порівнанні з небесним сонцем є чимсь більшим, ніж ми в порівнанні зі сонцем Христової Любови супроти нас. Через те повинна бути наша любов передусім покірна. Так, як Апостостоли, бачучи воскресшого Христа, що витав їх так сердечно над озером, приготовляючи їм просту а таку сердечну гостину,—печену на огні рибу і кусник хліба,—не сміли Його запитати: "Ти хто єси?", так само і наше почитання, що його віддаємо Христові, повинна передусім прикрашувати така несміливість. При своєму поклоні Христовому человіколюб'ю не можемо забувати й на те, що в намірі самого Христа любов, що нас з Христом в'яже, має бути любов'ю приязни, себто любов'ю обосторонною. Христос хотів належати до нашої родини, щоб нас до Своєї прий-

няти. Будучи Богом, хотів статися чоловіком, щоб нас зробити учасниками Божої природи. Не можемо забувати й на те, що Христос випередив нас і безнастанно випереджує: Він робить зусилля, шоби до нас якнайбільше зблизитися, сходить до нашої нужди, шоб потягнути нас до Своєї слави. Це зобов'язує нас. Ми повинні, ми мусимо робити якнайбільші зусилля, щоб Йому посвятитися.

Вкінці могутнім товчком і дороговказом поступування повинна бути для нас й думка, що любов Христа так мало признана, так часто злегковажена,—так криваво зневажувана! Любов наша мусить бути любов'ю задоситьучинення за наші власні гріхи та гріхи людей.

За прикладом латинської Церкви й ми звичаєм впроваджуємо у себе празник Христового Серця.

Ні Епарх. Влада, ні АЕп. Собор не є компетентні впроваджувати нові празники. Можуть одначе не противитися практиці впроваджування таких звичаїв. Так ввелися у нас празники Пресв. Евхаристії, і Сострадання Преч. Д. М., так впроваджений є й празник св. священмуч. Йосафата. Замойський Синод 1720 р. одобрив ті три празники, впроваджені так трактикою усіх Епархій, вписуючи їх в ряд тих празників, які торжественно обходить Церква та видаючи заборону парохам "під найтяжчою карою" по волі Єпископа, щоби крім неділь не святкувати і не оголошувати народові інших празників опріч слідуючих (поміщених в списі (титул 16). Так міг поступити провінціональний собор. Провінціональний синод львівський 1891 р. тим самим способом одобрив перенесення празника св. Йосафата з 16. вересня на 31. жовтня.

Коли за ласкою Божою збереться Собор нашої церковної провінції, прийдеться йому може одобрити й практику обходити празник Пресв. Серця в другу неділю після Зісл. св. Духа. Наш АЕп. Собор може тільки мовчанкою одобрити дотеперішню практику монастирів Чина св. В. В. і многих парохіяльних церков, себто тій практиці не противитися.

Службу того празника уложив найліпший літургіст нашої Церкви о. прал. Дольницький. На просьбу о. Дольницького одобрив вправді Ординаріят тую Службу, але письмом без дати і підписаним генеральним вікарієм. В цьому то письмі пишеться: "Позволяється (ту службу) відправляти в церквах або в пятницю по отданію празника Пресв. Евхаристії, причім празник Сострадання має перенестися на суботу, або на слідуючу неділю враз зі службою воскресною при чім і відпуст на неділю переноситься". Письмо те, видане в моїй неприсутності 1909. р. і без мого відома, я мовчаливо одобрив у тому значінні, що дозвіл Ординаріяту є тільки толеруванням практики.

Служба написана о. прал. Дольницьким, не тільки відповідає всім обрядовим приписам, але й щодо змісту є дуже добрим представленням культу безконечної Христової Любови під символом Його Серця.

Папа Лев XIII, енциклікою "Annum Sacrum" з 25. V. 1899, посвятив цілий світ Любові Христа, почитаній в символі Найсв. Серця і поручив, щоб у всіх церквах, кат. Церкви була дня 11. VI., після тридневних відправ, відчитана формулка, переслана тоді усім Ординаріятам, а Папа Пій XI., енциклікою "Quas primas" з 11. XII. 1925., котрою установив празник Христа Царя ("Архієп. Відом." з 1926. р., ч. 2), велів щорічно відновлювати "посвячення Найсв. Серцю Ісусовому цілого людського роду" як це Пій X. велів щороку повторяти. (Acta S. Sedis v. г. XVII., ст. 593).

В справі культу, про який говоримо, мали ріжні Святі, по більшій часті монахині, пречудні нераз об'явлення І. Христа. Між ними і об'явлення, дані для цілого людства, а бодай для цілої Вселенської Церкви. Вони причинялися до розбудження могутніх рухів поміж християнами і тим способом ставались для Церкви нагодою до одобрення не так самих об'явлень, як радше опертого на них почитання Христа. Для богословії можуть вони мати значення для пізнання церковної науки і проводу, що його Церква дає побожності християн.

Приймаючи поручений Церквою культ Любови і Милосердя Христа в символі Його Серця, не має Собор причини питати про нагоду того поручення, ні про ріжні етапи пояснення чи про розвій проводу, що його Церква в тій справі давала. А приватні об'явлення, хоч дані в хосен цілої Церкви, не є ніколи предметом церковної апробати і як об'явлення не можуть ніколи і ніяким способом ставати в ряд з церковним Об'явленням, даним Христом і Апостолам в св. Письмі і церк. Переданні. Послідні дані таких приватних об'явлень під руководством Церкви в справах ними порушених, можуть бути для нас нераз незвичайно цінними вказівками до глибшого пізнання та пояснення первісного Євангелія. Тому не згадуємо про ті приватні об'явлення по-богословськи; стараємося тільки якнайглибше ввійти в суть і значення Божого Об'явлення, повіреного Христом Вселенській Церкві.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

ПАСТИРСЬКЕ ПОСЛАННЯ З ТРАВНЯ 1941 Р.

Про Обряди

Зі самого поняття обрядового права (ius liturgicum) як норми всенароднього Богопочитання виходить, що лишень та влада, що обіймає цілу територію, на якій захований обряд і всі Церкви, в яких по тому обряді відправляється Богослужба, є компетентна видавати обрядові закони. Не доторкаючись сьогодні історичного розвою літургійного права в лат. Церкві і на Сході, стверджуємо тільки, що в лат. Церкві дефінітивно від XVIII. стол. законодавство у всіх обрядових справах належить до Ап. Престолу, а в нашій Церкві те законодавство взяли в руки провінц. синоди, які менше або більше були затверджені Ап. Престолом, і що сам Ап. Престіл застерігає собі в обрядових справах й нашої Церкви, що ніхто без його згоди не може навіть частинно зміняти східного обряду ("Allatae sunt" § 27). Супроти того насувається оправдане і важке питання, яку компетенцію в справах обрядових мають поодинокі Ординарії чи епархіяльні Єпископи, зглядно яку компетенцію має наш АЕп. Собор.

Без сумніву мають вони право і обов'язок доглядати, щоби обрядове право було якнайвірніше і якнайточніше заховуване духовенством і вірними епархії. Тим самим мають обов'язок не допустити до творення практик і звичаїв противних обрядовому праву. Коли такі практики повстають, мають обов'язок осуджувати їх як нелеґальні. А що обрядове право східне, чи загальновізантійське, чи наше, яке можна би назвати греко-католицьким, полишає духовенству досить широку свободу в справах, що не є нормовані літургійними законами, то є правом і обов'язком Ординаріятів нормувати і порядкувати практику духовенства так, щоби священики навіть в справах, в яких обрядове право лишає їм свободу, не різнилися яскраво поміж собою і заховували бодай таку однообразність, якої треба до приличного, прилюдного Богопочитання.

Коли практика духовенства в тих справах, що лишені його свободі, відступає від духа і стилю обряду, тоді Ординарій обов'язаний такі практики заказувати, а навпаки одобрити і поручати практики, що відповідають духові обряду. Очевидно, що ті свої обов'язки і права можуть Ординарії виконувати чи то розпорядками, чи епархіяльними законами, які однак не будуть мати характеру літургійного права, а тільки дисциплінарних розпорядків чи законів.

По тим принципам треба нам судити і про компетенцію АЕп. Собору в обрядових справах.

Положення тепер таке, що ми дійшли в обрядових справах до цілковитого хаосу. Одною з важних причин цього стану є та обставина, що так Замойський, як і Львівський провінц. Собор уважали єдність в обрядових справах конечною і накликували до обрядової однообразности, а толерували практики, противні і обрядовому праву східної Церкви і її стилеві.

Ясна річ, що з того хаосу мусимо вийти з такими обрядовими практиками і звичаями, які не зражали би та не відпихали від нас і від вселенської віри наших нез'єдинених братів. Також є евідентною річю, що мусимо у тій праці над упорядкованням наших обрядових практик йти за вказівками і духом Ап. Престолу. Щоби випровадити наше духовенство з обрядового хаосу, в який ввели нас історичні обставини, мусимо передусім цілком зірвати з традиціями якоїнебудь байдужности і легковаження того, що є приписане. Як довго священики будуть кожний майже обрядовий припис заховувати або не заховувати по своїй фантазії, як довго будуть і в теорії боронити фальшивого принципу, що це маловажна і байдужа справа, чи поступається так чи сяк, так довго до ніякого ладу не зможемо дійти. Щойно тоді, коли ціле духовенство перейметься глибоким переконанням, що безумовно конечно треба заховувати всьо, що приписане і так, як приписане, заблисне надія, що дійдемо до якогось обрядового ладу і що зможемо успішно вже працювати для з'єднення наших братів.

Щоби до того дійти, мусить АЕп. Собор скріпити в духовенстві поняття закону і стерегтися, щоб не здавалося, що переходимо границю своєї компетенції, беручи з руки обрядове право і ставляючи нові обрядові закони.

Хоч в теорії можемо сумніватися в правильність деяких обрядових реформ, введених Замойським Собором, хоч й можемо теоретично ставляти тезу, що при обрядовому положенні цілої східної Церкви, себто супроти факту, що того самого обряду уживає много церковних провінцій, законодавство одної провінції не повинно було брати ініціятиви в рішаючих обрядових змінах, себто не повинно було своїм провінціональним законодавством давати норм обрядового права, мусимо однак рішучо стояти при тому, що закони Замойського Собору є законами і мусять бути нами заховані, як довго Ап. Престіл нерішить інакше. Бо ослаблюючи законну повагу провінц. Синоду, тимсамим нищили би ми евентуально і послух нашим, хоч необрядовим, а тільки дисциплінарним рішенням, в справах обрядових практик.

До ладу у відправах Богослужень дійдемо, коли обмежимо працю АЕп. Собору до одобрювання законних і правильних обрядових практик, як і до заказування неправильних і незаконних, уникаючи при цьому нових обрядових законів. Передусім

осягнемо те, що ціле духовенство львівської АЕпархії буде триматися одних і тих самих практик, а в речах, полишених свободі священика, будуть заховувати побожно, прилично і не так, щоби могли когонебудь разити.

Дальше, усім тим церквам, що вийшли з галицької провінції, як нпр. Церкві галицькій в З'єдинених Державах і гр. кат. в Канаді та колоніях у Бразилії і Аргентині пригадаємо, яке нас обов'язує літургійне право, а які незаконні і неправильні практики повинні бути раз назавжди знесені. Осягнемо й це, що у всіх будучих літургійних виданнях будуть затерті сліди неправильних і необрядових практик. Вкінці ствердженням послуху для обрядового права нашої Церкви і рішучого протесту проти всіх шкідливих і необрядових неправильних додатків чи змін, що псують те обрядове право, ствердимо, що практики, противні загальному законові, і після довгих літ не зможуть набути сили звичаєвого закону, якщо вони нераціональні. А нераціональними треба у нас визнати ті практики, які противні духові нашого обряду і через те шкідливі праці над з'єдиненням.

Щоби доказати, що наш АЕп. Собор має право і обов'язок так поступити, мусимо бодай в кількох реченнях переглянути джерела нашого літургійного права і пізнати причину ріжних практик правильних і неправильних, з яких то практик ми просто змушені прийняти і одобрити правильні, а відкинути неправильні.

Коли наша Церква, себто київська церковна провінція, під кінець XVI. стол. відірвалася від царгородського патріярхату, що відпав від єдности зі всел. Церквою і через те впав у зависимість від султана та турецької держави, тоді літургійним правом для нас були записані в церковних книгах літургійні приписи. (Відай не треба тут пояснювати, що слово "літургійний" уживаємо у значінні і св. Павла і Сімдесяти, себто в значенні того, що відноситься до всенародної Богослужби).

Признаючи верховну владу римських Архієреїв, мусіли наші предки від першої хвилі заступити молитву за царгородського патріярха молитвами за вселен. Архієрея. Це, очевидно, не було ніякою літургійною зміною. Від Берестейської унії до Замойського Собору впровадили наші предки деякі обрядові зміни, які відтак одобренням Замойського Собору і римського Престолу, що затвердив рішення того собору, увійшли в наше літургійне право. Тими законними змінами у літургійному нашому праві є: 1) Звичай відправлювання Служб Божих без співу і кадила, або, як їх називають, читаних Служб Божих. 2) Форма розрішення в Таїнстві Покаяння, яку водночас з нами, менше-більше в половині XVI. стол., прийняв також у свій Требник нез'єднений митрополит Петро Могила. 3) Затратився у нас звичай ужи-

вати губки. 4) Затратився звичай доливати до освяченого вина т. зв. теплоти. 5) В справуванні Таїнства Єлеопомазання повстав звичай, що правдоподібно існував вже перед Берестейською унією, але, здається, в обрядових книгах не був тоді вписаний, що це Таїнство може уділяти також один тільки священик.

Дві обрядові зміни в Службі Божій потвердив Замойський Собор і зробив з них закони, що ввійшли в наше літургійне право. Зміни в справуванні Таїнства Покаяння і Єлеопомазання прийняв і одобрив також Займойський Собор. Сьогодні зміни Требника лишаємо на боці, а говоримо тільки про зміни Служебника. Впроваджуючи такі зміни, Замойський Собор, для захования однообразности в обрядах, поручив видання нового Уставу, приказуючи деканам поучувати духовенство про обряди. (§ IV. про Службу Божу).

У виконанні рішень Замойського Собору видав митрополит Атаназій Шептицький послання до духовенства, підписане 3. V. 1738 р., в якому подає спис поправок, що їх треба зробити у виданнях літургійних книг. Таких поправок в тексті Служби Божої подає 15. З них три відносяться до молитов за Папу, одна поручає впровадити в Символі віри додаток "і Сина", однак відноситься до пропущення теплоти, а п'ять до пропущення губки. Лишається ще 5 поправок у Служебнику, які є додатком митроп. Атаназія до рішень Собору. Тії додатки могли би вважатись одобренням ним практик, що були записані в обрядових книгах нашої Церкви. З тих п'ятьох поправок одна відноситься до Предислов'я і не має ніякого обрядового значення, друга постановляє, згідно зі всіми традиціями східної Церкви, що вино і воду треба лучити в чаші, а не вже змішані в чашу вливати, третя і четверта постановляє, що вірних треба причащати з освячених частиць положених на дискос в честь Богородиці і Святих та за живих і померших.

Остання зміна є одинокою, що могла би вважатись одобренням практики; вона відноситься до Причастя священика. Вкінці свого послання поручає митрополит всі ті поправки, що їх взято за підставу з тексту Служебника, виданого 1712 р. впровадити і у всі інші видання. Тим самим усі видання Служебника з 16. ст. приймає Послання митрополита за правильні, жадаючи впровадження в них тільки наведених в Посланні змін.

Таке рішення не вияснювало положення і не могло допровадити до бажаної Замойським Собором однообразности в обрядах. Літургійні книги, видані впродовж XVII. стол. аж до Замойського Собору, впроваджували приватною ініціятивою видавців, а почасти за апробатою Ординаріїв поодиноких епархій, ріжні зміни, пропущення та ошибки, які ніяким способом не можна признати правильними і яких ні Замойський Синод, ні митропо-

лит Атаназій не одобрив. А що усі ті зміни були впроваджені без дозволу Ап. Престолу а,—як ми бачили, того позволення для законности зміни жадає Папа Венедикт XIV. в буллі "Allatae sunt" (з 26. 7. 1755),—треба сказати, що жадна з них не має даних на те, щоби бути признаними звичаєвим законом, тимпаче, що жадна з них не була загально прийнята. Бо, очевидно, священики відправляли Службу Божу по Служебнику, що находився в їх церкві і тому трималися практик, записаних в тому Служебнику. Ніде не находимо, щоб якенебудь видання, зроблене після Берестейської унії, було якоюнебудь церковною владою поручене цілому духовенству цілої церковної київської провінції, як обов'язуючий текст Служби Божої. І не могло бути інакше, бо з огляду на умовини видавництва церковних книг і їх продажі, ніяке видання не могло розійтися на цілу київську провінцію. Досі стверджуємо ще, що нпр. в галицьких церквах майже ніде не находимо книги виленського видання або супрасльського. Тії умовини мали той наслідок, що біля кожного видавничого осередку, часом не дальше, як о кілька миль, заховувалися книги, видані в цьому осередку, отже і практики в них записані.

Коли при таких відносинах Замойський Собор одобряє тільки дві обрядові зміни (усуваючи губку і теплоту), то тим самим не одобряє інших практик, що противні загальним законам літургійного права; не осуджує їх, не заказує, а тільки толерує. А що ті практики не були загальні, Замойський Собор тим способом узнає таке літургійне право, як воно було записане в книгах до Бертестейської Унії. Коли відтак, виконуючи поручення Замойського Собору, каже митр. Атаназій ввести у всі церковні книги лишень ті дві зміни Замойського Собору, додаючи від себе одну тільки третю, то рішення його надає тій практиці значення законного звичаю лиш тоді, коли київський митрополит міг видати обов'язуючі для київської провінції обрядові закони. Думаємо, що так не було. Можна також правильно думати, що наші владики, зібрані на соборі, досить критично відносилися до всіх прочих іновацій, а може й бажали їх до певної міри спинити. На кожний спосіб, з хвилею потвердження Римом рішень Замойського синоду, триває у законній силі ціле літургійне право нашої Церкви, яке обов'язувало наших Єпископів і духовенство у хвилі прийняття св. З'єдинення і яке Ап. Престіл нам при приняті з'єдинення одобрив. Усі противні тому праву практики до Замойського синоду, являються незаконними та помилковими тому, що введені без згоди Ап. Престолу, обіймали невеликі тільки круги духовенства і не були одобрювані ніякою церковною владою у нас, а передусім тому, що противилися і духові обряду і загальному обрядовому праву. Треба однак признати,

що мовчанка Замойського Собору, а відтак і митрополита Атаназія, себто толерування ріжних нових практик, впроваджуваних приватним авторитетом поодиноких видавництв, мусіло спричинювати повстання таких нових практик і тому до певної міри було причиною хаосу, в якому відтак опинилася наша Церква.

Засадничі зміни, введені Замойським Собором, загально прийнялися. Теплота вийшла з ужиття, губку заступив рушник. Прийнялися так, що перейшли границю київської провінції до мукачівської, а відтак і до крижавецької епархії, а звичай відправляти Службу Божу без співу і кадила розійшовся так, що тепер приймають його без ніякого спротиву навіть ті, котрі в інших справах придержуються строго візантійського обряду. І не могло бути інакше. Бо ця практика являється конечною в містах, де нема ніякої змоги стягати всіх вірних на одну Службу Божу. Коли від вірних вимагається участи в Службі Божій, то треба їм дати до того нагоду, себто відправляти по церквах Служби Божі, у всіх або бодай в ріжних годинах. Інша річ, що та практика лучиться часом з цілком незаконними і необрядовими практиками, що їх наш Собор рішучо мусить заказати. Ті нелеґальні практики відносяться передусім до затертя цілковитого або частинного участи вірних в Службі Божій. Бувають священики, які завізвання народу до молитви в єктеніях читають таким голосом, що навіть т. зв. служачий до Служби Божої нічого не чує і мусить наосліп собі бурмотіти: "Господи помилуй", без огляду на завізвання священика. Практика, одобрена Замойським Синодом, не затирає участи вірних в читаній Службі Божій.

Апостол і Євангеліє є читаним для народу Божим словом. "Вірую..." є визнанням віри всіх, що беруть участь в Службі Божій, а "Отче наш..." спільною молитвою священика і вірних. Таке здеформування законного звичаю, прийнятого Замойським Синодом, було, чи є наслідком тенденції наближування усіх наших обрядів до звичаю латинської Церкви, при чому часто йдеться дальше від нього, пересаджується. Нашим батькам, і перед і після Замойського Синоду, здавалося, що треба їм було якнайбільшим числом, хоч би й малих звичаїв і практик, зближатися якнайбільше до латинського обряду, щоби заслужити собі у латинників, найближчих сусідів, як і в латинників в західних краях Европи та в Римі, на опінію правдивих католиків. Та думка пхала много з наших священиків до принимання живцем з латинського обряду незаконних, бо неодобрених Ап. Престолом, а навіть ніякою церковною владою в нашій Церкві звичаїв. Зачали появлятися друком "ґодзінкі" до св. Онуфрія, Служби Божі до св. Антонія з Падви і інших Святих. При Службі Божій зачали священики "Мир всім" подавати розложенням рук, як при "Домінус вобіскум", а руки побожно складали, як латинські свяще-

ники, так, щоби пальці дотикали пальців. Замість поклонів, почали приклякати при Службі Божій, а служебник переносити кілька разів з одного боку престолу на другий; закинено копіє, переставалося класти частиці в честь Богородиці і Святих, залишено уживання звізди, дискос прийнято у формі латинського, фелони пообтинано зі заду і з переду; замість пояса почали священики уживати шнурка, як монахи Францішкани, стихарі прикрашувано коронками, щоб були подібні до латинських; руки зачали умивати перед убиранням, а Проскомидію правили без фелона. Очевидна річ, що такі звичаї не подобалися многим з наших священиків і тому не тільки не приймали їх, але ще й голосно ганили.

Такі латинські тенденції сильно скріпила ще ворожа вірі акція царської влади, що прямувала до знищення св. З'єдинення, зразу на Білій Руси, в полоцькій і виленській епархіях і на Волині в 30 рр., а відтак в Холмщині в 70-тих рр. XIX. стол. Ворожий вірі і Церкві напрям царської влади зачинав від накидування нашій Церкві синодальних російських церковних книг. Приклонники ворожого Церкві напряму царської влади взялися до насильного "очищування нашого обряду, (як говорили), зі всіх латинізацій". Через те віруючі і побожні священики та вірні, бачучи противний вірі напрям тої цілої акції, тим усильніше привязувалися до найменших і найновіших традицій, які, здавалося, боронили наш нарід і духовенство перед затраченням віри. Надто ревні приклонники "очищення" обряду, яких мета була чисто політична, бо зрусифікуваня народу та знищення Церкви за поміччю, на жаль, галицьких емігрантів, готових до відступства,—продажних, найгірших елементів нашої Церкви,—поступали так, що наразилися на прилюдну догану Ап. Престолу і на заказ зміняти щонебудь з практик Холмської Церкви, з практик, що їх застало релігійне переслідування. Той заказ Ап. Столиці, що відносився виключно до холмської епархії і до спеціяльних обставин релігійного переслідування, не мав бути примінений, і в намірі Ап. Престолу не міг бути примінений до інших епархій, що працювали серед відмінних обставин. Був він прийнятий приклонниками латинського напрямку, як дефінітивне одобрення і освячення усіх латинських практик нашого обряду.

Серед таких обставин, при многих суперечних практиках, трудно було і галицькій провінції дійти до якогось ладу. Це було тим трудніше, що обрядові питання лучилися завсіди з політичними, а політичні мали завжди закраску догматичну. Не йшло про те, чи законна така, чи сяка практика, а про це, чи така практика наближає нас до російської Церкви, чи навпаки. А синодальна практика російської Церкви являлася віддавна ревнителям нашого обряду одиноко правильною і законною. Наші лі-

тургісти, навіть ті, що пізніше гуртувалися біля почаївських видань церковних книг, правдоподібно вже в послідних літах XVII. стол. прийняли обрядову реформу, заведену в рос. Церкві патріярхом Ніконом, а згодом поволі приймали тексти літургійних книг, як й св. Письма в російській редакції зі залишенням на боці незвичайно цінного, а нам ближчого тексту Скорини і Острожської Біблії. Таке приняття Ніконіянської обрядової реформи, що впроваджувало більше зміни тексту церковних книг, ніж зміни, введені Замойським Синодом і митрополитом Атаназієм, повинно бути ще перестудіоване. Здається, що Ніконіянські тексти в премногих подробицях заступили вже давні, цінні, а нам питомі тексти. Ніконіянські зміни впроваджено в наш обряд також не рішенням церковної влади, а повільною практикою видавців церковних книг.

Таке було хаотичне положення нашої Церкви в обрядових справах в тих часах, коли митроп., пізніший кардинал, Сильвестер, зі своїми товаришами епископом перемиським Юліяном Пелешом і станислав. Юліяном Куїловським зачали думати про відбуття провінціонального Синоду. Наші владики і велика частина духовенства здавала собі справу з хаотичного положення нашої обрядовости і усі розуміли, що треба здержувати напрям, який зближає наш обряд до латинського. Много причинилася до того і та обставина, що відай від половини шостого десятиліття XIX. стол. учителем обрядів в римській колегії був о. Ізидор Дольницький. Вже в Римі робив він поважні студії над східним обрядом і розумів, що завжди сущною волею Ап. Престолу було, щоб ми вірно заховували обрядові традиції нашої Церкви. Зіставши відтак духовником львівської центральної Семінарії, працював в тому самому напрямі над питомцями всіх епархій. Ректором віденського Барбареум був др. Юліян Пелеш і в тому самому напрямі працював у Відни, а опісля і в Станиславові, зіставши там першим Єпископом 1883 р. В тому самому напрямі працював в Перемишлі й Крилошанин Шашкевич.

Сумні події 70-тих рр. в холмській епархії, насильне знищення унії і тої останньої нашої Епархії в російському царстві, відбилися сильним потрясенням на цілому організмі нашої галицької провінції. Криваве переслідування наших вірних селян, що не вагалися віддати за віру майно і життя, скріпило в многих віру. Приїзд до нашого краю многих переслідуваних священиків холмської епархії дав нашим багато до думання. Всьо, що в Холмщині діялося, відбилося сильним відгомоном у нас, а може й причинилося до тої свідомости, що обрядовий хаос, існуючий в наших епархіях, є станом шкідливим і що треба будьщобудь з него вийти. Крім того, після утворення станиславівської епархії, перший раз від відновлення галицької митрополії можливим ста-

вало відбуття провінц. Синоду. Такий Синод дійсно відбувся 1891. р. (від 24. IX. до 8. X.).

В комісіях приготовано матеріяли на 15 титулів, між іншими в титулі 5. мало бути предложене Синодові до ухвалення цілий устав Проскомидії і Літургії. Спосіб поступування в Синоді був такий, що кожна справа була передусім читана і дискутована на т. зв. загальних зібраннях, а відтак проголошувана на святочних засіданнях. Зібрань і засідань відбулося по 4, після кожного зібрання відбувалося засідання. На першому загальному зібранні, дня 4. вересня, вибрано урядників Синоду і три комісії для перегляннення декретів. Акти Синоду не згадують про їх працю. На святочних засіданнях ухвалювали читані, в принципові передискутовані на зібраннях декрети. Дискусій однак на зібраннях не було; принайменше протоколи про них не згадують.

На першому торжественному засіданні після промови Ап. Делиґата і перечитання письма папи Льва XIII, Отці Собору зложили визнання віри.

На II. генеральному зібранні 29. вересня відчитано і після допущеної дискусії прийнято титули: I, II, III, IV, VI і VII.

На II. святочному засіданні 1. жовтня наступило торжественне проголошення тих самих п'ятьох титулів (I, II, III, IV, VI. і VII.). На III. зібранні, яке відбулося в дні, назначеному нотарями Собору, читано і предкладано дискусії Отців титули: III, IX, X, XI. і XII.

Дискусії ніякої не було, так як на III. зібранні. Ті самі титули були торжественно проголошені на III. святочному засіданні, яке відбулося 4. жовтня. На послідному зібранні 6. жовтня перечитано і передискутовано титули про семінарі, синоди і скорочення брев'яра (de abbreviatione Breviarii) а на святочному IV. засіданні проголошено торжественно титул VIII. про семінарі, титул XIV. про синоди; читаного титулу про скорочення брев'яра не проголошено і додано нечитані на IV. зібранні титули XIII. про церковні студії і XV. про церковні добра. Ап. Делеґат, предсідник синоду своїм підписом потвердив, що всьо так сталося дійсно, як в актах записано.

В декретах Собору поміщено нечитаний на ніякому генеральному зібранні і не проголошений на ніякій святочній сесії синоду титул V., який мимо цього, через якусь невияснену помилку, вложено між декрети Собору і видано разом з декретами, хоч очевидно той титул до декретів Собору не належить і не має тої законної сили, яку мають інші синодальні декрети. В додатку, як "Appendix 33." в римському виданні синоду 1896. р. находиться коротка розвідка про порядок Преждеосвященної Служби з 2 правилами, поручаючи зміни в "нашому Служебнику", не наводячи ніякого видання, а як Appendix 36. подані загальні рубрики церковного правила (Officii Divini rubrici generales) що займа-

ють 29 сторін римського видання. Ті оба додатки мають очевидно велике значення, як ствердження ріжних літургійних практик, тоді в епархіях уживаних і як праця підготовної комісії, але не є ніяким законом і до декретів синоду не належать, як очевидно до декретів синоду не належать ріжні додатки до тих декретів, папські енцикліки, послання кардинала Левицького, декрети Ватиканського Собору, Силлябус, тощо.

Якщо йде про мериторичну оцінку тих приготованих, а не проголошених обрядових декретів, треба сказати, що без сумніву метою їх було доведення до однообразности у виконуванні обряду цілого духовенства всіх трьох епархій.

В титулі IV. про прилюдне Богопочитання, бажаючи може предложити синодові і V. титул до ухвали, синод так висказується:

Omnem autem Officii Divini celebrationem in Ecclesia persolvant sacerdotes accurate et quidem ad normam in praesenti Synodo praescriptam, quam etiam Illmmus Metropolitanus curabit typis mandare et aliis Rmis Ordinariis communicare, ut eodem tempore ab omnibus in tota provincia nostra ecclesiastica in praxim deducatur; ne videlicet in persolutione divini cultus publici discrepantia aliqua locum habeat, sed ut monet Apostolus: "Omnia honeste et iuxta ordinem fiant" et coelestis harmoniae formam exhibeant.

Сповняючи поручення провінціонального Синоду, видали ми для ужитку цілої церковної Провінції Требник 1925. р., але в Требнику по нашому давньому звичаю, відмінному від звичаю Греків, не входить Служба Божа. Службу Божу, зглядно Служебник, ми видали в р. 1929. Те видання представляє ту форму обрядових практик, що найліпше відповідають приписам нашого обрядового права. А що мимо старанної праці обрядової комісії, до якої належали і знатоки нашого обряду, якими були луцький єпископ Преосв. Йосиф Боцян і проф. о. Др. Тит Мишковський, в текст всунулися деякі помилки та пропущення, буде завданням нашого АЕп. Собору так унормувати і впорядкувати епарх. обрядову практику, щоб вона могла мені послужити до видання, дасть Бог, Служебника, що відповідатиме порученню провінціонального Собору для ужитку цілої церковної провінції.

При одобрюванні або признаванні нелеґальною, противною нашому обрядовому праву якоїсь практики, братиме наш АЕп. Собор між іншими документами під розвагу й приготовані для предложення львівському провінц. Синодові пропозиції підготовної комісії. Праця тої комісії дійсно заслугує на признання, хоч в її предложення вкралися деякі помилки і пропущення, які конечно треба би поправити. Та праця є повним доказом на те, що передсоборова комісія, до якої належав і о. Дольницький і о. мітрат Бачинський, здавала собі ясно справу з конечности по-

вернення нашому обрядові поваги і духові того обряду питомого стилю, що його нелеґальні практики почасти відбирали обрядові.

Якщо поворот до наших обрядових традицій був конечністю, яку признала передсинодальна комісія перед 1891. р., то той поворот стався для нас іще важнішою конечністю від хвилі, коли після упадку російського царату вселенська Церква станула перед актуальним питанням з'єдинення Церков.

Перед першою світовою війною була праця для з'єдинення Церков в російському царстві неможлива. А що до того царства належала переважаюча частина нез'єдиненої Церкви, богослови латинської Церкви мало займалися справою з'єдинення, уважаючи її неактуальною. З упадком царату збудилися у вселен. Церкві великі надії на сповнення відвічних бажань вселен. Архієреїв і богослови зачали над тою квестією дуже поважно застановлятися, а письменники в ріжних западних краях зачали про неї писати. Той інтерес богословів був скривлений ще й тією обставиною, що на кільканадцять літ перед світовою війною наука в Европі звернулася до дуже поважних дослідів над всім тим, що відноситься до візантійського Сходу. Бо коли ще довго після половини XIX. стол. і історія і історики та правники, а передусім дослідники мистецтва на Заході уважали візантійське царство мало інтересним і ним не займалися, то та опінія в науковому світі цілком змінилася під кінець XIX. ст. Кількох поважних письменників у знаменитих працях звернули увагу ученого світа на той забутий майже ними світ як на предмет незвичайно важний, а також мало їм знаний в історії людства. В европейських університетах зачали повставати катедри візантинізму і той предмет висунувся майже на перший план наукових інтересів Західної Европи. Богослови, дослідники східних Церков і обрядів, дійшли до понять просто протилежних до тих, які були передше загально прийняті і супроти нашої Церкви і нашого обряду. Коли давно вселен. Архієреї в енцикліках своїх порушували квестію східних обрядів і коли вертались завжди до принципу, що вселен. Церква бажає віру свою передати всім східним нез'єдиненим Церквам і вірним, а не латинський обряд (ut omnes catholici fiant, non ut fiant latini)—то богослови тим принципом не дуже одушевлялися; много поміж ними були би воліли, щоб єдність вселен. Церкви опиралася також і на єдности обрядів, а щодо східних обрядів були би бажали якнайбільшого зближення їх до латинського обряду. В практиці наше духовенство, навіть ті, що кінчили студії на заграничних університетах, поділяли почасти їх гадку. Вони думали, що не було ліпшого способу з'єднати собі їх симпатії, як лиш через зближування до них у всіх обрядових справах. Те зближення видава-

лося конечним навіть для вироблення собі доброї опінії, між богословами зах. Європи. Хто посмів носити бороду, рясу зі широкими рукавами, а в Богослуженнях триматися стисло приписаних в церковних книгах обрядів, того легко підозрівали, що мав тенденції відірватися від вселен. Церкви. А так поступали і говорили не тільки наші найближчі сусіди, але многі богослови, пралати священики, єпископи західної Европи. Ті поняття цілком змінилися під впливом надії з'єдинення Церков і дослідів над методами та способами праці для того з'єдинення. Зачато в Церкві чимраз яскравіше говорити про те, що наші латинізації роблять нас неспосібними до праці на Сході, що наш обряд цілком відмінний від обряду, якого уживають нез'єдинені Церкви, що сей обряд компромітує римську Церкву, бо нез'єдиненими приниманий як доказ, що вселенські Архієреї словами обіцюють східним ненарушимість обрядів, а в практиці уживають з'єдинення лише за орудник до перетягнення на лат. обряд. Дійшло до того, що "Commissio pro Russia", котрій Ап. Престіл поручив цілу працю над з'єдиненням у В. Україні, Росії і східній частині Польщі, майже урядово виключала нас від тої праці і голосно признавала нас неспосібними до неї. А коли приходило нам безпосередньо зіткнутися з нез'єдиненими, вони те саме повтаряли нам, в іще яскравішій формі витикаючи нам не тільки те, що було дійсною хибою і пропущенням, противним нашому літургійному праву, але й найправильніші традиції, питомі нашій Церкві. І коли западні богослови робили нам ті закиди з бажання правильної праці для Сходу, нез'єдинені нераз підносили проти нас закиди тільки тому, бо ми до певної міри були представниками самої думки з'єдинення Церков. Часто бувало, що ненависть до Риму була скріплена ненавистю до нас і справедливою критикою наших звичаїв, бо річ очевидна, що усі так звані "латинізації" нашої Церкви були для нез'єдинених доказом нещирости висказів Ап. Престолу.

Така засаднича зміна поняття всіх западних християн про нас змушує нас також засадничо змінити наші поняття і напрям наших змагань. Ми мусимо раз назавжди цілком зірвати зі системою нелеґальних і необрядових новостей в нашому обряді. Мусимо усталити раз назавжди усі закони нашого літургійного права і узгіднити з ним наші обрядові практики, себто мусимо пропустити всьо чуже, що ввійшло в наш обряд без огляду на те, чи воно запозичене з латинського обряду, чи від ніконіянської обрядової реформи. Мусимо вернутись, чи радше вірно держатися всіх приписів нашого первісного літургійного права, приймаючи лишень ті зміни, які є дійсно законними змінами того права, доповняючи всі нелеґальні пропущення, а опускаючи всі нелеґальні додатки. Наразі мусить АЕп. Собор зайнятися

передусім обрядами св. Літургії, себто Служебником, приготовляючи тим способом нове, але тим разом вже дійсно поправне видання Служебника.

Знана всім Отцям річ, що через кілька літ у Львові працювала т. зв. міжепархіяльна обрядова комісія, до котрої входили делеґати всіх Ординаріятів нашого обряду, які одобрили видання Служебника з р. 1930., себто Ординаріяти: перемиський, станиславівський, мукачівський, пряшівський, крижевацький і три американські (Злуч. Держав і канадійський).

Пропозиції, предложені Ап. Престолові є предметом дуже докладних студій в обрядовій комісії, покликаній схід. Конґреґацією в Римі. Текст Літургії має бути виданий у василіянському монастирі в Ґрота Феррата. Той текст буде нас обов'язувати. Тоді треба буде і всі рішення нашого Собору узгіднити з римським виданням. Очевидна річ, приймемо те римське видання як дефінітивно нас обов'язуюче і будемо всі приписи того нового Служебника уважати за наше літургійне право, котрого не вільно буде нікому змінити. Думаємо, що римське видання усталить чи ствердить тільки приписи літургійного нашого права. Однак римський Служебник може вийти щойно після кількох літ; війна спричинить напевно велике опізнення того видання. Тому і рішення Собору, яким ціле духовенство львів. Архіепархії ствердить, що уважає обов'язуючим нас наразі літургійним правом, і які практики уважають за леґальні, себто доповняючи або пояснюючи приписи літургійного права, а які уважає за нелеґальні, противні нашому обрядові, не буде страченим трудом, тимбільше, що й передсоборова комісія і ціле духовенство йде за вказівками і радами по змозі якнайбільше зближеними до волі і духа Ап. Престолу і до духа нашого східного обряду.

Дано у Львові при Архікатедральній церкві св. Юра дня 19. травня 1941.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

Відчитано на приготовній сесії АЕп. Собору дня 21. травня 1942 р.

о. Володимир Грицай
нотар

о. В. Лициняк,
протонотар.

ПРО ПСЕВДОПРОРОКІВ

Митроп. Орд., ч. 107/42.

Дивні прояви, що їх містичними називаємо, склонюють мене ще раз звернути увагу Всеч. Духовенства на обов'язок здержуватися від всякого роду прилюдного одобрювання їх.

Вже два рази представив я становище, яке повинні зайняти священики супроти таких проявів.

Мусимо передусім пам'ятати, що не треба тут говорити про "віру" в такі прояви. Віра—це чеснота, якою за правду приймаємо те, що Бог об'явив, а св. Церква подає до вірування. Ми віримо тільки в Боже Об'явлення, дане І. Христом і Його Апостолами і передане Христом Його св. Церкві, тому "стовпові і утвердженню правди", з порученням, тую науку Божу голосити людству. При тому наділив Христос Свою Церкву даром непомильности,—так, що приймаючи від Неї Божу науку, ми певні, що не можемо помилитися. Нічого подібного нема в тих приватних, як називають люди, об'явленнях чи пророцтвах, яких тепер у зв'язи з воєнними подіями світу, множество проявляється кожної майже днини. Нічого подібного до християнської віри нема також у справі якихсь дивних проявів, які стигматизаціями і екстазами люблять люди називати і які можуть декому видаватися дійсним проявлюванням надприродного світу. В такі пророцтва, екстази і стигматизації не можна по-християнськи вірити, бо вони ніяким способом не можуть належати до Божого Об'явлення, переданого Христом св. Церкві.

Про усі ті прояви можна думати, що або є надприродними проявами, або діявольським обманом. І Церква одну і другу гадку толерує; лишає вірним свободу думати про такі надзвичайні прояви, як хотять, але заєдно перестерігає перед можливістю обману та пригадує обов'язок крайної осторожности і здержливости в судах. За св. Ап. Йоаном, перестерігає Церква вірних: "Улюблені! Не всякому духові вірте, а досвідчайте духів, чи вони від Бога. Бо многі ложні пророки вийшли в світ" (І. Йо. IV, 1).

Священики, маючи уряд проповідників Божої Науки, мусять з тим більшою осторожністю відноситися до тих надзвичайних проявів, бо могли би легко виробляти в людях фальшиве пересвідчення, що можна в такі прояви "вірити". Уважаючи такі прояви за правдиві і оказуючи це людям, могли би при найменшій неосторожності затирати засадничу, можна сказати, безконечну ріжницю, яка є між християнською вірою, а вірою в такого чи такого то пророка, покликаного до того уряду ним же самим. Тим затиранням ріжниці між вірою і, може, хибною думкою людей, і, може, діявольським обманом, могли би священики зробити тяжку кривду християнському народові; могли би викликувати в народі ложний, хоробливий, небезпечний, містицизм, при якому майже неможлива відсутність правдивого діявольського обману. Це річ стверджена цілою історією Церкви, що поміж приватними пророцтвами 90 на 100 є або чистою уявою людей, навіть часом побожних і добрих, або просто діявольським обма-

ном, себто справою злого духа.

Є такі пророки, що ходять по селах, проповідаючи наче слово Боже. У своїх проповідях покликуються на прикази, дані з неба й, на об'явлення. І до деяких правд катихизму домішують свої видумки, що є деколи правдивими єресями. Від людей домагаються віри, себе самих називають "пророками" і хотять, щоби їх люди уважали за святих. Буває, що бідні люди даються й обманювати та за гріх уважають, такому пророкові не вірити.

В множестві містичних проявів: екстаз, пророцтв, висказів Святих, наук приписуваних пророками Христові, Пр. Діві і Святим, є й нездорові прояви, в яких мусимо бодай побоюватися обману сатани та правдивої небезпеки для людей, що неосторожно приймали би такі прояви, як світло з неба.

Без сумніву, бувають й правдиві зовнішні прояви надприродного життя; справжні екстази чи пророцтва можуть бути й між нашими вірними, та більшу, ніж вони вартість має та Божа благодать і ті Божі дари, яких не можна пізнати по зовнішніх, голосних, містичних проявах, хоч правдиві містичні дари є також Божою благодаттю. Але багато частіше бувають прояви **фальшивого містицизму, ложних пророцтв і діявольського обману.**

Ми вже раз заборонили священикам брати якунебудь участь в спроваджуванні або запрошуванні до села осіб, що вважаються такими пророками. Тепер мусимо ще раз вернутися до того самого предмету і не тільки священикам, але й всім вірним у Христі Спасителі властю, даною нам Богом, заборонити брати участь без нашого дозволу в розмовах з такими пророками в тому стані, який екстазою називають, завдавати їм питання, бавитися їх пророцтвами, або увагами і їх поширювати. Поручаємо також Всеч. Духовенству перечитати те наше письмо, з відповідними поясненнями, вірним всюди, де такі пророки є чинні. Маємо певні докази на те, що поміж ними є і обманці, які просто свідомо обдурюють людей.

В деяких селах є й добрі та побожні женщини, а навіть й діти, які є предметом дивних якихсь проявів, які треба може приписати фізичній недузі, чи може якійсь сугестії, а може й екзальтованій побожності, а які могли би бути й чимсь гіршим. Очевидна річ, що супроти таких осіб повинен душпастир і християни проявляти якнайбільшу християнську любов. Якщо однак і в них проявляється те, що називають екстазами, себто якийсь неприродний стан, в якому несвідомо говорять якісь речення, приписуючи їх чи Христові, чи Святим, тоді християни повинні таких бесід не слухати і не звертати на них уваги.

Обов'язком усіх душпастирів, а особливішим способом Деканів є, негайно доносити про всі такі незвичайні прояви.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

В справі душпастирювання в Великонімеччині.

На терені Великонімеччини в 1939 р. були дві наші греко-католицькі парохії, а саме: в Берліні й у Відні.

Події зв'язані з пересуненням кордону на Сян, спричинили великий приплив нашої молоді до Великонімеччини. Це і було причиною, що тодішний парох Берліна, о. Пралат Др. Вергун, попризначував у більших осередках скуплення наших молодих духовників. Одначе безнастанний приріст нової еміграції вимагає ще більшої душпастирської опіки і тому Папа Пій XII, в грамоті з 23. XI. 1940, іменував о. Пралата Д-ра Петра Вергуна Апостольським Візитатором з правами Апостольського Адміністратора, для всіх Українців греко-католиків в цілій Великонімеччині. Від тієї пори почалася формальна організація душпастирської обслуги на цілому терені Великонімеччини.

Сьогодні вже працює в душпастирстві 15-ох священиків. Багато переїздить кождої неділі сотки кілометрів, щоб якслід виконати свої завдання. Кожної неділі десятки тисяч наших робітників у Великонімеччині мають нагоду брати участь в Службі Божій, вислухати проповіді, приступити до св. Тайн, дістати всякі духовні поради і т.п. Розуміється, що про Богослуження кожної неділі, за виїмком найголовніших осередків душпастирства, не може бути і мови. Зрештою, кожний розуміє, що 15 священиків не мають спромоги одночасно обслужити всі місцевості, де перебувають наші робітники. Є місцевості, в котрих наші люди мають нагоду раз у місяць брати участь в нашому Богослуженні і т.п., але і місцевості, де буває це один раз на два, три або і ще більше місяців. Та кожне наше Богослуження має так величавий характер, що чужинці завсіди не мають слів признання для наших людей.

В справі свячень питомців після IV. р. богословії.

Ч. 107.

Митрополичий Ординаріят повідомляє усіх богословів, що скінчили IV рік Богосл. Академії, а не мають спроможности кінчити V-го року, що, наколи схотять стало працювати в Ап. Адміністратурі Лемківщини і Ап. Адміністратор їх там прийме та поручить святити, можуть одержати рукоположення на єреїв.

Від Митрополичого Ординаріяту дня 19. червня 1942 р.

В справі опіки над студентством.

Ч. 2114/шк.

Митрополичий Ординаріят одержав від Укр. Центр. Комітету

прохання, аби Духовенство своїм авторитетом попирало акцію допомоги укр. студентству,—що її веде У.Ц.К.—та щоб її активно піддержувало.

Прохання У.Ц.К. Митрополичий Ординаріят гаряче поручає Всеч. Духовенству.

ПРО МИЛОСЕРДЯ *)

Послання до Духовенства і вірних.

Ціле діло Христа-Спасителя—то діло милосердя. Всі книги Ст. і Нов. Завіту оповідають нам про Боже милосердя для цілого людства та для поодиноких людей. До кожного з нас зокрема відноситься слово Христової притчі: "Весь довг я дарував тобі, коли ти в Мене про це просив, чиж не слід... тобі помилувати свого товариша, як Я тебе помилував". (Мат. XVIII, 32 і 33).

Боже милосердя накладає на нас невідхильний обов'язок милосердя супроти людей. Милосердя Боже супроти нас так зв'язане з обов'язком і чеснотою милосердя до людей, що Бог наче того одного тільки від нас й домагається: "Милосердя хочу, а не жертви" каже Бог через пророка Осію (VI, 6), якого наводить сам Христос (Мат. IX, 13).

А з другої сторони милосердя обіцяне милосерним: "Блаженні милосерні, бо вони доступлять милосердя" (Мат. V, 7). Будуть помилувані не тільки тим милосердям, що упереджає всяку людську волю, а яким "Бог виявляє Свою любов до нас, що як ще ми були грішниками Христос умер за нас" (до Рим. V, 8),—але і тим милосердям, про яке сказано: "Давайте, а дасться вам; міру добру натовчену і потрясену і переливаючуся дадуть на лоно ваше; бо тою мірою, якою мірите, відміриться вам" (Яків VI, 38). Тим милосердям, що то "перевищає суд" (Яків. V, 13).

Церква, завданням якої є проповідати Євангеліє милосердя і орудувати ділом милосердя,—Церква, що має в імені доброго самарянина рятувати і лікувати того, що впав в руки розбійників, мусить заєдно пригадувати вірним той такий важкий обов'язок християнської любови і усіми можливими способами заохочувати людей до його сповнювання. Тому в часах, в яких люди терплять більше, як в якійнебудь іншій історичній епосі, мусить християнська проповідь часто людям вказувати на терпіння і болі ближніх, щоб у вірних викликувати бодай щире бажання помочі терплячим, навіть тоді, коли майже нічого не можна зробити для їх помочі.

Кожної днини пересуваються перед нашими очима такі терпін-

*) ЛАЕВ. Р. LV, ч. 7-8, липень,серпень 1942.

ня людей, що видається неможливим, аби людське серце не відчувало їх дуже глибоко. Пересуваються перед очима людей потрясаючі і зворушуючі терпіння, на які або ніякої заради нема, або вона перевищає о много всю нашу спроможність. Тоді видається безхосенним про ті терпіння говорити, а говорення видається в порівнанні з ділами чимсь таким марним, що той, який говорить про це, мусить просто до себе примінювати слово св. Йоана: "Хто мав би достатки сього світу і бачив свого брата, що в потребі, а замкнув би своє серце перед ним, як перебуває в нім любов Божа? Дітоньки, додає св. Йоан, не любіть словом ані язиком, а ділом і правдою" (I Йо. III, 17). Майже стид говорити про милосердя, коли так часто, так безнастанно не можна до слів додавати діл милосердя. А однак говорити треба; до того змушує і наука І. Христа і уряд проповідника і потреба людей і таке виняткове в наших часах загальне і безмірне терпіння людства, а передусім убогих і недужих.

Тому і я, ваш душпастир, звертаюся до вас, Дорогі в Христі Браття і Сестри, тим своїм посланням і звертаю Вашу увагу на безмірні нещастя і терпіння людей, що їх і самі бачите. Тії терпіння тяжким тягарем спадають передусім на убогих. При великій, незвичайній дорожнечі і при браку харчів люди убогі терплять голод; треба їм великих зусиль, щоб удержати життя. Випродують всьо, що мають і навіть за всі ті ощадності ледве дістають те, що конечно потрібне до життя, а за гроші, які заробляють тяжкою працею, не можуть удержувати себе і родини при житті. А убогими сталися люди давніше й заможні; люди, що давно легко заробляли працею на достатне і здорове життя своєї родини, тепер змушені голодувати. А скільки терплять вдовиці, які нічого не мають, щоб виживити себе і дітей! Скільки терплять жінки тих, що їх большевики вивезли або арештували! А до терпінь убожества долучується ще журба про долю батька родини, котрого праця всіх удержувала.

А що ж сказати про нещастя тих, яким в тому положенні Бог зсилає ще недугу, коли дитина тяжко захворіє і нема защо купити лікарства, коли нема защо купити трохи ліпшої страви, коли і кусника сухого хліба дістати не можна! А скільки терплять сироти, коли захоріє мати-вдовиця, або мати розлучена з арештованим большевиками батьком, коли не стає кормителя, а бідна мати хора лежить і нема чим затопити в печі, і нема одежі, щоб загрітися, а на дворі, як було це цього року, лютий мороз так докучає, що не знати, яку собі раду дати! А скільки таких, що їм у недузі нема кому подати шклянки води і віддати найконечнішої прислуги. Хата вогка, в сутеренах, нема кому перевітрити, нема як недужому встати хоч би на хвилину! І цілими тиж-

нями лежить всіми опущений, примираючий з голоду і холоду; терпить тяжкі болі і повний смутку та журби за померших, за неприсутних, повний неспокою і страху за тих, котрим також треба би помогти, а нема як! А й навіть тоді, коли недужий не є прикований до ліжка й може порушатися, не є він без терпіння: Про заробіток майже нема мови, обува знищена і нема як направити, з одежі лишилися лахмани, майже стид на вулиці показатися. І нема чого виходити, бо вже не стало того, що можна би продати і нема защо щонебудь купити! І кожна найменша праця побільшає біль, а не дає стільки, щоби заспокоїти голод.

А як вийде на вулицю, скільки треба перенести легковаження, погорди нераз й ударів і нема де в житті подітися! І так терпить той, що колись був господарем і мав власну хату та город; з хати викинули його, жиє в комірному і не має чим заплатити чиншу. І так терпить та, що була жінкою і матерію дітей; тепер не має кому обіду зварити, а діти ростуть як дика билина в полі. Але до всіх тих терпінь тіла, долучуються гірші ще терпіння душі; неповодження, родинні нещастя, невдячність дітей, стид за їх поступування, самота, брак родинного вогнища, старість в біді і голоді, а брак якоїнебудь надії на будуче!

Скільки такої нужди і біди по містах, у сутеренах і на піддашах, а скільки її по селах, в бідних хатинках, що валяться! А часом і без хати мусить убогий скитатися і кожної днини шукати деінде нічлігу! Який біль для родителів бачити голодуючі і терплячі або хворі діти! Яке терпіння те життя, серед безнастанної непевности про себе, про діти, про життя чи свободу! Яким нещастям буває тяжка кривда, завдана чужим чоловіком, або ще гірше близьким чи своїм! Яким болем являються розвіяні надії і певність близької смерти! Яким терпінням є те перемучення життям, в якому не находиться ні хвилі відпочинку! Яким вкінці болем бачити всенародні терпіння і нездійснені надії!

З яким болем серця мусять дивитися батьки на діти, що колись були гордощами і радістю родини, а сталися днесь тяжким їх хрестом і болючим стидом! Яким болем для батька видіти сина, сплямленого неповинно пролятою кров'ю, від якого з обмерзінням відвертаються сусіди і знайомі! Але хто ж зможе зрештою описати, чи зобразити всі тії терпіння, які з життя роблять хресну дорогу болю і смутку!

Хто тільки є свідком тих терпінь ближніх, не може хіба не бажати хоч би у малій мірі помогти тим ближнім і злагодити їх терпіння. Хто ж на вид людських болів не позавидує великому старозавітному пророкові Йовові? (А пишу це якраз в день, що посвячений пам'яти того прообразу терпінь і милосердя Христа Спасителя). Хто ж за його прикладом не бажав би статись ря-

тунком терплячих і поміччю безпомічних. (Йов. 29, 12) очима сліпому і ногами кульгавому (тамже 15), та батьком убогим; хто не бажав би виривати із зубів кривдячого його добичу! (ст. 17).

Бо людське серце з природи вражливе на терпіння; навіть терпіння звірят воно відчуває і співчуває з ними! Оскільки ж більше мусить відчувати природне співчуття для терпінь і нещасть людей! Можна сміло сказати, що те співчуття—то найсущніша черта людської природи, що просто відрікся людської природи той, що не почувається до такого співчуття на вид терпіння ближніх! Через те й милосердя є неначе вступом до християнської любови ближнього.

Любов ближнього, а радше любов Бога,—любов, якою обіймається усіх ближніх, як дітей Божих або бодай покликаних на Божих дітей,—вона підносить людину понад усяке сотворіння, понад цілий матеріяльний світ і учить його, по прикладу Ісуса Христа, віддавати навіть і життя за спасіння, за життя ближніх. Вершок тої любови сягає до неба, але підстава її спирається так на людській природі, що нема чоловіка, який би з роду не відчував потреби любови в тому природному нахилі людського серця до співчуття і милосердя.

Так побудована надприрода на природі. Благодать не ломить і не змінює сущности природи; вона освячує тільки і підносить Божий надприродний закон, закон Євангелія, спирається і тільки доповняє природний закон. Та ціла будова, те нове сотворіння (як каже св. Ап. Павло), людства піднесеного і освяченого Божим життям благодаді є очевидно архитвором понад усі можливі архитвори, бо є ділом всемогучости і безконечної мудрости Бога-Слова, що прийняв на Себе людське тіло. Через Своє Слово сотворив Бог пречудне діло людської природи, а після її упадку, більшим і вищим чудом ту упавшу природу поправляє, підносить і освячує. Звідци та предивна схожість природи з благодаттю, ті немов би природні підстави, на котрих опирається ціла будова благодаті, те наче природне коріння, з якого виростає дерево благодаті. Кажемо "наче", бо природа, коли стається основою благодаті, корінням того чудесного організму, яким є надприрода, має це не від себе, а є Божим даром. Первопочаток, саме зерно того організму, самий найменший камінь того фундаменту походить з неба, а не зі землі. Тому не можна би прийняти висказу "фундамент" чи "корінь" у тому значінні, що одно чи друге належить іще до природи. Оскільки вона стає основою надприроди зеренцем чи корінням того організму, яким є діло благодаті, тоді вона вже є надприродним Божим даром, тоді вона вже благодаттю. Та повна таємниць злука природи з надприродою, та границя поміж ними, що укрита десь в безод-

нях людської душі,—це тайна віри, може одна з найтрудніших до зрозуміння і представлення. Тим то і наука віри про Божу благодать така повна безконечних майже труднощів, така обильна в проблеми, над котрими людський ум від довгих віків працює і шукає, а не є ніколи в змозі розв'язати тих труднощів і відслонити заслони, яка прикриває тії правди, що їх бачимо тільки в дзеркалі і в еніґматі—загадці, як каже Ап. Павло (І. Кор. XIII, 12).

Це однак не перешкаджає, що зі всього, що людське у Божому надприродному законі, найбільше людським є милосердя. Є то прикмета, чеснота, що на самій границі, перша у надприроді й найбільш природна в природі. Тому і така незвичайно важна в християнському житті. Тудою людський ум робить перший крок на дорозі до неба, тудою й людське серце, прив'язане ще до землі, зачинає підноситися вгору.

Звідци й безконечна вага тої чесноти в душпастирській праці. Бо з того боку найлекше може вона людей брати за серце. Через те милосердя надає цілому християнству такий людський характер. І можна би сказати, що це бодай в части пояснює тріюмф християнства над поганством, пояснює світлу добу чотирьох перших століть християнства, коли то проти усього людства, зорганізованого в наймогутнішій державі світу, в римській державі, виступило до боротьби кількох простих рибаків в Галилеї, переслідуваних і побиваних власним народом. У тій боротьбі, після трьох століть, побіджають наслідники тих бідних рибаків. Чому? Очевидно, тому, що в їх руках була безконечна сила Божого Об'явлення і Божої установи св. Церкви. Римську імперію чи радше усі поганські принципи, на котрих вона була побудована, повалили ученики слабих рибаків, бо орудували Божою силою. Але якщо питаємо про причину такої світлої побіди, про орудники, якими ті рибаки змусили римських імператорів до зміни своєї системи, то одною з головних причин чи орудників є та обставина, що наука убогих рибаків, хоч вона була і Божа, була також і людською. Усі люди мусіли горнутися до неї, бо була доктриною, законом, практикою милосердя і любови ближнього. Це сила, котра завжди буде мати для людей непереможний потяг. Перед тою силою поклониться людство; закон і наука, що орудує тою силою завсіди побідить, хоч може щойно після століть. Христос сказав: По тім пізнаватимуть усі, що ви мої ученики, коли любов матимете між собою" (Йо. XIII, 35).

Любов ближнього являється головним доказом Божого походження Євангелія.

Чесноту милосердя захвалюють і поручають многі книги Ст.

Завіту. У пророчих книгах, а особливішим способом у Псалтирі і в книгах Мудрости захвалюване милосердя як головна прикмета праведности. Пророк Міхей каже: Скажу тобі, чоловіче, чого треба і чого Господь від тебе вимагає: ділай справедливо, люби милосердні вчинки і ходи в покорі перед Богом твоїм (VI, 8). "Милосерний чоловік чинить добро душі своїй, а жорстокий замучує своє тіло" (Прит. XI, 17). "Благословенний той, хто для убогого милосерний" (тамже XIV, 21). "Милосерний буде благословенний, бо спомагає убогого своїм хлібом" (тамже XXII, 9). І много ще інших уступів книг, яких предметом є Божа мудрість. Так само в Псалтирі: "Щасливий, хто про вбогих дбає; в день нещастя спасе його Господь" (Пс. 41, 2). "Благо чоловікові, що милосердиться і позичає; він докаже справу свою на суді" (Пс. 112, 5); "він роздає щедро, дає вбогим, справедливість його триває во віки, ріг (сила) в славі буде вивищена" (тамже 9 ст.). Прегарна похвала милосердя у великого Ісаї, того старозавітного Євангелиста. "Поділися хлібом з голодним і введи в хату бездомних бурлаків. Як побачиш обідранця, прикрий наготу його і від ближнього твого не ховайся! Тоді світло твоє зорею засвітить і твої рани скоро сціляться і справедливість твоя буде попереду тебе ходити та супроводжатиме тебе Господня слава. Тоді ти закличеш і Господь вислухає тебе, попросиш, а Він скаже: Ось Я... Якже ж ти... голодному віддаси серце твоє і нагодуєш душу злиденного, тоді во тьмі в тебе засяє світло і тьма твоя стане мов полудне. І Господь буде по всяк час провідником тобі і буде в часі посухи напоювати душу твою та кріпити кости твої і будеш мов сад, підсичуваний водою і як керниця, що в ній вода ніколи не всякає. (Ісая 58, 7-11).

Ціле св. Письмо Ст. Завіту повне похвал чесноти милосердя, а особливішим способом книги Мудрости.

Очевидно і Новий Завіт захвалює часто ту чесноту. Кілька притч Христових представляють обов'язок милосердя: Притча про немилосерного слугу (Мат. XVIII), про милосерного самарянина (Луки X, 29), а найяскравіше притча чи оповідання про страшний суд (Мат. XXV, 31).

Для св. Ап. Павла щире милосердя є тою прикметою, що на першому місці мусить проявлятися серед християн. Воно являється неначе їхньою одежю: "Одягніться як вибрані Божі у щире милосердя, добротливість, покору". (Кол. III, 12). А св. Яків не сумнівається грозити судом без милосердя тому, що не виконував за життя милосердя.

Розуміється, що й Отці Церкви однодушно захвалюють ту християнську чесноту. Наведемо тут кілька текстів, лиш одного Йоана Золотоустого: "Милосердя стягнуло Бога на землю у Во-

плоченні Божого Слова, милосердя лекше потягає чоловіка в небо (на Фил. I, 3). Представляючи як милосердям зобов'язуємо Христа супроти себе, з питомою собі вервою, чи навіть гумором каже: "Жаден віритель не тішиться так своїм довжником, як Христос своїми вірителями. Він усувається від того, котрому нічого не винен, а наближається до того, кому много винен. Чи хочеш мати Його сталим приятелем? Зроби Його великим довжником своїм. Якщо ти Йому нічого не даш тепер тут, то там Йому тебе вже не треба. Він тут на землі терпить голод і жажду, терпить, бо жадний твого спасіння; ходить по світі як жебрак, приходить до тебе без одягу, і тим способом хоче тобі передати вічне життя. Не занедбуй же такої нагоди!" (На Рим. VII, 9).

У наших катихизмах пригадує Церква християнам обов'язок милосердя супроти убогих, поручаючи милосерні діла щодо тіла і душі.

У ширшому значенні ділом милосердя, як і милостинею, є всьо, що дається або робиться для ближнього ради Бога, беручи під увагу його потреби тіла і душі. В тіснішому значінні тими словами називається тільки те, що дається убогому для заспокоєння його матеріяльних потреб. В тому значенні поміч, дана ближньому, є одним з найважніших суспільних обов'язків, на який звертають увагу не тільки віроісповідання і проповідання Євангелія, але також і соціологи і філософи. Заходить однак важна ріжниця поміж філософічним, а християнським поняттям помочі ближньому. Для християнина є ця поміч ділом любови ближнього, зділаним з любови до Бога, або бодай з уваги на Бога. Матеріяльно—милостиня соціолога і християнина є поміччю, даною потребуючому ближньому, але формально християнський акт милосердя має вище духове значення; він наказаний мотивом вищим, надприродним; він просвічений світлом христ. віри і Божої благодаті.

В соціології занимає милостиня чимале значення. Довкруги того поняття скупчується навіть завзята боротьба ріжних соціологічних шкіл. Бо обов'язок милостині є з природи речі злучений з правом власности. Тому усі соціологічні школи, що заперечують право власности, тим самим і прямо відкидають християнське поняття милостині. Це поняття в сущності супонує приватну власність як законну, природну, а через те і конечну інституцію. Не входячи сьогодні у філософічні дискусії та докази на ствердження приватної власности, пригадаємо тільки, що відай завжди буде правдивим слово Христа, що "убогих завсіди маєте зі собою" (Йо. XII, 8). Очевидно, було би бажаним, щоби людство знайшло такі економічні системи, які запевняли би

кожному чоловікові заспокоєння усіх його потреб. І правильно шукають соціологи такого систему, досі однак без успіху. Слово Христа про убогих може відноситься тільки до епохи Христа, чи може до всіх подібних епох, не висказуючи ніякої беззглядної і вічної правди. Але треба признати, що зусилля людської думки досі не тільки не приносить загального добробуту, але навіть просто навпаки: в безконечність множать біду і нещастя убогих. Ліберальний економічний принцин: всьо позволяти і всьо допускати, причинився може до небувалого, незнаного від віків помноження людської продукції. Але тут явище незрозуміле для многих економістів і соціологів: В міру зросту продукції зростає і число убогих. І той зріст продукції, ця, як кажуть "гіперпродукція", допроваджує до якогось стану кризи, що видається радше конечністю якогось катаклізму, чи перевороту, в якому ніхто не може предвидіти тих принципів, на яких міг би опертися суспільний лад після цілковитого краху ліберальної політичної економії і зв'язаних з нею капіталізму і монетарної системи. Здається, що довго ще будемо свідками зростаючої людської нужди, чимраз більшого зубожіння людей і чимраз більших їх терпінь. Супроти того треба нам зі збільшеним іще зусиллям пригадувати вірним обов'язок милостині і організувати практикування її.

Завжди будуть убогі, а їх число в наших часах побільшилося в незвичайний спосіб. Бо убогими не тільки є ті, що не мають ніякої спроможности удержатись в непередбачених випадках недуги та старости; між ними є много і молодих, які не можуть удержувати себе і родини працею, бо не можуть праці дістати, або праця буває так оплачувана, що при найліпшій волі та найусильнішій праці не можуть удержати себе і родини. В таких часах мусить Церква пригадувати вірним, принципи християнської праведности. По тим принципам дочасні земські добра, які Боже Провидіння дає людям, можуть бути і є власністю тих, що їх набули законною дорогою і є перед правом їх власниками. А від права власности і посідання треба розріжнити уживання тих дібр. Щодо уживання, вони мають служити не тільки йому—власникові, але й тим, яким можуть власники помогти.

Пересадним і незгідним з християнською наукою є твердження соціялістів, що помагати вбогим є обов'язком справедливости для посідаючих. Безпідставним твердженням є теж, що кожна власність є овочем людської кривди і що посідаючі є обов'язані просто до реституції. Приватна власність, набута дорогою спадку або через ощадність і працю, є правом, що його стереже Божий закон. А обов'язок ділитися при уживанні тої власности з убогими, є християнським обов'язком любови ближнього. "Бу-

деш любити ближнього свого як самого себе" (Мат. XXII, 39). Не можна зрозуміти любови ближнього, подібної до любови власної, без зовнішніх проявів тої любови. А тими проявами є: співчуття, милосердя та милосерні діла, одвітно до обставин і спроможности. Християнин, який мав би спроможність помогти ближньому в біді, а переходив би біля нього без співчуття і помочі, тим самим доказував би що не любить ближнього. Любов містить в собі бажання добра тому, котрого любиться. Таке бажання мусить проявлятися діянням, себто зробленням того, що при даних обставинах людина може зділати. Христос приказав не тільки любити ближнього, але й давати милостиню: "З того, що маєте, давайте милостиню" (Лука XI, 41). І знову: "Дайте милостиню, робіть собі мішки, що не старіються, скарб, що не зменшається, на небі, де злодій не приходить, ані міль не з'їдає. Бо де ваш скарб, там буде і ваше серце" (Лука XII, 33). І ще настає, вимагає щедрости: "Давайте, а дасться вам; міру добру, натовчену і потрясену і переливаючуся, дадуть на лоно ваше. Бо тою мірою, якою мірите, відміриться вам" (Лука VI, 38).

Для Христа нема міри милосердя супроти бідних. Бо воно має наслідувати милосердя самого Бога: "Будьте милосерні як і Отець ваш є милосерний" (Лука VI, 36). Нема міри, нема границь милосердя, бо і "давати ліпше ніж принимати". Це слово Христа зачерпнене з традиції св. Ап. Павлом, а записане св. Лукою. Щоби ослабити вагу того Божого закону, хотіли би соціялісти усунути всяку милостиню, як противну природному людському достоїнству.

Такий осуд може опиратися тільки на цілковитому браку обсервації і цілковитому браку пізнання християнства. Бо коли милостиня є роблена по приписам Євангелія (Мат. VI, 2. і дальші), по християнськи нема в ній нічого, що могло би піддержувати гордість того, що дає, або що могло б упокоряти того, що принимає. Християнська милостиня може тільки улекшувати взаємовідносини багатшого і убогшого та скріпляти зв'язі взаємних услуг. Нема так багатого чоловіка, якому не було би треба помочі від інших, нема й так убогої людини, яка б не могла віддавати ближньому потрібних і корисних услуг. Це річ природна, щоб люди від себе взаємно принимали і віддавали услуги христ. любови та взаємної зичливости. Тим способом справедливість і любов, зв'язані зі собою під справедливим і легким тягарем Христового закону, піддержують знаменито зв'язь людського суспільства і ведуть кожного її члена до праці над своїм власним добром і над загальним добром.

Обов'язок милостині росте з потребою ближнього. Наколи та

потреба доходить до крайности, коли йде про життя ближнього, християнин обов'язаний помогти йому не тільки з того, що йому потрібне до збереження добробуту у свому стані. Тоді той обов'язок любови стається важним обов'язком, себто обов'язком під тяжким гріхом і обов'язком справедливости. Хто находиться в крайній біді, має право шукати рятунку навіть з чужої власності, навіть без згоди власника.

Коли потреба ближнього є важна, християнин обов'язаний з любови помогти йому не тільки з того, що збуває, але й з того, що людині потрібне або корисне, в міру потреби ближнього. Ніхто не є обов'язаний позбавляти себе того, що конечне до життя, ані навіть помагати з тяжким трудом чи коштом, з важною, як кажуть богослови, власною невигодою. Досить трудно означити, коли християнин обов'язаний під тяжким гріхом, давати милостиню. По досить загальній думці богословів, багатим треба уважати чоловіка, котрому збуває з дібр, потрібних до життя. З них обов'язаний він, під тяжким гріхом, давати щось убогим, себто потребуючим або звичайним жебракам, коли їх не знає.

А якщо йде про частину збуваючого добра, яку обов'язаний дати убогим, то більші ригористи є думки, що треба і всьо збуваюче віддати. Інші хотіли би означити часть, яку треба конечно віддати і яку таку визнають 1/10, 1/20, а навіть 1/50 річного доходу.

Ригористами були і великі Отці Церкви. Вони нераз висказувалися з такою безоглядністю, що тільки неусталеною термінологією можна оправдати їх скрайно ригористичні суди. Наведемо тільки слова одного, але великого, мораліста св. Василія В. В його бесіді про милостиню (Патр. гр. т. 31 кол. 1154-1167) читаємо: "Чи ти не скупар і не злодій, коли собі привлащуєш те, що ти дістав для убогих? Коли злодієм називається того, що вкрав одіж, як же інакше назвати того, що, маючи спроможність без власної страти убрати убогого, лишає його без одягу? Хліб, який для себе задержуєш і який неконечно потрібний для утримання твоєї родини, належить до убогого, що з голоду умирає". —Подібним способом остро судять багача, що не дає радо милостині, теж і інші наші великі Отці Церкви: Григорій Наз. в 14. бесіді про любов убогих (П. гр. т. 35, кол. 858-910). Григорій з Нісси: Дві бесіди, що треба убогих любити (П. гр. т. 46, кол. 454 до 490). Йоан Зол. "Про милостиню" (П. гр. т. 49, кол. 291-300).

Незрівняний той останній, коли захвалює милостиню і до неї намовляє. Так нпр. наводить Бога, що ось як промовляє до нас: "Як довго гроші є в твоїх руках, вони непевні. Коли даш їх мені, себто убогим, заховаю їх тоді дуже старанно і в слушну хви-

лю віддам їх тобі зі зложеними процентами. Я не бажаю їх для себе; хочу їх помножити, заховати тобі на той час, коли не буде вже ні убогих, ні милостині". А далі св. Йоан Золот. додає від себе: "Хто міг би бути дурнішим від нас, коли би ми на такі запевнення не віддали радо усіх своїх ощадностей в руки такого банкира?" (на Рим. VII, 7) (П. гр. т. 60 кол. 466). Або: "Коли тобі було треба корму для душі, Христос дає тобі власне тіло; нічого не щадить, всьо віддає... А ти не даєш убогому ні кусника хліба, тоді, коли голодує?... Ти сам прийняв так багато, а для убогого ти такий скупий! Тут не про це йде, щоби давати, не в тому милосердя, а в тому, щоби радо давати, радісним серцем, з розположеним вдячного довжника. Хто мав би не так давати, найліпше хай нічого не дає! Так виглядає радше грошева кара, ніж милостиня" (П. гр. т. 62, кол. 186).

В наших часах і при обставинах теперішньої хвилі в тім є трудність, що мало є таких, котрим би збувало на чімнебудь, а багато таких, що терплять крайну біду, голодують, а навіть з голоду умирають. Це правда! Але ж бо в таких власне часах набирає милостиня без порівнання більшого значення, ніж в часах загального добробуту. Найменший дарунок набирає вартости тієї маленької лепти вбогої вдовиці, якій Христос віддав таку гарну похвалу. (Марко XII, 11): "Істино кажу вам, що ця убога вдовиця кинула більше, ніж усі, що вкидали в скарбону: Бо всі вкидали з того, що їм збувало, а вона зі свого недостатку, всьо, що мала: вкинула увесь свій прожиток".

Такі дари, хоч по людськи незначні, хоч і неспостережені людьми, перебивають небеса. В таких хвилях діються чуда, хоч і їх може не бачуть люди, чуда такі, як розмноження хліба і оливи великим Ілією, як уздоровлення доньки хананейки (Мат. XV, 21), яка не тільки отримала те, про що просила, але й більше ще і таку велику похвалу: "Велика твоя віра". Бог дивиться на серце. Хто не може більше дати, як добре слово, або молитву, або малу прислугу, той може з Божою благодаттю трапити на таке слово, як та хананейка, що почула від Христа: "За те слово..." (Марка VII, 29). Не легко словом заступити діло, бо: "Не ті увійдуть у небесне царство, що говорять: Господи, Господи, але ті, що творять волю Отця". Буває одначе, що слово перед Богом набуває значення діла.

В часах, коли діло милосердя і милостині стається чимраз трудніше, тим усильніше мусить християнин плекати розположення серця до милосердя та милостині, себто співчуття, бажання, волі. Нехай зовнішня милостиня буде мала, коли не може здобутися на більшу, але нехай буде бодай символом того, що людина рада би дати, що душа бажає, чого хотів би чоловік. Може

милосерний Бог прийме і таку, хоч незначну, лепту для того внутрішнього християнського розположення душі. Очевидно, треба стерегтись, щоб те внутрішнє розположення не було самообманом. І будьщобудь, навіть з посліднього передаваймо хоч дрібну лепту в руки Христа. Здається, що це одинока зарада в хвилях загальної нужди.

Як довго маємо в руках 'Отче наш", як довго можемо в імені своїм і цілого народу повторяти щодня: "Хліб наш насущний дай нам днесь", так довго можемо бути певні, що Бог не допустить на нас досвіду і спокуси більшої, ніж наша спроможність: "Бог вірний, що не допустить спокушувати вас більше того, що можете, але разом зі спокусою пішле поміч, щоби ви могли витримати" (I. Кор. X, 13).

Індивідуальну милостиню, поміч, яку вбогим дають принагідно ті, що можуть, заступає чимраз частіше організована, суспільна, тривала милостиня. Тоді прибирає вона форми суспільної опіки. Організована в товариствах суспільність збирає в цілому краю складки і посередничить поміж маючими, а убогими і обнимає над тими послідними опіку. Та суспільна опіка може опиратися на суспільній організації, на церкві, на парохіях, брацтвах або приватних добродійних товариствах. Тоді вона не перестає бути суспільною опікою о характері радше приватному, себто недержавному. Коли ж та опіка вбогих спирається на державній владі і індивідуальну милостиню заступає податок для вбогих, тоді та суспільна опіка прибирає назву легальної, державної опіки. Суспільна опіка в руках самого суспільства є добра і конечна, ті однак, що беруть участь у тих організаціях, мусять свою працю опіки над убогими і хорими вкладати з християнського духа любови ближнього. А коли та приватна суспільна опіка не вистарчає на усі потреби убогих і хорих, тоді треба і помочі державної влади.

Християнин, а тим більше священик, коли має брати участь в роздаванні публичного гроша між потребуючих, мусить передусім домагатися якнайстислішої контролі. Контролю уважати за брак довіря, а навіть за особисту образу, є знаком такої примітивности у справах економічних і фінансових, що мусить будити підозріння, що тим способом прикривається нелад і невміння провадити справи. При нагоді предложимо АЕпарх. Соборові правило, яким мало би бути священикам заборонене брати участь, в якомунебудь орудованні публичного гроша або публичних дібр, коли незабезпечена там всесторонна і дуже стисла контроля. Коли її немає і орудуючий публичним добром домагається такого довіря і такої власти, щоб ніхто не смів питати де гроші або публичне добро поділося, там нехибно мусить в

короткому часі появитися закид про зловживання. І навіть тоді, коли оскаржуваний священик є чистий від всякої вини, немає він можности оборонитися навіть перед найгіршою клеветою. Лишається про нього думка, що в короткому часі стає загальною, що таке товариство або брацтво, або допомогову акцію обікрав і на те не має відповіді.

Одинокою відповіддю на це:—точні рахунки по всім приписам бухгалтерії і якнайстисліша, безнастанна контроля каси. Те, що зчасом може стане правилом АЕп. Собору, нехай буде сьогодні усильно моєю радою для цілого Вс. Духовенства: Ніколи не принимайте, Всеч. Отці, ніякого уряду, ані ніякої участи в праці в допомогових товариствах, чи організації, коли не є забезпечена дуже стисла контроля і як не маєте цілком формальних поквітувань на всі фонди, які перейшли через ваші руки. А коли берете участь в тих органах, які виконують контролю, домагайтеся такого звіту, який відповідає правдивій і стислій контролі. Коли припадково показалося, що дехто зі суспільних діячів не годиться на таку контролю або уважає її за образу, усуньтеся цілком від співучасти в контрольній комісії і не прикривайте можливих надужить загальним посвідченням, що всьо в порядку. Бо така посвідка без достаточної певности, є просто участю у всіх можливих зловживаннях. При орудуванні публичними фондами, з котрих роздаються милостині грішми, контроля легка; йде про совісне записання цього і про порядок в записках. Але коли йде про роздавання якихсь харчів, контроля значне трудніша, одначе тим конечніша. Вона мусить бути так усистемізована, щоб не було можливе щонебудь украсти. Колиж викажеться, що громадянин, якого уважають люди за чесного і совісного чоловіка, позволив собі на такі зловживання, які не можна інакше назвати, як тільки крадіжю, не треба його перед цілою суспільністю компромітувати. Треба однак на будуче з ним і зі всіми до него подібними бути крайно обережним. Думаю, що є незвичайно важною річю для Духовенства, щоби всі дуже совісно придержувалися такого способу поступування. Не може ніхто більше пошкодити Церкві, як священик, хоч би й не знати який ревний, про якого усі думають, що є чоловіком непевним у фінансових справах.

Для всестороннього представлення доктрини Церкви про милостиню треба нам іще сказати кілька слів про условини правдивої христ. милостині.

Вона тільки тоді є правдивою христ. чеснотою, коли при її виконуванні не є нарушене ніяке право справедливости або любови ближнього. Та загальна засада, примінена до поодиноких

елементів милостині, вимагає, щоби той, що дає милостиню давав зі свого, а не з чужого. Милостиня—це перенесення власности своєї на обдарованого. Ніхто не може дати, чого не має. Несправедливий посідач чужого добра не може вбогого спомагати добром, яке несправедливо посідає. Першим його обов'язком звернення властителеві його добра, себто т. зв. реституція. Довжник не може давати милостині, як довго не звернув свого довгу вірителеві. Син або слуга не мають права розпоряджати добром батька або хліботодавця. При крайній однак біді, себто у випадках, коли кожний є обов'язаний зі справедливости убогому помогти, може й син і слуга з добра власника взяти те, що конечно потрібне вбогому. Мусять однак наперед, чи опісля повідомити про зділане. Можуть також супроти вбогого так поступити, як думають, що й сам власник поступив би, себто з розумного припущення про волю і наміри власника.

Треба також, щоби власник мав свобідне право розпоряджати своєю власністю. Тому малолітні і жінки, які не застерегли собі свобідного права розпоряджати своїм маєтком, не можуть давати милостині, навіть зі свого маєтку. То розуміється однак тільки щодо більших дарунків, а не відноситься до випадків звичайних принагідних милостинь. Усі богослови признають жені право давати звичайні милостині, навіть зі спільного маєтку, навіть проти волі мужа, бо той спротив мужа треба уважати нерозумним.

Друга умовина правильности милостині відноситься до обдарованого. Милостиня—це вияв христ. любови ближнього, любови, яка розтягається на всіх ближніх взагалі, себто і на чужих, невірних, безбожників, та ворогів. "Коли ваш ворог голодує, дайте йому їсти, коли має спрагу, дайте йому пити" (Рим. XII, 20). Вільно однак даючому милостиню вибирати поміж потребуючими тих, яким хоче помагати перед іншими. Не може тільки усіх прочих виключати від своєї зичливости і любови.

Будучи виявом любови ближнього, мусить милостиня заховувати природний порядок, себто помагати в першу чергу тим, що мають більшу потребу, ближчим собі, перед чужими,—добрим, перед злими. Одначе треба давати милостиню і в тому напрямі по порядку, себто давати її правдиво вбогим і так, щоб вона не була наче б заохотою чи поміччю до пороків, як нпр. лінивства чи пиянства. Найліпше відповідає тій умовині милостиня, котра двигає і поправляє, а такою є милостиня в формі змоги заробкування.

Християнське милосердя і милостиня це тільки вияви христ. любови ближнього. Ця чеснота, яка не є чим іншим, а просто богословською чеснотою Божої любови, сягає у безконечність

дальше. Любов ближнього і любов Бога це одна чеснота, бо християнська любов ближніх відноситься до них, як до Божих дітей або до тих, що покликані до того Божого синівства. Ми Бога любимо в ближніх, любимо їх ради Бога. Любов Божа наче переливається на них, обнимає їх, а з другої сторони любов ближніх є найголовнішим проявом любови Божої, доказом любови Божої, виконанням Божої любови, пробним каменем, чи хто Бога любить. Не будемо описувати, ані вихваляти тої чесноти чеснот, що просто людську душу взносить до неба. Вона являється субстанцією, головним змістом цілого Божого Об'явлення і цілого св. Письма. Вкажемо тільки на те одно, що любов ближнього розтягається ширше від милосердя; милосердя є лише частиною любови, лише одною формою любови. Тому можна сказати, що любов сягає дальше; більше обнимає ніж милосердя,—хоч, очевидна річ, милосердя може і повинно бути ведене любов'ю і переповнене любов'ю.

А найвищий ступінь любови—віддати життя за люблeного, бо: "Більшої любови ніхто не має, як коли хто свою душу кладе за своїх другів" (Йо. XV, 13). Тому і велич Божої любови супроти нас пізнаємо в тому, що "Він свою душу положив за нас" (І. Йо. III, 16). Тому покликані до звершености, мусимо і ми старатися звершеною любов'ю любити ближніх. Тому св. Письмо виразно від нас жадає жертви життя за ближніх: "І нам треба класти душі за братів" (І. Йо. III, 17). Є обставини, в яких той обов'язок мусить бути сповнений в повному, буквальному значінні. Але в розположенні душі, в бажаннях душі, в кожній любові ближнього мусить бути бодай щось з тої жертви, мусить бути готовість на ту жертву. Ось таке поняття ближніх та їх добра, що своє добро земне і матеріяльне ставляє вище від духовного добра ближніх.

Таким є християнство. В порівнанні з ним, якою правдивою безоднею злоби і ненависти злочин чоловіковбивства! В християнському понятті це правдиве повторення злочину Каїна. Бо кожний ближній є братом,—є членом тої людської родини, яка розрослася з родини першого чоловіка. Певна річ, що злочинець, який допускається того злочину, не конче пам'ятає про цей характер ближнього, а зовнішні обставини не змушують його про це пам'ятати, так, як змушували Каїна, коли підносив руку на брата. Та всетаки чоловіковбивство є злочином, що в суті речі найбільше віддаляє чоловіка від християнської любови ближнього, від християнського поняття життя. Більший гріх, ніж чоловіковбивство—то ненависть супроти Г. Бога, то гріх діявола і розположення тих, що на віки прокляті і відкинені від Бога, Джерела всякого добра. Але з гріхів поміж людьми та супроти

людей, чоловіковбивство являється найбільшим злочином, найбільшим запереченням людської природи, бо смерть є найбільшим злом, яке може людина людині завдавати. Тому той злочин найбільше людину відчужує від людей, найбільше затирає в ній характер чоловіка, найбільше противиться людській природі. Тому й на першому місці зачисляється до тих злочинів, що стягають на чоловіка прокляття неба, або як висказується св. Письмо: "кличе до неба о пімсту", викликує пімсту неба.

Всеч. Духовенству поручаємо дуже старанно і усильно над тим працювати, щоби в душах вірних виробити правдиве обридження до того гріха. Дух. Отці будуть вірним пригадувати, що злочин чоловіковбивства є гріхом, караним церковною клятвою, що застережена Ординаріятові. Будуть теж пояснювати, чим є та кара. Ціллю її—двигнення з глибокого морального упадку душі нещасного грішника, який сплямив руки, життя і душу неповинно пролитою кров'ю брата, що покликаний Божим милосердям до достоїнства Божої дитини.

Кара церковної клятви, наложена епарх. єпископом і йому застережена, не потягає за собою обов'язку вірних уникати грішника, що покараний клятвою, себто християнина, що допустився злочину чоловіковбивства. Такий наслідок може мати церковна кара тільки тоді, коли це виразно вирішує церковна влада. Та всетаки такий жахливий злочин, яким є повторенням злочину Каїна, мусить у вірних християн збудити почування обурення і обридження, а ці почування треба так виявляти, щоб упавшого грішника довести до опам'ятання.

Вірні мусять показувати нещасним жертвам гріха обурення на їх поступування не з ненависти, а з любови для їх безсмертних душ. Християнська громада повинна дати відчути чоловіковбивцям, що над ними має милосердя, але ними і бридиться, а передусім, що по приказу великого пророка царя Давида, товариства таких злочинців неначе боїться. Пророк Давид у псальмі, що його св. Церква поручає відмовляти кожному священикові при умиванні рук, перед кожною Божою Службою, так молився до Всев. Бога: "Не погуби моеї душі з нечестивими, не погуби мого життя з мужами крови, що їх руки повні беззаконня". Боявся пророк, щоби саме життя, враз із тими нечистивими мужами крови, не було причиною Божої неласки і Божої кари, яка могла би проявлятися погубленням душі, відкиненням життя. У посланні св. ап. Павла до Коринтян читаємо, що у тій першій христ. громаді великого міста Коринту зайщов був випадок, де пасерб, за життя батька, зачав жити в грішному співжитті з мачохою. Тоді аж Павло, щоби вирятувати нещасного грішника і увільнити христ. громаду від страшного згіршення, а дотого побудити рев-

ність християн до заховування Божого закона, приказав, аби громада зібралася на релігійні збори, себто в імені Ісуса, і в злуці з духом апостола, що був неприсутній тілом, але духом лучився з громадою вірних, грішника виключила зі своєї суспільности, себто наложила на него церковну клятву, уживаючи до цього тих страшних слів; що віддають його сатані на погибіль тіла, щоб дух спасся в день Господа нашого І. Христа (І. Кор. гл. V, ст. 1-5). Кара ця, наложена Апостолом і христ. громадою Коринту, принесла бажаний успіх. Бо злочинець, що допустився розпусти і то "такої розпусти, якої нема і між поганами", навернувся. В громаді знайшлися тоді ревнителі, які йому ніяк не хотіли простити; інші, побоюючись щоб не впав в розпуку, хотіли йому помогти, але боялися щось зробити проти волі і думки Апостола. Тому св. Павло в другому посланні до Коринтян (гл. І, ст. 5-11) поручив громаді простити розкаяному грішникові і допустити його до спільного життя, себто зняти з нього церковну клятву.

Ось так може христ. громада мудрим поступованням, з любов'ю, але й рішучістю, спасти нещасного грішника.

З глибоким болем серця, зі страхом про будучину нашого народу, бачу, як в многих громадах, живуть люди, що їх душі і руки сплямлені неповинно пролитою кров'ю ближніх. Їх душі усильно поручаю і молитвам і милосерному, але й рішучому поступованні і Духовних Отців і усіх вірних християн супроти них. Передусім моліться про те, щоби Бог вірний наш нарід устеріг перед соблазню та зіпсуттям, що їх подібні випадки приносять. Моліться і за нещасних грішників, чи таких знаєте, чи їх не знаєте, чи є такі в громаді вашій, чи їх немає; просіть Всев. Бога за їх навернення. А передовсім поручайте такі молитви невинним дітям; пам'ятайте, що молитви дітей Бог вислухує легше і скорше, ніж молитви старших людей, коли вони не заховали ненарушеною Божої благодаті, що її одержали в св. Хрещенні. Люди, сплямлені тяжким гріхом,—люди, що стратили невинність Хрещення, лишень далекою і трудною дорогою покаяння можуть вернутись до Божої благодаті. Але й тоді, коли навернуться і з горячими сльозами покаяння св. Таїнством Покаяння очистять свої душі, ще довго, може, змушені будуть праведним христ. життям і христ. щирою та довгою молитвою повертатись до тої Божої благодаті, що її Бог проявляє лекшим і скоршим вислуханням молитов. Невинній дитині усе, може, буде легше випросити щось з неба, ніж блудному синові, який з далекої чужини гріха повернувся до батьківської хати.

Для нещасних грішників майте серце повне милосердя; гріхи свої старайтеся очистити виявами христ. милосердя супроти тіл і душ, а дітей своїх учіть зберігати невинність і молитися про

навернення грішників. Це дві преважні, як не найважніші христ. чесноти життя.

Благодать Г.Н.І. Христа і люби Бога і Отця і причастіє св. Духа да будет з вами. Амінь!

Писав в червні 1942 р.

✠ АНДРЕЙ, Митрополит.

ПОЧИТАННЯ СВЯТИХ

(З декретів АЕп. Собору з р. 1941)

І. Почитання Святих взагалі

До предмету трьох перших Божих заповідей треба долучити й почитання Святих, як це робить катихизм Тридентійського Собору. Книжка ця написана найліпшими тодішніми богословами Вселен. Церкви, на поручення Тридент. Вселенського Собору для ужитку душпастирів. Треба висказати бажання, щоб тую книжку, примінену, може, до потреб нашого обряду, переложено й на українську мову, щоби й наше Духовенство могло користати зі знаменитого представлення віри, яке там знаходимо *). В ній міститься, можна сказати, ціла богословія. Бо науку віри подає вона не тільки позитивно, способом катихитичним, але й доказує її многими уступами св. Письма і Отців Церкви.

Науку про почитання Святих треба долучити до науки про три перші Божі заповіді, бо перша й найважніша наука в тому, що почитання Святих не тільки ніяким способом не противиться належному Богові культові, але знаменито причиняється до прославлення Бога. Почитаємо Святих як Божих слуг, як наших небесних Опікунів, які за нами вставляються і від Бога випрошують нам прощення гріхів і небесну благодать. Честь, яку Святим віддаємо, є в сущності відмінна від чести Богопочитання. Було би тяжким гріхом віддавати Святим, а навіть й найвищій поміж Святими, Пресв. Богородиці, культ Богопочитання. Лятрія належиться виключно Всев. Богові, в Тройці єдиному. Усі Святі зі самою Преч. Дівою належать до Божих сотворінь і тому є безконечно віддалені від величі слави всемогучости Божої передвічної природи.

Перші три Божі заповіді приказують поклін Богопочитання Богові; не тільки не заказують, а навпаки містять в собі укрите

*) Це шляхетне бажання Божого Слуги митрополита А. Шептицького, ЧСВВ., вже сповнив Всесв. о. д-р М. І. Любачівський, який переложив і власним коштом видав друком згаданий катехизм Трид. Собору в 1961 р. Адреса автора-перекладача є: Very Rev. M. J. Lubachivsky, STD., 2280 W-7th Street, Cleveland, Ohio, USA. — Редакція.

поручення почитати й Святих. Якщо АЕп. Собор предмет почитання Святих представляє, може, з більшими подробицями, то не тільки тому, що круг церковного року, пересуваючи перед нашими очима довгі ряди Святих, великих і славних Божих Угодників, могутньо помагає нам у нашому духовному житті і душпастирській праці: Є ж завданням АЕп. Собору звертати увагу Вс. Духовенства на дійсні копальні золота, що їх знаходимо в життях і службах Святих. Але маємо до того ще й інші важніші причини. Не можемо сумніватися, що наша праця, вложена в АЕп. Собор, займає усіх громадян небесної суспільности Святих. Бо коли вони тішаться одним наверненим грішником, якже ж могли би дивитися байдуже на усильну і довгу працю цілого Духовенства, зібраного на Соборі! Вони з нами співпрацюють, помагають нам в праці, тішаться її успіхами і у високому ступені інтересуються усіми її подробицями,—певно, в міру того, як до нашої церковної провінції, чи епархії стоять ближче чи дальше, а, може, й в міру того, як наша епархія віддає їм честь, а наше Духовенство—з ними пристає. Бо наше ціле життя є, й повинно бути безнастанним товаришуванням з ними, коли на віки в Небі маємо стати їх товаришами і приятелями. А крім того не одному з тих наших братів Святих в Небі маємо до сплачення правдивий довг вдячности.

Рішення АЕп. Собору є не тільки науками, чи законами для нас, але бувають і актами Богопочитання і поклону та релігійної чести для Святих. Таким є життя нас християн. Много з нас уже мешкає там на віки, а много ще тут, в дорозі до вічної батьківщини. Але чи тут, чи там—ми жиємо заєдно одною родиною, синами одного батька, а та злука, та солідарність, та взаємна братня любов є нашою гордістю, щастям і силою. І в тій предивній суспільності Святих, до якої усі належимо, буває, що ми їм сплачуємо довг часом забутий, довг справедливости. Неодин з тих дорогих наших братів був за життя тяжко кривджений судом світу, а часом судом і осудженням власних братів. І буває, що й після довгих століть супроти такого покривдженого направляє ошибки минулих поколінь, чи то ціла Вселенська Церква, чи її частини, церковні провінції, чи епархії. Тим способом сплачується довг справедливости тому, що давно вже не так помер, як перенісся до ліпшого життя. Так Вселенська Церква, через Римського Архієрея, вписує в каталоги Святих людей колись несправедливо осуджених і засуджених не Нею, Вселенською Церквою, а всетаки її членами, християнами.

Церковна провінція, чи епархія не може тим способом судити давно минулі покоління, але може й після довгих століть сплачувати довг вдячности, стверджувати заслуги, вислaвляти жертвен-

ну працю і сповняти бодай частинно ту справедливість, яку сповняє нераз й після довгих століть наука всесвітньої історії. Але коли історія стверджує заслуги, робить це один учений і робить часто тільки з огляду на наукову думку, не так, як живучому чоловікові віддається те, що йому належиться. Історія не може своїх героїв уважати за людей живучих, тоді, коли Святі є для нас в повному значінні того слова людьми, які живуть ліпшим життям, ніж ми.

Тому, коли соборові декрети згадуватимуть Святих Божих Угодників, запрошують ціле Духовенство АЕпархії до спільного акту почитання їх, до вияву спільної нашої вдячности, любови, признання непереминаючих заслуг та віддавання тої чести, яку часом забуваємо віддати, коли кожний з нас зосібна відправляє церковне правило.

Висказуючи передвічну традицію вселен. Церкви, папа Пій X. в енцикліці, якою впровадив реформу латинського єрейського молитвослова—брев'яра, установив неначе єрархічний порядок в якому Церква віддає честь Святим.

По пресв. людській Природі Христа, якій належиться культ Богопочитання, віддає вселен. Церква поклін і почитання Святим у слідуючому порядку: На першому місці почитає Пресв. Богородицю, на другому святі небесні Сили безплотні, так злучені в ангельські хори, як й поодиноко. На третьому місці почитає Церква св. Йоана Хрестителя, про якого Христос сказав, що нема більшого поміж тими, що їх зродили невісти. Після цього йде св. Йосиф Обручник Богородиці і Опікун св. Церкви, а за ним св. Апостоли, Пророки, Мученики і Святителі і всі Святі.

Той єрархічний порядок є виражений й в тій славній єктенії, чи пак літанії,—бо ті слова одно значать,—в якій Церква просить Святих про їх молитви за нас. Та літанія до всіх Святих тим значна, що не належить до приватного культу, а, здається, тільки з двома другими належить до публичного літургійного культу латинської Церкви. Вона й тим значна, що при вписуванні в каталог Святих нових Божих Угодників співають ту єктенію, споминаючи перший раз новоканонізованого Святого.

II. Почитання Пресв. Богородиці

По тому порядку належиться Пресв. Богородиці перше місце перед всіми Ангелами. Належну її честь називають богослови "гіпердулія", означаючи тим способом, що хоч не відмінна вона в роді, то одначе остільки вища від чести інших Святих, що ставляє Богородицю немов у вищому ряді, чи порядку. Бо та честь стверджує той вищий і виїмковий неначе порядок, в якому Преч. Діву ставляє її достоїнство, як Божої Матері.

Як Богородиця є Преч. Діва поставлена в такі особисті відносини до Осіб Пресв. Тройці, що ті відносини називають богослови порядком іпостатичним (ordo hypostaticus). Вона Матір'ю Божого Слова,—Матір'ю Того, що є Сином Предвічного Отця і в якомусь, мало понятому для нас ступені, Обручницею св. Духа.

В нашому обряді тая честь над честями, те почитання вище всякого почитання, яким ставляємо Богородицю понад усякі можливі достоїнства сотворінь, нижче одного тільки в Тройці єдиного Бога, виражене дуже вимовно в многих, многих літургійних практиках і установах. Передусім в церковному році, що перед очі християн ставляє життя і науку Спасителя, почитання Богородиці так зв'язане з почитанням Христа, що від Нього воно наче нероздільне. І так:

На дев'ять місяців перед Різдвом маємо великий празник Благовіщення. В 40 днів після Різдва празник, що його Преч. Діва немов ділить з Христом, Господнє Стрітення, празник Господський, з ціхами Богородичнього. Осібно представляє церковний рік ціле життя Богородиці: Її Непорочне Зачаття 9. грудня, в 9 місяців пізніше, 8. вересня, Її Різдво, 21. листопада Введення в храм і 15. серпня Успення. До того долучений третій ряд празників Богородиці, що служать тільки на те, щоб вірним усильно поручати та пригадувати почитання Богородиці. Такими є празники: Покров: 1. жовтня, Собор: 26. грудня, Положення ризи: 2. липня і Положення пояса: 31. серпня, дотого Сострадання в п'ятницю після П'ятдесятниці, Акафістова субота і Собор в дні Начала індикта.

Той потрійний круг Богородичних празників вплетений в круг Христових празників. Наче невдоволені з тих многочисленних Богород. празників, Отці наші узаконнили передусім, що кожна середа кожної седмиці так посвячена Богородиці, наче б була Її празником. В Октоїху кожної днини на Повечер'ю, а на Утрені в середу, п'ятницю і неділю канон Богородиці. Крім того молитви до Богородиці так вплітаються в кожноденну службу, що усі обрядові молитви є неначе безперервним гимном в честь Її святости і величі. Крім того кожний ряд молитов нпр. ряд тропарів на кожному каноні кінчиться завсіди Богородичним тропарем. Тим то цілий наш обряд є висказом тої думки, що після Бога належиться Її перша честь.

III. ПОЧИТАННЯ АНГЕЛІВ

Ангелам посвячує круг церковного року менше днів. Св. Михаїлові і всім безплотним Силам посвячений день 8. листопада і 6. грудня, св. Гавриїлові дні: 26. березня і 13. липня, але за те в Октоїховій службі кожний понеділок присвячений Ангелам. В

Октоїхових службах сильно назначений важний для аскетичного нашого життя елемент просвічування Ангелам людей. Часто вертається гадка, що Ангели за нас моляться, але майже ніде не порушена думка, що Ангели є придані нам як Хоронителі і Опікуни на ціле життя, хоч без сумніву та кожноденна опіка Ангела для кожного з нас зокрема повинна бути товчком до сердечного почитання і вдячности для того нашого Ангела-Хоронителя. Треба просити Всев. Бога, щоби покликав зпоміж наших рядів обрядових письменників, себто гимнографів і творців канонів, які доповняли б наші обрядові молитви і церковні книги творами, що відповідали б потребам наших часів і наших поколінь. Безперечно придалися б нам тропарі, себто канони, що прославляли б тую кожноденну службу, яку Ангели сповняють для нас і довкруги нас. Та служба так виразно представлена у св. Письмі, а культ Ангела-Хоронителя так опирається на Божому Об'явленні, що не наражався б на закид новости той, хто працював би над розвиненням нашого обряду в цьому напрямі. Очевидно, треба би до цього поета і філолога немалого таланту, а до того великого дару примінення себе до Передання, щоби писати молитви чи, скажім, тропарі в дусі і стилю нашого обряду.

Коли йде про молитви до Ангелів-Хоронителів, то без сумніву на особливішу честь з нашої сторони заслугує той Ангел, чи ті Ангели, які є провідниками чи опікунами нашої Церкви або наших епархій і нашого народу. Бо без сумніву є такі Ангели-Хоронителі, дані не поодиноким людям, а й народам і церковним інституціям, як про це свідчить той уступ пророка, в якому представлене Боже суперництво Ангела ізраїльського народу з Ангелом перського народу (Дан. X, 13, 20). Та опіка над Церквою чи над Церквами є предметом деяких прегарних тропарів Октоїха. Прегарною темою був би молебень до Ангела, якому поручене З'єдинення Церков, або доля українського народу.

Св. Йоан Предтеча і Хреститель має один поміж Святими той привілей, що в крузі церковного року пам'ять його сплетена водно з Господськими і Богородичними празниками. Тим способом введений він трохи в той іпостатичний ряд, до якого вповні піднесена Богородиця. В 6 місяців перед Благовіщенням припадає празник Предтечевого зачаття (23. вересня), в 9 місяців після зачаття: Рождество Хрестителя (24. червня). Круг року доповняє перебіг його життя празником Усікновення: 29. серпня. Крім тих трьох немов історичних пам'яток обходить наша Церква ще Собор Хрестителя (7. січня) і два празники, що відносяться до почитання мощей св. Хрестителя: 2. лютого пам'ять I. і II. а 25. травня пам'ять III. найдення Голови Його. Крім цього додає Октоїхова служба в кожний вівторок седмиці пам'ять Предтечі.

IV. ПОЧИТАННЯ СВ. ЙОСИФА

Почитання св. Йосифа почало поширюватися в Церкві в дуже пізних часах. Бо щойно в 16. ст. спостерегло християнство велич його достоїнства і відповідну до того достоїнства силу Його заступництва та велич Його святости. Ніхто другий, опріч Йосифа, не був в такому положені, стільки услуг віддавати Преч. Діві, що була Його женою, і Спасителеві, котрого сином називав і який Вітцем Його кликав. Через близько 30 літ жив в одній хаті з Преч. Д. Марією і Христом Спасителем і в тому житті дійшов певно недостижимого ступеня святости та й ніхто зі Святих не може з Ним рівнятися у тих привілеях. А при них, наче б на доказ ваги і християнської покори, св. Йосиф в культі Церкви заняв таке затерте і незначне місце, що тим стався неначе символом укритої святости і безконечної покори. В церковному крузі нашого обряду обходимо Його пам'ять в неділю після Рождества; Служба того дня одначе мало споминає про св. Йосифа, а величає Богоотця Давида і Господнього брата Якова обильними славослов'ями.

Почитання св. Йосифа прибрало у Всел. Церкві в останніх століттях такі розміри, що висувається на перше місце в поняттях і бажаннях великого числа християн. Його Боже післаництво у відношенні до Пресв. Богородиці, себто поручена Йому сторожа самого дівства Пресв. Богородиці. Його післаництво супроти І. Христа і Його відношення до цілої тайни Воплочення Божого Сина змушують людей догадуватися такої високої святости Його душі і безконечної майже обильности Божої благодати, даної Йому і через Нього, що все те дає св. Йосифові виїмково високе місце в єрархії Святих. Папа Лев XIII. збирає титули слави св. Йосифа в цих словах: "Йосиф був мужем Марії, уважаний був Вітцем Іс. Христа. Звідсіль випливає Його достоїнство, велич перед Богом, святість і слава. Вправді достоїнство Б. Матері є таке високе, що не може бути ніщо сотворене вище над Неї, але коли Йосиф був з Преч. Дівою злучений зв'яззю подружжя, немає сумніву, що більше ніж якийнебудь інший Святий наблизився до того надмірного достоїнства, яким Богородиця перевищає усяку сотворену природу" (Енцикліка "Квамквам плюріес" з 5. VIII. 1889). Тому багато богословів Вселен. Церкви ставить Його рішуче вище всіх інших Святих, навіть вище, ніж св. Йоана Хрестителя. Єрархічний порядок, у якому Церква приписує в молитвах ставляти Йоана на першому, а Йосифа на другому місці після Ангелів і Предтечі, відповідно до слів Христа (Мат. XI, 11) не має, очевидно, того значення, наче б Церква хотіла порівнювати Святих щодо їх заслуг перед Богом. Тії заслуги, як і рівнож і

ступені слави, є перед очима людей закриті, як довго живемо життям подорожніх.

Много Отців (Кирило Александр., Йоан Хризост., Августин) уважають св. Йоана безоглядно найвищим зі Святих. В злуці з тою гадкою слова Христа про "найменших в царстві небеснім" відносять до Ангелів. Інші коментатори бачуть в тих словах вищість навіть і найменших в християнстві через привілеї Нов. Завіту. Тоді св. Йоан, по думці Христа, найбільший поміж пророками і Святими Ст. Завіту. Христос, говорячи так про Йоана, згадує тільки його пророче післанництво, яким закінчив Ст. Завіт, заповідаючи Новий.

Папа Лев XIII., в вище згаданій Енцикліці "Квамквам плюріес" з 5. серпня 1889. р. бачить у посланництві св. Йосифа супроти св. Родини, себто Богородиці і Дитятка Ісуса причину, щоб уважати св. Йосифа Опікуном цілої Вселенської Церкви: "Божа Родина, чи дім, що ним проводив Йосиф з повагою батька, містив в собі зав'язок Церкви, що зачиналася. Так, як св. Діва є Матір'ю Ісуса Хр., є Вона теж Матір'ю усіх християн. Ісус Христос є наче первородний поміж християнами, що усиновленням і відкупленням є Його братьми. Тому блаженний патріярх мусить уважати множество християн, які творять Церкву, як віданих собі особливішим способом. Над тою Церквою Він має, як муж Марії і Отець Ісуса Хр., немов вітцівську владу. То Богом дане Йосифові послаництво мало свій прототип в Ст. Завіті, в цьому другому Йосифові, синові Якова, що його фараон назвав спасителем світу.

Предметом тої опіки св. Йосифа над цілою Вселен. Церквою є, очевидно, надприродний порядок спасіння душ, але якщо опіка св. Йосифа є продовженням Його послаництва батька для Пресв. Родини в Назареті, то мусить вона відноситися і до туземного і дочасного порядку, до потреб Церкви, ріжних церковних інституцій і всіх християн. Опіка св. Йосифа є цілком загальна: люди всіх станів чи суспільних верств, чи занять знаходять в тому великому Святому Опікуна і пречудний зразок до наслідування. Лев XIII. пригадує це батькам родини, подругам, провідникам, багатим, убогим, пролетарям, робітникам і людям середньозаможним.

Що св. Йосиф проголошений Опікуном Вселен. Церкви щойно в останніх часах папою Пієм IX, то мусіли бути важні до цього причини, які обговорювати тут не місце.

Боже Провидіння хотіло, очевидно, відзначити й прославити того славного і великого Святого, який ціле своє життя пережив в укритті, забутті, як мало кому знаний, убогий ремісник одного з найбідніших сіл в Галилеї через довгі століття після смерти лишився забутим, незнаним і мало почитаним, хоч виразне його

Боже посланництво ставляло його так близько Пресв. Діви і самого Христа-Спасителя. Про св. Йосифа так дуже забували навіть великі Святі і великі богослови, що ніхто не спостерігав найменшого браку у тих загальних науках богословів в середніх віках, що "великим нерозумом" і "зухвальством", щоб не сказати, єресю, уважалось би порівнювати інших Святих щодо святости з Апостолами, тими що прийняли первістки Духа. Уходило майже за правду, недалеку віри, що Апостоли, так в порядку благодаті, як й вічної слави о много перевищали всіх інших Святих, стоячи безпосередньо після Христа та Його Пресв. Матері. У часах середньовіччя, а тимбільше у всіх попередних століттях почитання Йосифа в Церкві просто не було. До розширення почитання св. Йосифа у западній Церкві причинилася могутньо св. Тереса та злучена з нею могутня струя містичного і контемплативного життя,—струя, що опиралася на чудовому розвою напів східного чина монахів з гори Кармелю. Слова св. Тереси в її автобіографії, а радше в справозданні про її духовне життя, написане на приказ сповідника, є наче клясичні і основні в науці аскези. Наведемо їх в українському перекладі, знаходячи в них вимовну і сильну заохоту почитати св. Йосифа, а може й щось більше ніж заохоту та приклад, може й промінчик Божої благодаті з Неба, що заохочує і запрошує до цього почитання. А св. Тереса є одинокою поміж св. жінками, що має в очах богословів-містиків великий авторитет:

"Я прийняла славного св. Йосифа за патрона і заступника і зачала усильно поручатися Йому. Я спостерегла дуже ясно, що це Він мій Отець і Опікун, що мене вилікував із цієї немочі, (про яку вище говорила), так, як мене також освободив з дуже великих небезпек, в яких йшло про спасіння моєї душі і про мою честь. Його поміч дала мені значне більше добра, ніж я уміла його про це просити. Я не пригадую собі випадку, в якому би я була про щось просила, а не була вислухана. Це предивна і пречудесна річ. Усі ті Божі ласки дістала я через Його заступництво і з усіх небезпек тіла й душі була я увільнена через Нього. Здається, що й інші Святі дістали від Бога змогу помагати нам в деяких спеціяльних потребах. А той преславний Святий, знаю це з досвіду, помагає нам у всіх наших потребах. Наш Спаситель дає нам неначе знати, що Він, що на землі був підданий Йосифові, котрого називав батьком,—бо той батько був провідником, що міг Йому розказувати,—тепер в Небі вислухує усі Його прохання. Про те саме переконалися з досвіду деякі особи, які після моїх рад поручилися Йому. Вони сьогодні тими численними душами, що Його почитають і стверджують те, що я тут говорю".

"Я старалася, щоб Його празник обходили в нашому монастирі

з якнайбільшим торжеством..."

"Я хотіла би переконати усі душі, що вони повинні побожно почитати того великого Святого, бо дійсно довгий досвід показав мені ласки, які Він отримує від Бога для нас. Я не знала ні одної особи, яка почитала б Його побожно, особливішим способом, в якій я не спостерегла б правдивого поступу в чеснотах. Пречудним способом помагає Він у великому духовному поступі душам, що поручаються Йому. Від кількох літ, здається мені, в день Його празника прошу Його завжди про якусь особливішу благодать і я щороку вислухана. А коли моє прохання є трохи викривлене, завсіди простує Він його для добра моєї душі..."

"Усильно, на Божу любов, навіть прошу того, котрий мені не вірив би, щоби зробив пробу. Власним досвідом переконався б, яку велику користь дістається, коли поручається тому преславному патріярхові і побожно Його почитається. Особливішим способом повинні душі, що віддаються молитві, мати до Нього синівську любов. Зрештою не знаю, як можна думати про Царицю Ангелів і про всі злидні, які перетерпіла разом з Ісусом, а не подякувати св. Йосифові, що так добре їм обоїм тоді помагав. Хто не має учителя, який би його навчив молитися, нехай возьме за провідника того великого Святого, а не наразиться на ніяку помилку". (Автобіографія).

Побожні священики і вірні, бажаючи почитати св. Йосифа, хотіли би нової обрядової форми для того почитання. З радістю ми витали би обрядового письменника, який написав би новий Акафист до св. Йосифа. Акафист написаний прал. Дольницьким є відай найслабшим його твором, як, може, найліпшим є служба в честь св. Йосифа на неділю після Різдва.

Та служба, як й премного знаменитих письм і творів про св. Йосифа (між іншими Франца Салезія: XIX. Духовна бесіда в VI. томі його творів, ст. 355-366), а передусім енцикліка п. Льва XIII) дають такий обильний богословський матеріял, що йшло би тільки про те, аби надати тому матеріялові звершену обрядову форму нпр. Молебня, чи канона зі стихирами. Такий канон можна тоді уживати стало в якийсь день седмиці, нпр. в середу, вводячи тим способом поволі звичай, що зчасом набирає сили звичаєвого права. Тою тільки дорогою можуть почитателі св. Йосифа дійти до тієї обрядової форми, якої бажають до почитання. Але без огляду на витворення тієї обрядової форми повинні докладати якнайбільше старання для поширення поміж вірними, а особливішим способом побіж молоддю, культу св. Йосифа.

Коли св. Йосифові, як мужеві Преч. Богородиці, була Богом неначе поручена опіки і сторожа над дівством Пресв. Богородиці і коли подружою умовою між Богородицею а Ним, вони вза-

ємно віддавали собі свої тіла, щоби помагати собі в заховуванні дівственности і ангельської чесноти, нема найменшого сумніву, що св. Йосиф мав від Бога даний дар ангельської чистоти у вищому ступені, ніж якийнебудь інший Святий, і що був через ціле життя дівственником.

В деяких синаксарах, уживаних в нез'єдиненій Церкві покутує досі ще леґенда про перше подружжя св. Йосифа. Та леґенда походить з апокрифічного євангелія, знаного під невластивою назвою протоєвангелія св. Якова. Назву надав тому апокрифові французький гуманіст Постель (†1581) видаючи знайдене десь на Сході письмо у грецькій мові, що його названо: "Історія про народження Марії" і приписано Господньому братові Якові. Те письмо, як виявилось, було частиною знаного апокрифічного євангелія; назва части перейшла на цілу книгу. Зі всіх апокрифічних євангелій воно мало найбільший вплив на християнську літературу від перших віків християнства. Належить воно до тих апокрифів, яких метою було доповнити оповідання синоптиків леґендами, може цілком й видуманими, між котрими однак находиться й зерно історичної правди. Наївною, нераз дуже гарною і свіжою мовою оповідає ця книга про перші літа життя Пресв. Діви від хвилі, коли Ангел звістив про Її народження Її родителям, які довго не мали ніякого потомства,—аж до хвилі, коли віддана була під опіку св. Йосифа, що мав бути сторожем Її дівства. В другій частині оповідається там про чудесне зачаття і дівственне народження Спасителя, далі поклін трьох царів і убивство Іродом вефлиємських дітей. Третя частина оповідає в двох останніх розділах (XXII-XXIV) про смерть св. Захарії, батька Предтечі, убитого Іродом. Дві перші части походять правдоподібно від різних авторів; злучені водно може трохи пізнійше. Існували вже під кінець II. ст., коли св. Юстин запозичив з того письма деякі передання про народження Спасителя. Ціле письмо писане в найкращому намірі, аби прославити Марію, Дівицю і Матір і є одиноким джерелом, яке оповідає про народження, про родителів Богородиці, про вхід у храм Марії і життя Її при храмі. Навіть імена: Йоакима і Анни записані тільки в тому письмі і з того письма перейшли вони у христ. традицію. Головна мета цілого письма, на котру усильно настає, виказати повну чистоту і безоглядне дівство Марії при зачатті і народженні Ісуса. Та ціль спонукує письменника до того, що говориться про св. Йосифа, як даного Преч. Богородиці сторожа Її дівства. Той сторож, в поняті цього письменника, мусів бути старим, а опіка його над Богородицею немов вітцівською опікою. Дівственне подружжя було таке чуже всім старозавітним поняттям, що не диво, що й перші покоління християнства такого подружжя також не могли по-

няти. Воно так вивищується понад людську природу, що історія Церкви в 20 століттях знає ледви кілька подібних випадків. Хоч з оповідання Євангелія виходить, що поміж Йосифом а Марією було правдиве подружжя, автор історії "Народження Богородиці" не згадує про це правдиве подружжя, чи лиш ає його в тіні, а висуває на перший план батьківську опіку старця-Йосифа. У тім згляді не міг опертися на ніякій традиції: з Апостолів хіба т. зв. Господні братя могли пам'ятати Йосифа. В апостольській проповіді занимав Йосиф таке саме місце, як в Євангелію; більше про Йосифа ніхто не говорив. Автор апокрифічного Євангелія був зданий отже на здогад і в тих здогадах трапив відай на того духа християнства, з котрого вийшла відтак і християнська іконографія, коли представив його як старця. Наче засуґестіонував тим способом ціле християнство. Але коли Йосиф був старцем, то мусів бути, по думці автора, й вдівцем. Ст. Завіт, то був в многих справах мірою судів перших християн, знав вправді рідких Ессенчиків, що жили в дівстві, але не знав людей, які чекали би на старший вік, щоби тоді оженитися.

А я був вдівцем, міг мати й діти... Ось по думці псевдо-Якова найпростіший і найбезпечніший спосіб, щоб пояснити, ким були ті, що їх Євангеліє називає "братьми" І. Христа. З протоєвангелія Якова прийняв перший Климентій Александрійський науку про перше подружжя Йосифа. За ним пішов Оріґен. Він знає "книжку Якова",—"бібльос Якобу", в якій була мова про те перше подружжя (Коментарі на Матея т. X.). Від V. ст. протоєвангелієм Якова і цілим оповіданням про народження та дитинні літа Марії часто користуються бесідники, ґаґіоґрафи, поети і малярі у Візантії. Вправді ту книгу ніде на Сході не уважано канонічною книгою, була однак у високому пошануванні в цілій східній Церкві і много з її оповідань увійшло в її Літургію. В западній Церкві зразу було прийняте протоєвангеліє з великими застереженнями, але поволі леґенди тої книги в ріжних перерібках перейшли в літературу і мистецтво лат. Церкви і досі ще удержуються в силі.

Можна думати, що це апокрифічне Євангеліє містить в собі більше зерен правди ніжі нші апокрифи. В II. ст. жили ще люди, які щось знали про родителів Марії, так, що в усному переданні могли заховатися деякі правдиві імена та історичні події з перших літ дитинства Марії. Такими треба би хіба признати імена Йоакима і Анни і деякі, може, події перед народженням Богородиці, відтак Її приведення до єрусалимського храму і Її життя при тому храмі. Однак не можна цього сказати про відомість щодо першого подружжя Йосифа. Вже з оповідання Оріґена видно, що той великий екзегет не дуже певний історичної тради-

ції, яку подає за Климентієм Алекс. і псевдо-Яковом; він так переконаний про дівство Богородиці після родження Христа, що приймає перше подружжя Йосифа як природну, можливу, навіть правдоподібну розв'язку трудности, яку могло робити існування "Господніх братів". Задля поваги Оріґена (гадку його приймають і повторяють тую леґенду св. Епіфаній, Григорій Ніський, Кирил Александрійський, і Гілярій. Але небавом робиться в християнській опінії великий переворот. Започатковує його св. Єронім, поборюючи єресь Ельвідія, що заперечував дівство Богородиці. Він рішучо боронить дівства Йосифа. В науці про дівство Марії може Єронім відкликуватися на однозгідну науку всіх Отців від найдавніших часів. Дівства Йосифа він перший рішучо боронить: "Ти кажеш (мовить Єронім) "що Марія не лишилася дівою, а я йду ще дальше і тверджу, що й сам Йосиф був через Марію дівственником, щоби з дівственного подружжя народився Син—Дівственник". За ним йде його ровесник Йоан Золотоустий: Зразу, в коментарі на Матея (гом. 5) прийняв був думку апокрифів і Оріґена, але в коментарі на Послання до Галатів, рішучо приймає науку про дівственність Йосифа.

Ту саму науку повторяє дуже виразно й св. Августин (в коммент. на письмо до Галатів і на Йоана. В западній Церкві вже й не вертається навіть згадка про перше подружжя Йосифа. У східній Церкві піддержує ту думку ще Теофілякт.

V. ПОЧИТАННЯ АПОСТОЛІВ

При проскомидії згадуємо св. Пророків всіх разом, прилучуючи їх до згадки про св. Йоана Хрестителя. Це не значить однак, щоб наша Церква признавала єрархічне першенство старозавітним пророкам перед Апостолами. Безперечно віддає наша Церква св. Апостолам таку саму честь і почитає їх в тому самому єрархічному порядку як латинська.

Апостоли в повному значінні того слова є нашими батьками по вірі. Через їх руки дав Бог людству і кожному народові у христ. Церкві всьо, що належить до Божої апостольської традиції. У своїому аскетичному житті як і в проповіді не можемо отже забувати, що всьо маємо з їх рук. Їх апостольським трудам і їх молитвам завдячуємо всьо що маємо. Традиція, що зв'язує київські гори з працею св. Андрея, не має історичної підстави, тому й не знаємо, кому з Христових Апостолів ми більше винні.

На перше місце висувається св. Апостол Павло, який у своїх Посланнях дав Церкві таке обильне Боже Об'явлення і такі обильні Божі науки. Між 12 Апостолами находяться Богом натхнені письменники, як: Петро, Матей, Йоан, Юда, Тадей, може й

Яків. Кожний з них стається учителем для кожного з нас, коли читаємо їх письма. І ціла Христова Церква є апостольською, себто побудованою на організації 12 Апостолів, яким Петро даний був як голова і провідник.

Все те ділає, що в міру як вчитуємося в св. Письмо і життям молитви вдумуємося в Христове діло, учимося чимраз вище цінити і Апостолів, добачуючи в них чимраз ясніше наших батьків-учителів, з рук яких дістаємо від Христа Спасителя спасіння. Круг церковного року висуває на перше місце Апостола Петра, призначуючи йому 2 дні в році (Поклін Кайданам 16. І. і 29. VI) і св. Йоана Євангелиста, даючи йому торжественний празник (8. V.) і Преставлення (26. IX.).

Після 12 Апостолів, майже нарівні з ними, віддаємо честь великим Євангелистам. Св. Лука заслугує з многих причин на нашу особливішу вдячність і честь. Не тільки тому, що крім Євангелія написав Діяння Ап., першу історію Церкви, та в них захував нам цілий ряд неоцінених документів тої історії, наче справжній перший архів Церкви, але передусім тому, що дав нам у своєму Євангелію дуже обильний, незнаний синоптикам матеріял. Він один оповідає про всьо, що чув від Преч. Діви Марії, а може й від св. Єлисавети про народження Хрестителя і самого Христа та про подію в 12. році Христового життя. Крім того неоцінене справоздання Його про цілу епоху Христового життя, що обіймає Лука від IX. розділу (55. стих) до XVIII. розділу (14 стих). Коли б св. Лука був лишив нам тільки тих 8 стихів XVIII. розділу, де подана притча про несправедливого суддю, то вже був би на цілу вічність лишився великим добродієм усіх нас. Якже ж йому за такі дари не відплачуватися вдячністю і любов'ю!

А на яку вдячність заслугує св. Йоан, що дав нам крім IV. Євангелія 3 соборні Послання і Апокаліпсу!

Яке безконечне щастя, яке добро для наших душ, що можемо з такими людьми приставати і кожної днини в році приймати від двох з них науку в щоденних Апостолах і Євангеліях!

Крім Собору 70 чи 72 учеників (4.І.) знає наш місяцеслов много Святих, яких називає апостолами, даючи їм у відповідних службах похвали, належні Христовим ученикам. Та назва і ті похвали в невеликій частині належаться тим т. зв. "апостолам", бо між ними мало таких, про яких можна би на якійсь підставі думати, що були дійсно Христовими учениками; більша частина їх—то ученики св. Павла, що про них згадує у своїх Посланнях.

Порядок, в якому віддаємо честь Святим, в нашому обряді, ріжно представлений в ріжних молитвах. В тропарі всіх Святих ставляємо на першому місці Апостолів, відтак Пророків, Святителів і Преподобних. Але в литійній єктенії "Спаси Боже..."

безпосередньо після Апостолів згадуємо Святителів, а відтак щойно Мучеників. Так само в молитві "Владико многомилостиве..." і в Служебниках на Проскомидії. Пророків в тих молитвах не згадуємо, а в Проскомидії лучимо їх зі св. Йоаном. Вже по свідоцтву св. Кирила Єрусал. на Літургії згадувалося тоді на І. місці Патріярхів, а відтак Пророків, Апостолів, і Мучеників, так як і тепер у нас перед "Изрядні...".

Порядок тропаря захований знову у завізваннях Вел. Повечер'я після "Вірую...". Наші церковні книги значно більше місця лишають службам старозавітних Святих. В лат. обряді майже усі ті служби вийшли з уживання, хоч римська мартирологія згадує теж усіх Святих старозавітних, яких поминають наші церковні книги.

В нашому обряді не маємо служби і ніде не згадуємо Гедеона, якого празник Рим. Март. поміщує з празником Ісуса Навина 1. вересня. Так само не маємо служби пророка Ездри (Рим. Март. з Йоілом 13. VII.). Зрештою Минея має служби всіх великих і малих пророків. Зі всіх тих Святих найбільше нашому аскетичному житті і душпастирській праці дають ті Святі, що нам лишили Богом натхнені письма. З них же на перше місце висуваються пророк Давид і пророк Ісаія. Пророк Ісаія, той євангелист Ст. Завіту, як його назвав так котрийсь з Отців, є предметом нашого почитання і наших студій через те, що читаємо його пророцтво, одиноке зі всіх пророцтв, майже ціле в параміях на Вечірні в св. Чотиродесятницю. Пророчим духом говорить він про муки і смерть Христа, тому много уступів його пророцтв читаємо й в Страсний тиждень. А так виразно показує нам терплячого Христа, що неначе тим учить нас дивитися на Христа та любити Його.

Св. пророк і цар Давид, як автор більшої частини псальмів, вже тимсамим заслугує на велику нашу вдячність і почитання, що неначе проводить наші молитви. Його, чи натхненими йому св. Духом, словами висказуємо кожного дня потреби Церкви, справу спасіння вірних і наші прохання. Отже неможлива майже річ, аби, маючи від св. Давида такий обильний і пребогатий матеріял, бодай часом не подякувати йому за те богацтво, так, як неможливе, щоби АЕпарх. Собор не був висловом почитання і любови цілого нашого духовенства для того Отця нашого Спасителя.

Але цар Давид, як історична постать, є таким дивним феноменом, що заслугує на нашу увагу і на побожне читання його життя і його творів. Є предивним явищем той чоловік, що в одній особі був з пастушка і знаменитим адміністратором та управителем великої держави, і побідоносним вождом на многих війнах та воєнних виправах, і великим поетом, і незвичай-

ним, як здається, композитором та музиком, і глибоким богословом, і незрівняним містиком, а при тім й великим Святим, мимо страшних упадків. Не знати, чи всесвітня історія знає подібного феноменального чоловіка, так, як всесвітня література не знає другого письменника, який би мав такий тривалий і такий глибокий вплив, не тільки на свій нарід впродовж більше ніж 1000 літ, але й відтак на всі майже народи світу через довгі тисячліття. Дивна річ, що св. Давид має в нашому обряді тільки невелику участь в службі в неділю після Рождества. Автором канона на той день є Косма, той, що його називають Мельодом, і що був прибраним братом св. Йоана Дамаскина.

Між старозавітними Святими почитаємо також Братів Макавейських, названих так тільки тому, що їх мученича смерть описана в Макавейських Книгах. Імена їх взяті з якихсь апокрифічних книг. Ті безіменні Святі мають однак превелику славу через те, що їх мученичий подвиг записаний в Богом натхненій книзі.

VI. ПОЧИТАННЯ МУЧЕНИКІВ

Культ, віддаваний мученикам, повстає неначе на наших очах в св. Книгах, у Посланні до Євреїв і Йоановому Об'явленні. В книгах св. Письма нема, очевидно, ще почитання такого, яким виробили його побожність християн впродовж століть; нема ще мови про молитви до Святих і про опіку Святих в небі над людьми на землі. Тоді треба було християнству утвердження в основній правді, що тільки одному Богові належиться поклін і почитання і що один є тільки посередник між Богом а людьми: Ісус Христос, Бог і чоловік. Св. Письмо не могло ще згадувати прямо про небесних опікунів і посередників. Треба було ще довгих століть, заки вияснилися і усталилися тії поняття, так, що не перешкаджали Богопочитанні. Але коли звернеться увагу на тії місця, які признають св. Мученикам при Христі Спасителю навіть побіду над ворогом людства, тоді знайдемо в них гадки, з котрих мусів вирости культ св. Мучеників, а відтак і культ Святих. Коли Мученики є учасниками побіди Христа, то тимсамим є і учасниками Його хвали, отже й почести.

Мученики були почитані в Церкві хронологічно перед Святителями і Святими немучениками. І було би, може, й правильно, щоб і в Проскомидії поставити Мучеників перед Святителями. Ніщо ліпше не поясняє славу блаженних в Небі, як та обставина, що й поганин, навіть після наймерзеннішого життя, коли признається до Христової віри і прийме смерть за віру, може статись таким учасником Христової слави, що й після двох тисячів літ, після його смерти, і то в цілком чужому краю, образ його вис-

тавляють в церкві на релігійне почитання, та що й найменшу частинку його тіла так високо у християнстві цінять, що при великих почестях руками архієрея складають її на самому Божому жертвеннику, щоб немов на його гробі відправлялися Служби Божі. Ніякому цареві не віддається й сотної части тої слави, котрою вінчає його сам Христос в Небі.

Культ Мучеників виробляє в душах християн щось з того мужества й відваги, якої треба, щоби життя віддати за віру. До почитання Мучеників легко спонукати вірних, коли звертатимемо їх увагу на той правдивий скарб, що його має Церква, а через те й громада: Тим скарбом—то гріб Мученика, а гробом Мученика престіл, посвячений Архієреєм. Антимінс, хоч й містить в собі мощі Мученика, через те, що переносний не відповідає якслід понятті гробниці.

Гріб Мученика є дійсно великим скарбом. І можна легко спонукати вірних до того, щоб при ньому шукали потіхи та помочі у всіх своїх журбах і клопотах. Кожний гріб Мученика—то джерело чудотворної сили, яку черпає віра прибігаючого до гробу мученика по мірі її сили. Хто з великою вірою прибігає до мученика, той може за його заступництвом всього очікувати від Бога. Теодорет представляє в подробицях різні дари, що їх можна очікувати від Мучеників: здоров'я, потомство, щасливу подорож, уздоровлення, а своє твердження доказує цікавим описом. "Доказом"—пише—"що молитва з вірою є вислухувана, являються тії вота, які свідчать про уздоровлення. Ті вота представляють очі, ноги, руки, зі золота або срібла, бо Святий приймає прості і скромні дарунки, вміру спромоги жертводавців. Ті предмети свідчать про уздоровлення, одержані жертводавцями і про могутність Мученика що там лежить". Мощі, що їх при освяченні вкладає Архієрей в жертвенник, то мощі звичайно безіменних Мучеників, кости вийняті з римських катакомб, при яких знайдено знак мученичої смерти: пальму, або сосудець з кров'ю. Безіменного Святого звичайно в Церкві називають таким іменем, що представляє прикмету кожного Святого нпр. Макарій (блажений), Нікита (побідник).

Честь, віддавана гробниці Мученика, наведе людей до почитання і мощей Святих. Як мощі прийнято в Церкві уважати не тільки части тіла Мученика, але й якунебудь пам'ятку після нього. До таких пам'яток належать й предмети, що лежали через якийсь час на гробі Святого. Так цар Юстініян посилав до рим. Архієрея звої полотна з проханням, щоб їх казав зложити на гробі св. Петра і відіслав до Царгороду. Вірні не сумнівалися відтак, що полотно це набрало з гробу св. Петра якоїсь чудотворної чи духової сили.

Круг церковного року ставляє нам перед очі просто цілу історію Церкви, від немовлят, убитих Іродом Христа ради і Великого Стефана, до тих, що життя поклали за ікони і до нашого священомученика Йосафата, архієпископа полоцького. Ціле наше Духовенство і наш нарід почитає Його як свого Покровителя і Покровителя справи св. З'єднинення.

VII. ПОЧИТАННЯ СВЯТИТЕЛІВ

При кожній Проскомидії, як не менше при кожній Литії, згадуємо поміж Святителями великих церковних вселенських Учителів, слави східної Церкви Василія, Григорія Наз., Йоана Золотоустого, Атаназія Вел., Кирила Александрійського. Не згадуємо інших вселенських учителів, Кирила Єрусалимського (М. Р. 18. III) і вселен. учителів, хоч не Святителів, великого богослова Йоана Дамаскина (М. Р. 6. V. і 27. III.), Єфрема Сиріна (М. Р. 18. VI.).

Між Святителями треба нам особливішим способом почитати ще тих римських Папів-Архієреїв, котрим віддавна вже віддає наша Церква честь Святих. Між ними обходимо празник св. Льва (18. II.), св. Григорія Двоєслова (12. III.), св. Мартина (18. IV.), св. Інокентія I. (401-417. р.) 28. VII., Агапита (535—536 р.) 17. IV., Александра I. (107—116 р.) 16. III., Агатона (678—681 р.) 20. II., Келестина (422—432 р.) 8. IV., Сильвестра (314-335 р.) 2. I., Стефана (254—257 р.), 2. VIII.

Як преважною для справи З'єднинення Церков є служба тих Святих в нашому обряді, подаємо кілька примірів: Знана річ, що св. Агапит I. їздив до Царгороду до Юстиніяна на прохання короля Ґотів, Теодата, щоби помирити їх зі собою. В Царгороді Антіма, Єпископа трапезунтського, що зле вступив на престол Константина града, скинув за Евтихієву і Севиреву єресь та на місце його посадив на престолі Мину, пресвитера царгородської Церкви, життям і словом мудрого". Так дослівно оповідає під днем 17. IV. Синаксар, печатаний в києвопечерській Лаврі 1874 р. Не можна бажати яскравішого доказу на примат рим. Архієреїв, признаний так цілою царгородською Церквою, як й царем Юстиніяном. А таких доказів на догми Вселен. Церкви знаходиться много в книгах, яких нез'єдинена Церква досі уживає.

Той сам Синаксар згадує про Агатона, а саме про послання цього папи до царя Константина Погоната, в якому то посланні мудро осудив єресь монотелетів. То знамените його послання та участь його в царгородському Соборі, є також знаменитим доказом примату, признаного тоді цілою східною Церквою. В тім же Синаксарі знаходимо дослівно про св. Келестина, що сво-

їми посланнями скинув злочестивого Несторія, маючи помічником в цьому ділі блаженого Кирила. Значення св. папи Льва І. Великого у Халкидонському Соборі загально знане. Про письмо папи Льва до Халкидонського Собору про дві природи в Ісусі Хр., київський Синаксар згадує також, що Отці Собору прийняли те послання, як коли б вийшло воно з уст Божих. Синаксар замовчує, що Отці Собору прийняли послання римського папи як мову самого Ап. Петра. Св. Григорія Двоєслова (12. III.) славить київський Синаксар за його чесноти і письма, додаючи, що йому приписують Літургію Преждеосв. Дарів.

Ще цінніші докази віри царгородської і східної Церкви в примат судовластя рим. Архієреїв знаходяться в службах св. Ап. Петра і поклону його Оковам.

Для тої самої думки З'єднинення Церков важні ще почитання, що їх дає наша і ціла царгородська Церква таким Святим як Августинові, учителеві вселен. Церкви (28. VIII.), Амврозієві (7. XII.) і Святим-несвятителям, учителеві вселен. Церкви Єронімові (15. VI.), і Венедиктові, патріярхові западного монашества (14. III.).

VIII. ПОЧИТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ СВЯТИХ

На особливіше почитання заслугують наші Святі, себто ті, що є славою і прикрасою нашої Церкви і українського народу. Може й припадково майже усі вони зібралися в місяці липні, так, що той місяць можна би назвати місяцем українських Святих. Культ наших Святих є для укр. народу тим важний, що підтримує і освячує христ. любов Батьківщини. Тому й Собор усильно поручає Духовенству піддавати народові теплу любов і щире почитання наших народних Святих, а особливішим способом почитання св. священомученика Йосафата, в якому лучиться любов Батьківщини і любов Вселен. Церкви і діла З'єднинення Володимира Великого, що йому завдячуємо просвічення християнською вірою, а якого день празнуємо в середині місяця, 15. липня. Довкола цього ж празника скупчені ще: празник княгині Ольги (11. VII.), св. Антонія Печерського (10. VII.), св. Кирила і Методія (5. VII.), та св. Бориса і Гліба (24. VII.). Якщо додамо до цього празники, що віддавна дорогі нашому народові і від віків торжественно ним обходжені, як празник: великого Пророка Іллі, про якого Христос сказав, що прийде ще і устроїть всьо, та св. Анни, матері Преч. Богородиці, то місяць липень можемо уважати дійсно нашим місяцем. Поза тим місяцем почитаємо з наших Святих тільки св. Йосафата, празник якого припадав первісно в вересні, а тепер 12. листопада та св. Теодозія Печерського (3. V.).

IX. КУЛЬТ ПРЕПОДОБНИХ

Наш церковний рік пересуває перед очима вірних довгі ряди Святих: пустинників, безмовників, дівственників, аскетів, монахів і монахинь, що прикладом умертвленого та повздержного життя прославляли Бога і проповідали Євангеліє. Пам'ять найзнаменитших поміж ними святкуємо у місяці січні, у тому місяці церковних учителів і святих монахів. Почитати їх повинні з особливішою ревністю і любов'ю ті, що самі не йдуть дорогами євангельських рад, а шукають звершености душі в якнайповнішому зберіганні Божого закону. Наука св. Євангелія, і еваг. рад ніяким способом не може бути для них чужа: мають тисячі нагод на те, щоби в дечому до них примінитися, хоч би і в житті, не урядженому по еванг. радам. Бо кожній еванг. раді відповідає христ. загальна чеснота, яка вже не належить до рад, але до обов'язків християнина. І живучи на світі в подружжі, християни обов'язані до послуху Церкві, до духовного убожества, до повздержности та чистоти, що відповідає їх станові. До сповнювання тих чеснот треба їм особливішої Божої благодаті, котру випросять і на котру заслужать пошануванням і любов'ю до тої частини Євангелія, котрої або цілком не примінюють в житті, або лишень вчасти, як теж і релігійним культом тих Святих, що йшли до Неба відмінною і ліпшою дорогою, ніж вони самі. Те покірне почуття, тая свідомість й розуму і віри навчить їх, що є подвиги християнського життя вищі, звершенніші, Богові миліші, ніж тії подвиги, з яких складається їхнє життя і що є вершки духовного життя, до яких треба їм тужити, хоч й не є їм дано по них ступати.

Крім Святих, яких служби містяться в наших Минеях, безперечно треба нам почитати й тих Святих латинської Церкви, яких вселенські Архієреї вписують в списи Святих. З важних причин не можемо вводити їх служби в наші Минеї, бо це могло би зражати нез'єдинених наших братів; для них було б це, може доказом, що Апостольський Престіл впливає на нас в напрямі приняття установ і звичаїв латинської Церкви. Можемо сказати, що з болем серця не почитаємо їх торжественно в наших церквах, але у нашому аскетичному житті ми можемо і повинні знати життя тих, нераз великих Божих Угодників; ми повинні почитати їх і помагати собі тим почитанням та наслідуванням їх чеснот у християнському житті.

Не було би небесного дару, який би в рівній мірі підніс уровень духовного христ. життя так духовенства, як й народу, як факт, що наш вірний, чи священик, чи світський був Богом прославлений такими чудами, які би склонили Ап. Престіл до впи-

сання його в ряди Святих. Тому повинно Духовенство дуже усильно з Неба випрошувати тієї благодаті і до тих молитов часто і тепло заохочувати нарід. Такі молитви відповідають і Господньому порученні. Христос сказав: "Жнива великі, а робітників мало; тому просіть Пана жнив, щоби прислав робітників на своє жниво" (Мат. IX. 37-38). Оскільки більше треба робітників за наших часів, серед сумних обставин, в яких живемо і серед яких споглядаємо, як колись Христос, на ті многочисленні утомлені і опущені товпи, як вівці, що не мають пастиря (тамже ст. 36)! Ті утомлені і опущені вівці треба нам спасати. треба випросити для них многочисленних святих пастирів. Треба, щоби наша Церква і наш нарід видав, виховав і їм передав тих пастирів. Тому Собор мусить просто жадати від Духовенства дуже усильних і витривалих молитов в цьому напрямі. "І інші вівці має Христос, що не є із цієї кошари; і ті треба нам Йому привести, щоб Його голосу слухали і щоб були одно стадо і один Пастир" (Йо. 10. X.).

Людей, невписаних Церквою в ряди Святих, не можна почитати релігійним культом. З огляду на людей, це справа незвичайної ваги, коли йде про людей, що могли би колись зістати так прославленими. Рішенню Церкви в таких випадках перешкаджає релігійний культ віддаваний таким людям. Є однак дні і служби посвячені усім Святим в небі. Тоді назвою Святих обнимаємо не тільки тих, що такими признані, але й таких, що їх Бог прийняв до вічної Своєї слави. Тією формою почитання можемо обнимати наших померших отців і братів, що царствують з Христом в небі, хоч ми про те їх прославлення не маємо ніякої певности. Коли можемо, то ми повинні про тих безіменних, світові незнаних, а може нам найблищих Святих пам'ятати, за них молитися і до них прибігати.

Особливішим способом повинні ми так пам'ятати про всіх тих, які праведно по-християнськи жили і життя своє віддали за віру, за Церкву і за Батьківщину. Можемо без сумніву надіятися, що ті християни, наші братя, які по християнськи сповняли обов'язок військової служби і полягли в боях, приймаючи свою долю з Божої волі, а може й з любови до ближніх і до Батьківщини, умерли в Божій благодаті і після коротшого задосить учинення справедливості Божій є вже допущені до вічної слави в небі.

Писав

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ВИЗНАННЯ ВІРИ

Подаємо до відома і частого ужитку Вс. Духовенства текст визнання віри, перекладений на українську мову по думці АЕП. Собору з р. 1940. правило І.

Я... сильно вірую і визнаю все і кожне з окрема, що міститься в Символі віри, яким послуговується свята вселенська Римська Церква, а саме:

Вірую в одного Бога, Вседержителя, Творця неба і землі, всього видимого й невидимого. І в одного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, єдинородного, від Отця родженого перед всіми віками: світло від світла, Бога правдивого від Бога правдивого, родженого, несотвореного, односущного з Отцем, через котрого все сталося. Що для нас людей і для нашого спасіння зійшов з небес, прийняв тіло від Святого Духа й Марії Діви і стався чоловіком. Що був розп'ятий за нас при Понтії Пилаті, страдав і був похоронений. І, як було писано, воскрес третього дня. І вознісся на небеса і сидить праворуч Отця. І в друге прийде у славі судити живих і мертвих і Його царству не буде кінця. І в Святого Духа, Господа животворного, що від Отця і Сина походить, котрому з Отцем і Сином той сам поклін і та сама слава, котрий говорив через пророків. І в одну, святу, соборну і апостольську Церкву. Визнаю одне хрещення на відпущення гріхів. Очікую воскресення мертвих. І життя будучого віка. Амінь.

Також почитаю і приймаю Вселенські Собори, а саме:

ПЕРШИЙ НІКЕЙСЬКИЙ [1]) і визнаю все те, що в ньому проти Арія, осудженої пам'яті вирішено: що Господь Ісус Христос є Божим Сином, родженим від Отця, єдинородним, що є зі существа Отця, родженим, не сотвореним, одного существа з Отцем; і що на тому самому Соборі правильно були осуджені ось такі безбожні вискази: що Сина Божого колись не було, або що був сотворений з чогось, чого не було, чи з якогось іншого существа, чи суті, або що Він змінний або перемінливий.

ПЕРШИЙ ЦАРГОРОДСЬКИЙ, [2]) другий з черги: і визнаю, що на ньому проти Македонія, осудженої пам'яті, було вирішено: що Святий Дух не є слугою, але Господом, не сотворінням, але Богом, та що має з Отцем і Сином одно Божество.

ПЕРШИЙ ЕФЕЗЬКИЙ [3]), третий з черги: і визнаю, що на ньому проти Несторія, осудженої пам'яті, було вирішено: що божество і чоловіцтво через невимовну і непонятну злуку в одній

---

[1]) 325 р.
[2]) 381 р.
[3]) 431 р.

особі Божого Сина дало нам одного Ісуса Христа і тому Пресвята Діва є правдивою Богородицею.

ХАЛКИДОНСЬКИЙ [4]), четвертий з черги: і визнаю, що на ньому проти Евтихія і Діоскура, обох осудженої пам'яті (монофізитів) було вирішено: що один і той самий Божий Син, Господь наш Ісус Христос є совершений у божестві і совершений у чоловіцтві, є правдивим Богом і правдивим чоловіком з розумною душею і тілом, по божеству одного существа з Отцем, а по чоловіцтву одного существа з нами, у всьому до нас подібний, крім гріха; що Він є роджений від Отця по божеству перед віками, а останньому часі для нас і для нашого спасіння народжений з Богородиці Марії Діви по чоловіцтву, що один і той самий Христос, Син Божий, єдинородний має бути признаний у двох природах незмінно, неподільно, нерозлучно; що через ту злуку ніяк не зникла різниця природ, а навпаки збереглася питоменність кожної з них, і дає одну особу і одну іпостась, що Він не є розложений або поділений на дві особі, але один і той самий Син і єдинородний Бог, Слово, правдивий Господь Ісус Христос.

Також визнаю, що божество Господа нашого Ісуса Христа, через котре Він є одного существа з Отцем і Святим Духом, не може терпіти і не може вмерти, та що він був розп'ятий і помер тільки тілом, як то було вирішено на згаданому Соборі і в листі святого Льва, Папи Римського, котрого устами, як закликали Отці того Собору, говорив святий Апостол Петро. Через таке вирішення осуджується безбожна єресь тих, що додавали до Трисвятого, переданого від Апостолів і відспіваного на згаданому Халкидонському Соборі: Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний помилуй нас, ще: що був розп'ятий за нас і тим додатком висказували, що Божа природа трьох Осіб може терпіти і умерти.

ДРУГИЙ ЦАРГОРОДСЬКИЙ [5]), п'ятий з черги, на якому повторено рішення поперед згаданого Халкидонського Собору.

ТРЕТІЙ ЦАРГОРОДСЬКИЙ [6]), шостий з черги: визнаю, що на ньому вирішено проти одновольців (монотелетів), що в одному і тому самому Господі нашому Ісусі Христі є дві природні волі і два природні діяння невіддільно, наперемінливо, нерозлучно, незмішано і людська Його воля не є противна, але піддана Його Божій і всемогучій волі.

ДРУГИЙ НІКЕЙСЬКИЙ [7]), сьомий з черги: і визнаю, що в ньому було вирішено проти іконоборців: що годиться образи

[4]) 451 р.
[5]) 553 р.
[6]) 680 р.
[7]) 787 р.

Христа, Пресвятої Діви Марії і інших Святих мати і задержувати та віддавати їм належну честь і почитання.

ЧЕТВЕРТИЙ ЦАРГОРОДСЬКИЙ [8]), восьмий з черги: і визнаю, що на ньому слушно осуджено Фотія, та привернено святого Отця нашого, патріярха Ігнатія.

Також почитаю і приймаю всі інші Вселенські Собори, канонічно переведені і потверджені властю Римського Архієрея, а передусім:

ФЛЬОРЕНТІЙСЬКИЙ СОБОР [9]), і визнаю те, що на ньому вирішено: що Святий Дух є вічно від Отця і Сина, та що Він має Свою суть і Своє буття разом від Отця і Сина і походить від Них обох вічно як з одного початку і є єдиного дихання; так само, що цей висказ "і Сина" був доданий до Символу віри правно і розумно для висвітлення правди та конечности. Також визнаю, що Тіло Христове довершується правдиво так на прісному, як і на квасному хлібі, та що священики мають довершувати Тіло Христа на одному з них, кожний по звичаю своєї Церкви, західної чи східної.

Тако само визнаю, що душі тих, котрі правдиво покаявшися, померли в Божій любові, а не надоложили гідними овочами покути за свої грішні поповнення або несповнення, очищуються після смерти карами чистилища, і щоб їм облегшити ті кари, є для них корисне заступництво живучих вірних, себто жертви Служб Божих, молитви і милостині, та інші побожні діла, як це вірні по уставам Церкви мають звичай за інших вірних робити; а душі тих, що після одержання хрещення не стягнули на себе ніякої плями гріха, як також такі душі, що сплямилися гріхом, але очистилися за життя, або після смерти, є зараз прийняті до неба і оглядають ясно самого Триєдиного і одного Бога, таким яким Він є, однак відповідно до різного ступеня заслуг, один досконаліше від другого; а душі тих, що умирають у стані поповненого смертного гріха або хотьби первородного гріха, сходять зараз до пекла, одначе караються нерівними карами.

Також визнаю, що святий Апостольський Престіл і Римський Архієрей має первоначальство на цілому світі і що сам Римський Архієрей є наслідником святого Петра, верховного Апостола і правдивим намісником Христа, та головою цілої Церкви і Отцем всіх християн та учителем, і Йому в Святому Петрі передана від Господа Нашого Ісуса Христа повна власть пасти, рядити і правити Вселенську Церкву, як це, (що й Фльорентійський Собор ствердив) міститься в діяннях Вселенських Соборів і в святих Канонах.

---

[8]) 869 р.
[9]) 1439 р.

Також визнаю, що обряди по законам Старого Завіту або по закону Мойсея, відправи, жертви і тайни перестали обов'язувати з приходом Господа нашого Ісуса Христа, та після проголошення Євангелії не можна їх заховувати без гріха. Також різниця страв по Старому Закону, чистих і нечистих, як таких, що належать до обрядовості, уступила після появи Євангелії. Також та заборона Апостолів уживати ідоложертв, крови і удавленини була добра на ті часи, щоб усунути причину незгоди поміж жидами і поганами. Коли ж уступила причина тієї Апостольської заборони, то уступили і наслідки.

Так само почитаю і приймаю ТРИДЕНТСЬКИЙ СОБОР [10]), і визнаю те, що на ньому було вирішено і проголошено; а передусім, що на Службі Божій приноситься Богові правдива, властива і перепрошуюча жертва за живих і померших, і що в Найсвятішій Тайні Евхаристії (по вірі, що все була в Божій Церкві) є правдиво, дійсно і существенно Тіло і Кров разом з душею і Божеством Господа нашого Ісуса Христа, отже цілий Христос; і що ціле существо хліба переміняється в Тіло і ціле существо вина в Кров, а католицька Церква називає ту переміну дуже влучно пресуществленням (транссубстанціяцією); і під кожним видом і поодинокими частями кожного виду, після довершеного поділу, є цілий Христос.

Також вірую, що є сім Тайн Нового Завіту, установлених Господом нашим, Христом для спасіння людського роду, хоч не всі є кожному потрібні, а саме: Хрещення, Миропомазання, Евхаристія, Сповідь, Єлеопомазання, Священство і Подружжя і що вони дають благодать, та що Хрещення, Миропомазання і Священство не можуть бути повторювані. Також Хрещення є конечне до спасіння і тому, як грозить небезпека смерти, треба ту Тайну уділити негайно без жадного відкликання, та що воно (хрещення) є важне, хтонебудь і колинебудь його уділив би з відповідним збереженням матерії, і форми та намірення.

Також зв'язь Тайни подружжя є нерозривна і хоч допускається між подругами розділ від ложа і співжиття по причині подружої невірности, єресі і задля інших причин, то однак не вільно їм заключувати нового подружжя. Так само, що треба приймати та почитати Апостольські й церковні передання.

Також вірую, що Христос установив у Церкві власть відпустів і що їх уживання є для християнського народу дуже спасенне. Так само приймаю і визнаю те, що вирішено на згаданому Тридентійському Соборі про первородний гріх, про оправдання, про закон святих книг Старого і Нового Завіту та їхне пояснювання.

[10]) 1563 р.

Також почитаю і приймаю вселенський СОБОР ВАТИКАНСЬКИЙ [11]) і все, що він передав, вирішив і об'яснив зокрема як найтвердше приймаю і визнаю первоначальство Римського Архієрея і Його непомильне учительство.

Також приймаю і визнаю все, що приймає та визнає свята Римська Церква і рівночасно осуджую, відкидаю і передаю анатемі все противне, роз'єднання і єресі, що їх та Церква осудила, відкинула і передала анатемі.

До цього обіцюю і присягаю правдивий послух Римському Архієрееві, наслідникові святого верховного Апостола Петра, заступникові Ісуса Христа.

Цю віру католицької Церкви, що поза нею ніхто не може бути спасенний, і я тепер добровільно визнаю та правдиво тримаю, буду старатися її цілу та ненарушиму аж до останнього віддиху життя непохитно, при Божій помочі затримати і визнавати, я сам і оскільки лише зможу, буду старатися, щоб мої підчинені, як і ті, що будуть повірені мому душпастирству, ту саму віру тримали, її вчилися та щоб вона була їм проповідана, і це я (ім'я) обіцюю, прирікаю і на це присягаю.

ТАК МЕНІ БОЖЕ ПОМОЖИ Й ЦЕ СВЯТЕ ЄВАНГЕЛІЄ.

Переклад незвичайно старанно зроблений Преосв. Кир Никитою. Коректи роблені з ряду о. В. Белеєм, др. Г. Костельником і Преосв. Кир Йосифом. Відчитано і прийнято його на IV. зібранні АЕп. Собору дня 20. червня 1940 р.

Поручаємо Вс. Духовенству пильно студіювати богословські науки, зібрані ядерно в тому документі, як і сам переклад, який, дасть Бог, причиниться до усталення богословської термінології. Всесторонна догматична і історична інтерпретація того тексту буде предметом усіх богословських та передусім конкурсових іспитів, які, дасть Бог, зачнуть відбуватися два рази в рік, почавши від осені б. р.

До Священиків

ПРО ВІДПРАВЛЮВАННЯ СЛУЖБИ БОЖОЇ

Немає святішого, величавішого та важнішого діяння, ніж страшна жертва Служби Божої. Коли священик приступає до жертвеника, тоді його чин перевищає у важності і святості всі діяння людей, що їх історики записують як важні історичні події. Яканебудь важна подія, що вправляє всіх людей в подив або страх,

[11]) 1870 р.

подія про яку усі часописі пишуть та всі люди на цілому світі через довший час говорять,—поділ, від якої зависить доля держав і народів, яка спричиняє зміни в політичних границях поміж державами або й сам устрій тих держав, все те малозначне з одною Службою Б. Різниця тільки в тому, що тії історичні події є голосні і прилюдно знані, а наслідки Служби Б. такі укриті і такі далекосяглі, що ніхто з жиючих про них нічого не знає.

Ми віримо, що так є і знаємо причину, чому так є: Є так, бо усьо, що є наслідком Христової муки і Христової смерти є наслідком того жахливого таїнства, в якому повтаряється жертва Голгофти. Скільки разів відправляється Служба Божа, сповняється щось з діла відкуплення людського роду.

Передусім у жертві Служби Б. приносить людство Всев. Богові таку безконечну і величаву честь, що з тією честю не може рівнятися честь, віддавана Всевишньому всіми небесними Ангелами. При сповнюванні св. Божественної Літургії на жертвенику найбіднішої, найбільше забутої, сільської церковці, приносить жрець ту саму жертву, яку приносив колись Ісус Христос, установляючи Пресв. Евхаристію і сповняючи ту жертву на хресному дереві. Сам Господь І. Христос воплочена Божа Мудрість, передвічний Бог в людській природі повтаряє тут через службу священика жертву Пресв. Свого Тіла і Пресв. Крови, так, як ту Жертву сповнив в Єрусалимі, проливаючи містично Свою Кров в Евхаристії і в дійсності на Голгофті. Хоча зі жиючих людей ніхто того несвідомий, увага цілого неба, всіх ангельських чинів і усіх праведних душ, від Пресв. Богородиці, до останньої спасеної, до вічного блаженства допущеної людини,—увага усіх їх спостерігає це і, беручи участь в цій Жертві з Господнім страхом, таїнственно віддають поклін Всевишньому. Усі вони беруть участь в тій Жертві, непонятим для нас, однак дійсним способом. З неї вони користають і відчувають безконечне її значення, як і кожну, хочби й найменшу хибу, якої може допуститися смертна людина, допущена до тих небесних таїнств.

З того виходить, що священик обов'язаний доложити всіх старань і зробити все, що лишень може, щоби жертву Служби Б. приносити з якнайбільшою чистотою серця і зовнішньою побожністю.

Це обов'язок такий важний і такий сущний, що занедбання його може бути тяжким гріхом. Т. зн. навіть такий священик, що, приступаючи до жертвеника, має освячуючу Божу благодать, через несповнення того обов'язку, як слід ,може відступати від престолу з п'ятном Іскаріота на душі, з тяжким гріхом. Коли якийсь брак стається гріхом, трудно по-богословськи дефіні-

ювати, але несумнівним є обов'язок зробити всьо, що в силі зробити.

З того також виходить, що й ціла днина і ціле життя священика мусить бути так упорядковане, так звернене до тієї найважнішої справи життя і дня, щоби всьо в його житті було наче приготуванням до тієї найважнішої і найсвятішої справи.

Що може бути тяжким гріхом при відправлюванні Служби Б.? Без сумніву таким гріхом буде поспіх у Службі Б. Без сумніву й пропущення якоїсь частини, як нпр. одної молитви. Без сумніву й брак старанности в заховуванні скуплення, т. зн. добровільні, свідомі чужі гадки, що їх священик не старається усунути. Може й значне непошанування св. Жертвеника і святині, через перервання св. Дійства якимись словами, або рухами, що чужі св. Дійству, можуть людей гіршити. Бо нема сумніву, що не годиться священикові переривати св. молитви якиминебудь словами і не годиться в часі Служби Б. глядіти на щонебудь поза жертівником.

Нема також сумніву, що брак зовнішньої побожности і скуплення є для вірних соблазню. Нема й сумніву, що ніщо не може в тій мірі шкодити побожному розположенні вірних, як злий приклад священика, як брак Господнього страху, з яким слуги жертівника до нього зближаються. Це відбирає Господній страх людям, що здалека стоять. Бо від недбалих священиків учаться вірні легковажити святість жертівника.

Якщо Христові жертівники в селі забуті, легковажені, погорджені, якщо ніхто з поміж вірних не пам'ятає або несвідомий того, що на тім жертівнику так часто містично проливається Кров Христа, то винні цьому недбалі священики, виною тут нестаранність, байдужність, та легкодушність, з якою приступають вони до жертівника. Тая то недбайливість псує й всякий успіх усіх проповідей, які виголошує він сам або інший священик про св. Евхаристію.

Найголовніша основа христ. життя,—то почитання Пресв. Евхаристії. Не можна інакше проповідати, як прикладом власного життя. Спосіб, як священик робить поклін перед св. Тайнами, як перед Ним молиться, скуплення, яке проявляється на його лиці, на укладі цілого тіла в часі Служби Б., все те є проповідю, що повинна учити людей, як треба почитати Христа, укритого в св. Тайні. Нажаль, як часто все те учить не пошанування до Христа та легковаження Евхаристії! І тоді ніяка проповідь цьому не зарадить! Виголошена проповідь—то тільки додаток до проповіді, якою є життя.

Найважнішим обов'язком єпископа дбати про те, щоби ніхто недостойно не зближався до св. Жертівника. Сам уряд єпископа

накладає цей обов'язок, а відповідальність його тим більша, що при рукоположенні дає священику власть над Тілом Христовим, вкінці і через те, що має бути перед людьми, а сто разів більше перед Богом, свідком, що священик достойний правити Службу Б. Все те причини, задля яких єпископ відповідає за священиків, і певно перед Божим судом здасть страшну справу за Служби Б., відправлювані священиками.

Пересвідчений про грозу цієї відповідальности, пригадую Вам, Всеч. Отці і Дорогі Браття, найголовніше правило священичого життя: так часто сповідатися, щоб ніколи не прийти в положення, після упадку в якийсь смертельний гріх, сповнений хоч би й гадкою, без сповіді приступати до св. Жертівника. Церковне право приписує, як важкий обов'язок, перед Службою Б., а для вірних перед Причастям, сповідатися, коли совість закидає тяжкий гріх. Це основний припис нашої душпастирської праці,— такий основний, що можна сміло сказати, коли душпастир не доведе людей до страху перед найгіршим злочином, який можливий у нашому житті, себто святокрадського св. Причастя,— для них нічого не зробив; не довів їх навіть до азбуки християнства, до першого поняття християнства.

Таким першим поняттям, що Христос є Богом. Як же уважає Його чоловік Богом, коли зближається до Нього тільки на те, щоб, як той жовнір перед Каяфою, ударити Його в лице, як Юда, щоб зрадити Його поцілуєм! Гріх християнина, що святокрадсько причащається остільки гірший, оскільки більше він по-християнськи вірить. Тамтой, що перед судом Каяфи ударив в лице Христа, сповнив діло страшне в поняттях усіх християн. Оскільки ж страшніше діло християнина, що повторяє злочин того жовніра, будучи свідомим того, що Христос є Богом! А що сказати про душпастиря, який виховав його таким!

Припис, що не можна до Причастя приступати без сповіді, якщо вона потрібна, є тому дійсно найважнішою з наук, які має передати душпастир вірним. І якими ж були б ми душпастирями, коли б ми самі не заховували тієї найважнішої науки, яку передаємо вірним. Не можна й представити собі мерзенішого фарисейства! А що людська природа така слаба, що бувають хвилі, в яких і найстрашніше "горе" Євангелія не робить на нас враження, то мусимо себе самих довести до глибокого пересвідчення, що перше святокрадство в житті священика, то хвиля його вічного засудження. Св. Йоан Зол., який в многих бесідах так вимовно представляє Боже милосердя, є думки, що тяжкого гріха священикові Бог не відпускає, або, якщо відпускає, то цей гріх таким тягарем тяжить на його душі, що скорше або пізніше до-

веде нещасного у вічну погибіль. "Ти згрішив,—каже до священика,—ти на віки пропав!" Так говорить він про кожний смертельний гріх священика! Тому є взагалі він тої думки, що лише мало священиків буде спасених. Оскільки ж більше уважав би він пропащим чоловіка, що допустився б святокрадського Причастя!

У многих Отців Церкви вертається порівнання святокрадського Причастя з поцілунком Юди. В обох цих чинах є зовнішній знак любови і, в обох серце звернене радше до ненависти, або до тої брутальної байдужности, що гірша ще ніж ненависть! В обох зрада та передача Христа в руки ворогів! Бо і святокрадське Причастя передає Христа в руки діявола, що є Паном нещасної душі.

А чи може бути ще спасений той, хто допустився юдиної зради?! Сам же Юда осудив, що це неможливе, але тим самим і згрішив більшим ще гріхом розпуки. Бо легковажив собі, не доцінював, не розумів, чи не хотів зрозуміти, а може й не міг зрозуміти Христового милосердя! Але чи священик, що став Юдою, зрозуміє це? чи схоче, чи зможе це зрозуміти?!

Є безперечною правдою віри, що нема такого гріха, якого б не могла св. Церква відпустити. І нема такого гріха, з котрого не можна б покаятися. Але чи той, що міг би покаятися, схоче покаятися? Чи схоче, чи матиме досить покори і сили, щоби з такого гріха покаятися і сповнити якслід умови, без яких покаяння не є покаянням?! Чи дістане благодать покаяння? Чи з'уміє, чи схоче скористати з неї?

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

М.О., ч. 100/42.

В справі пільних робіт у неділі і свята та віддачі контингенту.

На випадок, коли б треба було працювати в полі в празники Преображення і Успення або коли б влада домагалася тих робіт не узгляднюючи цих празників, як теж в місцевостях, де є робітники, що в ті дні мусять працювати і не можуть брати участи в Службі Божій,—Митроп. Ординаріят уділяє всім священикам власть, дану Ап. Престолом, відправляти Службу Божу ввечір о 7 год., після 4-годинного посту. Після такого самого посту можуть в ті дні й вірні приступати до св. Причастя.

При тій нагоді закликую Духовенство і вірних совісно виповняти, непротивні Божому законові зарядження влади. В да-

ному випадку ужити позволення даного весною М. Ординаріятом з огляду на потреби рільної господарки, працювати в неділі і свята.

II.

Священики повинні так прикладом, як і радою помогти хліборобам сповнити важкий обов'язок зложити в приписаному реченці континґент. Чи то як члени комісії, чи поза нею повинні ужити цілого свого впливу, щоби розложення тягару на поодинокі села, чи поодиноких господарів відбулося по справедливості і відповідало дійсній спроможності кожного господарства. То дасться осягнути тільки тоді, коли всі матимуть добру волю сповнити свій обов'язок. Хто усувається від свого обов'язку, той спихає тягар, що, може, перевищає вже спроможність, на ближнього і може наражати і себе і сусідів на небажані наслідки.

Львів, дня 1. серпня 1942.

† **Андрей,** Митрополит.

КОНКУРС
НА ПРИНЯТТЯ КАНДИДАТІВ ДО ГР.-КАТ. ДУХОВНОЇ СЕМИНАРІЇ

у Львові на академічний рік 1942/43.

Подання вносити до Митрополичого Ординаріяту до дня 1. вересня 1942 і долучити:

1) свідоцтво хрещення і миропомазання,

2) свідоцтво зрілости і всі ґімназійні свідоцтва,

3) свідоцтво моральности від Парохіяльного згл. Деканального Уряду,

4) точний опис життя, в ньому подати: а) родовід, б) хід студій, в) які перебув недуги, г) де перебував і чим трудився від матури досі.

До Малої Семинарії (Підготовчої Студії) приймається учнів від І-ої до VIII-ої кл. Крім метрики і шкільного свідоцтва треба предложити свідоцтво моральности батьків та учнів.

Шкільний рік починається дня 1. вересня.

В справі вінчань за больш. влади.

Ч.: 1974/С.

Взивається всі Парохіяльні Уряди Архиепархії, щоби в най-

коротшому часі предложили своїм властивим городським судам виказ:

1. Скільки церковних вінчань уділено в їхній парохії за час окупації Галичини совітською армією, себто за час між 1. IX. 1939 і 1. VIII. 1941.

2. Котрі з тих вінчань були заключені з розриваючою перепоною світського закона (без виголошення хоч би одної оповіди по стороні котрогонебудь супруга у його властивій парохії і малолітніми без батьківського або судового дозволу і не перед власним парохом і без його і зі світською перепоною кревняцтва і посвоячення без уділеного від неї розрішення і з перепоною союза, не усуненою едиктом узнання за помершого або вироком світського суду, який перейшов три судові інстанції.

3. Котрі з тих вінчань були зареєстровані в "заксі".

Справа великої ваги, бо йде про те, щоби церковні вінчання з часу совітської окупації, які не були реєстровані в "заксі", були признані важними перед світським судищем.

Від Гр. Кат. Митрополичого Ординаріяту
У Львові, дня 5. серпня 1942.

В справі доповнення метрик клиру.

Ч.: 3223/1/Орд.

Проситься Всеч. Духовенство, заняте і перебуваюче з чужих дієцезій на терені нашої АЕпархії подати у якнайкоротшому часі оці дані в цілі доповнення метрик клиру:

1. Назвиско і ім'я священика та точну свою адресу.
2. Коли і де народжений, згл. хрещений—де і ким був рукоположений.
3. Наукові студії та де їх кінчив.
4. Назвиско і ім'я родичів та їх звання, евентуально адреса,
(у жонатих: те саме подати для жени,—(якщо вона живе),
" : імена та рік і місце народження незаосмотрених дітей.
5. Коли зложив конкурсовий іспит (евент. був звільнений на ? літ).
6. Де, коли і кількодневі відбув реколекції за свого священства.
7. Яке становище, відзначення, займає як священик (те саме, якщо де інде ще працює).
8. Де і яке місце займає від хвилі рукоположення (по можності дати і число грамоти місця, чи відзначення).

ЗАВВАГА: Чужі священики обов'язково подадуть й причину перебування поза своєю дієцезією.

В справі даних до шематизму.

I.

Ч.: 3223/2/К.

Проситься Вс. парохіяльне Духовенство, зглядно оо. Деканів у вакуючих парохіях, подати по можності якнайскорше усіх оо. душпастирів занятих у їх парохії, ц.е. парохів, завідателів, сотрудників від 1914 р. до сьогодні, заподаючи при кожному: а) звідки і коли спровадився, б) де і коли відійшов, згл. умер.

Такий сам виказ виготовлять оо. Декани для свого деканату, подаючи оо. Деканів і містодеканів від 1901 р.

II.

Ч.: 3223/3/К.

У парохіях, де були у 1939 р., згл. є тепер, подати:

1. Відпустові місця й ікони нашого, згл., іншого обряду.
2. Святині та каплиці і скількість їх служителів, по обряду і вірі.
3. Монаші згромадження і скількість осіб зі свяченнями, обітами, згл. кандид.

По можності подати й дату заснування їх чи надання відпусту.

4. Які у парохії були засновані і коли брацтва та котрі є живучі?

В справі муки на просфори.

Канцелярія Митр. Консисторії подає до відома, що приділ муки на просфори вже надійшов і можна одержати по 1 кг. для священика. З торбинкою треба зголоситися в Митрополичій палаті у Львові.

Львів, 11. серпня 1942.

В справі Служебника.

М. О., ч. 3266/К.

У парохіяльній канцелярії при церкві св. Юра у Львові можна набути **новий Служебник,** виданий в Римі в монастирі Ґротта Феррата, передрукований анастатично без змін у Львові.

ЦІНА: оправленого примірника 25.—зол.
брошурованого " 24.—зол.

Львів, дня 11. серпня 1942.

М.О., ч. 108/42.

В справі місалій.

Подаємо до відома, що священик, який не має обов'язків затягнених за богослужебні стипендії більше, як може до кінця жовтня відправити, може від мене дістати стипендії, якщо дасть слово чести на вище означену обставину, як і на це, що в порядку веде книжку, в якій записує усі прийняті зобов'язання з днем, коли обов'язок прийнятий, і дату коли сповнив цей обов'язок.

† **Андрей,** Митрополит.

М.О., ч. 109/42.

Нові книжки.

Митрополичий Ординаріят поручає книжку А. Коха: "Гомілетішес Гандбух" в 10 томах, з котрих вийшло вже 5, як знаменитий підручник для праці проповідників. На кожний предмет богословії, аскези і катихизму знаходиться в ньому дуже обильні збірки текстів св. Письма і ОО. Церкви, а до того і премного прикладів з історії і життя.

Можна його набути через Краківську Книгарню в Кракові; ціна за І. том—11.40 Рм.

Від Митрополичого Ординаріяту, дня 6. серпня 1942.

В справі дяків.

Ч.: 3223/Дя.

Проситься Вс. Духовенство парохіяльне подати дяків, занятих при кождій церкві у парохії у 1939 р. і тепер.

При зміні дяка подати причину зміни і поведення за 1940/41 р.

ДО СЕСТЕР СЛУЖЕБНИЦЬ

На руки С. Генеральної Настоятельки у Львові *)

Ч. 721/42.

Обходите цього року 50-літній ювілей оснування Вашого Згромадження. Поглядаючи взад, мушу разом із Вами зложити передусім Всевишньому Богу велику подяку за всі ласки, які Вам і через Вас уділив нашому народові Бог. Ваша праця у всіх захоронках приносила завжди правдивий хосен душам, бо Ви працювали над молоддю, а працювали щиро і з посвятою, приміняючи до тієї праці якнайліпші принципи і усі засади Євангелія.

*) ЛАВ. Р. LV, ч. 9-10, 1942.

Діти, над якими Ваші Сестри працювали в самих початках його розвою, сьогодні вже старцями: без сумніву благословлять вони тії Сестри, що в дитинних літах причинилися до їх виховання на добрих християн.

З вдячністю для Бога треба сьогодні згадати й про основника Вашого Згромадження, о. К. Сілецького, пароха Жужеля. Його праведне життя, посвята, з якою всьо віддавав, чи то захоронкам Сестер, чи то убогим, його дух молитви, його простота і покора, а передусім любов ближнього, що була провідним світлом в основанні Згромадження і у всіх працях для нього—всі тії чесноти ставляють Покійного в ряді перших працівників Євангелія в нашій Церковній Провінції. Беручи під увагу ті його заслуги, АЕп. Собор в р. 1941 правилом 62. згадує про о. Кирила Сілецького, як про чоловіка, якого можна поставити як зразок християнського, святого життя.

Великі також заслуги положив для Вашого Згромадження Чин ОО. Василіян, а передусім о. Єремій Ломницький, що через довгі літа був Ординаріятським Комісарем для справ Вашого Згромадження і що й науками, духовними вправами та проводом новіціяту могутньо причинився до розвою Згромадження і до надання йому питомого йому духа.

Великі заслуги для Вашого Згромадження положив й о. Арсеній Лозинський, що разом з нами скодифікував Ваші правила. Та праця була така добра, що коли після видання лат. кодексу церковного правила, виявилася потреба примінити до його приписів тих Ваших правил і конституцій, показалося, що те доповнення вимагало тільки незначних змін в його приписах. Тої праці примінення правил і конституцій до кодексу церковного права доконав о. Йосиф Схрайверс, Редемпторист, котрому за те належиться велика подяка і від Згромадження і від церковної Влади.

О. Схрайверс був візитатором Вашого Згромадження іменем св. Рим. Конгрегації, візитував усі доми і з предложеним Конгрегації звітом предложив і наші прохання про одобрення Ваших конституцій. При нагоді візити і перед нею давав богато разів духовні вправи, сповідав Сестри і всюди давав цінні конференції.

З вдячністю також треба сьогодні згадати й тих ктиторів і добродіїв Вашого Згромадження, які в ріжних місцевостях нашої Церковної Провінції дарували свої грунта на оснування захоронок. Тим способом вони заслужили на чималу вдячність Церкви і народу. Бо захоронка в селі є всюди початком і основою морального відродження цілого села та піднесення релігійного життя цілої парохії.

Висказуючи Всевишньому вдячність за ті всі многочисленні

дари і згадуючи заслужених для Вашого Згромадження мужів, ми вже тим самим Вашому Згромадженню і всім його членам дали доказ зичливости і щирої вдячности за благословенну працю, вложену Вашим Згромадженням у духовне добро нашої Церкви і народу.

Нехай же той 50-літній ювілей буде для всіх Служебниць будучих поколінь великою заохотою всеціло віддатися Всевишньому Богу, праці для Церкви і народу.

Зачинаєте друге 50-ліття з правилами та конституціями, одобреними Ап. Престолом, а сама та обставина запевняє Вам благословенство Неба. Вже виробилися або виробляються ті законні традиції, які бувають найціннішим добром законних згромаджень. Мимо двох довгих і болючих перерв, себто мимо світової війни 1914 р. і другої світової війни, яку переживаємо, Згромадження Ваше не перестало розвиватися і виховувати сільську дітвору. Вже у цьому вихованні виробляється щось з того, що можна би назвати Вашою виховною системою, зі всіх сторін обдуманою та перенятою Божою і життєвою християнською мудрістю.

Бажаючи успіху для тієї праці, усильно мушу заохотити Вас до життя молитви. Нехай Сестри Вашого Згромадження ніколи не забувають, що законні доми приносять Церкві і народові добро, в міру злуки з Богом поодиноких Сестер і духа молитви цілого Дому та Згромадження. Не забувайте ніколи на ту правду християнського життя, що християнська молитва це перша, найконечніша і найосновніша підстава християнського життя. Добрих християн виховуватимете тоді, коли научите їх від дитинства добре молитися. Не забувайте також на ту велику правду християнського виховання, що найбільші і найпевніші успіхи у вихованні осягає той, хто дитину допровадить до Пресв. Евхаристії, до Ісуса живучого і перебуваючого з нами в укритті Пресв. Таїнства.

Хто дитину допровадить до того, щоб вона зіткнулася з Ісусом Христом, пізнала Ісуса Хр. і підпала під Його пресв. вплив, той може всього по дитині очікувати. Часте Причастя дітей, що його границя в цілій вселенській Церкві поволі пересувається щораз ближче тої хвилі, в якій людський ум будиться до життя, запевнює людству цілі великі ряди великих Святих, що жили на світі лише кілька літ. Латинська Церква знає вже малі діти, що є певними кандидатами до канонізації. Наша Церква таких дітей ще не знає, але при праці над дітьми і при приміненні до них усіх церковних приписів частого Причастя, без сумніву буде їх мати.

Певна річ, що про Святих треба молитися, як треба молитися

й про робітників о Господнє жниво. Та молитва є обов'язком кожного християнина. Але над святістю людей можна і треба нам ще працювати. Ніде і ніколи та праця не є така успішна, як при малих дітях. Коли душу маленької дитини бере Христос в руки, заки ще тієї душі діткнувся гріх, праця над святістю сповнена неначе в одній хвилі. Те, над чим ми, блудні сини, що повернулись до батьківського дому, мусимо довго працювати, те що нам навіть й не удається осягнути, те в душі дитини осягає Христос в одній хвилі. Одно Причастя підносить невинну душу і може поставити її в ряди великих Святих.

В цьому то напрямі працюйте, Дорогі Сестри. Допускайте діти до св. Причастя вже тоді, коли дитина бодай щось зрозуміє з різниці поміж звичайним хлібом, а святим. Таку дитину можна допустити до Причастя і перед сповіддю, бо відчуття надприродної святости може попередити свідомість морального добра і зла—свідомість, потрібну до пізнання гріха та покаяння в сповіді.

Хай Бог благословить ціле Ваше Згромадження і усі Ваші Захоронки, всіх Сестер і всіх дітей, над якими працюєте!

Писано у Львові, в навечерія Преображення Г. 1942. р.

† **Андрей,** Митрополит.

ДО ДУХОВЕНСТВА

І. Христос сказав: "Ніхто, хто положив руку на рало і оглядається взад не є спосібний до царства Божого" (Лука IX, 62).

Але хто ж з нас, що працюємо для Церкви і тим самим вже мусимо належати до тих, що Христос говорить: "Піду за Тобою ...", віддається Його справі так виключно і безповоротно, що про себе може сказати, що від хвилі, як положив руку на рало, себто зачав душпастирську працю, ніколи не оглянувся взад? Чи кожна невірність, кожний гріх не є таким поглядом взад? Той, котрому Христос сказав те страшне слово, просив лише дозволу попращатись із тими, що є дома і певно не думав тим способом переступити якунебудь заповідь. Чи і в нашому житті не є можливе таке саме положення? Чи нераз може і я оглядався взад, навіть не думаючи про щось забороненого? Думка про те слово Христа мусить непокоїти душу кожного душпастиря і змушувати його до безнастанної праці. Бо що ж страшнішого для душпастиря, як статися, чи бути неспосібним до царства Божого?

Нашу душу мусять безнастанно упокорювати і інші вискази

Євангелія: "Ліпше йому, коли би млинський камінь завішено на його шию і вкинено в море, як щоби соблазнив одного з сих малих". (Луки XVII, 2). Хто ж за себе може бути спокійний, що ніколи не соблазнив ні одного з тих малих? Те несвідоме і тихе нещастя, яке в суті речі гірше ніж потонення в морі, не може відай усунути само оскарження в сповіді, хіба, що покаяння саме є таким нещастям, гіршим ніж тамте. Чи соблазнити хоч одного з малих, себто простих і покірних, не буде виразним огляненням взад? Чи тим нещастям не є той стан, в якому людина перед Богом неспосібна до царства Божого? А коли подумаємо, що можна соблазнити і поступованням, що не є гріхом, (нпр. їсти м'ясо в пісний день з диспензою перед людьми, що про диспензу не знають), то слова Христа про соблазнь мусять задавати душі правдиву рану, як зрештою кожне горе, висказане Ним, що прийде судити живих і мертвих—"Горе тому, через кого приходить соблазнь" (Луки XVII, 1).

"Не кожний, хто каже мені Господи, Господи увійде у царство небесне, але той, що творить волю Мого Вітця, що на небесах. Многі скажуть Мені в той день: Господи, Господи, чи ми не Твоїм іменем пророкували?", себто проповідали, а проповідали так могутньо, що "Твоїм іменем бісів виганяли і Твоїм іменем многі чуда творили? І тоді заявлю їм: відійдіть від Мене ви, що чините беззаконня". (Матей VII, 21-23) і "Вузкі є ворота і тісна дорога, що веде до життя і мало є таких, що її знаходять" (Мат. VII, 14),—хоч може й шукають. Оскільки ж гірше положення тих, що не шукають! І нерозумні дівиці шукали і просили дозволу увійти. Вони навіть заздалегідь дбали про те, щоби не лишитися без оливи до світильників; про ту оливу просили, ішли купувати а відтак благали: "Господи, Господи відчини нам", а у відповідь почули: "Істино кажу вам, не знаю вас" (Мат. XXV, 12).

Мусять бути в христ. житті наслідки поступування, що їх ніяким покаянням не можна усунути, коли св. Ап. Павло дає християнам приклад Ісава, що "за одну страву продав своє первородство" і додає те, в чім приклад Ісава мав здержувати християн від гріхів, і каже: "Бо знаєте, що і відтак, коли хотів одідичити благословення, був відкинений, бо не знайшов місця покаяння, хоч шукав його зі сльозами" (Євр. XII, 17).

† **Андрей,** Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

Ч. 3900/К.

В справі шематизму на 1944 рік.

Живемо в небувалих в історії часах великих світових воєн, в часах розвалу держав, часах боротьби світоглядів. Якраз на долю українського народу припало було в осередку цих переворотів. На наших землях відбувалися важні битви, наша Галичина міняла за чверть століття шість разів своїх володарів, переносила на своїх плечах і царське й польське й большевицьке законодавство. І наша Церква дізнавала ріжної долі і ті події мусять бути записані для пам'яти грядучим поколінням, як великий вклад праці на терезках історичної ваги українського Народу.

В тій цілі заміряє Митрополичий Ординаріят видати великий "історичний шематизм" на 1944 рік, подібно, як після великої війни був виданий за 1918 рік, що вже є нині бібліографічною рідкістю, а який містить в собі неоцінений історичний матеріял. До праці над оцим шематизмом запрошує Митрополичий Ординаріят ціле Духовенство Архіепархії і поручає зібрати весь матеріял по слідуючим вказівкам:

А. ЧАСИ ПЕРЕД ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКОЮ ВІЙНОЮ.

І. Пацифікація в 1930 р.

1. Хто з духовенства потерпів побої, шикани, в'язницю, матеріяльні шкоди? Хто переводив пацифікацію, поліція, чи військо? Участь світських людей в знущаннях.
2. Шкоди наших установ і приватних людей підчас пацифікації 1930 р.

ІІ. Часи безпосередньо перед війною.

1. Кого вивезено до в'язниці в Березі Картуській з духовенства, інтелегенції, мірян та при яких обставинах, вдень, вночі, пішки, на фірі, залізницею.
2. Що перетерпіли інтерновані в Березі з побоїв, голоду, злого трактування? Хто помер у в'язниці?
3. Яким способом зістали звільнені з в'язниці? Як дістались домів?
4. Які шикани переходили прочі священики і міряни на місці від адміністраційних і поліційних властей?

III. Польсько-німецька війна.

1. Котрі села були евакуовані, котрі священики і міряни примусово виселені?

2. Котрі села (скільки церков, господарств) були спалені, знищені, зрабовані?

3. Котрі священики, міряни понесли смерть через воєнні дійства, а котрі внаслідок денунціяцій про мниму шпіонажу, мниме вороже відношення до польського війська?

IV. Большевицькі часи.

1. Кого з священиків, інтелігенції, мірян большевики підчас свого побуту вбили, вивезли, арештували? Серед яких обставин, вдень, вночі, підчас морозу? Куди вивезли?

2. Кого арештували, вбили перед своєю втечею. (При священиках, інтелігенції, видніших мірянах, подати імена; щодо інших подати певне провірене число).

3. Кого з священиків прогнали з парохіяльного дому і на що цей дім призначили?

4. Скільки поля, сіножатей, городу забрали священикові, і кому їх передано?

5. Чи змушувано до вступлення до колгоспів і в який спосіб агітовано за ними?

6. Чи відбувались в селі протирелігійні мітінги, чи підчас богослужень? Якими аргументами войовано проти Церкви і віри?

7. Чи не замикано церков, не переслідувано людей за виконування релігійних практик?

8. Хто з наших людей був рекрутований до совітських "властей"? Який елемент?

9. Скільки людей утікло з большевиками? Подати провірене число і причину?

10. Скільки людей примусили большевики до виїзду з ними?

11. Скільки молоді змушено до служби в большевицькому війську? Чи вернувся хто з них? Скільки втікло з війська?

12. Яку поставу займало взагалі наше селянство супроти большевицьких кличів, безбожництва, комунізму, інтернаціоналізму?

13. Завваги:

Духовенство, у власному інтересі, задасть собі труду, щоб основно відповісти на всі питання, при чому треба подавати точні провірені дати, числа, імена, бо тільки такі дані мають історичну вартість.

Попри ці історичні дані подадуть душпастирі всі звичайні шематизмові дати: Село, чи місто; церква під покровом; парох, за-

відатель, сотрудник; дані уродження, рукоположення і вступлення до даного приходу. Число душ матірної церкви, дочерної церкви. Скільки поля, сіножати, огороду, лісу уживає тепер священик. Хто обсіває решту поля? Скількиклясова школа. Число латинників, число жидів. Повіт, суд, залізнича стація, пошта (віддаль всіх урядів подати в кілометрах).

Отсі дані предложить духовенство точно, читко переписано в непереступному речинці до кінця 1943 року. Ширші описи подані поза цим квестіонарем будуть передані до дієцезального архіву, як цінний матеріял до історії нашого народу і нашої Церкви.

У Львові, дня 24. вересня 1942.

† **Андрей,** Митрополит.

Ч. 3472/К.

В справі Вдовичо-Сиротинського Фонду.

До
ОО. ДЕКАНІВ.

Щоб у таких прикрих нині для всіх нас, а для священичих вдів і сиріт просто розпучливих хвилинах прийти їм з поміччю, Митрополичий Ординаріят заряджує складання датків священиками, починаючи від 1. квітня 1942 р., а це: парохи по 6.—зл., а сотрудники по 3.—зл. місячно. Гроші треба присилати на адресу: Митрополичий Ординаріят у Львові. Для дальшого правильного ведення такої важної справи Митрополичий Ординаріят заряджує скликання Зборів відпоручників всіх деканів на день 12. листопада 1942 р. В Деканатах мають ОО. Декани зарядити вибір відпоручників, які з відповідним уповноважненням мають в означеному дні, о год. 3. попол. явитися в Духовній Семінарії.

Порядок Зборів:

1. Отворення.
2. Відчитання протоколу останніх Зборів.
3. Звіт про сьогоднішний матеріяльний стан Вдовичо-Сиротинського Фонду.
4. Вибір нової Управи.
5. Внески і запити членів.

Одночасно ще раз пригадується обов'язок предложення до 25. жовтня 1942 р. точного виказу вдів і сиріт, які потребують помочі. ОО. Декани подбають про тимчасову поміч вдовам і сиротам, що перебувають у їхньому деканаті, жертвами в натуралях.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 15. вересня 1942.

† **Андрей,** Митрополит.

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

Божою Милістю і Святого Апостольського Римського Престолу Благословенням Митрополит Архієпископ Галицький і Львівський, Єпископ Кам'янецький

Духовенству й Вірним Мир о Господі і благословенство

"НЕ УБИЙ". *)

Христова Церква не перестає пригадувати вірним їхні християнські обов'язки, а між ними перше місце займає обов'язок заховувати Божі заповіді. Бувають одначе часи, в яких суспільність особливішим способом потребує, щоб вірним той обов'язок торжественно і усильно пригадати. По нашому глибокому переконанні настали саме такі часи,—часи, в яких люди забувають на Божий закон, в яких множаться гріхи, сповнювані прилюдно і голосно без достаточного спротиву зі сторони християн. Таке потоптання святости Божого закону, таке заперечування Всев. Богові належної Йому чести, що в першу чергу полягає на послусі для Його пресвятої волі, є великим нещастям для людей і великою небезпекою. Бо за потоптанням Божого закону може наступити й наступає Божа кара,—найбільше зло і нещастя для людства.

Спостерігаючи і поміж вірними Богом поручених нам Епархій прояви такого відступлення від Божого закону, зі страху про вічне і дочасне добро дорогого нам народу, ми не перестаємо шукати успішних орудників, щоб народові заєдно пригадувати його обов'язки супроти Бога. В тій то цілі ми предложили скликаному нами АЕп. Соборові, як предмет нарад і рішень, цілий ряд декретів про Божий закон. АЕп. Собор з 1941. р. радив над трьома першими Божими заповідями і над деякими предметами, що відносяться до четвертої заповіді. АЕп. Собор з 1942. р., продовжаючи працю, почату в 1941. р. в шістьох торжественних сесіях, які досі відбулися, ухвалив цілий ряд правил, що відносяться до четвертої Б. заповіді. Праці Собору поступали вперед поволішими кроками, ніж ми цього бажали. Бо від початку наміром нашим було особливішу вагу соборових рішень положити на заховування п'ятої заповіді. Очікуючи хвилі, в якій логічним порядком предмету дійдемо до обговорювання п'ятої заповіді, ми вже від року кілька разів в коротких посланнях звертали увагу Всеч. Духовенства і дорогого нам народу на превели-

*) ЛАВ., Р. LV, ч. 11, 1942.

ку вагу заховування святого закону любови ближнього і на крайну суспільну і всенародну небезпеку переступлення п'ятої заповіді: "Не убий"!

На приготовних сесіях АЕп. Собору в днях 26. XI. і 3. XII. ц. р. відчитані були наші декрети в тому предметі і обі приготовні сесії нараджувалися над правилами, якими можна би і треба класти натиск на заховування тієї заповіді. Ті дві приготовні сесії Собору ухвалили предложити до ухвалення в торжественній сесії, яка має відбутися 10. XII. ц.р., частину правил в предметі наших декретів. Одначе ті правила далеко ще не вичерпують преважного предмету. Тому то рішилися ми оцим торжественним посланням відізватися до Всеч. Духовенства і христ. народу наших Епархій, щоби тим сповнити перед Всев. Богом наш страшний обов'язок душпастиря і проповідника Євангелія і перед небом та землею перестерегти наших вірних перед злом, що в останніх часах жахливим способом ширіться між ними, і упавших в гріх чоловіковбивства покликати до покаяння.

На першому місці представимо короткими словами вагу, святість і велич Божого закону, що велить любити ближніх, як себе самих, а тому світлому образові з неба, себто представленні Божої чесноти, любови протиставимо мерзенний злочин чоловіковбивства, що є прямим і найкрайнішим противенством того небесного і пресвятого обов'язку людей, яким можуть собі запевнити і дочасне щастя і вічне спасіння в небі.

Передусім, Дорогі Браття, мусимо вам пригадати, що любов ближнього є в християнстві всім. Християнство—це наука любови, а християнська праведність—це життя любови ближнього. Ціла наука І. Христа в тому одному слові: "Любім один одного; любов є від Бога і кожний, хто любить, від Бога родився і знає Бога. Хто не любить, не знає Бога. Бо Бог є любов і хто перебуває в любові, в Бозі перебуває" (І. Йо. III. 14). А Христос так полюбив нас, грішників, що життя Своє за нас віддав,—що кормить нас пресвятою Евхаристією, Таїнством Свого Тіла і Крови; так полюбив нас, що бажає нам передати участь в свому вічному царстві. Любов є найвищою метою закону (І. Тим. 1-5). Любов —то сповнення всіх заповідей (Рим. XIII. 10). Любов є рятунком перед гріхом і прикриває множество гріхів" (І. Петра IV. 8). Без любови і віра, як без заслуги, мертва. Без любови людина є нічим; коли б навіть "говорила людськими і ангельськими язиками, а любови не мала, була би мов мідь звеняча або кимвал бренячий. І хоч би хто мав дар пророцтва і знав усі тайни і все знання, хоч би мав усю віру, так щоби переносити і гори, а любови не мав би, то він ніщо. І хоч і роздав би увесь маєток, і хоч віддав би і тіло на спалення, а любови не мав, ніщо йому не по-

може" (І. Кор. XIII).

А правдива любов обнимає всіх ближніх. Годиться вправді своїх близьких більше, а дальших, чужих менше любити, але християнською любов'ю треба усіх ближніх обнимати. У Ст. Завіті було сказано: люби твого ближнього, а ненавиди твого ворога. А Христос сказав нам: "Любіть ваших ворогів і моліться за тих, що переслідують вас, щоб ви стали синами вашого Вітця, що на небесах, котрий своєму сонцю велить сходити на добрих і на злих і посилає дощ на праведних і неправедних" (Мат. V. 45). Тої то пресвятої всеобнимаючої християнської любови ближнього для Бога, найгірше відрікається і в собі її нищить той, хто допускається страшного, мерзенного злочину проти V. заповіді Божої: Не убий! Чоловіковбивник виключає себе з тої Божої суспільності, з тої родини, якою по замірам Божим має бути людство. Тяжким гріхом проти суспільности людей чоловіковбивник відділяється від суспільности людей і стягає на себе велику Божу кару у вічності та страшне Боже прокляття вже на цьому світі.

Так, як в книгах Божого Об'явлення, на самому майже вступі Своєї науки, поставив Бог нерукотворений пам'ятник грози, перестороги та відстрашаючого прикладу, оповідання про вчинок Каїна і кару прокляття його,—так само в законі суспільного ладу, який є й законом людського щастя та добробуту, поставив Всевишній нерукотворений пам'ятник Своєї волі супроти людей, ставляючи той заказ: "не убий"! Т. зн. основою всякого суспільного ладу, після приняття і пошанування авторитету, має бути ненарушена святість людського життя. Сам Всев. Бог стереже тої святости, а кожному, що ту святість нарушить, каже: Що ти зробив? Голос крови твого брата кричить до Мене зі землі. Сьогодні ти проклятий єси над землею, що розтворила уста пити кров твого брата з твоїх рук. Коли оратимеш землю, вона не дасть тобі плоду; будеш скитальником і вигнанцем на землі"! Цей засуд Божої науки громом прокляття спадає на всіх, що, топтаючи святість Божого закону, проливають неповинну кров і самі себе відчужують від людського суспільства, нехтуючи те, що в тому суспільстві є найбільшою людською святістю, небто людське життя.

П'ятно прокляття, яким назначений чоловіковбивник, є лише зовнішнім знаком того, що через тяжкий гріх спадає на нещасну душу. В темній душі чоловіковбивника здійснюється те, що з такою силою описане в псальмі. Його провина переростає його голову; як великий тягар, вона тяжча понад його сили. Рана його душі смердить та гниє в його живучому та ходячому ще по світі трупі. Він погордив благословенством Божого закону та

воно віддалилося від нього.

Він вибрав прокляття і прокляття впало на нього. Він одягнувся в прокляття, немов у свою одіж; воно просякло, як вода, в його нутро та в кості, як олива. Воно станеться йому одіжжю, в яку зодягнеться і за пояс, що назавжди він ним підпережеться. Бог ставляє над ним нечестивого і сатана стає по правиці його. Як буде суд, він вийде винуватим, а молитва його станеться гріхом. Дні його будуть короткі, хто інший забере його маєток; діти його стануться сиротами, а жінка його вдовою. Діти його мандруватимуть та жебрати і просити у тих, що їх руйнували. Чужі розграбовуватимуть його працю, ніхто не виявить милосердя до нього і не буде ласки для його сиріт.

Такими жахливими словами описують стан прокляття, в яке увійшов чоловіковбивник, Давидові псальми (37, 108), така доля убивника на цьому світі, а у вічності участь з діяволами і ангелами його (Мат. XXV. 41).

Політичне вбивство

Дивним способом обманюють себе і людей ті, що політичне вбивство не уважають гріхом, наче би політика звільняла чоловіка від обов'язку Божого закону та оправдувала злочин, противний людській природі. Так не є. Християнин є обов'язаний заховувати Божий закон не тільки в приватному житті, але й в політичному та суспільному житті. Людина, що проливає неповинну кров свого ворога, політичного противника, є таким самим чоловіковбивником, як людина, що це робить для рабунку, і так само заслугує на кару Божу і на клятву Церкви.

Християнин, і не тільки християнин, а кожна людина зобов'язана з людської природи до любови ближнього. І не тільки християн, але й всіх людей буде Всев. Бог І. Христос, справедливий Суддя, судити по всім ділам життя, а передусім по ділам милосердя і любови ближнього, як це описане в причті про страшний суд (Мат. XV). Чоловіковбивник не тільки, що не мав милосердя для вбогого, терплячого, ув'язненого, але ближньому зробив найтяжчу кривду, яку тільки міг зробити, відбираючи йому життя, і то може в хвилі, коли той ближній, на смерть неприготований, стратив через неї всяку надію на вічне життя! Тим вчинком скривдив він усі діти вбитого, жінку, старих батьків, які без помочі вбитого, засуджені може на голод і нужду. Та не тільки вбив ближнього, але й свою душу позбавив надприродного життя, Божої благодаті, та ввів її у пропасть, з якої, може, вже й не буде спасіння! Бо прокляттям неповинної кро-

ви викликав, може, в своїй душі демонів пожадливости, які кажуть йому в терпіннях і болях ближнього шукати власної радости.

Вид проклятої крови викликує в людській душі змислову пожадливість, злучену з жорстокістю, що шукає заспокоєння в завданні своїм жертвам терпіння і смерти. Кровожадність статись може такою пристрастю, нічим незв'язаною, що для неї найбільшою роскішю буде мучити та вбивати людей! Чоловіковбивник, який доходить до такої кровожадности і який зі садистичним уподобанням любується видом терпінь, мук і смерти ближнього, стається, очевидно, в високому ступені небезпечним для громади, в якій жие. Злочин стається для нього потрібним щоденним кормом, без якого терпить і мучиться, наче б терпів на якусь недугу жажди і голоду, що їх мусить заспокоювати. Нещасні ці люди, що засуджені на сусідство такого злочинця! В такій громаді будуть пропадати діти, діятися будуть злочини, що їх спричинників годі буде віднайти! І треба буде не знать яких зусиль дбайливої про добро суспільности влади, щоби вислідити і укарати такого здеґенерованого осібняка, в якому вже не лишилося майже нічого з людської природи.

Чоловіковбивство є гріхом задержаним в нашій Епархії. Митроп. Ординаріят, письмом з дня 27/3 1942 установив на чоловіковбивців кару церковної клятви, застережену Ординаріятові. Хоч та клятва не є того роду, аби обов'язувала християн уникати такого християнина, обтяженого тою церковною карою, то одначе душпастирі повинні докладно повчити нарід про клятву і її наслідки,—так, щоби ввесь нарід враз із душпастирем працював над покаянням і поправою тих нещасних людей, що своїми злочинами стягнули на себе клятву. Цілим поведенням, нераз повторюваними напімненнями, уникапням товариства з ними, рішучим уникапням родинних зв'язків з ними, нехай дадуть зрозуміти чоловіковбивцям, що уважають їх як заразу та небезпеку для села. Коли в селі ніхто злочинця не привитає, ніхто його до хати не впустить, ніхто до нього не промовить, ніяка родина не згодиться на посвоячення з ним, коли навіть і в церкві християни будуть вистерігатися біля нього стояти, коли на дорозі будуть люди оминати стрічі з ним, коли ніхто йому нічого не продасть і нічого від нього не купить, тоді може він навернеться і зачне життя покаяння і працю над поправою. Сповідники повинні доложити всіх старань, щоби каянників довести до "достойних плодів покаяння". А коли мали би право розрішити від того резервату, то нехай пам'ятають, що покута за чоловіковбивство повинна бути відповідна величині того злочину. Коли ж той злочин був кілька разів повторюваний, а в душі злочинця

зачинається будити садистичне уподобання до цього злочину, і коли ті злочини є публично знані, нехай накладають не тільки тяжкі покути, але й покути, злучені з зовнішнім задоситьучиненням християнській опінії народу.

Убивство дітей.

Особливішим способом мерзенні, жахливі і противні природі є випадки, в яких родичі убивають рідних дітей. А може ще гіршими є вони, коли ті діти ще на світ не прийшли. Вже ця сама обставина, що злочину допускається рідний батько, або мати, що дитина не може боронитися, що будучи неохрещеною, тратить вічне спасіння,—всьо то обставини, які роблять зігнання плоду особливішим родом злочину. А коли до того всього звернеться увагу на те, що вбивство дітей надає цілій родині п'ятно Каїна і стягає прокляття на ту першу і найважнішу клітину суспільного життя, тоді оціниться якслід, з якою енергією, рішучістю і майже, можна сказати, завзятістю мусять душпастирі над тим працювати, щоб устерегти ті найсвятіші суспільні ідеали, якими є материнство і родина, від тої язви, якою може бути зігнання плоду. При таких поняттях про святі обов'язки матері, про достоїнство матері, про преважне суспільне значення численного і в святості виховуваного потомства—поняттях, що їх мають батьки-вбивці дітей,—до чого дійде суспільність, нарід, держава, в котрій будуть такі матері, такі батьки! Яке виховання дадуть іншим дітям батьки, що змовилися на убивство одної дитини?!

Подібним до убивства дітей, хоч цілком іншого роду гріхом, є поступування, яким подруги обмежують число потомства. Ті випадки не є, очевидно, гріхами чоловіковбивства, але трудно не уважати їх тяжкою кривдою, зробленою тій дитині, що її не відібрано вправді життя, але до життя не допущено. Про правдиву кривду не можна тут говорити, бо та дитина, що мала на світ прийти, не набула ще ніяких прав людини. Була би ті права набула, а може була би принесла родичам, ба й цілому народові якісь Божі дари, коли би не перешкодило її в цьому святокрадське і противне природі поступування тих, що були покликані статись батьками. Людське життя—неоцінений скарб, передусім для батьків, а відтак для родини і цілого народу. Щоб той скарб посісти, треба зі сторони людей якоїсь праці і жертви. І ті їх праці та жертви, вложені у виховання дітей, є безконечно ціннішими, ніж якінебудь інші праці та жертви. Людська душа, —це ж твір у безконечність важніший і ціннішій, ніж усі матеріяльні добра чи дари Божі.

Система обмежування числа потомства є системою, що веде ввесь нарід у загладу. Нарід, у якого жінки не хотять піддатися тягарам і обов'язкам материнства, в якому мужчини шукають сексуального вдоволення без огляду на обов'язки і тягарі родинного життя, без огляду на ціль подружжа,—той нарід засуджений на загладу. І в скоршому чи поволішому темпі буде він зближатися до упадку. Навіть "система двох дітей" примінена більшістю суспільности, позбавляє її більшого числа одиниць, ніж навіть кривава та жорстока війна! Поправді випадок цей не є противний п'ятій заповіді Божій; тільки принагідно про нього говоримо, щоби пригадувати Духовенству, що тільки енергійна його праця може нарід спасти перед тою загладою, що нею, може, Бог карає в дітях ті родини, які провинилися, не приймаючи Божих дарів численнішого потомства.

Самовбивство.

Поміж випадками чоловіковбивства, що про них треба окремо говорити, бо відзначаються осібною злобою,—є самовбивство.

Чоловік не має права розпоряджати своїм життям. Так, як жовнір не має права покинути назначеного йому становища, а коли самовільно його покидає, вважається дезертиром, так само дезертиром є той чоловік, що покидає усі свої обов'язки разом зі становищем, на яке Боже Провидіння його поставило. З природи речі є чоловік слугою, Божим сотворінням; не є паном свого життя, не є самовільним. У вищому ще ступені є християнин власністю І. Христа, рабом, купленим великою ціною Христової Крови. Що Всев. Бог і І. Христос з людиною не обходиться, як з рабом, то тільки побільшає обов'язок його підчинятися Божій волі. Через Кров Христа-Спасителя прощає Бог грішникові первородний гріх, а відтак і всі гріхи, яких він кається. Бог приймає його за дитину, за свого спадкоприємця, дає йому право бути громадянином неба з Ангелами і Святими, але те безконечне Боже милосердя не звільняє його від обов'язків, наложених на нього самою природою. Ті обов'язки стаються тим важнішими, бо вони освячені Божою благодаттю. Коли християнин допускається самовбивства, ломить не тільки Боже право і обов'язки сотвореного раба, але він переступає й святі обов'язки Божого сина. А крім того допускається злочину убивства, злочину тим ного Судді. Обставина, що убита людина є тотожна з убивником, або що годиться на убивство і просить убивника відібрати йому життя, не зміняє характеру чоловіковбивства. Без сумніву самовбивник є злочинцем! Він допустився злочину, який ділає його вічне засудження майже певною річю. Тому й

цілком справедливо, по приписам церковного права, не вільно священикам давати християнського похорону людині, що сама на себе руку наложила. Його тіло не є святими мощами християнина, йому не належиться християнського похорону в освяченій землі, з молитвами Церкви і кадилом. Його тіло, як падлина звірини, має бути закопане поза місцем призначення на похорон християн.

У самовбивстві є і інші ціхи, в яких показується самолюбний і низький характер убивника. Він хоче тільки себе рятувати, не уважаючи на свої обов'язки, на жену й діти. Утікає зі страху перед терпінням, болем, чи прикростями життя. Не має відваги прийняти з Божих рук хреста, що йому Бог дає.

Очевидно, не може вважатись самовбивником людина, яка не знає що робить, яка нпр. в горячці і безпам'яті кидається з поверха на землю. Вона не хоче себе вбивати, але не знає що робить,—є до певної міри божевільна. Навіть є, як кажуть лікарі, недуга, яка полягає якраз на цьому, що людина шукає способів на те, щоби на себе руку наложити. В недузі тій улягає вона якійсь психічній конечності, яка впихає її в безпам'ять і в довершення страшного вчинку. Безперечно можуть бути й самовбивники цілком невинними перед Богом, але, без сумніву, добрі проповіді про самовбивство можуть повздержати навіть і таких несвідомих.

Тому повинні душпастирі представляти самовбивство як мерзенний злочин і при нагоді представляти те жахливе положення, що людина стає перед Божим судом сплямлена теплою ще кров'ю. Щасливий самовбивник, який може перед смертю ще покаятися: такого можна, очевидно, і по-християнськи ховати.

Церковний закон, що заказує християнський похорон самовбивникові, є для родини незвичайно прикрий і церковній владі не легко обстоювати стислого виконування церковних приписів. Однак це конечно потрібне. Бо досвід учить, що думка про відмову християнського похорону помагає поконувати спокусу самовбивства. Пригадую собі випадок, що молоді рекрути австрійського ще регіменту часто з туги за родиною і хатою, накладали на себе руку. Генерал, чи полковник дуже строго наказував відмовляти похорону таким самовбивникам. А заказ свій підчеркнув іще енергійною промовою до своїх регіментів. І фактом, автентично ствердженим, було те, що від тієї його промови і заказу не повторився вже ні один випадок такої смерти.

АЕп. Собор повинен завізвати Духовенство до дуже рішучих і енергійних проповідей про злочин, про який говоримо, особливішим способом в тих часах, де тільки людей терпить на неду-

гу нервів і де життєві обставини такі трудні і прикрі, що нераз життя видається просто неможливим!

Убивство брата-громадянина.

Коли приходиться ще нам, ридаючи, згадувати про випадки чоловіковбивства, сповнені на братях-громадянах тієї самої української національности, то з великим болем серця треба нам піднести і ті ворожнечі, ненависти і роздори, що братів пхають до такої домашньої війни. Треба дійсно засліплення, що його спричинює хіба найбільший ворог нашого спасіння, діявол, щоб люди, зрештою розумні та дбайливі про суспільність та добро народу, дійшли до того ступеня партійної ненависти, що рішаються аж на пролиття крови. Вже саме те розположення ненависти супроти своїх і близьких є чимсь таким противним природі, таким жахливим і так дуже свідчить про виродження, про таку дегенерацію й такий упадок національної совісти та патріотичного духа, що не можна про такі випадки говорити без глибокого душевного болю! Навіть тоді, коли ті ненависти і ворожнечі недоведені ще до крайніх проявів душегубства, є вони всенародним нещастям та шкодять народові більше, ніж найзавзятіші вороги. Не треба Україні інших ворогів, коли самі українці українцям ворогами, що себе взаємно ненавидять і навіть не стидаються вже тої ненависти! Христос сказав: "Кожне царство, розділене проти себе, запустіє і дім на дім впаде. Коли ж і сатана проти себе розділився, як остоїться його царство?" (Луки XI. 18). Як довго не буде між нами християнської єдности, так довго й найслабший противник буде від нас сильніший! Як довго у національних справах більше пам'ятати будуть українці на власне індивідуальне добро, так довго загальна справа не буде могти успішно розвиватися. Бо тої загальної справи просто не буде, бо не буде її в свідомості і в совісті людей!

Покликуючи Всеч. Духовенство до усильної і енергійної проповіді про любов ближнього і до усильного поборювання всяких злочинів проти V. заповіді, осібним покликом звертаюся до побожних християн, до монастирів і законних згромаджень, до брацтв, а може передусім до невинних дітей в школах з благальним проханням про молитву о мир між самими українцями. Молимося про загальний мир для людства, бо те жахливе нещастя, яким для людства є теперішня війна, показує нам кожної днини, якою потребою для людей є мир. А коли молимося про мир для людства, то оскільки більше треба нам молитися про мир серед нашого народу, про мир внутрішній, про заперестання ненависти, роздорів, ворожнечі і, зі сльозами це говорю, кровопролиття.

Коли нарід гине з голоду і посухи, треба заносити благальні молитви перед престол Всевишнього, щоби дав нам конечно потрібний дощ, для здоровля, життя, для урожаю.

Світ гине з браку любови, гине з людської ненависти! Не переставаймо ж благати Всевишнього про обильні, теплі дощі Його святої благодаті з неба.

Вкінці звертаюся ще до вас усіх, Дорогих Братів, вірних та усильно взиваю до заховування якнайбільшого супокою. Воєнні часи приносять нам неодно терпіння і неодну спокусу. Йде лиш про це, щоб з Божою благодаттю тривати при Божому законі і сильно надіятися на Всевишнього, що Його пресвята ласка оберне на наше добро всі терпіння, які нам зіслав. Досвіди принимаємо з Божих рук; нічого не діється без волі Небесного Отця. Бог, добрий Батько, змилосердиться над нами, простить наші гріхи і дасть діждатися благословенного часу миру.

Не дайтеся також, Дорогі, звести з дороги Божого закону через спокуси до гріха, не слухайте намови людей, які радять всякого роду беззаконня. Є між ними і такі, що намовляють до відступства від віри батьків. Не забувайте, що таке відступство є тяжким гріхом, який дуже тяжко спокутувати. Стійте сильно в вірі, держіться надії, любіть нашого Отця Небесного і нашого дорогого Спасителя, любіть ближніх як божих дітей, для Бога, християнською любов'ю ближніх, а Всевишній нехай хоронить вас від усякого зла, нехай стереже ваші родини і ваші діти.

Благодать вам і мир від Бога нашого і Господа Ісуса Христа.

Дано у Львові, 21. листопада, в день Введення в храм Пресв. Богородиці.

† **Андрей,** Митрополит.

З ДЕКРЕТІВ СОБОРУ 1942. р.

Про виховання

Архієпархіяльний Собор звертається до Духовенства з представленням головних засад християнського виховання і покликом, вводити ті засади в життя все, і всюди, де тільки це можливе.

Метою кожного виховання є такий розвій дитини, щоби з неї стався дорослий чоловік з розвиненими і старанно плеканими усіми спосібностями ума, волі і серця. Той розвій зависить, очевидно, від поняття про людину, яка є провідною гадкою виховання. Те поняття зависить знову від цілого світогляду, серед якого приходиться людині жити. Для кого життя не є нічим ін-

шим, як заспокоюванням природніх потреб, тоді у цьому матеріялістичному світогляді виховання дитини буде прямувати до того, щоби виробити в людині ті спосібності і сили, які в першому ряді служать заспокоєнні його матеріяльних потреб. Ті знову люди, що для них людина є найвищим автономним єством, спосібним до безконечного розвою науки, мистецтва, культури, будуть у вихованні шукати розвою цілої людської природи зі всіми її прикметами і владами, щоби виплекати носіїв найвищої і найвсесторонніщої цивілізації; будуть плекати всесторонне знання, поезію і всякого рода мистецтва, творчого або критичного, себто будуть прямувати до мети гуманістичного розвою людства і одиниць.

Для нас же виховання прямує до вироблення всіх чеснот християнського життя. Для нас людина—це Божа дитина, яку треба виховати на вірного і доброго слугу, на доброго сина Всев. Бога, достойного, оскільки це можливе, до того достоїнства, що переходить найвищі думки самих небесних Ангелів. Виховання має зробити з чоловіка святого громадянина небес, товариша Ангелів і усіх Святих в небі. Саме виховання, очевидно, всього не може зробити; велику участь має воля чоловіка і його праця над собою самим. Але заохотити його до тої праці, научити правильно над собою працювати, вщепити в його серце любов до тої праці і ум його збагатити знанням усього, що до тої праці потрібне, це завдання виховання. На дорозі чоловіка до святости більше значить Божа благодать, ніж усі наші зусилля, бо без Божої благодаті нічого не можемо зділати. І це є теж завданням виховання: дати зрозуміти ту потребу, научити уживати орудників до осягнення благодаті, а передусім навчити молитися. Всі ті завдання християнського виховання молоді мусить духовенство уважати, може, за найважнішу ділянку своєї праці. Кожний душпастир мусить бути виховником, кожний мусить працювати над тим, щоби придбати собі прикмети доброго виховника. Наше духовенство мусить з особливішою старанністю над тим працювати хоч би вже з тієї причини, що в великій скількості має виховувати власні діти і давати громаді не тільки добрі ради і науки, але й приклад виховання.

Виховання—то річ не тільки незвичайно важна, але і незвичайно трудна. Слушно названа вона "мистецтвом мистецтв" і "знанням всякого знання" (Григ. Наз. бес. 2. П. гр. 35. т. к. 42). Труднощі ростуть в наших часах тому, бо родина не має на виховання дітей того впливу, який належиться їй. Цей вплив відбирають їй навіть обставини життя, прилюдна школа і положення, в якому дуже часто діти є наче рослинками, пересадженими в інший грунт; вони виходять часто зі середовища родини і мусять

самостійно торувати собі дорогу життя.

Тому й АЕп. Собор не вдоволяється тим, що пригадав Всеч. Духовенству великі принципи Божого і природного права, а мусить і представити бодай головні принципи христ. виховання і дати йому, у формі правил, ті засади, про які не годиться християнинові забувати в житті. Тому засади, які кожний священик повинен собі безнастанно пригадувати в справі виховання власних дітей і в проповідях часто повторяти і пояснювати вірним.

Перший елемент виховання: суґґестія.

Аналізуючи елементи, що причиняються до першого вироблення чоловіка, себто до його виховання, прийдеться нам ствердити, що першу і найважнішу ролю грає суґґестія. Бо так треба назвати цілий вплив окруження на дитину, серед якого вона жиє. На другому місці стоїть наука, яку дітям дають родичі і учителі і до якої сама доходить через читання. На третьому місці треба признати, що превеликий вплив на вироблення чоловіка має приклад і намова, що їх приймає від поодиноких людей. Той вплив можна би віднести до першого елементу—суґґестії і, треба признати, що на атмосферу окруження, серед якого чоловік зростає, складається часто приклад і намова людей. Між ними однак знаходяться винятково важкий вплив на розвій одиниці, який може переважити і вплив цілого окруження.

Що людина стається подібною до окруження, серед якого виховується, це річ ясна. З природи маємо, переважаючий нераз нахил до наслідування інших. Так, як з природи чоловік є єством суспільним,—зоон політікон,—анімаль соціялє,—так з природи є він єством несамостійним в поняттях і поступованні, а зданим радше на наслідування інших. Кожна мова світу має ріжні пословиці, що висказують ту думку. Людина є такою, яким її окруження, яким її товариство, серед якого буває. "Яблоко не паде далеко від яблуні". "З яким пристаєш, таким ся стаєш". З того виходить переважаючий вплив родини на розвій чоловіка. Той вплив називаємо суґґестією, бо в ньому окруження піддає людині від наймолодших літ життя поняття, суди, привички, підсуває йому неначе цілий світогляд. І та суґґестія буває така могутня, що являється майже неможливою річю в пізнішому віці увільнитися від неї. На ствердження тої правди можна б зібрати цілий ряд пословиць: Дороги, до якої привикне молодець, не відступає аж до старости.

Про родину вже говорили ми на Соборі. Виховне її значення для християнства є ще одним аргументом щодо конечности усильної праці душпастиря над християнською родиною. Що-

би якслід виховувати діти, треба освячувати життя родинне, усувати з нього все те, що може від'ємно впливати на душу дитини та уживати всіх орудників до вироблення таких родинних традицій, щоб серед них діти зростали вже наче готовими до праці душпастиря. Очевидно, що те виховання окруження може і піддавати дитині фальшиві поняття, злі звичаї і викривлювати її природу.

На розвій дитини не впливає тільки християнська родина; впливає на неї вулиця, школа, недобрі старші товариші, впливає світ зі всім тим, що приносить злого людству, по словам Апостола: "Світ весь лежить в лихім" (1. Йо. V. 19). Супроти того завданням доброго виховника буде помагати добрим суґґестіям окруження, а усувати або зменшувати лихі впливи та виробляти в молоді інстинкт самозбереження, який стереже її від злого. Велике значення може мати пересторога, що вказує на дальші сумні консеквенції кожного, хоч би зразу малого зла, коли добровільно принимається його. Бо хто любить небезпеку, пропадає в ній.

Другий елемент виховання, наука.

Другий елемент виховання, то наука. Вона сама, оскільки є знанням правди, мусить мати добрий вплив на людину, однак під умовою, що рівнобіжно з наукою розвивається і воля і серце чоловіка. Коли наука не веде до знання правди, або коли однобічна, чи односторонна, тоді представляє вона тільки частину правди з якимсь, хоч би мовчаливим запереченням дальшої, чи вищої правди. Така наука може принести людині правдиву шкоду. Ми мали нагоду пізнавати вплив матеріялістичної школи. Ми бачили, як вона може видавати вправді добрих фахівців, але ми бачили й те, як матеріялістичний світогляд шкодить людському умові, відбираючи йому майже цілком спосібність абстрактного думання, себто відбираючи йому усяку ідейність і можність ідеологічного думання.

Християнська наука, себто Богом об'явлені правди, мають завсіди практичне примінення до життя. Тому навіть тоді, коли душпастир тих практичних консеквенцій й не витягає і коли не примінює правд віри до практики життя, навіть й тоді просвічення ума об'явленою правдою принесе людині велику користь. Однак душпастир не може про те забувати, що він не тільки є учителем, але, і то головно, душпастирем-виховником, що він, навіть як проповідник, який ніякого іншого обов'язку не має, як тільки виложення, і представлення об'явленої правди, мусить про те старатися, щоб представлена ним правда подобалася, щоб

слухачі приймали її радо і бажали її примінення в житті. Оскільки ж більше мусить душпастир,—а душпастирями є і усі катихити,—так учити, щоб його наука виховувала дітей. До науки мусить додавати заохоту, намову і поучення, як дану правду віри примінювати до практики життя. Вправді того учить й сама правда, от нпр. та правда віри, що "віра без діл є мертва"—але й та наведена правда може так виглядати, що ціла наука віри в бесіді нерозумного учителя релігії є мертвою і тоді, очевидно, малощо хісна приносить дітям.

До елементу науки треба зачислити й те, до чого дитина доходить через читання. Добрий виховник мусить звертати дуже бачну увагу на книжки, що їх молодь читає. Одна зла книжка може в короткому часі знищити успіх довголітньої праці. Без сумніву назву злим катихитом священика, що не перестерігає усильно і часто перед злою книжкою. І сама пересторога сама не вистарчає; треба ще вказати й на злі наслідки такого читання, треба виробляти, поволі і витривало, обридження до злої книжки і може в тому предметі більше, як в якомунебудь іншому, жадати, щоб молодь з довір'ям показувала душпастиреві злі книжки, які попадають її в руки. Бувають молоді люди такі жадні знання і читання, що хотіли би усі книжки читати. Це молодеча наївність! Продукція книжок буває в нормальних часах така велика, що треба би людині жити 100 літ, щоби перечитати те, що в одному дні видруковано. З многих книжок треба дуже мудро вибирати те, що варт перечитати; ледве одну на тисячі. Зрештою сама жадоба всьо знати і всьо читати є нездоровою пристрастю душі. Жадоба знання тільки для знання, без вищої цілі звичайно є тільки марною цікавістю. Одне тільки знання вартісне, а то те, що ублагороднює людину, веде її до Бога, вічного спасіння. Ясна річ, що душпастирі мусять бодай в загальних чертах здати собі справу і зі злих книжок, й тому може бути оправдана причина такі книжки читати, зглядно просити про дозвіл читати такі книжки. Дозволу треба, бо закон, що забороняє злі книжки, є законом церковним, і з нього диспензувати може тільки законодавець, або його наслідник, або той, котрому той законодавець позволить.

Третій чинник виховання: хр. атмосфера.

Християнська атмосфера, серед якої дитина зростає, має переважний вплив на її розвій. Тому душпастир повинен звертати бачну увагу на те, щоби християнські родини давали дітям таку християнську атмосферу і повинні всьо робити, що можуть, щоби христ. культуру родини піддержувати і зберігати перед вся-

ким зіпсуттям. Кожна подробиця може мати й важне значення. Спільні молитви, навіть з піснею, як не можуть бути щодня, то бодай час-до-часу, св. ікони, побожні, спільні читання або щонайменше побожні книжки,—то чисто зовнішні обставини, які однак надають характер хаті та родині. Важніші тут іще такі прикмети, як відсутність всякого проклону, злословлення і сварні та, по змозі, спільне принимання св. Таїнств, або й такі церковні Богослужби, як посвячення хати, парастас за померших в родині, Служба Б. в якісь пам'ятні для родини дні, або на випадок якоїсь важної події, словом: Все те, що свідчить про християнські засади примінення в житті. На ті всі обставини треба звертати увагу і вірних; нехай знають, що в великій мірі від тих обставин зависить спосіб, як їх діти будуть з ними колись обходитися.

А серед тих обставин справа найважніша:—християнський світогляд. В тому напрямі повинні батьки уважати, аби не піддавати дітям фальшивих ідеалів. Коли нпр. батьки уважають найвищим і одиноким добром матеріяльний добробут, добре платний уряд для дітей, без огляду на рід праці і службу Церкві та батьківщині, тоді такі ідеали поволи вщіплюватимуть в душі дітей. Тоді й не много поможуть ікони та книжки; вони будуть тільки покришкою грубого матеріялізму.—Мудрі батьки повинні свідомо виробляти в дітях вищі ідеали християнської праведности і святости, жертвенної служби Богові і Церкві, щирої та жертвенної любови для батьківщини. Навіть тоді, коли батьки не здобуваються на таку християнську праведність, щоби у всьому здаватися на Божу волю і покладати надію на Б. Провидіння задля дітей і їх будучности, повинні перед дітьми здержуватися від бесід, націхованих низьким матеріялізмом. Повинні здавати собі справу, що така бесіда є просто згіршенням дітей, бо учить злого та виробляє у неї нехристиянський світогляд. Очевидно, в більшій ще мірі мусять батьки стерегтися, аби не давати злого прикладу виразними, а то й тяжкими гріхами. При сповіді вірних при кожному більшому грісі треба старанно випитувати, чи не був він злучений зі згіршенням дітей. Це обставина, якої в сповіді не можна опустити. Хай батьки розуміють, що проклони в присутності дітей є не тільки подвійним гріхом, але гріхом без порівнання тяжчим, ніж ті самі проклони, не получені зі соблазню дітей. Так само, як душпастир дбайливістю та любов'ю дітей, бере за серце родичів і учить їх тої любови та дбайливости, так само стараннням про добро дітей він стисло злучений з добром батьків; він впливає на них і може осягнути те, чого би не осягнув, працюючи безпосередньо над старшими. Нехай досліджує Боже Провидіння, яке через дочасну природну любов веде у надприродну чесноту і дбайливістю про дочасне

добро виробляє старання про вищі надприродні добра.

Про те все ми почасті говорили тоді, коли представляли працю над християнською родиною. Подібним способом може й повинен душпастир виробляти християнські чесноти в християнській громаді. Важна річ, щоби по змозі заховував він якнайліпші відносини з тими, що є провідниками в громаді. Між ними учитель, чи взагалі учительське тіло займає перше місце. Їх вплив на громаду, а передусім на шкільну молодь є обставиною, на котру кожний душпастир мусить уважати і через яку може зділати багато добра в парохії.

На другому місці між елементами, що впливають на духовий розвій людини є наука, себто проповідь Божого слова для цілої громади і наука катихизму для молоді. Ми вже звертали на це увагу, що об'явлена наука Божа вже сама собою впливає на людську душу і веде її до праведності. Тому велике значення буде мати і проповідь душпастиря. Зле проповідає душпастир, який при проповіді забуває на уряд пастиря, а тільки учить і дбає про те, щоби Божа правда, ясно представлена, просвічувала уми слухачів.

Ясне представлення правди, ясна наука взята з Божого Об'явлення має сама в собі якусь силу, якої не має ніяка людська наука. Вона освячує душу, бо сама собою має щось, що кожній людині подобається. Проповідник однак не повинен вдоволитися тим одним, що ясно представляє правду; він з природи речі повинен своєю працею причинитися до того, щоби об'явлена правда подобалася. Божому Слову треба торувати дорогу до людських сердець, треба впливати на волю і на почування. Це зависить в великій части від таланту і прикмет проповідника, зглядно катихита. При добре зорганізованих місіях провідники їх стараються добирати таких проповідників, що своїми прикметами доповняються. Добре дібрані місіонарі так поміж себе розділяють предмети місії, щоби нарівні і просвічувати уми, і порушувати волю, зглядно, щоби пригадувати усі випадки гріхів, якими могли люди образити Бога. Священик, що працює над виробленням в собі прикмет проповідника, чи катихита, особливо молодий священик,—повинен бодай через кілька літ працювати усильно над тим виробленням. Він мусить звертати увагу на всі ті сторони проповіді і поволі доповняти те, що йому з природи, може, не достає. Коли хто має дар ясного представлення, а брак йому тепла в представленні, нехай шукає як взірців таких проповідників, що мають ті прикмети, яких йому бракує. Якщо йде про зразок для всіх проповідників, то здається, що св. Йоан Золот. є найідеальнішим таким зразком. Він особливішим способом є, може, зразком щодо тих прикмет проповід-

ника, про які передусім говорю. У кожній проповіді є він виховником для молоді і для старших.

Незрівняний в тих двох ділянках христ. життя, які мають передусім виховну силу, уміє він перш усього ужити всякого доброго впливу одних слухачів на других, виховує апостольського духа, ревність про добро душ, а попри те уміє, як ніхто другий, представляти ту христ. атмосферу, про яку ми говорили. Може треба ще сказати,—хоч це само собою розуміється,—що ще вищим учителем є той, котрому св. Йоан Зол. завдячує найбільші свої прикмети, а ним є св. Павло.

Трохи відмінних прикмет треба катихитові, бо він особливішим способом є виховником дітей.

Про всіх людей взагалі можемо сказати, що успішне впливається на них, коли промовляється до їх волі і почування. Особливо ж має це примінення щодо слов'ян. Переконати розум, то мало значить в порівнанні з тим, що можна назвати "трафити до серця". Коли це відноситься і до дорослих людей, то оскільки більше мусить відноситися це до дітей! Щоб бути виховником, мусить катихит бути люблений. Коли катихита діти не люблять, то конечним наслідком є і те, що і релігії не люблять. Тому важною річю для катихитів: уміти з'єднати собі діти. До цього передусім причиниться щира любов, така любов, що потрапить перестерігати перед злом, а навіть й карати. Дивитися через пальці на всі промахи і всьо прощати,—це не є любов! Чим чистіша любов ближнього, тим вона успішніша у праці виховника. Заразою буде кожна, хоч би найменша змисловість і бажання приподобатися не для осягнення мети виховання, а з людської понуки та слабости. Слово св. Павла: "Коли би я людям хотів подобатися, не був би слугою Христовим" (Гал. I, 10),—це слово обов'язує у кожній душпастирській праці.

Як третій елемент, з якого складається виховання чоловіка зачислили ми особистий вплив людей, якоїсь перечитаної книжки або якоїсь незвичайної події в житті. Вплив, що його має на вироблення людини один з тих трьох чинників виховання, є того роду, що не можна їх зачислити ні до загалу життєвих відносин, ні до атмосфери, серед яких людина розвивається. Вони займають в житті таке відрубне положення, мають таке значення для чоловіка, що з ним не можна нічого порівняти з тих обставин, які вплинули на життя людини. Щасливий чоловік, хто стрінувся колись в житті з великим Святим, щасливий, додають аскети, хто стрінувся бодай раз в житті зі священиком, що поважно бере своє покликання. Щасливий, хто якусь побожну книжку або й св. Письмо колись так читав, що в тому читанні промовив Бог до його душі.

Зовнішні події мають звичайно найбільший вплив на розвій людини. Ті події, часом неспостережені людьми, можуть надати напрям цілому житті. Такою подією в житті св. Павла був голос з неба, що задержав його в дорозі до Дамаску, такою подією покликання Апостолів Христом, такою подією мусіла бути і та хвиля, в котрій Натанаїл "був під смоковницею". Ту хвилю пригадав йому Христос, пояснюючи тим самим, що вона не була чужою намірам Божого Провидіння.

На ті життєві події, назначені п'ятном Божого Провидіння, звертає увагу дітей добрий виховник, а добрий душпастир увагу вірних, яких виховання, себто розвій духового життя, триває аж до смерти. Ті хвилі Божого Провидіння мають нераз в людському житті зовнішній вид великих нещасть, тяжких хрестів, хоч в дійсності є завсіди дуже дорогоцінними діяментами благодаті. Мудрий виховник учить людину визнаватися на вартості і на значінні таких подій, які часом тривають хвилю, а часом розливають смуток на ціле життя.

Такою хвилею благодаті є у християн завсіди перша хвиля стрічі з І. Христом, перший погляд лицем в лице, перше слово, зрозуміле і прийняте,—мож сказати: перший релігійний досвід. На це мусить добрий виховник звертати увагу, бо й христ. душа нераз вже в дитинстві приготовляється на ту хвилю і тої хвилі чекає. Велике то нещастя в житті, коли життєва журба і обман багацтва вчинять душу такою тупою, що така хвиля переходить в житті неспостережена. І великий то нерозум зі смутком принимати і оплакувати як нещастя цей найцінніший дар благодаті!

Так то добрий виховник учить так приймати усі обставини життя, щоб вони виробляли душу. Він побільшає в них додатні елементи, усуває від'ємні, а особистий вплив і науки і намови так старається в житті приміняти до душі, щоб душа знайшла тоді, коли її треба, все те, що дає її добре виховання. А коли йде про мету того виховання, то ясна річ, є нею зробити святих, по змозі звершених християн. Чим більше у праці виховника звертається увагу на поодинокі складові части духової звершености, тим його праця бодай свідоміша.

II.

Основи всякого виховання.

Очевидна річ, про виховання дітей стільки писали і філософи і св. Отці Церкви, що хоч педагогія є, чи стається, науковою дисципліною щойно в наших часах, то матеріялом її є ціла християнська література. Передусім в об'явлених книгах Ст. і Нов. Завіту є багато Богом даних наук, що їх мусить християнська пе-

дагогія уважати основою виховання. Супроти того не є нашим наміром дати Всч. Духовенству педагогічний трактат, а бажаємо передусім заохотити до педагогічних праць, заохотити, щоб занятися тим предметом. А відтак хочемо пригадати ті принципи, що нам видаються найважнішими з огляду на потреби і небезпеки наших часів. А, може, і звернути увагу на те, про що занадто часто люди забувають.

Говорячи про виховання християн, маємо на серці і на думці першзавсе те виховання, яке дасть нам кандидатів духовного стану. Не хочемо, очевидно, всіх робити священиками чи монахами, але коли нарід має таких священиків, про яких сам старається і яких сам виховує, то, природна річ, хотіли б ми бачити цілу укр. молодь так виховану, щоби з неї можна вибирати добрих, а то й знаменитих кандидатів духовного стану. Тому з Божою поміччю хочемо представити:

1) важність збереження невинности дітей,

2 важність вироблювання в них чеснот покори, мужества і жертвенности,

3) конечність виробити в них найконечніші основи християнської молитви.

а) Збереження невинности у молоді.

Здається, що збереження невинности у молоді є таким природним і важним постулятом, що нема потреби про нього говорити. Ніхто не сумнівається про це, що це перше завдання виховання. Так і є, але замало, може, звертається на це уваги, що збереження невинности молоді є неначе тим завданням виховника, біля якого повинна скупчуватися ціла його праця, як біля осередка.

Страчення невинности є в житті християнина правдивим нещастям, заломанням, під деякими оглядами нещастям не до направи. Так у науках, ексортах чи проповідях, як і в сповідях повторяємо вправді, що є тільки дві дороги до спасіння: дорога невинности і дорога покаяння, але в практиці уважаємо, що число людей, які спасаються дорогою невинности, таке незначне, що їх положення майже не узглядняється в душпастирській праці; трактується всіх як таких, що потребують покаяння, як хорих в шпиталі, а про здорових, які шпиталя не потребують, майже не пам'ятають. З того родиться, може, у християн поняття, яке нехотячи і несвідомо і діти приймають, що не всилі жити, заховуючи невинність хрещення, що упадок у важкий гріх—це доля кожного чоловіка. Без порівнання кориснішим було би і для молоді, і для дорослих таке ставлення питання, що нормальною, звичайною, кожному Богом призначеною дорогою—то до-

рога невинности, а дорога покаяння виїмково тяжка, трудна для тих, що мали нещастя впасти в гріх.

Ненависть до гріха, морального зла, Божої образи, є, очевидно, осередком цілої християнської проповіді і цілої праці виховання для молоді. У виробленні того розположення, що відповідає гріхам, успішнішим є поняття гріха, яко зла, що грозить чоловікові, ніж поняття упадку, через який кожний чоловік мусить переходити. А це передусім тому, що чисті і невинні душі ліпше відчувають зло і розуміють його нещастя: "Блаженні чисті серцем, бо вони бачитимуть Бога". Чисті і невинні душі бачуть Бога і в тім, що відчувають Божу атмосферу невинности, Божу красу своєї душі, достоїнство Божих дітей, що непотоптане і неосквернене. Все те видить душа у без порівнання яскравішому світлі, чим більше від гріха віддалена. Хто раз упав у ту кльоаку бруду, смороду, глупоти, невірности, невдячности, яким є тяжкий гріх, тому неможливо вже відчути Божі справи. Боже синівство, Божу красу душі, хіба перейде через довге чистилище умертвлення, покаяння, сокрушеного серця і хіба потоками сліз очистить душу. Але навіть й тоді щось з бруду і смороду кльоаки при ньому лишається аж до смерти.

Певна річ, що Бог часом кличе до Своєї служби і великих грішників, яких робить святими. Бог ставляє таких каянників, як зразки покаяння для грішників, яких завжди в Церкві буде багато. Але треба признати, що ми, ті навернені грішники, що вказуємо людям дорогу покаяння, мусимо це тим виразніше стверджувати у праці своїй: Загал духовенства повинен складатися з людей невинних, що в житті не знали гріха. Між ними може бути якийсь малий відсоток тих навернених, що кривавими сльозами мусять до смерти оплакувати велику трагедію життя.

Для більшости людей збереження невинности хрещення повинно бути такою природною, такою конечною річю, що на ціле християнство дивити б повинні з тої точки погляду. Так представляти християнство, так говорити про гріх повинні ми всі, коли говоримо до молоді. Вона повинна від дитинства привикати, дивитися на гріх, як на нещастя, яке грозить чоловікові. У всіх сповідях дітей не треба стерегтися дітям прямо сказати, що легкий, повседневний гріх, ті ухиблення, яких не може людина уникнути, не є предметом сповіді і не є правдивим гріхом. В тих ухибленнях злом є тільки те, що приготовує і веде до тяжкого гріха, і тому треба їх стерегтися. Бо коли не зважається на них, нехибно дійдеться до такого положення, в якому буде вже запізно.

Те моральне виховання дітей є тим лекше, що воно відповідає фізичному вихованні, сказати б, тресуванні, людини. Бо щоби дитина виховалася на культурного чоловіка, треба передусім того, щоби привикла до охайності і розуміла ріжницю, яка є між тим брудом, якого неможливо устерегтися при роботі і в житті, а тим брудом, з яким не можна людям показатися на очі. Отже в тих самих літах, в яких дитина учиться оминати калабані болота й уважати, щоб не впасти в гноївку, чи кльоаку, мусить та сама дитина учитися оминати всього того, що може бути тяжким гріхом. Дитині, що краде мамі яйце, треба сказати, що не є це вправді тяжкий гріх, але що цього не можна робити, бо через те привикне вона красти і буде злодієм, себто стягне на себе Божу кару та безмірний стид перед всіми людьми. Якщо бридкі слова говорить, то і в тім нема тяжкого гріха, але є небезпека, що привикне до таких поганих бесід, які потягнуть за собою гірші ще погані діла.

А передусім треба, щоби вже малими дітьми високо цінили вони свою святу невинність, дорогоцінний дарунок хрещення і миропомазання. Ту науку про святу невинність дітей треба часто повторяти, щоби і родичів навчити про ту невинність. Можна сміло уживати того аргументу, що вже сама присутність невинних дітей, освячених Божою благодаттю і назначених даром св. Духа, приносить благословенство Боже родині і хаті. Коли б ми мали віру, хоч би таку, як маленьке зеренце гірчиці, могли б ми робити таке, як той святий, що уділеним благословенством гасив великий вогонь, і то так, що на руках держав малу дитину. Нема також найменшого сумніву, що молитви невинних дітей мають перед Богом велику вартість. Тому велике значення може мати звичай казати дітям при молитві додавати намірення за родичів, за село, за Церкву, за батьківщину, за навернення грішників, тощо. Добрий катихит буде без сумніву уживати того аргументу, навчаючи дітей цінити свою невинність і нею дорожити.

Ціла зрештою проповідь Євангелія, звернена до душ чистих і невинних, мусить дуже різнитися від тої самої проповіді, зверненої до навернених грішників. У науці до невинних гріх і Божа кара мусять бути представлені як предмети, що безконечно віддалені від чистої душі, як страшне нещастя, яке могло би грозити неосторожним і неуважним тим, що занедбувалися в малих і дрібних ухибленнях і ступали дорогою, що веде у погибіль. Бог, найліпший Батько, такий добрий для своїх дітей, що дитині й на думку не повинно прийти Його образити. Спокуса до злого може тільки походити від ворога нашого спасіння, що є і ворогом Бога. Перед тою спокусою треба тікати, як перед небезпечною

гадюкою, що її укушення приносить смерть і є великим нещастям на ціле життя. Ріжниця між повседневним, а смертним гріхом така, як між іскоркою, а великим пожаром, як між маленьким недомаганням тіла, а смертю, як між мухою, а скаженою собакою. Не можна відігнати від себе кожної мухи, не можна й устерегтися кожного ухиблення. Тому всі ми мусимо уважати себе грішниками і щодня випрошувати у Бога прощення і в Отченаші прохати про прощення тих щоденних ухиблень. Не можемо говорити:—"в нас нема гріха", бо тим ошукували би ми себе самих (1. Йо. 1, 8). Мусимо стерегтися тих дрібних ухиблень, щоби, не дай Боже, не попасти у великий гріх. То, що є сущне в християнському житті—то саме свідомість, певність, що людина не має тяжкого гріха. І то перша та найпотрібніша наука для дітей.

Також і Причастя без сповіді,—то практика, яка повинна прийнятися передусім серед дітей.

Для навернених грішників мусить проповідь Євангелія бути хоч трохи відгомоном архангельських труб, що кличуть на суд, —проповіддю-громом гніву Божого. Вправді і грішникам треба пригадувати безконечне милосердя Боже, Його любов, Його пресвяту Кров, що її пролив для спасіння, але все те має на меті викликати тим болючіший жаль з приводу образи такого доброго Бога.

Словом: Проповідник мусить заєдно пам'ятати про ту безконечну майже ріжницю, яка заходить між двома родами християн: людьми, що заховали невинність хрещення, а тими, що її продали для марної роскоші дочасної. І хоч поміж його слухачами може й більше тих других, проповідник не повинен признати такий стан нормальний; повинен взивати, щоби всі заховували невинність хрещення, а коли так не є, то над тим злом треба плакати кривавими сльозами.

Нашим нещастям, нещастям нашого народу, є те, що нема між нами інших, як тільки самі грішники. Бог карає задля гріхів людей, карає в милосерді, щоб навернути,—в любови, щоб спасти, але задля гріхів карає.

Щасливі ті, що можуть жити серед зіпсованого світа з чистим серцем! Щасливі ті, що Бога в молитві оглядають, що до Небесного Вітця можуть промовляти як до батька, без тої думки, що від Нього відступилося блудним сином!

Щасливий той, хто до Христа приступає з тою свідомістю, що пресвятої Його благодаті не потоптав тяжким гріхом! Щасливий той, хто до Преч. Д. Марії може зближатися, як щира дитина, що не заподіяла Її тої болючої кривди, якою для Неї мусить бути образа Христа Спасителя!

б) Плекання покори.

Християнське виховання мусить виробляти в молоді усі християнські чесноти. А між цими чеснотами на першому місці треба поставити покору.

Покора є першою бодай в цьому значенні, що усуває найважнішу перешкоду для Божої благодаті, якою є гордість і та неупорядкована й нехристиянська жадоба вивищування себе. Виробити в дітях покору, це, може, річ трудніша, як могло б здаватися. Очевидно, не може тут йти про зовнішні упокорення, до яких діти мали б привикати; такий спосіб виховування мусів би хіба душам пошкодити. Такі упокорення могли би бути тільки заслуженою карою, і то тільки тоді, коли була би завдавана з такою любов'ю, яка змушувала би до охочого приняття кари. А що покора є тільки свідомістю правдивого положення людини, то найліпше виробити може покору в слухачах той, хто їх заохотить до любови правди, хто навчає, що не слід себе уважати чимсь іншим, ніж тим, чим хто в дійсності є, а коли у свому положенні спостерігає людина якесь добро; розвинений ум, таланти, прикмети тіла, чи душі, повинна тоді ясно здавати собі справу з того, що все те Божі дари, по словам Апостола: "Що маєш, чого ти не дістав?"

Покора не є нічим іншим, як правдою, приміненою до суду про себе самого. Апостол каже: "Хто думає, що є чимось, хоч є нічим, сам себе обманює" (Гал. VI. 3). А до Римлян пише Ап.: "Говорю кожному з Вас, щоби не думав більше (про себе) як треба думати, але думав тверезо, як уділив Бог кожному в міру віри" (XII, 3). Через це то покора є неначе природною консеквенцією правдивого пізнання себе самого. А що християнство дає людині обильне світло до пізнання себе самого, то можна сказати, що воно усіми засобами веде його до тої чесноти. Бо ціла наука християнства, ціле Євангеліє, є наукою про нашу марноту та велич Божої благодаті. Мало розуміє Євангеліє той, хто собі приписує щонебудь значного і доброго! І далеким від правди є той, хто думає, що йому щонебудь належиться з тої слави, сили та значення, що його знаходимо у Христі.

Будучи правдою, веде покора до Бога. Бо Бог, то найвища Правда. І тут маємо в покорі наче головний принцип, як єднати собі Божу благодать: "Бог противиться гордим, а покірним дає ласки" (Якова IV, 6).

Та засада є, так часто повторювана, ціле св. Письмо так переповнене прикладами цього, що просто можна сказати, що це есенція, що це провідна думка, що це головна моральна правда, яку пояснюють і примінюють до життя усі книги Старого і Нового Завіту. Тому і Преч. Діва Марія у Своїй благодарственній пісні

ні приписує благодать і честь Божого материнства Своїй покорі (Лука 1, 48): "Бог зглянув на покору Своєї слуги, бо се від нині блаженою зватимуть мене всі роди". Вправді слово "покора" в першому значенні означає "низкість, малість", але ж бо й чесноти не є нічим іншим, як признанням тої низкости своєї або тою марнотою, що її пізнала людина. Могло би здаватися, що забагато вимагається від вихованика, коли жадається, щоб уже в дітях вщипляв ту чесноту. А однак ледве чи можна інакше поняти християнське виховання; любов до правди, вистерігання всякого обману щодо себе самого, бажання пізнати себе таким, яким хто є, страх перед гордістю, непоміркованими претенсіями і амбіціями,—все це є такими християнськими почуваннями, до яких треба людині замолоду привикати, що здається немислимою річю виховати чоловіка, не виробляючи в ньому усіх тих прикмет. Що ж зрештою природніше, як піддавати дітям бажання не бути каліками. А рішуче калікою є чоловік, що про себе, про свою велич, про свою честь, про свої прикмети, про свої чесноти і заслуги має пересадні, ложні та обманні поняття! Як зрештою лекше навчити дітей дбати про Божу благодать, як коли навчиться їх повторяти перед Причастям слово св. Павла: "з них же я першим", як коли навчиться їх сповідатися, причащатися, а хоч би й відмовляти "Отче наш"!... Тому думаю, що кожний вихователь мусить собі поставити, як завдання, довести дітей до тої чесноти. Це, може, в наших часах ще потрібніша річ, ніж давно, бо теперішні покоління людей уважають часом важнішими прикметами активність і рішучість волі. Що сила волі є великою прикметою, про те ніхто й не сумнівається. Але коли сила волі злучена з обманною думкою про себе самого, то, очевидна річ, веде чоловіка до дуже тяжких помилок.

Щонебудь людина діляє, повинна передусім здати собі справу зі своєї сили та спроможности. Вождь, який нападав би на противника, несвідомий своєї сили супроти сили противника, міг би наразитися на певне пораження. Не чого іншого, як тільки покори учить та притча Христова, в якій цар, що має іти звести війну з другим царем, сідає вперед і роздумує "чи може з десятьма тисячами стати проти того, що йде на нього з двадцятьма тисячами" (Лука XIV. 31). Того самого учить й приклад про будування вежі (тамже стих 28).

В приміненні до цілого життя покора є тою чеснотою, яка вказує людині усі її браки і усі потреби. Покора учить, що треба безнастанно упоминатися про поміч з неба. Покора пригадує, що самі зі себе нічого доброго не можемо зробити. Покора вказує на небезпеки життя. Покора показує страшні наслідки пристрастей. Покора перестерігає перед упадком. Покора двигає

після упадку. Покора веде чоловіка в праці над набуванням чеснот. Покора задержує набуту чесноту. Словом:—Покора бачена з точки нашої марноти, це Божа благодать у християнському житті. Покора є тотожною з Божою благодаттю тільки одною її стороною, її психологією, сказати б, нашим розположенням до божої благодаті, чи в божій благодаті. Цілком правильний цей висказ, що чоловік має стільки благодаті, скільки покори. Цілком правильно можна сказати: і таке, що тільки спасіння, скільки покори.

Як же тут, при такому стані справи, не уважати тої чесноти із найважніших бодай предметів християнського виховання?!

в) Плекання мужества.

Виховання повинно дальше вщіпляти і виробляти чесноту мужества.

Якщо малообізнані з наукою про чесноти світські люди можуть не розуміти потреби християнської покори, то однак напевно не буде між ними ні одного, хто не бачив би потреби вщіплювати шляхом виховування чесноти відваги та мужества. То чесноти такі конечні в громадянському житті, що одним з головних завдань виховання буде виробляти їх у молоді. В св. Письмі ціле життя християнина представлене як сила, що потрібна до тої боротьби. В листі до Ефесян, себто в тому самому посланні в якому Апостол представляє життя християнства у найголовніших відірваних принципах, і в якому не доторкається ніяких питань особистої натури, себто пише до вірних, яких він й не знає і які його не знають, і тому подає їм науку у відірванні від актуальних потреб, чи браків вірних,—у тому посланні знаходимо ось таке представлення: "Будьте мужними, сильними в Господі і в могучості Його сили; одягніться у збрую божу, щоб ви могли стати проти затії діявола, бо ми не маємо боротися проти тіла і крови, а проти начальств і властей і проти правителів тьми сього віка, проти небесних духів злоби. Длятого возьміть божу збрую, щоби ви могли опертися в лютий день і, все поконавши, устоятися" (VI. 10-13). А відтак переходить Апостол усі части християнської збруї: військовий пояс, панцир, обуву, щит, шолом, духовний меч. До тої самої гадки вертається Апостол в многих місцях інших своїх посланій. Нпр. "Бог не дав нам духа страху, але сили і любови і тверезости" (II. Тим, I. 7). А трохи далі: "Будь сильним, мій сину, в ласці Христа Ісуса". (тамже II. 1). А до Филип'ян: "Мужно стійте о Господі!"

Християнська мужність, себто мужність, яку дає Божа благодать і св. Дух, полягає в тому, що людина опановує страх серця і журбу про те, чого чоловікові треба, в переконанні, що все те

Бог дасть. Яка ж це важна прикмета в таких часах, як наші! Опановувати несупокій серця, задержувати рівновагу і супокій суду і поступовання, не зміняти серед труднощів раз вибраної дороги, витривало боротися з труднощами, вірно сповняти обов'язки і мужно відпихати спокуси малодушности і змисловости,— все це прикмети, які можуть зродити героїв. Таких людей треба саме батьківщині на кожному становищі. А до виховання таких людей треба й ясної дороги християнського життя, ясно определених обов'язків і твердої непохитної волі ті обов'язки будь-щобудь сповнити, навіть зі жертвою свого власного добра. Безперечно, щось з тих прикмет може осягнути і нехристиянське виховання; тверде виховання молоді в Спарті виробляло твердих нераз героїв, яких усі подивляли.

Старинний, клясичний світ лишив нам прегарні приклади геройських чеснот, Божих чеснот, як їх називали філософи, висказуючи думку, що деякими винятковими актами чеснот може людина знестися понад свою природу і з'єднати собі наче якусь божу силу. Ті, такі приклади, як і науки клясичної Гелляди, помагають нам бодай вчасті розуміти велич християнської праведности. Бо щойно в християнстві може людина піднестися до якоїсь надприродної, чесноти—себто чесноти, що перевищає людську природу і опановує її до того ступеня, що вже в виявах такої чесноти всьо неначе є Боже. Так само і спартанське виховання, хоч воно і дійсно виробляло героїв, далеким ще від того християнського виховання, що нпр. в деяких епохах церковної історії видавало численні ряди мучеників. У Лякедемонців товчком героїзму було всетаки не щоіншого, як воля аристократичної партії задержати владу над цілим народом, в найліпшому разі любов до тої партії, чи того міста, чи краю, веденого нею. А в християнстві товчком мужества і жертвенности буває і повинна бути любов до Бога, виконувана любов'ю ближнього. Той товчок християнського життя мусить виховник безнастанно пригадувати і молоді, і її батькам. А при тому мусить виховник пригадувати ту безперечно сущну черту християнського виховання, яку св. Письмо називає карністю. Коли прийдеться означити, на чому саме та карність полягає, треба б, здається сказати, що вона не в зовнішній якійсь строгості, а радше в тому, що син мусить ясно знати, що є такі промахи, яких батько не простить, які рівналися б цілковитим зірванням зв'язи з батьком і заслугували б на прокляття. Всюди, де це зберігається, там буде карність; де цього нема, де батько всьо прощає або й на всьо через пальці дивиться, там карности нема.

Якіж ті провини, яких батько не прощає? Від того зависить чи і яке виховання є християнське. Безперечно, батько мусить

наслідувати милосерного Небесного Вітця; мусить прощати не тільки ті промахи, у які і праведний щодня впадає, але й правдиві упадки, й тяжкі гріхи. Але мусить їх прощати так, як Бог, жадаючи і покаяння і задоситьучинення і поправи. Без сумніву, батько, який синові так усьо прощав би, як пересічний сповідник усьо прощає пенітентові, навіть такому, що повторяє упадки,—про такого батька ніхто не скаже, що сина виховує в карності.

Але то радше виходить й на критику самого сповідника. Такий сповідник не уміє виховувати молоді в карності і, правдоподібно, тяжко покутуватиме за пересаду і нехристиянську поблажливість. Так, як добрий сповідник, так і розумний батько буде домагатися при повторенні гріха таких знаків покаяння, які давали би йому запоруку, що гріх не повториться.

Батько, чи виховник може і повинен удержувати в карності молодь навіть і в таких речах, в яких сповідникові вільно лишити каянникові цілковиту свободу. Це буде відноситися передусім до всіх випадків, де спостереже пристрасть, яка до гріха ще не доводить, але без сумніву є вже дорогою, що веде до нього. Сповідник не має нагоди спостерігати нпр. пристрасного прив'язання до читання легких книжок або пристрасти в спортових змаганнях, або нпр. уподобання в товаристві, яке хоч ще не виразно зле, від'ємно впливає на розвій душі. У всіх подібних випадках буде добрий виховник рішучо домагатися послуху, призвичаюватиме молодь до карности.

Переважною річю у виховних інституціях—то дуже ясне поставлення справи, коли молодь погано поступає, стараючися підхлібитися настоятелям доносами, а коли є просто в совісті обов'язана під тяжким гріхом оскаржити перед настоятелями всіх, які би гіршили молодь та учили злого. Так, як кожний обов'язаний хоч би здержати чоловіка, що хоче підпалити хату, так само кожний обов'язаний всіми способами здержати гіршителя в його діявольській роботі.

Накінець хотів би я звернути увагу на ще одну сторінку виховання. Думаю, що одною з найважніших справ, то плекання в молоді високих ідеалів. Виховання, яке даємо, повинно виробляти героїв, бодай так, щоби деякі з вихованих церквою молодих ставали великими християнами. Можна і треба плекати різні великі ідеали, ідеал наукової праці, ідеал витривалої консеквентної і ідейної праці для родини й для народу, як хто хоче стати учителем молоді, виховником, провідником громади, тощо. Але кожному з молодих треба безумовно ідеалу бути добрим, а то і звершеним, великим християнином. До певної міри мусить молодь зрозуміти, що від того зависить успіх в посягненні усіх ін-

ших ідеалів. Усі інші ідеали життя, коли не є просвічені світлом християнської віри і Божої благодаті, легко викривляються і стаються висказом не тільки самолюбства, але нераз і грубого матеріяльного самолюбства. Під плащиком якоїсь ідеї може скриватися просте бажання вигідного і приємного життя. Найвищі і найкращі патріотичні ідеали, коли сам патріотизм не є по-християнськи понятою любов'ю свого народу, може бути тільки матеріяльним бажанням робити на патріотизмі якнайліпші інтереси!

г) Плекання молитви.

Для молоді, що виховується в різних інститутах, повинна бути, очевидно, приписана молитва і приступування до св. Тайн, незмушене, а добровільне. А при молитві повинні знайти висказ усі ті вимоги християнського виховання. Не знаю, чи може бути хосенніша установа для християнських виховних інститутів, як часте бажання, піддаване молоді в наймолодших літах у формі прохання, молитви про Божу мудрість, про святість, про жертвенну велику любов батьківщини.

А коли вже говоримо про виховні інституції, з натиском треба пригадати що Церква рішучо противиться всякій коедукації. Вона шкідлива в прилюдних школах, а просто недопустима у виховних інститутах.

III.

Молодь повинна бути виховувана у правильних поняттях про Церкву.

В наших часах і серед наших обставин незвичайно важною справою є, щоби молодь вже від дитинства була виховувана в правильних поняттях про Церкву і з'єднення Церков. Того треба з огляду на небезпеку фальшивого і противного вірі поняття, будьто би в кожній вірі можна однаково спастися. Від року надто часто стрічалися ми з представниками нашої, себто гр.-кат. інтелігенції, які наївно висказували гадку, що меншість, (себто українці-католики), повинна примінитися до більшости, себто православних і повернутись на православ'я. Інші противилися праці наших священиків на Поліссі, Холмщині і Великій Україні, навіть для наших вірних. Були думки, що ліпше було б, коли б наші священики цілком залишили працю в тих сторонах, які належать неначе до православної церкви. Часто на справу віри і Церкви дивляться вони тільки з боку національного, себто без огляду на віру. По їх думці треба по більшості судити про те, до якої Церкви українці мають належати, без огляду на те,

яка Церква чи віра відповідає більше Христовій установі. Тим вони зраджувалися, що не мали ніякого поняття про те, чим є Церква. Бо коли всі ми, так католики, як і православні, віримо в одну, одиноку Христову Церкву, коли, як на долоні, правдою ясною є, що Христос для спасіння людства міг оснувати тільки одну Церкву, то ясна річ, що між двома церквами тільки одна може бути правдивою Христовою Церквою. Уважати кілька церков рівно спасенними і добрими, є, очевидно, заперечуванням тої правди віри, є карикатурою поняття про Церкву.

Католик, байдужий на питання, яка Церква є правдива, або, який думає, що однаково можна спастися у всіх віроісповіданнях, є дальше віддалений від правдивої віри ніж нез'єдинений православний, що уважає своє православ'я зі всіми браками і хибами за одиноку правдиву Церкву, а вселенську Церкву уважає за еретицьку. До такого просто противного вірі поняття може допроваджувати наших патріотів хибне поняття любови батьківщини. Фальшина любов до України каже їм так любити православну віру, як свою. З тієї любови не бачуть, або й не хотять бачити недостач східного нез'єдиненого православ'я і задля тієї любови готові зробити жертву зі своєї віри і навіть відступити від неї, щоби злучитися з більшістю свого народу. Вони подібні до тих патріотів з поміж наших сусідів, що з патріотизму принимали магометанську віру. В рядах таких патріотів легко знайдуться й відступники від своєї віри. Можна навіть сказати, що цілковита байдужність супроти своєї віри є вже початковим відступством. Нема сумніву, що такі поняття є доказом дуже основних браків у вихованні людей, що їх висказують.

Очевидна річ, що ні душпастир, ні катихит, ні навіть й батьки не можуть так відповідати за наслідки виховання, яке дають молоді, щоби не було деяких випадків відступства від віри батьків. Але коли таке відступство, хоч би тільки в намірах або думках, перестає бути винятковим сумним випадком, тоді такий прояв є певним засудом на виховників. Вони дали молоді зле виховання, не дали їй того, що в християнському вихованні найпотрібніше: не дали їй ясного і певного поняття про Церкву. Або просто не дали їй християнського виховання.

У християнському вихованні поняття про одиноку Христову Церкву, любов до неї та її знання, є так само сущні, як і знання Христа і любов до Христа. Уважати християнським таке виховання, яке лучиться з байдужністю супроти науки і установи Христа, то просто фарисейство, обман. Замість здорового корму дає такий виховник молоді трутину і псує невинні душі дітей.

Таким самим нездоровим явищем було би в патріотичному вихованні, коли би вихованки уважали за річ байдужу, чи в житті

будуть українцями, поляками, або москолями. Ніхто не скаже, що таке виховання було б в українському дусі, чи в українському патріотизмі; ніхто не скаже, щоби виховник—учитель, катихит чи батько, якого вихованки готові в разі потреби, чи користи признатися до якогонебудь народу, дав їм українське виховання. Може бути, що й зі щиро патріотичної родини виродиться відступник та зрадник свого народу, так, що й ціла родина мусить відректися його, але коли в якійсь родині більшість дітей має такі поняття, тоді ніхто не скаже, що вони були виховані в українському дусі. Щоб устерегти молодь перед такою небезпекою відступства, уважають деякі виховники, що елементом, який є конечний до патріотичного виховання, являється доза ненависти супроти ворогів. Так само здається декому, що до виховання в любові супроти свого віроісповідання треба якоїсь дози ненависти чи бодай неохоти до усіх інших віроісповідань. Так, як у християнському житті, так теж у вихованні треба розрізнити помилкові поняття людей від них самих. Ті хибні поняття, помилки, можна і треба осуджувати та ненавидіти, але людей всюди і все треба лишень любити. Кажу осуджувати, а не радо уживаю слова "ненавидіти". Бо так, як любов тільки до людей відноситься, а лишень метафорично можна говорити про любов супроти понять, думок чи мертвих річей, так і ненависть, себто заперечення любови, може відноситися в дійсності тільки до людей і тільки метафорично можна уживати терміну "ненавидіти поняття чи речі",—хоча правильно можна і треба говорити про любов до правди і добра та про ненависть до ложі і зла, але то тільки тому, що в тій формі предмет любови і ненависти є такою виразною абстракцією і так виразно означає зло, що при тім способі говорення нема небезпеки, щоб хто розумів це як ненависть до людей. Цілком інша річ, коли той предмет ненависти є так представлений, що можна розуміти і одно і друге, і ненависть до гріга і ненависть до грішних людей.

Ще трудніше уживати таких термінів, коли йде про таке складне поняття, як нпр. православ'я. Воно означає річ саму в собі добру, означає правдиву віру. В такому значенні, в якому уживається того слова, говорячи про нез'єдинених східних, означає воно також річ добру, себто все, що є доброго в їх церкві нпр. св. Тайни, установи, честь Богородиці і Святих. До цього принагідно тільки долучуються браки, які є правдивим і великим нещастям східних людей і які можна і треба ненавидіти. Тими бракамі є помилки та обман богословів, навіть єрархів і катихизмів, які до правдивої і святої віри православної перших сімох Соборів додають правдиві єресі, та ті єресі представляють як правди віри. По думці таких єретицьких богословів, правдами віри є

напр. що св. Дух не походить від Сина, що примат в Церкві не є установою Христа, що Папа не повинен мати примату судовласти, а що повинен бути рівний усім єпископам. Уважати те все правдами віри, противиться православній вірі і є язвою східних відлучених церков. Кожний правдивий православний повинен бачити, що ті науки не є правдами віри, бо ніколи ніякий Вселенський Собор тих наук не проголосив—а по приписам православної віри тільки те є правдою віри, що як таку правду віри проголосив Вселенський Собор. Є у православних нез'єдинених церквах і інші недостачі, язви та недуги, які можна і треба ненавидіти. Так само і в нашій гр.-кат. Церкві є блуди-помилки та язви, які можна і треба осудити та ненавидіти. Ми тільки в тому щасливому положенні, що ті язви не відносяться до віри. Бо від язв єресей, домішаних до віри, освободжені ми Божою благодаттю через злуку зі Вселенською Церквою.

Через таке складне поняття православ'я чи і гр.-кат. віри, ніяким способом не можна до тих понять примінити слово "ненавидіти". І в практиці ніяким способом не можна звертати ненависти до віроісповідань, яких добро і зло змішані зі собою. Тоді трела дуже старанно розрізняти любов до людей і ненависть до всього, що є їх нещастям, і злом, які є гріхом. З браку такої дистинкції здається людям, що годі виробити в душах любови до одного віроісповідання, не викликуючи ненависти до других. Так, як думають також, що не можна виробити в серцях молоді щирого і глибокого патріотизму без ненависти до ворогів. З такої фальшивої преміси—заложення мусить випливати й фальшиве заключення, що наука Євангелія про любов ворогів зносить любов до батьківщини і веде до якогось мрячного інтернаціоналізму, який мусить шкодити кожному народові. При таких поняттях людина відрікається Євангелія і по вуха поринає в багно поганства. Добрий виховник мусить саме працювати над тим, щоб молодь допровадити до християнських понять; якщо це йому не вдасться, тоді й ціле виховання не вдасться. А це передусім відноситься до понять про одну Церкву, до усіх тих язв, єресей, росколів і роздорів, що ранять і псують церковну єдність. Так само мається річ і в відношенні до любови батьківщини, яка, доведена навіть до крайної жертвенности, цілком годиться з любов'ю ворогів.

Чому виховникам так рідко удається це осягнути? Чому з наших християнських шкіл виходять погани? Чому зі священичих родин виходять часом нехристияни, а приклонники Перуна, чи якого там іншого божка, або просто люди "іміже Бог чрево"? (Фил. III. 19). Це страшне питання, це проблема, над якою треба Духовенству добре застановлятися. Це цілком така сама, чи та

сама проблема, як коли би з українських родин і шкіл виходили українці—вороги українства! Чи школа, чи система, чи родина, що виховала би зрадників, ворогів народу, могла б уважатись щиро українською школою, чи системою, родиною?!

Науку Євангелія подаваймо як святість душі!

Яка ж причина того страшного, грішного явища?

Усіх Вс. Отців цілої АЕпархії взиваю до глибокої застанови над тою язвою нашої Церкви і народу. Взиваю Вас, Всеч. Отці, відповісти на ті питання і відовідно до відповіді, що її дасте на ті питання, мусите евентуально перемінити цілу систему виховання, яку даєте чи своїм дітям, чи сільській молоді, чи молоді в школах, в яких Ви катихитами. Очевидно, лишень тоді, коли Ви, так як я, з приводу страшних симптомів суспільного життя, доведені будете до осудження власних педагогічних орудників. Не в намірі накинути Вам свої думки,—бо тисячу разів успішніша і корисніша буде думка, до якої дійдете досвідом власного життя і працею власної думки,—скажу те, що є овочем мого досвіду, те, що я хотів би вірним моєї Епархії передати як уже не розпорядженням останньої волі,—тестаментом, то бодай послідною перед смертю радою, послідним проханням серця:

По моїй думці причиною наших невдач і усіх язв нашого церковного і національного життя, є те, що християнство, науку Євангелія замало відносимо до себе і замало передаємо її як святість душі. Ми, може, в християнському житті і в християнській проповіді надто часто є опортуністами та утилітаристами. Ми за часто представляємо Євангеліє як правду, порядок, систему, що є доброю, потрібною в житті, без якої людина сходить на манівці і нераз пропадає, як життя, в якому людина знаходить повне вдоволення і щастя, як правдиву науку, що нам запевняє Боже благословення і успіх в працях життя. Все те правда. Євангелія є всім тим, але поза тим і понад те є ще чимсь безконечно вищим. Є Воно ще наукою святости, є дорогою, по якій можемо дійти до приподобання Всев. Богові, є службою для нашого Пана, котрого ми рабами, який у безконечному свому милосердю хотів з нас зробити своїх дітей. Євангеліє—то дорога до неба, то життя без плями, без закидів, без пороків, то життя чисте, невинне, святе, в якому смертельна людина зривається до того, щоби суперничати з небесними Ангелами. Євангеліє—то хресна дорога на гору Голгофту. Християнське життя—то життя, в котрому людина двигає хрест, терпить і йде слідом за І. Христом. Це життя, в якому смертельна людина розп'ята для світа з І. Христом (Гал. VI. 14). Це життя в небі, звідкіля і Спасителя вижида-

ємо, Господа І. Христа, що переобразив тіло нашого пониження, щоб було подібне до тіла Його світлости, силою, що нею може собі і все покорити. (Фил. III. 21). Життя по наукам Євангелія —то надприродне життя Божої благодаті, то життя Божої любови і жертви для Бога, або одним словом: то життя, в якому людина шукає і стремить до святости.

Усі ті ідеали мусить добрий виховник передавати своїм вихованкам. Якщо занедбає той обов'язок, буде на старість бачити, як ті вихованки будуть поступати, як вороги Христового хреста, —вороги, "котрим кінець погибель..., котрі думають (лише) про землю". (Фил. III. 19). А умираючи, буде говорити, плачучи, що помилився, бо вихованкам не передав цілого Євангелія, щирого, повного Євангелія; що завівся на тих, по яких много очікував, а не діждався.

По мойому треба дитині від перших літ, як тільки приходить уже до розуму, піддавати думку і молитву до Всевишнього про святість душі. По мойому,—а думаю, що і: "ми маємо ум Христовий" (І. Кор. III. 16).—молодь у всіх виховних інституціях треба учити, щоби до щоденних молитов додавати благання: Зроби нас святими!

З тою радою і порученням звертаюся з особливішим способом до всіх інституцій, ведених Церквою, себто монахами, інокинями, або священиками. Наша земля гине і пропадає від посухи! Треба благати Всев. Бога про обильні дощі благодаті, після яких зазеленіє і зацвіте земля. Треба Всев. благати про Святих, без яких марно пропадаємо. Тільки цілому поколінні великих Угодників Божих, правдивих Апостолів, може удатися довести наш нарід хотяй би тільки до єдности. Руки опадають і чорна і спокуса розпуки приступає до душі, коли бачиться, як то за марницю наші люди сваряться,—діляться тоді, коли найбільше треба єдности! Я під вражінням оповідання священика, що вернувся зі зах. Німеччини, де й працював в таборі для робітників. В ньому сільська молодь була така розсварена і розділена, що між "мельниківцями" і "бандерівцями" не уставали завзяті спори, насичені взаємною ненавистю. Ненавиділися гірше, ніж представники двох ворожих собі народів. А що сказати про ті численні убивства, яких не вдалося нікому з нас спинити? Щоби такі пороки в народі знищити, треба відай проповідників, душпастирів і виховників без порівнання вищих, ніж ми, що маємо в короткому часі уступити і керму Церкви передати в інші руки.

Про одне мусимо Бога благати, щоби простив наші провини, бо не без тяжких провин душпастирів нарід так мало розуміє Євангеліє, як науку любови і жертви.

Писав в день Апостола Филипа Диякона, 24. жовтня н.ст. 1942. р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРАВИЛА

до декрету "Про виховання молоді" читані і прийняті на торжественній сесії Собору, дня 10. грудня 1942. р.

1. Усі Душпастирі нехай пам'ятають, що з природи речі, кожний з них мусить бути виховником молоді.

2. Хоч катихити є й учителями релігії, важнішим їх завданням є виховувати молодь на святих християн і праведних громадян.

3. Виховування є найвищою і наймудрішою проблемою, яку можна людині завдати. Тому АЕп. Собор усильно поручає Духовенству педагогічні студії.

4. Чим більше перепон у сповненні обов'язку виховання молоді, тим більше повинні священики ним заниматися.

5. АЕп. Собор поручає Деканам предкладати часто Духовенству на деканальних соборчиках питання з педагогії.

6. В проповідях треба часто родичам пригадувати їх святий обов'язок добре виховувати діти і добрими науками і радами помагати їм у сповненні того обов'язку.

7. Передусім треба пам'ятати і пригадувати Богом об'явлені принципи виховання.

8. Нехай часто пригадують родичам слово Апостола: "Ви батьки не розсерджуйте своїх дітей, але виховуйте їх у карності і напоминанні Господньому" (Ефез. VI, 4). Або, як тойже Апостол пише до Кол.: "Не розсерджуйте ваших дітей, щоб не були малодушні" (III, 21). Є такі провини, яких батьки не повинні терпіти.

9. Передусім своїм родинним життям нехай сповняють приказ Апостола: "У всім подавай сам себе взором добрих діл" (Тит. II, 7).

10. Родичі мусять знати, що не мають ніякого права силувати дітей до подружжа, якого діти не бажають; можуть тільки впливати на їх свобідний вибір, однак не руководитися виключно матеріяльними зглядами. А діти нехай знають, що до важного подружжа конечна є їх власна свобідна воля, одначе добре роблять, коли не легковажать ради родичів.

11. Дуже рішучо треба картати батьків, що дають згіршення дітям.

12. Мудрий душпастир працею над дітьми здобуває серця родичів.

13. Щирою любов'ю до дітей повинен виховник осягнути й те,

щоби діти уміли оцінювати його строгість і кари тоді, коли вони потрібні.

14. Нехай душпастир не викликує і не терпить у молоді нахилу до доносництва, нехай однак виразно учить про обов'язки конечно повідомити його про такі провини, які приносять шкоду загалові.

15. Нехай стережеться і найменшої тіні змисловости супроти дітей і нехай тої змисловости у дітей не терпить.

16. Нехай в дітях виробляє передусім почуття обов'язку і волю совісно сповнити своє завдання.

17. Нехай учить дітей зносити без нарікання усі прикрощі і болі, що їх приносить життя.

18. Нехай учить їх опановувати і поборювати всяку пристрасть, а передусім лінивства, лакімства, гніву і проклонів.

19. Нехай часто перестерігає їх перед бридкими бесідами, виробляючи в них обрідження до всього, що брудне і нечесне.

20. Катихити в середніх школах нехай стараються впоювати в молодь ось такі обов'язки:

а) Ходити на Службу Божу впродовж цілого життя, себто і після укінчення наук,

б) Сповідатися і причащатися в часі постів,

в) Кликати вчас священика до хорого і

г) Високо цінити святість християнської родини.

21. Молодь треба виховувати в щирій любові до Вселенської Церкви і до Батьківщини.

22. Любов до Церкви повинна опиратися на ясних поняттях єдности Церкви і глибокій вірі в ту правду, що поза Вселенською Церквою нема спасіння.

23. Православних, нез'єдинених наших братів, повинна молодь щиро по-християнськи любити, бажаючи їм приєднання до Вселенської Церкви.

24. Треба виховувати молодь в переконанні про болючу і тяжку язву, яку завдає нашому народові роздор Церков.

25. Нехай молодь розуміє, що любов ворогів, яка міститься в заповіді любови ближнього, не противиться любові Батьківщини.

26. Можна ненавидіти кривди, що їх вороги завдають нашому народові, одначе людей усе треба любити.

27. Можна і треба свій нарід перед тими кривдами боронити, але осуджувати усяку месть і ненависть.

28. Богохульством є говорити, що Вселенська Церква як "міжнародна інституція" шкодить розвоєві поодиноких народів.

29. Недостойний Христа той, хто патріотичні обов'язки ставляє вище ніж обов'язки релігійні—по словам Євангелія: "Хто лю-

бить батька або матір більш Мене, не есть Мене достойний. (Мат. 10, 37).

30. Собор осуджує і поручає духовенству противитися напрямові, що вводить научні підручники, з яких усунено ім'я Бога і Церкви.

31. Кожний душпастир повинен перестерігати молодь перед страшними наслідками онанізму.

32. Собор осуджує і поручає поборювати систему коедукації дозріваючої молоді.

33. Признаючи вагу тіловихования, Собор одначе поручає християнським виховникам перестерігати молодь перед всякою пересадою в спортових грах.

34. Собор перестерігає молодь, щоби через спортові змагання не занедбувала християнського обов'язку в неділі і свята.

35. Собор кладе на совість і серце всіх священиків уживати все цілого свого впливу, щоби не допускати безбожників до ніякої учительської посади, ані ради, від якої зависить яканебудь школа, зглядно їх з тих посад усунути.

36. АЕпар. Собор усильно поручає Духовенству організацію захоронок, садків для дітей, а в містах інституції для немовлят, котрих матері йдуть до праці.

37. Собор кладе як важкий обов'язок совісти священиків повідомляти Ординаріят про всі прояви антихристиянських і антицерковних напрямів в шкільництві.

ПРАВИЛА
до декрету "Про п'яту заповідь".

1. АЕп. Собор поручає Духовенству з цілою усильністю братися до лікування жахливих ран завданих організмові нашої Церкви і народа через численні факти чоловіковбивства, якого допустилися наші вірні.

2. Якщо в якій громаді було таких случаїв кілька, треба урядити торжественну місію або реколєкції з відповідними Богослуженнями задосить учинення за ті злочини.

3. В проповідях мусять душпастирі і місіонарі працювати над тим, щоби злочинців довести до покаяння, а всіх вірних до оцінювання якслід грізної ваги того злочину.

4. Всі вірні мусять бути доведені до свідомости жахливої церковної кари екскомуніки і задержання і екскомуніки і гріха, що їх Церква накладає за чоловіковбивство.

5. Щоби осягнути обі ті цілі, треба вірним представити евен-

туальну, або можливу велику небезпеку для цілої громади, яка то небезпека міститься в самому факті мешкання в громаді чоловіковбивців.

6. Хоч клятва не вимагає уникання злочинця, вірні можуть і повинні уникати їх в цілі наведення їх до спам'ятання.

7. Тільки солідарна праця цілої громади може спасти від нещастя співжиття зі злочинцями.

8. Всі вірні мусять також зрозуміти, що злочин чоловіковбивства куди страшніший, коли сповнений родителями на власній дитині, хоч би й ненародженій.

Повищих 8 правил були прочитані і прийняті:

а) на засіданні Передсобор. Комісії, дня 30. XI. 1942,

б) на приготовній сесії Собору, дня 3. грудня 1942.

в) на торжественній сесії Собору, дня 10. грудня 1942.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ
в справі вдовичо-сиротинського фонду.

Загальні Збори Вдовичо-сиротинського Фонду, що відбулись дня 12. листопада ц.р., рішили підняти наново свою діяльність з днем 1. січня 1943 р. то тим паче, що положення вдів і сиріт по священиках, у цих важких воєнних часах вимагає рішучої і конечної помочі Духовенства. Тому Загальні Збори вирішили **одноголосно,** а були вони з нагоди торжественної сесії Архіепарх. Собору, що відбувалась тогож дня, надзвичайно численні, що від дня 1. січня 1943 р. обов'язаний кожний парох і завідатель вплачувати на річ Вдовичо-сиротинського Фонду місячно по 20.—зл., а кожний сотрудник по 10.—зл. До кінця 1942 р. обов'язує розпорядження ч. 3472/К. Арх. Від. 1942. 9—10.

Ці квоти треба пересилати нашими чеками місячно. Якщо хто не був би згідним з цею ухвалою Загальних Зборів, нехай надішле відповідну заяву на руки касієра фонду Впр. о. Н. Галянта найдальше до 20. грудня ц.р.

Ч. 4586/К.

В справі церковного світла.

Митрополичий Ординаріят поручає ОО. Душпастирям щадити світло, щоби не наражати церкви на брак свічок при богослуженнях. На цю обставину звертав Митрополичий Ординаріят увагу ОО. Душпастирям вже в році 1940. (гляди Додат. II. Арх. Від.) Щоби призвичаїтися до ощадности, поручає Митрополичий Ординаріят збирати всі відпадки й недопалені свічки та пе-

редавати за посвідкою до найближчого Повітового Кооперативного Союзу, який доставить ці неужитки до фабрики на перерібку свічок. За зложену скількість відпадків в одному кільограмові, зможе відповідний парохіяльний Уряд, за предложенням посвідки, купити в Митрополичій Консисторії 70 дк. свічок. Митрополичий Ординаріят заборонює звертатися з проханням про церковне світло до "Крайсамт-у" і іншої світської влади, бо їх прохання не будуть узгляднені, а непослушні будуть потягані до відповідальности.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
У Львові, дня 16. листопада 1942.

В справі збіркової акції для шкільної молоді

Митрополичий Ординаріят поручає Отцям-Душпастирям попирати проповідями збіркову акцію на допомогу середньошкільній та фаховій молоді та помагати нашим Комітетам при цій акції. Про вислід даної збірки треба тут донести. Акція допомогових збірок триває через цілий місяць листопад.

В справі кваліфікацій священиків

МО. ч. 4988.

Всеч. Уряди Деканальні предкладатимуть на будуче Митрополичому Ординаріятові кваліфікації тим священикам, що вносять подання на нові душпастирські посади.

Прохання петентів без таких кваліфікацій не будуть розглядані.

В справі особового стану ОО. Душпастирів і дяків.

Ч. 3223/К.

Стверджується, що не всі ОО. Душпастирі виконали поміщені в АЕВ. (ч. 7-8 за липень і серпень 1942) розпорядження в справі зголошення особового стану ОО. Душпастирів і дяків.

Поручається ще раз виповнити негайно цей обов'язок і на будуче зголошувати до канцелярії своєчасно кожну зміну в обсаді Духовенства і дяків (—при змінах дяків подавати причину зміни);—в противному разі буде здержана виплата підмоги, а пізніші реклямації не будуть узгляднені.

ПРОМОВА

ВПреосв. Митрополита Кир Андрея на закінчення АЕП. Собору 1942 р. *)

За ласкою Всев. Бога докінчили ми III. АЕп. Собор в літах війни. І за ту Його поміч з неба мусимо зложити Всевишньому найгорячійшу подяку. З вдячністю мусимо згадати і про поміч у зовнішніх менше важних справах. Коли з початком року ми запрошували Всеч. Духовенство на Собор, заповіли ми сім торжественних, а 21 приготовних сесій. Щоб серед цих трудних умовин, в яких жиємо, було можливе відбути тих 28 сесій у заповіджених близько рік наперед днях і годинах, на те треба було помочі Божої. Могло ж зайти стільки труднощів і стільки перепон! Тому майже дивним видається, що Бог поблагословив той Собор і в зовнішніх обставинах. Без порівнання більша вдячність належиться Господеві за те, що допоміг довершити діла, яке, як надіємося, не мине без якоїсь користи для душпастирської праці Духовенства і християнського життя дорогого нашого народу.

Коли Ви, Всеч. Отці, глянете взад поза себе, спостережете і в декретах, і в правилах тих трьох Соборів зв'язь, яка свідчить про це, що поступаємо вперед повільними, але логічно зі собою зв'язаними кроками, що ними бодай стараємося поглиблювати всяку науку Євангелія, що є підставою нашої праці і християнського життя.

В першому Соборі з р. 1940. старалися ми дати вияв тої основної правди християнства, що Всев. Богові належиться не тільки перше, але й виключне місце в нашому житті та нашій праці. Через цілий рік занималися ми виключно Його правами.—Виразно кажу "правами", а не "законами", себто тим, що належиться,— не тому, що цього жадає, але зприводу цього, чим є Сам в Собі, задля Його безконечної природи.

Ми займалися правами Всев. Бога в Тройці єдиного, так, як коли б нас на світі й не було. Лишень принагідно, з огляду на конечність хвилі, прийшлось нам згадати про дотацію Духовенства і про тих, що поза монастирями хотять жити по приписам євангельських рад. Поза тими двома справами усі соборові сесії були неначе коментарем чудесного нашого возгласу, яким зачинаємо Службу Божу: "Благословенно царство Отца і Сина і св. Духа". А що собор з р. 1940. (як зрештою і всі прочі) мав бути актом покаяння цілої АЕпархії, тому надали ми зовсім правильно тому виявові покаяння форму акту звершеної любови чи звершеного жалю.

*) ЛАВ. Р. LV, ч. 12, 1942.

На Соборі з 1941. р. перейшли ми до праці над Божим законом Ціла моральна богословія і ціла соціологія є коментарем до того закону й тому не трудно з тих богословських дисциплін вибрати предмети декретів і правил на кілька літ. Очевидно, не йде про повторювання тих наук, про якісь репетиторія їх. Принагідно пригадуємо важніші предмети моральної і соціології способом репетиторіїв, для вигоди Духовенства, але частіше змагаємо до представлення з відповідним реліефом деяких важніших чи найважніших проблем, над якими треба або бодай корисно Духовенству часто застановлятися. Поступаємо вперед повільним кроком.

На Соборі 1941. р. старалися ми представити три перші заповіді Божі, свідомі того, як дуже ще далекі ми до вичерпання предмету. На Соборі 1942. р. представили ми деякі проблеми, вийняті з предмету IV. заповіді, а щойно сьогодні доторкнулись ми V. заповіді, лишаючи ціле її оброблення на Собор, дасть Бог, 1943. р. В дрібних кількох винятках торкнувся Собор з 1941. р. квестії IV. заповіді, а Собор з 1942. р вернувся ще на хвилю до предмету з 1941. р.

Представляючи Всеч. Духовенству Божі заповіді, старались ми давати в ядерних правилах щодо кожного предмету цілість того, про що треба душпастирям пам'ятати в їх праці і проповіді. І так нпр. в 34 правилах про виховання старалися ми дати Духовенству наче малий кодекс християнського виховання. Справа, очевидно, нелегка і ми свідомі, що праця дуже далека ще від звершености. Сказати в 34 реченнях всьо, що треба сказати про виховання, то, очевидно, річ трудніша, ніж написати довгу розправу. І майже неможливо не наразитися тут на оправдані закиди, що одне пропущене, а друге надто довго представлене. Та мимо тих браків, до яких самі мусимо признатися, така спроба кодексу, надіємося, може бути корисною для душпастирської праці. Можемо і того надіятися, що коли після кількох літ вернемось на єпархіяльних соборах до IV. заповіді, то після цього кількалітнього досвіду буде можна наш кодекс виховання, (— як, може, занадто шумно називаємо марну нашу спробу—) доповнити і поправити і зробити з неї дійсно щось доброго.

Простіть Всеч. Отці, що позволяю собі на таку критику нашого спільного діла, як коли б воно було моєю особистою працею. Метою такої критики є справити хиби і по змозі стреміти до звершености.

В трактуванні IV. заповіді порушили ми справи найважніші. Ми говорили про права і обов'язки родини, про права і обов'язки держави, про обов'язки супроти Церкви. Ми не діткнулись ще обов'язків Церкви, себто ми не говорили про працю Церкви,

відкладаючи цілу ту частину на хвилю, коли, може, щойно після кількох літ заниматися будемо Таїнством священства. При правах і обов'язках держави зайнялися ми трудними проблемами свободи совісти, свободи культів і лібералізму, так цілком нехристиянського, як і того, що його можна під деякими умовами погодити з об'явленою наукою. Треба ще було, може, більше зайнятися працею Духовенства над християнською державністю. Оправданням нашим хай будуть технічні труднощі і незмога оголошувати ні декретів, ні правил.

У трактуванні усіх тих проблем, часто мали ми на думці те, що з тих наших пробних майже праць, могли б за Божою благодаттю вийти значні і корисні діла. Так напр. Отці вибрали сьогодні, на предложення приготовної сесії Собору, організаційну комісію для церковного співу. Як Всев. Бог поблагословить те зеренце, кинене в землю, то може з цього вирости велике, могутнє дерево. Комісія церковного співу, якщо буде мудро зорганізована, а, очевидно, сто разів важніша річ, якщо Бог поблагословить, могла би статись могутньою інституцією о рішаючому авторитеті у всіх справах церковного співу, не тільки в АЕпархії, але на цілому словянському Сході і не тільки на будуче покоління, але на багато таких поколінь Інституція ця могла би рівнятися і суперничати з найбільшими світовими консерваторіями, чи науковими інституціями, що присвячені цьому предметові.

Зачинаючи перед трьома роками перший АЕп. Собор, просили ми Всеч. Духовенство, аби кожної днини до мирної і сугубої єктенії на Службі Божій додавати прошення про св. Духа для праць Собору. Те прохання і сьогодні повторяю, в переконанні, що молитви всьо значать, бо від них зависить цілий успіх соборових праць. Всім Всеч. Отцям, що брали щиру і чинну участь в працях Собору і, мимо усіх труднощів, численно прибували так на приготовні, як і на торжественні сесії, як також передсоборовій комісії та всім її членам, як не менше Всеч. Отцям протонотареві і нотарям, як і секретарям Собору, мушу висказати найщирішу подяку за їх жертвенну працю. З жалем мушу ще згадати про це, що деякі Отці, мимо часто повторюваного мною запрошення, не явилися ані разу на ніякій сесії, ні одного з трьох Соборів воєнної доби. Число підписів при ісповіданні віри,—а є воно числом Отців, що бодай раз в тих трьох літах брали участь бодай в одній соборовій сесії, є далеко менше ніж число Всеч. Духовенства львів. АЕпархії. А коли зважимо, що між учасниками є і монахи, то число Отців, що не явилися ні на одній сесії, покажеться ще більшим. Крім того, що видано кількакратні запрошення на соборові сесії, Львівський Ординаріят доповнив ще в цьому напрямі церковне право, яке постановляє, що священик

обов'язаний явитися на АЕпарх. Соборі, зобов'язуючи окремим ординаріятським розпорядком кожного бути присутним бодай на одній сесії в році, допускаючи, очевидно, змогу й увільнитися від того обов'язку з якоїсь важної причини. Мимо того деякі Отці злегковажили собі так обов'язок церковного права, як і розпорядок Ординаріяту і не явилися ні на одному з трьох Соборів, а неприсутности своєї не оправдали. Супроти такого яскравого занедбання важного обов'язку сповняю прикрий обов'язок і висказую їм прилюдну, торжественну нагану.

Так, як після кожного з наших Соборів,—так й після цього виявимо свою вдячність супроти Г. Бога відспіванням благодарственної пісні "Тебе Бога хвалим".

Коли перед двома роками кінчили ми Собор цим торжественним спільним виявом вдячности супроти Предоброго Отця Небесного, то тоді, в часі большевицького режіму, ми вдячністю своєю обняли не тільки ласки, одержані в часі Собору і в зв'язку зі Собором, але теж й всі ласки, одержані в цілому році, чи в 15-ти тоді місяцях большевицьких порядків. А мали ми тоді не один ясний і великий доказ опіки Божого Провидіння над нами. Між іншим досвідчили ми, як і всі мешканці дому, такої нпр. чудесної опіки: Гранат облягаючих Львів німецьких батерій ударив в край балькону дому, зі сторони церкви, і розбившись, впав в коридор, що лучить зовнішні сіни з кімнатами західної частини дому. Гранат упав саме в місці, де зібрані були всі мешканці дому, щоби мене перенести до схоронища в пивниці. Від місця удару гранату були всі ми віддалені найбільше о 3—5 метрів, а однак нікому з нас нічого не сталося; тільки бр. Атаназій був легко ранений в ногу.

За часів большевицького режіму дізнавали ми ще більшої нераз опіки. Два випадки записую тут для вічної пам'ятки: Кілька днів перед відходом большевиків, вже після вибуху нім.-большевицької війни, чиновники НКВД. переводячи ревізію в Капітулі, випровадили всіх мешканців капітульних будинків і поставили їх на подвір'ю між церквою, а моїм домом під стінами і мали виконати виданий вже приказ усіх арештувати і завести до в'язниці на вул. Лонцкого. Тільки припадково, з невиясненої причини, приказу цього не виконано і всім позволено вернутись додому. В кілька днів пізніше знову розірвалася бомба понад святоюрськими будинками і розсіяла запальні стрільна, наче свічки, яких 30 цм. довгі, а грубі в промірі 5 цм. В одній хвилі повстав пожар в кількох місцях. Рівночасно зачали горіти каплиця на подвір'ю, перед церквою, від північної сторони, крило капітульного дому на полудне від церкви, копула церкви і в двох чи трьох місцях стрих у моїому домі. На городі впало теж таких

запальників з кількадесять і усі зачали горіти. Було це около 7. год. ввечір. Ми не мали ні пожарної сторожі, ні одної пожарної помпи, ні навіть потрібних посудин до ношення води. На моїм стриху були купи піску, котрим засипано і загашено вогонь; каплиця, ціла деревляна, згоріла до тла. На копулу церкви не можна було дістатися, а дах над капітульним домом горів з обох сторін церкви. З церкви і з помешкань зачали виносити, хто що міг, а деякі сміліші мешканці дому і кількох добрих сусідів бралися до гашення вогню, зглядно розбирання в'язань даху. Я сидів у брамі мого дому і бачив, як діти з цілого дому, а було їх десятеро, малими коновками носили воду з водотягу над сходами до пивниці. Та мимо так трудних обставин удалося таки вогонь загасити. На копулі церкви, під дахом, усі в'язання згоріли і грозило завалення склепіння. Мимо того однак, около 10. год. ввечір небезпека проминула. А це треба приписати тільки надзвичайній чудесній опіці Божого Провидіння. То були події, які діялись пізніше після закінчення Собору 1940 р. Але й тоді, при закінченні Собору, кожний з нас мав багато доказів Божої опіки і чимало причин вдячности для Всевишнього.

Вияв нашої вдячности розтягали ми однак не лише на одержані добродійства і благодаті; ми дякували і за всі хрести та терпіння, в переконанні, що найбільша благодать прибирає часом вид терпіння і хреста. І не тільки часом, але таки завжди терпіння є знаком Божої благодаті і даром з неба. Під терпінням скриваються пречудні Божі дари. Хто по-християнськи дивиться на життя, той знає, що Бог, милосерний наш Отець, навіть тоді, коли карає, робить це з любов'ю і з любови. Він же не хоче смерти грішника, але його навернення і життя. Тому і сьогодні, приступаючи до того спільного вияву вдячности цілого Духовенства Архіепархії та співаючи благодарственну пісню, вдячністю до Бога обнимаємо і дари і терпіння. Дякуємо за те, що миле і хосенне, і за те, що болить. А в останньому році не щадив нам Бог великих терпінь. Цей четвертий рік війни приносить нашому бідному народові такі страти і терпіння, що сміло можна сказати: В цілій нашій історії не було ще року таких жахливих страждань. Та мимо цього і за ті страждання най буде Господеві честь і слава. Всі ми віримо і надіємо,—а наша надія непохитна, як гора Сіон;—всі ми віримо, і сильно переконані, що навіть й тоді, коли Бог карає за провини, то не відкидає нас, а карає на те, щоб простити і поблагословити.

Сильно надіємося на Всевишнього, що Він дасть нам перебути той час досвіду і проби та діждатися хвилі благодаті. І так само, як ми, вірить і надіється цілий наш нарід. Така надія не може бути пуста.

А тепер прохаю о. Проповідника сказати слово до Отців Собору.

Писано 14. грудня 1942.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ДО ТИХ, ЩО ВИЇЖДЖАЮТЬ НА РОБОТИ ДО РАЙХУ

Дорогі Братя і Сестри!

Виїжджаєте в далекий, чужий і незнаний край, виїжджаєте часом дуже молоді і недосвідчені, виїжджаєте, не знаючи на як довго. Як ваш душпастир, бажаю вас попращати і по змозі бодай серцем і молитвою бути при вас на чужині. Я рад би до кожного з вас зокрема промовляти і кожному благословити на цю дорогу. А що це неможливе, пишу цей лист. Він дійде до вас мабуть вже тоді, коли будете вже далеко від своїх, коли за ними будете, може, вже й тужити.

Побут на чужині принесе вам в дечому якусь користь і вигоду. Навчитеся чужої мови, пізнаєте світ і людей, наберете життєвого досвіду, набудете багато відомостей, які в житті можуть вам придатися. Але й будете наражені на неодну, часом велику небезпеку. Моїм обов'язком, Дорогі, перестерегти Вас перед труднощами і небезпеками життя. Моїм обов'язком дати вам добрі ради, так дуже потрібні кожній людині в трудних положеннях. А ті ради, які вам даю, не мої, а св. Євангелія, що його проповідаю. Якщо я в тому листі давав би вам ради від себе, міг би я помилитися, а така помилка могла б вам часом і пошкодити. Але коли передаю вам науки і ради св. Євангелія, тоді сповняю уряд душпастиря. І я певний того, що Христос-Спаситель дасть мені Свою благодать, що мої ради і науки будуть певно добрі. І без страху помилки будете могти завсіди так поступати, як в тому письмі перечитаєте. Поступаючи так, будете йти дорогами, що їх усім нам вказує Христос, наш Спаситель.

Передусім, Дорогі, тримайтеся св. католицької віри і стережіться, як вогню, всякої спокуси відступити від тої віри. Багато з вас житиме серед людей іншого віроісповідання. Стрінете нераз і людей, що цілком не вірять в Ісуса Христа. Будуть до вас приходити люди, які вас просто намовлятимуть до відступства від віри батьків. Нехай Всевишній Бог стереже вас перед тим злочином. Бо **злочином,** не тільки гріхом, є відступити від віри батьків, тяжким грігом проти віри. Не забувайте ніколи,

що ваша віра—це віра Вселенської Церкви,—це віра католицька. Вона відзначається тим, що визнає Римського Архієрея зверхником Церкви і намісником І. Христа. Це віра ваших батьків. В тій вірі ви охрещені, в тій вірі й виховані. Це віра ваших батьків і в тому значінні, що це віра ваших і наших дідів і прадідів від самого св. Володимира, що прийняв християнство 950 літ тому назад і довів до хрещення усіх наших предків близько 30 поколінь тому назад.

Св. Володимир прийняв християнство в часах, коли ще не було розділу церков, себто в часах, коли царгородська церква в злуці з римською визнавала вселенську віру. Тому християнство, яке прийняв св. Володимир Великий, є таке саме, а радше те саме, що його ми усі визнаємо. Люди не називалися тоді "гр. католиками", бо це назва майже нова; називалися "православними", але в тому значенні, в якому ми тепер ще у Божественній Літургії усіх наших вірних називаємо "православними". А те значення таке: обряд східний, чи візантійський, а віра вселенська. Або радше треба сказати, віра вселенська і обряд візантійський, бо, очевидно, віра важніша, ніж обряд.

Приходитимуть люди до вас та намовляти вас до покинення тієї віри, в якій ви охрещені; намовлятимуть вас, щоб ви перейшли на православ'я, теперішне православ'я, себто те православ'я, що відреклося вселенської віри. До того православ'я належить церква московська і церква українська, яка до того відступства від вселенської віри була присилувана переслідуваннями ще за цариці Катерини II. і царів Миколая I. і Александра II. Ми, за ласкою Всевишнього, задержали вселенську віру, і зв'язь зі всіми християнами світу, що визнають ту вселенську віру.

Багато з вас буде на роботах в краях давної Австрії, в Баварії, Надренії, Вестфалії або Альзації і Льотарингії. Пізнаєте там німецький нарід, що держиться католицької, себто вселенської віри. (Слово "католицький" грецьке слово, що значить—"вселенський"). Треба конечно, щоб ви уміли тим німцям добре пояснити, що і ви, так як вони, теж католики. Між вами, а ними є тільки одна різниця: вони держаться латинського обряду, а ми українського,—обряду, що його називають і грецьким обрядом і візантійським і східним обрядом. Щодо цього обряду, ми такі самі як і православні, що не мають вселенської віри; у нас і у них обряд той самий. Але віра наша повніша, бо вселенська. Вони держаться науки перших сімох Вселенських Соборів. Ми також держимося тої науки, але ми додаємо до сімох перших Соборів науку дальших Вселенських Соборів, що їх такими визнає Вселенська Церква. Їхня віра неповна, тому наша Церква Богом неначе покликана до того, щоб їм передати те доповнен-

ня, потрібне первісній вірі сімох перших Соборів.

Віра перших сімох Соборів добра, але коли хто у них до тої віри перших Соборів додасть якусь єресь, нема поміж ними тієї влади, що могла б перед єресю перестерегти і боронити правди. Такою владою були перед віками на Сході Вселенські Собори, але тепер східна православна, нез'єдинена церква не може скликати Вселенського Собору і тому не може осудити як єресь те, що є єресю. Наслідок цього такий, що проповідники православної, нез'єдиненої церкви домішують часом до правд віри людські єресі, а вірні наражені на небезпеку приймати за правду Богом об'явлену людські помилкові видумки. Про цю вселенську віру, передаю вам важке слово св. Атаназія Великого, одного з найбільших Отців східної Церкви. Перед символом віри так він говорить. "Хто хоче спастися, передусім мусить держатися католицької віри, а коли хто не заховає її цілої і непорочної, без ніякого сумніву згине на віки". (Ті слова я навів вам з православного Псалтиря виданого в Почаєві).

II.

Св. віра, Дорогі, то дуже цінна благодать з неба. Віра, це надприродна сила, що наші душі лучить з небом, це надприродне світло, що нам дає пізнати правди об'явлені самим Богом, це надприродна сила, і чеснота, яка нам дає визнавати правдою всьо то, що Бог об'явив а св. Вселенська Церква подає до вірення. Тому віра так дуже конечна до вічного спасіння.

Але щоби св. католицьку віру заховати цілою і непорочною, треба часом боротися зі спокусами, так, щоб їх поконати, а це є ласка, про яку треба просити. Тому, Дорогі, на другому місці дуже усильно поручаю і раджу вам не занедбувати щоденних християнських молитов. Християнинові, Дорогі, потрібна молитва в житті. Через молитву випрошуємо собі ласку до добрих діл християнського життя, до побіди над спокусами, до заховування душі чистої від смертного гріха. Молитвою можемо випрошувати собі з неба і много інших дарунків духових, а часто і дочасних дібр. Бо Христос сказав: "Просіть і дасться вам, шукайте, а знайдете, стукайте, а отвориться вам". Тому є річчю ясною, такою, ясною, як білий день, що мудра і чесна людина повинна щодня звертати молитвою серце до Бога. Коли лиш можете, відмовляйте кожного дня рано і ввечір усі християнські молитви, якщо можете співайте їх усі разом. Не знати, в яких умовинах будете там, на Заході, працювати; в неодному місці буде вас, може, більше разом жити. Тоді не стидайтеся християнські молитви разом співати. Такий звичай може тільки збудувати чужинців, серед яких будете жити. Слухаючи співаних молитов, вони навчаться вас цінити і по-християнськи любити і

нераз зможуть вам помогти.

Коли ви в такому положенні, що нема як, і нема коли помолитися, тоді старайтеся, але вже **конечно,** відмовити бодай три рази Отченаш на день. Очевидно, до молитви треба звичайно і клякнути, і руки на груди зложити, і поважно, побожно, та поволі три рази знак хреста на собі зробити. Але коли хто в дорозі, або серед таких відносин, що це все неможливе, той може все і всюди молитися, себто серце і душу підносити до Бога і розмовляти з Богом, Пр. Д. Марією і св. Угодниками Божими. Можна молитися і в ліжку, і в дорозі, і при роботі, і при їді. Бо чоловік молиться тоді, коли про Бога думає, бажає Його помочі, хоче Йому служити або постановляє йти дорогою Божого закону до вічного спасіння. Очевидна річ, що така принагідна молитва, тільки вчасті заступає щоденні христ. молитви, що їх кожна розумна і благородна людина привикла відмовляти рано і ввечір. Не заступить і церковної молитви, до якої християнин обов'язаний в неділю і свята.

В вашому положенні дуже часто, дуже багато з вас не буде мати ні нагоди, ні змоги бути в неділю на Службі Божій. Коли це неможливе, або навіть тоді, коли це є дуже трудне і тяжке, ніхто не грішить, коли того, хоч й як важного обов'язку не сповняє. Хто однак не може бути на Службі Божій, повинен святити день святий так, як може, нпр. повинен в ту днину більше і ліпше помолитися, пригадувати собі, що це неділя чи свято, а як це можливе, то з іншими товаришами й якусь побожну пісню заспівати, спільно наголос помолитися, а передусім більше, як звичайно, стерегтися всякого зла і заховувати Божий закон.

Багато між вами не матиме змоги святкувати свят; будуть змушені навіть у великі свята працювати. Тоді не будете мати гріха за несвяткування святого дня. Тоді старайтеся й при роботі серце до неба піднести та пригадуючи собі свою церкву в селі, своїх батьків, помоліться коротко за них, хоч би і серед роботи.

Такі роботи в святі дні будуть для багатьох з вас прикрим і тяжким хрестом. Але пам'ятайте, що нема ліпшого способу приподобатися Богові, як через терпеливе зношення прикростей і терпінь життя. Важке, велике і святе те слово Отченашу: "Нехай буде воля Твоя". Хто це слово скаже з любови до Бога, той безпечно після смерти піде до нашого доброго Небесного Отця. Серед терпінь не забувайте часто повторяти те святе слово; воно дає потіху й силу, а передусім Божу благодать. Коли хто з вас буде в місцевості, де є католицький костел та матимете змогу в неділю, чи свято бути на Службі Божій, хоч не свого а латинського обряду, той нехай не вагається піти на Службу Божу. Через це не тратить він свого обряду і на лат. обряд не переходить,

хоч би й в цьому обряді і сповідався і запричащався. Християнин обов'язаний держатися свого обряду і не має права самовільно переходити на обряд латинський, але може в латинському костелі помолитися, вислухати Служби Божої, сповідатися і причащатися. Так само в тяжкій недузі треба св. Маслосвяття і таїнства умираючих, Сповідь і Причастя приймити від священика римо-католицького, коли немає свого.

Коли будете пам'ятати про молитву, Бог дасть вам благодать заховувати Божий закон і стерегтися тяжкого гріха. Зможете і з'умієте тоді за Божою благодаттю поконати спокуси до злого, до гріха і праведно жити, як повинна жити Божа дитина, християнин, чесна, благородна і добра людина. Будете мати різні спокуси: і до пиянства, і до крадежі, і до розпусти, і до сварні чи роздору. Але не згрішите тяжко проти Г. Бога. А те у вашому положенні важніше ще, ніж колинебудь інде. Бо вам цього дуже треба, щоб люди шанували вас і цінили вашу роботу, чи службу. Пам'ятайте, що ви повинні сповнити обов'язки, чи умови про роботу, чи справедливого наказу старшини. Про це старайтеся; нехай люди знають, що ви люди чесні, побожні, що додержуєте дане слово і умієте сповняти свої обов'язки. Коли вас люди цінитимуть, буде вам лекше жити і лекше зможете надіятися, що вернетесь домів тоді, коли Бог дасть.

Коли би лучилося, що вам не дадуть або достаточної страви, або платні за роботу, треба упоминатися о свої права. Але робіть це чемно, може разом з іншими. А коли б ваші старання були безуспішні, то пишіть так:

1) Коли хто з вас працює в промислових заведеннях, нехай пише до начальника всіх т. зв. Gauverbindungsmänner укр. обласних зв'язкових (Berlin, Grünestr. 8—11, Deutsche Arbeitsfront und Zentralbüro).

2) А коли хто працює як рільний робітник, нехай пише до опікуна в Gau. Таких є 10 на Німеччину.

Але, як скаржитеся на недодержання умови супроти вас, добре уважайте, щоб ви писали цілу правду, щоб не пересаджували і не додавали неправди. А як і з вашої сторони була якась вина, то отверто признайтеся до неї. Скарга ваша неповна або неправдива, не поможе вам, а пошкодить іншим. Бо коли покажеться, що ті, які про вас будуть писати і упоминатися, написали неправду тому, що вам повірили, тоді всі їх письма будуть мати менше значення і менший успіх.

Як довго будете в Райху, будете підлягати духовній владі Ап. Адміністратора для українців в Райху Й. Е. Отця Петра Вергуна. Їх адреса: Dr. Peter Werhun, Ap. Visitator der Ukr. Berlin NW 87 Schleswiger Ufer 6/11. До них можете також сміло удаватися у

всіх ваших потребах. Вони видали гарний молитвословець для українців в Райху, а наміряють видати й інші книжочки. Оскільки буде це можливе, постарайтеся про ті молитвослови і книжочки, а як будете мати, то їх, як дасться, читайте наголос для товаришів.

Накінець, Дорогі Мої, ще одна заввага: буває, що наші хлопці є незгідливі та зі собою сваряться, зприводу того, що належать до різних партій. Перед такими роздорами **дуже усильно** вас, Дорогі Мої, дуже усильно мушу вас перестерегти. Ми не маємо про що сваритися і ділитися. Це ж наше від віків нещастя, що задлячогонебудь ділимося і для марниці рідні брати сваряться і ненавидяться. Дуже вас прошу, коли були б де поміж вами такі роздори і сварні, подайте собі руки і перестаньте навіть говорити про дотеперішній предмет сварні. Усіх нас еднає Христос-Спаситель, що за всіх пролив Свою Кров і всіх нас хоче спасти. Старайтеся Його любити, вірно Йому служити, пізнати Його святу науку, держатися Його святого Закону.

Хоч пишу це письмо до Вас перед Христовим Різдвом, знаю, що це письмо не може бути випечатане і не дійде до ваших рук так скоро. Може дістанете його щойно на Великдень. Нехай же воно принесе вам і найщиріші святочні побажання. Хай Вам Бог, Дорогі, благословить! Хай вам дасть жити серед таких обставин і так поступати, щоб ви ліпшими і мудрішими вернулись домів та застали батьків здоровими і щасливими! Сьогодні вони всі за вами тужать, за вас моляться і очікують щасливого вашого повороту. Хай Бог вам дасть здорово вертатись, з чистими від гріха руками і чистими душами силою Христової благодаті. Амінь.

Писано у Львові, в день Неп. Зач. Преч. Д. М. 22. грудня 1942.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ЩЕ ПРО МІСТИЧНІ ЧИ СПІРИТИСТИЧНІ ПРОЯВИ

Різні дивні прояви в житті дуже побожних нераз людей, а часом і невинних та побожних дітей, є для духовенства нагодою до поважніших богословських студій над християнською містикою.

Ця важна богословська дисципліна, яка повинна бути і предметом викладів у богословських академіях, замало у нас досі знана. А кожний священик, який у своїй душпастирській праці, особливо ж між своїми пенітентами, як сповідник, зустрінеться з подібними проявами, мусить містичну богословію перестудіювати, щоб устерегтися нераз перед великими похибками.

Як довго не маємо бодай перекладів славніших і для містика потрібніших творів всесвітньої літератури, мушу зі свого душпастирського обов'язку Всечесному Духовенству дати ті принципи містики, які їм найконечніші до проводу душ, серед яких спостерігається такі надзвичайні прояви. Обговорення деяких тих принципів може послужити Всеч. Духовенству як вступ до обширніших праць над містичною богословією. Знання містичної богословії є в наших часах і при наших обставинах конечно потрібне для кожного священика. Бо кожний священик може в душпастирській своїй праці мати нагоду ті принципи міст. богословії примінити до поодиноких випадків. Зокрема конечним є знання містичної богословії для сповідників законниць. Даючи судовласття для слухання сповіді інокинь, привик я жадати від сповідника познайомлення бодай з головними творами містичної богословії. Сьогодні мушу всіх Всеч. Отців заохотити до того самого.

Коли містичні прояви є даром з неба, то вони можуть бути великою благодаттю для цілої Церкви. Якщо такі прояви вели би одначе до якогось обману, могли би бути знову великим нещастям для цілої Церкви. То змушує душпастирів до великої осторожности з душами, що їх назвати можна коротко "екстатичними", себто склонними до екстаз. Душпастир повинен живити супроти тих душ, як зрештою супроти всіх душ, відкуплених Христовою Кров'ю, велику любов і дуже дбайливо досліджувати якінебудь дивні прояви в їхньому психологічному житті. Але ця саме любов вимагає від душпастирів дуже далекойдучої осторожности в приниманні тих явищ за надприродні Божі явища, коли про них їм чи то пенітенти, чи хтонебудь інший оповідає, або коли все те самі в цих душах спостерігають. Така осторожність конечна з огляду на ту правду віри, яку Ап. Павло так висказує: "Сам сатана прикидається ангелом світла". (II. Кор. XI. 14).

Усі вчителі містичної богословії є тої думки, що вже сама душа, обдарована найвищими і найкращими ласками екстатичного життя, повинна завжди боятися статись жертвою обману або впасти в яку помилку. А помилкою треба би назвати випадок, цілком природний при найвищих екстазах навіть великих Святих, що твори своєї власної уяви уважає душа за Божі об'явлення і надприродні екстази. Природна уява, думки що дрімають у підсвідомості душі, являються її Божим натхненням, якимсь світлом з неба. Щоби уникнути цієї помилки, мусить обдарована душа про себе саму боятися і з великою простотою віддаватися під провід доброго сповідника. Мусить побоюватися вона не тільки таких ошибок, але й значне небезпечніших, а то тоді,

коли могла би приписувати Божому об'явленні те, що було би просто підшептом діявола. Не треба здається, пригадувати, що коли діявол приступав до самого Спасителя І. Христа зі своїми представленнями та спокусами, то нема душі такої святої, яка могла би бути забезпечена перед усяким діявольським обманом.

У всіх містичних проявах наших "стиґматиків і стиґматичок" осторожність тим конечніша, що у всіх тих випадках є поважні причини побоюватися та сумніватися. Не говоримо тут про свідомих псевдопророків, про людей, що хотять обманювати і дурити; говоримо про побожних осіб, а навіть й невинних дітей, у котрих цілком евідентною річчю є, що з їхньої сторони немає ніякого обману та ніякої злої волі.

Містичні прояви, які в них спостерігаємо, називають екстазами, хоч вони більше подібні до спіритистичних трансів, ніж до екстаз.

Треба розрізнити способи, якими душа наче виходить з тіла або перестає через змисли уділятися зовнішньому світові. Отже є екстази, які треба би назвати фармацевтичними, себто стан несвідомости і невражливости змислів, викликані споживанням фармацевтичних препаратів як: опіюму, гашишу, тощо. Інші екстази—то істеричні, викликані ненормальним побудженням нервових осередків. Є дальше екстази, викликані через ряд уреґульованих практик, як це буває у східних монахів, що шукають несотвореного світла Тавору: про них дещо обширніше скажемо пізніше. Можна ще згадати про екстази діялектичні, викликані інтелектуальним підношенням ума від множества до чимраз то чистішої єдности, як у Пльотина і неоплятонців. Накінець маємо ще містичну або християнську екстазу, що відмінна від інших своїм етичним підкладом і відмінним характером просвіченого розуму та побудженої волі.

Треба ще сказати, що у всіх релігіях Сходу знані є різного роду екстази. В Індіях йоґи стараються наблизитися і доходити до нірвани за поміччю самоти, браку руху, чистого воздуху та непорушного погляду, зверненого на один пункт. Подібними дорогами шукають і будисти найвищої форми контемпляції, якою є екстаза. І іслям видав учителів, які вказують на різні методи і практики, що приготовляють душу до екстази: пости, неспання, мовчання, цілковита самота, сидження на землі, повторювання слова Аллаг, так довго, аж вкінці устає рух язика, а сам язик з уст виходить. В душі зістається тоді тільки образ слова, який також зчасом зникає, лишаючи тільки в душі поняття. (Так говорить один з великих учителів ісламізму, перс Альґазель, що помер 1118. р.; писання його видані в Ігая III. 57). До суті всіх тих релігійних екстаз належить участь душі і всюди метою такої ек-

стази є якесь пізнання надприродного, чи Божого світу.

Містична богословія називає екстазою піднесення душі Божим Духом до якихсь надприродних вражінь, при відірванні від усякого діяння змислів. В такій екстазі людська душа є наче б відділена від змислів; вона перестає входити в зв'язь зі зовнішнім світом за поміччю змислів. Очі не бачуть, вуха не чують, змисл дотику є невражливий, ціле тіло є нераз штивне і наче мертве,— а душа тоді піднесена якоюсь Божою силою до надприродних небесних дібр. Божа екстаза не полягає на самому завмиранні змислів; те завмирання, та невражливість є тільки зовнішнім проявом, при якому життя душі стається інтензивнішим, глибшим і вищим. Потуги душі, інтелект і воля розвиваються і ділають нераз пречудовим способом.

Те, що називають екстазами у наших стиґматиків, має цілком інший характер. Тут, як здається, душа цілком відступає від тіла і зовсім не бере участи в екстазі. Її місце заступає якась нова, здається, чужа для неї сила,—сила яка входить в її тіло і того тіла уживає для своїх якихсь ділань. Така екстаза подібна радше до спіритистичних трансів, в яких медіюми відступають своє тіло або частину свого тіла якомусь чужому "духові", що розвиває своє діяння. В спіритизмі питанням першої ваги є завжди, яка та сила, чим є той "дух", чи ті "духи" які промовляють через медіюм, чи в медіюмі, чи за його поміччю. У наших феноменах та сама трудність.

І неможливо ствердити чим, чи ким є та сила, яка опановує тіло екстатика і через нього промовляє. Та сила називає себе саму ангелом, навіть ангелом Гавриїлом, але з розмови з тим ангелом не можна дійти до переконання, що він називає себе тим самим Гавриїлом-Архангелом, про якого оповідає Євангеліє, описуючи Благовіщення. Виходить положення досить дивне. Коли Пресв. Діва Марія тільки раз у житті розмовляла з Гавриїлом і та розмова рішила про Вочеловічення Божого Слова, то через наших екстатиків кожний хто хоче може з Гавриїлом і кілька разів на тиждень говорити! Вже сам той факт наказує велику осторожність.

В наших екстазах місце ангела занимає відтак якась душа помершої людини, себто людська душа. Та душа про себе саму говорить, що є Христом, Богородицею або якимсь Святим. Неможливо вірити на слово і правильно можна, а таки й треба жадати доказів на потвердження цього. Щоправда, голоси ті, приписуванні Христу, Богородиці чи Святим говорять речі, як здається, незлі, на кожний спосіб до ніякого зла не намовляють,— а противно, захвалюють чесноту, покору, молитву та повторя-

ють те, що й побожна душа в такому положенні могла би знайти в своїй підсвідомості.

II.

Передусім треба рішучо задержати при понятті "екстаза" його християнське значення і перестати називати "екстазами" ті транси, які спостерігаємо в многих душах. Значення, що його богословія дає слову "екстаза" опирається на св. Письмі. А саме маємо дуже докладний опис екстаз, що їх мав св. Ап. Павло. В II. посл. до Кор. в XII. гл. оповідаєсь про видіння і об'явлення, в яких він був учасником. Такі прояви називає богословія "екстазами". Сущним в них те, що учасницею їх є людська душа. Надприродний світ, Божа правда відслонюється перед душею з такою силою, що душа ціла захоплена тим, що бачить; вона наче опускає тіло, або перестає комунікуватися з зовнішнім світом при помочі змислів. Тоді тіло в різних ступенях виглядає наче мертве, невражливе на всякі враження змислів. Такою була екстаза св. Павла, у якій "чув невисказані слова, котрих не вільно чоловікові говорити" (ст. 4). Апостол був несвідомий, чи душа була поза тілом, чи в тілі ("чи в тілі, не знаю чи без тіла, не знаю"). В часі тої екстази Апостол душею був так просвічений світлом з неба, дістав такі науки, що вони неначе й на ціле його життя лишили йому безконечно обильний і глибокий предмет поучування людей. В тій екстазі був просвічений його розум; воля і серце вийшли скріплені, освячені, піднесені, заохочені до праці та жертви зі себе. Без найменшого сумніву відносилася та екстаза до його душі. Душа не тільки, що не тратила в ній природного ділання за поміччю розуму і волі, але те ділання було ще сильніше, інтензивніше, вище, а різнилося тільки тим від буденного ділання її, що не через змисли і не через розумування, а безпосередньо умом пізнавала правду, а волею ту правду обнимала.

Такий самий характер мали і інші екстази св. Павла, про які оповідають Апостольські Діяння. У всіх них екстаза була чимсь в душі, якимсь пізнанням, видженням, діланням душі. Той сам характер має екстаза у всіх уступах, в яких св. Письмо говорить про екстази. Нпр. в 115. пс. Богом натхнений автор так висказується: "Я сказав в моїй екстазі, кожний чоловік ложний" ст. 2. (В тр. тексті "Ен те екстазей", в церковному тексті: "во ізступленнії моєм"). Тут пророк в своїй екстазі говорить, пізнає, душею ділає. Світ надприродний, Божа правда так яскраво являється в його душі, що в порівнанні з ними, всьо, що людське видається йому брехнею.

Не будемо множити прикладів; є це зрештою у містичній богословії неоспорювана ніким правда. Супроти того стан тіла, в

якому, як здається, нема душі, або в якому, як твердиться, є якась нова, чужа душа, що до того тіла не належить,—такий стан тіла ніяким способом не можна уважати за екстазу. Це стан, в якому душа не тільки, що не ділає, але просто відсунена від ділання і звичайно навіть цілком несвідома того, що через її тіло говорить або ділає. Досліджування такого стану не має нічого спільного з містичною богословією; це радше якийсь медіюмістичний транс, що належить до гіпнотизму, чи спіритизму, якими богословія не займається. Зрештою сам той факт, що Ап. Павло мав **одну** екстазу, про яку після 14 літ з Божого натхнення, згадував на те, щоби Коринтіянам доказати своє апостольське післанництто і піднести чи піддержати його авторитет, а поміж нашими людьми багато є таких, що мають "екстази" по кілька разів на тиждень, а часом і на день, і з тих екстаз самі для себе нічого не знають і не пам'ятають,—вже сам той факт, кажемо, мусить звернути нашу увагу на те, що ті транси не є екстазами і в них нема ніякого "видження і об'явлення Господнього", ніякої комунікації з небом.

III.

Щоби значення християнської екстази ліпше ще підчеркнути, придивімся її характерові, так, як він описаний в оповіданні екстатичних людей, себто людей, що мають дійсні містичні екстази.

Хоч усі екстатичні душі відчували незвичайну трудність, а то й неможливість висказати те, що в екстазі бачили та відчували, хоч предмет екстаз бодай часом, так як у св. Павла, є словами, що їх чоловік не може людською мовою повторити, то всетаки містики старалися дати щось знати про це своє внутрішнє життя, про те, чого в екстазах досвідчали.

Досліджуючи психологічні події екстатичних душ, богослови є думки, що душа входить в екстазу, себто виходить наче зі себе під враженням або незвичайного зворушення любови або з приводу величі подиву для того, що бачить або з приводу безміру радости. Потуги душі взаємно помагають собі. Ум захоплений видом того, що пориває волю. А воля знаходить таке уподобання в захопленні ума, що обі ті потуги так перенимаються предметом, що його ум бачить, а воля досвідчає, що неначе забуваються і тратять власть над змислами. Те, що душі представляється, є таке нове, таке нечуване, що першим враженням є здивування, злучене з неможністю представити чи описати те, що бачить. Наче безконечна глибінь отвирається перед умом і душа неначе "омліває за подвірями Господа" (пс. 84, 2). Душу обгортає така туга, таке бажання, щоби пізнати щось з тої глибини правди, краси і добра, що "серце людини до Бога живого

кричить" (тамже ст. 3). Блаженством видається душі мешкати в Господньому домі і Бога на віки хвалити (тамже ст. 5). Душа пізнає досвідом те, що з віри знає, себто що в ній жиє Христос, Божа благодать, що вона є учасницею Божої природи і так бажає увійти глибше в ту правду і в те життя, що тратить просто притомність, забувається й не знає де є, і що ділає. Те, що в душі тоді діється, називає містична богословія дотиком Божества в найглибшій глибині душі. Те, що душа відчуває, те, що смакує—то сам Бог. Божество не являється душі з повною ясністю видження блаженних в небі, але уділяється, дається пізнати. Душа в екстазі чується при Бозі, в Бозі самім, вона дотикає Бога, а Бог дотикає її сущности і потуг. Очевидна річ, що змисли не можуть мати ніякої участи в тих невисказаних дотиках. Та і не тільки змисли тіла, але й всьо то, що можна назвати змислами душі, себто змисли уяви і внутрішні чи духові змисли духового єства, яким є душа. Все те не може до Бога зблизитися, все те не є дорогою до Нього. Нема ніякої форми, ніякого виду, ніякого смаку, ніякого дотику і ніякого слова, що може висказати чи описати те зіткнення душі з Богом. "Скоштуйте і побачите який добрий Господь" (пс. 33). Смакуйте, але не смаком, ніяким смаком, та побачите, але не оком і ніяким зором.

В екстазі душа відчуває і смакує Бога, очевидно, не уявою і не якимсь змислом,—хоч би й як субтельним змислом. Тому не диво, що душа не може знайти ніякого слова, щоб висказати те, що досвідчає. Треба би її висказати Бога, а нема ні опису, ні образу, ні виду, ні смаку, ні слова ні форми, ні подоби, яка могла би щось з Бога висказати. Всьо то душа від себе відкидає. Вона бачить, що зі всього того—ніщо її не відповідає, ніщо її не помагає; перед нею безодня без міри і краю. Перед нею океан, перед нею небо! І щоб посісти те, чого бажає, треба би її ликнути океани і втягнути в себе безмірну велич неба. Тому, природна річ, не має вона слів, не має чуття, не має жадного з тих орудників, якими зносилася б зі зовнішнім світом. Ум затратив свій людський спосіб розумування, думання чи говорення й не може ужити ніякої уяви та ніякого змислу; нічого не знає, нічого не пам'ятає. Те одно є певною безконечною правдою: що вона зіткнена з Богом,—дух з духом, ум з умом, серце зі серцем. Як тільки душа станула в присутності Бога, як тільки відчула ту присутність тим якимсь відчуттям, якого людина не привикла уживати в буденному житті, як тільки відчула присутність Бога самим почуванням свого духового єства,—тоді душа людини входить в посідання глибокого супокою і напоюється довготривалими ликами живої води Божої мудрости і любови. Не

треба тієї небесної води впроваджувати водопроводами думок, образів, чи якихнебудь сотворених форм або уяв. Вода Божої мудрости і любови проливається на душу потоками такого обильного дощу з неба, що душа купається в тих потоках Божої мудрости, неначе в океані живої, цілющої, творчої, безконечно милої і свіжої води. Господь не уділяється душі, як досі, за поміччю розумувань, в яких людина складає і розділяє поняття та слова. Божа правда уділяється душі прямою дорогою зіткнення чистого духа з духом, на тій дорозі нема вже роздумування. Складні функції мислення і роздумування заступив один простий акт видіння. До того акту не мають ніякого приступу ні зовнішні, ні внутрішні духові змисли. Те видження не є видженням блаженних в небі; є воно тим видженням, яке обіцяне чистим душам. То видження являється уживанням, радістю, любов'ю, посіданням ще не в меті, але в надії, що переповнена любов'ю. То видження є уживанням Бога, участю в Його безконечній радості і щасті, учасництвом в Його природі. І тому воно невисказане і не може бути висказане. Висказує його один Бог, коли перед всіми віками родить передвічного Сина, Пресвяту Божу Мудрість.

Описуючи стан душі в екстазі, опираються богослови на оповіданнях екстатичних людей. Не можуть, очевидно, принимати всього, що їм оповідають, за безсумнівні факти: вони досліджують віродостойність тих, що оповідають, і, порівнюючи факти одні з другими, доходять до того, як, правдоподібно, екстатична душа в екстазі заховується і чого досвідчає. А що і великі богослови та Отці Церкви були самі піднесені до високого ступеня духового видження Божих правд, екстатичних контемпляцій, або, як говорять, вливаної Богом в душу контемпляції, то самі, з власного досвіду, могли нам оповісти дещо про стан екстази. Нам не йде сьогодні про наукове досліджування стану екстази; шукаємо радше ясного поняття, чим є екстаза душі, відданої молитві. Тому й лишень принагідно наведемо деяких Отців Церкви: "Світло внутрішнього видження Божих правд розширяє неначе найглибшу суть душі; приміняючись до Бога, вона неначе розтягається і тим самим підноситься понад світи, підноситься і понад себе. А що в Божому світлі душа взнесла понад себе і у глибині свого єства розширена, то вона розуміє, коли дивиться на себе з того піднесеного становища, яким малим є все те, що в буденному житті вона навіть не могла зрозуміти" (Григ. Двоєслов: Діялог 2. 35).

Спосіб, яким душа пізнає тоді Божу правду, не є інший від того способу, що є питомий надприродній Божій чесноті віри. Так, як усі християни, так і екстатична душа "видить ще всьо в

дзеркалі і енігматі, ще не лицем в лице" (I. Кор. XIII. 12). Давніші богослови думали, що Мойсей і Павло бачили ясно саму природу Божу видженням блаженних в небі, очевидно, тільки в хвилі екстази; були схильні думати, що Бог ту незвичайну ласку дав і декому з великих Угодників Божих. Більшість однак богословів, особливо в новіших часах, є тої думки, що ні Мойсей, ні Павло не мали того безпосереднього видіння Пресв. Тройці, про яке сказано в Письмі, що не може чоловік видіти Бога і жити. Але душа в екстазі у якомусь вищому та яскравішому світлі бачить і пізнає усі правди віри. Видить так, неначе б вони були просвічені якимсь новим, досі незнаним Божим світлом. Так і висказується пророк Давид: "В Твому світлі бачимо світло" (пс. 35. 10). В тому світлі можуть й розуміти те, чого передше не розуміли; перед душею відслонюються тоді великі тайни, досі непоняті. Отвирається тоді погляд у безмірну глибінь кожної тайни. Усі умові поняття і образи,—бо поняття, це образ речі—стаються тоді за поміччю якоїсь особливішої Божої помочі тоді звершенішими, яснішими. Тоді поняття і елементи, з яких є зложені, взаємно себе доповняють і просвічують. Душа добачує зв'язь поміж поняттям,—зв'язь, якої дотепер не виділа. В душі повстають нові поняття, утворені надприродним діланням Бога в душі. Бог вливає в душу якесь знання, якого вона не мала, а то всьо розпалює любов Божу, яку, по словам Апостола, св. Дух вливає в душу (Рим. V. 5). Любов, про яку говорить Апостол в тому уступі, то Божа любов до людей, якій відповідає любов душі до Бога. Та любов Божа до людей—то Дух св. що "даний нам". Той св. Дух, що ним і ми любимо Бога, "заступається за нас невимовними зітхненнями" (Рим. VIII. 26). Душа переживає якесь перетворення в Бога, якусь невисказану злуку, котра дає її розуміти, що "Дух Божий живе в нас" (Рим. VIII. 9). Ясно, що така велич Божого ділання в нас, така Христова повнота (Ефез. IV. 14), така велич і багацтво слави Божої благодаті (Ефез. I. 6) не може поміститися в глиняних посудинах, якими є людські тіла. Відчуваючи цілою істотою своєю, субстанцією свого буття безконечну велич Божого ділання, душа мусить знаходитися неначе о волос від хвилі, коли ця глиняна посудина розіб'ється. Певна річ, у таких хвилях більше, ніж колинебудь в житті, душа чує себе духом і ціла собою свідома присутности і ділання Божого Духа. Те почуття своєї духовости і відчуття присутности іншого духа, якого то чуття в буденному житті цілком ми позбавлені, мусить яскраво проявлятися в хвилі, коли в екстатичній молитві душа рветься до Бога. Вона видить ще всьо в дзеркалі, в відбитті через заслони, але це дзеркало стається чимраз більше яскраве, заслони чимраз більше прозорі. Те все

видження віри ще неясне і в еніґматі, але яке неоднакове воно від того, що його душа мала поза екстазою! Саме пізнання віри піднесене, просвічене і скріплене дарами св. Духа, а передусім даром мудрости, а вчасті і дарами розуміння, чи знання. Ті дари дані всім християнам, що мають освячуючу благодать, але екстатичним душам дані вони і у вищому ступені і з більшою обильністю.

Усі богослови уважають екстазу, чи взагалі вливану Богом у душу контемпльцію якимсь особливішим діланням Бога в душі, діланням, при якому душа більше принимає як зі себе дає, хоч не перестає ділати й не тратить свого ділання. Її положення в екстазі є вправді пасивним відбиранням, приниманням Божого світла та всетаки є те принимання чимсь в душі, якимсь діланням, якимсь мовчаливим слуханням, якимсь приниманням духового корму, що душу розширяє.

Зрештою той сам характер має, бодай вчасті, й ціле надприродне життя чоловіка. Навіть тоді, коли ум при роздумуванні працює над пізнанням правд віри, а воля силкується актами усіх чеснот здійснювати ідеал християнської праведности у своїому житті, з умом і волею співділає Бог, себто Божа благодать, при якій душа має усе ролю пасивну, принимаючу. Ця прикмета цілого надприродного життя розширяється в міру поступу душі. Чим більше душа досвідчає пізнання Бога, тим більше її ділання стаються приниманням, відчуванням. Особливішим же способом дар Божої мудрости відноситься до того досвідчального пізнання Бога. Актом, виявом Божої мудрости,—то той смак Божої доброти, відчування дотику Божої природи. Св. Василій описує, яке враження на душу робить пізнання Божої краси. Цілий той уступ пояснює і думку великого учителя про розположення душі в екстазі. Ось слова св. Василія: "А що ж чудесніше від Божої краси? Яка ж гадка миліша від гадки про Божу велич? Чи може бути у душі пожадання сильніше і глибше від того, яке Бог вкладає в душу, що очищена з усякого гріха, коли душа правдиво відчуває те, що виражає цим словом: "Бо я є ранена любов'ю" (Пісня Пісень II. 5) ? Дійсно невисказані й невимовні блиски Божої краси! Ніяке слово їх не виразить, ніяке вухо не почує їх! Скажи, блиск ранньої зорі і ясність місяця і сонця і соняшне світло, все воно темне у порівнанні з Божою славою, все дальше, більше віддалене від правдивого світла, ніж темна, глибока й сумна, безмісячна ніч від ясного полудневого сонця. Для очей тіла недоступна ця краса; лиш душа і гадка її досягають. А коли вона просвітила якого святого, тоді лишала в душі жажду не до знесення; тоді, вийшовши зі себе й переступивши границі дочасного життя, казали: "Горе мені, моє вигнан-

ня продовжається" (Пс. 119, 5). "Коли ж прийду і явлюся перед Божим лицем?" (Пс. 41, 3) або повторяли слово Павла: "Маю бажання розв'язатись і бути з Христом, бо це далеко ліпше" (Фил. І. 23). Вмерти, щоби бути з Христом—річ ліпша від усього, "бо моя душа пожадає Бога, сильного і живого" (Пс. 41, 3). (Св Василій В. Правила обширніші 2, 1.—в нашому перекладі стор. 149).

Св. Василій згадує в цьому уступі про одну з форм екстаз, душевної рани, заданої любов'ю. Можна би з творів усіх східних аскетів виказувати, як завсіди екстаза є формою піднесення душі, як вона є неначе діланням душі та полягає на вищому ступені пізнання Бога умом і прив'язання до Нього волею і серцем. Така наука св. Ніля Синаїта в IV. ст., св. Йоана Безмольника з Лаври св. Савви в VI. ст., св. Йоанна Лістевенника в VII. ст. і всіх тих безмолвників, яких візантійська Церква називала гезихастами. Задержимося хвилю над тим типом монашого життя, що є незвичайно характеристичним у нашій Церкві, бо й дає нам традиційне, християнське поняття містичної екстази.

У всіх східних монастирях находилися безмолвники, які часто бували і затворниками. Затворниками були ті, що ніколи не опускали своєї келії, навіть щоби піти до церкви, а до того ще і затвором робили собі вихід з келії фізично неможливим. Вони звичайно були безмолвниками т. є до нікого ніколи не промовляли ні слова. Інші заховували таке безоглядне мовчання та не опускали келії лишень у 5 днях тижня. В суботу і неділю брали участь у спільному Богослуженні в церкві і спільній трапезі. Лаври звичайно бували заселені самими безмолвниками, але і при кіновіях-общежиттях при візантійських монастирях, як теж і в монастирях жили під властю ігумена і безмолвники. Згадує про них св. Василій. Цар Юстиніян подає мале число безмолвників в пропорції до монахів киновії, що його вільно було монастиреві прийняти (Новелля...). Вкінці Трульський собор 692 р. приписує їм спосіб життя.

В атенських монастирях від самого початку знаходимо ту інституцію келіотів і безмолвників. Зпоміж найліпших монахів обителі вибирали ігумени покликаних до безмолвників, увільняли їх від обов'язків спільного життя і дбали про те, щоби вони діставали всьо конечне до життя. Безмолвники, хоч менше їх було ніж кіновиків, мали звичайно більший вплив на монахів і на світських людей, що в монастирі шукали чи потіхи, чи обнови духа. Пости заховували безмолвники дуже строго; ввесь свій час посвячували молитві і, звичайно, ручній праці. Не багато знаходимо безмолвників, що віддавались науковій праці, але були й такі. Строгий спосіб їхнього життя був причиною, що їх

люди уважали звичайно учителями духовного життя і містики. А коли лучилося, що поміж безмолвниками закралася якась єресь або якісь блуди, то відгомін тих подій поміж безмолвниками розносився широко і далеко в цілому устрою Церкви. Історія візантійської Церкви виказує довголітні дискусії, роздори і єресі, злучені зі самою назвою гезигастів.

Ідеалом життя і метою звершности безмолвників була злука з Божеством через контемпляцію, себто через оглядання божих правд. Усі вказували дорогу, якою душа поволі взноситься до того видження Бога. Вона передусім мусить очиститися від всякого порока, а то боротьбою з пристрастями. В міру очищення вливається в душу Боже світло та надприродне пізнання сотвореного світу. Накінець душа входить в злуку з Богом.

З кінцем XIII. і в першій половині XIV. стол. зачалися поміж безмолвниками розширяти дивні практики, які мали служити до викликування екстази. Зразу зачав розширяти ту науку якийсь безмолвник на острові Крита, іменем Арсеній. Від нього перейняв її Григорій, монах з гори Синайської. Він то навчив усіх атонських монахів усіх тих практик, якими душа доходить до посідання Божого світла. Григорій радить монахам замикатися в малій келії, усунути від себе всяку думку, яка могла би бути причиною розсіяння, відтак, сидячи на землі, здержувати, оскільки можливе, віддих. Бо віддих мішає ум і пориває за собою гадку до пустих предметів. Очима треба тоді вдивлятися на місце серця або на пупець. Після кількох днів такої прикрої праці відслонюється перед очима затопленого в такій роздумі власне серце в виді Божого тайного світла, що походить прямо від Бога,—того самого світла, яке проявилося Пророкам і Апостолам на Таворській горі. Викликувані такою тілесною вправою екстази були нічим іншим, як тільки якимсь гіпнотичним станом забуття на всі змислові враження,—були, сказати б гіпнотичними екстазами. Сама теорія тої молитви була грубим і змисловим приміненням доктрини про духове світло Боже, яке просвічує затоплених в молитві людей. Особливішим способом можна в тих науках знайти неначе далекий відгомін доктрини про контемпляцію великого містика візантійської Церкви Симеона Молодшого, богослова. Поміж ділами Григорія Синаїта (Гр. Патр. Мінія т. 150) знаходимо приписи для безмолвників, в яких описані практики, про які говоримо (кол. 1329—1346). Письма Симеона Молодшого, богослова, знаходяться в 120 т. Г. Патр. Мінія. На увагу заслуговує трактат про любов Божу (кол. 507-602) і про три способи молитви (кол. 701-710).

Науки Григорія Синаїта розширилися в усіх атонських монастирях. Знайшли в короткому часі ідеолога в особі Григорія Па-

лами, який з немалою вервою і талантом почав розширяти науку про те, як доходити до оглядання несотвореного світла Тавору. В 150 т. гр. П. Мінія знаходиться кілька аскетичних праць Палами, призначених безмолвникам, а в 51 т. находимо 43 гомілій його. Коли учений світ візантійських богословів усвідомив собі голошені Паламою новості, дуже рішучо виступив проти нього Нікифор Грегорас, славний історик і гуманіст Візантії, знаний знаток Гомера і автор 37 книг візантійської історії, (помер 1359 р.). (Його твори в П. Мінія т. 148 і 149, нове видання, доповнене в Парижі у Асумпціоністів, знаходяться в Бібліотеці Студіону). Грегорас закинув Паламі дивну претенсію доходити до тілесного і змислового відчування Божества. Удар Грегораса викликав дуже гарячу полеміку в літах 1338-134б. Паламас боронив своїх теорій. Крім Никифора рішучо осуджував його теж італьо-грецький монах, осілий в Візантії, Варлаам, тим інтересний, що з рівним завзяттям писав і проти латинників і за ними про з'єдинення Церков (умер 1348). (П. Гр. т. 151). Він закидав Паламі не тільки дивачні практики, але й правдиві єресі. Виказував, що Палама принимав річеву різницю поміж Божою природою, чи есенцією, а прикметами. Так само представляв благодать Божу в людських душах як несотворену і безконечну Божу прикмету, передавану душам. Проти Палами скликано Собор один і другий 1341 р. Хоч Варлаама попирав ліпший від нього богослов Григорій Акіндінос (П. Гр. т. 151) (кол. 1191-1242 і т. 150. кол. 843-862), то Собор навіть не розглядав роблених ним закидів і уневиннив Паламу. Противники Палами осягнули накінець і те, що патріярх Йоан Калєкас, на Соборі в Царгороді 1345 р. осудив Паламу і скинув з престола одного з єпископів, що признавався до його теорій. В короткому часі однак 1347 горячий приклонних Палами Іван Кантакузен зістав співвазилєвсом, скинув патріярха, заступив його приклонником Палами, сам Палама зістав митрополитом солунським і противників своїх поконав на Соборі Влахернському 1351, за попертям царського двора і назначених ним патріярхів Ізидора, Калікста І. і Філотея, усіх приклонників Палами. Коротко після смерти був Палама Філотеєм канонізований і признаний святим учителем Церкви,—одним з найбільших Отців Церкви,—а його письма представлено яко "непомильне правило християнської віри". Таким чином письменник, в творах якого знаходяться правдиві єресі проти єдности Божої природи і проти Божої благодаті, стався святим, признаним не тільки візантійською Церквою, але і всіми трьома східними патріярхами. Сей факт, який безумовно свідчить про великий упадок богословського знання у візантійській і взагалі східній Церкві під кінець XIV. ст., не може однак служити до-

казом, наче б то візантійська Церква дійсно приймала єресі Палами, себто відділяла річево, т. зн. в самому Бозі Його природу від прикмет і тим способом нищила один з фундаментальних християнських догм. Так само не можна твердити, наче би ціла візант. Церква поділяла єресь Палами і уважала Божу благодать чимсь вічним і несотвореним, а так чимсь відмінним від Бога, себто принимала якогось роду політеїзм. Церква тільки улягала переможним впливам неуків-безмолвників, принимала на їх слово святість Палами, а замало мала вчених богословів, щоби переважати вплив монахів. Останній, дійсно знаменитий історик і добрий богослов Нікифор Грегорас, умираючи 1359 р. після кількалітньої в'язниці, бачив пониження візантійської Церкви і науки спричинене самоволею автократора і кількох неуків, що використовували вплив візантійського монашества на суспільність.

Ціла дискусія з паламітами і ціла історія безмолвників є одначе дуже ясним доказом на наше твердження, що екстаза в понятях візантійської богословії і візантійського монашества, є завсіди діланням душі, якимсь тайним видженням Божих правд.

Писав в вересні 1942 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРОПАГАНДА ВІДСТУПСТВА

Щоб осягнути національну єдність, пропонує дехто, щоби усі греко-католики зірвали з Вселенською Церквою і прийняли православ'я. По їх думці меншість повинна іти за більшістю.

Уважаю своїм обов'язком прилюдно сказати, що думаю про цю пропозицію.

Передусім мушу пригадати принципи, які обов'язують кожного християнина, коли стає перед питанням зміни віроісповідання: Вільно змінити віроісповідання тільки з релігійного переконання про обов'язок совісти супроти Господа Бога. А не вільно цього робити для якоїнебудь дочасної, матеріяльної вигоди, чи з огляду на якенебудь, хоч би й ідейне добро. Церкви, вселенська і православна однаково судять про це. Приналежність до віроісповідання—це справа обов'язків людини супроти Всев. Бога. До тих обов'язків належить передусім вірувати, себто за правду приймати те, що Бог об'явив, а св. Церква подає до вірування. Тому віроісповідання вимагає й послуху для Церкви, до якої хто належить і принимання таїнств по приписам та звичаям тоїж Церкви. Коли людина ясно пізнає, що в совісті може і повинна змінити віроісповідання, коли є свідома того, що, поступаючи так, не грішить проти віри, що сповняє релігійний обов'я-

зок супроти Г. Бога і робить діло морально добре, Богу миле і згідне зі своїми релігійними переконаннями, тоді може і повинна змінити віроісповідання. Але коли за зміною віроісповідання промовляють тільки погляди, що не мають нічого спільного з обов'язками супроти Бога, себто не погляди релігійні, а політичні, національні чи матеріяльної вигоди, тоді зміна віроісповідання є очевидним підпорядкуванням обов'язків супроти Бога під дочасну вигоду. Хто так зміняє віроісповідання, хто робить це без огляду на свої релігійні переконання, показує тим, що ніяких релігійних переконань не має, що йому байдуже питання, до чого він супроти Бога обов'язаний, чи що є гріхом, чи ні. Або, іншими словами, поступає не по-християнськи і через те, або тяжко грішить проти віри, або показує, що ніякої віри не має. Тяжко грішить, коли перед таким відступством має свідомість обов'язків супроти Бога, а показує що віри не має, що не є християнином—коли так поступає без закиду совісти. В одному і другому випадку, зміняючи віроісповідання з оглядів нерелегійних, до нового віроісповідання прилучується тільки зовнішньо, без переконання, і страчену віру, в якій його охрестили, не заміняє на другу віру, але, відступаючи від віри, входить в стан невіри, або, що на одно виходить, цілковитої байдужности на всякі правди віри. Хто уважає за річ цілком для совісти байдужну, до якого віроісповідання належить, той судить про віру і всі релігійні обов'язки супроти Бога і людей по зовнішнім признакам, що не мають нічого спільного з релігією,—судить так, як про літературну вартість якогось твору судить той, що дивиться тільки на краску окладинки, в яку книжка оправлена, або як той, що про вартість векселя чи банкноту судить тільки по роді паперу, чорнила чи друку, без ніякого огляду на економічну вартість документу. Словом: Такий судить про християнство як анальфабет.

Людині, яка з патріотизму пропагує і проповідає відступство від віри батьків, мушу сказати, як Апостол Павло, що має ревність, але нерозумну, що, проповідаючи відступство від віри, тяжко грішить, стягає на себе кару церковної клятви, нашій Церкві і нашому народові задає тяжкі рани і шкодить справі, якій хотів би служити. Ревність в пропагуванні відступства є нерозумна, бо не рахується з тим, що найважніше, а радше, що в тій справі одиноко важне, з релігією; намовляючи до поступування проти совісти, не рахується зі совістю народу. Є нерозумна ця ревність ще тому, бо не може осягнути того, чого бажає. Поміж нашими вірними не знайде послуху пропагатор відступства; кожний трохи свідомий гр. католик скаже йому, що не годиться для інтересу міняти віру,—що це гріх.

А навіть коли б така пропаганда мала і великий успіх та наклонила й кільканадцять гр. католиків до переходу на православ'я, то такий набуток не мав би для православної Церкви вартости, бо до ніякого віроісповідання не належить людина без ніякого релігійного переконання і без віри. Така людина готова, очевидно, кожної хвилі, коли покажеться ще більша вигода перейти знову на ще інше віроісповідання, покинути друге віроісповідання, щоб перейти на третє. Й не може інакше поступити! Бо ніяке переконання не в'яже її зі жадним віроісповіданням; в них усіх шукає тої вигоди, яка склонила його до першої зміни.

II.

Якщо йде про зміну віроісповідання католицького на православне, або навідворот: православного на католицьке, то треба порівняти науку одної і другої Церкви, щоб побачити, яку зміну вірування приносить перехід від одної до другої.

Уся православна Церква уважає за правди віри всі рішення Вселенських Соборів від І. Нікейського (325 р.) до VII. Царгородського (787 р.). Поза тими правдами православні богослови уважають за сущні православ'ю заперечення дефініцій дальших Соборів, що їх кат. Церква уважає вселенськими. Ті всі заперечення не були однак ніколи предметом рішення не тільки всел. Собору, але ніякого часного собору якоїнебудь східної Церкви.

Кат. Церква признає правдами віри всі правди перших Всел. Соборів і до тих правд додає правди, проголошені на 13 дальших Соборах, які уважає Вселенськими. З того виходить, що православний, нез'єднений християнин, який переходить зі свого православного ісповідання до Вселенського ісповідання, не має відкинути ні одної правди, проголошеної Вселенським Собором. Зате католик, переходячи на православ'я, мусить відкинути і забезпечити правди, які досі уважав правдами віри, себто правди, проголошені Вселенськими Соборами. З того виходить далі, що перехід першого може лекше бути актом релігійним віри, ніж перехід другого.

Православний, що приєднюється до Всел. Церкви, не перестає отже вірити у всі правди, які досі уважав як правди віри. Не перестає бути православним; православ'я своє лише доповняє правдами, яких досі не уважав правдами віри. А католик, переходячи на православне віроісповідання, мусить перестати приймати правди, проголошені Вселен. Соборами від VIII. до XX. Те заперечення не може бути ніяким способом актом віри. Воно могло би бути актом віри тільки на випадок, коли би якийсь Вселенський Собор узнав ті всі науки єресями. Всі православні богослови признають, що це неможливе. Бо зі св. Теодором Сту-

дитом признають, що сама східна Церква не може скликати Вселенського Собору.

Православний, стаючись католиком і приймаючи рішення дальших Соборів Вселенської Церкви, відкидає вправді ті заперечення православних богословів, але не відкидає ніякої правди віри. Бо ті заперечення не є правдами віри, не мають за собою ніякого вселенського рішення. Відкинення тих заперечень могло би бути трудністю для православного тільки тоді, коли б ті заперечення уважав правдами віри, а Вселенську Церкву уважав єретицькою. В такому випадку він милився б; милився би не то по думці католицьких богословів, але по думці самої православної Церкви. Коли б однак тої помилки не спостерігав, коли би був в совісті переконаний, що, приймаючи рішення нпр. Флорентійського Собору, приймає як правди віри єресь, тоді грішив би, переходячи на католицьку віру і не мав би перед Богом права того робити.

Коли би католик, переходячи на православ'я відкидав рішення того самого Собору, нпр. Флорентійського, то щоб це робити актом віри, мусів би не тільки заперечувати ті правди, але робити це на основі якогось обов'язуючого совість рішення Церкви. А чи можливе йому знайти таке рішення? Воно тимбільше неможливе, що таке рішення визнавало би єретицькою не тільки западну, але й цілу східну Церкву. Флорентійський Собор є Вселенським Собором в тому самому значенні, в якому Вселенськими були перші 7 Соборів. Приймаючи його рішення як єретицькі, осуджував би сам себе, осуджуючи православну Церкву, до котрої хотів би приєднатися. Коли католикові пропонують прийняти православ'я, він по совісті може і повинен сказати, що не може прийняти православ'я, бо держиться його від дитинства тай все вірив і вірить у всі правди сімох Соборів. Коли би жадали від нього, щоби заперечив правди дальших Соборів Вселенських, а особливим способом Флорентійського Собору, мусів би жадати, аби виказано йому, яким Вселенським Собором ті правди признані єресями. Православний, який бажає приєднатися до Вселен. Церкви не може того робити, відрікаючися православ'я. Він не сміє відрікатися православ'я; він може доповнити його, може очистити його з домішок неправославних і просто єретицьких із ошибок, але не може відректися ніякої правди перших сімох Соборів. Українська Церква через близько 300 літ приймала добровільно верховну владу російських патріярхів, чи відтак синоду. Через цілий час приймала з рук синоду ціле церковне законодавство і всі церковні книги. З петроградським синодом видала анатему на Мазепу і всіх, що враз із ним бажали самостійности України. Зірвати ті всі зв'язки не може навіть

рішення якогось собору; таке рішення не зміняє положення, що Україна дальше належить до того самого віроісповідання, що патріярх російський. Через бажання статися автокефальною, не стається ще независимою: Як довго лишається православною в тому самому значенні, в якому російська церква є православною, мусить улягати всім впливам, законам, богослові, переданням російської церкви. Її не вільно силою православ'я російської церкви зносити анатеми, висказаної тою церквою, не може освободитися від ланцюхів передання і тої спільноти віри, що їх всіх лучить в одно віроісповідання. Уніят, як говорять росіяни, переходячи на православ'я, доповняв би діло Катерини II., Николая I. і Александра II. і ішов би дорогою, вказаною уніятам Маркелом Попелом і Йосифом Сємашком!

Хто ж бажає вести наш нарід тією дорогою?

Писано у Львові, дня 8. грудня 1942 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

НАЙМОГУТНІШИЙ ОРУДНИК ДУШПАСТИРСЬКОЇ ПРАЦІ

В Посланнях св. А. Павла є уступи, які трудно зрозуміти. Це правда віри, висказана вже св. Ап. Петром (II. Петра III. 16). Одним, може, з найтрудніших уступів в тих Посланнях то слово, що "Ісус Христос будучи в образі Божім, не уважав посяганням (рабунком-арпаґмон) бути рівним Богу, але умалив Себе, прийнявши вид слуги" (Фил. II. 6). Цілий той уступ, від 1. до 11. стиха є такою, сказати можна, майже виїмково глибокою і знеслою наукою Павла, що мимо всяких труднощів варто спокуситися на пояснення цього уступу, або бодай на представлення найліпших коментарів цього тексту.

Письмо до Филип'ян—то зі всіх Послань Ап. Павла найменше офіціяльне, найбільше віддалене від того, що можна би назвати догматично моральним трактатом. Воно має, так, як письмо до Филимона, вид приватного листу. Після привитання, переходить Апостол свобідно від думки до думки і від предмету до предмету без ніякого пляну. Те однак, що в нашому уступі говорить, видається наче метою цілого письма. Тим найліпше може пояснити величавіший стиль того уступу в порівнанні з прочими в письмі. Напімнення, висказане у формі прохання, такого торжественного, що майже сходить на заклинання, свідчить, що є в думці Апостола преважна якась, невисказана причина, яка зневолює його так говорити і про це просити. Яка могла би бути ця причина, можна тільки догадуватися. Апостол боявся про духову єдність наймилішої його серці громади; тій єдності гро-

зила поважна небезпека. Обставини, серед яких Апостол писав своє Послання:—в'язниця, в якій знаходився від більше двох літ в Римі, була дуже заострена. Час, в якому вільно йому було свобідно людей принимати, перебуваючи в наймленому помешканні, хоч під сторожею, як в'язень, проминув (Діян. XXVIII. 30). Тепер Павло в кошарах преторіянів. Процес його зачався. Апостол має перед судом боронитися (Фил. I. 7, в порівнанні до II. Тим. IV. 16). Положення його не позваляє йому проповідати Євангелія (Фил. I. 13), однак надіється, що в короткому часі буде увільнений і ще буде міг відвідати дорогу свою громаду (II. 24).

Це його гірше положення у в'язниці причинилося однак до розширення Євангелія. Апостол оповідає про це дорогим своїм Филип'янам. Ув'язнений в самих кошарах преторіянів, стережений, як це бувало, двома преторіянами, котрі днем і нічю мінялися при ньому, мусів Апостол знайти між ними людей, що прийняли його проповідь. Дійшло навіть до того, що в самій царській палаті, між службою, були християни.

До громади Филип'ян промовляє Павло з такою теплою любов'ю та зичливістю, як до жадної іншої громади. Давні і дуже сердечні зв'язки лучили його з нею. Вона ж була першою громадою в Европі, яку оснував Павло. Місто Філіппі було, може, взагалі першим осідком християнської Церкви в Европі. Тільки один Рим міг, може, мати такий самий, чи подібний титул до слави. Бо може бути, що в хвилі, коли Ап. Павло зачав проповідати Филип'янам, себто в літах між 50. а 52., у Римі також хтось, може св. Петро проповідав Євангеліє і оснував першу християнську громаду. Та про це нічого не знаємо.

Від того часу проминуло близько 12 літ. Впродовж цього часу Апостол Павло, може, й два рази був в Филиппах, а Филип'яни заховували для нього таку честь і любов, як ніяка інша громада. Апостол відплачувався їм дуже сердечною любов'ю. Филип'яни нераз вже давали йому матеріяльну поміч, яку Апостол принимав, тоді, коли від інших громад, як нпр. коринтської, ніколи нічого не хотів прийняти. І в останніх місяцях Филип'яни, знаючи про те, що Апостол був в в'язниці в Римі, вислали до нього Епафродита, може єпископа, а на кожний випадок якогось старшого і поважнішого громадянина міста. Ним передали обильнішу жертву на потреби Апостола. Епафродит занедужав в Римі і був уже близький смерти. Та на радість, і Апостола і Филип'ян, подужав; Бог вирятував його з тяжкої недуги. Він тепер вертається до Филиппів з посланням Апостола і його подякою.

Те послання є пречудним архитвором душпастирської мудро-

сти Павла, його сердечної любови, дбайливости про основані ним церкви, а при тім й незвичайного, дійсно Богом даного, таланту. Кожну, й найменшу обставину життя, представляє він у ньому в такому яскравому світлі надприродно об'явленої правди та, говорячи наче б, як здається, про буденні справи, кидає таке ярке світло на принагідно порушувані правди віри, що неодно слово Апостола дає нам змогу, наче вглядати в найглибші тайни Божества. Таким є і уступ, про який говоримо.

Апостол довідався, може від Епафродита, а може через іншу нагоду, що поміж громадянами Филиппів є якісь глибокі причини і нагоди роздорів. Вістка ця занепокоїла Апостола. Справа мусіла бути дразлива і трудна, коли зовсім інакше обернув її, ніж подібну справу роздорів, якої дотикався в першому письмі до Коринтян. Там виразно підносить закиди і дає ясні та позитивні науки про єдність Церкви. Тут, у Филип'ян, бере справу з іншого боку. Може бути, що не хотів робити прямо закидів. Наче не випадало йому дякувати, а при тім картати: успішнішою дорогою було просити. І тією дорогою пішов Апостол.

Дорогих своїх Филип'ян прямо просить тільки, аби заховали єдність. Але як просить? Оповівши на вступі про положення Євангелія в Римі та про своє положення і бажання (гл. I.), зачинає торжественно предкладати своє прохання, відкликуючися на всі сердечні відносини, які в'язали його з громадою: "Коли отже є яке потішення во Христі"... Вище говорив про розположення своє до Филип'ян і згадував про їх вірність Євангелію та терпіння за віру і боротьбу, в якій вони пішли за його прикладом. Те все наводить його на прохання, яке має предложити. Тому й каже далі: "Коли є яка відрада любови, коли є яка спільність духа, коли є яке сердечне милосердя, то звершіть мою радість, щоби ви однаково думали, маючи одну любов, однодушні, згідливі, нічого не ділаючи зі сварливости або з пустої слави, але в покорі один одного уважаючи за більшого від себе. Нехай кожний не дбає про своє, а на те що других". (ст. 1-4). Немалої покори вимагає Апостол, коли каже кожному уважати всіх інших за вищих від себе. Причини роздору мусіли бути глибокі і трудні до усунення, коли мусить домагатися аж такого взаємного почитання вірних. Треба тут звернути увагу на слово, яким Апостол називає покору. Це слово утворене ним самим. Воно незнане ні в перекладі Ст. Завіту, ні в александрійській грецькій мові. Поняття тієї чесноти було таке, що Апостолові треба було нового слова. Утворив його з двох слів, які в цілій александрійській літературі тільки раз у Плютарха і раз у псальмах приходять в злуці зі собою: "Та тапейна фронон";—з цього зробив слово

"тапейнофрозині". І в Нов. Завіті, крім нього, ніхто не уживає його. Говорячи, про покору, уживають слова "тапейнозіс". Так нпр. переклав св. Лука в благодарственному гимні Богородиці арамейське слово, що виражало цю чесноту: "Зглянув на покору Своєї слуги" (Лука 1. 47). Павло був неначе невдоволений цим словом, яке виражало і низькість і водночас признання її чеснотою покори; хотів нового слова, яким висказував би те розположення душі, що звертається у низькість. То поняття було для нього осередком його аскези, було чимсь таким відрубним, таким своєрідним, таким новим в християнстві, що для висказання того поняття треба було немов зірвати з лінґвістичними переданнями спільної грецько-александрійської мови.

Прохання, звернене до вірних, щоби перенялися тим новим чимсь, попирає, відкликуючися на приклад Христа. Варто при тому й зауважити, що цю новість у мові вводить Павло щойно після довгих літ апостольської праці. Перший раз ужив того слова, здається, в своїй мові у Мілєті, яку наводить св. Лука в Діяннях Ап. (Діян. XX. 19), себто кілька місяців перед ув'язненням. В давніших письмах ще не уживає цього слова; зачинає уживати його щойно в письмах, писаних з в'язниці (Еф. IV. 2). Кол. II. 23 і до Фил. II. 3). В тому слові можемо немов вхопити поступ в думках Апостола, а в нашому уступі знайти джерело того поступу, думки, які його напровадили на те нове поняття.

Але тут зачинаються й богословські труднощі. Відкликуючися на приклад Христа, назвав покору Христа "кенозою" і це слово мучить богословів від майже 2000 літ і сталося темою обильної богословської літератури, в якій проявляються найбільше суперечні способи пояснення. Про Христа Апостол й каже: "Бо такі повинні бути ваші думки..." Нову чесноту Павло представляє передусім як думки, в грецькому тексті "фронейс то ен гимін"— той сам корінь, що входить в назву "тапейнофрозині" і далі:... як і в Христі Ісусі, котрий, будучи в образі Божім, не уважав посяганням (рабунком, крадіжю) бути рівним Богу, але умалив Себе, принявши вид слуги (ст. 6, 7). Те слово "не уважав крадіжю" до розпуки доводить всіх коментаторів. Навіть св. Йоан Золотоустий не знає що з ним зробити. Як о скалу розбиваються марненькі уми людей, щоб зрозуміти те, чи Апостол говорить про Ісуса Христа-Бога, чи як про чоловіка. Бо як же Богові приписувати покору, тим більше, що по традиційним поняттям, покора є признанням своєї низькости, своєї марноти, а це хіба ніяк не можна примінити до Божої премудрости! Цієї трудности не усуває те, що Апостол говорить про Христа, оскільки Він був в образі Божім; в оригіналі "ен морфі теу"—"ін форма". Тому здається, що конечно треба упокорення признати Христу, як

Богові, але як же тоді зрозуміти: "умалив Себе"—"екенозе геавтон", (дослівно—опорожнив Себе). Можна би сказати: "скинув зі себе", коли б слово "екенозе" не висказувало якраз зовнішнього наче позбавлення одежі, а внутрішнього якогось позбавлення всього того, що є субстанцією душі, єством.

Ця трудність получити ті два бігуни і противенства кидає богословів в найдивачніші комбінації. Ми, богослови Вселенської Церкви, які маємо ясні поняття про дефініцію Ефеського і Халькедонського Соборів, розуміємо, що друга Особа Божа, ставшись чоловіком, не покинула Божества, не відреклася Його, зістала як перед всіми віками в посіданні повноти Божої природи. Протестанти, які легковажать схолястичні і філософічні поняття, умалення Христа при приняттї виду слуги, себто при Воплоченні, толкують так, що цілком розбивають єдність Божої і людської природи в Особі Божого Слова. Не вдаючися в ті, очевидно фальшиві, пояснення, пригляньмося текстові Апостола. Христос є в Божій подобі. Ця подоба полягає в цьому, що Він рівний Богові. Ту рівність з Богом не уважає Христос крадіжю і приймає вид слуги. В грецькому тексті одним словом "морфі" висказана і Божа і людська природа—"морфі теу — морфі дулю". Може лучше було в перекладах на словянську і українську мову заховати ту однозвучність і сказати "подоба Бога" і "подоба слуги". Перекладачі не сміли сказати "вид Бога" бо не без причини здавалося, що в Бозі трудно розрізнити щонебудь від природи; Божий вид всетаки був Його природою. І як висказати, і як поняти те щось, чого Христос відрікається, віддає, зі Себе скидає, чи Себе опорожнює з того, що належить до Божества? А передусім, що може значити "не уважав за крадіж". Бо "гарпаґмос" значить виключно—рабунок, крадіж. Деякі коментатори хотять в слові "гарпаґмос" бачити якесь первісне значення, якого не були свідомі навіть ті Отці, що по-грецьки писали; думають, що воно мусіло значити щось, чого людина не держалася витривало, як якогось новонабутого скарбу. З того перейшло значення на воєнну добичу. Хоч у лінґвістичних дослідах не можна знайти сліду такого первісного значення, здається, що треба тому слову надати таке значення, що Христос не так держався буття рівно Богові, як привикли держатися воєнної добичі, чи новонабутого скарбу. Є вискази, які позваляють на таке пояснення, нпр. в добрій клясичній мові "тон керон гарпадзейн" значить "вхопити нагоду". І хоч й нема сліду, щоби хтонебудь, чи в клясичній, чи в александрійській мові уживав слова "гарпаґмос" чи "гарпаґі" в такому значенні "вхоплення чогось", то св. Павло міг ужити такого незвичайного способу вислову хоч би тільки тому, щоби змусити до глибокої застанови

над безконечною глибиною того Христового умалення і упокорення. Це ж була гадка, яка в Ньому вироблялася довгими літами; довгими молитовними подвигами здобував він поняття про ту покору Божої Премудрости. Тому, коли про те говорить, говорить з таким ентузіязмом, з такою незрівняною поетичною силою! А те, що говорить, дає нам бодай щось розуміти в тих безконечних безоднях Божої правди, якими є всьо то, що відноситься до Божих Осіб і до способу їх брання і судження про велич Божої природи. Коли Апостол мав відсланяти щось з тих тайн над всіми тайнами, то не диво, що мова корчилася в його устах, виходили сильоцизми, які мусять нас вправляти в клопіт. Боже Слово є правдивим Богом: текст Апостола дуже знаменито доказує єдинство Божої Особи в Божій і людській природі.

Як же це Слово Боже відноситься до Божої природи? Павло відповідає: Христос не уважає, що конечно мусить тої Божої природи так держатися, щоб її ніяким способом не покинути, її не відректися, з неї жертву зробити. І цю жертву робить, те пониження на Себе приймає і бере на Себе вид раба. А що не міг, будучи Богом, зректися Божої природи, зрікається всього того, що лиш зректися може. Йдучи дорогою жертви, упокорення, умалення, відречення, не може покидати Божої природи, але може покидати Божу славу в небі і ставатись чоловіком. А що напрям того Вочоловічення з найглибшої глибини існування Божого Слова веде у жертву, прийнявши раз вид раба "ставши подібним людям і уподобившися чоловікові, понизив Себе, ставши послушним аж до смерти, а смерти хресної". (ст. 7-8). Його, Предвічного Божого Слова, голод жертви і упокорення був такий, що невдоволений видом слуги, в виді слуги не перестає шукати жертви, умалятися, всього відрікатися, упокорятися; стається послушним аж до хресної смерти, себто на дорозі покори йде так далеко, як тільки це можливе і мислиме. Тим то і розположення покори, якого Апостол домагається від вірних, то не звичайна яканебудь покора, але життєвий напрям, що сягає аж до дна душі і випорожнює душу зі всього самолюбства, винищує її, змушує до жертви, до відречення себе самої; не дає її спочати, змушує йти так далеко, як далеко тільки можна йти.

І Пресв. Евхаристія є продовженням і доповненням тої жертви, того умалення Божої Премудрости. Христос вичерпав усі безконечні скарби Свого Божого маєстату, щоби і після хресної смерти продовжати і повторяти Свою жертву. Вичерпав Божу всемогучість,—більше не міг зробити; вичерпав багацтво,—більше не мав що дати; вичерпав Премудрість,—щось більше неможливо було й подумати. Будучи предвічним Богом, стається кусником хліба і вином на корм і напиток грішних людей. Дальше

умалення немислиме. Під видами Пресв. Евхаристії зносить кожної днини усі зневаги, які грішники на Нього кидають, всі святокрадські Причастя, всю недбалість, всю ненависть ворогів.

Якже ж пояснити що Христос, як Бог, покинув і в жертву приніс? Через Вочоловічення Божого Сина ця друга Особа Божа, що як чоловік називається Ісусом Христом, очевидно, нічого не стратила зі Свого Божества. І нічого не могла стратити, радше набула. До Її природи Божої додана ще й людська природа. Вправді ця людська природа, як сотворіння, не додає Божому Слову нічого, бо ніяке сотворіння не є чимсь у відношенні до Божої природи, але по нашому способі думання, Син Божий, ставши чоловіком, набуває людську природу, додає її до Божої природи. Набуває новий спосіб єствування в людській природі. З уступу св. Павла про умалення Христа і в Божій природі довідуємося, що, ставши чоловіком, Слово щось в жертву приносить і в чімсь упокоряється та понижається.

Деякі богослови, опираючись на повазі св. Йоана Золотоустого, є тої думки, що Божа Мудрість понижається в тому, що укриває Божу природу. На те одначе треба сказати, що ціллю Воплочення було об'явити Бога і доказувати многими чудами та іншими аргументами Божество воплоченого Слова. Тому радше треба б сказати, що Христос не укриває, але відслонює Своє божество. Може ближчим правди буде пояснення, що Божий Син, являючися в людській природі, зрікається того маєстату, слави, які Йому зі всіх оглядів належаться. Коли передвічна Божа Мудрість мала промовляти до людей, то, природна річ, мова її повинна була бути окружена такими проявами, які би людей змушували до принимання зі страхом і трепетом Божу науку з неба. Природніше і відповідніше для Божого Слова був Маєстат, яким окружене було об'явлення Бога на Синайській горі. Божий Син міг промовляти серед громів і лискавиць, а дотого, можна би додати, окружений міріядами Божих Ангелів. Таке Йому належиться. Коли ж хотів так розмовляти з людьми, щоб кожний бачив в Ньому тільки рівного собі чоловіка, а дотого ще убогого, а відтак і погордженого, зненавидженого, опльованого, розп'ятого, то, очевидна річ, що Боже Слово в дійсності зрікалося всього того Маєстату слави, яку від віків мало у Бога-Отця і яку після воскресення мало й дістати як чоловік. Приймаючи людську природу, в цілому тому явленні чи об'явленні людям, Слово Боже дійсно зрікалося тієї слави, яку дав Йому Бог-Отець перед всіми віками передаванням Божої природи в передвічному родженні, коли то Бог-Отець "полюбив Його перед оснуванням світу" (Йо. XVII. 24), яку при воскресенні та вознесенні звернув Йому Отець Небесний і про яку перед мукою

просив: "Прослави мене Ти, Отче, у Тебе Самого славою, котру Я мав у Тебе, заки повстав світ" (Йо. XVII. 5). "Отче прослави Свого Сина, щоб Син Тебе прославив" (Йо. XVII. 1), т. зн. Христос хотів прославляти Отця славою воскресення, дарованою Отцем.

Бог умалив Себе у Вочоловіченні. А ставши подібним до людей, понижає Себе ще більше і стається послушним аж до смерти. Таким є приклад покори Христа,—приклад, що його Апостол дає Филип'янам. Апостол жадає вже не звичайного признання своєї марноти і нужди, але життєвого напряму, що з Христом звернений до жертви зі Себе до винищення Себе, до умалення Себе. І не може спочати, як довго не дійде до дна, не звершить своєї жертви, не умалиться до цілковитої кенози, до зрівнання Себе у повну тотожність з нічим.

Такого життєвого напряму треба й душпастиреві до розв'язки неодної трудности в житті та душпастирській праці. Такої смиренномудрости треба було Филип'янам до залагодження внутрішніх спорів, що грозили роздором. Такої мудрости Апостол не сміє накинути Филип'янам; про таку мудрість тільки просить. Такої мудрости треба, щоби взаємно себе уважати вищими і щоби не на своє дивитися, але і на те, що ближніх. А може, не тільки дивитися "і" на те що ближніх, але просто на те, що ближніх, себто забуваючи цілковито на своє. Вправді грецький текст має це "кай", але в многих і ліпших рукописах того "кай" нема. Нема його в Вульґаті, нема його в перекладі о. Левицького. Він зміняє і ослаблює текст. З герменевтичних оглядів можна б уважати його інтерполяцією, тимбільше, що вимагав би і того додатку: "не тільки про своє", якого в ніяких текстах нема. І без нього наслідування І. Христа і Його кенози повніше. Тому і як орудник душпастирської праці могутніший.

Скінчив в день Неп. Зачаття 1942 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

Конкурсовий Іспит

МО. ч. 462.

I.

Повідомляється Всеч. Духовенство, що усний конкурсовий іспит парохіяльний відбудеться у вівторок, дня 11. травня 1943 о год. 9. рано. Отці, що бажають піддатися цьому іспитові, мають того ж дня відправити Службу Божу в наміренні Впреосвящ. Митрополита, а перед самим іспитом виказатися свідоцтвом пе-

редконкурсових іспитів (—оскільки здають іспит перший раз—) та список прочитаних богословських і духовних книжок.

II.

Подається теми до письменного парохіяльного конкурсового іспиту у весняному реченці. Кандидати обов'язані в совісті випрацювати ці теми самостійно та надіслати їх до Канцелярії М. Конститорії на 10 днів перед речинцем усного конкурсового іспиту.

Св. Письмо: Зприводу слів Пс. 109. 4: "Ти єси єрей во віки по чину Мелхиседекову"—пояснити докладно, під яким оглядом був Мелхиседек прообразом Христа-Спасителя.

Догматика: 1) Перевести доказ на підставі св. Письма про Божество І. Христа. 2) Які є діяння Тайни Єлеопомазання.

Моральна: І. Сповідник стверджує в каянника дуже слабе знання правд віри про Пресв. Тройцю і Воплочення. Через те й має сумніви, чи може його важно розрішити. Бачить однак, що каянник вірить в існування Бога, небо й пекло і що хоче поправитися.

1) Чи може сповідник каянника цього розрішити і коли?

2) Якщо сповідник спробує обучити каянника, але не знатиме чи достаточно обучив,—чи може примінити пробабілізм щодо розположення каянника?

3) Що з обов'язком повторити попередні сповіді?

II. Священик читає без дозволу єпископа безбожні та еретичні книжки, оправдуючись тим, що кермується добрим наміром, аби їх поборювати. Є рівнож морально переконаний, що не загрожує йому ніяка небезпека, бо почуває себе достаточно утвердженим у вірі.

1) Чи слушно поступає?

2) Що сказати про той самий випадок щодо соціялістичних книжок за совітських часів?

3) А що, щодо неморальних книжок?

Канонічне право: 1) Правні причини відмови хр. похорону.

2) Узаконення незаконного потомства.

Пасторальна: 1) Значення церковних брацтв у душпастирстві.

2) Як повинен виглядати деканальний соборчик?

Літургіка: 1) Які зміни ввели Ви при відправлюванні св. Літургії на основі заряджень М. Ординаріяту з д. 9. І. ст. ст. 1942. (АЕВід. з 1942 р. Ч. І. стор. 9) і з д. 26. V. н. ст. 1942 р. АЕВід. з 1942 р. Ч. 6. стор. 100)?

2) Подати символіку літургійних одеж.

Катихитика: 1) Подати засоби як практично виконати друге правило Провінц. Синоду з д. 10. XII. 1942 р. декрету: "Про виховання молоді": Завданням катихита й учителя релігії є вихо-

вати молодь на святих християн і праведних громадян.

2) Випрацювати катихизу для середніх ступенів (III. або IV. кл.) на 18. правило того ж декрету: "Катихит нехай повчить поборювати та опановувати всяку пристрасть, а передусім пристрасть лакімства, лінивства, гніву та проклонів".

В справі Евхаристійного Тижня

МО. ч. 112.

Митрополичий Ординаріят пригадує, що з днем Поклону св. Кайданам св. Ап. Петра зачинається Евхаристійний Тиждень унійних молитов. Всеч. ОО. Душпастирі перечитають вірним одно з многих письм з минулих літ про З'єднинення церков і заклик Конгрегації з 14. XI. 1942. ("АЕп. Від." ч. I.).

В справі річниці коронації Папи

МО. ч. 113.

Митрополичий Ординаріят пригадує, що дня 12. III. припадає річниця коронації Папи. Тому що, правдоподібно, не будемо в змозі завчасу видати більшого письма, поручаємо перечитати вірним одно з наших письм, виданих перед війною, про церковну єдність і в день річниці відправити, як звичайно Богослуження, з приписаними молитвами та проповіддю.

Від Митрополичого Ординаріяту дня 20. XII. 1942.

В справі метрик і метрикальних копій

I.

МО. ч. 5135

Парох. Уряди, які не переслали ще до М. Консисторії метрикальних копій з 1939 р., а метрикальні книги не відібрано зі Заксу, обов'язані на основі протоколів зладити бракуючий річник актів уродин і хрещеня, вінчання та померших 1939 р. та копії переслати до М. Консисторії.

ОО. Декани допильнують виконання цього рішення.

II.

Всі парохіяльні Уряди, які досі не переслали до М. Консисторії метрикальних копій за рр. 1939, 40, 41., як також ті, що досі не предложили виказу відібраних зі Заксу метрикальних книг, виконають цей обов'язок **негайно.** Коли б хто з ОО. Душпастирів не виконав цього розпорядку, то виконають його Уряди Деканальні на кошт винного. Крім цього дотичному Душпастиреві здержана буде платня і провина виготована буде у його кваліфікаційну табелю.

ПОСЛАННЯ ДО ДУХОВЕНСТВА Й НАРОДУ

Поклик до покаяння *)

I.

Св. Євангеліє оповідає, що Йоан Хреститель-Предтеча зачинав свою проповідь словами: "Покайтеся, бо приблизилося небесне царство" (Мат. III. 2). А відтак оповідає, що від тоді, себто від 40-дневного посту на пустині, почав Ісус проповідати і говорити: "Покайтеся, бо наблизилося царство небесне" Мат. IV. 17.

Дивною річчю могло б здаватися, що св. Йоан зачинав свої проповіді тими самими словами, що й І. Христос. Бо з оповідання св. Матея виразно виходить, що не раз, не одну проповідь, але завжди й всі проповіді зачинав він тим самим словом. І так само оповідання Євангелія про проповідь І. Христа не можна інакше розуміти, як тільки так, що усі свої проповіді зачинав Христос від того самого слова, а радше від того самого предмету. Св. Марко так говорить: "Після видання Йоана прийшов Ісус в Галилею і проповідував Євангеліє Боже і казав, що сповнився час і приблизилося царство Боже; покайтеся і вірте в Євангеліє!" (Мр. I. 15). Значить,—було це звичайним предметом Христової проповіді. Ця правда була ясна і св. Йоанові, хоч про науку І. Христа Йоан ще нічого не знав, хоч й не чув ніякої Його проповіді і Христа перший раз побачив щойно тоді, коли Син Божий прийшов хреститися до нього. Очевидна річ: Йоан розумів про що Христові йде. І перед Євангелієм був він сповнений євангельським духом. З науки старозавітніх пророків і з цілі Христового приходу, і з самого поняття Месії розумів Спасителя, що Його Він був Предтечою. Розумів, що кожну Божу науку треба завжди зачинати від покаяння, що покаяння являється такою умовою принимання Божої науки, що без нього нема приступу до цієї науки. Так, як треба перейти через поріг, щоб увійти до церкви, так треба перейти через покаяння, щоб увійти у той Божий храм, яким є Боже Об'явлення, ця Богом дана з неба наука, що веде нас у вічне спасіння. Так то св. Йоан наперед відчув і зрозумів І. Христа, так то, незнаючи ще Його, був одного духа з Ним. Його проповідь відзначалася тим самим характером, що й Христова проповідь; вона була завсіди проповіддю покаяння. Такою самою мусить бути й проповідь св. Церкви, й проповідь усіх Христових слуг, проповідників Євангелія.

*) ЛАВ. P. LVI, ч. 1-2, 1943.

З початком цього Великого Посту 1943 р., йдучи за давнім звичаєм, звертаюся до Вас, Всеч. Мої Братя—Священики, і до Вас Дорогі Братя і Сестри, з проповіддю Божого слова. **І ця проповідь мусить зачатися від покаяння;** такий Божий закон, закон Євангелія, така і Ваша, Дорогі Братя, потреба.

Передусім тому, що всі ми грішники: "В гріхах зачаті і в гріхах роджені", як повторяємо кожної днини в 50. пс. Ми вже з роду грішниками, бо від родителів унаслідили зіпсуту гріхом людську природу. Тоді, коли ми були ще немовлятами, неспосібними думати і щонебудь робити, вже тоді були ми перед Богом грішниками, маючи грішну людську природу, зіпсуту в нашому прадідові Адамі його гріхом. Усі ми родимося в цьому первородному грісі. І хоч сам гріх змазаний хрещенням, лишився нам і після хрещення такий нахил до гріха, що й найліпшу людину веде у гріх. За Божою ласкою може християнин здержатися від тяжкого упадку, від смертного гріха, але не може уникнути дрібних, повседневних, кожнодневних, або, як їх називають, домашніх гріхів, що вправді не відбирають Божої благодаті, але всетаки є гріхами. Тому св. Ап. Йоан виразно учить, що: "Коли скажемо, що не маємо гріха, обманюємо себе і нема в нас правди. Коли визнаємо наші гріхи, Він, (Спаситель) вірний і праведний, щоби простив нам наші гріхи і очистив нас від усякої неправди. Коли скажемо, що ми не згрішили, робимо Його лгуном і нема в нас Його слова. (І. Йо. І. 8-10).

Так, усім нам треба покаяння. І Боже слово, об'явлену Богом науку, яку Церква подає нам до вірування, розуміємо в міру того, як працюємо над тим покаянням. Тому для всіх християн треба такої проповіді, якою була і проповідь св. Йоана і проповідь Христа—проповіді, що зачинається словами: "Покайтеся"! Настав час, зближається Боже царство, покиньте гріхи, цілим серцем наверніться до Бога! Такою мусить бути наша проповідь; Дорогі мені Собратя Священики, такою мусить бути проповідь моя до Тебе, Дорогий мій Український Народе.

Особливішим способом у Великий Піст, Чотиродесятницю, мусимо вам проповідати покаяння. Ця проповідь усіх запрошує до покаяння з тих щоденних і малих гріхів, в які упадає праведник. І задля них то преважна річ, перейматися духом християнського покаяння.

Але сто разів важнішим ще є покаяння для тих християн, що мали нещастя впасти в тяжкий смертний гріх і досі ще не двигнулися з того упадку—що живуть без Божої благодаті, без Божого благословенства і кожної днини наражені на смерть в гріхах, на вічну погибіль. Про них душпастир мусить особливішим способом журитися, бо душпастирі відповідають за спасіння

вірних. Відповідь за те, щоб зробити всьо можливе, або рятувати бідних грішників і якимнебудь способом довести їх до покання. Коли згадаю про тих зпоміж вас, Дорогі Братя і Сестри, що жиють у смертному грісі в цьому році—то ще більше ніж давніше болить мене серце за них, оскільки частіше буває в часі війни, що душа мусить нагло, без приготування ставати перед Божий суд. Болить мене серце і тому, що боюсь, чи цього року нема більше поміж вами таких нещасних людей, що тяжко згрішили, а ще не двигнулися з упадку та не очистили душі щирим жалем і доброю сповіддю. А може й бути, що для многих зпоміж тих грішників, оця моя проповідь то вже остання проповідь покаяння в їх житті! І я сам себе питаюся, чи це моє слово не є останньою проповіддю, яку їм голошу... Отже й тому саме, що це справа так дуже важна і для вас, і для мене, прошу Всев. Бога щоб дав мойому слову силу переконати і порушити совість всіх тих, до яких воно дійде. Нехай Всевишній Бог змилосердиться над тими, що почують це моє Слово Послання, коли їхні Духовні Отці будуть з проповідниці читати, і наді мною, недостойним проповідником Євангелія.

II.

Св. Павло звертається до грішників такими словами: "Чи ти думаєш, чоловіче,... що ти втечеш від Божого суду? (Рим. II. 4). Чому "погорджуєш багацтвом Його доброти і лагідности та довготерпіння, не знаючи, що Божа доброта провадить тебе до покання? Та через жорстокість свою і нерозкаяність серця збираєш собі гнів на день гніву та об'явлення справедливого суду Бога, що кожному віддасть за його вчинки." (Рим. II. 3-6).

Яка безмірна Божа доброта, яка безмірна любов Його до невдячних і блудних синів! Бог кличе до покаяння,—Бог хоче покаяння грішника; готов Він простити, очікує що блудний син до Нього вернеться, дає йому добрі думки й нагоду покаяння. Бо ж не без волі Божої, що ти, Дорогий Брате-грішнику, сьогодні в церкві чуєш цю науку. Бачиш, як інші сповідаються, як приступають до св. Причастя... Кожної днини чуєш про те, що люди нагло умирають, чуєш похоронні дзвони, що кличуть на похорон, чи до церкви. Чуєш спів зібраного народу, що стільки разів повторяє: "Господи помилуй". Тим усім приводить тебе Бог до покаяння. Чому ж цього не бачиш?! Чому ти такий засліплений?! Чи ж не є небезпечним засліплення, так погорджувати багацтвом Божої доброти?! Те багацтво являється таким безмірним скарбом людини, просто є її спасінням, щастям,—а бідний, засліплений грішник вище цінить марні розкоші гріха, ніж багацтво неба!

Кожний з нас може спостерегти в душі таке засліплення, бо всі

ми грішники,—всі! А в міру, як ми є грішниками, є ми і засліплені. І лише з милосерної Божої благодаті хвилями спостерігаємо ту душевну нашу недугу засліплення та гріхи, якими Бога ображаємо. Буває, що нещасний чоловік упадає в такі тяжкі і великі гріхи, що не може їх не бачити; хіба, що був би демоном, коли б забув і не розумів, якою тяжкою зневагою Божої доброти є нпр. святокрадська Сповідь і святокрадське св. Причастя. Таким демоном, що вже з християнських правд нічого не розуміє, стається нещасний грішник, коли довше перебуває в якомусь тяжкому грісі і часто до цього вертається. Спочатку, при першому упадку, гроза Божого Суду і мерзенна злоба гріха такі яскраві, такі ясні, що грішник розуміє їх. Може ще не тим Божим розумінням, яке веде до покаяння. Може розуміє тільки тією свідомістю бруду, глупоти і злоби, яку мусить мати людина, що залізла у кльоаку і любується в мерзенному бруді та смороді гріха. Але і та свідомість, хоч природна, буде правдоподібно злучена з надприродною ласкою, що кличе до покаяння.

І чому ж нещасний грішник не скористає з тієї Божої ласки і не скаже собі, як блудний син: "Я встану і піду до небесного Отця; покаюся з гріхів?!" Чому? Бо нещасний не пам'ятає, а почасти й не розуміє, що на таке рішення треба йому обильнішої благодаті, котру так легко міг би випросити, а про яку всетаки не просить! Буває, що нещасна душа мучиться у безодні гріха, рветься,—хотіла би піднестися, майже завидує тим чистим душам, що з вірою і любов'ю приступають до Пресв. Евхаристії, а сама не може. Хотіла би, а не хоче, рада би, але за слаба! І не знає, що робити і як здобутися на той важний крок в житті, в якому душа звертається до Бога з риданням покаяння і рішенням поправи.

Знаю, Дорогі Мої, що є поміж вами й такі, для яких Великодна Сповідь є тяжким обов'язком, що саме й тому не рішаєтеся приступити до Сповіді,—що поміж вами є багато таких, яким гріхи долягають, яким життя немиле, якраз задля гріхів і їх невиносимого тягару. Вам даю ось таку раду, важну у кожному положенні життя: **Роби, Брате, що можеш, а проси про це, чого не можеш!** У твому положенні одна лише молитва може тебе вирятувати. І будеш мучитися без хісна, без заради для душі, так довго, як довго не навчишся молитвою випрошувати з неба ласки, без якої навіть сповнення найпростішого обов'язку або тяжке, або й неможливе.

Настав час Великого Посту. По церквах християни горнуться до св. Таїнств. Нераз чекають при сповідальниці довго, заки прийде на них черга. Всі проповіді, що їх говорять священики, пригадують заєдно покаяння і Сповідь. І Євангеліє на Службі

Божій завсіди таке, що кличе до покаяння. Церква приписує читання Євангелія про навернення Закхея, про митаря і фарисея, про блудного сина, про страшний суд. Усі ті Євангелія передають душі щось з тої Божої доброти, що кличе до покаяння. Ти, Брате, хотів би бути правдивим християнином, ти хотів би змінити життя, позбутися докорів совісти і того внутрішнього переконання, що тобі брак освячуючої Божої благодаті. А щоби це бажання твоє сповнилося, одного лише треба: Проси про те, чого не можеш! Проси з неба про цю благодать, якої треба до покаяння і поправи життя. Проси, але проси витривало і покірно; до того прохання вертайся хоч би й кожної днини через кілька тижнів, а досвідчиш в житті, чим є Божа благодать. Те, що видавалося і було неможливе, стається нараз можливим; те, що було тяжким, стаєсь легким; те, що було гірким і прикрим, стаєсь милим і солодким. Через дар з неба душа твоя перебуде чудесну переміну; з темряви Божого гніву перейде у світло Божої благодаті. Сьогодні ще понижена мерзенними упадками, завтра вона двигнеться і оцінить освячуючу Божу благодать, дану рішенням того Божого Суду, яким є св. Сповідь.

Таїнство Покаяння—то Божий Суд над душею. А ми віримо, що Бог справедливий суддя, що за добре нагороджує, а за зле карає. Ми віримо, що за кожний гріх чекає душу Божа кара і Божий Суд. Бо якже ж могло б бути інакше?! Чи можливе, щоби людина несправедлива, злобна, що ближніх ненавидить і кривдить, мала таку саму долю, як праведна, чесна і добра людина; що свої обов'язки сповняє і нікому кривди не робить? Мусить же бути між ними різниця. На цьому світі немає її; буває навіть, що така недобра, несовісна людина має ліпшу долю, ніж чесна і добра душа, що людської кривди і гріха боїться. Цю нерівну долю мусить вирівняти Божа справедливість на тамтому боці; мусить прийти хвиля справедливого Божого Суду! Це таке ясне, таке певне, що не можна би нічого зрозуміти на світі, як би не було правдою, ясною для розуму і певною з Божого Об'явлення, що: "Бог є справедливим суддею; що за добре нагороджує, а за зле карає".

Коли однак людина впаде в якийсь гріх, має ще способи на те, щоб уникнути Страшного Божого Суду. Св. Ап. Йоан, той Христовий ученик, що то його Спаситель любив особливішою любов'ю, той ученик, що на Тайній Вечері, перед мукою Христа, голову спирав об грудь Христа, ось як говорить про це: "Мої дітоньки, це вам пишу, щоб ви не грішили. Та коли хто і згрішить, маємо заступника перед Вітцем, Ісуса Христа, праведника. А Він є помиренням за наші гріхи, та не тільки за наші, але й цілого світу". (І. Йо. II. 1 і 2).

Щож зробити з тим страшним раком, з тою недугою душі, якою є тяжкий гріх? Треба шукати ліку у Христа Спасителя. Христос дав Своїй Церкві власть відпускати гріхи. Так читаємо у св. Матея: Христос сказав до Петра: "А я тобі кажу, що ти єси Петро, і на цій скалі збудую Мою Церкву і ворота пекольні не переможуть її. І ключі тобі дам від Царства Небесного, і що на землі ти зв'яжеш, то зв'язане буде на небі. І що на землі ти розв'яжеш, то розв'язане буде на небі". (Мат. XVI. 18, 19).

Ту саму власть, яку Христос дав верховному поміж Апостолами Петрові, дав відтак і всім Апостолам: "По правді кажу вам, що тільки зв'яжете ви на землі, зв'язане буде на небі, і що тільки розв'яжете на землі, розв'язане буде на небі". (Мат. XVIII. 18).

А св. Ап. Йоан ось як передає слова Христа: "Як Отець послав Мене і Я вас посилаю. Сказавши це, Він дунув і говорив до них: "Прийміть Духа св. кому ви гріхи простите, то простяться їм, а кому ви задержите, то задержаться". (Йо. XX. 21-23). Очевидна річ, що таку владу дав Христос Апостолам на те, щоб вони її передали своїм ученикам і наслідникам; дав їм для Церкви і через них дав Церкві. Ми тому й віримо та визнаємо, що Христова Церква має від Бога-Христа владу відпускати всі гріхи. Ми віримо, що нема такого гріха якого би Христова Церква не могла відпустити. А щоби св. Церква могла уживати тої влади через своїх слуг, щоб могла судити гріхи людей, треба конечно, щоб грішник сповідався зі своїх гріхів, щоб сам себе оскаржував зприводу їх перед тим судом Церкви, яким є таїнство св. Покаяння. І якеж справедливе те жадання Христа! Для відпущення гріха жадає Христос, щоб сам грішник осудив той гріх, бо хто сповідається, осуджує своє власне поступування, признаєсь, що воно грішне, робить так, як митар, що перед Богом упокорявся. А що такий в християнстві закон, що хто упокоряється, той буде піднесений, то грішник, упокоряючися признанням до вини, є піднесений прощенням. Коли сам себе осуджує, коли за гріхи жалує та до них признається, тоді заслугує, щоби Всевишній простив йому в небі так, як Церква через свого священика прощає йому на землі.

Який це неоцінений скарб, це Таїнство св. Покаяння! Яким скарбом і та влада св. Церкви, і та можність позбутися гріха, і та певність, що й в небі гріх відпущений! Дійсно преціннім скарбом людини Божа доброта, і милосердя Небесного Вітця, і та дорога, що веде до неба! А яким нерозумом легковажити Божу доброту, не цінити того небесного дару, який нам вертає життя і здоров'я!

Тому, Дорогі Братя і Сестри, якщо є між вами,—а де ж їх нема!—бідний грішник, що його зв'язав сатана ланцюхами тяж-

ких, великих гріхів і який від літ може терпить у тій понижаючій неволі, нехай же опам'ятається і молитвою випросить собі від Ісуса Христа ласку доброї Сповіді. Якщо є між вами нещасна людина, яка в минулому житті нещиро сповідалася, затаювала тяжкі гріхи і робила зі самих Пресв. Таїнств Покаяння і Евхаристії страшні злочини святокрадської Сповіді і Причастя, нехай же молитвою випросить собі від І. Христа покаяння і поправу! Нехай вибере собі доброго сповідника,—бо ніхто не має обов'язку сповідатися у свого пароха... Нехай щиро, з цілого життя, коли того треба, висповідається не задержуючи в душі нічого, оскаржуючи себе за всі гріхи і коли випросить собі добру Сповідь, за ласкою Христа одержить розрішення. Коли з чистим серцем приступить до св. Т. Евхаристії і накормиться Пресв. Тілом Хр. і нап'ється Пресв. Крови Його, за ласкою Бога зачне нове життя, ясне, світле життя Божого слуги, Божої дитини. До цього запрошує вас Божа доброта, до цього кличе св. Церква.

Такою є і моя проповідь на цей Великий Піст.

Всесв. Бога І. Христа прошу про навернення всіх тих зпоміж вас, Братя і Сестри, що сьогодні ще в гріхах. Досвідчіть, який добрий Бог, наш Батько, як легко відпускає гріхи, як милосерно приймає блудного сина, що до Нього горнеться.

На ту дорогу покаяння, на той преважний життєвий досвід, прошу Бога про обильне благословення для вас усіх:

Благодать Господа Нашого Ісуса Христа і Любов Бога і Отця і Причастя св. Духа най буде зі всіми вами! Амінь.

Писано в митареву седмицю 1943 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

Ч. 144 М. Орд. поручає усім Душпастирям перечитати це Послання в парохіяльних і дочерних Церквах.

ДЕКРЕТ ПРО ДУХОВЕ ЧОЛОВІКОВБИВСТВО СЕБТО СОБЛАЗНЬ

Христос сказав: "Хто соблазнить одного з тих малих, що вірять в Мене, краще було би йому, якби завішено на його шию млиновий камінь і якби утонув в морській глибині. Горе світові від соблазней, бо мусять прийти соблазни, але горе тому чоловікові, через якого соблазнь приходить". (Мат. XVIII. 6 і 7). Страшне слово, страшний злочин, а однак так мало люди того слова бояться і уникають цього злочину! Вправді соблазнь є таким природним наслідком многих гріхів, що майже мимохіть може людина дати своїм поступуванням соблазнь, але всетаки, якби

грішники,—а хто ж з людей не є грішником!—пам'ятали про те страшне "горе", висказане Христом, стереглися б більше гріхів і більше боялися б своїм поступуванням шкодити безсмертним душам, відкупленим Христовою Кров'ю. Бо соблазнь нічим іншим не є, як шкода, заподіяна людській душі через злий приклад або грішне поступування. Тому можна сказати, що кожний гріх стається згіршенням, коли веде інших до гріха, коли до гріха заохочує, в грісі помагає, або лиш робить гріх лекшим, приступнішим. Очевидно, ті гріхи, в які і праведний може впасти,—або є легкими прогріхами, або покаянням сейчас змиваються, або не є згіршенням, про яке говорить І. Христос. Але навіть і в тих випадках, в яких можемо розумно бути ним, що ми могли би своїм поступуванням пошкодити душам, вже є такою страшною обставиною, що в десятеро може побільшати в наших очах вагу гріха. А що ж сказати про випадки, в яких соблазнь є виразна, безсумнівна і в яких без сумніву треба примінити слово Христа до нашого поступування!

Ще є і ступені шкоди, заданої душі. Але буває й така шкода, що рівняється просто чоловіковбивству. Такою соблазнею є все те, що вводить ближнього у тяжкий гріх і що лишається йому на ціле життя заохотою до тяжкого гріха і поміччю. Бо як же не рівняти до чоловіковбивства поступування, що задає душі смерть! Тяжкий гріх є без найменшої пересади смертю душі, бо відбирає її те, що є найправдивішим і найсущнішим її життям—**наприродне життя, освячуючу Божу благодать.** Хто своїм поступуванням довів ближнього до тяжкого гріха, цей увійшов в положення, з якого вийти так трудно, як трудно до життя вернутись людині, що втонула в глибині моря. А радше, по словам Христа, положення гіршителя гірше, ніж положення нещасного топільника. Безперечно, він може зі свого гріха покаятися і сам себе осуджувати, безперечно, той засуд, виданий ним самим, робить його положення менше страшним, але далеко йому ще до цього, аби завернути з лихої дороги та поправити діло. А як довго діло не поправлене, згіршення не цофнене, так довго не бачиться, яким способом міг би він увільнитися від страшного присуду, висказаного самим Христом. Бо й як же би мало бути "йому ліпше потонути?" Так, як Христос судить, так судить і ціле людство. Хто вбив чоловіка, хоч після удару й кається, не перестає бути винним смерти.

Знаходимо зрештою в Євангелію слова, які жахливим способом підкреслюють Христове "горе гіршителям"! Бо й як пояснити положення людей, представлене яскраво в св. Письмі, що моляться, просять, пукають в двері; хотять спастися, а їм відповідає Господь: "Не знаю вас"! Таке саме положення п'яти неро-

зумних дів. Вони ж завчасу спостерігають, що їм бракує оливи, стараються її набути, йдуть купувати, а відтак моляться і просять: "Господи, Господи отвори нам"! А однак у відповідь чують: "Не знаю вас!" Ту саму страшну тайну висказують слова про гріхи проти св. Духа, які не мають, не можуть бути відпущені. Очевидно, не йде тут про власть Церкви відпускати гріхи. Є правдою віри, що власть, дана Христом Апостолам, "в'язати і розв'язувати", відноситься до відпущення в Таїнстві Покаяння всіх можливих, хоч би й найстрашніших злочинів. Бо Церква, зглядно священик, має, чи може мати власть відпускати усі гріхи. Не йде також, очевидно, про те, щоби неможливе було покаяння; воно завжди з Божою благодаттю можливе. Іде тільки про це, чи те, що виглядає на покаяння,—є ним? Або, чи гіршитель, покаявшись, не має супроти ним убитого таких обов'язків, що їх сповнення гірше, ніж положення людини, що потонула в морській безодні. Якщо, покаявшись з гріха, яким дав згіршення, такого свого обов'язку не сповняє, тоді його справа не інакше випаде як тих, що пукають і просять, а у відповіді чують: "Не знаю вас"!

До чого ж обов'язаний гіршитель супроти того, якого згіршив?

Обов'язки направити шкоду.

Згіршення може бути получене навіть з обов'язком матеріяльної реституції. Бо моральне зіпсуття може бути причиною тяжких матеріяльних страт. Але без порівнання гіршим і труднішим до сповнення є обов'язок направлення **моральної** шкоди. Часто буде положення таке, що при найліпшій волі нічого іншого не може для згіршеного зділати, як тільки молитися. Але й тоді обов'язок, якому не можна відповісти, є великим і непокоючим тягарем. Рідко коли можна бути цілком певним тої незмоги: Бо сьогоднішна незмога може замінитися на завтрішню змогу, що природно, мусить непокоїти душу. Зрештою і сам великий несповнений обов'язок тяжким тягарем падає на душу. Він здається людині чимсь таким, як орання скали. Цей образ, ужитий пророком Амосом, відповідає, правдоподібно, староєврейській пословиці та означає у нього щось таке, що цілком противне природі речі. Таким є і обов'язок, якого годі сповнити. Правильно може здаватися гіршителеві, що перед ним завдання скрушити безмірну скалу,—і то не залізом плуга, а зубами і руками! А особиста честь, спасіння душі і рятунок для погибаючої душі, що через нього потерпіла—все те вимагає конче сповнення того обов'язку. Тоді сама совість може бути для гіршителя мукою гіршою, ніж морська безодня. Гіршою,—бо втонути у морю, це

страшна хвиля. А чути в душі кров невинної жертви власного гріха,—це може замінитися у страшне конання, якому й кінця нема! У правдивому згіршенні, себто тоді, коли через грішне поступування людини друга людина потерпіла соблазнь і впала у нещастя, що рівняється смерти—а, може й гірше від смерти, коли через поступування людини душа, відкуплена Хр. кров'ю, пропала, може, на віки смертю в грісі,—сама та змога мусить душу боліти, палити, мучити гіршим способом, ніж палить душу пролив неповинної крови. Хто на своїх руках бачить плями крови, хто на них чує тепло свіжо пролитої крови, а при цьому думає, як жертва його злочину, може, через таку смерть мучиться тепер в пекольному вогні,—коли нещасний вбивник, чуючи на собі плями крови своєї жертви, подумає, чим та смерть могла статися для жінки, для дітей, для старої матері, що лишилася без опіки і без хліба, то, хоч би й мав камінне серце, пролита кров палитиме його й цілими літами після доконаного злочину. Душевне вбивство, доконане гріхом гіршителя, може й повинно палити та мучити його гіршим іще способом. Коли він пригадає собі, що в його вини знищена, може, доля людини, щастя її родинного життя, доля дітей, їх виховання, їх злочин, а може бездонне їх нещастя або їх злоба—тоді мусить згіршення представитися гіршителеві якоюсь безоднею, у якій незнані ще, але тим страшніші наслідки! Це все повинно викликати в душі його такий біль, що з ним не мож порівняти ніякого болю! І щасливий ще той гіршитель, що відчуває такий біль. Бо якщо його за життя не відчуває, тим страшнішим він для нього після смерти; тим гірша йому година справедливости і кари!

В наших катихизмах дефініюється звичайно жаль за гріхи як біль душі. Ця дефініція правильна, але тільки щодо ідеального жалю. Бо в практиці жаль хіба дуже рідко коли проявляється правдивим болем душі. По більшій части ми маємо дуже неясне поняття про те, що можна назвати болем душі. Безперечно, коли правдиве нещастя спаде на чоловіка, болить в нього душа, але той біль радше назвати можна би смутком, жалобою, прикрістю, нещастям. А якщо це має бути біль, то й при досить трагічному положенні той біль ще малий, радше подібний до того нпр. болю руки, що походить з якогось буденного ревматизму. Але є навіть матеріяльні болі руки, що так переймають ціле єство, що не дають людині ні думати, ні говорити; не дають майже порушитися. Болюча рука зайняла ціле життя чоловіка! Тому, щоби біль був менший, людина не спостерігається, що прибрала найнеможливіше положення цілого тіла. В такому положенні не видержала б й 5 хвиль! Біль руки змушує її годинами, а то й цілими днями та ночами так лежати!

Яким же болем може бути біль душі? Бо духове єство мусить дізнавати таких терпінь, що в порівнанні з ними найгірші терпіння тіла є нічим. А ледве чи можливо знайти більшу причину такого болю, як плями невинно пролитої крови, чи то тілесно, чи духово. Вони мусять палити, боліти, пекти таким способом, що хіба не знайдеться у зовнішніх симптомах недуг чи болів чогось, що могло б пояснити той внутрішній біль.

Рівночасно з болем душі йде правдоподібно завсіди фізичний біль серця. А кожний біль серця має щось з конання, зі страху смерти,—з того враження, яке на людину мусить робити чорна примара смерти. А дотого пляма крови мусить робити враження плями не до змиття. Й потоками води не всилі очистити тих сплямлених рук, тої закривавленої чужою кров'ю душі! Й пахощами цілої аравійської землі не можна знищити того страшного труп'ячого смороду душі, що гине в грісі чоловіковбивства.

Трудно також представити собі, чим є безмірний стид, який мусить обнимати душу, що стягнула на себе прокляття Каїна. У ній людська природа здегенерована, звироднїла, зіпсута, понижена, більш подібна до природи дикої звірини, ніж до чоловіка, гірша ніж тая дика звірина! Хто тільки свідомий того пониження, хто не є ідіотом, той мусить мати хвилі страшного стиду. Бо у тому болю душі чимале місце буде мати гадка, що чоловік власною волею, власним поступуванням вибрав таке пониження і такий стид. І щасливий ще той гіршитель, що має бодай хвилі такої свідомости і таку нагоду до поправи. Бо якщо їх не відчуває, то тільки тому, що вони відсунені до хвилі загального суду.

Таким міг би бути, таким повинен би бути біль душі, спричинений добровільним, свідомим згіршенням. Але не кожний жаль є таким болем душі. Очевидно, такий біль є правдивим і повним жалем, який вправді може бути несовершеним, але легко міг би статися совершеним. До складових частин вияву жалю не входить почування, тому й біль, який з природи є почуванням, не належить до єства жалю. В сущності жаль є осудженням власного поступування, як грішного, а відтак і признання до того грішного поступування.

II.

Згіршення, про яке Христос говорить, не є, очевидно, ні тим згіршенням, що його називають богослови фарисейським, ні згіршенням немічних.

Читаємо в Євангелію, що книжники гіршилися словом Христа, висказаним до розслабленого: "Відпускаються тобі твої гріхи" (Мат. IX. 3). Гіршилися Його любов'ю до грішників! І тим, що Христос до стола сідав з митарями та грішниками (Мат. IX. 10). Гіршилися теж убогим Його походженням, що на їх думку сто-

яло в суперечності з Божою Його наукою (Мат. XIII. 57). Фарисеї гіршилися Його наукою і осуджуванням їхнього лицемірства (Мат. XV. 12). А навіть між побожними людьми, що хотіли бути Його учениками, були такі, що гіршилися Христовою наукою про Пресв. Евхаристію, не розуміючи, як можливо мало би бути їдження Його Тіла, й пиття Його Крови (Йо. VI. 66). Очевидна річ, що всі ті сторони "фарисейського", як кажуть богослови, згіршення, мають зі згіршенням, яким шкоду наноситься душі ближнього, тільки те спільне, що в обох тих випадках людина спричиняє у ближнього від'ємний суд про своє поступування. Той суд блудний і помилковий або правдивий і справедливий.

Осібного роду згіршенням є випадок про який пише св. Ап. Павло в Посланні до Римлян: "Коли їзза їди твій брат сумує, то вже не по любові ходиш. Не погубляй твоєю їдою того, за котрого Христос умер" (Рим. XIV. 15). Про той сам або подібний випадок говорить Апостол на іншому місці: "Глядіть, щоб часом ця ваша свобода не стала соблазню для немічних. Бо коли побачить хто того, котрий має знання, що їсть в ідольськім храмі, чи ж його совість, будучи немічна, не спонукає його їсти ідольські жертви? Так згине немічний брат через твоє знання, за котрого вмер Христос. А так грішачи проти братів і ранячи їх немічну совість, грішить проти Христа. Длятого, коли страва соблазняє мого брата, не їстиму м'яса во віки, щоб не соблазнити мого брата" (I. Кор. VIII. 9-13). Зі слів Апостола не виходить, що позволяє брати участь в пирі, урядженому в поганському храмі після жертви, принесеній божкам. В дальшому уступі Послання X. ст. 14-24. учить, чому участь в пирі поган в храмі, після жертви, є участю з демонами. Апостол говорить про християнина, який уважав би це за позволене, знаючи, що ідоли не існують. Тим пересадним приклонникам свободи пригадує Апостол, що навіть коли б вони могли без гріха це робити, сам згляд на соблазнь немічних, неутверджених іще у вірі християн, повинен би їх здержати від того їдження жертвенного м'яса. Наука Апостола приказує здержатися навіть від дозволеного чину, наколи би малося ним пошкодити душу брата. Трудність пояснення того наче би права чи свободи, їсти, брати участь в пирі поганського храму, не зміняє нічого в якому і певному домаганні здержатися навіть від того, що вільно, коли б воно мало пошкодити душі. Та шкода душі, за яку Христос умер, що рівняється завданні душі ран, які спричиняють погубу, смерть душі, є в очах Апостола поглядом такої ваги і величі, що обов'язує до жертви власного добра чи власної свободи. Безперечно положення таке саме, чи подібне, може і в наших часах вимагати такої самої жер-

тви. На кожний спосіб розширяє наше поняття про соблазнь. Соблазняє не тільки гріх, яким шкодимо душі брата, але взагалі кожне поступування, навіть зрештою дозволене, яким хто до гріха доводить ближнього.

Казус з моральної богословії, предложений Ап. Павлом, в наших часах неактуальний, але подібні випадки нераз бувають. І так нпр. душпастир має диспензу від посту з огляду на здоров'я і може в середу їсти м'ясо. Коли ж, не упередивши про диспензу, каже жінці дати собі м'ясо, гіршить її, учить непослуху для Церкви. Так само гіршить прислугу і евентуально вірних села. А що таке згіршення є тяжким гріхом, а згіршених в селі може бути багато, може душпастир допуститися багатьох тяжких гріхів—через цю одну необачність, а радше через байдужність супроти церковного права. Цілковита необачність, або забуття, оправдувало би його, обов'язувала б одначе до публичного направлення згіршення. Незвичайно дбайливо мусять уважати й ті священики, щоб не згіршити других, які мають дозвіл від церковної влади читати заборонені книжки. В їх бібліотеках, якщо є в них і заборонені книжки, мусять бути вони окремо сховані і бути недоступні для його родини, чи домівників.

Треба ще й на це звернути увагу, що християнин, а тим більше душпастир, відповідає за згіршення можливі, хоч в дійсності незділані, очевидно оскільки їх передбачує. Відповідає і за дійсні згіршення, про які не знає. Буває, що самолюбство і пристрасть так засліплює чоловіка, що про його тайні гріхи всі говорять, а він переконаний, що про них ніхто не знає. Це випадок обов'язуючого собратів перестереження, нпр. тяжкі упадки проти шостої заповіді, які, хоч старанно укривані, доходять однак до відома людей і гіршать їх. За це згіршення відповідає грішник, бо його несвідомість є, очивидно, нещира. Він міг і повинен був передбачити, що при найбільшій старанності не укриє такого гріха. Навіть у випадку, коли йде тільки про безпідставні підозріння, які, очевидно, стаються згіршеннями, бо осмілюють до гріха, треба доложити старань, щоби усунути і змогу такого підозріння. А усунеться її таким життям, щоби не бракувало поважних свідків на ціле поступування. При т. зв. згіршенні малих "pusillorum" може бути таке положення, що хто має причини, а, може, й обов'язок робити, щось, що лучиться з такою соблазню малих, а не може ні поясненням, ні оправданням усунути неправдивої думки, тоді обов'язку залишити не може, а вчинки, які викликують згіршення, може сповнити вміру причин, які мається і ваги згіршення, себто малі причини мусять уступити перед важнішими злими наслідками.

Відчитано на приготовній сесії АЕп. Собору дня 3. грудня 1942. р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ПРО ЛІБЕРАЛЬНУ СОВІСТЬ

З Декретів АЕп. Собору 1942 р.

До незгідних з церковним духом лібералізмів належить і те, що називаємо лібералізмом совісти, себто совість, яка позволяє те, чого не позволяє закон. Така совість може бути тільки індивідуальною помилкою, незнанням або блудом, а може бути і хибною теорією моральної богословії. Про обі ті форми прийдеться нам говорити. На вступі мусимо тільки звернути увагу на те, чим взагалі є совість, чи сумління.

В мовах грецькій і латинській одним і тим самим словом віддаємо два поняття, совісти і свідомости. По-грецьки "ге сінейдезіс" від сінойда-сінейденай, а по латині con—(cum)—scientia. Оба слова означають знання з чимсь (Mitwissen). В українській мові ті самі два слова лучаться в одно, хоч зі собою злучені, творять два різні слова, со-вість і со-відомість. Слово "сумління" є також зложенням тих самих двох коренів: со-мніння (сознання). Розлучення в нашій мові тих двох понять утруднює до певної міри пояснення, чим є совість. Вона в дійсності є якоюсь свідомістю; є моральною свідомістю, а слово "свідомість" уживається тільки на означення психологічної свідомости. Чим же є свідомість? Вона являється сумою тих спостережень, які робить чоловік, звертаючи увагу на свою психу, своє внутрішнє життя. Є це спостереження внутрішніх феноменів, себто вражінь, переданих змислами, почувань і виявів хотіння та проявів думання і розумування.

Ті внутрішні спостереження є дійсно якимсь знанням чоловіка зі собою самим, є неначе подвоєнням людської особовости; той, що думає, протиставлений тому, про якого думає. Це знання чоловіка про себе самого має досить тісні межі. Внутрішнє його життя є у великій мірі несвідоме. Те, що підпадає під нашу свідомість є тільки дуже малою частиною, що в нас є і чим ми є. Вже Аристотель ("Metaphysica" кн. IX, текст 20) зробив це спостереження, що ніяка річ не може бути предметом пізнання, оскільки вона не є актом, виявом. Те, що є in potentia, є не до пізнання. В жолуді ніхто не може пізнати дуба, ані в гусениці метелика. Те спостереження, примінене до чоловіка, виглядає так:

Чоловік не може себе пізнати; тільки в діланні спостерігає вияви діяння, мисли, хотіння, почувань, вражінь, змислів, але не має ніякої свідомости, ні самої волі, розуму, чи власти змислами відбирати враження від зовнішнього світа. Він доходить до пізнання тих потуг душі, зглядно й свого духового інтелектуального єства через досліджування і роздумування над зовнішніми проявами тих потуг. А коли тою важкою дорогою дійде до пізнання існування в нас якогось духового єства, то ще нічого не знає про його природу. Треба довгих і важких зусиль людського міркування, щоб дійти до понять духовости, незложености, інтелектуальности, безсмертности, тощо. На дні нашого внутрішнього єства дрімають непізнані і несвідомі сили та прикмети чи браки. Чоловік для себе самого лишається все незнаною безоднею, неприступною тайною, нерозв'язаною загадкою. До невідомого належить в нас самих і цілий світ надприродній. Божа благодать як стан, чесноти, дари св. Духа, як потуги душі, є речами не до пізнання в собі самих; вони стаються предметом пізнання тільки в діяннях, в виявах і чоловік може доходити тільки дорогою далеких дослідів і міркувань до непевного, неясного, неповного знання того, що в ньому є через те, що він діє.

А навіть не всі діяння чоловіка є свідомі. Цілковито несвідомими є усі діяння органічної природи. Вони є діяннями: серце б'є, кров кружить, жолудок травить, не звертаючи на себе уваги людської свідомости. Лише при нагоді якогось потрясення, або непорядку в організмі даються ті діяння відчути і пізнати. Рівнож бувають діяння змислів, волі, або ума, яких людина не є свідома, або які відбуваються в т. зв. підсвідомості.

Дуже трудно означити, як далеко сягає несвідомість або півсвідомість. Якщо свідомість є увагою на внутрішні психічні феномени, то треба б сказати, що може бути в різних осібняках різні ступені цієї уваги. Є люди, що мають більший дар спостерігання, або і більшу вправу, чи більший досвід. Все те причини, які впливають на об'єм свідомого внутрішнього життя. Безперечно впливає на свідомість і ступень умового розвою. Чи то загальна освіта, чи те, що знаємо про людей і про людську природу, помагає нам звертати увагу на те, що є в нашій психіці.

Психологічні спостереження природно групуються біля двох предметів нашого знання: З одної сторони пізнаємо Бога, себто працею ума доходимо до пізнання, що існує якесь буття незмінне, якийсь Абсолют—Єство, яке є причиною усякого іншого єства. На другому ж місці пізнаємо цілий зовнішній світ, а передусім інших подібних до нас людей. Ті два наче бігуни нашого знання групують довкола себе цілий світ спостережень і досвідчень та відбиваються на нашій психологічній свідомості пізнан-

ням нашого відношення до Бога і до зовнішнього світу, зглядно до людей. В тих спостереженнях переходить свідомість у совість, т. зн. у зносинах до Бога і до людей спостерігаємо також наші обов'язки. Психологічна свідомість стається моральною, свідомість стається совістю. Совість—це свідомість моральної сторони наших відносин до Бога, себе самих і людей. Так, як психологічна свідомість досліджує, розумує, шукає пізнання внутрішніх феноменів, так совість досліджує ті прикмети, чи браки, які роблять наші діяння морально добрими або злими. Вона порівнює наші діяння з пізнаваними розумом правилами того діяння, з природним законом.

Спостерігаючи, пізнаючи ті прикмети морального поступування в собі, одобряємо його і витворюємо собі суд, що таке поступування годиться з природним порядком—законом, або ні, що є морально добре або зле. В обов'язку чи в вимогах природи, які в собі спостерігаємо, пізнаємо і законодавця. З науки св. Павла в Посланні до Римлян знаємо, що своїм розумом може чоловік пізнавати існування Бога, як Сотворителя, причину буття. Це правда віри ясно висказана у св. Письмі і ясно подана Церквою до вірування (Ватик. Собор).

На психологічну свідомість впливають бистрість ума, дар спостерігання, освіта, особистий досвід. На совість впливає понадто ще пристрасті чоловіка, злі його привички, моральна атмосфера, серед якої виріс виховання і вплив людей. Тим то, коли свідомість розтягається тільки на деякі феномени внутрішнього життя, круг, який обнимає совість ще більше обмежений, і, якщо в нашій психіці є багато станів, а навіть ділань, яких ми не є свідомі, багато більше ще буде моральних сторін нашого внутрішнього життя, на які наша совість не реагує, яких ми несвідомі.

Найважніші перші принципи морального поступування, хоч доступні людському умові й без глибшого розумування, можуть бути однак для тупіших і грубших умів мало ясними; лише рідко є предметом уваги. А дальші примінення тих принципів можуть бути так закриті перед увагою, що люди можуть просто не спостерігати їх. Такими першими принципами є нпр. те, що треба жити по природньому порядку, або що не треба робити іншим того, чого не хочеться для себе. Свідомість тих перших принципів називають богослови synderesis. Вже та совість найзагальніших принципів може бути більше або менше ясна чи вражлива. А коли йде про примінення принципів до життя, можливе є і безвинне, цілковите незнання того, що кому іншому здається ясним і певним.

Коли нпр. Цезар ("De bello Gallico" кн. VI. гл. 23) оповідає, що старі германи в цілі правильного і доброго бажання виховати

свою молодь в рішучості і второпності уважали дозволеним крадежі і рабунки сусідів, богослови приймають це за правдоподібне, що вони могли так ділати в цілковито добрій вірі; могли просто не спостерігати зв'язку такого поступування з моральною засадою. Уважають також можливою річю цілком безвинне незнання, яке оправдувало би гріхи нечистоти (fornicatio).

Очевидно, і серед мірян, і серед священиків можливе є незнання чи цілковитий брак уваги на моральну сторону поступування. Одною з форм такої помилкової совісти є те, що називають: "ліберальна совість" ("conscientia laxa"). Вона полягає на моральному розположенні, яке склонює чоловіка до заперечування, або зменшування обов'язку. Чоловік хибно думає, що вільно йому залишити те, що закон приказує, або робити те, що він заказує. А причини, які наводить, є невистарчаючі, нераз дитинні і просто нерозумні. Внаслідок того чоловік грішить без закиду совісти, зглядно іншим позволяє, або й намовляє до таких гріхів. Очевидно, такий суд про обов'язки може розтягатися на деякі тільки обов'язки, або взагалі зменшувати всі і признавати чоловікові чи то повну, чи тільки частинну свободу грішити. Між звичайним грішником, а таким чоловіком, хворим на ліберальну совість, є велика ріжниця. Грішник не заперечує обов'язку закону, переступає його, свідомий своєї вини. Ляксист заперечує обов'язок, усуває або затирає ріжницю, поставлену Божим законом між тим, що є гріхом, а тим, що дозволене.

Не треба уважати ліберальну совість тотожною зі широкою совістю. Широкою совістю називають богослови розумний і супокійний суд, що в деяких обставинах, або з деяких важних причин, якийсь людський закон не обов'язує. Так може людина судити, опираючися на принципах т. зв. пробабілізму, який позволяє поступати по правдоподібній думці богословів, хоч противна думка має теж за собою аргументи, може навіть й сильніші.

Підставою пробабілізму є теза, що людський закон, непроголошений і непевний, не може накладати певного обов'язку. Широка совість, стверджуючи на основі добрих доказів непевність обов'язків, супокійно заперечує його та позволяє собі й іншим не сповняти його. А ліберальна совість не має такої раціональної причини. Безосновно, або й для пустої підстави уважає: 1) маловажною річю в моральності те, що має правдиву вагу, 2) дозволеним те, що напевне заказане, і доходить накінець до третього, а саме: 3) не хоче бачити обов'язку, щоб його не сповняти, а накінець і до 4) що вже й не може його бачити.

Таке розположення душі повстає і росте під впливом многих причин. Нехристиянська атмосфера, в якій жиє, світ у злому значенні Євангелія впливає з різних сторін і різними способами

на душу чоловіка. Виробляє її домашнє виховання, школа, товариші та товариство, серед якого хто рік і виховувався. Буває, що від дитинства привиклося думати про релігійні правди і обов'язки не так, як вимагає віра і як учить Церква, але так, як люди цього світу думають і говорять про справи релігії. Злий приклад, розв'язні уваги, насьмішки з обов'язків, зі совісного їх сповнювання ділають те, що людині, яка має нахил до пересадного уживання свободи, найважніші і найсвятіші обов'язки представляються нераз безпідставними. А злий вплив окруження побільшає до того брак розваги і самокритики; у важних речах поступається без застанови, під першим враженням хвилі або й пристрасти, і поволі доходиться до теоретичного суду, що звільняє від обов'язків. Людина, в інших справах, напр. заводових своїх працях, поважна, в моральному житті піддається без спротиву безнастанному обманові і жиє в повному, а часом вже й в цілковитому, майже безвинному незнанні і нерозумінні моральної вартости свого поступування. Коли сильні пристрасті та цілковитий брак уваги на свою совість допроваджує її до такого самолюбства, що в життю нічого іншого не бачить, як тільки приємність, власний інтерес і амбіцію.

Такий чоловік перевертає моральний порядок: Замість судити про свої бажання по приписам совісти, судить про обов'язки совісти по приписам своїх бажань. Гріх стається другою природою, елементом, в якому чоловік жиє, а коли в ньому є ще сліди віри, то й правди віри поволі примінює він до свого способу життя, пересаджуючи милосердя і доброту Божу та приписуючи Всевишньому давання такої свободи, на яку дозволяє тільки власна ліберальна совість.

Очевидно, що і в початкових стадіях така совість є дуже небезпечним розположенням душі. Хоч може ділати, що гріх перестає бути гріхом і чоловік майже вже без вини сповняє його, всетаки є така совість станом глибокого морального упадку та дуже тяжкою недугою душі, на котру дуже важко знайти лік. Бо якщо трудно о лік, коли легені, або нирки в тілі розкладаються, оскільки трудніше знайти лік на розклад того найсубтельнішого органу морального єства, яким є совість! В справах Божого закону, оскільки спирається він на природному законі, трудно припускати цілковиту безвинність незнання—навіть тоді, коли давній звичай виробив в людині глибоке переконання; воно не зміняє основної вини "in causa". Чоловік тоді засліплений, бо хотів ним бути! Це одначе не оправдує його поступування, він, може, тільки прикриває софізмом самолюбства те, на що дуже виразно вказує сама природа. Бо вже з природи чоловік судить напр., що злом є всьо то, чого не хоче потерпіти від інших. Кримінальне

право знає у злочинців психологічний стан такого заперечування самого факту, що не тільки має ціхи щирости, але навіть сама перед собою є щирою. Таке психічне розположення називають "софістикою злочину".

II.

З такими збоченнями совісти мусить душпастир боротися всіми способами, які дає йому душпастирський уряд. Найважнішим, може, поміж тими орудниками—то спосіб, подаваний св. Павлом: "Проповідуй слово, настоюй в пору і не в пору, картай, напоминай, грози зо всякою терпеливістю і наукою". (II. Тим. IV. 2). А великий святий, взір усіх душпастирів, парох з Арс, Йоан Віянней, часто повторяв: "Душпастир не повинен ніколи зражуватися і думати, що не може парохіян до чогось допровадити, хоч й як видається йому праця в парохії безхосенною". Випадки, в яких і побожні люди можуть мати пересадно свобідну совість, є: святкування неділі, уникання нагоди до гріха, ворожнечі, читання книжок без вибору, без огляду на заказ Церкви і т.п. Якби у всіх тих справах християни завсіди уважали гріхом те, що є об'єктивним гріхом, себто, якби не мали пересадно свобідної совісти, були би певно значно ліпшими. Але і про себе самого повинен душпастир боятися, щоби подай в деяких подробицях не підпадав тому лібералізмові совісти.

До ліберальної совісти, яка може проявлятися у священиків, багато може причинятися недостаточне знання моральної богословії і випливаюча з того незнання—помилкова совість. Судячи про знання моральної богословії у нашого Духовенства тільки з загально знаних певних фактів, можна сміло твердити, що знання це у наших священиків надто мале. Ті факти такі: У нашій богословській літературі знані є тільки два підручники моральної богословії: Підручник о. прал. Йосифа Мільницького і о. мітрата А. Бачинського. Обі ті книжки видані ще в минулому столітті. Мимо великих заслуг обох тих богословів на полі церковної літератури, можна уважати оба ті твори найслабшими зпоміж їх писань. В хвилі, коли були видані, відповідали, може, пересічним потребам священиків; сьогодні знаходяться тільки в нечисленних бібліотеках. Більша часть душпастирів не має їх, а якщо хто і має їх, то мало до них заглядає. В руках наших священиків знаходяться тільки витяги з підручника Нольдіна, перекладені на українську мову. В богословській літературі питання моральної богословії лише рідко були трактовані. І хоч душпастирі мають всі вищі студії та достаточне знання латинської мови, щоби читати латинські богословські підручники, то не багато є таких, що в бібліотеці мають добрі підручники моральної і до них часто заглядають. При такому стані річей майже немож-

лива річ, щоби загал Духовенства мав відповідне й достаточне знання моральної, і тоді нехибно буде у многих сповідників таке незнання, що обов'язує їх до праці над доповненням тих браків. Це незнання буде нераз причиною помилкової совісти, а при невеликому навіть нахилі до лібералізму, незнання і помилкова совість мусить довести до ліберальної совісти. Така ліберальна совість, хоч і не в такому крайному ступені, як вище представлена, хоч, може, не в судженні про всі обов'язки, хоч, може, навіть получена з пересадною скрупулятністю в інших обов'язках,— всетаки, хоч би тільки в деяких річах була вона ліберальною, може бути і є небезпечною недугою для власної душі священика, а сто разів небезпечнішою для душ каянників. Тому треба нераз пригадувати усім душпастирям, а особливішим способом сповідникам, що помилкова совість **(conscientia erronea) себто** совість, яка не вповні годиться з обов'язком, що його наказує закон, не може бути правилом поступування, т. зн.: не можна безпечно робити всього, що позволяє, хоч, очевидно, треба конечно сповняти те, що приказує і здержатися від всього, що заказує. Коли позволяє, треба осторожно приймати її суд, бо вона є правилом поступування тільки принагідно, себто тоді, коли є непобідимо помилкова (invincibiliter erronea). Тільки тоді, коли хтось так переконаний про те, що вільно щось робити, що ніякого сумніву не має і навіть на гадку йому не приходить, що це могло б бути заказане, тоді, помилкова совість є правилом поступування.

У богослова трудно припустити таке цілковито безвинне незнання якогось морального припису, але тільки тому, що першим обов'язком богослова є сумніватися, т. зн. бути осторожним на всякі можливі помилки. З другої сторони однак звичай моралістів різними дистинкціями ослабляти обов'язок і конечність сповідника по змозі уневинняти каяника, ділає те, що богослов у більшій мірі ніж небогослов буває схильний позволяти собі і іншим на те, чого закон не позволяє і через пальці дивиться на всьо, що не є важкою матерією і предметом тяжкого гріха.

Коли лібералізм совісти являється небезпечним і у високому ступені шкідливим в оцінці своїх власних обов'язків, то просто убійчим може статися він, коли стається доктриною моральної богословії і через те мірою поступування сповідника та проповідника. В наших часах і обставинах нашої Церкви не є правдоподібне, щоби хто з душпастирів зачерпнув хибні засади моральної богословії з якогось ліберального підручника, але небезпекою могло би бути недостаточне знання її. Тому заєдно треба пригадувати сповідникові обов'язок, аби від часу до часу повторяв цілу моральну богословію. І не тільки треба пригадувати

собі її від часу до часу, але й треба конечно раз-у-раз сумніватися про правильність свого суду і заглядати до підручника. Кожний сповідник мусить бути глибоко переконаний про те, що може навести душі каянника дуже поважну шкоду, даючи йому якусь фальшиву раду, або позволяючи на те, що заказує Божий закон. Така шкода, є тим більшою, чим більшою і ліпшою є репутація священика. Через те й обов'язок звертатись до підручника моральної більший є для священиків, що знані з ревности та праці, нпр. для епархіяльних, чи деканальних місіонарів.

Якою великою небезпекою для вірних, а через те для цілої суспільности є ліберальна наука богословії, показує найліпше боротьба, яка потрясла не тільки Церквою, в значенні навчаючої Церкви, але цілою суспільністю у Франції в XVII. і XVIII. стол.

Серед незвичайно важких обставин для Церкви, бо серед повстаючої єресі янзенізму, що через близько два століття підкопувала релігійність вірних і відстрашувала від віри невіруючих, зі сторони людей, що тій єресі сприяли, між якими був і великий письменник, письма якого зачисляються до клясиків французької літератури (Паскаль), звернено увагу на деякі підручники моральної богословії, автори яких уважали за допустимі і оправдували деякі злочини, признані таким самим християнським почуттям загалу. Богослови, оскаржені о ляксизм, не вміли добре боронити деяких тез, яких просто не годилося боронити. А що оскарження виходили від приклонників єресі і самих єретиків, треба було без кінця дискусії, оскаржувань і оправдувань та доносів до Ап. Престолу, на які Папи зразу дуже лагідно, а накінець рішучо виступили з осудженням крайно ліберальних богословів. Ця боротьба була заострена ще й тим, що до неї домішалася незвичайно тяжка, як тоді здавалося, квестія пробабілізму. Як скрайний і неморальний лібералізм представляли противники навіть ті науки моральної богословії, що тепер, себто після вияснення справи і після богословських дискусій, які тривали близько 100 літ і потрясали цілою суспільністю, моралісти приймають за правильні. Довгі дискусії і завзяті боротьби закінчилися тим, що з одної сторони Ап. Престол осудив крайно ліберальні тези моральної богословії, як фальшиві і небезпечні, а з другої сторони ціла квестія пробабілізму вияснилася прийнятою загально тезою, що закон, отже й обов'язок, проти існування якого є поважні аргументи, в практиці не може зобов'язувати совісти.

Ця довголітня боротьба є доказом, чим для народу є наука Церкви, коли те, що видавалося і вчасти було ліберальною наукою про моральність, так занепокоїло цілу загальну опінію. З тої боротьби лишилися дуже цінні для мораліста осудження 45-

ти висказів, чи пропозицій дані Папою Александром VII. (24. IX. 1665. і 18. III. 1666) і осудження 65-ти пропозицій (2. III. 1679. р.), що їх дав Папа Інокентій XI. Тези, осуджені Папою, повинні бути предметом досліджувань кожного поважнішого мораліста.

III.

Накінець треба ще згадати про дуже важну помилку в науці про совість,—помилку, яка полягає в цьому, що совістю заступається моральний закон і совість уважається за одиноке правило морального поступування зі запереченням об'єктивного правила, яким є закон. До таких дивачних сентенцій дійшли моралісти-атеїсти, що не признають Божого закону, а однак не можуть заперечити всякої моральности між людьми. Коли усунулося Божий закон, що ж на його місці поставити? Не лишається нічого іншого, як воля людей. Ту волю треба так представити і прикрасити, щоб вона виглядала як закон. Та воля людей буде тому спільним, загальним судом про мораль, або загальною, прилюдною совістю цілої суспільности. Така публична опінія стається в очах тих моралістів найвищим законодавцем. Вона є неначе якоюсь "суспільною дійсністю", чимсь реальним, що кожній одиниці накидується з такою самою силою, як кожна інша дійсність в природі; вона виконує на кожну людину "соціяльну пресію". Ця суспільна мораль має характер безоглядний, не позволяє на непослух ні на критику; як довго існує, так довго жадає безоглядного послуху. Вона є наче "абсолютом",—"імперативом", що і нашому судові накидається. Тому і не треба говорити, що якесь поступування разить загальну суспільну совість, бо є злочином. Радше треба сказати, що є злочином тільки тому, бо разить загальну опінію. Проти такого злочину повстає могутня реакція суспільної совісти, вона неначе мститься за поповнений злочин. Таких засад боронять часом і правники, криміналісти. Між ними є і такі, для котрих злочином називається тільки те, що противиться власному, і то тільки глибокому переконанні. Здається їм навіть, що було би великим поступом в моралі людей, коли б кримінальні кодекси призначали кари тільки на такі злочини. Те, що сказане про совість, доказує вповні можливість помилкової совісти, або такої ліберальної, що всьо позволяє. А якщо йде про суспільну совість, то, очевидна річ, складається вона тільки зі суми поодиноких совістей людей, що належить до даної суспільности.

Тому не можуть вони мати вищого природою авторитету, ніж поодинокі совісті. Зрештою публична опінія з дня на день змінюється; те, що сьогодні уважає за злочин, може завтра позволяти і похваляти...

Досвід учить, що загальна опінія дуже часто помиляється і то

в дуже засадничих квестіях моралі. Знана то річ, як несправедливо судила і карала вона таких ідеальних людей, як Сократ і Аристид. Історія також учить, як та загальна думка гнулася перед тиранами і, може, цілком інакше виглядала назовні, а інакше в укритті. Хотіти зробити з опінії загалу правило моралі, то значило б властиво заперечувати незмінність і сталість моралі; вона ж різна в різних часах і у різних народів. Крім того лишень у рідких випадках бувають суспільності цілком згідні щодо всіх приписів; навіть в найліпших суспільностях можуть бути меншості, які приймають хоч би й які фантастичні принципи, а що тоді?

В найліпшому разі загальна думка, чи воля людей могла би бути тільки силою, що змушує до якогось поступування. А це ще не вистарчає до наложення на людей обов'язку, без якого моралі не можна й поняти. Щоби з поняття сили і мусу дійти однак до поняття обов'язку і моральности, приклонники совісти, як одинокої норми поступування покликуються на обов'язуючу силу, яку має совість для одиниці. Поминаючи вже випадки, в яких пристрасть, звичаї, або й доконані злочини впливають на вироблення тої совісти, неможливо в ній знайти достаточної опори для незмінної, ненарушимої і святої, обов'язуючої сили.

Психологічно індивідуальна совість не дасться поза поняттям природного і Божого права поняти інакше, як тільки як сліпий інстинкт природи, часто суперечний з жаданнями стислої науки. Тим то і спільна совість суспільної якоїсь думки дасть вправді достаточний натиск на індивідуальну совість, що поодиноких людей змусить з людського огляду на те, що треба піддатися загальній думці. Але як же далеко ще від того добровільного, або й недобровільного приняття мусу, наложеного загальною думкою людей, до поняття святого обов'язку! А на випадок суперечности між думкою одиниці, а думкою загалу,— яка ж засада дасть рішучу перевагу думці загалу і хто буде суддею поміж тими двома совістями, між якими не завсіди по стороні загалу стоятиме правда і справедливість? Накінець ні індивідувальна, ані суспільна совість не дає достаточної санкції. Цю санкцію дає тільки совість, як приняття природного і Божого права. Кожне нарушення її потягає наче за собою якусь кару. За злочин мститься Божий і природний порядок, нарушений тим злочином; вони вимагають задосить учинення, поправи, повороту до нарушеного порядку. А і перед злочином погроза пізнаної й розумом самої правди, що Бог є справедливим суддею, який добре винагороджує, а за зле карає, повздержує волю від морального зла. Нічого подібного нема в совісті, яка сама собі є найвищим законом. Можна в ній знайти дещо з тої радости, яку дає чеснота і з прикрости закидів за сповнений гріх, який знаходимо і в

християнській совісті—але без справедливости, що нехибно після смерти дає кожному по його ділам. Та ці радощі, чи смутки є дуже недостаточною санкцією поступування. Бо легко приходиться людині усунутися від тих закидів через забуття, привичку, або якунебудь іншу прикривку на закид совісти, а радості з чесноти завжди слабші, ніж та радість, яку дає насичена чи заспокоювана пристрасть. Вони, ті радості і смутки, цілком безсильні на випадок, в якому чоловік злочином самогубства усуває́ться від всякого дочасного зла і від всіх обов'язків. А іншої санкції совість без Бога не знайде. Загальна думка суспільства не має тому ні достаточної поваги, ні достаточної сили, щоби статись для одиниці законом.

Велика часть душпастирської праці священика полягає на цьому, щоби виробляти совість вірним. Чим правильніша та праця, тим більше підносить моральний уровень християнського життя в народі. Це осягає й проповідь і Сповідь.

Але інакше поступається на проповіді, інакше в Сповіді. В проповіді мусить представлятися християнська праведність у строгішому виді. Кожна теорія є риґористична, бо не узглядняє і не згадує про обставини, що можуть зменшувати і злагіднювати вину. Про святих великих Апостолів і ревнителів Божої слави говорили люди, що на проповіді являлися строгими львами, а в Сповіді, супроти грішника, лагідними ягнятами. В проповіді і в Сповіді мусить душпастир здавати собі ясно справу з того, що між християнами значно частіше, як могло б здаватися, трапляється просто яскраво помилкова совість, а ще може частіше крайно ліберальна совість.

І помилкова і ліберальна совість це такі психічні недуги чоловіка, що їх треба в першому ряді лікувати, щоби довести чоловіка до здоров'я душі. Це лікування тим трудніше, що священикові у тій праці конечно потрібна власна правильна совість, щоб її вимоги були тотожні з вимогами закону. Лікар, хоч сам навіть хорий, може добре лікувати недужих, лікар душ може лікувати їх тільки здоров'ям власної душі, себто безпомилковою і стисло правильною своєю совістю. Ця його совість, себто поняття про християнську мораль, є нормою його поступування як судді, ця совість стається тимсамим і нормою поступування для пенітентів. Бо священик у Сповіді є передусім суддею, є відтак і лікарем, дорадником, і учителем, **а понад усе таки суддею.** Прикмети доброго сповідника, це передусім прикмети доброго судді. Про них повинен священик старатися, над ними працювати, про них усильною молитвою просити. Ті прикмети випливають з глибокого переконання про вагу свого уряду. Як у кожному уряді, так і в цьому: хто поважно його не бере, той конечно з

нього мусить зробити страшну мерзенну, святокрадську карикатуру і заподіває людським душам необмежені шкоди—так, як лікар, що поважно не бере свого уряду, є мерзенним партачем, якого суспільність не повинна допустити до лікарської практики. Між суддею-душпастирем, а суддею-правником є тільки та ріжниця, що правник має кодекс і держиться кодексу, а лиш у деяких кодексом описаних випадках може судити по своєму переконанні. Суддя ж-душпастир судить вправді по об'єктивним приписам християнської праведности, але ті приписи приміняє завсіди так, як ті принципи знає і приймає. Приміненння християнської праведности до безконечних відтіней людського поступування—це наука моральної богословії, що в руках сповідника має ставати мистецтвом простування людської совісти. В тому мистецтві, очевидно, багато значить дух, з яким мистець приступає до праці, його ревність, любов до душ, мудрість в тих субтельних, таких трудних хірургічно-психічних операціях, які нераз без порівнання трудніші, ніж операції окуліста. Але той дух, та ревність мусить бути стислою наукою. Сповідник, хоч би й святий, як не матиме знання богословії, буде в премногих випадках злим сповідником. Того знання не заступить й досвід, хіба що до досвіду долучиться стала практика сумніватися в правильність своїх судів і безнастанне відкликування до богословії, себто безнастанного шукання науки. Це є й одною з найважніших прикмет доброго сповідника: **уміти сумніватися.** При наших обставинах і при стані богословських бібліотек, доступних в кожному часі священикам, треба сказати, що сповідники у нас повинні про себе мати те переконання, що не знають добре моральної богословії. Вони мають великий обов'язок працювати над доповненням того знання. Всі приписані церковним правом іспити передконкурсові і конкурсові лише в дуже малій частині доповняють той брак.

Брак знання богословії мусить бути причиною помилкової совісти в многих, хоч би тільки й дрібніших випадках. А коли хто трохи схильний до лібералізму, себто до бажання пересадної свободи, або коли хто має сильні пристрасті і з ними не борється дуже усильно, незнання богословії мусить спричиняти і ненормально-ліберальну совість. До погіршення психічної гігієни сповідника в наших обставинах причиняється і те, що на жаль в багатьох іще парохіях більша частина вірних не сповідається частіше, ніж раз у рік. Тоді около св. Пасхи всі горнуться до Сповіді і душпастир, змушений сповідати кілька годин денно, може мати тяжку спокусу сповняти свій уряд так, що й душам пенітентів і самому собі тільки шкодить.

В наших обставинах треба уважати цілком загальним явищем,

що люди, мало духовно образовані, не уважають за обов'язок оскаржуватися з гріха, про який сповідник не питає. Тому сповідник, що вдоволяється оскарженням каянника і питаннями не помагає йому пригадати собі всіх гріхів, допускається безперечно святокрадства, бо причиняється до недостойного приняття Таїнства Покаяння, поминаючи вже те, що допускається й другого святокрадства, даючи розрішення в стані тяжкого гріха, себто вже при другій Сповіді, так вислуханій. А християнин, що тому не оскаржується з гріха, бо сповідник не дає питання, майже не може бути в цілковитій добрій вірі, хіба жиє в селі, в якому ніколи не бачив правдивого душпастиря, а мав до діла лишень з ремісниками богословії. Вже те саме, що він оскаржується з деяких гріхів, вказує на свідомість потреби оскарження, себто на недобру віру замовчування. Зрештою священик, що не старається доповнити сповіді пенітента, звичайно не дає йому тим самим всього сказати, а часто просто таки спішиться. Здається неправдоподібною річю, щоб хто при найстисліщій системі конечних питань міг добре висповідати "цілорічних" каянників більше, ніж 10 на годину. Що сповіді тих "цілорічних" є звичайно недобрі, вказує передусім те, що після них рідко коли наступає правдива поправа життя.

При наших обставинах треба також уважати за безперечний факт, що прості люди, які сповідаються у знайомого, у свого пароха, стидаються признатися до гріха і знову сповідаються через те по-святокрадськи. Оскільки ж більша небезпека такої Сповіді, коли сповідник нетерпеливиться і картає каянників, замість сердечною намовою і повтореними питаннями різними способами заохотити їх до щирости! Є зрештою питання, які сповідники обов'язані поставити, а це питання про супружий онанізм. Бо є річю з многих сторін доказаною, що це зараза, яка так шириться між людьми, що мало не кожний каянник допустився того гріха! І є сповідники такої ліберальної совісти, що не бояться на свою совість брати тяжкого гріха та розрішають супругів, що жиють у поганському конкубінаті тоді, коли до того, як сповідники, ніякого права не мають. А нещасні християни, сповідаючися у них, виробляють собі помилкову і крайно ліберальну совість і цю заразу християнського життя перестають уважати гріхом! Ця обставина ще сильніше змушує доброго сповідника завдавати питання і поступати евентуально як з рецидивістами та шукати орудника на те, щоби пропадаючих і зближаючихся вже до вічного засудження нещасних людей вирятувати ще. В їх положенні трапити на ліберального сповідника рівняється цілком положенні чоловіка, що впав в руки розбійників! Ліберальний сповідник в повному значенні того слова для тих грішників чоловіковбивцем. У Львівській Аепархії супружий

онанізм є гріхом, застереженим єпископові. На цьогорічну Великодню Сповідь до празника Вознесення 1943 р. включно мають власть розрішати зі всіх застережених гріхів усі апробовані в АЕпархії священики. Ця власть, очевидно, є дійсна тільки тоді, коли сповідник має взагалі право розрішати пенітента. Коли ж моральна заказує йому це робити, тим самим устає всяка власть розрішати від задержаних гріхів. Бо ця власть дана є на добро душ, а не на їх шкоду,—тому дана так, що загальних приписів моральної богословії не зносить і не може зносити, а заховування тих приписів муситься уважати за умову правильного уживання власти.

Звичай сповідати людей, що лише на Пасху сповідаються, криє в собі небезпеку виробляти в сповідникові ліберальну совість. Бо навіть тоді, коли він старанно сповідає і задає пенітентові усі конечні питання, з природи речі мусить усі простительні гріхи так судити, як коли б вони не мали ніякого значення! Таїнство Покаяння установлене для каяння з тяжких гріхів, отже повседневні гріхи не є конечною матерією сповіді. Але уважати їх за річ цілком байдужу і таку гадку хоч би й нехотячи піддати пенітентові, значило б виробляти в собі і в ньому ліберальну совість.

Простительний гріх веде і приготовляє душу до смертного, тому й треба бачити в ньому небезпеку смертного і перестерігати перед ним хоч би й текстами: "Хто любить небезпеку, пропадає в ній",—або: "Вірний в малих речах, буде вірний у великих". Особливішим способом треба навчити стерегтися малих гріхів, коли сповідник має до діла з побожними людьми. Сміло можна і треба заохочувати до Причастя без сповіді усіх побожніших людей, яким совість не закидає ніякого тяжкого гріха. Треба їх поучувати про різницю між тяжким, а повседневним гріхом, однак не так, щоби легковажили повседневний гріх. Коли принимається засадничу ріжницю, треба зі св. Василієм казати: "Якже може бути малим те, що є образою Всевишнього Бога?"

Накінець сама практика Сповіді для священика, який не черпає з науки богословії, безнастанного світла до своєї праці, може впливати від'ємно на його совість. Завдання сповідника улекшувати каянникові поворот до Божої благодаті. Тому треба ясно означувати межі стислого обов'язку та старатися якнайточніше означувати в практиці границі гріха, при чому однак священик у Сповіді, як лікар душ і провідник християнського життя, не може позволяти душам триматися тої границі між тим, що дозволене і заборонене. Як суддя, мусить старатися пізнавати і до своїх присудів приміняти стисле означення Божого закону. Не має права накладати на людей дальше йдучого обов'язку, але й сам в своїй совісті та в душпастирській праці над вірними мусить бути далеким від того, щоби в тому розграниченні між гріхом,

а негріхом бачити найвище правило християнської праведности. Вона розтягається без порівнання дальше поза те, чого конечно треба до покаяння; вона душам показує велич духової звершености, святости і побуджує їх до витривалої праці в цьому напрямі. Коли священик, сповідаючи вірних, займеться виключно тими стислими обов'язками християнина, коли ті обов'язки спроваджуватиме до найнижчої міри, щоб не відстрашити каянника і улекшити покаяння, тоді легко йому стратити з ока цілість християнської праведности та вищу, ширшу мету праці і проповідника. Або іншими словами: Щоби рівномірно в праці над кожною християнською душею зокрема бути суддею, але не забувати на обов'язки лікаря, учителя, дорадника і батька; треба дуже великої дбайливости та повного знання при справуванні уряду сповідника. Без цього практика сповіді станеться для нього справою буденною, при якій буде привикати до виду брудів людської природи і забувати нераз на височини християнського життя.

Богослови нез'єдиненої Церкви закидають часто моралістам Вселенської Церкви, що вони зайняті виключно казуїстикою. Їм вдається, що в них без порівнання вища, повніша і ліпша моральна. Вона відповідає тому, що називаємо аскезою. Моральної в значенні казуїстики не мають і не узнають східні богослови. Це при справуванні Таїнства Покаяння є великим браком, але трохи пересадно понята, з пропущенням усяких принципів християнського життя, стисло як наука для сповідників про мінімальні обов'язки християнина, моральна може статись якоюсь тіснотою ума і серця, яку правильно треба осуджувати. В практиці мусить священик, який хоче бути добрим сповідником і правдиво помагати людським душам у християнському житті дуже дбайливо приготовляти і з правдивим теплом Божої любови передавати те, що в Сповіді має давати як лікар і батько. Між тими науками мусить важну ролю відіграти тепле заохочування до частішої Сповіді, а передусім до частішого принимання Пресв. Евхаристії. Парохія, в якій більшість вірних сповідається лишень раз у рік, є парохією, в якій брак душпастирського проводу, а може ще більше, того проводу, що його дає добрий сповідник. Бо сповідник, більше ніж проповідник, має в руках людську душу тоді, коли найбільше можна від неї осягнути. Бо має в руках розкаяну душу. Якщо парохіяни приходять до Сповіді тільки формально, щоб не заслужити на нагану і кару Церкви, тоді сповідник мусить з них зробити розкаяних християн. Те, що в безпосередньому приготуванні до Сповіді, в проповіді, може багато сказати з того, що мав би пізніше кожному зокрема говорити, те не зміняє положення, що в Сповіді може і повинен мати найбільший вплив на людей.

Ліберализм совісти прибирає в практиці ще й таку форму, що

не зважає на малі речі. Може радше треба би сказати, що так проявляється той "дух унинія і небреженія", про який так часто і усильно Бога просимо, щоби був від нас взятий. Дух "унинія"—знеохочення, знудження, зраження до всього, чи змучення, проявляється тим, що чоловік стається невражливим на всьо, що уважає чимсь малим. Так само дух "небреженія", себто байдужність, повстає природно в душі під впливом усіх пристрастей. Кожний гріх, уступка тим пристрастям, побільшає в душі цю байдужність. А всетаки і байдужність і знеохочення є недугою совісти,—дуже близькою тієї недуги лібералізму, про яку ми говорили. Вона безперечно задає душі великі рани, а передусім не дає душі підноситися до Божої любови і духовного совершенства. Бо в першій мірі чимсь малим представляється душі кожний гріх простительний. В порівнанні зі смертним гріхом, що задає смерть душі, є дійсно чимсь малим і правильно можна його назвати—малим гріхом, буденним, домашнім. А всетаки є гріхом, себто образою Бога та заслугує на Божий гнів! Не на вічне засудження, але на недопущення до Божої слави, на кару в чистилищі, часом і безмірно довгу. Людина, яку веде байдужна совість на повседневний гріх, мусить в християнському житті держатися низько при землі і не може підноситися до ніяких більших подвигів християнського життя. Здається навіть, що не може здобутися й на звершений жаль, або, якщо здобувається на такий акт любови, то тільки з трудом і на малу хвилю. А причиною того це, що з природи речі, чи з приводу тієї недуги совісти, бачить в грісі власну шкоду, а не Божу справу. Хто дбає про Божу справу, хто з любови до Бога всюди шукає Божої волі і всюди бажає, щоби святилося Боже Ім'я,—той в кожному грісі, і малому і великому, бачить образу Божу. Йому тоді легко на вияви звершеного жалю, бо йому легко приходять і вияви Божої любови.

Ця недуга людської совісти є незвичайно шкідлива ще й тому, що противиться одному з важних відай принципів християнства. Тим принципом є, що усі чесноти і ціла християнська праведність мусить складатися передусім зі самих дрібних і малих річей; вона з природи речі є мозаїкою, зложеною з дрібних кусників, з маленьких жертв, з умертвлень в дрібних речах, з уваги на дрібні речі. Той принцип дуже виразно висказаний в притчі про таланти: "Добре, слуго добрий і вірний",—каже пан—"в малім ти був вірний, над многими тебе поставлю" (Мат. XXV. 12). А на іншому місці каже Христос: "Хто вірний в найменшому і в многому є вірний, а хто неправедний в найменшому і в многому є неправедний" (Лука XVI. 10). Бог дивиться на внутрішнє розположення душі і в тому розположенні тільки ціла вартість доброго діла. Тим то і маленька лепта убогої вдовиці є більшим даром, ніж найбагатші жертви багатих. (Мар. XII. 42). А совість, що легко-

важить малі речі, дивиться на них тільки зізовні, судить про них людським судом цього світа і є далека від Божого суду. Зрештою наше положення перед Богом таке, що наша служба супроти Нього складається з дрібних діл. Бо ми самі малі, дрібні сотворіння. І тому здається, що конечною консеквенцією християнської покори—уважати на малі речі.

Байдужність на всьо, що видається мале в обрядах, може привести й до великих ухиблень. В справуванні св. Таїнств важність діяння може зависіти від недосказаного одного слова. Хто нпр. уважає за малу помилку так скоро говорити молитви, що серед них пропускається деякі слова, той не спостережеться, коли привикне нпр. розрішення так давати, що завсіди буде неважне через невиразне сказання одного зі сущних слів. А хтож не бачить, що в молитві, якою є церковне правило, лише ті уступи мають перед Богом вагу, що їх виразно, душею і свідомо вимовляємо.

В усіх людських справах, в мистецтві, науці, ремеслі, чи в якихнебудь заводових працях, той, що лише "менше-більше" зберігає докладність, точність, є партачем у кожній роботі. А що варта робота партача, коли його діло є і субтельніше і трудніше, ніж діло адвоката, лікаря, хірурґа, чи окуліста! А таким є сповідник-душпастир, чи катихит і проповідник з ліберальною совістю.

Скінчено 9. квітня 1942 р. (Світлий четвер).

Читано на АЕп. Соборі дня 30. квітня 1942 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

Диспенза відправляти Службу Божу Св. Йо. Золотоустого в середи і п'ятниці Вел. Посту.

Митрополичий Ординаріят позволяє всім священикам Львівської АЕпархії, як також і всім священикам інших Епархій, які перебувають у її границях, відправляти в середи і п'ятниці Вел. Посту та в перші три дні Великого Тижня Службу Божу св. Йоана Золотоустого під ось якими умовами:

1) У всіх церквах парохіяльних і дочерних відправлена буде Служба Божа Преждеосвященних Дарів бодай три рази за час Великого Посту.

2) Кожний священик, що користає з цієї диспензи, приступить до Таїнства Покаяння принаймні три рази у Великому Пості.

3) Якщо даний священик не має стипендій на Служби Божі, усі ті Служби Божі жертвувати має за український нарід.

4) Якщо є більше священиків—то кожний відправляє Службу Божу окремо, а не водночас.

У СПРАВІ ПЕРЕДОРДИНАЦІЙНИХ І ПЕРЕДКОНКУРСОВИХ ІСПИТІВ

Ч. 24/43.

ОГОЛОШЕННЯ

Згідно з розпорядженням Митрополичого Ординаріяту з дня 4. III. 1943. ч. 1012/Орд. у літньому семестрі акад. року 1942/43. відбудуться на Академії передординаційні і передконкурсові іспити у таких речинцях: 14/IV, 5/V і 9/VI. від години 4-ої попол. Прохання—зголошення складати в Квестурі найпізніше день перед іспитом.

З Квестури Гр. кат. Богословської Академії
у Львові, дня 9. березня 1943.

В СПРАВІ ЦЕРКОВНИХ ДЗВОНІВ

МО. ч. 732/К.

Митрополичий Ординаріят поручає Отцям Настоятелям парохій виготовити негайно спис церковних дзвонів, подаючи:

1) Докладну назву парохії з поданням округи (Крайс).
2) Число всіх дзвонів у парохії.
3) Час їх справлення і набуття.
4) Назву фірми, звідки дзвін походить.
5) Ближчий опис дзвону (написи, образи і т.п.).

При цьому завважується, що йде тільки про дзвони з мідяної мішанини (аліяжу). Виготовлені списи та описи дзвонів треба конечно предложити у канцелярії МК. якнайскорше.

У СПРАВІ НАВЧАННЯ РЕЛІГІЇ У ЗВАНЕВИХ І ФАХОВИХ ШКОЛАХ.

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
Краків, вул. Зелена 26.

Краків, дня 2. березня 1943.

До
Високопреосвященного Греко-Католицького Митрополичого Ординаріяту у Львові.

У зв'язку з недавнім пляном шкільної влади знести години релігії в званевих і фахових школах Г. Г. та нашою інтервенцією в справі дальшого вдержання навчання цього предмету, повідомляємо, що шкільна влада, обіцюючи піти назустріч нашому проханні, завважила водночас, що дотичні священики зовсім не використовують, або використовують дуже мало призначені на релігію години у згаданих школах, зокрема у званево-обов'язкових, в яких навчання відбувається раз на тиждень. Це між іншим також дало спонуку до вищенаведеного задуму влади.

Подаючи до відома таке ствердження шкільної влади на основі урядових звітів, прохаємо видати в тому напрямі потрібні розпорядження.

М.О. ч. 1000.

Це письмо подається до відома Всеч. Духовенства.

ПОШУКУВАННЯ ЗА АКТАМИ УРОДЖЕННЯ І ХРЕЩЕННЯ

Ч. 4917/м.

Парохіяльні Уряди АЕпархії справдять у своїх метрикальних книгах уродження, чи не знаходяться у них:

1) Акт хрещення **Івана Сіґоль,** який числить тепер 70-75 літ.

2) Акт хрещення **Анни Коцур,** яка числить тепер 65-70 літ життя.

На випадок винайдення тих актів, зволить даний Уряд парохіяльний віднестися на адресу: Sigol Adolf, Mähr-Schönberg, Mühlfeldstr. 57. (Ostsudetenland) по винагороду за вишукування цих актів.

М.О. ч. 354.

У СПРАВІ ТОВАРИСТВА ДОБРОЇ СМЕРТИ

Митрополичий Ординаріят подає до відома, що провідником **Товариства Доброї Смерти,** під покровом Страждучої Божої Матери іменовано о. Константина Стисловського, регістранта Митрополичої Консисторії на Львівську АЕпархію.

Тов. Доброї Смерти має на цілі пригадувати вірним на хвилю смерти та випрошувати для них ласки щасливо, з Богом покінчити дочасне життя. Ось як висловився м. і. Папа Пій XI. про це Товариство: "В нинішніх часах немає більш спасенного та хосенного апостольства, як апостольство Доброї Смерти",—а Папа Венедикт XV. наділив це Товариство (1921 р.) обильними ласками.

Тов. Доброї Смерти треба відрізнити від **Брацтва Доброї Смерти,** що має на цілі нести матеріяльну поміч на похорон члена.

Інформації в справі Тов. Доброї Смерти уділяє о. Конст. Стисловський, у Львові, пл. св. Юра 5.

На відповідь треба залучити поштовий значок.

У СПРАВІ НОВОГО СЛУЖЕБНИКА

Пригадується, що в парохіяльній канцелярії при церкві св. Юра можна набути за попереднім надісланням 27 зол., новий Служебник, виданий в Римі, а передрукований анастатично без змін у Львові.

У СПРАВІ ПРОВІРКИ ДОКТОРСЬКИХ ДИПЛОМІВ

Всі Впр. Отці, які узискали ступінь "доктора", зволять предложити у Канцелярії М.К. свої докторські дипломи, щоб після могли користуватись титулом "доктора" на терені Львівської АЕпархії.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 1. липня 1943.

ПРИГАДКА В СПРАВІ ПЕРЕДПЛАТИ АЕП. ВІДОМОСТЕЙ

Впр. Отці, які ще не вплатили передплати за АЕп. Відомості за р. 1942. зволять надіслати її (24 зол.) в найближчому реченці.

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
Божою Милістю і Святого Апостольського Римського Престолу Благословенням
Митрополит Архієпископ Галицький і Львівський,
Єпископ Кам'янецький
Всеч. Духовенству, Капітулі, Богосл. Академії, Деканам, Парохам, Завідателям і Сотрудникам,
Настоятелям Монаших Чинів і поодиноких монастирів і всім Єромонахам
Мир о Господі і благословенство *)

Досвід трьох літ показав, що можна відбувати рік-річно епархіяльні Собори не без хісна для духовенства, а через те і для народу. Така зрештою є і давна традиція нашої Церкви. За часів митроп. Рутського відбувалися щороку в кожній епархії епархіяльні Собори. Вони тривали вправді тільки через кілька днів, а відбувалися в перший тиждень Великого Посту. Бо від віків був в укр. Церкві звичай відбувати епархіяльні Собори в першу неділю і першого тижня Вел. Посту. Такий Собор полягав на науках епархіяльного Архієрея до Духовенства. (Гл. О. Лотоцький: Укр. джерела церк. права ст. 22). Звідси й здогад, що ця інституція відповідала також старій традиції, аби перший тиждень Великого Посту посвячувати на духовні вправи, злучені зі Сповіддю.

Наші Собори трьох останніх літ не є, може прикладом до наслідування кожного року. Ми відбули в 1942 р. 7 торжественних, а 21 приготовних сесій. Багатьом Отцям здається, що це трохи забагато. Але Отці, зібрані на останній торжественній сесії АЕп. Собору, висказали думку, чи бажання, щоб і в 1943 р. відбувся Собор. Тож, прихиляючись радо до бажання соборових Отців, запрошую та взиваю Всеч. Духовенство на АЕпарх. Собор, який зачався б зараз після Великодних Свят. Торжественних сесій відбудемо п'ять, а саме:

I. 30. квітня ст. ст.
II. 28. травня.
III. 27. серпня,
IV. 24. жовтня і
V. 29. листопада,

себто завсіди в останній четвер місяця, по юліянському стилю. Матеріял до першої торжественної сесії приготовили ми ще в 1942 р. Тому перед першою торжественною сесією будемо мати тільки одну приготовну сесію 16. квітня (29. н. ст.) в світлий чет-

*) ЛАВ. Р. LVI, ч. 3-4, 1943.

вер. Трудно скорше зачати приготовну сесію, бо в другий четвер припадає св. Юрія.

Перед другою торжественною сесією 28. травня (10. VI. н. ст.) будемо мати дві приготовні сесії 20. і 27. травня н. ст.; в третій четвер припадає Вознесення.

Восени матимемо дві приготовні сесії, перед третьою торжественною, а то 26. серпня і 2. вересня н. ст. В третій четвер перед сесією припадає Спаса. Останні дві торжественні сесії будуть мати по три приготовні сесії, т. зн. всі четверги будуть зайняті, крім четверга, в якому припадає празник Покрови.

Засідання передсоборової Комісії будуть відбуватися завсіди в понеділок перед приготовною сесією. Лише перед першою приготовною сесією збереться Комісія в п'ятий понеділок посту 12. квітня н. ст. Предметом нарад будуть п'ята і шоста заповідь, оскільки дискусія над правильником, чи реґуляміном деканальних візитацій не забере цілого часу.

В предметі обох цих заповідей маємо матеріял такий незвичайно важний, що просто зі страхом приступаю до обдумування правил, які зі своєї сторони предложу Всеч. Духовенству. Ще ніколи в цілій історії нашої Церкви не мали ми таких страшних та могутніх противників і ворогів, як тепер. Ними є пристрасті, що ведуть до божевільного ломання і нехтування тих заповідей, та людські слабості, що сприяють тому легковаженні. В декреті про чоловіковбивство старався я вложити все, що треба було пригадати Всеч. Духовенству для боротьби з тим злом. А послання про "чоловіковбивство" повторяє майже усі гадки декрету, як і давнього, печатаного, а невиданого послання. На останній торжественній сесії Собору 1942 р. ухвалили ми тільки 8 правил про чоловіковбивство. Більшість пропонованих мною правил ще не передискутована ні на Комісії, ні на Соборі. Але самому мені здається, що те, що пропоную, просто нічим не є в порівнанні з тим, що було би треба запропонувати. Тому усильно прошу Всеч. Отців так молитвою, як і дискусією причинитися до розширення рамок моїх пропозицій. Те, знову, що я пригадав в декреті "Про пиянство" є таке марне, що з різних сторін доходять до мене голоси так священиків, як і світських людей, які взивають мене написати послання про пиянство. Таке послання пишу. Але що поможе послання, коли продукція самогону і злучені з нею надужиття алькоголю доходять до таких розмірів, яких в історії нашій ще не було! Пристрасть пиянства стається шалом, божевіллям, тяжкою психічною недугою, проти якої треба боротися всіми можливими способами. Ті орудники, що їх маємо в руках, являються заслабі, як не цілком безсильні. Коли чується оповідання про оргії, які відбуваються по селах, про

страшні наслідки пиянства для фізичного здоров'я, про дітей, котрим нерозумні родичі,—не родичі, а вовки!—дають пити самогонку, то мороз стрясає тілом і зимний піт зливає чоло! До домашної війни і партійної взаємної ненависти маємо ось боротьбу з організованим самогубством! І в хвилі, коли грозить неврожай, бо озимина вже в великій части знищена, коли прав. доподібним стається голод, коли з приводу війни наша молодь здесяткована, нема в народі настільки християнських понять, щоб манякам чоловіковбивства та самовбивства вирвати з рук зброю і сильно крикнути: "Схаменіться, будьте люди" та пекольній пошесті поставити таму.

Решту недобитого і незнищеного ще чоловіковбивством і самовбивством пиянства народу зводить зі світу злочин проти VI. заповіді, яким заміняється св. Таїнство подружжя на поганське співжиття пристрасти. А знана річ,—метрики кожної парохії достарчають обильних свідоцтв, що практика надуживання подружжя нищить кожного року більше національного життя, ніж дуже кривава війна! Але й без того злочину, як виглядатиме християнська родина при природніх наслідках пристрасти пиянства? Як в тих двох напрямах зарадити злому? Це питання, яке мусить поставити собі Духовенство, запрошене на АЕп. Собор цього року.

Йде тут просто про питання: "бути або не бути". І не з іншим розположенням беріть, Отці, участь в соборових сесіях як з розположенням лікаря, завізваного до смертельно хворого. Перед літами, коли за митрополита Йосифа Сембратовича зреформовані брацтва тверезости зачали проявляти більшу і успішнішу діяльність, кількох епархіяльних місіонарів своїми місіями проти пиянства зуміли надати рухові тверезости характер загальної популярности. Ті місіонарі заслугують на почесну згадку. Були ними о. Струтинський, парох Ямниці, о. К. і о. Мох. Останній був наверненим пияком і в проповідях оповідав про своє навернення, що неодного християнина навело на праву дорогу.

Без сумніву: Місії і реколекції можуть причинитися до поправи християнського життя. Думаю, що можна прийняти як певний принцип таке: Тільки через побудження інтензивного релігійного життя можна людей довести до того, щоб хотіли успішно боротися проти пристрасти. Без тієї волі нема ніякої поправи. Проповідь і передусім достойне принимання св. Причастя—то одинокі орудники, щоб викликувати і піддержувати в душі таку волю та запевнити її побіду. Маючи лікувати хворе тіло нашого народу, треба звернути передусім увагу на загальний стан здоров'я, на загальні причини чому в хворому організмі такі страшні спустошення робить інфекція. У тій раді Божий Дух може

натхнути нас і так повести наші наради, щоб ми знайшли відповідні орудники та вміли їх у соборових правилах здефініювати, додаючи до нього й приписи, чи правила, які успішно змусили б Духовенство до виконування ухвалених правил.

Усильно поручаю Всеч. Отцям молитви про Божу благодать для Собору. Йде не тільки про долучування до ектеній приписаних завізвань про поміч Святого Духа, але передусім йде про витривале, безнастанне, покірне поручування милосердю Всев. Бога тілесного і духового здоров'я нашого народу, а передусім нашої молоді. Про такі молитви усильно прошу всіх Всеч. Отців, а особливішим способом всіх монахів наших монаших Чинів, так мужеських, як і жіночих. Отці-сповідники інокинь передайте це моє прохання усім Ігуменям і Настоятелькам поодиноких Домів і всім законницям з нагоди їхньої Сповіді.

Так, як минулими літами, так і цього року, запрошені та завізвані до участи в Соборі всі священики АЕпархії, і єромонахи наших чинів в Епархії, і Настоятелі монастирів, як теж і всі священики, що перебувають у Львові хоч би в переїзді і монахи чужих епархій.

З огляду на труднощі щодо подорожі тих священиків, що мешкають поза Львовом, диспензуємо їх від обов'язку бути присутними на всіх сесіях; обов'язуємо їх до присутности лише на одній торжественній сесії.

Цей обов'язок присутности бодай на одній сесії є однак обов'язком тяжким. Наколи б хто з Отців, з огляду на здоров'я або старість, схотів звільнитись ще й від цього обо'язку, мусить наперед просити про звільнення. Не вистарчить оправдатися з неприсутности після відбутих сесій, як це роблять деякі Всеч. Отці, що в 1943. р. оправдують свою неприсутність на Соборах 1942. 1941. і 1940. рр. Треба признати, що невелику участь в житті АЕпархії бере такий священик, що три рази запрошений на Епарх. Собор, на ніяке запрошення впродовж трьох років не відповідає, а відтак оправдує свою неприсутність щойно в четвертому році! Я не мав би нічого проти такої практики, бо вона була би зі сторони Духовенства заздалегідь даною згодою, щоб і Ординаріят відповідав на їх прошення четвертого року після внесення подання. Волію одначе оправдання передати соборовим суддям, яких уряд полягає на оцінюванні важности причин, що оправдують неприсутність.

Для унормування соборового регуляміну, в цілі уникнення деяких помилок постановляємо, що обов'язком колегії соборових секретарів є перед або після кожної сесії передсоборової Комісії зібратися під проводом льоготета себто першого секретаря і переховувати у себе соборові правила, а передусім

дбати про це, щоби текст тих правил, одобрених передсоборовою і приготовною сесією Собору, був переглянений україністом для лінгвістичних поправок і після тих поправок був виставлений через що-найменше 8 днів на дверях катедральної церкви. Зокрема секретар, якому це буде поручене радою секретаря, має обов'язок пильнувати, щоб правила переходили правильно всі приписані стадії розвою, які все повинні бути занотовані. На тексті правил мусять секретарі або бодай один з них посвідчити, що правила були одобрені передсоборовою Комісією і приготовною сесією, поправлені україністом, виставлені на дверях і вкінці дефінітивно прийняті торжественною соборовою сесією.

Поручаю Всеч. Духовенству через цілий час додавати до сугубої єктенії два візвання служби про призвання помочі Святого Духа в наміренні АЕпарх. Собору.

Писано у Львові 26. лютого 1943.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

У СПРАВІ ПОРОЗУМІННЯ

"Зрозумієте Правду і Правда вас освободить" (Йо. VIII. 32). (Збірка документів).

ВСТУПНЕ СЛОВО

На мої відкриті письма до православних Архієреїв і до православної інтелігенції одержав я кілька відповідей. Цими своїми відкритими письмами осягнув я лише в дуже незначній мірі те, чого бажав. Я пропонував порозуміння, свідомий того, що цілковита єдність, себто утворення одного віроісповідання з кількох, могла би бути осягнена лише після довгого ряду дрібних порозумінь. Я хотів, аби приналежні до різних віроісповідань старалися до себе взаємно наблизитися, заховуючи, очевидно, свою окремішність.

У відповідях, що їх дістав я на свої письма, не проявлялася поправді ніяка охота наближення. Попри теоретичне признання, що релігійна єдність різних укр. віроісповідань є конечною умовою до осягнення національної єдности, просто ніхто не подумав про порозуміння і взаємне наближення до себе різних українських православних віроісповідань. Моє запрошення зрозуміли всі тільки як поклик до цілковитої злуки православних з нами, гр.-католиками, і то тільки як прийняття всіми православними нашої Унії з Ап. Римським Престолом.

А можна було говорити про різні способи порозуміння, без зливання в одно віроісповідання. Можна було подумати й про

злуку православних віроісповідань з гр. католицьким, при якому повставало б нове віроісповідання зі злучених обох, яке не було ні давним православ'ям, ні давною гр. кат. Церквою. Про ті різні можливості ніхто не подумав. Моє предложення взято згрубша просто як поклик до Унії.

Відповіді випали такі негативні, що лише з доброю волею можна доглянути гадки, що все таки бодай якесь порозуміння можливе. А в багатьох відповідях цілком виразно й висказано обурення на саму думку, що хтось може таке припустити. Та все ж таки відповіді ці є таким обильним матеріялом до дискусії, що неможливо їх мовчки поминути. Що більше: Брак відповіді був би навіть нечемністю, якої від мене не очікується.

З другої ж сторони я переконаний, що дискусія конечно потрібна навіть й до мінімального порозуміння. Йде лише про це, щоб ця дискусія не утруднила порозуміння, себто щоб була ведена так чемно і з такою любов'ю ближнього, аби ніхто не міг чутися обидженим.

Дискусія потрібна, але тільки іренічна, не полемічна. Треба такої дискусії, яка прямувала б до мира, не до війни. На таку дискусію я й рішився. З приготованих мною, почасти висланих, кількох довших і коротших відповідей, вибираю те, що по моїй думці, можна і треба оголосити. Бо, без сумніву, в такій мировій дискусії треба щирости, навіть тоді, коли те, що підноситься, не є приємне для співучасника дискусії. Свої відповіді рішив я печатати в "АЕп. Відомостях" для ужитку Духовенства. Тим способом перешлю своїм кореспондентам відповіді на їхні листи, як теж і на листи інших, даючи їм таким чином змогу піддержувати, якщо схотять, дальшу дискусію.

Така дискусія є тимбільше потрібна, що наші братя з Волині, Холмщини і Підляша та з Вел. України були від півтора століття відділені від нас політичними кордонами і знали нас тільки з того, що про нас писали російські, церковні письменники. А ми не мали ніколи змоги відповідати на роблені нам закиди. Наші братя не мали змоги читати нашої оборони. Тепер щойно перший раз від сотки літ можемо відповісти на зділані нам закиди.

Відповідаючи на закиди, прийдеться нам, може, говорити про те, як ця справа представляється нам у російській церкві. Заздалегідь мусимо братів наших українців за те перепросити. Коли в дискусії порушуватимемо і принципи і закони російського православ'я, то не в цьому намірі, щоби теперішній укр. церкві приписувати те, чим російська церква могла проти нас провинитися. Ми далекі від цього, щоб у теперішніх українцях бачити адгерентів російського православ'я. З великою симпатією та великим інтересом глядимо на все, що робить укр. церква, щоб від-

різнитися від російської церкви. Ті змагання не можуть одначе перечеркнути історичного факту, що всі укр. території належали до російської церкви, хоч, очевидно, українське духовенство не відповідало за поступування св. Синоду. Цей факт оправдує розмову про діяння рос. церкви в дискусії, в якій говоримо саме про гр. католицьке і православне віроісповідання.

Об'єктивна і мирна дискусія є конечна. Думаю, що є вона просто патріотичним обов'язком духовенства, так православного як і греко-католицького. Обов'язок цей випливає з обов'язку зробити все, що можливе, щоби порозумітися і причинитися до національної єдности. Бо як же порозумітися, не сказавши всього, чого треба до взаємного пізнання. Наші братя, православні українці, знають нас досі передусім з російської літератури, з брошур, писаних з виразною метою викликати якнайбільшу ненависть супроти Римської Церкви і "відпавших від православ'я уніятів". Всі ті, що кінчили ще російські школи, знають про "'унію" тільки те, що вчили в школі, а було просто неможливою річю, щоб учитель релігії висказувався об'єктивно про Римську Церкву, про "Унію" і про нас.

В 1914 р., коли російська армія зайняла Галичину, кожний з нас мав нагоду говорити і зі священиками і зі світськими людьми, які висказували своє велике здивування, що в наших церквах чули українські проповіді і Богослуження у староцерковній мові, з укр. вимовою. Явно признавались, що про нас думали: Вони були переконані, що в нас проповіді говоряться по-польськи, а обряд до половини златинізований. Пригадую собі російського військового священика, який відтак зістав єпископом, як він дивувався, коли спостеріг, що ми при співаній Службі Божій після Апостола уживаємо кадила. Свідомі українці-самостійники, нечисленні перед 1917 р., які бували в Галичині і були завжди принимані нами з отвертими раменами, знали нас ліпше і мали ліпшу про нас опінію.

Після 20-ти літ большевицького режіму православна молодь Наддніпрянщини нічого про нас не знає. Коли ж дійсно уважаємо своїм обов'язком всьо зробити, що нам тільки совість позволяє, аби причинитися до порозуміння, хоч би й найменшого, поміж різними укр. віроісповіданнями, то ми обов'язані дати православним українцям нагоду пізнати нас, наші традиції, нашу історію. А коли при тій нагоді наші православні братя знайдуть в нашому церковному житті чимало такого, що їм не буде подобатись, коли зрештою є в нашому церковному житті, може, й багато, чого самі не одобрюємо й що самі уважаємо за помилки, хиби, чи недотягнення,—то, признаючись явно до них, поможемо нашим братям спостерегти і в їхньому церковному житті деякі

хиби та терпеливо зносити, коли ці хиби будемо підносити або просити про їх вияснення. Таке обосторонне взаємне пізнання повинно бути нагодою до виявів братньої любови і патріотизму. Коли після цілого століття, чи навіть й цілих століть, в яких ділили нас кордони, маємо оце нагоду сходитися і порозумівати-ся, то ми тепер супроти себе взаємно зобов'язані; ми повинні тепер щиро зі собою поговорити про релігійні справи.

Очевидна річ, з обох сторін мусимо про це пам'ятати, що справа релігії,—то справа з Богом і що не годиться покидати віру батьків без повного і глибокого переконання, що такий є обов'зок супроти Всевишнього Бога. Коли маємо дати себе пізнати і шукати в собі і в братях того, що могло би бути взаємним уступством, яке бодай трохи наблизило б віроісповідання, що дуже далекі до того, щоб стати одним віроісповіданням,—то мусимо безумовно пам'ятати про це, що уступства,— якщо йде про уступства загального значення—можуть робити тільки церкви, а не поодинокі вірні, і що не годиться ні жадати, ні жертвувати уступства, яке йшло б дальше, ніж те, що совість позволяє. Зрештою крім уступства загального значення, уступством можна назвати й пребагато цілком приватних думок, які кожному і вільно і можливо змінити, а зміни яких домагається братня любов і патріотизм. Такі зміни, подиктовані саме братньою любов'ю і патріотизмом, проявлятися будуть і в мові. І так можна назвати певного роду уступством, якщо уникатимемо всякого слова, що могло б неприємно вразити наших братів. Так ми віддавна й поступаємо, бодай в деяких речах; з принципу не уживаємо ніколи слова "схизма і схизматик", не уживаємо й слова "псевдоправославний", чи подібних слів, які зрештою були б і фальшивим віданням думки, яку маємо про православних і православ'я. Взаємно можемо живити надію, що наші православні братя перестануть називати з'єднинення з Вселенською Церквою і з Ап. Престолом Римським "відступленням від православ'я", або, як москалі кажуть, "'віровідступничеством",—тимбільше, що ті слова не є вірним віданням думки, яку православна церква і православна богословія має про з'єдинення. Зрештою усі ті поняття "православ'я" і "з'єдинення", "відступлення від віри", чи "відпадення від церкви" можуть бути і мусять бути предметом мирової і супокійної дискусії, конечної хоч би тільки для того, щоб означити значення кожного слова і не уживати якогось терміну в суперечних собі значеннях.

Треба признати, що наше покоління є в значно вигіднішому положенні щодо дискусій, ніж попередні. В часах, в яких нпр. ціла укр. церква православна уважала за есенціональну часть православ'я підлягати царгородському, відтак московським патріяр-

хам, а відтак петербурському синодові, трудніше було б явно щонебудь закидати чи Царгородові, чи Москві, що піднести тепер, не може образити ніякого українця. Могли б і українці боронити Царгород, Москву, чи Петербург перед якимись закидами, але, й обороняючи їх, не мали б причини так солідаризуватися з тими осередками православних віроісповідань, щоб критику супроти них уважати аж особистою образою.

Приступаючи до оголошення в "АЕп. Відомостях" деяких листів, писаних до мене у відповідь на мої відкриті письма, як теж і деяких моїх листів, писаних у відповідь на ці листи, видаю всі ці письма, як документи, що не мають ніякого актуального значення. Я тим безпечніший, що не можу наразитися на те, щоб хтонебудь з наших братів православних міг за зле брати мені щирий, або незграбний який висказ. Знаючи одначе з яким розположенням, зближеним майже до упередження, читають православні те, що "уніяти" пишуть про їх віроісповідання, торжественно заявляю на вступі, що я не маю і ніколи не мав наміру понизити ніякого укр. віроісповідання, або когонебудь зразити або й образити. Одиноким моїм наміром було і є сповнити те, що уважаю за обов'язок кожного укр. патріота, а цим обов'язком: **зробити все що можливе, аби причинитися, бодай в деяких справах, до порозуміння між різними укр. віроісповіданнями.**

А що досвід навчив мене, що в мові, в якій йде про порозуміння поміж різними віроісповіданнями, схильні люди бачити бажання, аби довести усі ті віроісповідання до одного,—то на самому вступі заявляю, що **таке поєднання усіх укр. віроісповідань уважаю за неможливе** і навіть тоді, коли говоритиму про таке поєднання, то воно і в моїй думці і в моїх словах, чи намірах є лише теорією не до виконання.

ГОЛОВНА УМОВА ВСЯКОГО ПОРОЗУМІННЯ

Якщо маємо так наладнати співжиття, щоб уникати роздорів, суперечностей, взаємних закидів і образ, хоч не думаємо про поєднання, себто про злуку в одно віроісповідання, то мусимо передусім дійти до порозуміння в тих питаннях, в яких нема між нами ріжниці. Усі ми маємо один Символ Ісповідання Віри, одні книги св. Письма Старого і Нового Завіту, однаково хочемо бути християнами, визнавати Христа своїм Богом і Спасителем. Крім того, так православні, як і гр. католики, маємо ті самі обряди, форми богопочитання і ті самі богослужби, ті самі св. Таїнства Христові і ті самі форми принимання їх та уділювання. А одначе нераз чуємо заввагу, що ми так різнимося в самих найсущніших поняттях християнства, що навіть наколи б й не було тих догматичних ріжниць, які нас ділять, ми все таки були би поділені са-

мими поняттями про християнство, про Євангеліє, про спасіння. Такі різні поняття можливі; можливе і те, що ріжниця тих понять ділить і роз'єднює. Тому, заки приступимо до обговорювання порозумінь в речах, що в принципі нас ділять, треба застановитися над тим, чи є можливе, чи, і до якого ступення бажане й потрібне порозуміння в тих справах, в яких ми є одним.

В історії мистецтва знаний такий факт: Славний архитвір великого Да Вінчого, що представляє Тайну Вечеру, копіований різними мистцями, виглядає так різно в інтерпретації кожного з них, що насуває думку, неначе б не походив з одного первовзору.

Усі наші поняття про християнство та про Богом об'явлену науку є тільки копією Божого первовзору. В тих копіях може бути стільки суб'єктивного елементу, чи так багато різних понять про об'єктивну науку, що люди можуть між собою різнитися в багатьох і то дуже засадничих квестіях. Одначе ті ріжниці є або такі, що взаємно себе виключають, де одно поняття є просто запереченням другого, або є такі, що або дійсно себе доповняють, або можуть себе доповнити. Коли себе виключають, то суперечності або належать до суті речі, або до підрядних питань, до яких люди не прив'язують засадничого значення.

В усіх тих несущних питаннях взаємне пізнання може наші поняття і наш спосіб бачення та інтерпретування Божої науки тільки збагатити, або й поправити в тих всіх дрібніших квестіях, в яких не йде про засади. Тому видається річю для обох сторін бажаною, пізнати якраз, і то до дна пізнати ті різні поняття про християнство, про які говорять, що нас ділять, признаючи одначе, що ділять не в принципах.

Але, може, найважніша річ, без якої не то порозуміння, але й взаємне зрозуміння неможливе, то те, щоб однаково брати релігію за релігію, а не уважати її за політичний орудник до осягнення іншої цілі. Так беруть релігію усі ті, що уважають байдужою річю, до якої релігії належать і готові кожної хвилі для якихсь людських оглядів міняти релігію. Колиінде мали ми нагоду доказувати, що хто так бере релігію, то нічого з неї не розуміє і, є повним анальфабетом в знанні християнства. Той судить про християнство так, як про літературний твір судила би людина, що твердила б, що той самий твір більше її подобається в іншій окладинці.

Є люди, для яких релігія є неначе урядовим одностроєм, якого уживають лише кілька разів в рік при патріотичних торжествах. Інші, щиріші для Бога, надягають мундур християнства кожної неділі, але відтак складають його до скрині, а вбираються в іншу одіж на всі заняття цілого тижня. Треба сказати, що дуже трудно зрозуміти таких людей. І вони не можуть нас розуміти. Ін-

шими словами, кажучи: Щоби розумітися, треба уживати одної мови. Цією мовою, що є підставою всякого говорення—то **християнський світогляд.** Хто християнського світогляду не має, той для нас уживає якоїсь мови, що ми її не розуміємо. Для кого напр. релігія не є першусього справою віддавання Всевишньому Богу належного Йому богопочитання, то він тим словом називає щось, чого я не знаю. Хто в релігії не бачить справи свого вічного спасіння, обов'язку супроти Бога, Божого Закону і небезпеки, як той Закон не виконується,—для того релігія є, очевидно, чим іншим, а не тим, чим вона повинна бути для християнина. Для кого Христос не є Богом і Спасителем, для кого Його Таїнства не є орудниками спасіння, не тільки по теорії катихизму, схованого десь в бібліотеці, але як дійсні потреби і кожноденні поняття життя, з таким трудно порозумітися в справі релігії, без огляду на те, до якого віроісповідання належить. А противно, хто в житті шукає сповнення Божої волі, дбає про сповнення Його Закону, хоч і нехристиянин, той буде блищим християнства, ніж християнин, що є байдужий для своєї релігії і не сповняє її обов'язків.

МІЙ ЛИСТ
До
ВСІХ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНИХ І ПРЕОСВЯЩЕНИХ ПРАВОСЛАВНИХ АРХІЄРЕЇВ В УКРАЇНІ І НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ.

До осягнення наших національних ідеалів треба нам єдности, бо навіть при найбільшій єдності і найбільш посилених змаганнях з нашого боку, обставини можуть так скластися, що їх не осягнемо. Тому треба нам, оскільки це тільки можливе, усунути всякі роздори і все, що ділить, і всіми силами змагати до осягнення, по змозі, якнайбільшої єдности. Між роздорами, що ділять українців, не останнє місце занимають релігійні справи, в яких ми такі поділені. А, безперечно, релігійна єдність була би могутнім товчком в осягненні національної єдности. Тому думаю, що кожний український патріот повинен зробити все, що може, до здійснення такої релігійної єдности. Вона видається тим більше можливою, що нас ділять і роз'єднують не справи якісь особисті, а справи, що перед дуже давніми віками розділили наших попередників. Нас ділять суперечності між греками і латинянами, нас ділять традиції, переняті від грецької і московської Церкви.

І не бачу, щоб хтонебудь із нас, Архієреїв різних українських віроісповідань, міг дбати про те, щоб піддержувати церковні

роздори. Тому пишу це письмо, щоб витягнути руку до згоди і Ваші Преосвященства запросити до церковної єдности. А що здаю собі справу з того, що не легко перевести таке важне діло, хочу зо свого боку представити те, що вважаю конечною передвступною умовиною до такого поєднання.

Передусім, думаю, треба, щоб ми усі бажали помирення, треба, щоб того помирення бажало і духовенство і вірний нарід у всіх наших епархіях. Треба, дальше, про це поєднання молитися, себто треба нам заряджувати такі Богослуження, в яких брало б участь і духовенство і нарід, а які мали б на меті просити у Бога потрібної до помирення благодаті. Вкінці, треба, щоб ми з обох сторін були готові до потрібних до нього уступок. Коли Євангеліє обов'язує нас відрікатися себе самих до того ступення, що маємо класти й душу, то тимбільше мусимо уступити від усього того, що може бути перешкодою в поєднанні, уступити так далеко, як нам тільки совість дозволяє. Тому, безумовно, треба буде, щоб ми взаємно щиро висказували свої думки і, щиро обговорюючи усі життєві й богословські справи, злучені з поєднанням Церков, шукали дороги до поєднання.

Бажаючи дати нагоду до такого об'єктивного і мирного обговорення, пишу цього відкритого листа та прошу усіх Високопреосвящених і Преосвящених Архієреїв на українських землях висказати свою гадку в цій справі.

Львів, 30. грудня н. ст. 1941 р.

† АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ в.р.
Галицький Митрополит, Львівський Архієпископ.

МІЙ ЛИСТ
До
УКРАЇНСЬКОЇ ВІРУЮЧОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ.

Свойого листа до православних Архієреїв мушу доповнити кількома завваґами. Роблю це в цьому письмі до Високодостойних Представників української науки, літератури, мистецтва і до суспільних Діячів України та, очевидно, до освіченого і патріотично наставленого Високопреподобного Духовенства—в переконанні, що інтелігенція всіх віроісповідань має важний голос і в церковних справах, бо є завжди провідною верствою суспільности.

Прикро мені, що я змушений сказати дещо про себе самого;—мушу доказати, що, пишучи цього листа, не можу мати ніякого особистого інтересу. Я сповняю тільки обов'язок українського патріота.

Ясна річ, що греко-католик не може стати Київським Митропо-

литом. А я не маю ні бажання цього достоїнства, ні фізичної змоги бути в Києві. Незабаром починаю 78-ий рік життя. Недугою хронічного запалення суглобів від 12-ти літ прикований я до крісла, без змоги станути на ноги. Недуга позбавила мене майже всієї влади в правій руці, а кілька разів у році, і то за кожним разом через кілька тижнів, я зовсім позбавлений влади і в лівій руці. Київський Митрополит мусить бути вибраний із православних або автокефальних Архієреїв чи священиків. Коли б він був з'єдинений із Вселенською Церквою, всі ми, греко-католики, підлягали б йому і я перший радо піддався б його верховній владі.

Та повна злука греко- католицького і українських православних віроісповідань—це справа хіба дальшої майбутности. Вона стала б можливою тільки після довших обосторонніх зусиль, щоб до себе наближуватися і взаємно себе пізнавати. А зближення і взаємне пізнання необхідні до осягнення національної єдности. Те зближення може колись довести до з'єдинення, але мусить передусім усунути взаємні роздори і ненависті, які спричинюють, що українець українцеві ворог. І ті з нас, що бажають колись єдности, і ті, що її не бажають,—всі почнімо працю над помиренням. На такому конечному помиренні багато скористає увесь український нарід, а на повному з'єдиненні скористають більше православні ніж ми, греко-католики.

З притиском стверджую, що поєднання зі Вселенською Церквою не спричинює ніякої потреби відрікатися якогонебудь звичаю, передання чи обряду Православної Церкви. Українська Церква нічого не стратила б із тих дібр чи вартостей, які з неї роблять для українців цінну, святу національну пам'ятку минувшини, а зискала б пребагато дібр і сил, які випливають із зв'язків з усіми віруючими християнами цілого світу. Ми, названі греко-католиками, вважаємо себе самих і в обрядових молитвах називаємо себе православними. Маємо ту свідомість, ту певність, що ми не затратили ні одної цінної пам'ятки минувшини і нічого не стратили зі святого передання нашого Великого св. Володимира. Струя того передання перейшла до нас через царгородських патріярхів Йоана Векка і Йосифа та наших митрополитів Ісидора і Григорія чистішою і повнішою від тієї струї передання, що дійшла до наших братів над Дніпром через Нікона і московський Синод. Порівнюйте наші православ'я, церкви, духовенства, життя релігійне і національне, порозуміваймося,—може переконаєтеся, що мої твердження правдиві. Низкою малих змін, а в останніх часах рішенням Апостольського Престолу ми вернулися в обрядах Літургії до звичаїв нашої Церкви XVI. і XVII. століття, які були звичаями Київської Церкви.

Брати, Панове,—у Вас, світської української інтелігенції, святе передання чистіше ніж те, що його черпала Україна зі шкіл, ведених петербурзьким Синодом. Ваше православ'я ближче до православ'я широких мас українського народу. Те Ваше православ'я і до нашого ближче. В ньому більше зрозуміння для потреб страждучого від віків поневоленого народу. Хоч би Ваша праця над помиренням й не довела до повного з'єднання, все ж принесе українському народові велику користь, коли хоч у частині причиниться до національної єдности. А кожен патріот українець-самостійник повинен в тому напрямі зробити усе, що може. Сповняючи цей патріотичний обов'язок, і я написав цього листа.

У Львові, дня 3. березня 1942.

† АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
Галицький Митрополит, Львівський Архієпископ.

ВІДПОВІДІ НА МОЇ ЛИСТИ: *)

**ПРАВОСЛАВНИЙ АРХИЄПИСКОП
КРАКІВСЬКИЙ І ЛЕМКІВСЬКИЙ
Дня 1. III. 1942. Нр. 2532.**

ДО ЙОГО ЕКСЦЕЛЄНЦІЇ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОГО АНДРЕЯ, АРХИЄПИСКОПА ЛЬВІВСЬКОГО, МИТРОПОЛИТА ГАЛИЦЬКОГО.

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященнійший Владико

Ваше звернення до Православної Української Ієрархії є це, чого вже більше як 300 років очікувала наша Церква. Бо не можна вважати за голос правдивих християн безлічі нетолеранційних полемічних творів 16-17 й пізніших віків.

Сьогодні рішається доля Великого Українського Народу. Сьогодні Народ наш прагне, відродивши своє церковне життя, стати могутнім носієм Правди Христової та порядку державного на безмежних просторах східнього суходолу.

Святиня Софії—Премудрости Божої, що перетривала все, стане фактичним центром цього відродження в Київі—Ієрусалимові землі нашої.

Ваш лист—перше ствердження надійшовшої вирішальної хвилі. Роздор, що в кінці 16. віку був у значній мірі штучно впроваджений неприятелями Української Церкви та Українського Народу, мусить бути закінчений.

*) Усі тексти листів-відповідей, які наспіли на листи Впреосвящ. Митрополита передаєм без ніяких змін щодо мови та признаного урядом правопису. Ред. АЕВ.

З відома свого Кіріарха маю честь повідомити, що з боку православної Церкви, ми намагатимемось усунути всі перешкоди на шляху великої справи поєднання, що спиратиметься на поверненні до стану з перед офіційного, у 16 в. розпаду Православної Української Церкви.

Благаючи Всевишнього про благословення нашій святій справі, просимо й Ваших про це молитов.

† Смиренний Палладій
Архиепископ Краківський і Лемківський.

ЕКЗАРХ УКРАЇНИ
МИТРОПОЛИТ ВОЛИНСЬКИЙ І ЖИТОМІРСЬКИЙ
Дня 16. червня 1942. р.
Нр. 7. КРЕМЯНЕЦЬ

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ, ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНІЙШОМУ АНДРІЮ МИТРОПОЛИТУ ГАЛИЦЬКОМУ, АРХІЄПИСКОПОВІ ЛЬВІВСЬКОМУ.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО
ВИСОКОДОСТОЙНИЙ І ГЛИБОКОПОВАЖАНИЙ ВЛАДИКО

З великою втіхою одержав я Вашого листа з дня 20. січня ц.р., на котрому стоїть Ваш власноручний підпис. Моїм бажанням вже давно було—побачити Вас, але не судилося. Коли я був у Львові ще презвітером, Вас там не було; коли став я єпископом, прийшлося лічитися зо многими перешкодами до зустрічи з Вами. Одного разу, здається в 1937. р. я був коло Вашої Палати, оглянувши Собор Св. Юра, але з огляду на післяобіденний час, побоявся нарушити Ваш відпочинок. Нині жалую, що не відважився постукати до Вас, але запізно. Хто знає, чи побачимося і побесідуємо на землі, але там, де будуть вирішені всі наші питання, не буде, гадаю, жодних перешкод для виявлення того, чого бажала душа на землі... Тепер до листа Вашого... Я завжди був широких і свобідних поглядів на предмети, в розумінні яких многими допускається вузькість і сліпе преклоніння перед авторитетами, Тому то не тільки як громадянин, але і як богослов, цілком розумію Вас і постуляти Вашого листа лічу можливими до здійснення. Але це можливим було б, коли б нас двоє на світі було. Добре памятаю фантазію російського філософа Соловйова про поєднання представників християнських ісповідань перед кінцем світу і думаю, що ця фантазія недалеко відстоїть від дійсности...

Коли тільки перешкод було до простого вчинку побачитися з Вами, то уявіть собі, скільки їх може бути в такому важному ділі,

як поєднання віровизнань поміж собою. Ці перешкоди криються в минулих віках, як находять собі поживу і в сучасности... Історія, політика, егоїзм, індивідуалізм і багато усяких ізмів, від котрих стільки нещастя на землі, от ці перешкоди, що не будуть, напевно, ізжиті до кінця світу, а вони то і не дадуть можливости поєднаня християн між собою на землі. Пригадайте собі, Владико, відношення між собою святителів Іоанна Золотоустого і Епіфанія Кипрського. Обидва були святими і прозорливцями, а не стало їх на то, щоб побачитись і в спільній бесіді порозумітися і вияснити все, що їх розділяло. Коли так були успособлені святі мужі, то що вже й говорити про грішних. От і ми тут, на Україні ніяк не можемо дійти до згоди, хоч і хотілося б. Я два рази бесідував зо своїм сином по монашеству, а потім своїм вікарієм у Луцьку, щоб дійти до порозуміння. Уви! Він відповів мені, що йому не вигідно бути зо мною, бо для нього липківщина—це найсправедливіше православя, а липківці—найкращі християне, а крім того і так зване свідоме громадянство ставиться до мене негативно за моє ніби москвофільство. Скільки я не доводив йому, що цього у мене зовсім не має і що Москва не дає жодних таких традицій, які б уємно впливали на українців, бож все, що має московське православя, походить з Київа, який дав Москві митр. Кирила, св. Петра і Степана Яворського і цілу низку святителів і вчених, та де там... Ото ж то, коли батько з сином не можуть зговоритися для користи однієї св. Церкви, то що вже й говорити про обєднання всіх Церков? Споминаю, як в 1927. році я бесідував з царгородським патріярхом Василієм III. про скликання Вселенського Собору. "А чи може—запитав я його—відбутися той Собор без Єпископа Римського?" "Так—відповів мені патріярх, я розумію вас і перед Собором, коли доживу до того, поїду до Риму, упаду на коліна перед Папою і скажу йому: "Брате, покинь свої облуди і приходь, щоб заняти на Соборі своє місце". "А коли й Папа заговорить про якісь облуди, що тоді?" запитав я. Відповіді не було, але стало ясним, що Єпископ Римський ніколи не буде головувати на Вселенському Соборі, та й Собору того, може, не відбудеться на землі...

Вибачте, я завжди мислив ясно і просто і висловлювався відверто. Вповні співчуваю Вам і боюся, що доставлю Вам цими рядками навіть біль душевний, але волію сказати Вам правду, ніж приводити глибокі думки і посилатись на авторитети. Хто знає, може і потрібна на землі ота різноголосиця і в релігійних поглядах, бож не дармо кажуть, що красота заключається в різноманітности. Як пророцтво св. Ісаії, що вовк і ягнятко будуть пастися разом, і лев як віл, буде їсти солому (65, 25) не може здійснитись на землі, яка за гріхи людей страждає, а здійсниться в бу-

дучому віці, так ті гріхи не дають можливости і релігійного поєднання, щоб для віруючих на небі відкрилася вся красота і велич того єднання, про яке говорив своїм ученикам Божественний Учитель на пращальній бесіді...

Цілком погоджуюся з Вами, що нам треба усердно молитися про поєднання наше і шукати дороги до того поєднання, а Господу одному відомо, коли наші молитви і шукання будуть мати добрий наслідок. Здається що таки до скінчення віку не відбудеться це поєднання, бо коли не зєднала, а ще й поділила нас така страшна біда, як панування жахливої безбожної влади, то що може змінити натуру людську?... Страшні картини апокаліпсичні здавались нам якимись видуманими, поки ми сами не пережили їх в часи більшовизму і комунізму. А коли пережили, то можемо бути певними, що весь апокаліпсис—прийшла дійсність для церкви і світу. Що ж тоді може вказувати нам на можливість поєднання нашого? Може і поєднаються при кінці світу поодинокі особи, як про то пророк Солойов... Таким чином теоретично я цілком допускаю наше поєднання, бо ніщо не може перешкодити тому в думках, але практично це поєднання могло би здійснитися тільки тоді, коли не буде гріху і ушкодження людської природи. Тільки Всесильний може всемилостиво дати нам чудо поєднання, про що можемо молитися...

Висловлюючи велику пошану Вашій Достойній Особі

зістаюся ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА усердний слуга

† Олексій
Екзарх України, Митрополит Волинський і Житомирський
Священо-Архимандрит св. Успенської Почаївської Лаври.

... квітень, 1942. р.

До Його Високопреосвященства Митрополита Андрея Шептицького

ОДВЕРТИЙ ЛИСТ

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШИЙ ВЛАДИКО!

По думці Вашого листа, виданого в березні ц.р., що українська інтелігенція має висловитися в справах зєднання українських церков, беремо на себе сміливість забрати голос, щоб висловити декотрі погляди тієї частини православної інтелігенції, котра є поінформована в справах віри і не є байдужа до форм, в яких має відродитись наша православна Церква.

Справа церковної Унії є ще занадто знана майже усім верствам

нашого народу, як недавня помірно й досить визначна доба нашої історії. Треба одверто признати, що ця доба є одною з найсумніших в нашій минувшині й що до кількости сліз та прокльонів спричинених нею—то до неї можно прирівняти хиба добу панщини. Цього доказом є уся наша досить багата епічна література, в якій в тій чи іншій ролі фіґурує Запорожська Січ. Не заперечує цього й наша історична література. Тому пропаганда церковної унії мусіла би в першу чергу якось розрахуватися з цим чинником, яким безперечно будуть послуговуватися оборонці православія.

Далі по думці усіх пропагаторів унії—ця остання не має бути **зєднанням** обох українських церков—греко-католицької та православної в той спосіб, що обидві підуть собі на зустріч до півдороги, але навпаки, це має бути **приєднання української православної церкви до церкви вселенської,** як це одверто сказано у Вашому, Владико, листі. Одже приєднання до церкви **римокатолицької,** експонентом якої на Сході Европи усе було польське католицтво. Як воно репрезентувало римську церкву—цього свідками є безліч памяток подвигів христолюбивого польського духовенства—зруйнованих, замкнених та перероблених на польські костьоли православних церков на Холмщині та Волині в рр. 1937-38. Цих памяток так багато, що це аж примусило Вас, Вадико, піднести свій голос в обороні нечуваного на XX. вік переслідування православія одвічним його ворогом — польськими ксьондзами. А Апостольський римський престол у своїй християнській ревности пішов так далеко, що в особі свойого офіційного представника—варшавського нунція **порадив** Вам, Владико, гамувати Вашу взірцево-шляхотну оборону покривджених братів.

Усе вищесказане є реальні обєктивні факти, котрі ніяк не сприяють пропаганді унії на українськім терені—вже занадто яскраво вмістилася римська церква у свідомости православних українців. І перед тим ніж закликати їх до **приєднання** до **вселенської** (римської) церкви, пропагатори унії мали би працювати, щоб повищі крикливі факти бодай змягчити якимись іншими вчинками й потягненнями.

Повідомлення, що грекокатолицька церква **вертається** назад у своїх обрядах до текстів "першого уніята"—Ісидора мали би православним українцям заімпонувати й збудити в них більшу охоту до унії, але це якраз не імпонує так само, як і сталі закиди, що українське православіє має забагато московського намулу. Коли порівняємо це наше православіє з церквами східніми, котрі не були під московським впливом, то переконаємось, що той намул не такий уже страшний, і позбавитись тих чисто зовнішних

обрядових незначних подробиць буде багато лекше, ніж грекокатолицькій церкві відкинути такі характеристичні для усієї римокатолицької церкви прикмети як целібат та багато иншого. Це зрештою внутрішня справа обох церков і сутєвого значіння для унійної акції не матиме.

Православна інтелігенція мусить сказати своє слово, своє пояснення простому народові зокрема, що до зєднання зі "вселенською церквою". Ми не можемо й не сміємо закривати очей перед фактами в церковній історії. Якраз ті факти свідчать, що до X. стол., як і в добах вселенських соборів римський патріярх уважався лиш одним зі вселенських патріярхів, рівним з іншими. І коли він у X. стол. відколовся від дійсної, по тодішнім і теперішнім поняттям **соборної** церкви—то з ним не пішов ні один з тодішніх вселенських патріярхів, чотири з них залишились вірними традіціям та постановам якраз вселенських соборів. І коли ці останні припинились, то, ні один зі вселенських православних патріярхів не відважився завести якусь новоту, котра би не була ухвалена всіма останніми. Натомість римський патріярх, порвавши звязок із іншими в тій самій мірі як і римська апостольська церква, допустив цілий ряд новот, як догматичних так і обрядових навіть уже не питаючись думки инших патріярхів і між іншим ту новоту, що проголосив, наче б від його відкололись **чотири** вселенських патріярхи, і тому він один являється вселенським патріярхом. Таке то трактування цього питання явно перечить духу історії і з ним ні в якім разі не може погодитися православна інтелігенція, бо вона має всі підстави бути переконаною що українська православна церква ніколи не відділялася від вселенської православної східньої церкви, тому й нового якогось зєднання не мусить шукати. Бо в розумінню всіх православних вселенською церквою є та більшість (чотири вселенських патріярхи), яка лишилась вірною усім постановам вселенських соборів а не та меншість (один римський патріярх), що не хотіла бути рівною з останніми в духу соборів і від них відійшла як в догматах так і в церковній практиці.

Грекокатолики цією свідомістю історії у православних цілком нехтують і закликаючи до "зєднання" з римською церквою обіцяють, що їм будуть полишені усі обряди й інші особливості православної церкви. Ці обіцянки були колись дані нашим православним предкам, коли їх насильно притягали до унії на всіх просторах Правобережної України. Коли б вони були дотримані, то пощо й куди б вертались сьогоднішні грекокатолики зі своєю обрядовістю й богослужбовими текстами, про такі так старанно подаються вістки? Але припустім, що в наших сьогоднішних обставинах дані православних за "зєднанням" обіцянки католики

дійсно щиро би хотіли дотримати. Чому одначе католики думають, що православні такі наївні й такі церковно неграмотні, що їм цілком вистарчить, коли їм полишать їхні обряди й що вище них думка й сумління православія не сягає? Чому католики не хотять усвідомити, що з багатьма найновіщими догматами римської церкви, що не мають грунту ані в Св. Письмі ані в Св. Переданні—якраз не може погодитись сама психіка православних? Що практики католицької церкви-держави на протягу її історії сильно хитають уявою православних про непогрішимість. Питання цього характеру не мали б чіпати саме пропагатори унії, бо вони розятрують пристрасти з обох сторін, нікого ніхто не переконає й до порозуміння і спокою, якого так потрібує український нарід, це не наближає.

В своїому листі Ви показуєте, Високопреосвященніший Владико, на великі користи, які православні придбалиби від приєднання до римської церкви й згадуєте про ті різні сили якими диспонує ця остання й які могли би стати в пригоді при відбудові української церкви. Що-до користи взагалі, то вони є дуже неясні і спірні. Що-до сил, котрі є в розпорядимости католицької церкви, то вони завжди працювали на некористь православія, інколи прикриваючись різними християнськими гаслами а частіще цілком одверто, навіть брутально. Приклад — практика з православним населенням бувшій Польщі за благословенної толеранції римської курії. Ці сили й тепер заворушились в надії, що в хаосі й пустелі духовного життя на Україні, котрі створили большевики, можно буде дещо придбати й для католицької церкви. Таке поступованнн по відношенню до нещасної української православної церкви, вважаємо неделікатним і дуже далеким від засад християнської моралі. Зараз на Україні йде о те, щоб відродити в людей релігійні почування взагалі, нагадати їм про силу, яку дає молитва й єднання з Богом, дати їм вчасну духовну підтримку й потіху, яку може зорганізувати лише Христова Церква. А для успішнішої праці й скоріщого досягнення мети є найкраще використати те коріння, що в народі ще залишилося, будувати на тих фундаментах, що приховані під руїнами знищеної большевиками церкви. І тут саме була б найкраща нагода іншим християнським церквам прийти православним на поміч і не дуже показувати на зовнішний інтерес в тім, чи ця поміч буде дуже дорого наперед заплачена тою чи іншою формою "зєднання". Інакше кожна така "поміч" внесе до нашого церковного безладдя ще більше жалісного ферменту й до втомлених, виснажених грудей борців за відродження українського православія засіє ще й огірчення з вражіння, що де-котрі приятелі, прикриваючись іменем Христа хотять використати хвилі їхньої слабости й одчаю,

щоб відірвати від них тих вірних, що поволі вертаються до християнської свідомости. Розуміється, що вирішувати питання взаємовідносин нашої православної церкви з іншими церквами або лише їх обмірковувати є компетентні лише наші православні ієрархи. Підносимо свій голос лише тому, щоб ці наші ієрархи знали, що в своїй діяльности на відновленні нашої православної церкви та в захисті її чистоти й звичаїв вони можуть завжди опиратись на нашу віруючу інтелігенцію. Кожна небезпека, яка нашому православію загрожує розворушить приспану активність нашої інтелігенції й вона буде завжди готова дати несвідомому простому народові відповідні пояснення.

Бо український нарід видав багато мучеників за чистоту й непорушність православної віри в добі страшних переслідувань за першої унії ще більше борців впало за віру Христову за доби большевицького божевіля. Видасть він і надалі певних оборонців прадідівської віри й традиції котрі будуть тим завзятіщі, чим більше будуть наступати на православіє його зовнішні вороги.

Але щиро приєднуємося до Вашого, Високопреосвященнійший Владико, бажання працювати для якнайбільшого порозуміння й згоди між церквами грекокатолицькою й православною в дусі християнської любови в твердій надії, що Ви своїм високим авторитетом забороните, аби деякі гарячі пропагатори унії допускались в своїй ревности й відданости Риму вчинків, які б нагадували добу трагічного релігійного розбиття українського народу й боротьби за унію в XVII. століттю.

(Підписи)

МОЇ ВІДПОВІДІ

I. Яке може бути з'єднання?

На Вашого відкритого листа відповідаю коротко: Виходите, Панове, зі становища, що я тільки міг мати на думці таке приєднання укр. Церкви до католицької, яке рівнялося б цілковитому підчиненні. Так не є. Поодинокі церкви, лишаючися у зв'язку зі всіми іншими церквами Заходу, можуть заховати дуже далеко йдучу автономію, яку можна назвати автокефалією, бо є цілковитою відсутністю тієї зависимости, яка підчиняє поодинокі епархії патріярхату під власть патріярха. І в нашій гр. кат. Церкві митрополит установляє єпископів та ніяке дисциплінарне право латинської Церкви нас не обов'язує.

Хоч у своїому письмі до православної інтелігенції говорю передусім про порозуміння, яке не було би злукою в одну Церкву,—а таку злуку уважаю можливою тільки колись після довгих

обосторонніх зусиль до єдности,—то, говорячи принагідно про ту злуку, старався я справу так представити, аби ясно виходило, що не тільки ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною стратою їм підчинитися, так що й повна злука двох укр. віроісповідань виглядала би так, що радше треба б говорити про підчинення греко-католиків під власть київського патріярха. Очевидно, до такого приєднання ми ставляємо умову, щоби будучий київський патріярхат прийняв Вселенську Віру, себто православ'я перших сімох Вселенських Соборів доповнив рішеннями Вселенських Соборів від Х. ст. до найновіших часів.

На інші труднощі, піднесені Панами в листі, відповідаю довшим письмом, якого не маю змоги печатати.

II. Чи поступування Римської Церкви кривдить нас?

У своїому письмі з квітня 1942 р., Ви, Панове, помістили твердження яке мушу спростувати. Твердите, що Ап. Престол через Варшавського Нунція порадив мені гальмувати свою оборону покривджених братів православних на Холмщині і уважаєте цю подію за доказ, що "експонентом римської Церкви на Сході Европи було завжди польське католицтво" та що "воно репрезентувало Рим. Церкву, переслідуючи православних і руйнуючи їх церкви". Супроти того твердження мушу заявити, що ніяким актом, ні безпосередньо, ні через Варшавського Нунція не відзивався Ап. Престол до мене в справі моєї оборони православних і з ніякої його заяви не можу судити, що мойого поступування не одобряв. Тому не бачу причини, яка могла би Панів наклонити польську владу (нецерковну) уважати в справі переслідування православ'я експонентом римської політики супроти православ'я, а не радше прилюдну заяву церковної влади гр. кат. Церкви. Церковна влада польська, хоч, може, користала, перебираючи православні церкви, не видала одначе ніякого осуду в тій справі. І, здається, перебирала лише такі церкви, які давно були латинськими костелами. Це пишу, не щоби боронити латинську єрархію, чи польський уряд, але для об'єктивного представлення.

В своїому письмі про переслідування православних, приписав я його секті масонів, яка завсіди рада компромітувати церковну владу. Пізніше мав я нагоду переконатися, що моє твердження більше відповідало дійсному станові речі, ніж я це знав, пишучи цей лист. Помиляєтеся, Панове, приписуючи переслідування православних в Холмщині і на Волині Ап. Престолом. І на своє твердження не могли б Ви знайти ніякого доказу. З цієї помилки не роблю я Вам одначе ніякого закиду. Але звертаю Вашу увагу на ці події і Ваш суд про них, щоби вказати на цю обставину, що,

може, нераз судите про поступування Рим. Церкви під враженням того, що про Неї говорять або пишуть вороги християнства, якими є масони, або вороги кат. Церкви, а не приймаєте того, що про Рим. Церкву і її вплив на нас говорять Вам українці, яким не можете нічого закинути зі становища укр. патріотизму.

Не хочу робити ніяких закидів, але не можу здержатися від уваги, що ми, греко-католики, мали би, може, більше права до того, щоб Ви вірили нашим словам, ніж ті, яким нераз вірите. А це говорю, не щоби "поставити на своїм", але щоби Вас переконати, що може не всі Ваші відомості про Західну Церкву є оперті на глибших дослідах.

Щодо нас греко-католиків, то без власної хвальби мусимо піднести, що від 300 літ справа з'єднинення церков є головним предметом так найповажніших дослідів наших учених як і найгорячіших побажань наших патріотів. Навіть у випадку, якби в історії ми одні були винні всьому тому, над чим висказуєте такий глибокий жаль, то ще наші змагання і бажання церковної єдности заслугували би з Вашої сторони бодай на об'єктивний розгляд наших тверджень.

III. Аргументи з історії

У своїому письмі опираєтеся, Панове, передусім на свідоцтві історії. Мені здається, що коли бажаємо порозуміння і згоди поміж різними укр. віроісповіданнями, то, може, ліпше було би лишити на боці аргументи з історії. При кожному помиренні, навіть тоді, коли цілком не йде про злуку і приєднання, муситься на першому місці сказати з обох сторін: "Забудьмо"! А Панове воліли б сказати: "Ми вам не забудемо"! Хоч такий вступ не заохочує до дальших старань про помирення, не беру однак цієї відповіді так трагічно, коли з Вашого письма довідуюся, що йде про історичні факти з початку XVII., а навіть і з X. ст. Бо не можете, Панове, на серіо робити нас відповідальними за ті факти. Хоч нерадо, але по Вашій волі діткнуся і історичних подій.

На вступі дозвольте однак на дві уваги:

Історію Берестейської Унії знаєте, Панове, з письм істориків, які усі, або майже усі, були не тільки засадничими ворогами з'єднинення церков, але й ворогами укр. народу. Коли мусите поправляти їх тези щодо укр. народу, Запоріжжа, Мазепи, гетьманів, тощо,—то чому не уважаєте потрібним провірювати їхні історичні твердження про з'єднинення церков?

По друге: Якщо маємо ужити історичних аргументів, то уживаймо тільки таких ноторийних фактів, яких ніхто не може заперечити. В обороні з'єднинення церков наведу таку подію: Ціла єрархія київської провінції, до якої належала Україна і Біла Русь,

на Соборі в Берестю Литовськім постановила була зірвати з царгородською церквою і з'єдинитися з Ап. Римським Престолом. Панове є тої думки, що "вирішувати питання взаємновідносин православної церкви з іншими церквами, або лиш їх обміркувати, є компетентні лише: православні єрархи". (3. ст. 5. ал.). Якби єрархи київ. провінції були мали в XVI. ст. інтелігенцію, вірну тому принципові, то історичні події зв'язані з Берестейським Собором були б розвинулися по іншій дорозі. Коли ж, Панове, принцип цей примінюєте до єрархів XX. ст. і до себе, то чому не примінюєте його до єрархів київської провінції в XVI. ст.?

Що єрархи поступали тоді по внутрішньому переконанні й не улягали чужим намовам, найліпше це доказує та обставина, що єпископи львівські і перемиські відступили від рішення своїх товаришів на Берестейському Соборі.

Історичні події X. ст. що їх, Панове, наводите, не є ноторийними історичними фактами і такими їх не визнаю. Твердите, Панове, що в часах перших сімох Соборів римський патріярх уважався за звичайного вселенського патріярха і був рівним з іншими. Дозвольте, Панове, увагу, що вселенським патріярхом називався тільки один, царгородський, а решта, себто александрійський, антіохенський і римський ніколи не уживали цього титулу і фактично ніяка патріярша власть не розтягалася на цілу Церкву. Рим. Архієрей, не як патріярх Заходу, а як Римський Архієрей і наслідник Петра, не тільки, що сам собі приписував власть над іншими, але ті інші йому ту власть признавали. Я можу навести багато випадків, де Рим. Архієрей складав з престола й царгородського патріярха. Багато є теж випадків, де царгородські патріярхи відкликувалися до Риму, як до найвищої інстанції. А чи знайдете, Панове, які тексти, що доказували б, аби котрий з Римських Архієреїв, або взагалі якийнебудь єпископ зах. Церкви узнавав царгородського патріярха зверхником і відкликувався на його рішення? Чи знайдете, Панове, випадок, в якому царгородський патріярх складав з престола Рим. Архієрея? До Рим. Архієрея відкликувалися Василій Вел., Йоан Золотоустий, Атаназій Вел. А можу навести й уступи з їх творів, в яких вони цілком виразно признають примат судовластя над цілою церквою у Рим. Архієрея.

Іще одна моя відповідь

Відповідаючи на відкритого листа, одержаного з..., мушу передусім Вп. Панам, що підписались на цьому листі, подякувати за уступ, в якому, Панове, погоджуєтеся на мою думку, що укра-

їнцям треба якнайблищого порозуміння і згоди між різними українськими віроісповіданнями в дусі християнської любови.

У своїому письмі "До української віруючої православної інтелігенції" нічого більше й не хотів я, як тільки такого зближення і взаємного пізнання. Бо його уважаю необхідним до осягнення національної єдности. Я свідомий цього, що "злука греко-католицького" і "українських православних віроісповідань" це справа хіба дальшої майбутности.

Панове звернули увагу головно і лише на те, що зближення і взаємне пізнання може колись довести до з'єднання. Та цілим своїм письмом доказуєте, що з'єднання для українського народу було б шкідливе. Цю шкідливість доказуєте на основі історії. З історії Берестейської унії переходите до історії цілої Церкви від X. ст. та кажете, що "не можете і не смієте закривати очей перед фактами з церковної історії". Якщо це сказане в такому змислі, що православні гр. католикам ніколи не забудуть не тільки того, що сталося в Польщі від Берестейської унії, але й того, що у Візантії діялося від X. ст., то така відповідь на моє простягнення руки до згоди зовсім не заохочує.

Та без огляду на суб'єктивну сторону справи—з чисто об'єктивного становища позвольте мені, Панове, завважити, що хто бажає працювати для найбільшого порозуміння і згоди поміж церквами, той не повинен висувати на перший плян взаємні закиди з давньої минувшини. Що діялося тому 300, 800, чи й 900 літ, того уже не змінимо! І коли при чому можна повторити загальнолюдське гасло кожної згоди і кожного поєднання: "Забудьмо!" то особливо треба видвигнути його при історичних подіях з X. ст. Якщо ті події мають на українську дійсність у XX. ст. такий могутній вплив, що роблять неможливим усяке релігійне порозуміння,—то неможливе і національне порозуміння українців. Панове кажуть, що найновіші догмати римської Церкви і її практика впродовж її історії є такими, що "питання такого характеру не мали би чіпати саме пропагатори унії, бо вони роз'ятрують пристрасти з обох сторін" (стор. 1. 11. стр. згори). Коли в розмові з братьми про поєднання чи навіть тільки про порозуміння церков не можна доторкнутися питань догматики і практик католицької Церкви, то про поєднання взагалі не можна говорити. Бо при поєднанні науки і практики обох Церков—то сутеві питання. По нашій думці, гірше роздразнюють пристрасті, коли порушується питання чи болячки з історії. Чи не так думаєте, Панове? Мені здається, що ті, які бажають порозуміння і згоди (не з'єднання, а тільки порозуміння) мусять про минувшину не згадувати,—навіть тоді, коли її не хотять й простити. Бо що ж нпр. ми греко-католики з XX. ст. винні тому, що наші предки з

XVI. і XVII. ст. завинили? Що ж ми тому винні, що сталося в X. і XI. ст.? Панове, не питаю, чи це справедливе, а тільки чи це психологічно оправдане, коли чоловікові, братові, який приходить до Вас, простягаючи руку до згоди, і тим самим каже: "Забудьмо"—відповідається: Нам не вільно забувати про події XVI., а навіть і X. ст.! Ми не забудемо того, що сталося на Білій Руси, в Москві, Києві, Візантії... Трудно у такій відповіді знайти заохоту до дальшого, хоч би й як несмілого слова. Але коли обстоюється тезу, що національне з'єднення—то для нас безумовний постулят теперішньої хвилі,—а для національного поєднання конечне бодай порозуміння і згода, коли вже з'єднення немислиме,—то все ж таки не треба зражатися навіть упокоряючими відмовами.

Зводите, Панове, справу порозуміння на поле історії. Хоч нерадо, та всетаки зійду і я з Вами на це поле.

Передусім мушу просити прийняти до відома ось таке спростування наведеної Вами події:

Пишете (на 2. стор. 5. стрічка): "Ап. Престол.... пішов так далеко, що... через нунція порадив вам (себто мені) гамувати оборону покривджених братів". Для історичної правди мушу стверднти, що Ап. Престол ніякої інтервенції в справі тієї оборони не зробив, себто нічого не радив мені, нічого не передавав. Я готов би це своє твердження поперти словом чести, або й присягою.

Коли вже маємо говорити про історію, то смію зробити таку пропозицію: Поминаймо усі дрібніші події, які у різних істориків можуть і мусять бути різно насвітлювані, а наводім тільки такі події, на які усі історики мусять погодитися, себто—події загально знані і загально признані,—події ноторийні. Я навіть посмів би таке запропонувати: Якщо йде про історичні події, то нехай обі сторони наперед згодяться, що так а так сталося. Відтак, після признання історичної події, будемо її з обох сторін об'яснювати, інтерпретувати,—боронити, чи оскаржувати. Чи годитеся, Панове, на таку процедуру? Я готов цілу історію на тій підставі передискутувати, цілу історію візантійської Церкви та Берестейської Унії. Здається мені, що при добрій волі—а мушу признатись, що мимо двох незаохочуючих уступів у листі Панів, ні на хвилю не сумніваюсь про добру Вашу волю,—зможемо таки порозумітися, коли вже про поєднання нема мови...

Наводите, Панове, у своїому письмі деякі події. Та заки на кожну з них зокрема стану відповідати, позвольте мені навести одну лише подію і просити про признання її дійсности та Вашу інтерпретацію. Фактом є, що Берестейську унію заключили усі епископи київської церковної провінції, до якої належали і ціла

Біла Русь. Двох єпископів, львівський і перемиський, цофнули відтак своє Слово. Від Берестейського Собору усі інші єпископи київської провінції тривали при рішенні цього Собору. Апологію поступування української єрархії XVI. ст., себто докази, що правильно вона поступила,—(думаю, що вільно її назвати українською, хоч тоді не було ще звичаю уживати терміну "український" для означення нашої національности)—позволю собі осібно представити. Т. зн., не входжу тепер у питання, чи єпископи мали справедливу причину так поступити, чи ні. Панове скажуть: "Неправильно поступили",—але це іншого роду дискусія; сьогодні не входім у це.

Тепер моя інтерпретація історичної події: Коли б єпископат київської провінції мав таких вірних, якими Ви є, Панове, то рішення Берестейського Собору було б принесло Церкві і народові необмежені користі. Бо Ви пишете (5. ст. 17. стрічка згори): "Розуміється, що вирішувати питання взаємовідносин нашої православної церкви з іншими церквами, або лише їх обмірковувати, є компетентні лише наші православні єрархи". Наколи б вірні XVI. і XVII. ст. були своїм єпископам такі послушні, то історія з'єднинення церков була би пішла іншими дорогами... Чи годитеся на це твердження?

Може дехто з Вас скаже: Єрархи XVI. ст. зрадили православну церкву і заслужили на те, щоб нарід не послухав їх. Тут переходимо на дискусію, яка логічно повинна слідувати після моєї апології;—до цього питання ще вернуся. Очевидна річ, (—між нами неначе такий уклад): Признаючи дійсність події, вільно Вам насвітлювати її, як хочете. Але на ядерний закид даю вже сьогодні ядерну відповідь: Наші єрархи з XVI. ст. не могли зрадити своєї Церкви і віри, вертаючись до того стану, чи до того православ'я, яким було православ'я св. Отців східної Церкви від Василія В. до Теодора Студита і ще дальше, себто до православ'я вселенського, або православ'я східного, з'єдиненого з Ап. Римським Престолом.

Наведу ще одну подію з історії нашої Церкви: Митрополит Ісидор, якого, Панове, у своїому листі називаєте "першим уніятом", а про якого я скажу, що був одиноким київським митрополитом, котрого вплив і значення сягало дуже далеко поза межі його епархії, і просто єдиним митрополитом київським, якого не може поминути ніякий історик западної Церкви, говорячи про визначних людей XV. ст.—він, Ісидор був прийнятий цілою київською Церквою. І спротив, чи бунт супроти нього зайшов тільки в московській церкві, і то спротив не з боку єпископів, чи народу, а тільки з боку московського великого князя. Чи признаєте, Панове, дійсність цієї події?

А тепер моя інтерпретація: В Україні були ще живі традиції Володимира Великого і тих всіх єрархів, які вводили у книги церковні службу перенесення мощей св. Николая Чудотворця з Мира у Барі. В Україні, так як і сьогодні, розумніші люди бачили тоді, що будучність народу в злуці зі Заходом, бо тільки ця злука всилі відмежити достаточно нарід від сусідів з півночі та північного заходу. Вони розуміли, що тільки релігійна зв'язь може забезпечити на майбутнє зв'язь з культурою Заходу, бо Захід не признає нас як своїх, як довго будемо у віроісповіданні зв'язані з Азією. І не маємо іншого способу нав'язати зв'язі з західною культурою, як тільки за помічю якогось безпосереднього зв'язку, що перескочив би найближчих сусідів зі Заходу. А таким зв'язком може бути тільки релігійна зв'язь.

Я міг би навести і більше подій, що загально признані, з історії Візантії. Але коли, Панове, самі наводите такі факти з церковної історії..., "які свідчать, що до X. стол. як і в часах вселенських соборів, римський патріярх уважався лиш одним зі вселенських патріярхів рівного з іншими. І коли він в X. стол. відколовся від дійсної, по тодішним і теперішнім поняттям **соборної** Церкви, —то з ним не пішов ні один з тодішних вселенських патріярхів. Чотири їх лишилися вірними традиціям та постановам якраз вселенських соборів. І коли ці останні припинились, то ні один зі вселенських православних патріярхів не відважився завести якусь новоту, котра би не була ухвалена всіми останніми. Натомість римський патріярх, порвавши зв'язок із іншими в тій самій мірі, як й римська апостольська церква, допустив цілий ряд новот, як догматичних так і обрядових, уже не питаючись думки інших патріярхів". Однією з таких новот було між іншими і само проголошення, що ніби то **чотири** вселенські патріярхи відкололися від нього, а не він від їх, "і тому тільки він один являється вселенським патріярхом". "Таке трактування—кажете,—явно перечить духу історії" (стор. 2-3).

Якби ми були прийняли запропоновані мною принципи, або подібні, Панове були би може інакше схопили, чи представили історичні події. На таке загальне представлення, яке, Панове подаєте, мушу сказати, що цього факту не признаю.

Передусім мушу зауважити, що поділ Церкви на 5 патріярхатів, чи радше теорія 5-х патріярхів зачалася щойно в VII. стол. Дальше, що ні один з патріярхів не називався "вселенським" крім одного царгородського.

Зрештою візантійська церква не була ніким признана "апостольською церквою". Бо перший єпископ Царгороду Митрофан є майже легендарною фігурою, а мав жити під кінець III. ст. Далі треба ще завважити, що антіохенський, александрійський і єру-

салимський престоли, з котрих тільки два останні були апостольськими престолами, були досить неохоче приневолені визнавати якусь зверхність царгородського патріярха.

А тепер моя відповідь на наведені Панами факти, які я не признав дійсними подіями.

Всі ми, так православні, як і вірні католицької Церкви, визнаємо у символі віри—"єдину, святу, соборну і апостольську Церкву". А коли є Церква **єдиною,** то цілком правильно розумуєте, Панове, коли факт розділення двох Церков поясняєте лише так, уважаєте за конечні і одиноко можливі обяснення, що одна від другої, як Панове кажете,—"відкололася". І я так думаю, і признаю, що так є. Ніколи не можемо представляти тієї справи, як тільки так, що з двох суперечних понять про церкву і з двох різних віроісповідань тільки одно є те, що відкололося і одно те, від котрого відкололося.

Твердите, Панове, що Рим відпав від Царгороду. А ми твердимо, що Царгород відпав від Риму. Доказуючи свою тезу, одна сторона другій слушности не признає. Звернім увагу радше на факт, на який всі погоджуємося, що церкви розійшлися, а решту своїх тверджень стараймося доказати. З обох сторін мусимо предложити свої докази і ці докази важитимемо, щоб побачити на яку сторону перехилиться вага.

Скільки ж наведете, Панове, текстів св. Отців, які доказували би, що Царгород уживав якогось судовластя над Римом і всіми западними епархіями? А ми наведемо Панам, як схочете, навіть й кількасот таких текстів, які доказують нашу тезу.

Скільки наведете, Панове, Римських Архієреїв, які признавали би зверхність царгородських патріярхів? А ми наведемо Вам принаймні кільканадцять царгородських патріярхів, що признанали зверхність Рим. Престолу.

Скільки царгородських патріярхів наведете, Панове, що самі собі приписували апостольську власть над цілою Церквою? А ми Панам наведемо кількадесять Римських Архієреїв перед IX. ст., які собі приписували таку апостольську власть.

Скільки наведете, Панове, Римських Архієреїв, зложених з престолу царгородськими патріярхами? А ми наведемо бодай пя'тьох царгородських патріярхів, зложених з престолу Римськими Архієреями.

Скільки наведете, Панове, випадків, де Римський Архієрей відкликувався б до верховної влади царгородських патріярхів в справах судових або з просьбою о поміч? А ми наведемо кільканадцять випадків такого відклику, чи прохання у відворотному порядку.

Щодо кожної з наведених точок можна би, а може й треба б

правдивих розправ. Позвольте, Панове, що на разі відложимо їх на пізніший час. Маю намір написати історію Царгородської Церкви на основі джерел самих тільки грецьких і візантійських істориків чи письменників; очевидно, може бути тільки мова про ядерне представлення або наведення ряду фактів, чи текстів.

Мушу однак признати, що волів би я уникати всякої дискусії про історію. Я зійшов на неї, повинуючися тільки Вашій волі. По мойому більше матеріялу дає досліджування способу поступування і життя обох Церков, або сказати б радше: шукання відповіді на питання, котра з двох церков є подібнішою у свому житті і поступуванні до Вселенської Церкви перших десяти століть.

Твердите, Панове, що Римська Церква допустилася "цілого роду новот, як догматичних так обрядових" і уважаєте то за знак, що Рим відколовся від Царгороду. Об'єктивний дослідник мусів би спитати, чому саме Церква перших десяти століть так боялася усякої новоти,—чому нпр. на Вселенських Соборах поодинокі Архієреї протестували проти нового проголошення якоїсь правди віри, тоді, коли таке проголошення було, як здавалося навіть потрібним для перестороги вірних перед якоюсь новою єресю? Наведіть, Панове, будь ласка, бодай кілька текстів, де якісь церковні Отці або письменники не боялися усякої новоти. (Під новотою, очевидно, мусимо розуміти якусь нову науку, незгідну з дотеперішнім переданням).

Кажете, Панове, що Римські Архієреї "допустилися цілого ряду новот так догматичних, як й обрядових, не питаючися думки інших патріярхів..." (3. стор.).

Якщо йде про обрядові зміни, то запитаю, чи московський патріярх Нікон, або київський митрополит Петро Могила, ці оба великі реформатори обряду і церковного життя, не впровадили ніякої обрядової новоти і чи при її введенні питали хоч би тільки східних патріярхів, бо, думаю, що напевно не питали Римського Архієрея? А щодо догматичних новот, то будьте добрі, Панове, наведіть, бодай одну науку, новопроголошену чи здефініовану Римською Церквою, яка була би противна традиції перших десятьох століть. Вдоволяюся наведенням з Вашої сторони бодай десятьох текстів середноважних Отців Церкви, або письменників Церкви, які могли би доказати, наче б то Церква перших 10. століть учила, що: 1) Нема і не повинно бути з Божої установи зверхного і видимого наставника цілої Церкви. 2) Що Римський Архієрей не є головою церкви і не має ніякого примату судовластя. 3) Що душі померших не можуть терпіти ніяких кар в чистилищі. 4) Що Божий Син не має ніякої участи в походженню св. Духа, себто що Дух св. не походить ні від Отця і Сина, ні від Отця через Сина.

Якщо Панове маєте ще якісь інші закиди проти поступування Римського Архієрея, то прошу навести ті закиди і докази на них. Щоби улекшити Панам цю роботу, представлю ядерно закиди, роблені Римові царгородським патріярхом Керуларієм. Може котрийсь з тих закидів схочете Панове, піддержати.

На вступі однак того, нажаль, досить довгого каталогу мушу перепросити, що мимо волі, я всетаки мусів доторкнутися тих догматичних питань. Оправдуюся тим, що, як кажете, найновіші догми римської церкви, є нібито того роду, що не мають грунту ні св. Письмі, ні в св. Переданні і на них не може погодитися сама психіка православ'я. Про ці питання кажете, Панове, що вони "роз'ятрують пристрасті з обох сторін". Так говорили ви, Панове, спираючись на супозиції, що я в своїх письмах мав на думці повне з'єднинення церков. А коли в дійсності мав я на думці передусім порозуміння, конечне для національної єдности й тільки в далекій перспективі згадував про з'єднинення та коли тепер вже про повне з'єднинення не може бути й мови, бо нам, греко-католикам, православні ніколи не забудуть ні своїх, ні закидів візантійської церкви, то може, Панове, за зле мені не возьмете, що з Вашої волі заговоривши про догматичні та обрядові новоти, введені Римом, я мимо волі мусів доторкнутися того предмету, що, як кажете "роз'ятрує пристрасті".

(Далі буде).

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

У справі метрикальних посвідок для робітників

МО. ч. 1148.

Доходять тут вістки, що Отці-Душпастирі, виставляючи метрикальні посвідки для робітників, які виїзджають, або виїхали вже до Німеччини на роботи, жадають за це надто високих оплат, навіть до 30 зол. за одну посвідку. Тому Митрополичий Ординаріят взиває **уже вдруге** Отців-Душпастирів не робити дотичним робітникам ніяких труднощів при видаванні метрикальних посвідок і не жадати за виставлення їх більше оплат, як виносять кошти за друки. Зловживання будуть строго карані.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 12. березня 1943.

Публична канонічна нагана

МО. ч. 1223.

За самочинне шкідливе ділання на шкоду співбрата-священика, а тим самим за важке нарушення привілею канону, уділяє эцим Митрополичий Ординаріят **о. Іванові Зрада,** завідателеві

Вибранівки, публичної канонічної нагани, п'ятнуючи тим чином цей негідний священика поступок. Водночас подається до відома, що згаданий священик, з хвилею одержання грамоти, якою переноситься його з Вибранівки до Станковець (дек. Миколаївського), обложений **суспензою.** Ця суспенза тратить обов'язуючу силу з хвилею впровадження його в урядування на новому місці праці.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 12. березня 1943.

У справі делеґацій

Митрополичий Ординаріят поручає поучити вірних, де цього треба, про ось що:

При щорічних візитаціях деканальних мають наші вірні нагоду щиро й отверто висказати перед о. Деканом свої потреби, прохання чи зажалення. О. Декан поінформований відси про всі справи парохії. Й тому то, коли приходить до Митрополичого Ординаріяту, яка справа, відсилається її звичайно до провірення о. Деканові. Через те й прилюдно вказаною річю є звертатися вірним у трудних і прикрих справах в першій мірі до свойого о. Декана. Висилати письма просто до Владики-Митрополита, без відома й думки о. Декана, є тому непорадно, бо всеж-таки відсилається відтак справу для засягнення опінії о. Декана, а це забирає чимало часу.

Помиляються вірні, коли думають, що найскорше й найлекше буде полагоджена їх справа, якщо вишлють до Львова делеґацію. Депутація може осягнути стільки саме, скільки осягнути може їх письмо, вислане до М. Канцелярії,—а письмо можна вигідніше і таньше вислати. Тільки в дуже виїмкових справах була б оправдана делеґація.

Якщо Владика-Митрополит потребує яких інформацій з парохії, то посилає до них о. Декана на місце. Це є правильна дорога до полагодження справ.

Коли парохія опорожниться, старається про неї звичайно більше священиків, а Владика-Митрополит вибирає з них того, що є там найвідповідніший. Це Богом дане йому право; на це й є. Він знає своїх священиків і за все відповідає перед Богом. Просити можна всім і за всіх, але вибір треба полишити Владиці і вибраного священика треба прийняти як посланого від Бога. Священики, що стараються про парохію, мають доступ до свойого Владики чи то безпосередньо, особисто, чи то посередньо, за помічю письма. Отже не потребують до цього ніяких депутацій, особливо ж таких, де то парохіяни "тільки цього одного собі бажають, а іншого не хотять". Бо це є вже перевернений поря-

док,—це диктат, що касує право Владики-Митрополита. А на священика спадає тоді підозріння, що це він вислав делеґацію; —такою дорогою душпастирі до свойого стада не входять!

Прив'язання парохіян до своїх душпастирів є гарною прикметою, але й до свойого Владики-Митрополита треба мати повне довір'я, що у всьому, що він робить, хоче якнайліпше послужити своїм вірним.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 20. березня 1943.

М.О. ч. 1649.

У СПРАВІ ВІЗВАНЬ ДУХОВНИХ ДО ПОБОРУ

Подається до відома, що силою зарядження Уряду Дистрикту Галичина (Thelegrafische Weisung des Chefs des Amtes vom 6.4. 1943) духовні не мають бути потягані до поборової Комісії, тим самим не мають обов'язку перед нею особисто зголошуватися.

Від Митрополичого Ординаріяту.
Львів, дня 15. VI. 1943.

ПОСЛАННЯ ПРО ПОЧИТАННЯ І ПОСВЯТУ СЕБЕ ПРЕЧИСТОЇ БОГОРОДИЦІ *)

У нашому обряді віддає св. Церква Пр. Д. Марії найвищу честь, після тієї чести богопочитання, що належиться Всев. Богу в Трійці єдиному. Почитає Пр. Діву вище усіх патріярхів, пророків, вище Апостолів і всіх Святих, а навіть вище Безплотних Сил Небесних. Тому вже Отці Церкви шукали способу, як учинити це почитання Пр. Богородиці якнайусильнішим і якнайбільше відповідним усім потребам людей. Тому то крім усіх празників в честь Богор. й усіх, таких зворушливо гарних молитов, якими уми і серця людей звертаються до тієї Небесної Матері, забажали вони почитати Преч. Діву і нелітургійним культом, себто культом, що виходить поза рами літургійних молитов Церкви. Таким культом являється присвячення Богородиці цілих місяців в році. Таке почитання не відповідає первісній обрядовій думці, котра присвячує Богородиці поодинокі дні, празники і молитви без огляду на місяці, в яких припадають. Виразно зазначену волю цілий місяць,—місяць серпень—посвятити Богородиці маємо в установі перед- і попразденства Успення. Бо родом передпразденства цього свята є піст, яким мають вірні приготовитися на цей Богородичний празник. А хоч попразденство Успення не

*) ЛАВ. Р. LVI, ч. 5, 1943.

могло, по обрядовим звичаям нашої Церкви, продовжатися два тижні, то, установою осібного Богородичного, меншого празника Богородиці: "Положення чесного Пояса" виразно назначена думка продовжати хоч би й необрядовими молитвами попразденство аж до кінця місяця. Ця думка візантійського обряду ще з-перед віків відповідає пізнішій, але тотожній практиці посвячувати місяць травень культові Богородиці. Ця практика приймається у нас так загально, що можна сказати, що ціла наша Церква придержується її. Без ніякого досі рішення церковної влади, на підставі бажання самих вірних, заводиться по парохіях звичай через цілий місяць травень відправляти якусь Богослужбу, посвячену Марії, яку обряд позволяє відправляти поза літургійними часами, при якійнебудь нагоді християнського життя, себто Акафист, Молебень, Параклис, тощо. Ця практика так подобається вірним, що люди горнуться на майські богослуження так, наче в дуже популярні та улюблені празники. А утверджені в любові до Пр. Д. Марії, відносять стільки користи для цілого християнського життя, що без ніякого обов'язку вертаються на майські Богослуження, потягнені тими невидимими в'язами, які лучать душу з небом за посередництвом Тієї, що Її так радо називають своєю Ненькою. Ці невидимі зв'язи душі з небом є може головною справою в цілому христ. житті й тому практика цього другого місяця, посвяченого в нашій Церкві, культові Марії стається такою, що про неї люди дуже дбають.

В лютих часах світової війни, в яких приходиться зносити більші терпіння, очі християн чимраз частіше звертаються до Пр. Д. Марії, очікуючи від Неї заради й помочі та поручаючи Її опіку над терплячими людьми, як теж і справу світового миру, в якій ніхто з людей не бачить ніякої розв'язки.

Для християн є це певна річ, що коли б Пр. Д. Марія взяла в руки цю справу і усі труднощі, зв'язані з нею, то ми скоро дійшли би не тільки до миру взагалі, але й до справедливого і тривалого мира. Бо кожний розуміє, що мир, який не числився б із потребами народів і при якому народи уважали б себе скривдженими і ними в дійсности були, не був би ніяким миром, а радше причиною нових чимраз гірших ускладнень і взаємних ненавистей, які мусіли би довести до нових воєн.

А між глибокими роздорами, що ділять людство на ворожі табори, найгіршими, може, є ті усі непорозуміння і суперечності, які протиставляють одні одним різні віроісповідання. І в цих суперечностях і роздорах ніхто з людей не може мати ключа до розв'язки ситуації. Ніхто з людей не доведе до релігійного миру, до релігійного порозуміння. Але коли Пр. Д. Марія візьме в руки цю справу, тоді, і тільки тоді, можемо очікувати згоди і любови між людьми.

Ми, українці, більше може ніж інші народи світу, маємо важні і глибокі причини бажати справедливого поєднання народів, що з собою ведуть війну, і порозуміння в любови тих віроісповідань, що утривалюють та поглиблюють роздори між людьми. А маючи віру в могутнє заступництво Пр. Богородиці, повинні ми більше, ніж хтонебудь інший своїми покутами, добрими ділами христ. життя і молитвами випрошувати з неба тієї помочі Богородиці для нещасного людства. Очікувати з неба помочі в якійсь одній справі, це те саме, що цю справу особливішим способом віддати і посвячувати небесному заступництву Богородиці.

Уже давно присвятили ми цілу АЕпархію, всі парохії та всі родини Пр. Д. Марії. Загальний звичай, на кільканадцять літ до першої світової війни, був такий, що в празник Неп. Зачаття Пр. Діви кожний священик віддавав, поручував і посвячував Пр. Д. Марії Неп. Зачатій свою парохію, свою церкву, своє село і всі родини, хати та християнські душі. Через потрясення першої світової війни і наступаючих після неї воєн звичай цей, може, в неодних місцевостях затратився. Тому, відновляючи старі традиції, АЕп. Собор з р. 1940 на сесії 24. І. ст. ст. прийняв ось таке правило: "Собор віддає під покров Пр. Непорочно Зачатої Д. Марії Львівську Архієпархію, усі парохії, церкви, християнські родини і християнські душі, благаючи Пр. Богородицю про випрошення у Всевишнього милосердя для страждучого народу в цих лютих часах війни. Під її св. Покров віддає Собор передусім справу спасіння вірних, поручених нашій опіці, справу звершености священиків і цілу їх душпастирську працю".

Не можемо й сумніватися, що цей торжественний вияв посвяти цілої АЕпархії під Покров Пр. Богородиці, зділаний не самим Ординарієм і не на його приказ, але цілим Духовенством АЕпархії, свобідною волею всіх священиків, висказаною канонічним способом на АЕпархіяльному Соборі, має, мусить мати, велике значення в історії тієї Епархії. Не можемо сумніватися, що Пр. Діва Марія, наша Небесна Мати, прийняла цей наш спільний вияв почитання і любови і що, відповідаючи на нього, Вона прийняла над нами усіми опіку та за нас особливішим способом вставляється перед Пресв. Тройцею.

Цю історичну хвилю нашого народу, хвилину, в якій йде про те, чи від Всев. Бога одержимо свободу, потрібну до розвою та всенародного й святого християнського життя, чи навпаки,—чи задля наших гріхів і невірности, відмовить нам Г. Бог тієї так потрібної свободи, треба нам цей вияв АЕп. Собору доповнити. В трагічній, переломовій хвилині нашого існування мусить весь наш нарід приєднатися до вияву Духовенства і разом з нами, посвятити соборно Преч. Д. Марії себе, міста і села, свої хати і ро-

дини, свої безсмертні душі і терплячі, страждущі тіла, свої діти, свої школи і праці, своє потомство, ще ненароджене, як і своє добро матеріяльне, ґрунти, сади, чи якінебудь інші посілости. І треба, щоб це зробили наші вірні не з понуки своїх душпастирів і не з послуху для них, але свідомо і добровільно, власним рішенням і власною волею. Передусім прохаю душпастирів, катихитів і духовників усякого роду захистів і бурс віддати і посвятити Пр. Богородиці свої парохії, села, школи чи інституції. Прохаю теж душпастирів, щоб в ряді проповідей,—а майські молебні дають їм до цього добру нагоду,—викликували в християнських родинах волю, ціле родинне життя, потреби родини і її будучність віддати під Покров Пресв. Преч. Богородиці, піддаючи батькам і матерям родин думку такого вияву любови і довіря до Небесної нашої Матері. Нехай оо. душпастирі і катихити попрацюють теж і над тим, щоб шкільну і позашкільну молодь заохотити до такого особистого, добровільного рішення, яким би кожна християнська душа віддалася і посвятилася Богородиці. При усіх молитвах, які ми душпастирі сповнювали б свої вияви та вірним піддавали б для сповення їх чинів, добре віддати Преч. Богородиці не тільки свої справи і потреби, але й обняти християнською любов'ю ближніх потреби цілого світу, себто не тільки християн, але й людей, що далеко від християнства пропадають в темрявах поганства. Коли посвячуємо Божій Матері себе самих, тоді сповняємо неначе акт даровизни, доповняючи її благанням про поміч у житті. А коли Преч. Богородиці посвячуємо потреби ближніх, цілого світу і поган, тоді сповняємо акт любови ближнього. Ця любов ближнього скріпить прохання про поміч для себе і вчинить успішнішим вияв посвяти своєї парохії, родини чи хати, чи вкінці особистих своїх справ і потреб. Є в житті кожного християнина така ділянка, наче священича, в якій кожний християнин покликаний до сповнювання священичих дійств. Таким священичим діянням, приступним кожному християнинові,—то вставлятися перед Богом за цілий світ, випрошувати з неба Боже милосердя для грішників, рятувати від упадку душі, що живуть у небезпеці гріха, молитвою за них. До таких священичих дійств запрошую сьогодні всіх вас, Дорогі Братя, Дорогі Сестри і вас, Дорогі Мої Діти. Є між вами й такі, що бажають колись стати священиками. Нехай вони заздалегідь привикають до діяння як священики,—до священичих молитов, до священичої любови ближнього, до священичого думання про світ і людей. Але й вас, молоді, що не наміряєте стати, або не можете й думати про те, щоби стати священиками,—й вас запрошую до тієї священичої праці, до тих виявів священичих чеснот і священичої ширини серця та ума. А щоб ви не думали, що моє

запрошення та наука, що в них міститься, є від мене, скажу вам, що і Боже Об'явлення говорить про "святе священство" і "царське священство" (І. Петра ІІ. 5. 9) усіх християн, себто і світських людей, жінок і дітей. Усі люди в якомусь значенні є учасниками Христового священства, усі покликані, "щоби приносити духовні жертви, Богу приємні" і "щоби голосити чесноти Того, що вас покликав з темноти до свого чудного світла". А коли молимося за цілий християнський світ і благаємо Бога про милосердя для всіх нехристиян,—для поган і для тих, що стратили християнську віру і через свої гріхи відступили від Христової віри, або затратили її в серці,— пам'ятаймо передусім про тих братів наших, що не належать до Вселенської Церкви, а про яких Христос сказав: "Маю ще інші овечки, що не є з того стада, і їх треба Мені привести". Вони є Христовими овечками, а одначе не з того стада. І нашою річю бодай молитвами причинитися до того, щоб їх привести до Христа, щоб голосу Христа вони слухали та щоб було "одне стадо і один пастир" (Йо. Х. 16). Віддаючи та присвячуючи Пр. Нашій Матері себе і своїх, віддаваймо Її також справу з'єднинення Церков,—віддаваймо Її ті церкви, що відірвані волею ворогів від осередку християнства і від Вселенської Церкви. Вони почитають, так як і ми, Преч. Богородицю; вони до Неї моляться і визнають усі правди віри, що відносяться до Цариці небес. Вони Її прославляють Богородицею, Матір'ю Бога, вірять в Її ненарушиме Дівство, в Її духове Материнство супроти людей, вірять в Її могутнє заступництво у Бога і принимають об'явлену правду, щодо звільнення Пр. Богородиці від первородного гріха, хоч вороги від віків працювали нам тим, щоб їм відібрати цю віру зі сердець.

Молитва

Ти одна, Пресв. Богородице, Діво, можеш повести діло з'єднинення церков такими дорогами, що різні українські віроісповідання не тільки, що наближаться до себе, але що устануть між ними всякі роздори, спори і ненависті, а запанує мир і братня любов, що за Божою ласкою колись доведе їх до повного з'єднинення. Але вже тепер прийми, Пресв. Богородице, в свою опіку нашу і їхню молодь. Стережи її від зіпсуття, утверди її в св. вірі, доведи її до любови Христа, до Пресв. Евхаристії, благослови нашим і їхнім родинам та заопікуйся будучністю тих родин. Віддаємо Тобі і будучі покоління ще ненароджені. Дай тим іще ненародженим щасливо і здорово народитися, вступити через хрещення в ряди християн, вірою і любов'ю статись Твоїми дітьми так, як стаються Божою благодатю прибраними Божими дітьми.

Пресвята, Пречиста, Преблагословенна Богородице Діво,—Ти Помічнице всіх вірних, Ти прибіжище цілого людського роду, Ти,

Нехай росте в наших серцях любов до Ісуса Христа, при котрому і від котрого навчимося любити нашу Небесну Матір, такою любов'ю, як на це Вона заслугує. Амінь.

Писано у Львові, 2. і 3. травня 1943 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

Поручається Духовенству перечитати це послання у всіх церквах і тепло заохотити вірних до віддання та посвячення цілого свого життя Пречистій Богородиці.

ПОДЯКА

На Великодні Свята дістав я від багатьох Отців святочні побажання, а досі не мав нагоди їм за це подякувати. Боюся, що й на Різдвяні Свята я не подякував достотаточно тим, що мені бажали. Хоч такий довг вдячности сплачую я своїми щоденними молитвами, то одначе і в зовнішньому форумі не хочу бути довжником. Тому користаю з нагоди, щоб висказати цю свою подяку. Вдячність є обов'язком, а сповнення обов'язку чеснотою. Я сьогодні щасливий, що можу цим актом, з якого хотів би я зробити акт чесноти, заповнити порожні кутики АЕп. В.

Хай же Всев. Бог заплатить Вам, Всеч. Дорогі Отці і Братя, за Ваші молитви і побажання, задля яких мимо нинішньої подяки, я все ще уважаюся Вашим довжником.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

Побажання виголошені Впреосв. Митрополитом за поміччю радія до робітників у Празник Христового Воскресення

Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь.

До вас моє слово, Дорогі Братя і Сестри, що далеко від своїх, на чужині, святкуєте цього року Христове Воскресення. Ви виїхали і ще виїжджаєте на роботу до Райху; вам належиться від мене слово заохоти, потіхи і святочні побажання. Я писав уже до вас письмо, але не перестав за вас журитися, за вас молитися; —шукав і шукаю дороги, щоб вам бодай у дечому помогти. І ось на Великодні Свята посилаю вам на хвилях радія воскресну пісню: "Христос Воскресе". Вона пригадає вам вашу церкву, ваших батьків і ту святочну відправу воскресної утрені, що приносить після довгого посту розраду, пільгу і потіху.

До слів церковної пісні, до читаного перед хвилиною Євангелія, долучую і це коротке слово. Хочу вам пригадати, що св. Євангеліє—то Боже слово, Божа наука з неба, що мов небесна роса кріпить і піддержує християнську душу. Хто з вас має молитвослов, нехай і собі, і товаришам відчитує, по змозі кожної днини,

пресвяті слова Євангелія, чи молитви. Бо всяка молитва з Євангелія, як головна молитва, яку маємо, передана нам І. Христом.

Кожний із вас знає ту пресвяту молитву "Отче наш"... У першому її слові, який безконечний скарб для нас! Ми, Дорогі Мої, можемо називати батьком Бога Всевишнього, Сотворителя світу, нашого Спасителя, Бога в Тройці єдиного, що є метою цілого нашого життя і нашою радістю на віки в небі. Він є направду добрим, найліпшим батьком. Він про нас пам'ятає і святим Своїм Провидінням усім на світі так управляє, щоб нас, своїх дітей, через злидні і терпіння туземного життя довести до вічного блаженства в небі. Небесний Отець є найліпшим нашим батьком і так нас любить, що для нашого спасіння прислав з неба єдинородного Свого Сина. Цей Божий Син, наш Спаситель І. Христос, прийшов із Неба до нас, народився з Преч. Діви Марії і через 30 літ терпів, молився і працював для нас, а відтак через три роки учив і науку Свою передав для нас Своїм св. Апостолам. Тих дванадцять Апостолів злучив Він в одну Божу і святу Родину, якою є свята Христова Церква. До тієї Церкви покликав нас усіх, принимаючи нас через св. Хрещення як Своїх дітей до Своєї Родини. Ми, Дорогі Мої, є прибраними Божими дітьми. Яка велика слава, яка велика радість, який дар, який скарб! Головою нашої Родини є сам І. Христос. Щоб нас усіх у цю родину злучити, чи зв'язати, не пожалував Христос і Свого життя, умер на хресті для нашого спасіння. Умер, щоб жертвою Свого життя відкупити нас, щоб з неба стягнути на нас Божу благодать, яку ми стратили через гріх. Божа благодать, святий дар з неба, куплений нам Христовою Кров'ю. Який великий це дар, який скарб, яке безконечне щастя—Божою благодаттю бути злученим з Христом і зі Всевишнім Богом!

А перед Своєю смертю Христос-Спаситель, у ту ніч, в яку мав бути відданий чи радше віддавав Себе Самого в руки ворогів, що мали Його розп'яти, у Тайні Вечері установив Пресв. Таїнство Тіла і Крови Своєї—св. Евхаристію. Христос ставав для нас хлібом, давав нам пити Свою Кров під видом вина. Собою самим кормив нас, щоб нас освятити і спасти. Св. Евхаристія—який це безконечний дар, яке це безмірне добро, яке це щастя—знати, що хто їсть з цього Хліба і хто п'є з цієї Чаші, воскресне з Христом до нового, до вічного життя!

Конаючи на хресті, Христос поручив нас Своїй Пресвятій Матері, дав нам Її за матір, Вона й тепер з неба як найліпша Мама опікується, молиться, вставляється за нас і має для нас любов правдивої матері. Яке це щастя для нас бідних грішників на цьому світі Пресв. Преч. Богородицю називати своєю Матірю, прибігати до Неї в кожній потребі як дитина до матері, знати і пам'ятати

про те, що Вона, як найліпша Мати, дбає про нас і нами опікується! Будьте, Мої Дорогі, горді з того, що ви є дітьми Преч. Діви Марії!

А після свойого Воскресення лишився Христос-Спаситель з Апостолами через 40 днів: установляв, організував Свою Церкву, одну, одиноку, що мала всіх людей зібрати в одно, що мала сповнити чи докінчити Його Діло:—Проповідання людству Божих правд і ведення їх до вічного спасіння. Організував Свою Церкву та, як Сам каже, побудував її на власти,—вселенській власти, на цілий світ, яку з ключами царства Свого передав верховному Апостолові Петрові. Ця св. Церква одна-одинока, свята і освячаюча, вселенська, а дана всім народам, апостольська, бо побудована на Апостолах. Ця Церква свята. Який це дар для людей, яке безконечне добро, яке щастя бути дитиною, членом тієї Христової, Вселенської Церкви!

Люди є грішниками. Їх засліпляють пристрасті; самолюбство не дає їм пізнати Божої правди св. Євангелія і не вважаючи на всьо, що Христос для них зробив, люди так часто покидають Божі дороги і йдуть своїми дорогами на погибіль душі і тіла. Щоб їх рятувати і навести на правдиву дорогу, Христос дав нам ще один дар, — дар над усі дари. Після свого св. Вознесення, в 10 днів, прислав нам Свого св. Духа. І Дух Божий, даний нам, у нас живе і веде кожного, хто лишень схоче піддатися Його св. проводові, Божими дорогами християнського життя. І ви, Мої Дорогі, одержали той дар, дар великий, світлий, святий, що в душі кожного зокрема принимає, веде і вислухує нашу молитву. Яке це безконечне добро, який чудесний небесний дар, яке це щастя бути християнином!

Ці Божі дари зложені в нас мов у глиняну посудину. Кожної днини може розбитися ця посудина через кожний наш тяжкий гріх. Бо досить одного тяжкого гріха, щоб стратити Божу благодать, а з Божою благодаттю тратиться ціле надприродне життя, і Боже синівство, і нагороду небесну, і всі Божі дари. Смертельний гріх,—яке ж це нещастя душі, яка ж безконечна страта! Гріх —це люта, страшна смерть! Але є лік і на гріх. Це св. Таїнство Покаяння, а хто не може до Сповіді приступити, може очистити свою душу звершеним жалем за гріхи, себто жалем, що в душі родиться з любови до доброго Батька Небесного. І нам усім, чи ми добре сповідалися, чи ні, треба того орудника звершеного жалю, щоб безпечними бути вічного спасіння навіть тоді, коли б, не дай Боже, хто з нас умирав без змоги прийняти св. Таїнства.

Св. Церква, а за нею і я, дуже перестерігає людей перед усяким тяжким гріхом; пригадує, що в нас живе пристрасть погана, лиха охота до гріха. Людині треба боротися з цією пристрастю, щоб

не дати їй запанувати над собою. Ця пристрасть веде до всякого зла, до розпусти, пиянства, ненависти, сварні та роздорів — веде до людської кривди, до легковаження своїх обов'язків, до ставлення себе і свого самолюбства понад Божий закон, понад волю Всев. Бога.

Якщо хочете, Дорогі Мої, бути добрими, совісними та щасливими людьми, стережіться всякого гріха та поконуйте всяку пристрасть. Дуже і дуже перестерігаю вас перед занедбуванням обов'язків, які на вас накладають. Перестерігаю також перед кожним необдуманим, легкодушним поступуванням, яким ви могли б стягнути на себе і на своїх найближчих великі нещастя. Сповняючи совісно свої обов'язки, заслужите на признання людей, серед яких будете жити. Бо чоловік совісний і працьовитий всюди заслугує на пошану у людей.

Ніколи не стидайтеся своєї віри, навіть тоді, коли б ви жили серед людей, що не моляться. Не стидайтеся голосно признаватися до своєї віри щоденними християнськими молитвами. Хоч би ви стрінули і людей, що з вас будуть насміватися, мужньо признавайтеся до І. Христа, до Його св. Церкви, до віри, в якій ви охрещені і в якій виховали вас батьки. Люди часом сміються з побожности, але звичайно буває, що навіть тоді, коли сміються, роблять це зі заздрости супроти тих, що вірять в Бога і в Його св. науці знаходять найправдивіше і найтриваліше щастя в житті. Можете стрінути людей, що вас намовлятимуть до гріха. Не дайтеся звести з правої дороги! Тільки вірністю Всев. Богові можете заслужити на Його поміч в трудних умовинах життя.

Коли б хтось скривдив вас, нпр. не виплачував заплати за роботу, доносіть про це тим урядам, що установлені на те, щоб опікуватися робітниками. Можете написати і лист до вашого духовного зверхника в часі, коли будете перебувати в Райху. Уважайте лише дуже, щоби в скаргах своїх ні слова не сказати неправди. Одна неправда в такому письмі зділає це, що й письмо Ваше лишиться без успіху і усі жалоби укр. робітників бодай трохи стратять на силі: люди перестануть вірити в те, що пишуть укр. робітники, коли переконаються, що укр. робітник неправду написав.

Ви нераз знайдетеся в положенні, в якому треба, розваги і мудрости. Щоби заслужити на поміч Божу в тих трудних хвилях життя пам'ятайте, оскільки можна кожної днини хоч коротко помолитися. Коли можете, а особливішим способом в неділі і свята відмовляйте усі християнські молитви. А коли ви в такому положенні, що на молитву лиш хвилька лишається, або коли мусите молитву відмовити, чи йдучи на роботу, чи вже при самій роботі, відмовте тоді бодай 3 рази "Отче наш"... і від часу до

часу піднесіть серце до неба, до Бога, бажаючи Його св. помочі.

На Христове Воскресення передаю вам, Дорогі Мої, найщиріші побажання. Нехай ці Свята переминуть для вас і супокійно і весело, щоб ви в ці святі дні скріпили серця пам'яттю про Бога і молитвою. Бажаю вам усякого добра і дочасного і вічного. Прошу Всевишнього, щоб вас стеріг від всякого зла, щоб дав вам в здоров'ю і радости вернутись до Батьківщини і застати там дома усіх своїх найближчих здорових і веселих. Хай Бог дасть вам з того довгого, може, побуту за границею скористати на ціле життя, набути поважного життєвого досвіду, пізнати чужі краї, чужих людей, чужі мови, а не стратити нічого з християнських чеснот і з Божих надприродних дарів. Нехай Бог благословить вас, так дуже Дорогі Мої Діти!

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа. Амінь.

ПОБАЖАННЯ, ПОМІЩЕНІ У ТИЖНЕВИКУ "КРАКІВСЬКІ ВІСТІ" (ч. 17. 1943)

ХРИСТОС ВОСКРЕС

Редакція "Крак. Вістей" просила мене написати статтю на Великодні Свята. Радо підіймаюся написати такі святочні побажання, бо про такі побажання йде. Уважаю звичай пересилати на свята, на іменини, уродини, тощо, приятелям, знайомим, а то й людям, котрих поважаємо, хоч і не маємо нагоди часто з ними бачитися, щирий привіт з побажаннями за дуже добрий звичай, якого треба придержуватися. Коли поздоровлення відповідають щирій зичливості серця, коли бажання є щирою волею приєднати, оскільки це можливе, і ближчим і дальшим якогонебудь правдивого добра, то бажання і привіти стають виявом найкращої і найвищої з-поміж християнських чеснот, і не тільки з-поміж християнських, але й людських чеснот любови ближнього. Побажання, озолочене сонячним промінням щирости і любови, стає чимсь дуже високо цінним, дуже милим і в житті таким дуже потрібним.

Не люблю я надуживати того святого слова, що відповідає рідкій і великій прикметі душі, якої не стрічаємо часто в буденному житті. І кожний признає, що нещиро висказане те слово—"любов", є карикатурою сто разів гіршою, ніж якенебудь фарисейство в житті. А небезпека надужити того слова полягає саме в тому, що в даній хвилині чи в даних обставинах під словом, яке має архангельське значення, затрачується щирість і мельодія неба стається тоді буденним, бездумним, нераз глупим і завсіди мерзенним пустомельством.

Але на це нема ради. Ми люди з роду мистці. Так, як гуцули з кожної посудини роблять мистецький твір, так само і кожна людина зі свого діла, чи з кожного свого твору робить мистецький твір, навіть не тямлячи того,—очевидно один в більшій, другий в меншій вірі. Наша поведінка завсіди є якимсь мистецьким твором. А в мистецтві щирість є такою есенціональною прикметою кожної творчости, що без неї діло мистця не має ніякої вартости. Не можна силуватися на мистецький твір, не можна удавати, не можна уживати тієї краски, що називається брехнею. Щоб бути бодай початкуючим учнем мистецтва, треба вміти бути собою, не можна вигадувати фікції. А навіть, коли хочемо на уроєннях будувати свій твір, то в тих уроєннях мусить бути правда і щирість, як у Бекліна. Небезпека, небезпекою і на це нема ради.

Любов у всіх чистих значеннях цього слова є одиноким добром людського життя. Без неї життя нічого неварте. І чим менше любови поміж людьми, чим рідші щирі діяманти того Божого світла з неба, тим більше треба зберігати і старанно шукати всього того, чим можна хоч дрібку того діяманту находити. Тому треба зберігати відвічний звичай поміж християнами святочних побажань, хоч вони бувають і нудним обов'язком, і пустою формальністю, і недоцінюваною чемністю, хоч вони так часто можуть бути нещирими та фарисейськими. Та в них бодай часом можна знайти, а при добрій волі можна і вложити щось зі щирої зичливости і любови. Тому то я радо приймив запрошення "Краківських Вістей" і радо пишу оцю коротку статтю. А пишу її в хрестопоклонну середу, в преполовлення чотиродесятниці і в хвилині, коли з багатьох причин здається, що легше боліти, як тішитися, що більше треба боятися, ніж надіятися. Бо хоч пречудний сьогодні і майже весняний день, а з села оповідають, що озимина де-не-де зісохла і може не відповісти нашим надіям на жнива.

Наші надії? Наші побоювання? Скільки ж у них предмету взаємних побажань, в яких щирість ніхто не сумнівається? Бо хто ж не бажає сповнення своїх надій? Лишень ті надії не є тільки особистими надіями кожного зокрема, а надіями, що відносяться до спільного добра всіх. Оскільки вони відносяться до особистого добра чи вигоди кожного зокрема, то в їх бажанні більше самолюбства, ніж любови. Тоді і найщиріші не мають для нікого вартости. Але коли відносяться до загального добра, а може навіть є пожертвуванням особистого добра з готовістю жертвенної праці і навіть жертви самого життя, то ті надії, як і бажання, можуть бути переповнені ясним сонячним світлом братньої любови. А поміж християнами братня любов сама з себе переходить на християнську любов ближнього, що підносить

людину до найвищих вершків християнської праведности, до найвищої християнської чесноти, до любови Бога. Коли нагода святочних побажань пригадує нам наші всенародні надії, коли побуджує болючі побоювання, що ті надії не справдяться, святочні побажання є самі собою прегарним торжеством любови батьківщини, освіченої християнською любов'ю Бога. Вони стають самі собою торжеством і додають до торжества празника нову радість.

Хоч може сам предмет цих побажань, тієї радости, є запорукою їх щирости і правди, маємо багато причин і самі в собі і в інших дошукуватися ще тої щирости. Занадто часто можемо бачити фальшиві познаки патріотизму, що прикривають власний, часом і не зовсім чистий інтерес. Коли приглядатись суспільному житті, приходить занадто часто на думку, що нема в народі потрібнішої інституції, як така, що всяке зловживання робила б неможливим і стерегла б громадянство, а передусім молодь, від всякої соблазні. Але це ідеали, може і нездійснимі. "В роді сім прелюбодійнім і грішнім" бувають випадки, в яких не можна більше зробити, як пригадати ідеал, бо й сама та пригадка змушує кожного до переглядання тайних, глибоко в серці укритих товчків поведінки та змушує кожного працювати над щирістю любови, яку вкладає в свою працю, як і в своє побажання.

Тільки чи можна і як можна вкладати багато праці в щирість? Чи ця праця не робить її чимсь штучним, неприродним? Ми зачали від порівнання нашої праці з трудом мистця. До порівнання звернімся при її закінченні. Щирість мистецького твору може бути простотою примітивіста, несвідомою щирістю дитини, що відкриває своє серце. Щирість у мистецьких творах по суті така конечна, що критики примітивізму шукають її хоч би в незугарних нарисах, у шкільних зошитах дітей або на парканах. Здається, велика помилка: архітвором мистецтва може бути діло примітивіста лиш тоді, коли до природної щирости додає довгу і пильну працю над розвоєм усіх мистецьких прикмет, виявом яких є архитвір. Так само буває з мистецтвом поведінки людини і християнина: Спонтанічна, наївна щирість вислову має велику вартість, бо без неї ніяке діло не має ніякої вартости. Але архитвором людяної і християнської праведности стає поведінка людини чи християнина лише тоді, коли в своє діло вкладає багато витривалої і жертвенної праці.

Нехай же і мої бажання на Великодні Свята будуть таким мистецьким твором, на який мене стати. Бо кожне діло мистця мусить відповідати його природі, темпераментові, силі. В своє діло не можна більше вложити, як свою душу. Ніяке діло не

може переходити ростом свого творця. Це також умова щирости, це також виключає всяке наслідування і нещирі змагання.

Тепер до Вас, Читачі "Краківських Вістей", моє слово. Без шкоди можете всього попереднього не читати. Без шкоди може Редакція все попереднє пропустити; не міг би я їй цього брати за зле.

Які ж мої бажання? Звичайно кажуть: всього найкращого — і саме в тому найвищому ступені краси й добра дійсно все міститься. Але якже мені забути на те, що поміж Вами, до котрих ці рядки дійдуть, знаходиться стільки людей, яких покищо найгарячішим бажанням є щасливо і здорово вернутися до щасливої батьківщини, а може й до здорової і щасливої родини? Якже їм цілим серцем того щасливого повороту не бажати, як їм не сказати, що очікуємо з одвертими раменами, очікуємо з тугою радісної хвилини привітання їх вдома! Але вже тепер нехай ці Великодні Свята минуть для них весело і щасливо, нехай будуть бодай хвилиною розради, потіхи, відпочинку! Нехай будуть скріпленням надії скорого і здорового повороту! Між Вами є такі, яких недуга задержує далеко від дому і серед терпінь в шпиталях, або в таборах. Нехай же для них Великодні Свята будуть скріпленням тої чесноти чеснот, що її св. Письмо називає "терпеливістю святих"! І нехай це моє письмо донесе до них потіху, що її дає Боже слово! Вже недалеко, вже недовго, нагорода добрих діл приготовляється, вінці торжества вже плетуться. Вже надходить хвилина вислуханих молитов і радісного привіту і сліз, але сліз радости, в які переміняє Бог, добрий Батько, усі сльози, терпіння, недуги і злидні. Відваги, мужества, надії! Ослаблені коліна випростуйте і немічні руки витягніть до молитви! Бог добрий Батько! Христос за нас кров пролив і воскрес для нашого спасення і дав нам найліпшу Матір за Опікунку, за Провідницю. Вона приймає наші молитви, Вона опікується усім нашим народом. Вона замінить злидні теперішньої хвилини і терпіння довгої війни на радощі повного і щасливого миру.

І до Вас, що виїхали і виїжджаєте на роботи до Німеччини, моє слово! У Вашому положенні одно важне: Будьте вірні Всевишньому Богу у сповнюванні своїх християнських обов'язків і послуху для Божого закону, будьте вірні І. Христу і Його св. Церкві, приймаючи св. Таїнства, коли тільки це Вам можливе і зберігаючи вірно віру батьків! Будьте вірні своєму обрядові, в котрім ви охрестилися і виховалися, будьте вірні своєму народові, який очікує від Вас тої слави, яку йому дає кожний праведний і чесний громадянин. А передусім старайтеся про те, щоб вернутися додому ліпшими, як Ви виїхали. Батьки і рідня очікують Вас з тугою, хвилина повороту може вже недалека. Свята, пережиті

на чужині, прикрі, нехай же їх осолоджує християнське пересвідчення сповнених обов'язків і надія швидкого повороту!

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

У Львові, дня 2. квітня 1943.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ПОБАЖАННЯ, ПОМІЩЕНІ У "ЛЬВІВСЬКИХ ВІСТЯХ" (ч. 91. 1943. р.).

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

ВИСОКОПОВАЖАНИЙ ПАНЕ РЕДАКТОРЕ!

Просите мене про статтю до святочних чисел "Львівських Вістей" і "Рідної Землі".

В обставинах, які переживаю тих кілька днів перед святами, це просто неможливе написати щось приличного. Тому вибачайте за ту відмову, яку я хотів би по змозі зробити якнайчемнішою. Але з другого боку, мушу це признати, Ваше бажання представляється мені як пропозиція з багатьох оглядів дуже бажана. Бо ніколи більше, як у воєнних часах, в яких живемо, не треба людині зичливости людей так, як тепер. А на зичливість можна заслужити тільки сердечною зичливістю із свого боку. В часі війни навіть між тими, що не воюють, або й тими, що їх ніщо не ділить, нагромаджуються такі небувалі кількості непорозумінь, спорів, ворожнечі, часом навіть і ненависти, що не пізнається цього світу і людей, яких зналося добре ще кілька літ тому. Люди діляться, всюди собою зайняті, не мають часу для ближнього, не мають з чого дати йому хоч добре слово, усі стали нервові, роздражнення нервів прибирає форми неврастенії, істерії і суспільне, чи може радше товариське, життя стає подібне до того принціпіяльного "bellum omnium contra omnes" Гоббеса, наслідком чого проста зичливість і християнська любов ближнього стає товаром дуже рідким, дорожчим від масла чи сала. При цих обставинах пропозиція, якимнебудь способом дістати хоч кіло того рідкого товару і дістати його дешево, то пропозиція, якою погордити не можна. Тому приймаю Вашу пропозицію і пишу, як бажаєте, коротше чи довше письмо для читачів "Львівських Вістей" і "Рідної Землі" яке, очевидно, мусить закінчитися більшменш стеоретипними святочними побажаннями. Річ тільки в тому, щоб вони вийшли не надто стереотипні і не були виявом мізантропії ані песимізму, а були радше старосвітською зичливістю до людей, бажанням заслужити на таку саму зичливість.

До читачів "Львівських Вістей" сказав би я таке: Горі іміем серця! Не піддаваймося зневірі і природній в часі війни знеохоті до світу і до людей, радше з християнським довір'ям до бать-

ківської опіки Божого Провидіння будьмо пересвідчені, що все скінчиться добром, не тільки для наших установ, для родин, для міст і сіл, але й для цілого народу, тут і там. Без сумніву, маємо всі важні причини до смутку і знеохоти. Хто ж із нас не потерпів тяжкої втрати дуже близької і сердечної йому особи? Чиє домашне господарство не має недостач, які важко доповнити? Хто ж із нас може з'ясувати собі, якими дорогами і якими засобами ми дійдемо до бажаного і відповідного нашим потребам миру? А все ж, хто ж із нас не вірить і хто ж із нас не надіється? Ця віра, ця надія—це, здається, краща і вища частина нашого духового єства, яку треба нам всіми силами плекати. Дві чесноти: віра і надія, як богословські чесноти, вимагають християнського доповнення: любови. Але й у громадському значенні, як суспільні і товариські чесноти, вони вимагають доповнення чеснотою громадянської і суспільної любови, які треба б хіба назвати солідарністю, єдністю, ревністю та самообороною перед розкладовими елементами, що розбивають народ на багаточисленні і просто ворожі собі фракції і партії. Чого українському громадянству передусім треба, то цієї єдности і солідарности, без якої по словам Євангелія не може встоятися навіть царство демона. Звідси і природне побажання тієї єдности в святочних побажаннях "Христос Воскрес". У святочних відправах кожної днини в пасхальному часі повторюється те слово "друг друга обіймем і простім вся воскресенієм". Такі і мої найщиріші побажання для всіх, що це моє письмо прочитають.

Христос Воскресе!

А до читачів "Рідної Землі" мої святочні побажання такі: Якщо маємо дійти до часів, в яких український народ буде розвивати здорово і свобідно всі, Богом дані йому, сили—треба нам між собою і в праці для нашого народу чи над нашим народом дуже дбайливо та ревно плекати родинне християнське життя. Тільки ті народи могутні і здорові, в яких здорова християнська родина. Бо родина — це клітина, з яких складається цілий організм, що його називаємо народом. Коли інфекція недуги затроїть цю клітину, цілий організм наражений на недугу. А сама та небезпека відбирає йому найбільшу і найкращу його силу. Святе, чисте, здорове і щасливе родинне життя — це наймогутніша сила кожної держави, але це й найбільше, а може й єдине дочасне щастя людини. Тому боронім родину перед злом, працюймо нам тим, щоб уздоровити ті родини, які неправильно побудовані і неправильно розвиваються. Християнська родина—це школа християнського життя, але й школа суспільного, народного та всенародного життя. Як довго ця школа здорова, видає численні і здорові одиниці —так довго народ і здоровий і сильний. Коли, не

дай Боже та школа починає видавати фізичні і моральні недородки, тоді народ приречений на загладу.

У світлий празник Христового Воскресення бажаю українському народові і українській родині, тут і там, того здоров'я і сили, від яких здоров'я і сила народу залежить. Ці мої побажання рад би я передати всім українським хатам, усім родинам, усім одиницям, що бажають побудувати собі гніздо родинного щастя. І хай Бог Всевишній благословить українську родину, хай дасть їй святі матері християнські, що зуміли би виховувати на героїв багаточисленне потомство, хай дасть українським родинам батьків, що були би для потомства прикладом громадянських чеснот жертвенної праці для Батьківщини і мудрої ради в громадських справах. Хай Бог дасть українській родині багато героїв, готових віддати життя за Батьківщину, за Церкву, за Христа.

Христос Воскресе!

Львів, 21. квітня 1943.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ДЕКРЕТ І ПРАВИЛА АЕп. СОБОРУ З 1940. р.

Про тих, що жиють по Євангельським Радам
І. Знесені монастирі.

АЕп. Собор протестує рішучо проти ухвали народніх депутатів, що нею були знесені монастирі, а їх добра сконфісковані. Ця ухвала була актом, що у високому ступені нарушила права св. Церкви, законних чинів і монаших згромаджень та нанесла болючу кривду не тільки Церкві, чинам і згромадженням, як і монахам і монахиням, що у тих монастирях жили, але також і усім тим, що, живучи з праці рук, зі свого заробітку, монастирі такі оснували і удержували. Ця ухвала, як противна Божому праву і правам Церкви, не має законної сили і на усіх учасників в тій акції і всіх що з неї користають стягає духовні кари та обов'язує зділане зло направити.

Через знесення монастирів багато членів різних законних конгрегацій і чинів найшлися поза монастирями, змушені жити на світі і заробляти на життя серед світських людей. А за те, що були в монастирях, бувають вони нераз переслідувані і позбавлені змоги заховувати спільне життя і більшу часть правил свого чину, чи конгрегації. Такий стан приневолює настоятелів тих чинів і згромаджень увільнити від обов'язків монаших обітів тих, що з огляду на змінені обставини не можуть або не хотять дальше себе уважати за людей, що жиють по радам Євангелії і просять про це звільнення від обітів своїх настоятелів, чи Ординаріят. Між тими, що жили в монастирях життям праці і молитви, а

тепер змушені жити поза монастирем, є одначе багато таких, що тривають у волі та постанові всеціло посвятитися Всев. Богові і життям по євангельським радам стреміти до духовної звершености. Таким душам мусить Духовенство помагати і особливішою душпастирською печаливістю ними заопікуватися. Тому то й АЕп. Собор мусить звернути увагу душпастирів на цей обов'язок, а розсіяним по цілому краю законним душам мусить дати ті науки і ради, які помогли б їм у житті серед світа не затратити дорогоцінного дару покликання до життя по євангельським радам і мимо змінених обставин дальше жити своїм покликанням.

Нехай же вони пам'ятають, що монаха чи монахиню не робить ні монаша одіж, ні монастир, в якому живуть, ні спільність з братьми чи сестрами, ні навіть спосіб життя, оскільки йде про зовнішнє захования такого чи іншого порядку денного, таких, чи інших звичаїв. Людиною, що живе по еванг. радам, себто монахом чи монахинею, законником чи законницею, діляє внутрішнє розположення душі, воля безнастанною боротьбою змагатись з пристрастями з кожним днем ставатись досконалішим, більше подібним до Христа Спасителя. Ця воля і це змагання, хоч є розположенням, укритим у душі, проявляється назверх чеснотами, якими відзначатися буде людина посвячена Богу законним життям і яким відрізнятись буде від кожного, хоч би побожного і доброго світського чоловіка.

А цими прикметами є мовчаливість, дух молитви, щира любов ближніх і дух жертви та посвяти.

Мовчаливість.

Св. Ап. Яков дає таку науку не тільки монахам, але й світським людям: "Коли хто думає, що є побожний, а не поскромлює свого язика, але обманює своє серце, сього побожність є пуста" (I. 26).

І не тільки монахам, а всім християнам поручає бути повільним до говорення (тамже ст. 19). Одначе не тільки між світськими людьми, але й поміж душами, що посвячені Г. Богу, є багато таких, що й після кількох літ монашого життя не набули ще чесноти мовчаливости. Про них треба зі св. Яковом сказати: "Язика ніхто не може присмирити" (III. 8). Мовчаливість в монастирі спирається на одному з найважніших правил законного життя, бо правила, за св. Яковом, поручають мовчання як один з найважніших орудників духової звершености. Бо "коли хто не прогрішується в слові, сей муж звершений, може також усе тіло провадити на уздечці" (тамже III. 2). Від заховування того правила в монастирях зависить дух зібрання, дух молитви та атмосфера життя, посвяченого Богові, що так дуже помагає "себе хоронити непорочним від сього світа". Хто мовчаливости не навчився у

монастирі, може оцінить важність цієї превеликої і пресвятої чесноти, коли найшовся сам серед спокус світа і боротьби життя. Нехай же пам'ятає, що ця чеснота ще важніша для монаха поза монастирем ніж у монастирі. Очевидно, на світі не може вона бути заховувана з такою звершеністю, як у монастирі, але чи в монастирі, чи поза ним, чеснота ця і це правило буде завжди полягати на цьому, щоби стерегтися кожного непотрібного слова, себто говорити тільки тоді, коли треба і тільки те, що треба. А хто пам'ятає на слово Христа "про пусті слова", той мусить працювати над тим, щоби поскромлювати язик і стерегтися говірливости, умертвляючи її. Христос сказав: "Говорю вам, що за кожне пусте слово, яке скажуть люди, відповідять за нього в день суду, бо по своїм словам будеш оправданий і по своїм словам будеш осуджений" (Мат. XII. 36-37). Хто не виробив собі духа мовчаливости, то нехай просить бодай Всевишнього про поміч у праці над цією чеснотою та про цей дар. Бо без нього не набуде і не виробить собі тієї чесноти, що є другою основою життя по єванг. радам, а нею—то дух молитви.

Дух молитви.

Пригадаймо собі ту правду віри, що її катихизм поміщує між тими фундаментальними правдами, що їх вже кожна дитина повинна знати, а саме: ласка Божа до всього потрібна. Христос сказав: "Без Мене нічого не можете робити" (Йо. XV. 5). Ми ж поза Христом являємось сухими галузками без життя,—ми тільки тим й живемо, що в Ньому перебуваємо, а Він у нас. А в Ньому перебуваємо передусім молитвою, пам'яттю на Нього, бажанням таким, зразок якого нам подає Він в Отченаші. Тому то треба нам безнастанно молитися (Лука XVIII. I.) себто безнастанними бажаннями серця звертатися до Неба. А так молитися можна й серед праці, і серед занять навіть усильних,—навіть серед розмови з людьми. Але так безнастанно молитися може тільки той, що випросив собі та працею й боротьбою зі собою виробив собі духа молитви. Той дух молитви конечний для життя по єванг. радам. Бо як же без нього цілим життям наслідувати Христа? Як без нього пам'ятати завсіди на усі ради св. Євангелія, як без нього брати на рамена Хрест і йти за Христом? Як без нього відректися себе самого, як "зненавидіти свою душу", як у всьому і передусім шукати Божого Царства, як по-християньски терпіти і тішитись з терпінь? Певна річ, живучи поза монастирем, не можуть монахи і монахині посвячувати багато часу на молитви, не можуть багато часу пересиджувати по церквах, але тим усильніше мусять старатися про духа молитви та усильно працювати над здобуттям та випрошенням собі цього духа.

Заховування Божого закону.

І світські люди, якщо хотять бути добрими християнами і вірно, постійно і стисло заховувати Божі заповіді, хоч й не думають про життя по єванг. радам, мусять бути і мовчаливі, і зібрані, і радо та по змозі багато молитися. Тому, коли люди, що хотять жити по єванг. радам, відзначатисямуть цими чеснотами, то ще нічим не різняться від добрих, світських християн. Коли же тих чеснот не мають, або бодай про них не стараються і над ними не працюють, тоді навіть не є вони добрими християнами і далеко їм ще до єванг. рад. Бо, очевидна річ, до життя по єванг. радам треба передусім совісно і добре заховувати заповіді. Де цього нема, там й мови ще нема про єванг. ради. А щоби совісно й добре заховувати заповіді, треба старанности, праці, свідомости що до христ. життя, треба Божої благодаті та відповідної до цього молитви. Без усього того—нема взагалі христ. праведности.

Любов ближнього.

А є ще й інші чесноти, якими повинен відзначатися кожний християнин, і які тим більше обов'язують монахів чи інокинь, що живуть на світі. Передусім є це любов ближнього. "Люди ближнього як себе самого" (Мат. XIX). На заповіді Божої любови і любови ближнього "стоїть увесь закон і пророки стоять". Любов ближніх—це головна заповідь Христа, це Його заповідь, це нова заповідь. "Даю вам нову заповідь, щоби ви взаємно себе любили так, як Я вас полюбив. По тім пізнаватимуть люди, що ви моїми учениками, коли будете себе взаємно любити" (Йо. XIII. 34-35). Христос так нас полюбив, що віддав Своє життя за нас. Тому й любов ближнього до цього веде і Апостол любови св. Йоан так розуміє наслідування Христа в любові ближніх: "І нам треба класти душі за братів" (І. Йо. III. 16). Тут треба одначе сказати, що закон Божий не обов'язує нас до такої жертви; це належить уже до єванг. рад. Але може християнин в деяких виїмкових обставинах бути обов'язаний і до такої жертви. Так нпр. лікар може бути обов'язаний йти до хворого, навіть з наражением на смерть, до цього самого обов'язаний парох, чи душпастир. Мати може бути обов'язана прийняти смерть, щоб рятувати свою дитину. Поза подібними виїмковими випадками, християни, навіть добрі, не є обов'язані до такої повної жертви зі себе. І коли би монахи, чи законниці, живучи на світі, мали таку любов і таку жертву приносили, тоді виконували би дійсно єванг. ради.

Усі християни обов'язані до такої любови ближнього, щоб ніколи не згрішити проти цієї чесноти, т. зн. ніколи не кривдити ближніх, не злословити їм і виповняти інші свої обов'язки супро-

ти них, себто загально христ. обов'язки і обов'язки стану. Така любов ближнього вимагає нераз пожертвування, тому й жертву треба уважати за загально християнську чесноту. Праця родичів, учителів, лікарів вимагає нераз тяжких і прикрих жертв та якби виключити жертвенність і жертву у сповненні взаємних обов'язків людей, тоді усі люди мали би багато більше терпінь, ніж мають їх у христ. житті серед добрих християн. Люди, що хотять жити по еванг. радам, мусять остільки частіше й більше робити зі себе жертви в сповненні щоденних, навіть дрібних, обов'язків, оскільки хотять перевищати добрих християн сповненням Христових рад. А передусім мусять бодай радо принимати ті терпіння і хрести, які Боже Провидіння складає на них. Це також чеснота світських християн, але така, що до неї треба правдивої духової сили.

Убожество.

Душі, що бажають еванг. звершености, невдоволені таким ступенем чеснот, який Бог вимагає від усіх. Вони шукають поза сповненням христ. обов'язків іще добрих діл та надобов'язкових чеснот. В цьому й суть еванг. рад. Таким мусить бути розположення людей, що хотять по тим радам жити. Практика Церкви впродовж довгих століть означує три головні еванг. ради, з яких зробила предмет трьох обітів в монашому житті. У всіх тих трьох радах треба розрізнити чесноту від обіту, а в чесноті треба відрізнити ступень загально християнський і ступень звершености в кожній з тих чеснот.

До чеснот еванг. убожества є обов'язані і світські люди в тій мірі, що не можуть без гріха вище цінити якенебудь дочасне добро понад Божу благодать і вічне спасіння. І до світських людей відноситься слово Христа: "Не можете Богу служити і мамоні" (Мат. VI. 24). До всіх сказано: "Шукайте перше царства Божого і Його правди" (Тамже 33). Тяжко грішить та не сповняє важкого христ. обов'язку той, хто для якогонебудь дочасного добра переступає в тяжкій справі Божу заповідь. Але радою Христа є слово Його: "Коли хочеш бути звершеним, йди продай що маєш і дай убогим і матимеш скарб на небі і прийди та йди за мною" (Мат. XIX. 21). За тією радою пішли ті, що покинули світ і вступили в монастир. Тепер, коли обставини не позволяють їм дальше жити та працею рук заробляти на життя в монастирі, мусять вони пам'ятати на обов'язок обіту і понад монашу чесноту убожества мусять чимсь відповісти обов'язкам обіту. Ця найменша міра життя по радам полягатиме на цьому, щоби зі заробітку здавати справу бодай два рази або раз у рік та по змозі якоюсь малою частинкою зі заробітку ділитися з убожчими від себе, а передусім з братами та сестрами. Живучи поза мона-

стирем, є вони у подібному положенні щодо убожества, як ті монахи чи монахині, що в монастирі розпоряджають якимись спільними грішми монастиря. В цьому розпорядженні мусять бути ощадні і зависимі від своєї влади. Поза монастирем буде проявлятися ця зависимість бодай річними чи піврічними звітами перед настоятелями, чи, коли це трудно, перед сповідниками.

Послух.

І до чесноти послуху обов'язані також світські люди, діти супроти родичів, християни супроти Церкви, всі громадяни супроти справедливих законів і не противних Божому законові розпорядкам законної влади. Тяжко грішить той, хто нпр. опускає пасхальну Сповідь і Причастя: грішить він проти любови своєї душі, але передусім проти послуху, належного церк. законам. Ті, що жиють по євanг. радам поза монастирем, є також силою обітів обов'язані до послуху Церкві, представленій відповідною владою. Їх послух так, як й обіт, розтягається дальше, ніж обов'язок світських людей. Самі за себе відповідають, самі в совісті і перед Богом повинні судити, до чого обов'язані. Правила поза монастирем трудно стисло заховувати, але не можна уважати усі монаші правила необов'язуючими. У важніших бодай рішеннях повинні вони старатися порадитися настоятелів чи настоятельок, чи добре вибраного сповідника.

Чистота.

І предмет третього монашого обіту: чистота, як чеснота, обов'язує всіх християн, світських у нижчому, законників у вищому ступені. Світських обов'язує, і тих, що жиють в подружжі, і тих, що не зв'язані подружжям. Тих, що бажають йти за євanг. радами і зложили вічний обіт св. чистоти в монастирі, обов'язують, очевидно, обіти, хоч й жиють серед світських людей, а обов'язують їх не тільки стерегтися гріха проти тієї чесноти; такий гріх після обітів є крім гріха проти VI. заповіді святокрадством проти обіту. Вони обов'язані вже не силою обіту, але, може й під тяжким гріхом уживати конечних орудників до того, щоб побідити тяжкі спокуси. А орудниками такими є умертвлення, піст і молитва. Лишені самим собі і за себе відповідаючи, мусять самі судити, що їм конечно потрібне. Дуже важна річ, щоби зв'язані св. обітами не наражувалися добровільно на ніякі небезпеки та спокуси. На такі спокуси наражалася би законна душа, яка шукала б веселої розривки в театральних представленнях, в кінах, вечерках і товариствах з особами другого пола. Треба законним душам, що жиють на світі, дуже усильно поручати повагу в зносинах з людьми.

Так з обов'язків трьох обітів не багато лишається тим, що жиють на світі і наколи вони не відзначаються духом зібрання, ду-

хом молитви, умертвлення, любови ближнього і жертви у вищій та повнішій мірі, як до цього обов'язані всі християни, мають мало ще монашого духа і можна би побоюватися, що їх воля зіставати в зв'язі з монастирем і не просити про звільнення від обітів, не походить з чистого наміру Божої любови, а з якогось нижчого може й не надприродного товчка.

Замість обов'язків обітів і усіх тих духовних вправ і святих правил, що їх придержувались у монастирі, а які стали для них майже неможливі до заховування, усильно поручаємо їм три практики, які могли б стати й предметом з року на рік повторюваних обітів. Такі обіти, очевидно, не були б монашими обітами, були б одначе дуже хосенними і могутнім орудником до витривання в доброму. Предметом таких практик, чи обітів було би:

1. Ніколи злого слова про нікого з ближніх не сказати.
2. Ніколи з ніким не сперечатися.
3. Ніколи ні одним словом не нарікати на хрести і терпіння, які Бог дає.

Дві перші практики є виконанням любови ближнього в цьому, що буває для неодного трудним обов'язком. Бо трудно стисло і совісно нікого не судити і ніколи не бути упертим при своїому. Третє відноситься до жертвенної любови Божої. Бо годитися та з благодаренням принимати хрести і терпіння—це знак правдивої любови Бога, а невеликий крок до того, щоби бажати і в дійсности ставати через ті добровільно прийняті терпіння жертвою любови для Христової справи.

а) Отець духовний буде старатися піддержати в тих душах головним чином духа молитви. Буде перестерігати їх, щоби не давали себе опанувати духом недбалости і остиглости ("дух унинія и небреженія") в своїх практиках релігійних. Радитиме їм, аби заєдно молитися про ревність та витривалість в молитві: буде радити їм, щоби свобідний час, яким будуть розпоряджати, посвячували в першій мірі духовному занятті, як молитві, читанні і розважуванні св. Письма (особливо Євангелія і Псалтиря)—також читанні побожних книжок, науці катихизму і т.д.

б) Отець духовний буде пригадувати їм їх обов'язок з обіту убожества, щоби не тільки були "убогі духом" т. зн. любили з чесноти убожество і його придержувалися в житті, але щоби і настоятелям (чи настоятелькам) своїм монастирським бодай що пів року здавали звіт зі свого заробітку і з того як орудували зароблением грошем.

в) Отці духовні будуть їм часто пригадувати їхню повинність, що випливає з обітів чистоти, аби зі ще більшою обережністю, як ті, що ще обітів не мають, поступали з особами другого пола, щоби Ісусу Хр. доховати вірности і в цьому обіті.

г) Отець духовний усвідомить їх також і щодо того, аби якнайбільше віддали свою душу під духовний провід свого сталого сповідника і не мали перед ним жадних тайн. Бо тоді сміло оминуть всі хитрощі діявола, спокуси світа, власну неміч, що всьо разом змагається, аби людей довести до внутрішнього заломлення і спроневірення супроти Г. Бога.

АЕп. Собор поручає особам, жиючим по єванг. радам на світі поза монастирем, мудро вибирати сповідника, який заступав би їм настоятелів, коли б не могли зноситися з ними. Сповідатися можуть у всіх священиків.

Поручає їм:

1. Здавати настоятелям бодай два рази в році справу зі способу життя і з уживання зароблених грошей.

2. Засягати їх ради бодай в важніших рішеннях.

3. Поручає їм по змозі бути щодня, а коли це неможливе, то бодай в неділі і свята на Службі Божій, часто приступати до св. Причастя, сповідатися пересічно раз на тиждень, по змозі щодня робити півгодинні розважання і бодай 5 хвиль духовного читання.

Не священики, що обов'язані до відчитування церк. правила, а жиють на світі, є від цього обов'язку звільнені, повинні одначе, оскільки це можливе, відчитати бодай Утреню і Вечірню з часослова.

Собор поручає їм раз на місяць заховувати через один день більше скуплення, більше молитви з відвиджуванням Христа в Пр. Евхаристії, а раз в рік, по змозі, відбути кількаденні духовні вправи.

Поручає їм зі заробітку давати хоч малу милостиню убожчим від себе, а передусім братям чи сестрам по чині, потребуючим помочі.

Їхнім сповідникам поручає заохочувати до витривання, терпеливости і заховування духа монашого, так, як про це вище сказано.

Усім душпастирям і сповідникам поручається пояснювати душам, що бажають посвятитися Богові і жити по єванг. радам, принципи, тут представлені. Для них життя таке, яке повинні провадити монахи і законниці, жиючи на світі, могло би бути найліпшим приготуванням до вступлення до монастиря, або й життям по єванг. радам поза монастирем на світі.

Сповідникам поручається не позволяти на вічні обіти чистоти.

II. Життя по Єванг. Радам на світі.

Монастирі зліквідувані, але монашество не перестало існувати, бо воно оперте на словах-радах І. Христа. Отже воно вічне.

По зовнішній формі вид його мусить бути покищо інший. Крім

давніх монахів і монахинь, що тепер змушені жити в розбитті та розкиненні, будуть і тепер помимо, а може й якраз з причини протихристиянської пропаганди — такі душі, що будуть хотіти зблизитися до Господа Бога, що будуть тужити за совершенним духовим життям і його шукати.

Природна річ, що з тим бажанням, що проявлятись буде в їх серці, вони звертатисмуть першзавсе до свого Отця духовного по раду і поміч. Давніше в таких випадках Отець-парох, розслідивши справу й переконавшись, що має до діла з чистим наміренням служити Богу,—отже з правдивим покликанням, спрямовував такого хлопця, чи таку дівчину до відповідного монастиря. Нині та дорога замкнена. А однак шкода була би і то велика, якщо ті душі, чисті та горячі, що шукають змоги посвятити себе ідеї правди і добра, мали би знидіти, змарнуватися з приводу браку провідника, який би їм сказав, що мають робити.

Тут отже подаємо ряд точок для ужитку Отців-парохів, які можуть і повинні стати основним правилом життя для таких душ, що шукають совершеннішого життя, а мусять дальше перебувати на світі і серед світу.

1. Совершенне духове життя не полягає конечно на цьому, щоби вступити до монастиря і там в спільноті, в монашій одежі, у відокремленні від світу проживати; все це є тільки зовнішніми обставинами, що улекшують совершенне життя, але самі не становлять ще того життя.

2. Суть та зміст совершенного духового життя — то життя, в якихнебудь зовнішніх обставинах, отже і на світі, але життя таке, щоби в ньому не було свідомого і добровільного гріха, а навпаки, щоби це було життя, яким всеціло служимо Господу Богу, а не світові і мамоні, а то зі святої до Бога любови. Слідує отже **правило:**

вистерігатися кожного гріха і бути свідомим, щоби це вірно сповняти, що Богу угодне і Йому до вподоби в тих обставинах, в яких жиє, і тим способом якнайвірніше служити Богу.

3. Стерегтися гріха, не тільки великого, смертного (як нпр. гріха проти VI. і IX. заповіді, або неходження з лінивства, байдужности, або іншої грішної причини до церкви в неділі і свята, або зневажати родичів, або тяжке кривдження ближнього, чи то на славі, чи на майні і т.д.)—але стерегтися і т. зв. повседневних, чи малих гріхів, головним чином, якщо вони є цілком добровільні і сповнювані в цілковитій свідомости злого, або якщо мають ознаки звичаєвого гріха. В нашій суспільності трапляються найчастіше гріхи обмови (і обсуджування), гріхи сварки (ненависти), гріхи нарікання (на всякі життєві труди чи прикрощі), гріхи

неправди. Було би, може, добре порадити душам, що хотять совершенно жити, щоби обітом зобов'язалися не обмовляти, не сваритися, не нарікати, не говорити неправди.

4. Не вистарчить стерегтися гріха й не служити світові а,—треба служити Г. Богу, т. зн. робити те, що Г. Богу угодне, що Йому до вподоби. Душі що хотять дійти до вищого духового життя, нехай зроблять змістом свого життя молитву і працю.

а) Молитва.

Хай вірно відмовляють молитви ранішні та вечірні — перед і після їдження, — хай по змозі бувають щодня на Службі Б. Тоді хай приступають до св. Причастя, а після Служби Божої відповідний час посвячують і благодаренні. В неділі і свята хай бувають на Утрені та на Вечірні. Пожаданим було б, щоби за їх старанням в родині, де перебувають, завівся звичай спільної молитви, читати побожні книжки та доповнювати знання катихизму. Нехай про це не забувають, а призначуть на це щодня бодай пів години.

б) праця:

Хай кожний і кожна не те робить, що йому (її) миліше, а те, що в даних обставинах є конечним, щоби заробити собі на життя, або те, що є обов'язковою співучастю у спільній господарській роботі. Якщо після тієї обов'язкової праці лишиться ще кому свобідний час і сила та спромога,—хай також додатковою добровільною працею помагає убогим і тим, що помочі позбавлені, а її дуже потребують (нпр. хорі).

Молитва, обов'язкова праця свого звання та добрі діла любови ближнього,—ось життя, що певно подобається Г. Богу.

До добрих діл любови ближнього, Богу тим миліших, бо нині для Христової справи дуже потрібних, зачислити треба всі труди посвячені тому, щоби й самому набути якнайлучше знання правд нашої віри і щоби того знання уділювати тим, що того, так конечного знання ще не мають. Повинні дальше віддавати труди, жертви й молитви на услуги тим ближнім, що хоч знають віру, однак по ній не живуть, аби навернулися на праву дорогу.

5. Душі, що тужать за Богом, і хочуть совершенно жити, хоч лишаються серед світа, не мають духом належати до світа та йому служити. Нехай отже в своїм житті: а) здержуються та не шукають забав, як музики, гульні, театри, кіна ітп.; б) нехай стережуться т. зв. сребролюбя, щоби зі захланністю і скупарством не збирали собі, чи то грошей, чи то інших дібр (як нпр. одежі, вибагливих харчів і т.п.), но щоби, заробляючи на хліб насущний для себе, вдоволялися тим, що просте і необхідне, а тим, що злишне, щедро ділилися з біднішими від себе; в) нехай не бажають й не шукають людської слави, похвали, значення,

власти, нехай не бажають старшувати і розказувати, а радо хай підчиняються, слухають та служать другим, по прикладу І. Христа; г) нехай не догоджують, не служать своїому тілу, своїм змислам, а нехай держаться закону повздержности чи то в їдженні і питті, чи в поглядах, чи в цікавості слухання, чи в говоренні. Так само і в убиранні своїм хай задовільняються тим, що просте і радше дешеве та убоге, ніж мало би бути дороге і пишне; д) з особами другого пола треба таким душам поступати так, як поступають ті, що хотять дівство своє посвятити Г. Богу, т. зн. не треба від них тікати, але поступати з певною здержливістю: не умовлятися з ними на осібні сходини, не бавитися в зальоти, бути в таких випадках здержливим в поглядах, в словах, в цілому приставанні з ними,—навіть в хвилях веселої свобідної розмови заховати конечну міру поваги і обережности в поведенні.

6. Вкінці нехай ті душі, що шукають Бога, привикають чимраз то більше до того, щоби не йти за порушенням, забаганками власної волі, но щоби цю волю підчиняти послухові. Нехай слухають заповідей Божих і церковних, нехай слухають старших в родині, нехай слухають свого Отця духовного, як заступника церковної влади, нехай слухають його також як свого сталого сповідника і духовного провідника. Тим способом найлучше приготуються, щоби колись не тільки зложити, але потім і добре виконати найтрудніший з обітів монашого життя:—обіт послуху.

З тих душ, покликаних до звершености христ. життя по еванг. радам, може деякі випросять собі від Бога і те, що будуть могли вступити до монастиря і в уєдиненні працею рук дальше заробляти на життя, всеціло відданого Богові. Але можуть бути і такі душі, що при найліпшій волі і при змінених обставинах правдоподібно не зможуть ніколи бути прийняті до монастиря. Слабе здоров'я, старший вік, обов'язки супроти родичів, чи родини будуть для них перешкодою не до усунення. Такі душі лишаючися на світі вже стало без наміру і надії вступити до монастиря, можуть однак мимо всього доходити до звершености христ. життя по еванг. радам. Їм не менше, як і тим, про які вище була мова, Отці духовні нехай дають духовний провід по поміщеним тут увагам. При тому одначе нехай поможуть їм віднестися до настоятелів, чи настоятельок тих чинів, чи законних конгрегацій, в яких бажали би служити Господеві. Річю тих вже буде доповняти провід душпастиря тим що дає спільність життя.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

Правила:

1. Приклад і праця душ, що всеціло віддані Г. Богу, може бути дуже корисною для громади. Нехай душпастирі не залишуть використати їх впливу для вірних. Можна би їх уживати до нау-

ки релігії, до виховання дітей, часом може до обслуги хворих, до порядків в церкві, шиття і праня церковного білля, тощо. Отці духовні, користаючи з їх щирої волі і посвяти для церкви, громади або для себе, нехай стережуться надуживати їх праці.

2. Мимо знесення монастирів, Отці духовні будуть добрі повідомляти настоятелів монаших чинів і згромаджень, або Митропол. Ординаріят про душі, що бажають посвятитися Г. Богу по еванг. радам.

3. Тими душами заопікуються, даючи їм провід подібний до того, який дають монахам, що жиють на світі.

4. Нехай не позволяють їм робити якихнебудь вічних обітів. Часові обіти можуть мати більшу нагороду, коли випливають з сильнішої волі і чистішого наміру.

Прийняте на сесії АЕп. Собору дня 31. жовтня 1940. р.

ОБОВ'ЯЗКИ СПОВІДНИКІВ ЗАКОННИЦЬ

Священик, котрому поручено уряд сповідника при жіночих монастирях і законних домах, повинен бути переконаний, що його праця буде лише тоді хосенна, коли здобуде собі загальне довір'я всіх законниць через святість священичого життя, богословське знання і уміння провадити душі до звершености. Нераз мала ошибка, одно, надто свобідне, або не досить поважне слово може йому і монахиням багато пошкодити; воно може згіршити або зразити. Не повинен ніколи позволяти собі на непотрібні розмови, а ніколи на довші розмови і на розмови без свідків.

Сповідник повинен провадити законні душі дорогою христ. чеснот, передусім покори і любови ближнього, молитви і праці. Повинен учити їх уникати всякої надзвичайности і пересади в побожности, заохочувати їх з вдячністю приймати з Божих рук всі хрести і терпіння і заробляти на життя своєю працею. Буде теж вимагати від них вірности обітам, а передусім уваги на найменшу похибку, щодо чистоти. Буде й заохочувати їх заховувати зв'язь з настоятельками і мати потрібні позволення чи диспензи щодо обітів послуху і убожества.

Священик, що сповідає монахині, може віднести великий хосен для своєї душі зі святого сповнення того обов'язку. Він має нагоду ближче запізнатися з аскезою і містикою, а в прикладі душ, що стремлять до звершености, та в стараннї помогти їм і провадити їх може знайти велику заохоту до праці над собою. А коли Боже Провидіння дасть йому, як пенітентну особу дійсно святу, то най уважає це за велику благодать Божу і нехай багато молиться за таку душу і нехай в Бозі старається і усильно молиться про світло з неба, щоби вповні відповісти нераз дуже трудним

обов'язкам доброго провідника на дорозі святости. В життях Святих знані є приклади, де сповідник відносить зі Сповіді вповні посвячених Богові душ великий хосен. Знана нпр. річ, що св. Франц Салезій, автор знаної нашому Духовенству "Фільотеї", багато уступів і то, може, найважніші клясичного свого твору та трактату про Божу любов, написав, зображуючи стан душі своєї пенітентки св. Йоанни Шанталь.

Правила:

Загальна апробата й юрисдикція не вистарчає до Сповіді монахинь: треба осібної власти від епархіяльного єпископа.

Влада сповідати в одному монастирі не уповажняє до слухання Сповіді в другому монастирі.

Сповідаючі вірних в церквах або публичних каплицях можуть сповідати й монахині, які їх просили б о сповідь; не міг би одначе тим способом сповідати усіх інокинь і законниць якогось монастиря.

Ніколи не вільно священикові сповідати монахині поза сповідальницею.

Тяжко хворі монахині можуть сповідатися у якогонебудь священика, апробованого в епархії.

До слухання Сповіді в контемпляційному монастирі конечно треба знання містики нпр. творів св. Йоана від Хреста.

Сповідник всіх монахинь повинен добре знати не тільки моральну богословію, але й аскезу. Кожна помилка може принести правдиву шкоду пенітентці.

Поручається сповідникам монахинь аскетичні твори св. Василія В. і св. Альфонса Ліґорого.

Щоб сповідати монахині, повинен священик добре знати правила і конституції даного чина чи конґреґації.

Сповідаючий монахині мусить не тільки мати бездоганне життя священиче, але й в поведенні заховувати велику повагу та стерегтися всякої фамільярности.

При нагоді Сповіді нехай ніколи не говорить про інші справи, як про справи совісти пенітентки, а про них нехай ніколи не говорить поза сповідальницею.

В часі Сповіді мусить старанно уникати всього, що виглядало би на непотрібну розмову. Священик, який при нагоді Сповіді цікаво випитував би про справи монастиря, які не мають ніякої зв'язі зі совістю сповідаючоїся, понижав би свій уряд в її очах.

Мусить старанно стерегтися, аби не вмішуватися в заряд монастиря і у всьо що належить до уряду настоятельки. До нього належить тільки суд про совість пенітентки. О тих справах може говорити тільки в Сповіді, а в Сповіді тільки про ці справи.

Повинен дуже старанно стерегтися так у Сповіді, як і поза нею

усякої розмови, яка, хоч би й здалека, могла виглядати на нарушення печаті.

Коли б з уряду змушений був прийняти від пенітентки якесь донесення на когось, нехай вимагає цього донесення поза Сповіддю.

У Сповіді помагатиме душам йти дорогою еванг. самозречення, заохочуватиме до умертвлення, терпеливости, вірности всім обов'язкам обітів і правил, любови ближнього, сестричиної любови, покори й молитви.

Буде помагати монахиням уникати всякої ілюзії деінде шукати звершености душі, як тільки в покірному послусі, любові ближнього та покірній молитві.

Монахині нормально сповідаються раз на тиждень. Сповідник не буде відмовляти своєї праці, коли будуть його від часу до часу частійше запрошувати.

Повинен приучувати монахинь, навіть скрупулятних, звичайно придержуватися міри тижневої Сповіді.

Рішучо відмовить удатися на запрошення, коли спостереже, що причиною його не є правдива потреба душ.

Від скрупулянток буде домагатися рішучого послуху; буде їм часто повторяти, що йдуть безпечною дорогою, коли слухають ради сповідника, а наражаються на правдиву небезпеку, не повинуючися тим радам. В бесіді з ними нехай буде рішучий, строгий і сталий. Виявляючи перед ним непевність і сумніви, може їм шкодити, впроваджуючи їх в гірше замішання.

Нехай з дуже стислою об'єктивністю дає кожній цілий час, який перед Богом уважає за потрібний для її душі, а жадній з них ні хвилю понад те.

Досвід учить, що довгі Сповіді (пересічно понад 5 мінут) є звичайно стратою часу, так для сповідника як для пенітентки; часто обоїм шкодять і бувають нагодою сплетень і злословлення інших сестер і настоятельок.

Досвід також учить, що короткі Сповіді бувають ліпші і приносять більший хосен.

Священик, що лиш пригідно сповідає монахині і не має основного знання аскетичних і містичних книг, нехай вдоволиться пригадати, як науку, якийсь уступ з св. Письма і нехай ніколи не питає про це, що відноситься тільки до захування правил. Правила не обов'язують під гріхом, а матерією Таїнства Покаяння є тільки правдиві гріхи.

Сповідник нехай ніколи не говорить монахиням "ти".

Одобрене Митр. Ординаріятом дня 31. жовтня 1940. р., як додаток до рішень Собору з того ж дня "Про жиючих по євангельським радам".

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ЗАРЯДЖЕННЯ І ОПОВІСТКИ

М.О. ч. 2026.

У справі культу Найсол. Серця Христового.

"Найгорячішим бажанням нашого Спасителя є бачити, як у душах вірних родиться й росте вогонь любови, яким горить Його Серце". (Папа Лев XIII. в енцикл. з 25. VI. 1889). "Тому йдім до Нього! Бо Він не жадає від нас нічого іншого, як тільки відплати за Його любов,—як тільки взаємности".

"Будучи Богом, хотів Христос статися чоловіком, щоби нас учинити учасниками Божої природи"...

Христос випереджує нас і безнастанно випереджує. Він... сходить до нашої нужди, щоби потягнути нас до Своєї слави. Це зобов'язує нас. Ми повинні,—ми мусимо робити найбільші зусилля, щоби Йому посвятитися"...

..."Любов Христа так мало признана, так часто злегковажена, так криваво зневажувана! Любов наша мусить любов'ю задосить учинення за наші власні гріхи та гріхи людей"...

До повищих слів Декрету АЕп. Собору з 1940. р. (пор. АЕВід. 1942. ч. 6. ст. 117-118) не має Митрополичий Ординаріят нічого більше додати,—хіба тільки горячо заохотити підвладне собі Духовенство, щоби в місяці червні 1943. р. зі своєї сторони в часі Богослужень в честь Христової Любови старалися піддержувати та кріпити розбуджуючуся ревність наших вірних у культі Її. У цьому місяці треба по змозі якнайчастіше проповідати світові Христову Любов. Матеріял до цих проповідей знайдуть Всеч. Отці у вище згаданому Декреті АЕп. Собору з 1940. р.

Не здобудемо спокою, доки не спічнемо у Твоїх стіп, о Боже!

Найкраще прислужимося цій справі, коли з якнайбільшою активністю введемо в життя в цьому році на цілому просторі краю правила АЕп. Собору ч. 63-66, 68-69, проголошені в АЕп. Відом. з 1942. р. ч. 1. ст. 15-16.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 13. травня 1943.

М.О. ч. 2032.

У справі церк. риз для померших священиків.

Митрополичий Ординаріят звертає увагу О.О. Душпастирів на це, що церква, при якій сповняють душпастирство, не є обов'язана давати священикові, на випадок його смерти, церковні ризи. Священик обов'язаний сам подбати для себе про такі ризи.

О.О. Декани мають обов'язок звертати родині помершого священика увагу, що без дозволу Декана не вільно нічого забирати з церкви. За це Декан відповідальний перед Митрополичим Ор-

динаріятом і на випадок занедбання цього розпорядку, покриватиме особисто нанесену шкоду церкві.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту
у Львові, дня 20. травня 1943.

У справі грошевих посилок до канцелярії митр. консисторії.

Пригадується Всеч. Отцям, що при всяких посилках грошевих до Канцелярії Митр. Консисторії (такси, оплати за миро, диспензи і т.п.) треба послугуватись **ВИКЛЮЧНО** чековим контом **ч. 20.676,** а не **ч. 20.520,** що призначене **тільки** до висилання пенсії Всеч. Духовенству.

У справі висилки АЕпарх. Відомостей.

Тому, що з різних причин АЕп. Відомості доходять дуже неправильно, або й зовсім не доходять до Отців, Адміністрація АЕп. Відомостей змушена висилати їх відтепер порученою посилкою на руки О.О. Деканів.

ПРОМОВА
Високопреосв. Отця Митрополита Кир Андрея при Отворенні АЕп. Собору 1943 р. *)

З Божою ласкою зачинаємо цей четвертий від початку війни АЕп. Собор. В письмі, яким запросив я Всеч. Духовенство на цей Собор, предложив я намічений мною проєкт наших нарад. На жаль без нашої вини, а через зовнішні обставини і технічні труднощі моє письмо дійшло до Отців щойно в останніх днях, і то може тільки до Отців, що мешкають у Львові та недалеко Львова. Тому на вступі до ухвал нинішньої торжественної сесії маємо розв'язати юридичну проблему. Перед двома тижнями, в день соборової сесії, не маючи ще змоги розіслати 3-4 ч. "АЕп. Відомостей", а побоюючись, що письмо, яке запрошувало на Собор недостаточно опубліковане, себто друком не дійшло ще до прилюдної відомости,—письмо це казав я проголосити вивішенням на дверях Катедри. Сьогодні міг би хтось сумніватися, чи нинішня сесія легальна. Якщо проголошення це, чи по-правничому промульгація, завізвання на Собор, що є епархіяльним законом і якому відповідає обов'язок Духовенства, достаточне, то нинішня сесія являється законною сесією Собору, хоч загал Духовенства про це завізвання ще не знає. Якщо цей закон ще не промульгований, то нинішнє зібрання не є епарх. Собором, а приватним з'їздом Духовенства.

Закон стається законом з хвилею проголошення його. В часах,

*) ЛАВ. Р. LVI, ч. 6-7, 1943.

коли не було ще уживане проголошування за поміччю якогось друку, тоді прибиття на дверях Кантедри було законним способом проголошування законів, а закон, проголошений так в місці резиденції єпископа, уважався законно проголошеним для цілої епархії. Так, як папські буллі, проголошені в Римі, обов'язували цілу Церкву, а королівські, чи цісарські закони, проголошені в місці резиденції короля чи цісаря,—цілу державу,—так епархіяльні закони, si parva licet comparare magnis—епархію. Але що від віків Духовенство не мало нагоди застановлятися над цією проблемою і через це міг би повстати сумнів, взиваю Отців заявити, чи уважаєте цю промульгацію запрошення за достаточну і нинішню торжественну сесію за законну. Прошу виявити свою думку цілком щиро. Наколи Отці будуть тієї думки, що проголошення не вистачає, не буду цього уважати за невдачу і то з двох причин:

Передусім традиції нашої Церкви такі, що Духовенство що року з'їжджалося на епархіяльні Собори. Але ці Собори полягали виключно на поученнях, що їх давав чи епархіяльний єпископ, чи ним призначені богослови. Про ухвалювання якихсь епарх. законів не було там мови. Після Берестейської Унії відбувалися у всіх епархіях такі Собори завсіди в перший тиждень Великого Посту. У письмах митроп. Рутського маємо кілька текстів, які свідчать про це. Маючи ще нагоду згадувати про це, мушу признати, що уважаю за шкоду нашої Церкви, що таку традицію зчасом затратила. Уважаю теж конечною річю цю традицію відновити.

Заява присутних Отців, що не уважають нинішню сесію соборовою не була б невдачею ще й тому, що цим способом далося б яскравий вияв думки, що ухвалення соборових правил не має ніякого значення в порівнанні з їх виконанням. Одно правило виконане, себто правило у Ваших руках і в Вашому поступуванні більше значить, ніж цілі сотки правил невиконаних Вами, що лишаються на папері і в актах. Якщо таке невиконане правило є епархіяльним законом, тоді воно стається шкідливим. Бо нема більшої анархії, як коли не зберігається законів. Тоді заступає їх самоволя, а то й примха та пристрасть людей. Якщо правило є тільки радою, то Духовенство, ухвалюючи таке правило, а не примінюючися до нього, ослабляє авторитет АЕп. Собору і дає доказ, що не бере поважно своїх обов'язків і правил, що нормують ці обов'язки. Ми мусимо стояти на тому, що виконане правило може мати, а то й навіть завсіди має велике значення для душпастирської праці Духовенства і християнського життя народу. Візьмім як приклад одно з правил нашої сесії. Воно поручає м. і. Духовенству від часу до часу пригадувати народові,

що самогубство є страшним злочином і певним знаком вічного погублення. Священик, який совісно старався б примінити правило в житті, напевно вирятував би від смерти і вічної погибелі неодного з тих нещасних, що стають перед Божим судом в таких умовинах, що останній вияв їх волі, є виявом легковаження Божого закону та злочином проти верховної влади Всев. Бога над чоловіком. Без сумніву неодин з тих нещасних не був би допустився такого злочину, якби більше пам'ятав про грозу Божого закону, про безбожне потоптання того закону, про нещастя вічного відкинення від Бога, джерела всякого добра, та про стид перед людьми, що його тіло, наче стерво закопують в якомунебудь рові. А пам'ять на всі ті обставини зависить від проповіді Євангелія, себто від праці душпастиря. І не потребує він посвячувати самогубству цілої науки кілька разів до року; вистачить тому предметові посвятити кілька разів до року один, але сильний уступ в проповіді про якийнебудь інший предмет. Часом такий короткий уступ з проповіді вбивається в пам'ять ліпше, ніж ціла проповідь. Якої ж великої ваги є таке правило, яке, виконане, може в епархії вирятувати дочасне і вічне життя, хоч би тільки кільком християнам! Але мусить бути виконане!

Кожний проповідник мусить просто попрацювати над собою, щоби привикнути до цього, аби від часу до часу пам'ятати про цю небезпеку вірних. В часах війни, в часах частих недуг нервів, така небезпека є більша, тому й реакція Духовенства на це повинна бути сильніша. В ряді синодальних рішень і дискусій перейдемо ще на предмет, якими установами і правилами запевнити би, по змозі якнайповніше виконання соборових правил. Прийде хвиля, де треба буде нам вибрати при кожному деканаті т. зв. періодевтів, себто свого роду урядників, яких завданням буде приглядатися, яким способом Духовенство виконує соборові рішення. Завданням такого періодевта буде пригадувати Духовенству на соборчиках і поза ними ті рішення і предкладати Ординаріятові звіти зі своїх візит. Вибір періодевтів і правильник для них,—це буде, може, справа найважніша зі всіх можливих соборових рішень. Ці рішення, думаю оперти передусім на добрій волі Духовенства і хочу цю добру волю викликувати. Сам факт, що соборові рішення є виявом волі Духовенства, є ґарантією, що до їх виконання Духовенство принесе й потрібну добру волю. Але людська природа така, що добрій волі треба якоїсь помочі. Її дають в Церкві різні церковні установи. Тому наразі відкладаємо вибір періодевтів, як і правильник для них, на пізніше. Звертаємося тільки до всіх Всеч. О.О. Деканів з усильним проханням, аби при соборчиках і деканальних візитаціях звертали увагу Духовенства на соборові рішення, бодай ті,

що випечатані у "АЕп. Відомостях" і вже знані Отцям. (З огляду на технічні труднощі і брак паперу ми змушені відложити печатання повних діянь, декретів і правил АЕп. Соборів з літ 1940-1942).

Цьогорічний Собор стоїть перед завданням незвичайно важним і тяжким. Йде нам не тільки про поправлення чи доповнення душпастирської праці Духовенства взагалі; маємо перед собою цього року дуже тяжкі недуги в організмі нашої Церкви і народу. Думаю, що без ніякої пересади можна сказати так, як я це зробив у своїому письмі з 26. II. 1943. Йде просто про питання **бути або не бути!** Шал убивання людей, пиянство і система обмежування числа потомства—то такі суспільні і народні недуги, що просто ведуть народ до заглади. А заки доведуть його до цілковитої руїни, впроваджують таке звиродніння, такий упадок всякої культури, таку руїну фізичного здоров'я і всякої християнської праведности, що тих предметів не можна діткнутися без грізного побоювання про нашу будучність. А стаємо перед такими страшними недугами з орудниками, які по-людськи бодай видаються цілковито безуспішними. А що поможе в наших часах ухвалювати закони та ради, які не можуть не видаватися цілковито безсильними супроти грози положення?! І це почування безсильности так мене параліжує, що від місяця, чи навіть двох, працюю над посланням про пиянство і досі не написав я ні одного такого речення, яке я признав би можливим! Про чоловіковбивство написав я два послання і декрет для Собору. Але не маю враження, що і послання і декрет і ухвалені досі правила справу хоч на волос змінили.

До послання про чоловіковбивство додав би я ще й такі думки. Подаю їх Всеч. Отцям з проханням, ужити їх при проповідях або уступах проповідей про чоловіковбивство: Християнські суспільності бувають такі вражливі на пролиту кров, що з особливішим жахом привикли відвертатися від катів, себто людей, що в імені державної справедливости задають смерть засудженим на цю кару. Навіть у великому місті, коли від часу до часу лучався випадок, що мала відбутися екзекуція смертного вироку, приїзд ката потрясав цілим населенням міста. Його особа видавалася чимсь таким жахливим, що зі страхом оминали його, коли появився десь на вулиці. Ніяка гостинниця не принимала його; він не смів показатися до ніякої харчівні, бо всі люди були би вийшли в хвилі, коли появився. Мусів мешкати десь на передмістях і то у людей, що не знали хто він. А то всьо тільки тому, що в уяві представляли собі люди, що його руки сплямлені кров'ю. Убивства, які він виконував, були, як нпр. в давній Австрії, досить рідкі в цілій державі, ледви, думаю, яких два чи три випадки на

рік. Таке вбивство ката було актом справедливости, карою за певні, нехибні злочини, суджені суддями, що присягали справедливо судити. А уява письменників та поетів представляла особу ката у ще грізніших красках. Пригадую собі таку постать ката в якійсь книжці Віктора Ігo, що майже не мав звичайних ціх людської природи; не пив нпр. води, але мав при собі фляшку морської води, по якій зі страхом і обмерзінням його пізнавали. Тепер же ми в такому положенні, що у многих селах маємо може людей, для котрих злочин чоловіковбивства є нічим. Ми стрічаємо людей, що оповідають як ближніх убивали, стрічаємо й таких, які хваляться, що нема для них більшої розкоші як проливати кров. Як навернути таких людей і як до здоров'я довести людську природу?! Яким способом задержати той крик пролитої крови, що до неба кличе про пімсту?! Над цим маємо саме застановлятися. Одна тільки всемогуча Божа благодать може помогти; маємо один лише успішний орудник:—**молитву.**

ПОСЛАННЯ

до тих, що на Великодні Свята не причащалися.

Кожний християнин знає обов'язок слухати св. Церкви. І кожний знає, що Церква вимагає бодай раз у рік, у пасхальному часі приступати до св. Причастя і, очевидно, до того Причастя відповідно приготовитися щирою і повною Сповіддю зі своїх гріхів. Це ж найважніша церковна заповідь! Вона відповідає Божій установі Христа. На Тайній Вечері, перед Своєю мукою, установив Христос св. Таїнство Евхаристії, щоби люди могли тим ангельським небесним кормом ставатись учасниками овочів Його пресвятої муки. Це наука така ясна, що й кожна дитина її розуміє.

Щоби піддержувати життя тіла, треба хліба. Але чоловік жиє не тільки тілом; він має і безсмертну душу. А ця душа потребує корму, щоб жити. Тим кормом—то саме Пресв. Евхаристія. Тому Христос сказав: "Коли ви не будете їсти тіла Сина Чоловічого, (коли) не будете пити Його Крови, життя не будете мати в собі" (Йо. VI. 53). Сам Христос є життям душі; вона тим й жиє, що злучена з І. Христом. Так, як галузка жиє життям дерева, а відтята від дерева, сохне і вмирає, так само й душа людини, що незв'язана з тим св. Деревом, яким є Христос. 'Я виноградина" — каже Христос — "а ви віти; хто перебуває в Мені, а Я в ньому, той приносить багато плодів. Коли хто не буде перебувати в Мені, буде відкинений геть, як вітка, і всохне; і зберуть її і в огонь вкинуть і згорить" (Йо. XV. 6). Там сказав: "Не будете мати життя в собі", а тут каже те саме, але іншими словами: "від-

кинуть... зісохне... і згорить". Така доля тих, що не будуть перебувати у Христі.

А хто ж перебуває у Христі? Той, що їсть цей Пресв. Хліб і п'є це Вино, той, що причащається Божеств. Тілом, Кров'ю Христа у Пресв. Евхаристії. Бачите, яка це преважна справа! Тут йде просто про вічне життя, про вічне спасіння. А це правда така ясна! Хто не їсть—не може жити. Так з тілом, так і з душею. Тілу треба хліба, чи звичайного корму, а душі треба хліба,—але не звичайного хліба, а Ангельського Хліба Пресв. Евхаристії. Той Пресв. Хліб печеться вправді з пшеничної муки, печеться наче б звичайний хліб, але він не лишається звичайним хлібом. Чудесним діланням Христових слів переміняється Він у Христове Тіло. Тілесне око не бачить цієї Божої переміни і людський ум не може збагнути, як це чудо діється. Але віра учить, що в часі Служби Божої пшеничний хліб перетворюється, переміняється у Хліб Вічного Життя, у Пресв. Тіло Христа-Спасителя. Ум не пізнає цієї переміни, але може досвідчати її чудесні наслідки. Бо хто з вірою і любов'ю причащається, в тому родиться в душі надприродне небесне життя, яке може бути в житті, на цьому світі, щастям і радістю людини, а після смерти тіла—безконечною радістю у вічному Царстві.

Якби люди знали, якби розуміли, яким то безконечним добром є Пресв. Евхаристія, то усі горнулися б до св. Причастя і всі бажали б кожної днини їсти з цього Хліба! А що люди темні, — не знають, де їх правдиве і найбільше добро, тому мало дбають про св. Причастя.

Але Причастя потрібне; Воно й конечне для вічного спасіння. Хто не причащається, не буде жити вічним життям. Тому і Церква, як добра Мати, дбаючи про життя своїх дітей, жадає від християн, щоб вони, бодай раз у рік, причащалися. Добре було б щоб люди частіше приступали до Христа. Церква запрошує їх до цього. При кожній Службі Божій священик, звертаючись до людей з пресв. Таїнством в руці, взиває усіх присутніх: "Со страхом Божим і со вірою приступите!" І там, де нарід здає собі справу з величі цього Таїнства та з безконечного хісна св. Причастя, там знаходиться чимраз більше людей, які бажають якнайчастіше бути учасниками цього Ангельського Корму. А там, де люди байдужі на своє власне духове добро, там мусить Церква раз-у-раз пригадувати цю потребу душі і людям приказувати бодай раз у рік причащатися.

Як же це сумно, коли люди аж до такого ступеня байдужі і так мало розуміють, так мало пам'ятають про своє вічне спасіння, що легковажать собі і цей приказ Церкви та стягають на свою душу ще один тяжкий гріх, не сповняючи четвертої церковної

заповіді і опускаючи пасхальну Сповідь й пасхальне св. Причастя! Коли в часі празника Христового Вознесення священики, сповняючи обов'язок, наложений епархіяльним єпископом, здають справу з того, скільки людей не сповідалося і не приступило до св. Причастя, серце крається на цей вид. Майже в кожній парохії попри побожніших і ліпших християн є й такі, що заєдно такі байдужі на це, що ніяким способом не мож їх притягнути до церкви. Часом мусить священик ходити аж від хати до хати, мусить просити, намовляти, пригадувати! Знаходяться такі, що піддаються цим намовам і після якогось часу приходять. Але є й такі, яким ніщо не помагає і які мимо цього легковажать собі і раду свого душпастиря, і церковну заповідь, і слово Христа, і найсв. Таїнство Евхаристії! Тому то після пасхального часу приходиться і мені, вашому душпастиреві, пригадати вам цей важкий і великий обов'язок і заохотити вас до сповнення його. Тому ось і пишу це послання, яке вам ваші Духовні Отці перечитають в найближчу неділю, після одержання його, у всіх церквах, якими завідувати поручила їм церковна Влада.

І що ж вам скажу? Не буду вас ганити, хоч справді трудно хвалити вас за таке ваше поступування! Не буду ганити, щоб не дразнити вас. Бо ви готові й цілком затратити цю думку, що Боже Слово, св. Євангеліє, є одиноким нашим спасінням. Про одне тільки вас проситиму: Застановіться через хвилину над положенням своєї душі. Ви недужі, а ваша недуга дуже тяжка і небезпечна. Самі подумайте, чи годиться так легковажити й не цінити того безконечного добра, яке маємо у св. Таїнстві Евхаристії! Чи годиться більше цінити свою вигоду, чи пристрасть, ніж той небесний дар,—дар над дарами,—що його І. Христос лишив нам, йдучи на смерть за нас. Що ж ви сказали б про чоловіка, що вище цінив би якунебудь хопту, будяк, чи кропиву ніж прегарний лан пшениці? Ви сказали б про нього, що розуму не має. Легковажити собі щось направду цінного і тратити його задля пустого прив'язання до безвартісної марниці, це хіба знак нерозуму. Як довго живемо на цьому світі, так легко можемо придбати собі великі небесні й вічні добра, що їх Христос Спаситель дає нам в св. Причастю! Але прийде хвиля,—для неодного з вас вже й недалека,—де вже нічого не буде мож зробити для вічного спасіння. І тоді той найліпший Спаситель, що сьогодні ще, як добрий батько, готов кожного блудного сина прийняти і простити йому всі гріхи, а душу його освятити своєю благодаттю та накормити й напоїти ангельським Кормом св. Причастя, —той сам Христос станеться тоді для душі страшним Суддею!

Недалека, Мої Дорогі, година смерти, а після смерти—суд і

страшний рахунок зі всіх своїх гадок, слів і вчинків. Хто ж знає, чи діждемося ще пасхального часу на другий рік, чи будемо ще мати нагоду висповідатися і запричащатися?! Цю нагоду маєте тепер кожної днини, тільки що так мало дбаєте про душу, так мало пам'ятаєте про вічне спасіння, що ось минув рік, а для неодного може вже й кілька літ, а ви й не подумали про те, щоби душі дати цього Хліба, без якого вона не може жити! Хоч через хвилину застановіться над собою самими і спитайте себе самих, коли сповните той перший і найважніший ваш обов'язок, коли послухаєте Церкви, коли попрацюєте хоч трохи для своєї душі?!

І що ж здержує вас від св. Причастя? Вам тяжко сповідатися... Коли ж бо власне цього й найбільше вам треба! Вам треба конечно очистити свою душу з тяжких гріхів, що вам відібрали Божу ласку і стягнули на вас Боже неблагословенство! А до легковаження найбільшого цього дару небесного довів вас той же гріх, що саме від Сповіді вас здержує.

Якщо Божа благодать дала б вам бодай на хвильку і хоч в части пізнати, чим є гріх, не було би такої жертви, якої ви не зробили б, аби тільки позбутися цього нещастя. Тяжкий гріх є дійсно нещастям душі,—є **смертю** її. Він відділяє її від І. Христа, позбавляє її неоціненого дару Божої благодаті. Через гріх тратить людина Боже синівство. З нею діється те саме, що діється зі сином, якого батько не хоче знати і виганяє з хати.

Смертний гріх є злучений з відкиненням від Божої благодаті. А що кожний гріх є добровільним переступленням Божого закону, тому й представлений він у св. Євангелію як покинення батька та родинної хати. Блудний син йде в чужий край, марнує всьо батьківське добро і сходить на крайну нужду. Це діється й з грішником, коли тратить Божу благодать і перестає бути Божою дитиною. І коли б спостеріг він, що робить в грісі, які страшні його наслідки, тоді горячими сльозами оплакував би своє нещастя і спішився би до св. Сповіді, щоб тільки якнайскорше очистити душу з гріха. І якщо ви, бідні мої Браття і Сестри, такі байдужі на життя, на здоров'я душі, на вічне спасіння, на Божу благодать, без якої годі осягнути спасіння, то тільки тому, що ви гріхами засліплені й не бачите свого нещастя; не бачите, що ви стратили в гріхах, на що наражаєтеся, а через те і не бачите, яким безконечним добром є св. Евхаристія.

Це моє письмо,—не знать, чи не буде воно останнім письмом до моїх дорогих Братів і Сестер, вірних християн Львівської Архиепархії. Може бути, що недалека вже година моєї смерти. А страх мені ставати перед Божим Судом, на думку, що поміж вами є в кожній парохії такі люди, що жиють в тяжкому грісі і не дбають про це, щоби покаянням вернутися до Божої благодаті. То-

му, якби вже перед смертю в присутності вашого пароха та цілої християнської громади заклинаю вас живим Богом, що є Суддею людської совісти: **Покайтеся; Щиро висповідайтеся і прийдіть до св. Причастя!** Так не можна думати, Дорогі Браття! Не можна наражатися на вічну погибіль! Жити в стані гріха—це не щоіншого, як життя в стані вічного засудження. Хто згрішив, а не дбає про це, щоби двигнутися з гріха, той на віки засуджений! Може ще той засуд змінити, може ще душу очистити сльозами покаяння,—але ще один крок на цій дорозі, а може й згинути на віки!

Не мусите сповідатися перед священиком, що вас знає. Коли стидаєтеся свого пароха, підіть до сусідного села, до міста, до священиків, що вас не знають. Але не зволікайте, не відкладайте на завтра! Нехай сонце не заходить на стан вічного засудження вашої душі! **Рятуйтеся поки ще час!**

Але передусім зрозумійте це, що треба випросити собі з неба ласку покаяння, ласку спостереження своїх гріхів, ласку оцінення якслід, чим є смертний гріх. І заки підете до Сповіді, усильно кличте, великим криком звертайтеся до неба, з проханням про милосердя: Господи помилуй! Господи прости! Господи дай бачити, зверни зір невидючому грішникові, яким я є. Хай стрясеться болем за гріхи ціла моя душа, най заплаче горячими сльозами! А Ти, Боже, вислухай голосу мого плачу. Хай ридання мого серця дійде до Тебе, зішли мені з неба повний жаль за гріхи, дай добре висповідатися, дай з Твоєю благодаттю достойно приймити св. Причастя! А Ти, Пресв. Діво, Богородице і Мати моя, випроси нужденному грішникові хвилю сердечного жалю, випроси мені добру Сповідь, щире навернення і поправу життя! Не дай, щоб моя душа згинула на віки! Твій Божий Син І. Христос прийняв на Себе смерть за цю мою душу. Не допусти, щоб я в безмірному засліпленні і глупоті марнував усі небесні дари Твого Сина,—щоб я на віки пропав. Амінь.

Писано у Львові в суботу після Вознесення 1943. р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

У СПРАВІ ПОРОЗУМІННЯ
(Збірка документів)

ІЩЕ ОДНА МОЯ ВІДПОВІДЬ
(Продовження).

Позвольте, Панове, що вернуся ще до Вашого закиду, що римський патріярх "допустив цілий ряд новот, так догматичних, як й обрядових".

Ніхто не оскаржував остріше латин. Церкви, ніж робив це Михаїл Керулярій, царгород. патріярх. У своїому листі до Петра, патріярха антіохенського, (П. Гр. т. 120. кол. 781-796) осьтак представляє він страшні "злочини" латинян: Передусім оскаржує їх о жид. практики, заховування шабасу і уживання прісного хліба до Евхаристії. А далі: їдження душеного м'яса, — "нечистого" м'яса. "Злочином", по його думці, й голення бороди, дозволи, давані на уживання м'яса навіть в перший тиждень Вел. Посту, дозвіл їсти в п'ятницю яйця і набіл та уживання в пісні дні м'ясної омасти. Єпископи латинські "грішать", уживаючи перстеня і беручи участь у війні. Відтак йдуть тяжчі "провини": Додання до Символу віри слова "І від Сина", додання до "Слава во вишних Богу" згадки про св. Духа, целібат духовенства, практика дозволу двом братям женитися з двома сестрами, Служби Божі, в яких сам тільки священик причащається, хрещення, уділювання одним зануренням, уживання соли в обрядах катехуменату перед хрещенням, непризнавання поклону св. мощам і іконам, непризнавання учителями Церкви Григорія, Василія і Йоана Золот. і т.п. Ліста ще не повна...

"Людей, що виховані в таких обичаях, що мають стільки смілости, аби допускатися такої нелегальности і неприличности,—чи ж можна уважати їх православними і класти їх в ряді добремислячих? Я думаю, що не можна: Хай ті, які уневинняють їх, ділять їх долю; щодо нас, не завидуємо їм такого гарного товариства". (Кол. 789 і наст.).

Між цими закидами є, очевидно, й такі, що опираються на правдивих похибках. Такими є закиди про заховування жидівського шабасу, непризнавання мощей і ікон, непризнавання учителями Церкви великих трьох Святителів. Не знаю, чи поміж богословами православної східної Церкви знайшлися б тепер учені, які хотіли б тепер піддержати закиди Керулярія про інші надужиття латинян, себто про їх дійсні практики, які так обурюють Керулярія. І східна Церква має практики, відмінні в різних патріярхатах, і здається, неможливе було б якенебудь порозуміння, наколи кожну, хоч й мало значну практику, відмінну від своєї, уважалося б за злочин. Одна практика латинської Церкви:—целібат єпископів і вдівців був такою загальною практикою царгородської Церкви, що патріярх Йоаким дуже гіршився нашими священиками, що, повдовівши, женилися. Знаний зрештою є припис Трульського Собору.

Коли вже говоримо про нововпроваджені практики Церкви, то знаходимо українського письменика з XVII ст. єродіякона печерського монастиря в Києві Леонтія, який укладає повніший спис "єресій" уніятів.

В своєму письмі з р. 1608, виданому в II. томі Актів Ю. і З. Росії ст. 271-287, наводить таких "єресей" 34. З них наведемо деякі, додані до головних "єресій" папства, щодо походження св. Духа і чистилища.

По його думці єрессю є причащатися так, як латинники (нр. 7.).

"Єресь єже по новому календару святити всѣ празники" (нр. 10.).

"Єресь єретическіи свята святити" (нр. 11).

"Єресь єже поученіє творити по Євангеліи на св. Литургіи" (15.).

"Єресь єже погребати єретиков і по смерти их Бога молити" (нр. 16.).

"Єресь єже во олтар єже єст святая Святих єретиком і простим людем входити позваляти" (нр. 20.).

По думці спису Леонтія майже всіх православних противників Берестейської Унії треба би назвати єретиками. Одних з приводу зв'язків з социніянами, лютеранами і кальвіністами, бо, по думці Леонтія, єрессю є всяка зв'язь з єретиками і так: "з єретики посягати, куматися, брататися і свататися, їсти і пити. З єретиками книги видавати". З цього титулу князь Константин Острожський мусить бути признаний єретиком, бо мав одного зятя социніянина, другого лютеранина, а двох синів католиків-латинників. По думці Леонтія треба би назвати і цілу укр. церкву єретицькою, коли при виборі митроп. Четвертинського відступила від Царгороду, а піддалася московському патріярхові. Николай Костомаров, під якого редакцією вийшов II. том "Актів южної і запад. Росії" в нотці, на долині сторони, в обороні Леонтія висказує думку, що слово "єресь" ужите автором в обширнішому значенні, на означення обрядових відступлень і змін. Так не є. Дуже виразно Леонтій мав на думці єресь в значінні апостольських посланій. На це вказує передусім те, що ця єресь передається, як яка недуга, нпр. через товариство єретика при обіді. На це саме вказує і ненависть, з якою говорить про "папежскую віру" і про "проклятого папежа".

Якщо запитаємо про суд церковних Отців і взагалі про суд Церкви, щодо справи впроваджування новот до Х. стол., себто до хвилини роз'єднання східної і західної Церкви, розпочатого Фотієм, то треба розрізнити нові догми, або церковні дефініції, і нові практики, обрядові чи дисциплінарні. Церква, очевидно, уважала апостольську науку Божого Об'явлення за ненарушиму святість. Пояснення тієї науки, проповідання її, ніхто в Церкві ніколи не уважав заказаною новістю; навпаки: всі єпископи і письменники Церкви старалися науку Божого Об'явлення так представляти, аби вона була християнам ясною та зрозумілою.

Якщо йде про якунебудь науку, то річ ясна, що її представлення, пояснювання чи розширювання не є новотою, противною цій науці. Між поясненнями науки, Божого Об'явлення проявлялися і такі, що в суті речі зміняли науку і таке розуміння, яке про цю науку мала Церква. Це вважалось вже за новість, якої годі було допустити. Ця новість показувалася деколи помилкою і була справлювана і самим автором і загальною опінією проповідників Євангелія, себто церковних Отців. Але знаходилися й новатори, які не хотіли поправити цього, що в них, в їхніх науках, чи письмах осуджували інші, як противну Божому Об'явленню науку. Таку науку називали вже єрессю.

Слово "єресь" взяте від Ап. Павла. Воно означає самовільний вибір наук. Коли чоловік має про науку Божого Об'явлення відмінну думку, ніж всі інші,—думку, якої Церква не одобряє, а яку він наперекір церковним учителям боронить і проповідає, тоді зачинають його називати "єретиком". І як такий осуджений він розсіяною по світі Церквою, себто проповідниками Церкви, єпископами та богословами; наука його визнана противною Божому Об'явленню. Єретик може одначе свою науку (бо він її "бере" ("гайро"),—звідси—єресь) так проповідати, що знаходить прихильників і непокоїть вірних, бо зачинають сумніватися, яка в дійсності Божа наука, чи та, що її проповідають Отці та єпископи, чи та, яку проповідає новатор, який і сам може бути єпископом.— Тоді всі єпископи повинні порозумітися і докладно здефініювати, як треба пояснювати науку Божого Об'явлення. В цілі цього то порозуміння з'їжджаються на Собор, який називається "вселенським", коли єпископи з цілої Церкви на нього з'їжджаються, завізванні до цього центральною церковною владою, якій в тому напрямі уділяє своєї помочі римський імператор, чи царгородський василєвс. Такий Вселенський Собор не додає нічого до первісної, апостольської науки, тільки дефініює, вирішує, що треба науку апостольську так, а не інакше розуміти. Можуть це пояснення висказати й якимсь новим словом. Так нпр. перший Всел. Собор в Нікеї ужив слова: "гомоузіос"—"єдиносущний", говорячи про природу Божого Сина І. Христа. Слово було нове, але наука була апостольською наукою, що містилася в натхнених Богом книгах і в св. усному переданні.

Новатори, що хотіли розширити дійсно нову науку, могли і Вселенському Соборові закинути уживання нового слова. І могло так скластися, що Собор не кінчив боротьбу з єретиком, а тільки вказував християнам на Божу науку і єресь новаторів. Поміж Отцями Церкви могли бути різниці; воно і природно було, що такі різниці були, як довго не усталилося поміж всіми значення кожного слова. Нераз треба було довгої праці учених богосло-

вів, Церковних Отців і Вселенських Учителів, заки усталилося уживання якогось богословського терміну в якомусь сталому значінні. Так нпр. це слово І. Нікейського Собору "усія" (-сущність) могло бути уживане на означення сущности одної в многих особах, нпр. людська сущність чи природа, Божа сущність, одна в трьох особах. Але це слово могло бути уживане й на означення сущности одиниці і могло мати таке саме значення, як особа. Різне значення, в якому поодинокі школи або церковні учителі уживали цього слова, ставалося причиною непорозуміння між ними.—Довгі дискусії церковних учителів стреміли до того, щоби науку Божого Об'явлення оборонити перед новим фальшивим її розумінням через усталення богословських і філософічних термінів, які б новим словом описували б і поясняли б стару незмінну віру.

Так то всі Отці уникали, боялися і перестерігали перед новістю науки, а шукали нових слів, які стару науку якнайліпше висказували б. Так змагалися людські уми над цілим рядом єретицьких і заказаних новот, щоби цілим рядом конечних новот у дефініції боронити стару апостольську віру перед новаторами, а заразом об'яснювати її християнському народові. Такою була історія усіх перших Вселенських Соборів. Так Церква дефініювала Божество Христа (перший Собор); Божество Святого Духа (другий Собор), богоматеринство Марії (третій Собор), дві природі злучені в одній особі (четвертий Собор) і т.д. А всюди, при кожній повстаючій новій єресі, треба було нової дефініції й оборони старої науки. При цих змаганнях йшло всім церковним учителям про ненарушеність апост. Передання і Божого Об'явлення та про поборювання гордости людського ума, що не хоче покоритися об'явленій правді, а самовільно цій правді протиставляє свої упередження.

При скликуванні Вселен. Соборів мали римські Архієреї завсіди переважаючу ролю. Щоби не входити в подробиці і в історію кожного Вселен. Собору, обмежуся до наведення тільки одного, але важного учителя візантійської Церкви св. Теодора Студита.

Наведемо ціле письмо св. Теодора Студита до Льва IX. *) Папи Римського. Св. Теодор писав цього листа в р. 809, зі заслання, на яке був засуджений василевсом Нікифором з приводу презвітера Йосифа, що узаконнив біґамію попереднього василевса, без огляду на патріяршу заборону. А св. Теодор боронив законности наложеної на цього презвітера церковної кари. (Укр. переклад листів св. Теодора, зладжений о. Ю. Процюком з російського перекладу грецького оригіналу, який то переклад був зладжений і виданий петербурською духовною академією в р. 1867).

*) Це помилка. Має бути до **Льва III** (795-816). Примітка Редакції.

Лист св. Теодора до Льва IX. Папи Римського.

Святішому і найвищому отцеві Льву (Святѣйшему и верховнѣйшему отцу отцов Льву), панові мойому, апостольському Папі ("апостольскому Папѣ"), Теодор, найвищий пресвітер і ігумен Студитський.

Тому, що великому Петрові надав Христос Бог разом з ключами небесного царства і гідність архипастирства ("пастиреначальства"), то до Петра, або до його наслідника (к Петру или преемнику его"), необхідно звертатися у всіх справах, що становлять нововведення в католицькій Церкві ("в католической Церкви"), і противляться правді. Навчившись цього від наших давніх святих Отців і ми покірні і найнищі з причини нововведення, яке і сьогодні повстало в нашій Церкві, уважали своїм обов'язком раніш через побожного архимандрита Епіфанія, нашого брата і співпрацівника, а тепер покірним нашим письмом подати про це до відома Ангелові Твойого найвищого блаженства ("ангелу верховного твоего блаженства"). І так, божественіша Голово всіх голов ("божественѣйшая глава всѣх глав") відбулось, як каже пророк Єремія, "соборище преступников" (Єр. IX. 2). Бо що там сказано про ідольське чужоложство, це тут сталося внаслідок освячення чужоложства. Одні і другі вчинили безчестя супроти того самого Господа, ті нарушенням закона, а ці нарушенням Євангелія. І не вдоволило їх це, що на першому, тайному зібранні, принявши того, який звінчав чужоложників і співпрацюючи з ним, улаштували, як каже божественний Василій, недозволене зборище (парасінаґоґе), але, немов бажаючи придбати собі назву цілковитих еретиків, вони на другому явному соборі піддали анатемі тих, що не погоджувалися з їх беззаконною наукою т. є цілу католицьку Церкву ("всю католическую Церков"), а з тих, які попались їм у руки, одні опинились на далекому засланні, а інші у в'язниці. Таким чином, як тут звичайно буває, почалося знову переслідування. Щоб себе оправдати, опираються вони на безбожному доказі, мовляв, чужоложний шлюб (узаконена бігамія) є приміненням до обставин; постановляють, що божественні закони не обов'язують царів, засуджують тих, що за прикладом Предтечі і Золотоустого боронять істину і правду до загину (до крови), голосять що кожний єпископ має власть над божественними правилами без огляду на рішення, які там містяться, з чого випливає, що коли хтонебудь з духовенства тайно чи явно підпаде під суспендуючі правила, то властю бажаючого може він зіставати несуспендованим. Доказом тих слів служить цей, що звінчав чужоложників і, підпавши таким чином разом з іншими осудженні, згідно з різними правилами, одначе явно священодійствує разом з ними. Крім цього тих, що творять

беззаконня як примінення до обставин, а також інших і себе самих вони називають святими, а тих, які цього не приймають, вони анатемізують, як відлучених від Бога, ще як доказ на вище сказане служить і місцеве переслідування. Щож, блаженний, треба про це сказати? Чи не апостольські слова: "яко нынѣ антихристи мнозѣ быша" (I. Йо. II. 18), якщо ми всі люди не підлягаємо власті божественних законів і правил? Подаючи до відома це все правдиво, ми покірні предкладаємо твойому христоподібному блаженству цей самий заклик, що його Верховний Апостол з іншими Апостолами висказав до Христа підчас бурі на морі: "спаси ны" архипастирю піднебесної Церкви, "погибаєм" (Мат. VIII. 25). Тож вчини по прикладу твойого учителя Христа і простягни руку до нашої Церкви, як Він до Петра,—Він до потопаючого в морі, а ти до зануреної вже в безодні єресі. Наслідуй, просимо тебе, одноіменника свойого Папу, і як він в часі повсталої тоді єтихіянської єресі виступив духом, як загально відомо, по львиному своїм догматичним посланням, так і ти, осмілююся сказати, згідно зі своїм іменем, божественно проголоси, або краще сказати, стань громом якслід ("возгреми по настоящему"—кинь анатему) проти сучасної ложної науки (єресі). Бо, коли вони, присвоївши собі власть, не побоялись утворити єретичний собор, коли тимчасом не мають права згідно з давно прийнятим звичаєм, скликати без вашого відома навіть і православного собору, ("не власты составлять і православнаго собора без вашего вѣдѣнія, но из древле принятому обычаю") то тим паче справедливо і конечно треба Твойому божественному первоначальству—нагадуємо з острахом—утворити (скликати) законний собор, щоб православною наукою Церкви відперти єретичну ("чтобы православным ученіем Церкви отразить еретическое"), щоб (таким чином) і Твоє верховне достоїнство зі всіми православними не підпало під анатему зі сторони пустословів і (щоб) ті, які бажали б покористуватися тим чужоложним собором, як нагодою до беззаконня, не кинулись свобідно до гріха. Повідомивши про це, якслід нашій нікчемності, ми, як найнищі члени Церкви і зістаючі під послухом Вашому божественному пастироначальству, вкінці просимо святу твою душу уважати нас немов би Твоїми власними вівцями і віддалеки просвічувати й утверджувати святими молитвами, а якщо й поученнями, то це було б уже вчинком Твоєї божественної ласки. Так і Христос писав до Авгара і багато підвладних мало честь (удостоїлись) одержати послання від Апостолів та Святих.

Це Письмо — від мене особисто грішного і ув'язненого, тому, що мій отець і співслужитель ув'язнений, а також ув'язнений і наш брат архиєпископ Солунський; вони (знаходяться) на інших

островах. Зрештою і вони через мене та разом зі мною передають це саме і припадають до священних ніг (стіп) Твойого блаженства.

(Далі буде).

ДЕКРЕТ АЕп. СОБОРУ з 1943. р.

Про єдність

Як мету Христової смерти подає св. Йоан: "Щоби Божих синів, що були розсіяні, зібрати в одно". (Йо. XI. 52). Всі заповіді Божі ведуть людей до цього самого.

Єдність людей відповідає Божій волі, Божим намірам, щодо людства. Десять Божих заповідей є тільки приміненням до поодинових потреб і сторін людського життя двох головних заповідей: любови Бога і любови ближнього. "На цих двох заповідях увесь закон і пророки стоять". (Мат. XXII. 40). Як три перші заповіді приказують всьо, що відноситься до любови Божої, а заказують те, що цій любови противне, так дальших шість заповідей приказує те, що любові відповідає, а заказує те, що любові противиться. А що любов є силою, що єднає, тому заповіді Божі заказують всьо, що роз'єднює, а приказують всьо, що єднає.

Тому й, застановляючися правильно й всесторонно над п'ятою заповіддю, треба нам розглянутися, що людей роз'єднює, або єднає в напрямі пошанування життя.

Спільна праця Духовенства над п'ятою Божою заповіддю є для нас справою тим важнішою, що наразі в нашому національному і церковному житті нема справи актуальнішої і важнішої, ніж лікування ран, заданих нашому народові голосним і прилюдним згіршенням, що їх дає цілий ряд чоловіковбивств, які в очах усіх людей вчинили переступлення п'ятої заповіді Божої чимсь звичайним і буденним. Ця праця важна ще й тому, що нема сьогодні для нашого народу більшої прикмети, як єдність й нема для нашого Духовенства важнішої праці, як праця над національною і християнською єдністю народу. Ці дві праці взаємно доповняються. Бо нема ліпшого способу лікування ран, заданих згіршеннями проти п'ятої заповіді, як усильна, горяча проповідь любови ближнього. І не можна успішніше працювати над з'єдиненням народу, як працею над любов'ю ближнього.

Оба ці завдання нашого Духовенства наче зливаються під теперішню хвилю водно. Нам і нашому народові треба горячої, усильної і великої любови ближнього, щоби вилікувати свої рани і випросити з неба потрібної благодаті на грядучі історичні події. Треба нам і нашому народові приготовлятися на ці події

усильною працею над християнською єдністю між українцями, без якої не зможемо нічого осягнути. А християнської єдности між українцями не осягнемо іншою дорогою, як тільки щирою працею над християнською любов'ю Бога і ближнього.

Тому в ряді праць нашого АЕп. Собору приходиться нам застановитися над тим, що можемо і що повинні ми зробити для осягнення цієї єдности. А передусім треба розглянутися у всіх тих відосередніх силах, які ведуть до розбивання людей. Мусимо собі поставити питання, звідки і чому людина стається ворогом людини. Звідки роздори, ненависті, незгоди, сварні, звідки партійність, трудність порозуміння і ті процеси, яких ніколи не можна довести до кінця. Звідки все те, що ділає український нарід людською організацією, такою безконечно далекою від природного організму, що наша суспільність видається більше подібною до купи піску, поодинокі зеренця якої нічим незв'язані зо всіми іншими, ніж до могутнього дерева, в якому розвивається життя повне сили і здоров'я. Безперечно, можуть бути люди зв'язані зі собою спільною мовою і деякими спільними звичаями, а водночас бути такими відмінними характерами, наклонами, змаганнями і бажаннями, що ніяким способом не можуть приступити до спільної праці. Чи в нас нема якихсь незнаних, може, прикмет, або хиб, що при суспільній праці, чи народній стаються такими відосередніми силами, які роблять всяке порозуміння неможливим або незвичайно трудним, цього ми не знаємо.

Мусимо признати, що або незвичайно мало, або й зовсім не маємо філософів, або моралістів, які досліджували б національну нашу психіку. Такі грізні з многих оглядів прояви, як москвофільство, є майже тайною для нас самих. Я не мав ніколи нагоди перечитати не то поважнішої розправи про цю національну язву, але й не пам'ятаю, чи взагалі є в цілій нашій літературі хоч би тільки короткі, а глибоко обдумані спостереження над тією язвою. Коли боротьба між цими двома партіями в нашому краю була найбільше заогнена, ні з одної ні з другої сторони майже не чулося поважнішого суду про взаємні відносини чи наміри цих двох партій. Взаємно лаялися, закидали собі взаємно зраду, а нікому й на гадку не прийшло спитати, які причини заставляють противників так думати як думають.

Москвофільство у нас наче вже переминуло. Та чи хто міг знову очікувати, що давні "народовці" так між собою посваряться, що будуть творити дві партії, які себе гірше ненавидять, ніж давні москвофіли і народовці?! Може не прийшла ще хвиля на наукове досліджування цієї національної, а такої тяжкої язви нашого національного життя. Ще не маємо достаточної повноти історичних документів, ні потрібної перспективи, щоби цю справу

об'єктивно і безпристрасно осудити. Але не без великого страху приходиться нам самих себе спитати, чи організм нашого народу,—якщо наш нарід можна організмом назвати,—не терпить на якусь моральну гемофілію, яка спричинює, що кожна найменша рана є неначе не до вилікування. Чому кожне непорозуміння між українцями, яке, як здається, можна б легко усунути, переходить так часто в хронічний стан антагонізмів, спорів, яким нема кінця?! А з обох сторін може бути найліпша воля і патріотизм, що виглядає на правдиву любов Батьківщини.

Вправді цьому патріотизмові завсіди брак самокритицизму. Ми міримо патріотизм не розумом, а серцем. Його температура заступає в наших очах усі інші прикмети. Від довгих літ не маємо преси, яка була би вільна від безнастанної боротьби з національними противниками. Це все обставини, які утруднюють самокритицизм. У многих напрямах ми ще люди примітивні, для яких демонстрація, фраза і шум часто видаються чимсь важнішим ніж спокійна зимна розвага та витривала праця. В нашій суспільності надто часто стрічається людей, що себе уважають фаховими політиками, хоч не мають ніякого фаху і ніякого спеціяльного знання. Само положення змушує заступати поважнішу фахову працю реторикою. Ми зрештою пробудилися до національного життя в добі, в якій демократичні принципи уважались святими. Ми унаслідили, може, й прикмети, але напевно й хиби демократизму. Це все спричинює, що над своїм патріотизмом галичани мало застановляються і не мають нагоди відноситися до нього критично.

Принагідно мушу сказати, що говорю тільки про українців-галичан, бо не чуюся покликаним говорити про українців Великої України чи Волині, Холмщини і Підляша. Факт, що ми впродовж стокількадцять літ були під пануванням Австрії, що мали безнастанну боротьбу з польським елементом, вкінці, що привикли до всіх інституцій і обставин малого краю—це все виробило, може, в нас деякі прикмети, але напевно сталося й причиною немалих хиб. Люди, для яких через кілька поколінь всі справи Батьківщини оберталися довкола загумінка, привикли до якоїсь тісноти, яка не дає їм правильно судити про дуже широкі виднокруги. Свідомі, може, цієї тісноти, з туги до всенародної Батьківщини, стараємося йти назустріч великим подіям, але це й не перешкаджає, що мимоволі заховуємо щось з нашого загумінкового патріотизму і часом незграбно примінюємо його до ширшої скалі, до якої привикли наші браття.

З огляду на всі наші і прикмети і блуди, природні і витворені, чи побільшені історичними обставинами нашого малого краю, треба нам усильно працювати і над собою самими і над людьми,

на яких розтягається наш вплив, щоб пізнавати і поправляти хиби, а розширяти і поглиблювати прикмети. Ця праця над усуненням природних похибок і блудів стається і успішнішою і правильнішою, коли лучиться з працею християнської праведности над моральними похибками, що ділять і роз'єднують. А тих моральних хиб багато. Св. Ап. Яков питає: "Звідки війни та свари між вами? Чи не звідси, від ваших пристрастей, що воюють у ваших членах? Бажаєте ви тай не маєте, убиваєте і заздрите та досягнути не можете, сваритеся та воюєте—та не маєте, бо не просите. Просите, а не дістаєте, бо просите зле, щоб ужити на свої роскоші" (Якова IV. 1-3).

Пристрасті є причиною всякого гріха, тому й природно являються вони причиною всякої сварні і роз'єднання.

Не треба доказувати, як гнів, заздрість, захланність на дочасні добра розділюють і роз'єднують людей, що в багатьох навіть оглядів стоять близько себе. Коли ці пристрасті стаються головним товчком поступування, мусять доводити до роздорів, при яких погодити людей стається річю неможливою. Пристрасть, якій людина піддається, так впливає на всі її поняття, бажання і поступування, що витворюють неначе цілий світ, в якому кожна людина ставляє своє понад всьо. А це "своє"—то найчастіше матеріяльні добра, якими нерадо хочеться поділитись з другими. Матеріялізм і самолюбство пхають кожну людину до ненависти супроти всіх тих, що противляться її матеріяльним добрам.

Християнська єдність—це добро, яке треба здобути поборюванням себе самого і витривалою працею над духовою єдністю між братами. Св. Ап. Павло заохочує Ефесян до цієї праці. По його думці повинні християни "з усякою покорою і лагідністю і терпеливістю в любові зносити один одного, стараючися зберігати єдність духа в союзі мира" (Ефес. IV. 2-4). Єдність є ідеалом, що його треба здобути покорою, терпеливістю, умертвленням всього того, що людей ділить. Цей ідеал є одначе конечною метою змагань і праці християн. Є метою християнського покликання до віри і вічного спасіння. Всьо проповідає ту єдність, запрошує до праці над нею. "Одно тіло і один дух як ви покликані до одної надії вашого покликання. Один Господь, одна віра, одно хрещення. Один Бог і Отець усіх, що Він над усіма і через усіх і у всіх" (тамже ст. 4-6).

Ця єдність духа є до такого ступеня усім в християнстві, що ціла праця християн полягає на здобуванні цієї єдности. Та праця є неначе будівлею; вона веде до того, щоби з людей повставала одна Церква—Христове Тіло. Люди мають неначе будуватися на "мешкання Боже в дусі". Ця будівля, оперта на підва-

лині Апостолів і пророків з крайугольним каменем—Христом, працею людей з Божою ласкою виведена, росте в св. Церкву о Господі" (Ефес. II. 20-22).

Єдність людей, хоч часто й порівнювана до будови, є одначе живим зв'язком в один організм, себто живе тіло, що живе своїм життям і розвивається по законам своєї природи. Поодинокі члени того організму є зі собою так зв'язані життєвими сполуками, що є просто одним тілом. Цю зв'язь між людьми приписує св. Апостол просто Христові: "Ви одним во Христі Ісусі" (Гал. III. 28). Люди всі, "ми многі є одно тіло во Христі, а зокрема взаємно собі члени" (Рим. XII. 5). Це тіло, зложене з людей, називає Апостол просто "Христовим тілом". "Ви є тілом Христовим", а кожний зосібна Його членами" (I. Кор. XII. 27). Апостол часто вертається до тої самої науки: "Бо як тіло одне, але має членів багато, усі же члени тіла хоч їх багато—то тіло одно, так і Христос. Бо ми всі одним духом охрещені в одно тіло, чи то єлини, чи раби, чи свобідні, ми всі напоєні одним духом' (I. Кор. XII. 13). Апостол поясняє ще зв'язь цих поодиноких членів зі собою. На прикладі різних членів тіла (ноги, руки, вуха, очі) показує, як кожний член так тісно зв'язаний з цілим тілом і всіми його членами, що поза тілом наче й немає ніякого життя: "Коли скаже нога, що я не від тіла, бо я не рука, то хіба через те вона не від тіла? А коли скаже вухо, що я не від тіла, бо я не око, то хіба через те не від тіла воно?" (I. Кор. 13-16).

Праця і взаємна поміч тих всіх членів конечна до зросту цього тіла. Кожному членові приписана його завдання, його праця. Головою того тіла—Христос (Ефез. IV. 15). З Нього, від Нього є ціле тіло зложене і зв'язане водно, в Ньому і через Нього служба кожного члена зокрема причиняється до росту тіла. Тіло само себе немов будує любов'ю. (Ефес. IV. 16). Щоби ця єдність цілого тіла во Христі вийшла з більшим ще реліефом, Апостол кількома наворотами вертається до цього, доповнюючи образ подробицями: "Бо ми члени тіла Його, від тіла Його і від кости Його" (Ефес. V. 30). А на іншому місці: "Все тіло суставами і зв'язами з'єднане і зміцнене, росте ростом Божим" (Кол. II. 19).

Тим то єдність між християнами—то найголовніша їх прикмета. Вона є тим в їхньому житті, що найсвятіше, найцінніше, про що треба на першому місці дбати. Звідси ці часті напоминання до єдности, до згоди, до оминання всього того, що ділить і розєднює.

Св. Апостол пише: "Благаю вас, браття, іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоби ви всі говорили те саме і щоб не було поміж вами незгоди, але щоби були ви поєднані в одному розумінні та в думці одній" (I. Кор. I. 10). "А Бог терпеливости і потіхи

нехай дасть вам бути однодумними поміж собою за Христом Ісусом і щоби ви однодушно, одними устами славили Бога і Отця Господа нашого І. Христа" (Рим. XV. 5-6)... "пильнуючи зберігати єдність духа в союзі миру" (Ефес. IV. 3).

Добро єдности поміж християнами є чимсь таким важним, що коли Апостол довідується про якусь небезпеку, що ця єдність може бути нарушена, уживає всіх орудників, щоб устерегти дорогу свою громаду Филип'ян від цього нещастя. Заклинає їх на Христа заховувати цю єдність жертвою власного добра і такою покорою, якою взаємно себе уважали б вищими по прикладу Христа, що Себе "умалив, прийнявши вид слуги" (Фил. II. 7).

З наведених і багатьох інших ще уступів св. Письма виходить ясна як сонце наука, що єдність між християнами являється єдністю їх з І. Христом і тому найсвятішою сторінкою їхньої душі і їхнього життя: джерелом їхньої святости, мірою їхньої нагороди, одинокою підставою їхніх надій. А супроти цього, всьо, що роз'єднює, є найбільшою небезпекою у християнському житті, бо веде до роз'єднання з Христом. І так, як для християнина немає більшого нещастя, як роз'єднання з Христом, так і немає більшої небезпеки як те, щоб щонебудь, що ділить його з ближнім, увійшло між нього а Христа. Єдність Христового тіла з природи речі мусить бути така вразлива на всьо, що ділить, що глибоко відчуває й кожну, хоч би й найменшу колючку.

Заховуючи Євангеліє, яке так високо учить цінити і так дуже дбати про християнську єдність, виробляють люди в собі найцінніші прикмети добрих громадян, бо єдність в чесноті, любови Батьківщини дає громадянам того одного духа, на якому може опертися і національна єдність. Щоправда в народі можуть бути, і завжди бувають, й нехристияни, а навіть й вороги християнства чи вороги якихсь християн. Але якщо взаємна любов громадян вимагала б або й допускала б ненависть ворогів, то така любов не була б достаточною підставою національної єдности. Поганський патріотизм,—то любов своїх, получена з ненавистю всіх прочих. А християнська любов Батьківщини, обнимаючи всіх людей, єднає християн із противниками та ворогами й дає патріотизмові ту підставу, якої треба; учить тієї єдности. І коли АЕп. Собор поручає Всеч. Духовенству всіми способами працювати над християнською єдністю людей, дає суспільності те, що найпотрібніше і найцінніше в національній єдності. Дуже сущною частиною тієї науки про єдність є устереження перед ненавистю.

Прийнято на торжественній сесії Собору дня 28. травня ст.ст. 1943. р.

ПРАВИЛА
ДО ДЕКРЕТУ "ПРО ЛІБЕРАЛЬНУ СОВІСТЬ".
(Пор. АЕп. Відомості 1943. р. ч. 1-2).

1. АЕп. Собор, у переконанні, що навіть поміж священиками може знайтися хибна, або й ліберальна совість, поручає Духовенству безупинно працювати над виробленням собі правильної і певної, тобто нехибної, нескрупулятної і нелібералъної совісти, конечної для приватного священичого життя і для душпастирської праці.

2. Нехай священики будуть переконані про себе, що замало знають моральну богослов'ю.

3. Собор накладає обов'язок на священиків, щоб мали під рукою добрий підручник моральної і поручає бодай що три роки цілу моральну собі повторити.

4. Проповідники нехай часто вірним представляють святість і велич Божого закону та конечність піддаватися йому в найдрібніших справах.

5. Сповідники, як судді людської совісти, нехай пам'ятають, що мусять мати такі згідні поняття з моральним законом, щоб ці поняття могли бути правилами людського поступування, як вони є в Сповіді правилом суду про те поступування.

6. Щоб сповідники могли присвоїти собі прикмети добрих суддів, повинні осягнути глибоке знання права, ясні поняття про справедливість, вправу в розв'язуванні поодиноких випадків. Нехай пам'ятають. що одним промахом у Сповіді можуть вірному завдати невилікувальну рану.

7. Тяжкою провиною сповідників є поспіх у Сповідях, при якому це стає правдоподібне, що більшість Сповідей є святокрадська. ОО. Місіонарі твердять, що навіть при доброму приготуванні людей до Сповіді не можна висповідати більше осіб, як 10 на годину.

8. Тяжкого гріха допускається сповідник, коли занедбає поставити каянникові ті питання, без яких каянник правдоподібно не виявить гріха, якщо не був би запитаний.

9. Сповідаючи людей, що тільки раз у рік сповідаються, сповідник мусить дбайливо працювати над виробленням у каянника потрібного розположення.

10. При Сповіді людей своєї парохії нехай пам'ятає душпастир, що це загальний блуд усіх простих людей закривати гріхи перед знайомим сповідником.

11. Сповідники нехай не забувають ставляти подругам питання про подружий онанізм, бо про цей гріх треба думати, що більша

часть каянників до нього не признається, а деякі з них можуть бути згіршені ліберальним трактуванням у попередніх Сповідях. Однак нехай дуже вистерігаються завдавати непотрібні питання каянникам.

12. Нехай пам'ятають, що є тяжким гріхом питати про особу спільника.

13. Нехай пам'ятають, що тільки в дуже рідких випадках можна лишити каянника в добрій вірі, щодо важкого обов'язку.

14. Хоч на Сповіді конче треба виявляти тільки тяжкі гріхи, нехай сповідники дуже дбайливо стережуться піддержувати в каянниках легковаження повседневних гріхів.

15. При річних Сповідях нехай не залишуть питати про те, чи всі давні Сповіді були добрі.

16. Хоч у Сповіді треба каянникові вірити, однак коли йде про рецидивістів, то сповідник обов'язаний не вірити їм та жадати від них надзвичайних проявів жалю.

17. За рецидивістів слід безоглядно уважати каянників, що вже два або три рази з черги сповідалися з того самого гріха.

18. Коли каянник після кількох Сповідей вертається до того самого гріха, задержаного чи Ординаріятові чи Ап. Престолові, а сповідник має власть розрішати від тих резерватів, нехай не забуває, що ту власть має тільки на випадки, в котрих, по приписам моральної, вільно розрішати каянника.

19. Сповідники нехай не забувають, що ліберальним трактуванням роблять душам нераз дуже тяжку шкоду.

20. Нехай пригадують, що християнин під смертним гріхом є обов'язаний уникати нагоди до тяжкого гріха.

21. При тяжких і трудних випадках добрий сповідник сумнівається про правильність свого рішення і відкладає розрішення аж до хвилини, щоб пригадати собі відповідні приписи моральної.

22. В випадку уділеного розрішення при сумніві, нехай загляне до богословії, щоб провірити своє знання і успокоїти свою совість.

23. Сповідаючи священика, нехай не залишать потрібного питання чи поучення каянника, не зважаючи на це, що він є богословом.

24. Від священика-каянника нехай жадають рішучо совісного сповнення обов'язку щодо церковного правила.

25. Є вказаним, щоби кожний священик мав сталого сповідника.

26. На сталого сповідника треба вибирати передусім доброго мораліста і праведного священика.

27. Нехай священики про себе думають, що правдоподібно мають у деяких точках моральної мильну або ліберальну совість і

нехай стараються ті недуги душі в собі і в вірних лікувати.

28. АЕп. Собор поручає ОО. Деканам давати на кожному соборчику бодай два випадки совісти (casus conscientiae) для обговорювання і пригадування моральної богословії.

29. Священик, коли сповідається, нехай не вишукує свого оправдання в теоріях моральної богословії, але нехай відкриває своє серце з євангельською простотою.

30. Пам'ятаючи про те, що пристрасть, з якою людина замало рішуче бореться, може статися у короткому часі причиною розв'язлої совісти, нехай кожний сповідник сам у собі і в каянниках слідкує за таким процесом та нехай старається тому запобігти.

31. Нехай сповідники особливішим способом будуть рішучі супроти молоді, зокрема у справах VI. і VII. заповіді.

32. Нехай часто дітям повторяють, що присвоїти собі хоч би й малу чужу річ (яблуко, оловець, тощо)—це вже злодійство, а свідомо допущена нечиста гадка або погляд—це вже гріх нечистоти.

33. Нехай поборюють також у дітей мерзенну привичку говорення безстидних і гидких слів.

34. Душпастирі повинні вистерігатися силувати молодь, зокрема в виховних установах до Сповіді і Причастя, бо Церква, загалом ніколи не дозволяє силувати до віри і сповнювання християнських обов'язків.

Правила прийняті одноголосно на торжественних Сесіях Собору дня 11. червня і 8. жовтня 1943 р.

ПРО ЗАНЕДБУВАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ КАТИХИЗУВАННЯ МОЛОДІ.

М.О. ч. 114.

Буває, що молодь, яка ходить до фахових шкіл, зраджує таке незнання катехизму, яке можливе тільки при крайній байдужності душпастиря, в місцевості, де школа, в якій скінчили нищу освіту. Хоч ствердження такого незнання є повним доказом недбальства катихита чи душпастиря, Митрополичий Ординаріят уважає конечним перед розписанням конкурсу на парохії звізитувати всі школи і переконатися про працю священиків в школі, про катихизацію молоді в церкві і школі, щоб при обсадженні парохій, які мають бути розписані на конкурс, не надати парохії священикові, якому можна зробити оправданий закид, що занедбав катихизацію дітей. Тому Митрополичий Ординаріят поручає всім Деканам звізитувати впродовж літа школи, а в часі ферій переконатися поза школою, яке знання катихизму у молоді та подати до Ординаріяту кваліфікації священиків свого декана-

ту в цьому напрямі. Декан подасть і двох або трьох кандидатів на ординаріятських комісарів, назве священиків, яким не можна нічого закинути щодо дбайливості в навчанні релігії в школі і поза школою. В часах усильної пропаганди безбожництва і великих згіршень, на які наражена молодь, мусимо уважати усильну працю над катихизуванням дітей в школі і поза школою таким обов'язком душпастиря, що священика, який того обов'язку не сповняє, мусить Ординаріят уважати за злого священика, негідного отримати ніякої парохії. Такий священик жиє в стані тяжкого гріха і, відправляючи Служби Божі, допускається святокрадства. Тому певна відомість, що священик занедбується в сповнюванні цього найважнішого душпастирського обов'язку вповні вже вистачає, щоби такого священика, на основі рішень Тридентського Собору (14. сесії) суспендувати на підставі особистого знання про його провину (er informata conscientia). Катихит, який занедбував би науку релігії в школі, в якій є осібно назначений катихитом, давав би певний доказ, що є не тільки злим священиком, але й несовісним чоловіком і що не можна йому поручити ні парохії, ні школи.

Коли б де лучилося, що світська влада противилася би візитації школи, декан постарається про це, щоби при якійнебудь нагоді в церкві або поза церквою, навіть й на пасописку, з катихизму так випитати молодь села, щоби ясно здати собі справу з того, чи душпастир совісно учить катихизму усіх дітей.

Присутність в селі хоч би тільки кількох дітей, що в 10-12 році життя не знають катихизму, є тяжким оскарженням душпастиря за каригідну байдужність в сповнюванні своїх обов'язків.

Від Митрополичого Ординаріяту,
дня 7. червня 1943.

СПІЛЬНЕ ПОСЛАННЯ
всіх Українських Ординаріїв, Коад'ютора Митрополії, всіх помічних Єпископів, Апостольських Адміністраторів і Візитаторів
Всечесному Духовенству і всім Вірним
Мир о Господі і Благословенство

Дорогі в Христі!

У важкому лихолітті, коли приходиться всім нам переносити непосильні терпіння і складати Господеві болючі жертви, коли над усім народом зависли чорні хмари воєнної бурі і в очі кожного заглядає смерть, коли грізне марево недолі гнете нашу душу, словом, коли гряде час, в якому від воєнних потрясень ва-

литься увесь суспільний лад і рішається бути чи не бути народу, відзиваємося до вас, Дорогі Братя і Сестри, оцим спільним Пастирським Посланням. Промовляємо Божим словом ми, митрополит, епархіяльні і помічні єпископи, апостольські візитатори й адміністратори Волині, Холмщини, і Підляша і Лемківщини та всіх греко-католиків, що живуть у Райху. Промовляємо ми, злучені спільною католицькою вірою, спільним послухом найвищому Зверхникові, Папі Римському і спільною журою про Тебе, Український Народе!

Спішимо до вас, Дорогі, з потіхою, порадою, напімненням і пересторогою у цих грізних часах, які саме переживаємо. Хочемо теж засвідчити, що в хвилинах горя і мук ми всі з вами безупинною молитвою, сердечним співчуттям і гарячим бажанням помогти вам, де тільки і як тільки можемо.

Ми ж ваші душпастирі і перед Богом відповідаємо за те, щоб не забракло вам того покріплення, яке дає Божа наука, зокрема проповідь Євангелія. Бо вона єдина, наймогутніша підпора в житті і нема такого положення і такої небезпеки, в яких не давала б полекші і вказівки на двигнення.

Передусім пригадуємо всім тим, що терплять, що кожний хрест, по-християнськи перенесений, стається джерелом щедрого Божого благословення. Кожне терпіння і недостаток звертають душу християнина до Бога, наставляють на путь покаяння, очищують з гріхів, а передусім пригадують ту правду, що ми сотворені не тільки для життя земного, але в першу чергу для життя небесного. Ми призначені на те, щоб у Христовому Царстві радуватися нагородою за добре сповнені, при Божій помочі обов'язки. Навпаки, серед достатків людина густо-часто забуває на вічність, на надприродне життя і легко впадає в гріхи, а упавши, відкладає покаяння з великою небезпекою смерти в грісі.

Тому серед терпінь і болів, Дорогі Браття, не опускайте рук! Нехай вашим гаслом буде слово Отченашу "Да будет воля Твоя". Завжди пам'ятайте на це слово! Хто умирає з ним на устах, має запевнене вічне спасіння, бо в цьому слові, добре зрозумілому, міститься жаль за гріхи, який заступає передсмертну сповідь, коли людина її бажає, а не може її здійснити. У воєнних часах, в яких смерть косить без розбору та збирає таке багате жниво і так часто приходиться молодим і старим нагло, без приготування ставати на Божий суд, треба з Божої волі так приймати смерть, щоб одержати прощення гріхів. Ця молитва спасіння не тільки в годині смерти, але й впродовж цілого життя. Бо вона освячує кожне терпіння Божим благословенням. Щасливий християнин, що вміє всі злидні життя приймати з Божих рук і з любови до Бога!

Але щоб по-Божому носити хрест, треба по-Божому жити, себто вірно зберігати всі Божі заповіді, стерегтися кожного смертного гріха. Тому й ми, потішаючи вас, Дорогі, у ваших терпіннях, мусимо пригадати перший, найважніший і найсвятіший обов'язок зберігати Божі заповіді і стерегтися гріха. А який сумний образ представляє нинішнє людство, яке саме тоді, коли найбільше треба пам'ятати про Божий закон, найчастіше забуває про нього. В часах цієї війни зменшилася Божа правда між людьми раз-у-раз менше таких християн, що зберегли б від дитинства невинність хрещення, що добровільними проступками або злочинами не віддалися б у неволю діявола, ворога нашого спасіння.

Бодай, щоб опісля покаялися та зрозуміли, як блудний син, що це за нещастя покинути батьківську хату. Щоб, як блудний син, вернулись до батька і, прийняті безконечною Його батьківською любов'ю, не попадали знову в рабство гріха. На жаль, так не є. Буває, що нещасні грішники каються зле і сповідаються нещиро, думаючи, що потраплять ошукати Бога так, як ошукують священика, перед котрим сповідаються. А є і такі, що навіть про покаяння не дбають і так привикли до гріха, що він стався у них другою природою; п'ють беззаконня, як воду і не здають собі справи, на яку небезпеку виставляють себе.

Християнська праведність так затратилась поміж людьми, що просто вірити не хочеться, що були християнами, а може колись і добрими християнами, ті, що сьогодні стали гіршими ніж погани.

Першою причиною загального пониження християнської моралі є упадок християнського духа в родині. Бо не є християнською родиною така родина, в якій співжиття християн спірається на поганський принцип обмежування потомства, а не на чесноті християнської здержности. Хто в подружжі шукає вдовілля і самої тільки розкоші, а уникає тягарів, зв'язаних з вихованням дітей, той ломить Божий та природний закон і жиє в тяжкому гріхові. Тайна подружжа є великим таїнством Христової віри, бо є символом Божої благодаті і вічного спасіння. А коли поміж християнами символ Божої благодати і покликання християн до Христового царства є потоптані, сплюгавлені і знівечені, як серед ворогів Христа, і ціле родинне життя, сперте на святокрадстві, коли подруги, замість взаємно собі помагати в християнському житті, утверджують одне одного на дорозі вічної загибелі, коли при тому гіршать ще своїх дітей та обмеженням потомства підкопують основи буття і розвою свого народу—то там родина, основа сили і здоров'я народу, стається причиною його упадку.

Нарід, серед якого така гниль кинулася на родини, милевими

кроками прямує до цілковитої заглади. Вже такий нарід, в якому більше домовин, ніж колисок, зникає безповоротно з лиця землі. А що ж сказати про нарід, в якому батьки родин роблять з матірного лона домовину для свого потомства, надії родини та народу?!

Буває, що в поганських родинах батьки умовляються, щоб убивати дітей. Убивають їх неохрещених і позбавляють їх надприродного життя, до котрого вони покликані Божою добротою, убивають людину, що не може себе боронити, людину їм найближчу, що могла статись одинокою їх радістю і потіхою. І якже ж можна тут оправдати батьків, християн-католиків, що допускаються такого злочину!

А якими сльозами оплакувати упадок християнської родини, коли з неї виходить людина, що в житті стаєсь прямо розбійником? Це таке болюче і так упокорює, що ми не могли б тут мовчати, навіть якби було лише кілька таких страшних випадків. Вірити не хочеться, але є випадки на нашій землі, про які говорять такі достовірні люди, що не тільки задля Христа Спасителя, але й з самого почуття патріотизму не сміли б кинути цей наклеп на ближнього. Злий приклад, уживання горілки, непослух для батьків, занедбання релігійних обов'язків і науку катихизму, гріх нечистоти, а передусім жорстокість війни, яка ведеться не тільки на полях бою, але й сягає далеко в глиб запілля і нищить на очах життя найневинніших людей,—все те призвичаює до грабунку, проливання крови і навіть до убивств. Деякі, думаючи прилученням до банд своєвільним способом звільнитися від примусових тягарів війни, як робіт, данин і тим подібного, стягають не лише на себе, але й на увесь нарід ще страшніші репресії і кару смерти. Все те разом складається теж на те нещастя, що Божа дитина, дитина християнських батьків, до того ступення забуває на свою честь, на честь батьків і народу, на християнське виховання, на Божий закон, на власне щастя і спасіння, що покидає хату і, віддавшись бандитам на службу, обкрадає з ними, грабує, або що недалеке від того, плямить, не дай Боже, руки кров'ю неповинно убитих людей. Якими ж молитвами задоситьучинити Всевишньому за такі зневаги, за таке потоптання Його святого закону?!

Коли ж питаємо, що серед цих жорстокостей війни так від'ємно вплинуло на праведність християнської родини і всього християнського народу, то видається нам, що це походить у великій мірі звідси, що в часі війни зачало поширюватися у нас пиянство. Добрі, побожні християни такі перестрашені і згіршені прикладами зловживання алькоголю, що зі всіх сторін просять нас, представників церковної влади, щоб проповідями тверезости здержувати цей жахливий порок у нашому народі.

І справедливо думають, що через пиянство людина, яка могла б бути найліпшим християнином, батьком родини, громадянином, може так низько впасти, що у всіх ділянках життя станесь стидом і нещастям для родини, парохії, громади. Хто не вміє поконувати ту мерзенну пристрасть, що знижує людей до нерозумних звірят, хто не вміє над собою панувати бодай настільки, щоб не тратити через горілку уживання розуму, той, очевидно, не потрапить зберігати християнського ладу ні в родинному, ні в суспільному житті. Хто не вміє зберегти достоїнства людини, сотвореної на образ і подобу Божу, той не зуміє оцінити у своїому житті надприродного достоїнства Божої дитини і послідовно не зуміє жити так, щоб зберігати Божу благодать.

А може є ще глибша причина того нещасного нахилу до пиянства. Може до цього причинюється забутий обов'язок "день святий святити"? Дивною хитрістю спокуси чи злого, буває, що люди схильні впиватися саме в той день, в якому повинні пам'ятати на перший і найважніший обов'язок супроти Господа Бога, на обов'язок неділеньки святої.

Третя заповідь Божа каже нам ходити до Божого храму, поклонитися Всевишньому, брати участь у Службі Божій, в котрій вірні руками священика складають Всевишньому Христову Жертву, перепрошувати Його за всі гріхи і благати ласки, потрібної до християнського життя. Чим більше упадків, тим труднішe життя, чим більше треба Божої благодаті, тим більше повинен християнин горнутися до церкви. А тимчасом видається, що від початку війни люди менше ходять до Божих храмів в неділі і свята, як бувало перед війною. Правда, в хвилинах більшої небезпеки вірні прибігають до церкви і наповнюють її, але коли мине хвилева тривога, то церкви і в неділю не бувають такі повні, як повинні бути. І навіть тоді, коли вони виповнені вщерть, багато християн лишається дома, не сповняючи найважнішого християнського обов'язку.

З жахом приходиться також дивитись, як багато дітей і молоді занедбує Службу Божу в неділі і свята. І отці духовні, душпастирі, пригадують вірним мало-що не кожної неділі, що від вірности зберігання заповіді "день святий святити" залежить у великій мірі благословення в житті. Ця заповідь вимагає так мало, її так легко сповнити, а так щедро обдаровує християнина! Бо чи може бути важніша річ, як супокійна совість і те скріплення віри, надії та любови, яку дає християнинові кожна відправа в церкві? Люди не вміють того добра цінити, коли воно легко приходить.

Але коли в якій парохії нема священика, або коли людям прий-

деться кілька тижнів, а то й кілька місяців бути без Служби Божої, як нпр. на фронті, чи на роботах в далекому Райху, тоді вони пізнають, яким то добром, якою Божою ласкою мати церкву і змогу в ній помолитися і приступити до св. Тайн.

З незберігання третьої заповіди мусить походити легковаження також інших заповідей. Хто не ходить до церкви, той паде легко у всякий гріх, а може й так далеко відійти від Божої дороги християнського життя, що забуде на все і пригадає собі церкву щойно тоді, коли може бути, не дай Боже, запізно.

А передусім хто до церкви не ходить, або ходить рідко, той дуже легко занедбає і пасхальне св. Причастя. Знаєте всі, що св. Церква іменем І. Христа Бога накладає на всіх християн обов'язок що-найменше раз у рік прийняти св. Причастя. Переступлення цього закону є смертельним гріхом. Причастя таке конечне, що без нього не може спастися той, хто міг би причащатися, а не хотів би цього зробити. На віки воскресне прославлений з І. Христом тільки той, що їсть Пресв. Тіло Христове і п'є Його чесну Кров. До цього обов'язку дбати про власне спасіння додає Церква закон, щоб до Причастя притягнути і тих, що або мало, або зовсім не розуміють, чого треба до вічного спасіння. Занедбати пасхальну сповідь і св. Причастя є крайнім недбальством і крайньою небезпекою для спасіння, а дотого й непослухом супроти Церкви.

Св. Церква пригадує цей обов'язок вірним кожного року, на кожній Службі Божій відкриває вірним безконечні скарби Божої благодаті, що їх може доступити той, хто частіше сповідається. Тому то Церква на кожній Службі Божій взиває усіх до Причастя: "Со страхом Божим і со вірою приступіте". Кожному вільно тоді приступити до св. Причастя, кому тільки совість не закидає тяжкого гріха, хоч би перед Причастям і не сповідався. У кожній парохії бувають побожні люди, що дбають про те, щоб якнайчастіше причащатися. Бувають церкви, в яких кожної днини кільканадцять, а то й кількадесять вірних приступає до св. Причастя, горнуться до Спасителя з любови до Нього, щоб одержувати від Нього Його св. ласку і поміч до сповнення всіх обов'язків християнського життя. Таким праведникам мусимо одобрити спосіб їх життя. Щасливий нарід, що має багато таких праведників, щасливий нарід, що ввесь так розуміє і так сповняє науку Євангелія. З ласкою Божою тоді легко людям зберігати Божі заповіді, бо легко їм любити Бога цілим серцем і цілою душею, а ближнього, як себе самих. Для них легкою річчю є те, що найтрудніше в цій новій заповіді І. Христа: любити навіть ворогів.

Кожний з нас при кожній нагоді пригадує вам цей обов'язок

християнської любови. Як завжди, так і тепер перестерігаємо вас перед всякою ненавистю, бо не тільки в приватному, але й у громадському та політичному житті християнин не може ненавидіти і найзавзятішого ворога. Може перед ним боронити себе, своїх дітей та увесь свій нарід, але не може допустити до серця ненависти і виключати від молитов та помочі для ближнього. Мусить супроти ворогів мати широку, всеобіймаючу християнську любов. Якщо б хто ненавидів тільки одну людину, то тим самим заперечував би Христовий закон любови ближнього. Христос Спаситель виразно вимагає від людей: "Любіть ваших ворогів і моліться за тих, що переслідують вас, щоб ви стали синами вашого Отця на небесах, котрий свому сонцю каже сходити на добрих і злих, посилає дощ на праведних і неправедних". (Мат. V. 45). А щоб показати яку велику вагу приписує тій обставині любови, доказує конечність широкого серця: "А коли любите тих, що люблять вас, яка ваша заслуга? Бо й грішники люблять тих, що їх люблять. А коли добре робите тим, що добре роблять вам, яка для вас заслуга?" (Лука VI. 32-34).

Прокляттям нашого часу є те, що в часі війни розмножилося серед людей душогубство, через яке тисячі без вини сходять з цього світу. Душогубство є таким яскравим, страшним злочином, так виразно кличе по пімсту до неба, що людина, якій лишилася хоч капля християнського духа, мусить з обмерзінням відвертатися від чоловіковбивства і тих людей, що мають руки сплямлені неповинною людською кров'ю. Говоримо тут у першу чергу про те душогубство, яким є ненависть. Бо св. Йоан, улюблений ученик І. Христа, виразно каже: "Кожний, хто ненавидить брата свого, є душогубом" (Йо. III. 18). Чим більше спокуси ненависти, чим більші кривди діються людям, тим більше треба їм пригадувати обов'язок стерегтися ненависти не менше як самого душогубства. Воно ж бо і є душогубством, заразою, нещастям, злобою, що нищить у душі чесноту любови ближнього і любови Божої. Очевидно, осуджуємо кожне душогубство, хто б його не поповнив, осуджуємо злочини, жертвами яких є ми і ті злочини, яких допустились би наші люди. Неповинно пролита кров завжди і всюди кличе до неба по пімсту: Але від пролиття крови ще гіршим може бути душогубство ненависти, бо воно може бути джерелом ще більших і численніших злочинів. Тому то так перестерігаємо перед ненавистю. Хто до серця допустить хоч каплю ненависти, стається чужим для Бога, для Христа, для Його св. Церкви. Тим то ненависть є головною причиною всякого пониження, релігійного упадку і неморального життя поміж людьми.

З цими пересторогами звертаємося ще зокрема до дорогої

молоді, надії нашого народу. Вона дала докази високої любови і пожертвування, як ніколи перед тим. Але брак розваги і досвіду заводить її на манівці.

Нездоровим об'явом є, що молоді, часом навіть дуже молоді, хотять під погрозами приказувати старшим. Оправдуються тим, що роблять це для загального добра і на приказ своїх провідників. Але ж є річчю доказаною, яку зрештою стверджує досвід кожної днини, що тих, яких молодь уважає за провідників, вона сама не слухає.

Нераз молоді поступають так, як коли б накази діставали від ворогів українського народу. На цілій лінії слідний вплив безбожників-комуністів.

Чи той вплив припадково сходиться з впливом провідників молоді, чи між тими провідниками знаходяться укриті безбожники, котрі уміють цілій роботі проводу надавати напрям шкідливий народові і під плащиком націоналізму ведуть до антинаціональних виступів, чи впливаючи безпосередньо на низи, осягають те, що провідники опісля називають непослухом і самоволею, годі в це входити. На всякий випадок не можна замикати очей і не годиться мовчати, коли бачиться молодих, як розтрачують більші національні добра і наражують увесь нарід на крайну небезпеку. Треба рішучо усім нам цьому протиставитись і освідомленням приводити до опам'ятання.

Скриту руку ворогів народу безбожників видно всюди, як у зарядженнях верхівки так в поступуванні низів.

Хто ж втягає шкільну молодь до політичних виступів, відтягаючи її водночас від позитивної наукової праці? Хто бунтує шкільну молодь проти шкільної влади? Хто сільську молодь розпиває і деморалізує? Вже не згадуємо про яскраві випадки провокації, які доводять молодь до жахливих наслідків. Безнастанно звідкись виходять фантастичні проєкти, які може підсувати тільки дуже спритний провокатор, що вміє себе прикривати плащиком найзичливішого для народу і молоді провідника. Кому ж як не ворогові приписати роботу, якої цілком виразною, хоч укритою метою, є збаламучення, знищення, опанування і врешті відірвання від батьків і Церкви? Кому приписати діяння греко-католиків на яскраву шкоду гр. католицької Церкви? Кому приписувати намови до відступства від віри батьків для зовнішньої і матеріяльної користи?

Маючи перед очима такий жахливий образ і дивлячись на потоп, що світ заливає і на ту потворну лявіну, що котиться і рівняє з землею міста і села, нищить людське життя, загороди, надбання і загалом усю людську культуру, чи ж маємо попадати в зневіру? Стараймося і самі зараджувати лихові, оскільки можна,

а бодай не спричинюймо очайдушними поступками нових нещасть! Коли ж наші людські зусилля показуються даремними, зложім у гарячій молитві і покорі всю нашу печаль на Господа, бо Він єдиний може двигнути людину і весь нарід з найбільшого пониження, нужди і розвалу до найбільшої потуги і слави. Як колись цілу Церкву вивів з призирства та кривавих мук і поширив по всьому світі, так може піднести і прославити наш нарід. Рятунок не у нас, а в Бозі. Один Всевишній Бог у свому безконечному милосердю може висушити ті пекольні джерела, з яких на світ виливаються ріки ненависти, а перемученому людству засвітити наново світло Євангелія, світло любови: Тому то кінчимо те наше спільне Пастирське Послання зарядженням спільних Богослужб у тому наміренні.

Поручаємо Всч. Духовенству, щоб тоді, коли це буде можливе, кожний у своїй парохії, в церкві, чи в обсягу свого діяння, зарядив такі Богослужби, які видаватимуться йому найвідповідніші, в наміренні ублагати Всевишнього Бога, щоб зіслав нам небесних Ангелів, які б викорінили поміж людьми всяку ненависть приватну і прилюдну, національну і політичну, ненависть поміж родинами і партіями, поміж народами і державами, та щоб зволив з високого неба злити на зболене, перемучене, страждуче людство шумливі потоки Божої любови, що проявляються в чинній любови ближнього.

Христе Спасителю, на Твій наказ утихла на Галилейському морю буря, що грозила затопленням корабля. Ти сам, Владико Пресвятий, піднеси сьогодні Свою руку і вели, нехай утихне буря війни, буря поширеної всюди ненависти, нехай утихне буря, що шаліє і грозить розбиттям корабля дочасного щастя і вічного спасіння нашого народу. А нам, Твоїм слугам, єпископам, душпастирям, священикам,—дай нам потрібну благодать достойно проповідати науку Твоєї любови. Амінь.

Писано в місяці листопаді 1943. р.

Андрей, Митрополит, Галицький Львівський,
Григорій, Єпископ Станиславівський,
Йосафат, Єпископ Перемиський,
Николай, Апостольський Адміністратор,
Петро, Візитатор Апостольський,
Александер, Адміністратор.
Йосиф, Архієпископ Серрейський, Коад'ютор Митрополії,
Никита, Єпископ Патарський,
Григорій, Єпископ Даонійський, Помічник Перемиський,
Йоан, Єпископ Ададейський, Помічник Станиславівський.

БОЖОЮ МИЛІСТЮ І СВЯТОГО АПОСТОЛЬСЬКОГО РИМСЬКОГО ПРЕСТОЛУ БЛАГОСЛОВЕННЯМ МИТРОПОЛИТ АРХІЄПИСКОП ГАЛИЦЬКИЙ І ЛЬВІВСЬКИЙ ЄПИСКОП КАМ'ЯНЕЦЬКИЙ
Преп. Капітулі, Всеч. Монашому і Світському Духовенству, Богослов. Академії, Деканам, Парохам, Завідателям і Сотрудникам, Настоятелям Монаших Чинів і поодиноких монастирів і всім Єромонахам
Мир о Господі і благословенство *)

Л.А.В. ч. 15.

На останній святочній сесії АЕп. Собору з р. 1943 зібрані на Соборі Отці, поза ухвалами Собору вже, себто не соборовою ухвалою, висказали своє бажання, щоб ми і в р. 1944 скликали п'ятий від війни АЕп. Собор. Вправді справи не дискутовано, (бо всякі дискусії на святочних сесіях виключені—а на останній приготовній сесії я забув поставити питання, чи Отці бажають Собору в 1944 р., передискутувати це з присутніми Отцями і після останній святочній сесії зробив це моїм іменем ВПреосвящений Коад'ютор), думаю одначе, що й без дискусії відповідь Отців Собору була щира і відповідала загальному бажанні Всеч. Духовенства в АЕпархії.

В останніх чотирьох роках скликуємо АЕп. Собор щороку і від тих 4-ох літ ми не стрінулися з неохотою нікого з-поміж Духовенства. Безперечно були, теж Отці, яких ця справа цілком не обходила і які зовсім не інтересувалися ні Собором, ні його ухвалами, але ж таких, які були б просто противні думці відбування Собору,—таки не було.

Не надуживаємо інституції АЕпарх. Соборів, аби накладати на Духовенство нових тягарів у формі Епархіяльних законів. У двох важних справах наложили АЕпарх. Собори правдиві обов'язки на Духовенство, а саме обов'язок перечитувати св. Письмо та обов'язок для священиків три рази сповідатися в році. На чотири АЕпархіяльні Собори лише ці два закони—це дійсно не забагато. А й предмет самих законів свідчить хіба про велику повздержність при накладанні на Духовенство нових обов'язків.

Ухвали Соборів є звичайно радами, поясненнями, пригадкою сталих і давно знаних законів, принципами моральної богословії, які принагідно Собор пригадує,—словом—ухвали Собору виразно мають як ціль помогти Духовенству сповнити свято свої душпастирські обов'язки. Собори ставляють собі за мету зорганізувати душпастирську працю якнайвірніше в дусі св. Вселенської

*) ЛАВ. Р. LVII, ч. 1-3, 1944.

Церкви, який є духом І. Христа. Ця організація праці Духовенства, що є метою Соборів, є і предметом праць, бажань, молитов самого Духовенства. Так правильно і повинно бути. Бо якщо можемо надіятися, що дійдемо в цьому напрямі до якоїсь зглядної, можливої на цьому світі звершености, то хіба на цій дорозі.

Ми далекі від думки, що маємо досконалу організацію; ми свідомі своїх похибок. Ми уважаємо АЕпархіяльні Собори прилюдними виявами християнського покаяння, а від молитви та від Божої благодаті очікуємо поправи відносин більше, ніж від наших змагань; ми всі спільно підносимо руки до неба, ми молитвою та очима звертаємося в небо, очікуємо помочі в цьому Божому ділі,—ділі спасіння людей, в якому працюємо. Робимо це спільно, по приписам св. Церкви, і тому можемо мати непохитну надію, що дійдемо цією дорогою до звершености, якої бажаємо. Маємо надію, що Львівській АЕпархії і її Духовенству випросимо ті дари і ласки з неба, які потрібні бідним людям до успішної праці над спасінням людей.

Проєкт відбувати щороку Собори має свої труднощі. Заінтересування перших літ до нової інституції, чи практики, ділало, що Всеч. Отці радо збиралися і з зацікавленням працювали над предметом нарад. Зчасом фреквенція зменшується, хоч це, може, більше спричинене труднощами комунікації. Але це вже не вина комунікації, що чимраз більше правил переходить одноголосно, без слова дискусії. При іншій нагоді я вже й собі приписував причину звільнення темпа і ослаблення енергії, з якою Собори працюють. Стаюся старим, я віддавна вже калікою і труд при підготовці нового Собору чимраз більше мене страхає. Не позволяю собі одначе зражуватись до справи. Я переконаний, що й Високопреосвящений мій Коад'ютор займеться приготуванням одної якоїсь части доктрини, чи права Церкви, в яких усе є завжди можливим, знайти предмет Соборових рішень; коби тільки великі обов'язки і заняття на це йому позволили! Але надіюся й на це, що коли б хто зі Соборних Крилошан, чи Духовенства вибрав собі якийсь предмет та в цьому предметі приготовив як пропозицію ряд декретів і правил, то міг би це Собор поважно трактувати. Цим способом оживилася б засипляюча енергія Львівських Соборів.

Цьогорічний Собор, що на нього запрошую оце Всеч. Духовенство, міг би мати всякі дані на це, щоби бути преважним і дуже інтересним ділом. Тому міг би бути він почасти Собором посвяти цілої нашої Церкви і цілого народу безконечній любові й материнському Серцю Пренепорочно Зачатої Богород. Діві Марії, від якої надіємося миру.

Уже минулого року (Л. АЕп. Від. 1943 Ч. V.) прохав я усіх Всеч. Отців і всіх вірних цілої АЕпархії посвятити себе, свою родину, свою працю, свої всі бажання і наміри Її материнській любові. Досі одначе не дістав я повідомлення про це, як Всеч. Отці та вірні прийняли цей мій поклик. Хтось з Отців уложив дуже влучно, як мені здається, плян такої посвяти в парохіях і родинах. Той плян вернеться, як думаю, до Собору, як внесок Духовенства і, може, спричинить якусь важну ухвалу.

Сміло можемо посвятити цьогорічний Собор Преч. Діві Марії. У двох напрямах можемо в Соборі проявити любов і честь до Преч. Діви Марії: Посвятимо Її сам Собор і всі його праці, а відтак працею вже самого Собору посвятимо Преч. Богородиці нашу Церкву і наш нарід. Все це має на цілі випросити з неба закінчення війни та справедливий мир. Самі люди не можуть дати собі ради; в ненависті та спорах дійшли до такого положення, в якому не можуть вже знайти дороги до помирення і нового життя. Тому можна надіятися, що Преч. Мати людства, що служить Христу і прямує до спасіння, випросить чи дасть цьому бідному людству цілковите і щире помирення, яке сталося б початком нової епохи.

"До Тебе, Пресвята і Пренепорочна Діво, Мати І. Христа-Бога і за для Нього й наша Мати—до Тебе прибігаємо в цій крайній потребі й біді, в якій не тільки ми, але й ніхто з людей не може собі дати ради. Розмножилися поміж нами роздори, ворожнеча й ненависть, що при шаліючій бурі війни тільки ще ростуть і множаться без кінця. Через це загальне положення людства усі терпимо. Нема ні одної частини посвяченої Тобі нашої Церкви, яка не терпіла б серед цієї бурі. Ніде не може відбуватися якслід праця в парохіях та катихизування дітей по церквах і школах. Нарід, хоч й має пастирів, живе, як коли б їх не мав. Вірні розбрилися по цілому світі; тільки частина ще присутна, а більшість по світі десь блукає, звичайно без змоги вислухувати Службу Божу та принимати св. Тайни. Діти в численних місцях ростуть без впливу родичів, часто й без проводу, без християнського життя. А люди, опановані жадобою посідання, не пам'ятаючи про Божі заповіді, допускаються мерзенних злочинів, а рідко коли з них каються. А ті християни, що хотіли б вірно Тобі служити, не мають ні одної днини певної. Серед множества цих терпінь і небезпек Ти одна, Преч. Діво, можеш нас рятувати. Возьми справу миру, справу поєднання людей в Свої руки. Випроси у Свого Сина ті ласки, яких потребує це бідне, упавше в пропасть війни людство, аби двигнутися. Поглянь на цих бідних людей. Рятуй нас, Преч. Діво, Ти наша Мати! Хай втихне та буря, що шаліє; хай засвітить сонце! У кого ж шукати нам помочі, як не в

Тебе одної! До Тебе, до Твого Сина маємо довір'я; Вам одним віддаємо ціле наше життя і усі наші надії!

Скликаючи цей АЕп. Собор, я, недостойний душпастир цього стада, присвячую Тобі цей п'ятий в часі цій війни Собор.

Нехай же цей Собор буде Твоїм Собором, Пресв. Богородице!

Скликуючи священиків АЕпархії, взиваю їх обдумати, приготовити і ухвалити такі правила, які успішно довели б усі християнські родини і всі християнські душі до посвяти та віддання себе материнському Твойому Серці, Преч. Діво. Нехай виберуть вони якийсь празник, на який приготовили б епархіяльне торжество посвяти себе і віддання АЕпархії материнському Твойому Серці. Хоч це діло має служити Твоїй чести, Сама поможи так перевести посвяту АЕпархії та всіх її парохій, родин і душ, щоб вона від цієї хвилі дійсно перебувала під святим Твоїм покровом і тішилася поміччю Твого благословенства. Амінь".

Ви же, Всеч. Отці, коли з'їдетеся на Собор, або й тепер ще дома, так самі як і з родиною та парохією, злучіться зі мною у цьому мойому проханні. А на Соборі знайдіть спосіб переведення в життя тих наших спільних бажань.

Тож аби сповнити діло, для якого я це Послання зачав в ім'я Всевишнього Бога, на Його честь та на добро й спасіння душ поручених нам вірних, розписуємо оце на рік 1944—п'ятий від війни АЕпархіяльний Собор, який буде називатися "Собором миру Пресв. Пренепорочної Богородиці Діви Марії".

Усіх священиків АЕпархії, Всечесну Митрополичу Капітулу, всіх соборних і почесних Крилошан, Богословську Академію, її Професорів, духовних і світських, і всіх Настоятелів великої і малої Семінарії, Всеч. Парохів, Завідателів, Сотрудників, Впреподобних верховних Настоятелів монаших чинів, всіх Настоятелів і Єромонахів монастирів Львівської АЕпархії запрошуємо і взиваємо до участи в цьому п'ятому з ряду АЕпархіяльному Соборі миру Пресв. Богородиці.

Усіх перебуваючих у Львові священиків чужих епархій, на яких не тяжить ніяка церковна кара, запрошуємо на сесії Собору, при яких вони можуть висказувати свою гадку, не беручи однак участи в голосуванні.

Так, як минулого року, відправимо 5 святочних сесій, а саме в кожний останній четвер місяця, по юліянському стилеві. Отже:

I. святочна сесія відбудеться з двома приготовними сесіями, з яких перша в Четвер після Томиної Неділі.	28. IV. ст. ст. (11. V. н. ст.)
II. святочна сесія відбудеться з двома попереджаючими приготовними сесіями.	26. V. (8. VI)

III. сесія 30. VI. (13. VII)
з чотирма приготовними сесіями.
IV. святочна сесія 25. VIII. (7. IX)
з трьома попереджаючими приготовними сесіями.
V. святочна сесія 29. IX. (12. X)
з трьома попереджаючими сесіями.

Так, як минулими літами, перед кожною приготовною сесією буде відбуватися в понеділок засідання приготовної комісії. До участи в цій комісії Всеч. Капітула запрошує, кого уважає відповідним.

Так, як в минулих літах, запрошується до участи в Соборі всіх священиків АЕпархії. З огляду на труднощі подорожі, або на вік і здоров'я священиків звільняємо всіх священиків від обов'язків участи на всіх сесіях, крім одної з п'ятьох торжественних.

Наколи б комусь з Отців здоров'я не позваляло прибути на цю одну сесію, може бути й від цього обов'язку звільнений. Звертаємо тільки увагу Всеч. Духовенству, що що іншого є "бути звільненим від обов'язку", а що іншого "себе самого звільнити" а відтак оправдати неприсутність. Про звільнення від цього обов'язку треба наперед прохати.

При цьому пам'ятаймо, Всеч. Отці, що всі успіхи наших змагань і праць зависять від помочі з неба. Не вистачить самим трудитися, треба ще випросити Божого благословенства для наших трудів. Тому так, як в усіх справах Вашого приватного життя, як у всіх Ваших душпастирських обов'язках так і в цьому священичому обов'язку, який є одним з найважніших обов'язків священика, (бо належить до тих обов'язків, що відносяться до цілости християнського життя і Христової організації в цілій АЕпархії, і через це вичислюється на першому місці поміж обов'язками священика) пам'ятайте, що є це нашим обов'язком з цього самого титулу, з якого маєте брати участь в Соборі, прохати Всев. Бога про поміч для цілого Духовенства АЕпархії в сповненні цього обов'язку.

Дано у Львові при Архикатедральному Соборі
св. Георгія в середу 1. тижня В. Посту 1944 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит

ЛАВ ч. 7.

ПОСЛАННЯ ДУХОВЕНСТВУ І ВІРНИМ

Мир о Господі!

(Про вбивання священиків).

В імені Христової Церкви приходиться й нам з особливішим натиском звернути увагу вірних на деякі сторони сьогоднішньої боротьби і нап'ятнувати її діявольську злобу. З незнаною досі нетерпимістю і принципіяльною якоюсь ненавистю злочинці звертаються проти духовенства. Майже у всіх епархіях і віроісповіданнях цілого краю жертвами засліпленого мордування падають священики. Поміж убитими одні вбиті для рабунку, інші з особистої пімсти при порахунках, як кажуть, "особистих". Але є й такі поміж ними, що вбиті тільки тому, що були священиками.

Кожна Церква, кожне християнське віроісповідання, кожна епархія має вже ряди священиків, яких це одне тільки лучить, що вони є служителями Церкви. Хоч спричинники їх смерти незнані, то вже самим піднесенням рук на священика, Божого слугу, зраджують ненависть, звернену вже не супроти людей, а супроти самої найсвятішої інституції Христової Церкви. Убивство священика є саме ударом на цю інституцію Христа і мусить силою історичної немези принести грізні наслідки тим, що уживають цього орудника в боротьбі чи то партійній, народній, чи політичній.

Ударом на інституцію Ісуса Христа являється вбивання священиків й православного ісповідання. Бо православні можуть ці вбивства приписувати католикам і через це можуть бути спокушувані до ненависти самої Вселенської Церкви та затрачувати всяке поняття про можливість поєднання східної Церкви зі західною.

А коли священики одного обряду гинуть, як здавалось би, за справою вірних другого обряду, то братня любов, яка повинна лучити всіх християн, є наражена на велику небезпеку. Хто поширює роз'єднання двох віроісповідань, розділених уже роздором Церкви, той шкодить Церкві, задаючи її болючу рану. А хто поступуванням своїм розділює і роз'єднює два католицькі віроісповідання, що різняться лишень обрядом та тим способом вірним одного обряду накидує жаль, уразу, ненависть до вірних другого обряду,—той наносить Церкві удар в найсущнішій її прикметі всеобнимаючої братньої любови.

Хоч злочинці, що тут і там задають Церкві ці удари, у всіх інших питаннях не є одної думки, то своєю боротьбою проти Церкви доказують, що вони є виконавцями одного ворожого Церкві

пляну. Вони, може, й несвідомо втягнені в ряди ворогів Христа і противників Ним установленої Церкви.

Тому ми в імені всеобіймаючої християнської любови, в імені того діла любови, яким є З'єднання Церков, прилюдно протестуємо проти всякої ненависти, чи вона проявляється ділами, чи тільки намірами, чи вона звернена проти католиків, чи православних. А особливішим способом п'ятнуємо та осуджуємо ту ненависть, що й намірами і ділами звертається проти св. Церкви. Тому покликуємо всіх вірних Христу-Спасителеві до повного поєднання в Ньому, в Його св. Любові. Забудьте усі взаємні кривди, забудьте причини, які ви могли б мати, щоб ненавидіти противників та відкиньте ненависть! Вона ж сама вже є чоловіковбивством.

Зі злочином побиття, чи вбиття священика приходиться нам сьогодні зі смутком нап'ятнувати поганський принцип пімсти, ствердивши з болем серця впроваджування його у взаємини християн.

Осуджуємо і п'ятнуємо особливішим способом принцип пімсти, коли вона звертається не до винуватого противника, чи ворога, а до невинних його рідних або близьких. Навіть поганські народи уважали негідним людини злочином і ганьбою для мужчини вбивати безборонних. Проти цих злочинів протестуємо, передусім тоді, коли їх справниками є вороги Христової Церкви. Але коли спостерігаємо небезпеку, що ці злочини можуть втискатися і втискаються навіть і в ряди християн і в ряди повірених нам вірних, то з душпастирської дбайливости зі страху перед будучністю християнського народу не перестаємо перестерігати перед нею вірних. Хто стає в ряди ворогів Христової Церкви, той наражається і на дочасну кару від Всевишнього Бога. Скорше чи пізніше мусить марно згинути той, хто нищить найприроднішу і найсильнішу основу суспільного ладу. Його поступування мусить пімститися на ньому самому не тільки тому, що Бог, справедливий Суддя, карає злочин, але й тому, що сам себе і своє діло нищить той, хто підкопує християнський лад поміж людьми. Він сам спричинює обставини, серед яких ніяка тривала будова не може остоятись. Він тим засуджує на загладу і свою будову. Страшна річ впасти в руки Бога живого!

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

ОБОВ'ЯЗОК ДУШПАСТИРІВ ЛИШАТИСЯ В ПАРОХІЇ І В НАЙТЯЖЧИХ ХВИЛИНАХ

Людський закон не може наказувати героїчних виявів, бо до них треба чесноти, яка значно перевищає всяку людську силу.

Є одначе винятки, в яких і людське право може накладати обов'язок геройських чинів. Таке діється у випадках, в яких йде про конечність загального добра. Так нпр. жовнір може бути обов'язаний до витривання на небезпечній стійці.

У твердженні, яким не допускається наказу геройських вчинків людським законом, треба додати слово "само собою",—тоді власне, коли обов'язок геройських діянь не походить зі самого закону, але в більшій части з волі людини, що, приймаючи уряд, чи якісь обов'язки, включно приймає й такі незвичайно тяжкі обов'язки геройських чинів. Так нпр. лікар, принимаючи уряд лікаря, тим самим приймає й обов'язок лікування навіть й заразливо недужих з небезпекою власного життя. Так теж душпастир принимає на себе обов'язок заосмотрювати недужих, в часі пошести з небезпекою власного життя. Так теж і кожний священик присягає в день рукоположення не відступати від церкви й парохії, що йому призначена: "до скончанія віка моєго".

Але навіть і без участи своєї свобідної волі може бути людина обов'язана до таких діянь. Немисліме було б положення, в якому б ніхто не принимав би обов'язку услугувати хорим, чи хоронити умерших.

Тому й немає найменшого сумніву, що священик-душпастир є обов'язаний під тяжким гріхом не опускати душпастирської своєї посади, навіть в дуже тяжких обставинах, де для залишення на місці треба героїчної чесноти. Факт, що в якійсь добі історії нашої Церкви духовенство "настрашившися там, де, може й не було страху", як каже св. Письмо, масово опустило б зі страху свої душпастирські становища і залишило б цілі околиці, позбавлені душпастирської опіки,—був би ганебним доказом браку душпастирської розваги і душпастирської жертвенности. Воєнні обставини наших часів прибрали такий вид, що Ординаріят зобов'язаний пригадати душпастирям їх присягу і принципи церковного права, і ті засади, яких Ординаріят держатися буде в справі уділювання душпастирям, які прохатимуть чи диспензи від обов'язку резиденції, чи відпустки на довший, або коротший час.

Передусім мусить Ординаріят пригадати Всеч. Духовенству принцип церковного права, до якого примінився АЕп. Собор, силою якого парох або завідатель, що самовільно опускає парохію, тим самим перестає бути парохом чи завідателем,—так якби

зі свого уряду зрезигнував. Тієї засади будемо стисло придержуватися. Одначе, у випадку, як парох, чи завідатель парохії покине нерозважно свою посаду і до 30 днів вернеться на своє місце, Ординаріят простить йому провину і залишить його душпастирем на тій самій посаді. Або іншими словами: Тому, що факт опущення парохії мусить бути доказаний, чи загально знаний і нечесного діяння не можна припускати поза випадками певности, Ординаріят буде уважати тільки тих священиків як таких, що опустили свою посаду, які виїхавши, до місяця до парохії не вернулись. З цим днем вони тратять право до парохії, без огляду на те, чи були канонічно інституованими парохами, чи тільки Ординаріятом назначеними завідателями. З цим днем також відбирає їм Ординаріят юрисдикцію до слухання сповіді в епархії і право проповідати та учити катихизму.

Коли парох або завідатель опустить парохію, а має свідоцтво з цього ж самого ще року, що є священиком, без ніякої цензури, може на основі цього свідоцтва бути допущеним до відправи Служби Божої. Це свідоцтво т. зв. "целебрет" не має одначе ніякого іншого значення, як тільки це одно, що хтось є священиком і може бути допущеним до Служби Божої. В ніякому випадку не може це свідоцтво мати значення доказу духовної посади, яку хто займає. Таке свідоцтво тратить також значення після упливу року, у якому видане.

Духовенству треба пам'ятати і взаємно собі часто пригадувати одиноко важний і святий приклад, а найчастіше й одиноко правдиву Божу і мудру раду Христа-Спасителя. "Я пастир добрий; пастир добрий кладе свою душу за свої вівці. А наємник, що не є пастирем і для котрого вівці не свої, бачить, що йде вовк і покидає вівці і втікає; а вовк поривае їх і розганяє. А наємник утікає і не дбає про вівці" (Йо. X. 11-13).

Можуть бути випадки примусового виїзду, так пароха як і вірних. В таких випадках душпастиря не змушують покидати своїх вірних. Можуть однак змушувати покидати частину парохіян, а саме тоді, як людей зі села евакуюють до двох або більше різних околиць. В такому випадку душпастир повинен по змозі триматися більшої части парохіян. Коли б це одначе було фізично неможливе, повинен дальше працювати, хоч би і для меншої части, а старатися про урегулювання справи через Ординаріят, або, як це неможливе, через деканат.

Добровільна евакуація нічим не різниться від добровільного залишення парохії. Наколи б зайшов випадок примусової евакуації самого пароха без вірних, то ця обставина мусить бути канонічно доказана, наколи є наведена, як оправдання евакуованого священика, що покинув парохію. Такий священик, змуше-

ний опустити парохію, повинен в першій хвилі свободи вернутись до неї, або коли це неможливе, річ предложити церковній владі.

Коли одначе священик має якісь важні причини змінити місце перебування, мусить справу предложити Ординаріятові, оскільки можливе на руки декана. Такі бажання буде Ординаріят трактувати індивідуально. До другої епархії Ординаріят може лише тоді священикові дати відпустку, коли знає позитивно, що другий Ординаріят може його прийняти і дати йому душпастирську посаду. Катихитів уважає Ординаріят за душпастирів; вони з молоддю своїх шкіл зв'язані обов'язком догляду і духовної опіки навіть тоді, коли школа замкнена. І цей обов'язок триває щонайменше до року після розв'язання школи, хіба, що молодь школи евакуована або перенесена до іншої місцевости.

Л. АЕп. Відом. ч. 4.

НАДЗВИЧАЙНІ ВЛАСТІ,
дані деканам і священикам на час евентуальної перерви комунікації з Ординарієм

На часи, в яких Духовенство було б відділене від духовної власти, себто від Ординаріяту чи Ґенерального Вікаріяту, уділяє Митрополичий Ординаріят усім сповідникам, що мають судовластя в епархії, надзвичайні власті, яких вони можуть уживати вже в хвилі, коли комунікація поштою буде так утруднена, що не можна надіятися відповіді на подання скорше, ніж до трьох тижнів. Від цієї хвилі кожний сповідник може розрішати каянників від всіх випадків:

1) Задержаних Ординарієві чи з церковного, чи загального закону, чи епархіяльного розпорядку або закону.

2) Від усіх клятв, застережених Ординаріятові церковним правом.

3) Від всіх клятв, спеціяльно застережених Ап. Престолові.

В трьох найтяжчих випадках, застереження Ап. Престолові "specialissimo modo" а це: зневаження Найсв. Евхаристійних Видів, розрішення учасника в нечистому гріси, і в прямому нарушенні печати сповіді, може кожний священик розрішити каянника, з тим одначе обов'язком, що до місяця від хвилі, коли рекурс до Ап. Престола буде можливий, (S. Poenitentiaria) за посередництвом сповідника справу ще раз представить з проханням про покуту. Наколи би цього обов'язку до місяця не сповнив, впаде після місяця в ту саму клятву.

Сповідник, уділяючи каянникові розрішення від задержаного

гріха, є обов'язаний поучити його про це задержання і про евентуальний обов'язок віднестися до Ап. Престолу. Мусить також від каянника, що про задержання даного гріха знав і може другий раз в той сам гріх попав, жадати незвичайних виявів покаяння, щоб забезпечити і важність розрішення і постійність покути.

ДАЛЬШІ ВЛАСТІ, уділені Деканам, на час перерваної комунікації з Ординарієм

1) Міняти прості обіти на інші добрі діла.

2) Заміняти, в разі конечної потреби, церковне правило на три повні правила св. Пахомія. (Повне це правило складається: начало обичне, прийдіте..., Помилуй мя Боже..., Вірую..., 100 разів Ісусова молитва: "Господи Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мя грішного", Достойно есть..., Отпуст).

3) Уживати священикам світської одежі, коли це потрібне, для сповнювання душпастирських обов'язків.

4) Позволяти в поодиноких випадках їсти м'ясо і набіл в часі посту, одначе ніколи загально цілій громаді, а тільки поодиноким вірним.

5) Благословити чаші і дискоси.

6) Позволяти в неділі і свята, з винятком Великодної Неділі і П'ядесятниці після вислухання Служби Божої зайнятися тяжкими працями. Коли вислухання Служби Божої неможливе, повинно бути заступлене відповідними молитвами.

7) Читати і переховувати заборонені книжки, які треба знати до душпастирської праці.

8) Позволяти правити Службу Божу поза церквою, без служачого, в разі конечної потреби.

5) В разі конечної потреби, тайно нести св. Причастя до недужих, і для ужитку недужих св. Тайни переховувати в приличному укритому місці.

10) Недужим, які стало не можуть опускати місця, давати Причастя після зажиття лікарства, або необильного напитку.

11) Священикам, монахам і інокиням позволяти те саме і щодня, однак ніколи перед Службою Божою.

12) Уділяти умираючим совершенного відпусту, що його осягають через приняття з Божих рук смерти і через побожне взивання імени Ісуса устами, коли це можливе після Сповіді і Причастя. (Форма означена в Требнику).

13) Уділяти совершенного відпусту в день першого Причастя.

14) Як теж і всім тим, які є приявні при торжестві, при захованні приписаних умовин.

15) Благословити одним знаком хреста хрестики з металю або дерева і прив'язувати до них всі відпусти т. зв. "хрестної дороги". Умовини відпустів: 1) на хресті мусить бути представлене Розп'яття, 2) хто хоче набути відпуст, той, чи недужий, чи ув'язнений, чи живе в околиці, де нема священика, з тим хрестом в руці відмовить з думкою про страсті Христові 20 Отченаш, Богородице... і Слава,... розкладаючи ці молитви на поодинокі стації Хрестної Дороги, додаючи до 14 стацій 5 в пам'ять Пресв. Ран Ісуса Христа, а одно по думці св. Отця. Якщо йде про тяжко хворих, яким тих 20 Отченаш, Богородице Діво і "Слава" є затяжко відмовити, вистачає поцілувати цей хрест з почуванням щирого жалю або навіть тільки глядіти на нього, додаючи, коли це неможливе, іншу молитву в пам'ять мук і смерти І. Христа.

16) Всім деканам і священикам надає Митрополичий Ординаріят повний відпуст упривілейованого престолу 4 р. в тиждень, під умовою, що за Службу Божу з тою властю відправлену, не будуть приймати більшої стипендії.

Всіх властей, даних для добра вірних, є обов'язані всі священики уживати безплатно.

17) Ті самі власті дістають священики, якщо між ними, а їхніми деканами перервана комунікація.

FACULTATES CIRCA MATRIMONII SACRAMENTUM

Dispensandi super cognatione spirituali.

9. Dispensandi ab impedimento cognationis spiritualis praeter quam inter levatum, baptizantem et baptizatum.

Dispensandi super publica honestate.

10. Dispensandi super impedimento publicae honestatis, iustis ex sponsalibus proveniente.

Dispensandi super crimine.

11. Dispensandi super criminis impedimendo, neutro tamen coniugum machinante, tam in matrimoniis contractis renovato secreto a partibus consensu, quam in contrahendis, iniuncta in utroque casu gravi poenitentia salutari; nec non restituendi ius amissum petendi debitum.

Dispendandi super consanguinitate et affinitate.

12. Dispensandi in tertio et quarto consanguinitatis et affinitatis gradu simplici et mixto tantum, et in secundo, tertio et quarto mixtis, tam in contractis quam in contrahendis: et etiam, quoad contracta, in secundo solo, dummodo non attingat primum, cum iis ab haeresi, vel schismate, vel infidelitate convertuntur ad fidem catholicam, datis, si una pars tantum convertatur, cautionibus ab Ecclesia praescriptis, et in praefatis casibus prolem susceptam declarandi legitimam.

Conditiones in dispensationibus.

13. Hae vero dispensationes, matrimoniales, videlicet n. 9, 10, 11, 12, non concedantur nisi cum clausula: "dummodo mulier rapta non fuerit, vel si rapta fuerit, in potestate raptoris amplius non existat" et in dispensatione tenor huiusmodi facultatis inseratur, cum expressione temporis ad quod fuerint concessae.

Dispensandi super affinitate ex copula licita.

14. Dispensandi Catholicos sibi subiectos super impedimento primi gradus simplicis vel etiam mixti cum secundo affinitatis ex copula licita provenientis in linea collaterali, dummodo iusta ac legitima causa concurrat, in matrimoniis tam contractis quam contrahendis.

Dispensandi super affinitate ex copula illicita.

15. Dispensandi, iusta tamen ac legitima concurrente causa catholicos sibi subditos super primo et secundo gradu simplici et mixto affinitatis ex copula illicita, sive occulta sive publica provenientis, in linea sive collaterali sive recta, dummodo si de linea recta agatur, nullum sit dubium quod coniux possit esse proles ab altero contrahentium genita, in matrimoniis tum cantractis quam contrahendis.

Dispensandi super votis.

16. Dispensandi—ad effectum tantum matrimonii contrahendi—super voto simplici virginitatis, castitatis perfectae, non nubendi, suscipiendi ordines sacros et amplectendi statum religiosum.

Cumulandi dispensationes.

17. Cumulandi dispensationes super impedimentis matrimonialibus circa quae eidem Ordinario facultas datur, ita ut, uti etiam possit in casibus, in quibus duo vel plura simul concurrant ex praedictis impedimentis; nec non concurrente quoque impedimento mixtae religionis, si pro huius dispensatione concedenda factultatem iam obtinuerit; accedentibus tamen iustis iisque gravibus causis, et in urgentioribus casibus, pro quibus tempus non suppetat recurrendi ad Sanctam Sedem, et dummodo singulae facultates, sive primitus ab Ordinario obtentae sive ei renovatae, adhuc perdurent, et si agatur de facultatibus pro certo casuum numero, taxative eidem concessis, hunc numerum non excedant.

Sanandi in radice,

18. Sanandi et convalidandi in radice per se vel per ecclesiasticum virum ad hoc expresse deputandum, matrimonia ob aliquod impedimentum invalide contracta, dummodo utraque pars in consensu de praesenti perseveret.

Ipse vero dispensans, in hoc munere explendo, declaret se agere nomine Sanctitatis Suae, et tamquam ab Apostolica Sede specialiter delegatum; serio moneat, si matrimonium sit criminose invalidum, de gravissimo patrato scelere, salutares poenitentias imponat, et a censuris aliisque ecclesiasticis poenis ob praemissa quomodolibet

incursis absolvat; simulque declaret ob hanc dispensationen sic concessam et acceptam matrimonium fieri validum ac legitimum, et indissolubile evadere iure divino, prolemque sive susceptam sive suscipiendam exinde legitimam habendam esse. Cum autem de matrimonii validitate in foro externo constare debeat, Ordinarius nomina, cum reliquis personarum consuetis indicationibus, in regestis matrimoniorum secretorum describi iubeat, simulque autographum documentum concessionibus, communicationis, acceptationis et declarationum ut supra factarum, servetur in Curia Episcopali, et exemplar authenticum sedulo custodiendum tradatur parti cui interest.

In concedenda autem convalidatione vel sanatione in radice, et quod attinet ad prolis legitimationem prae oculis habeat normas quae in appendice referuntur, cf. C.I.C. c. 1133-1140.

Sanandi in radice matrimonia invalida inter catholicum et acatholicum.

19. Sanandi in radice matrimonia invalide inita inter catholicum, pro suo prudenti iudicio et conscientia, dummodo utriusque partis consensus perseveret, et moraliter certum sit partem acatholicam universae prolis tam natae quam nasciturae baptismum catholicum et catholicam educationem non esse impedituram, sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab ipso Ordinario specialiter deputandum, praevia dispensatione super impedimentis iuris ecclesiastici quae forte exoritura sint.

Ipse vero dispensans serio moneat partem catholicam de gravissimo patrato scelere, salutares ei poenitentias imponat, et a censuris absolvat, si matrimonium contractum fuit coram ministro acatholico; simulque ipsi declaret, ob hanc dispensationem ab ea acceptam, matrimonium fieri validum et legitimum, et indissolubile evadere iure divino, et prolem, sive susceptam sive suscipiendam, legitimam habendam esse.

Eidem insuper parti catholicae imponat atque declaret obligationem, qua semper tenetur, implendi conditiones ab Ecclesia praescriptas: videlicet de conversione coniugis ad fidem catholicam pro viribus curanda, ac de universa utriusque sexus prole in catholicae religionis sanctitate baptizanda et educanda, non obstante, si forte adsit, legum civilium oppositione.

Cum autem de matrimonii validitate in foro externo constare debeat, Ordinarius nomina, cum reliquis personarum consuetis indicationibus, in regestis matrimoniorum secretorum describi iubeat, simulque autographum documentum concessionis, communicationis, acceptationis, absolutionis, et declarationum a parte catholica ut supra factarum, servetur in Curia Episcopali, et exemplar authenticum eidem parti catholicae sedulo custodiendum tradatur.

Ordinarius, in hac sibi concessa facultate explenda, expressam faciat mentionem Apostolicae delegationis.

Dispensandi urgente mortis periculo.

20. Urgente mortis periculo, locorum Ordinarii, ad consulendum conscientiae et, si casus ferat, legitimationi prolis, possunt tum super forma in matrimonii celebratione servanda, tum super omnibus et singulis impedimentis iuris ecclesiastici, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, exceptis impedimentis provenientibus ex sacro prebyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio, dispensare proprios subditos ubique commorantes et omnes in proprio territorio actu degentes, remoto scandalo, et, si dispensatio concedatur super cultus disparitate aut mixta religione praestitis consuetis cautionibus *).

Dispensandi in circumstantiis gravissimis.

21. Possunt quoque Ordinarii locorum sub clausulis in praecedenti numero expressis, dispensationem concedere super omnibus impedimentis, quae in praecedenti numero memorata sunt, quoties impedimentum detegatur, cum iam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usque dum a Sancta Sede dispensatio obtineatur.

Haec facultas valet quoque pro convalidatione matrimonii iam contracti, si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrendi ad Sanctam Sedem.

ПРОМОВА
IX В. ПРЕОСВЯЩЕНСТВА МИТРОПОЛИТА КИР АНДРЕЯ НА ЗАКІНЧЕННЯ IV АЕП. СОБОРУ, ДНЯ 11. XI. 1943.

Всев. Богові хвала і подяка. Ми кінчимо четвертий АЕп. Собор від початку війни. В цих Соборах ми старалися в дусі християнського покаяння пізнати і по змозі поправити всі промахи християнського життя вірних і душпастирської праці священиків та в декретах і правилах ми з безоглядною майже щирістю признавалися до того, що уважали за прогріх і щиро змагали до удосконалення душпастирської нашої праці.

Цьогорічний Собор у правилах про єдність порушує незвичайно важливу справу. Трудно наперед сказати, чи ці рішення будуть успішні, але видається певним, що й невеликий успіх буде мати правдиве значення для християнського і національного життя. Того успіху можна надіятися і з уваги на надзвичайні

*) In eisdem rerum adiunctis et solum pro casibus in quibus nec loci quidem Ordinarius adiri possit, eadem dispensandi facultate pollet tum parochus, tum sacerdos, qui matrimonio assistit, tum confessarius, sed hic pro foro interno, in actu saramentalis confessionis tantum.

обставини, серед яких відбуваємо сьогоднішню останню святочну сесію Собору.

Ми зібралися в відновленому і в відмальованому катедральному храмі. Ще перед трьома місяцями не можна було навіть мріяти про те, щоб докінчити в цьому році зачате довго перед війною, а перерване і війною і пожежою в 1941 р. відновлення катедри. Коли перед несповна трьома місяцями Об'єднання Укр. Купців, а відтак Об'єднання Укр. Ремісників зложили на ціль відновлення катедри початкові фонди, заявляючи готовість і дальшої помочі, майже ніхто не думав, щоб до діла можна було вже цієї осені приступати. Пожаром був так знищений тинк, що треба було широкі площі наново тинкувати. Видавалося неможливим, щоб тинк так скоро висох. Видавалося неможливим, щоб знайшлося золото до позолочення капітелів, як передбачував давно зроблений плян реставрації. Видавалося неможливим, щоб мистецькі роботи могли бути перед осінною непогодою розпочаті. Оскільки більше ніхто не вірив у можливість їх викінчення. Непереможною трудністю видавалося робити всякі умови про роботи. В дійсності було неможливе навіть в приближенні означити, яких великих треба було фондів на віднову. При найбільшій жертвенності укр. купців не можна було напевно рахувати, що ця жертвенність допоможе всякі труднощі поконати.

Все те, що видавалося неможливе і нездійсниме, виявилось можливе, бо й найбільші перешкоди усуваються тоді, коли Бог якесь діло благословить і хоче його довести до кінця. Перед двома місяцями зачаті роботи так, якби закінчені; лишається ще вирівняти тільки дрібниці.

І коли приходиться останню святочну сесію цьогорічного Собору відбувати в прегарно відновленому храмі, коли до праць Собору неначе приходиться сьогодні доложити признання і подяку нашим купцям, ремісникам, Українському Комітетові у Львові, при якому об'єднуються, інженерам, усім робітникам, а передусім мистцеві, що вів мистецьку сторінку робіт, та інженерові, що вів їх технічну сторінку, то годиться бачити в цьому збігу обставин неначе знак даний з неба, що Всевишній наші молитви і жертви принимає та їх благословить. Такого підйому треба нам у цих важких часах, де наближаємося до хвилини, що в ній буде рішатися доля нашої Церкви і нашого Народу, а обставини такі темні й жахливі, що нізвідки від людей немає найменшого промінчика надії на щасливе розв'язання положення. Правильно в таких часах треба очікувати проміння надії з неба. І цей промінь надії нині даний нам у тій незвичайній, майже чудесній помочі, даній у дуже трудному ділі.

Без пересадного принимання за чудесні події кожного більшо-

го успіху в житті, годиться, думаю, бачити в відновленні нашої катедри промінь надії з неба хоч би тому, що в подібних переломових хвилинах два роки і чотири роки тому назад ми за кожним разом мали незвичайні події, які все показалися пізніше ясними, очевидними доказами Божого Провидіння.

Чотири роки тому назад, кілька днів після початку війни і в день перед хвилиною, в якій розійшлася вістка, що червона армія перейшла границю Галичини, гарматне стрільно вдарило в мій дім, так що в промені 3 до 4 метрів довкола місця, де розірвалося, зібрані були всі мешканці мого дому до одного, і нікому нічого не сталося, тільки одному завдана була невелика рана. Ми тоді цю подію прийняли як зарядження Божого Провидіння, від якого ми набрали сильної надії, що при страшнішому вибухові, яким було заняття Галичини большевиками, понесемо тільки відносно малі втрати.

Так само, коли два року тому назад одної днини всі мешканці святоюрських забудувань стояли під "стєнкою" і вже був даний наказ арештувати і перевести їх на вул. Лонцького, а відтак той наказ був чи відкликаний, чи невиконаний з невиясненої причини, а на другий день, 27. червня, в празник Співстрадання Преч. св. Богородиці і Христового Серця, запальна бомба обсипала всі доми доскола св. Юра запальниками, які викликали в одній хвилині вогонь в бані катедри, в обох крилах капітульного дому, на горищі мого дому і в дерев'яній каплиці, на площі перед церквою, а ми не мали ні пожежної сторожі, ні сикавки, ні більшого збірника води, ні помочі від людей, тільки кількох сусідів та мешканці дому змогли погасити, чи обмежити вогонь, і в дві годині після початку пожежі всі спокійно вернулись до своїх занять,—тоді ми всі, очевидці тієї події, прийняли її як дивний знак Божого Провидіння, даний на те, щоб піддержати надію, що наша Церква і Нарід потерплять може, багато, але й найтяжчі моменти скінчаться все добром.

Зазнавши двічі в переломових хвилинах надзвичайних знаків Божого Провидіння і Милосердя, ми можемо, й повинні бути певні, що Бог нас і на майбутнє не опустить, що все для нашого Народу і нашої Церкви закінчиться добром,—таким тривалим, як бувають усі туземні справи, а таким позначеним знаком надприродної Божої справи, що є певним знаком будучого, вже на віки тривалого добра в небі.

Кінчимо цей АЕп. Собор в таку поважну хвилину нашої історії, що маємо багато причин побоюватися такої катастрофи, якої наш нарід ніколи ще не переживав, ані в найлютіших часах татарських наїздів, ані в часах руїни, ані в тих часах, що наступили після полтавського погрому. Видається, що великими кроками

зближаємося до такої катастрофи. А ніхто з нас не знає, що робити, щоб її затримати!

А ця катастрофа грозить нам не тільки зі зовні, але й як наслідок нашого власного поступування!

Зовнішня буря, що шаліє над Наддніпрянською Україною, зближаєся до нас. В ній пропадає там, може, більша і ліпша частина українського народу,—гине, фізично пропадає.

Найліпші громадяни, представники всіх національних організацій, об'єднань, союзів і товариств в імені всіх зорганізованих українців Львова, з острахом перед будучими небезпеками перестерігають нарід перед роз'єднанням, перед анархією, перед впливом ворожих комуністичних сил, що удають українських націоналістів, або на них впливають. Уважають своїм святим обов'язком остерегти нарід і розкрити всім очі на цю пропасть, куди намагаються завести нас вороги і обманені люди, сіючи тривогу і намовляючи до протизаконних діл, до невиконування воєнних повинностей, до непослуху законам і наказам воєнного часу.

Хто ж зі священиків не поділяв би побоювань та бажань світської інтелігенції?

На один тільки уступ чи висказ відозви не можемо згодитися: Знаходимо в ній такі слова: "Пам'ятаймо, що нині в часі тотальної війни,—війни не тільки армії, але війни цілих народів проти народів, діє у світі суворий закон збірної відповідальности".

Ці слова можна так розуміти, що клич збірної відповідальности уважаємо законом, хоч певно не така є гадка авторів відозви. Безперечно, "за невідповідальні вчинки збаламучених одиниць", а можна додати "за намірені злочини провокаторів можуть відповідати родини і цілі села".

В таких часах одинока наша надія на милосердя і поміч Всевишнього. Тому мусимо безнастанно вірних заохочувати до усильних і покірних молитов за нарід. Мусимо також безнастанно пригадувати вірним, що незаховування Божих заповідей, кожний смертний гріх заслугує на кару Божу, що поза Божим законом немає для народу життя.

Тому взиваю всіх Отців до відправлювання Молебнів при виставленні Найсв. Тайн з молитвами і єктеніями, приписаними в часах "всенародної скорби". Від початку війни має кожний священик обов'язок до мирної єктенії додавати кілька завізвань на час всенародної біди. В тому самому наміренні відправляйте Отці такі Молебні, а Бог вислухає наших покірних молитов і дійдемо до справедливого миру для многострадальної Батьківщини.

ПАМ'ЯТИ О. ДИМИТРІЯ ДИОНІЗІЯ ТКАЧУКА, ПРОТОАРХІМАНДРИТА ОО. ВАСИЛІЯН

Дня 24. І. помер в Римі перший архімандрит відновлених Василіян о. Димитрій Дионізій Ткачук.

Покійний був зразковим монахом, строгим для себе, трохи строгим і для підчинених. Ця строгість проявлялася передусім в цьому, що дуже дбайливо стеріг монашої дисципліни. "Так приписано", "Цього вимагають правила"—то був для Покійного найважніший аргумент при зарядженнях або ділах. Очевидно, не могло обійтися без випадків, в яких треба було конечно увільнити когось від обов'язку правила, але й тоді кожний з підвладних розумів, що тільки неначе з конечности отримав позволення, —що архімандрит нерадо когонебудь звільняє від обов'язків правила. Ця прикмета архімандрита була, може, найважнішою його прикметою для цілої конгрегації. Може бути, що з приводу цієї прикмети та з приводу особистої побожности небіщика Бог благословив Чинові в літах його архимандритування. Бо безперечна річ, що Бог Чинові благословив, коли дав конгрегації так розростися. Вправді вже перед обняттям заряду Чина і довго перед тим, мали Василіяни цвитучі місії в Канаді і Бразилії, але за нього вже повстали дві, чи навіть три, хоч ще неповні, однак вже розпочаті провінції—югослов'янська, мадярська і найстарша з тих нових: карпато-українська. Його також заслугою було те, що Василіяни вернулись в посідання давної своєї римської церкви св. Сергія і Вакха та великої колегії, що була побудована біля цієї резиденції коштом папи Льва XIII і цісаря Франц Йосифа. Лишень ті, що під ним були на новіціяті, або в якімсь монастирі, де він був ігуменом, ті лише, що могли зблизька придивлятися його способові виховування новиків, або веденням монастиря, могли б дати нам портрет покійного архімандрита, як учителя новиків, або настоятеля в Чині.

Мусів він бути добрим магістром новіціяту, коли йому настоятелі кількома наворотами поручали перше виховання монахів. Уряд магістра,—це сказати б найважніший уряд в монашому чині. Бо від нього в найбільшій мірі зависить аскетичний дух тієї молоді, що після новіціяту зачинає студії у філософічній і богословській школі Чину.

Завданням магістра передусім розвивати і скріпляти монаші покликання. Молодь, що зголошується до новіціяту, часто не здає собі справи з того, чим є монаше покликання і як з ним обходитися, щоб допровадити до повного розцвіту. До цього служать і конференції, які магістер має три рази в тиждень і на-

ука катихизму, так само три рази в тиждень, і розмови з кожним з новиків зокрема. Я сам мав честь бути таким магістром ще в тих часах, коли василіянський новіціят знаходився в Добромільському монастирі, в р. р. 1892 чи 1893 до 1896. і признаюся, той час був для мене повним такого ідеального щастя і супокою, що поза цими літами я рівного щастя ніде і ніколи не зазнав.

Магістер новіціяту бере участь в якійсь місії чи реколекціях хіба у виняткових випадках. Рідко коли проповідає навіть в монастирській церкві, бо цілий зайнятий працею над новіціятом, а очевидно, що працю мусить зачинати від себе самого. В василіянському Чині, природно, мусів магістер,—так завсіди називали учителя новіціяту,—пізнавати правила Чину, у нас обширніші і коротші правила св. Василія.

Приступаючи до них з модерними поняттями правила, як закона, ум молодого магістра мусить піддаватися усильній умовій руханці, щоб зрозуміти, яким чином правила св. Василія є "законами монашого життя".

Трилітня тодішня праця над св. Василієм сталась в мойому житті підставою, довголітньої боротьби перекладчика з грецьким текстом св. Отця. Над правилами св. Василія я не переставав працювати аж до хвилі коли удалося мені видати переклад "Аскетичних творів св. Василія" в р. 1929.

Чи о. Ткачук як магістер новиків переходив, так як я, довгу боротьбу з самим собою, метою якої було знайти в св. Василію провідника і учителя монашого життя і для нашої молоді,—не знаю. Думаю, що, може, о. Ткачук практичним змислом, яким відзначався, лекше давав собі раду з тими труднощами, ніж я. Йому певно і на думку не приходило шукати св. Василія в грубих томах острожського видання "Постническьких правил", які в одинокому польському перекладі, якого текст ми мали в новіціятській бібліотеці оскільки пам'ятаю єзуїта о. Рудка. Острожське видання було рідкістю і не знаходилося в бібліотеці Василіян. Дотого було воно майже дослівним перекладом грецького тексту, так, що треба було заглядати до оригіналу, щоб зрозуміти переклад. Не дуже яснішим був й польський переклад. Оба ці твори не до ужитку для потреб магістра, що хоче давати монашій молоді правила монашого законодавства.

О. Ткачук брав цю справу простіше. Він вдоволявся короткими текстами винятками з правил св. Василія, які менше більше знаходяться у всіх підручниках аскези, а вже про слов'янські переклади і острожські видання не дуже журився. Тому був він певно значно ліпшим магістром ніж я, що через три роки, здається, досить марно мусів сповняти обов'язки магістра, коли після трьох літ праці перенесли мене 1896. р. на ігумена до Льво-

ва. Над передаванням новикам правил св. Василія не треба було, може, стільки журитися. Бо вистачало їм пояснювати конституції, себто текст новоапробованого в Римі витягу з правил і звичаїв василіянського Чина, уложеного о. Щепковським на підставі давних конституцій василіянських, виданих в Почаєві під конець XVIII стол.

Другою працею магістра новиків було давати новикам реколекції. Конституції вимагали, щоб кожний новик бодай раз на новіціяті зробив те, що ми називали місячними реколекціями. Винятками чи взагалі скороченнями цих місячних були 8-денні реколекції, які мали всі монахи відправляти раз на рік. Реколекції давав новикам звичайно магістер. При реколекціях мав провідник, себто магістер (в нашому випадку) 5 разів денно промовляти до реколектантів; мав давати їм конференцію о 9. чи 10. год. "точки" до розважань ½11, о 3. 6. і ½9 увечір. Коли реколекції тривали тільки 8 днів, то вже чималою було це працею тих 40 промов добре підготовити і виголосити. А коли мали тривати місяць, то праця видавалася дійсно тяжкою. В дійсності одначе була вона і нетяжка, і незвичайно мила—передусім з приводу глибокого мовчання, яке заховував цілий новіціят в тому св. часі духовних вправ. Щоби не замучувати молодих новиків при місячних реколекціях, які я давав,—а давав я їх три рази,—всі ми виходили після обіду на щоденний, майже одногодинний прохід. Новики, а перед ними "кандидати" (так називалися необлечені ще в монашу рясу) виходили з монастиря в мовчанні і йшли тією стежкою, що від криниці, за церквою, вділ лісом йшла майже до села чи міста Добромиля. Громадка цих тридцять кількох молодих людей, що в мовчанні і глибокому скупленні переходила через ліс, була б робила немале враження на людей, наколи б були її стрічали. Але добромильський монастир побудований на такому безлюдному місці, що, переходячи з новіціятом у всіх напрямах окружаючі ліси, я не пам'ятаю, щоб ми колинебудь стрінули кого з людей.

Місячні реколекції не мусіли тривати цілий місяць; звичайно кінчилися двадцять котримсь днем. Обнимали вони 4 тижні, але також не конечно семиденні. Перший тиждень тривав часто 8 або й 9 днів і був присвячений ділу покаяння. Після короткої однодневної перерви зачинався другий тиждень, посвячений ділу просвічення ума наукою І. Христа. Тривав 5-6 днів. В цьому тижні дуже широко переходилося справу монашого покликання. Відтак наступали ще два "тижні", по 4 або 5 днів, в яких розважувалися в першому Христові страсти, в другому Воскресення Спасителя. Я досі зберіг схему трьох місячних реколекцій, які я давав. До неї й заглядаю часом, коли прийдеться мені вибрати

предмет якої реколекційної конференції.

Зі сказаного кожний пізнає, що в практиці реколекції опиралися завсіди на книжці св. Ігнатія: "Exercitia spiritualia"—"Духовні вправи".

Даючи часто духовні вправи, провідник поглиблював собі предмет конференції чи точок і збирав обильний матеріял текстів св. Євангелія, чи взагалі, взятих зі св. Письма. Так роблені чи так давані духовні вправи, приносили реколектантам великий пожиток. Вони давали їм не тільки рямці власного життя духовного, але й на будуче рямці душпастирської, чи проповідничої праці.

О. Ткачук мусів бути і дуже добрим ігуменом монастиря. Припадково так складалося, що поза богословськими студіями ніколи не були ми оба в одному монастирі. Також о. Ткачук ніколи не був ні ігуменом ні єромонахом в котромусь з монастирів львівської АЕпархії. Але хоч я й не мав нагоди приглядатися йому, як ігуменові, то напевно можу сказати, що мусів він бути добрим ігуменом. Мав усі прикмети настоятеля: любив порядок і точність, був трохи вимагаючим, трохи ригористом в приміню-ванні правил, трохи, може навіть приклонником параграфу. Це все—великі прикмети ігумена. Одного може, бракувало йому: Був зимний і не легко було йому людям показати своє люб'яче серце. Така вже була його вдача. Зате мав ще одну, дуже велику прикмету ігумена: Був добрим моралістом. Не знаю, чи коли був професором моральної. Бував ігуменом в тих монастирях, в яких були богословські студії, тому правдоподібно мусів бути колись професором моральної. Не знаю також, чи в монастирях, в яких був ігуменом, провадив т. зв. "казуси", себто, чи скликував священиків монастиря, бодай раз у місяць, або й раз в тиждень, для розв'язування випадків з моральної. Але бачу його, як нпр. в моральній диспуті відкликується на сентенцію нпр. Лемкуля і шукає її в двох грубих томах моральної.

Наше покоління училося моральної богословії ще зі старого Гурого (Gury), доповняючи його Лемкулем. Щойно перші покоління "Інсбруковців" зачали впроваджувати богословію Нольдіна, значно яснішого і коротшого від Лемкуля, може й трохи менше ригористичного, щоб не сказати ліберальнішого.

Чейже розв'язування випадків моральної,—то одна з тих установ, що найбільше виробляє добрих моралістів і добрих сповідників. Треба цей звичай дуже захвалювати і поручати священикам, особливо, коли їх більше живе в одному місті. Є це саме одна з моїх ідеалів, ніколи досі несповнених, посилати випадки до розв'язування на деканальних соборчиках.

О. Ткачук був накінець й добрим товаришем для своїх по чині

братів. Ніколи не був пересадно веселий, завжди повздержний в сміху і розмові, але завсіди для братів чемний та зичливий, а передусім вірний усім традиціям, по яким щось належалося гостям, чи братам у монастирі.

Приходиться нам пращатись з о. Архімандритом в хвилі, коли не могли ми мати досі ніяких відомостей про подробиці недуги і смерти. То обставина, яка ділає це пращання з дорогим братом і товаришем тим прикрішим. Але прикрості пращання для нас, монахів, злагіднені загальним звичаєм поступати так, як Ап. Павло каже: "Ніколи не смутитися, як ті що не мають надії". Ми так й певні, що побачимося в іншому житті, що про наших померших навіть не можемо зі смутком говорити. Боліємо над стратою доброго робітника, провідника та проповідника, але наш жаль і смуток завсіди подиктований тією чеснотою чеснот, якою є повздержність.

Василіянський Чин поніс з приводу смерти о. Ткачука велику страту. Тому й бажаємо цьому Чинові святих великих покликань, яких тепер так дуже буде треба, після цих сумних літ війни.

О. Ткачук не працював ніколи в Львівській АЕпархії, але працював для неї і як магістер новіціяту, і як заступник протоігумена, і як архімандрит. Тому і Львівська АЕпархія зобов'язана супроти нього до справжньої вдячности. Цей довг вдячности сплатимо, вписуючи ім'я Покійного в АЕпархіяльний Пом'яник.

Писано у Львові, в місяці лютні 1944 р.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

У СПРАВІ ВІДПРАВЛЮВАННЯ ДВОХ СЛУЖБ БОЖИХ У ОДНОМУ ДНІ

Потреба народу в воєнному часі склонила Ап. Престіл дати Ординаріятам ширші власті щодо відправлювання двох Служб Божих у одному дні. Користаючи з тих властей, Митроп. Ординаріят многократно давав священикам право відправляти дві Служби Божі у неділі і свята,—завсіди одначе зі застереженням, що задержані будуть конечні умовини в уживанні цієї незвичайної власти. Такими умовами є, щоб священик не споживав при першій Службі Божій тих, нечисленних капель вина і води, якими змиває чашу і пальці і щоби за другу Службу Божу не брав ніколи стипендії, а жертвував цю Службу на сплачення довгів АЕпархії за невідправлені Служби Божі помершими священиками, або за богослужебні фундації, яких капітали з приводу воєнної девалюації цілком пропали. Власть відправляти в одному дні дві Служби Божі, уділяє Митроп. Ординаріят, пам'ятаючи на тяжку відповідальність в совісті, яку поносить за уживання тої незвичайної і великої власти, тільки, тоді, коли щонайменше сот-

ка вірних не мала б змоги в неділю і свято брати участь у Службі Божій.

Беручи під увагу потребу, яку постійно відчуває християнський нарід тих сіл і парохій, в яких не мешкає священик і якими завідує сусідний священик, Митроп. Ординаріят уділяє всім священикам, завідуючим постійно сусідньою парохією власти відправляти дві Служби Божі і в неділі і свята в тих завідуваних ним ex currendo парохіях. Усім священикам, яким уділяється тим способом цю власть, Митр. Ординаріят кладе на совість тяжкий обов'язок, себто обов'язок під тяжким гріхом, заховувати дві умови, без яких такої власти не отримали б,—а саме: заховувати природний піст перед другою Сл. Божою, не принимати стипендії та відправляти цю другу Службу Божу в наміренні АЕпархії. На жаль мусить Митр. Ординаріят подати до відома Всеч. Духовенства випадок тяжкого надужиття, якого допустився один зі священиків, відправляючи дві Служби Божі в буддень за стипендію, дану вірними. Випадок двох смертельних гріхів, яких допустився священик в такій незвичайно важній справі, мусів би бути причиною тяжких канонічних кар супроти нього. Його злочин тим мерзеніший, що до найсвятішої справи священичого життя допустив мерзенну захланність і приймав гроші за переступлення церковного закону та зневагу І. Христа, злегковаживши Церкву та приступаючи до найсвятішого, страшного Таїнства Тіла і Крови Господньої в стані смертного гріха. Канонічна тяжка кара, яка за той злочин належалася б, була би тим справедливіша, що в даному випадку в зовнішньому форумі було б доказане святокрадська Жертва і святокрадське принимання св. Таїнства через сам доказ противного уживання власти, якої не мав, і якої Церква ніколи не уділяє.

Щоби на будуче не наражувати Всеч. Отців на неприємні канонічні доходження, а Ординаріят не змушувати до прикрого канонічного поступування, властю нам Богом даною проголошуємо ось таку кару: **Священик, який відважився би в будний день відправляти дві Служби Божі, або не заховав одної з умов при відправлюванні двох Служб Божих, хоч би мав законно дану власть відправляти їх, підпадав би тим самим карі суспензи від всякого священодійства на протяг трьох місяців, застережену Митроп. Ординаріятові.**

При цій нагоді пригадуємо, що священик, який впав в кару церковного завішення (суспензи) від священодійств, а важився б мимо того відправляти Службу Божу, стягає на себе неключимість, себто неспосібність справувати взагалі обов'язки священослужителя.

Дано у Львові, 24. серпня 1943.

† АНДРЕЙ, Митрополит.

У СПРАВІ МЕТРИКАЛЬНИХ ВИПИСІВ

М.О. ч. 2725/43.

У зв'язи з розпорядком про видавання розпізнавчих карт для ненімецьких мешканців Генерал. Губернаторства, доручено Парохіяльним Урядам запорядки повітових, чи пак міських старостів, якими заборонено видавати метрикальні виписи до рук інтересованих, а запоряджено пересилати ці метрики просто до урядів, які виставляють розпізнавчі карти.

Повищі зарядження видано з очевидною метою запобігти зловживанням при видаванні метрик для одержання розпізнавчих карт.

Щоб і від Парохіяльних Урядів віддалити всякі підозріння зловживань, заряджує оцим Митр. Ординаріят на основі постанов титулу третього § 1., тит. десятого ал. 4. і тит. "Quaestiones in visitationibus indagandae" уст. "parochus", ал. 6. уст. "baptismus et confirmatio", ал. 6. і уст. "matrimonium" ал. 6.,—як також на основі постанов канонів 470, 777, і 1103 кан. кодексу і арт. І. конкордату з 10/2 поз. 324. денника зак. Р. П. з р. 1925, що слідує:

1) Замовлення і видавання метрик уродження і вінчання для розпізнавчих карт треба не лише зазначувати при дотичному вписі в метрикальній книзі, але також поміщувати під окремими числами в протоколі чинностей, треба вписувати ім'я, прізвище і адресу замовляючого. В цьому протоколі замовляючий має підписатися.

2) Виготовлені виписи треба вислати поручним письмом до Митр. Консисторії, яка після евентуального (на випадок потреби) провірення згідности випису з дуплікатом, що знаходиться в тутешньому архіві (декр. надворної канцелярії з 19/2 1836. ч. 4286 зб. пров. зак. ст. 277),—відішле їх дотичному державному урядові.—У звіті треба подавати інтересованого, на бажання якого зладжено випис, і уряд, якому має бути пересланий випис. До випису треба долучити поштовий значок на 84 гр. на оплату порученого письма до дотичного староства, чи поліційного комісаріяту.

Щодо належностей і оплат за метрикальні виписи зазначується, що давні державні приписи про iura stolae, як йосифинський патент з 1785. р., усі дальші декрети з рр. 1819, 1836, 1845 і постанови § 24. закону з 7/5 1874. ч. 50 в зак. австр., як суперечні з арт. 1. і 25. Конкордату, вратили правну силу.

По думці арт. І. міродайними є тому вже тутешні зарядження.

Мимо цього, що сила купна польського золотого в порівнанні з передвоєнною дуже змаліла, а судові оплати після 1941. р. значно підвищено, Митр. Ординаріят заряджує, що на разі за зла-

дження метрикальних виписів не вільно жадати більше понад передвоєнну оплату по 3 зл. Тільки на випадок, коли б замовляючий не подав точної дати уродження чи вінчання та з браку іменного індексу вишукання дотичної позиції зайняло б більше часу, позволяє Митр. Ординаріят побирати подвійну таксу, ц. є 6 зл. за один випис. Від цілком убогих не треба брати ніякої оплати.

Поштову оплату (84 гр. + 84 гр.) мусить, очевидно, покрити кожний замовляючий. Виписи є тепер вільні від стемплевої оплати.

Це зарядження не відноситься до осіб, які не мають ще 15 літ.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту.
у Львові, дня 4. серпня 1943.

У СПРАВІ ПОЗВІВ ДО МИТРОПОЛИЧОГО ЦЕРКОВНОГО СУДУ В ПОДРУЖНІХ СПРАВАХ

Сторони вносять часто до Митроп. Церковного Суду в подружніх справах такі позви, які не відповідають приписам церковного права, внаслідок чого щойно після переведеної переписки та виправлення позву згідно з правними приписами можуть вони статись основою подружнього процесу. Через неформальні позви витворюється проволока в справі та зайва переписка.

Щоб запобігти цим невигодам, на предложення Митроп. Церковного Суду заряджується:

I. Позви в подружніх справах треба вносити до Митроп. Церковного Суду через приналежний Парохіяльний Уряд.

II. Позов **мусить** заподати такі конечні речі:

1) Точна назва і адреса Церк. Суду, до якого позов спрямовується.

2) Ядерний, конкретний зміст прохання (нпр.: "Прохаю уневажнити моє подружжя з Н.Н., заключене 10. 8. 1942. в парохіяльній Церкві Н.Н.". Або: "Прохаю видати декрет розлуки з Н.Н. від стола і ложа". Або: "Прохаю визнати безвісно відсутнього мойого подруга Н.Н. помершим"...) з заподанням точної дати, місця та свідків шлюбу.

3) Канонічні причини прохання: Канонічними причинами уневажнення подружжя є 19 розривних подружніх перепон, а саме: 1) брак розуму, 2) помилка, 3) випереджуюча і постійна полова неміч, 4) перепона віку, 5) насильство і страх, 6) пірвання, 7) перепона союза, 8) св. чин, 9) урочисті обіти, 10) неоднакове богопочитання, 11) природне споріднення, 12) духове споріднення, 13) законне споріднення, 14) посвоячення, 15) публична прилич-

ність, 16) перепона злочину, 17) умовина, 18) удана згода, 19) перепона потаємности.

Приписи нашого партикулярного подружнього права про ці перепони містяться в титулі IV. Інструкції для церковних судів §§ 13-55. (38 Дод. Львів. Пров. Соб. 1891 р.). Ніякі інші причини не можуть бути основою процесу для уневажнення подружжя.

Канонічними причинами для визнання безвісно відсутнього подруга померщим є: небезпека життя, в якій подруг знаходився та правдоподібно її не пережив, довгий час відсутности та брак відомостей про нього.

Канонічними причинами розлуки подругів від стола і ложа є: чужоложство одного подруга та всі ті обставини, які з огляду на небезпеку для душі, життя чи здоровля другого подруга, як нпр. єресь, тяжкі проступки, чинні зневаги, марнотрата майна і т.п. (пор. §§ 103-106. тит. IV. Інстр. для церк. судів, 38. Дов. Львів. Пров. Соб. 1891) роблять подружнє співжиття для нього неможливим. У позві треба подати канонічну причину та описати коротко її обставини в оспорюваному подружжю.

4) Доказові засоби: Імена, прізвища та адреси всіх свідків, що можуть заприсяженими зізнаннями ствердити твердження позву, публичні чи навіть приватні документи, що їх може позовник предложити на доказ твердження позву.

5) Місце і дата позву.

6) Підпис позовника: Ім'я і прізвище та точна адреса.

7) Опінія Парохіяльного Уряду.

III. На основі предложеного позву, парох покличе найперше сторони до себе та буде старатися довести їх до відновлення подружнього співжиття, якщо подружня перепона є того роду, що від неї можлива диспенза, або сама уступає зі зміною обставин, як нпр. при перепоні страху, яка уступає, коли присилуваний подруг, свідомий існування перепони та неважности його подружжя, **добровільно** відновить згоду на подружжя. З цієї розмови з подругами спише парох короткий протокол, зазначить в ньому вислід поєднання подругів, дасть його підписати обом подругам і сам його підпише та предложить його, враз із позвом Митр. Церковному Судові, якщо подруги погодилися, або залучить до актів інформ. доходження, якщо подруги не погодилися і треба для провірки позву перевести інформ. доходження.

IV. Якщо не вдалося поєднати подругів, запросить о. Парох одного зі сусідніх О.О. Душпастирів та на основі цього розпорядку переведе в його приявності (один з Отців сповняє обов'язок нотара при доходженні) інформаційне доходження, переслухуючи протоколярно **без присяги,**—але напоминаючи, щоб говорили правду, бо будуть змушені свої зізнання в процесі запри-

сягнути,—сторони, їхніх родичів та ними заподаних свідків, стараючись відповідними питаннями та відповідями переслуханих осіб з'ясувати правдивий, згідний з дійсністю стан справи. Сторони треба повчити, щоб при інформ. доходженні подали всіх своїх свідків та предложили всі документи щодо справи, бо предложених пізніше документів, чи заподаних пізніше свідків **засадничо не приймається,** хіба, що сторони присягою ствердять, що вони стались їм щойно тоді відомі.

V. Кожний протокол підпише переслухувана особа, Парох та запрошений Душпастир.

VI. До протоколів інформ. доходження залучить Парох: 1) метрику вінчання сторін, 2) свою опінію про оспорюване подружжя, 3) свою опінію про сторони та свідків, з'ясовуючи коротко, при кожній особі, чи вона релігійна, моральна, яку має опінію в парохіян, чи вона віродостойна та предложить всі акти враз з позвом Митроп. Церков. Судові.

VII. Парох обов'язаний, без огляду на вислід провірки позву, чи він позитивний, чи негативний, предложити Митроп. Церков. Судові позов враз зі всіми актами доходження найдальше до **1 місяця** від дати позву.

О.О. Парохи повідомлять парохіян в принагідній проповіді про подружжя, що позви в подружніх справах треба вносити через Парохіяльний Уряд *).

Взір позву:

До

Митрополичого Церковного Суду

у Львові.

Я, Н.Н. ур. (подати дату і місцевість), віроісп.... замешкала ... прохаю по причині перепони страху уневажнити моє подружжя з Н.Н., уродж. (дата і місцевість)... віроісп...., замеш...., що його я заключила дня 5. X. 1942. р. в гр. кат. Церкві в....

До того подружжя присилував мене мій батько Н.Н., що живе в... частими погрозами, що мене вижене з хати та видідичить, якщо я не вийду за Н.Н. замуж.

Обставини погроз та присилування з боку батька можуть ствердити своїми зізнаннями такі свідки: (подати імена, прізвища та адреси свідків).

Я з мужом жила два місяці, а 6. XII. 1942. р. його покинула та живу в родичів. Дітей з подружжя нема.

Куликів, дня 12. серпня 1941.

Підпис і адреса позовника.

*) Парох повинен зажадати від позиваючої сторони декларації, що знає висоту кошт з процесів і що мусить їх заплатити без огляду на те, чи виграє справу чи програє.

Після провірки позву через переведене згідно з розпорядком Митроп. Ординаріяту ч. 3498/СС з дня 1. IX. 1943. інформаційне доходження, стверджую згідність з дійсним станом заподань позву (або: стверджую, що заподання позву не є згідні з дійсним станом справи) та рівночасно залучую:

1) акти інформаційного доходження,
2) метрику вінчання,
3) опінію про оспорюване подружжя,
4) опінію про сторони та свідків.

Куликів, дня 25. серпня 1943.

Печатка Парох. Уряду.

Підпис Пароха.

Львів, дня 1. IX. 1943.

Від Митрополичого Ординаріяту.

У СПРАВІ СПОВНЮВАННЯ СВЯЩЕНИЧИХ ФУНКЦІЙ У ЧУЖІЙ ПАРОХІЇ

М.О. ч. 3267/Л.

Бувають випадки, що священик, без прохання про дозвіл місцевого душпастиря, сповняє деякі душпастирські функції (нпр. уділяє св. Тайни, відправляє в церкві Молебень і т.п.). Був навіть випадок, що священик, який вправді одержав грамоту на душпастирську посаду, але не звільнився ще був з попередньої посади і не був введений в нову, хотів уже відвідувати парохіян зі свяченою водою, хоч парохією завідував інший священик!

Пригадується тому Всч. Духовенству, що без дозволу місцевого душпастиря не вільно сповняти на території даної парохії ніяких душпастирських, чи священичих функцій під загрозою церковних кар.

Від гр. кат. Митрополичого Ординаріяту.

у Львові, дня 16. серпня 1943.
